

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

Székely János

**Debrecen
2017**

**DEBRECENI EGYETEM
MARTON GÉZA
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**

PERINTÉZMÉNYEK METAMORFÓZISA

-

**A MAGYARORSZÁGI ÉS ROMÁNIAI POLGÁRI PERJOG
INTÉZMÉNYEINEK FEJLŐDÉSI SAJÁTÓSSÁGAI A XX.
SZÁZAD NEGYEDIK ÉVTIZEDÉTŐL NAPJAINKIG**

Készítette:
Székely János

Témavezető:
Dr. Pribula László
tanszékvezető, egyetemi docens

A doktori program címe:
Az állam és a jog változásai Közép- és Kelet-Európában

A doktori iskola vezetője:
Dr. Horváth M. Tamás egyetemi tanár

**DEBRECEN
2017**

NYILATKOZAT

Alulírott, Székely János, büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy a Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolában a doktori fokozat megszerzése céljából benyújtott, *Perintézmények metamorfózisa – A magyarországi és romániai polgári perjog intézményeinek fejlődési sajátosságai a XX. század negyedik évtizedétől napjainkig* című értekezésem saját önálló munkám, a benne található, másoktól származó gondolatok és adatok eredeti lelhelyét a hivatkozásokban (lábjegyzetekben), az irodalomjegyzékben, illetve a felhasznált források között hiánytalanul feltüntettem.

Kijelentem, hogy a benyújtott értekezéssel azonos tartalmú értekezést más egyetemen nem nyújtottam be tudományos fokozat megszerzése céljából.

Tudomásul veszem, hogy amennyiben részben vagy egészben sajátomként mutatom be más szellemi alkotását, vagy az értekezésben hamis, esetleg hamisított adatokat használok, és ezzel a doktori ügyben eljáró testületet vagy személyt megtévesztem vagy tévedésben tartom, a megítélt doktori fokozat visszavonható, a jogerős visszavonó határozatot az egyetem nyilvánosságra hozza.

Debrecen, 2017. február 12.

Székely János

TÉMAVEZETŐI AJÁNLÁS

Dr. Székely János értekezése újszerű megközelítést tartalmazó, hiánypótló munka. Rendkívüli alaposággal, részletességgel tekinti át – a magyarországi és a romániai megoldások, mint minták alapul vételével – a polgári per alapvető jelentőségű intézményeit. A téma feldolgozása azonban nem leíró jellegű, hanem az intézmények történeti fejlődésének és szabályozási kihívásainak a sajátosságait, fejlesztésének indokait mindig a polgári per rendeltetéséhez, céljaihoz igazítva tanulmányozza. Megközelítése komplex, a mélyen húzódó összefüggésekre is rámutat. A témaválasztás indokainak, a módszertani és jogtörténeti alapvetésnek az igényes felvázolását követően, az államszocializmus strukturális és eljárási rendellenességeinek áttekintése után számba veszi a rendszerváltozástól napjainkig azokat a jogalkotói és jogalkalmazói törekvéseket, amelyek a sajátos fejlődési utat bejárt közép-európai országok eljárási mechanizmusait hatékony, koncentrált rendszerekké kívánták alakítani. Kiemelten elemzi azokat a lényeges szempontokat, amelyeket a perjogi kodifikációk során figyelembe kívántak venni, és előremutató véleményeket fogalmaz meg az eljárási kódexek megújításának, átalakításainak kihívásairól, eredményeiről és kudarcairól.

A polgári perrendtartások újrakodifikálása során számba veszi azokat a közös szabályozási eszközöket, amelyeket a magyarországi és a romániai jogalkotó a perhatékonyság erősítése, az igazságszolgáltatás minőségének javítása céljából, az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata figyelembe vételével megvalósított, de koncentráltan elemzi a részben eltérő megközelítéseket is.

A rendkívül alapos elméleti és történeti megalapozást követően funkcionálisan vizsgálja azokat a lényeges perintézményeket, amelyek szerepe elsődleges egy jól működő perrendtartásban, és kellő részletességgel kutatja azok céljait, gyakorlati alkalmazási nehézségeit. Különös figyelmet fordít a per szerkezetére, a perintézményeknek a peres eljárás hatékonyságában játszott szerepükre.

Kutatása kezdetén rögzíti hipotéziseit, amelyeket megfelelő mélységben kibontva jut el megalapozott és szakmailag helytálló következtetéseihez. Megállapításai hiteles adatokat tartalmaznak.

A munka eredeti, a téma iránti érdeklődést és alapos ismereteket bizonyít. Különöse erénye, hogy ilyen mélységben mindeddig nem végeztek a közép-európai jogfejlődést előtérbe helyező összehasonlító elemzést az alapvető perintézményeket érintően.

A dolgozat a gyakorlatban hasznosítható, áttekinti – probléma orientált megközelítéssel – a perjogi intézmények átalakításából, fejlesztéséből vagy éppen változatlan szabályozásából eredő előnyöket és hátrányokat.

A formai és tartalmi követelményeknek megfelel; stílusa igényes, felépítése áttekinthető. Az egyes részek közötti egyensúly kiváló. Önálló gondolatokat, érdemi javaslatokat is megfogalmaz, amelyek mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás számára megfelelően hasznosíthatók.

A hivatkozások következetesek, a felhasznált irodalom széles körű. Logikusan és követhetően választja el a saját gondolatokat a jogirodalmi forrásoktól. A szöveg nyelvhelyessége kifogástalan.

Megalapozott következtetéseit, javaslatait kellő részletességgel megfogalmazta.

A szerző teljesítette azt a célt, hogy tudományos igényességgel, a kapcsolódó hazai és nemzetközi szakirodalom részletes feldolgozásával, kellő alapossággal foglaljon állást a felvetett kérdésekben, hogy megkíséreljen előremutató válaszokat keresni, és hogy munkásságának eredményét a téma iránt érdeklődő jogkereső felek számára érthetően mutassa be.

A munkahelyi vita során elhangzott javító szándékú felvetéseket a szükséges mértékben beépítette a dolgozatba.

Mindezek alapján dr. Székely János dolgozatát alkalmasnak találom a nyilvános védésre.

Debrecen, 2017. február 14.

Dr. Pribula László

TARTALOMJEGYZÉK

NYILATKOZAT.....	I
TÉMAVEZETŐI AJÁNLÁS	II
TARTALOMJEGYZÉK.....	IV
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	XI
ELŐZETES MEGJEGYZÉSEK	XIII
I. BEVEZETÉS.....	1
I.1. A témaválasztás megindokolása	1
I.2. Mintaválasztás és hipotézisalkotás	2
I.2.1. A vizsgált jogrendszerek kiválasztása	2
I.2.2. A vizsgált jogszabályok.....	3
I.2.3. A hipotézisalkotás módszere.....	4
I.2.4. A szakirodalom áttekintése	5
I.2.5. A vizsgált jogtörténeti időszak elhatárolása.....	7
I.3. Az értekezés céljai és hipotézisei.....	7
II. MÓDSZERTANI ALAPVETÉS.....	9
II.1. A jogösszehasonlító módszer sajátosságai a polgári perjog terén	9
II.1.1. A funkcionális módszer.....	10
II.1.2. A polgári perjog funkciói és a polgári per absztrakt célja.....	11
II.1.3. A strukturalizmus és funkcionalizmus határterületei. DAMAŠKA modellje	14
II.1.4. A modell kritikája	16
II.1.5. A hasonlóságok és különbségek tana.....	17
II.1.6. A jogi normaátültetés kérdései	18
II.1.7. Az összehasonlító jogtörténeti perspektíva.....	20
II.1.8. Összegzés.....	20
II.2. Konceptuális tisztázás.....	21

II.2.1.	<i>A perintézmény fogalma</i>	21
II.2.2.	<i>A polgári per fogalma</i>	22
II.2.3.	<i>A polgári perjog fogalma</i>	23
II.3.	Közös perintézmények azonosításának kérdései különböző polgári perjogi rendszerekben	23
II.3.1.	<i>A polgári per folyamatának absztrakt szerkezete</i>	23
II.3.2.	<i>Az absztrakt szerkezetből levezethető egyes univerzális perintézmények.</i>	26
II.4.	Összegzés	27
III.	JOGTÖRTÉNETI ALAPVETÉS	29
III.1.	A modern polgári perjog kialakulásának vázlata Magyarországon	29
III.1.1.	<i>Perjogi előtörténet</i>	29
III.1.2.	<i>A „Plósz-féle” Pp.</i>	32
III.2.	A modern polgári perjog kialakulásának vázlata Romániában	34
III.2.1.	<i>Az 1865. évi Polgári eljárásjogi törvénykönyv</i>	34
III.2.2.	<i>A romániai polgári perjog válságtünetei</i>	38
III.3.	Összegzés	39
IV.	A MAGYARORSZÁGI ÉS ROMÁNIAI POLGÁRI PERJOG FEJLŐDÉSE AZ ÁLLAMSZOCIALIZMUS KORÁBAN	41
IV.1.	A polgári perjog átalakulása Magyarországon.....	41
IV.1.1.	<i>Egy lehetséges korszakolási modell</i>	41
IV.1.2.	<i>Az 1952. évi III. törvény előzményei</i>	41
IV.1.3.	<i>A szocialista polgári perjog kodifikációja</i>	44
IV.1.4.	<i>A Pp. által hozott főbb intézményi újítások</i>	48
IV.1.5.	<i>Az 1952. évi III. tv. novelláris módosításai a rendszerváltásig</i>	67
IV.1.6.	<i>Összegzés</i>	83
IV.2.	A polgári perjog átalakulása Romániában	85
IV.2.1.	<i>Az átalakulás alkotmányjogi keretei – illetve ezek hiánya</i>	86
IV.2.2.	<i>Az 1948. évi szocialista kodifikáció</i>	87

IV.2.3.	<i>A Pejtk. korai módosításai</i>	92
IV.2.4.	<i>A Pejtk. novelláris módosításai</i>	93
IV.3.	Összegés	97
V.	A MAGYARORSZÁGI ÉS ROMÁNIAI POLGÁRI PERJOG INTÉZMÉNYEINEK ÁTALAKULÁSAI A RENDSZERVÁLTÁSTÓL AZ ÚJRA-KODIFIKÁCIÓKIG	98
V.1.	A magyarországi polgári perjog fejlődése	98
V.1.1.	<i>A magyarországi polgári perjog XX. század végi és XXI. század eleji fejlődésének lehetséges korszakolása</i>	98
V.1.2.	<i>A tisztességes eljárás elveinek meghonosítása</i>	99
V.1.3.	<i>A magyarországi polgári eljárás modernizációja és „európai integrációja”</i>	107
V.2.	A romániai polgári perjog fejlődése	109
V.2.1.	<i>Előzmények</i>	109
V.2.2.	<i>Az 1993. évi reform</i>	110
V.2.3.	<i>Az 1998. évi reform</i>	115
V.2.4.	<i>A 2000. évi reform</i>	115
V.2.5.	<i>A CCR aktív szerepe az eljárásjog alakításában</i>	119
V.2.6.	<i>A 2010. évi igazságszolgáltatási „kis-reform”</i>	120
V.3.	Összegés.....	122
VI.	A POLGÁRI PERJOG ÚJRA-KODIFIKÁCIÓJA	125
VI.1.	A polgári perjog újra-kodifikációjának kontextusa.....	125
VI.2.	Az új Polgári perrendtartás kodifikációjának előkészületei és főbb vívmányai Magyarországon	125
VI.3.	Gondolatok az új Polgári eljárásjogi törvénykönyv kodifikációjáról Romániában	129
VI.4.	Összegés	130
VII.	A MAGYARORSZÁGI ÉS ROMÁNIAI POLGÁRI PER ALAPVETŐ ELVEINEK ÁTALAKULÁSA	131

VII.1.	Alapvető elvek a magyar polgári perben	132
VII.1.1.	<i>Az alapvető elvek katalógusa</i>	132
VII.1.2.	<i>A polgári eljárás hatályos alapelveiről</i>	132
VII.1.3.	<i>A tisztességes eljárás gyűjtő-elve</i>	133
VII.1.4.	<i>A per ésszerű időn belül történő befejezésének elve</i>	135
VII.1.5.	<i>A polgári per egyes sajátos elvei és metamorfózisuk</i>	136
VII.1.6.	<i>A polgári per alapelveinek átalakulásai az Úpp. szövegében</i>	143
VII.2.	Alapvető elvek a romániai polgári perjogban	146
VII.2.1.	<i>A romániai polgári per jog elveinek rendszerezése</i>	147
VII.2.2.	<i>A romániai polgári eljárás alapelvei az 1989-es fordulatot követően</i>	147
VII.2.3.	<i>A romániai polgári per jog alapelvei a hatályos Úpejtk. értelmében</i> .	149
VII.2.4.	<i>A romániai polgári per alapelveinek egyes sajátosságai</i>	156
VII.3.	Összegzés	163
VIII.	A POLGÁRI PER ALANYAI	165
VIII.1.	A magyarországi polgári per alanyai.....	165
VIII.1.1.	<i>A felek</i>	165
VIII.1.2.	<i>A beavatkozó és a perbe hívott</i>	167
VIII.1.3.	<i>A pertársak</i>	169
VIII.1.4.	<i>Az ügyész</i>	171
VIII.2.	A romániai polgári per alanyai	173
VIII.2.1.	<i>A felek</i>	173
VIII.2.2.	<i>A beavatkozó és a perbe hívott</i>	175
VIII.2.3.	<i>A pertársak</i>	177
VIII.2.4.	<i>Az ügyész</i>	179
VIII.3.	Összegzés	182
IX.	A FELEK KÉPVISELETE.....	184
IX.1.	A képviselő a magyar polgári perben.....	184

IX.1.1.	<i>A képviselet formái.....</i>	184
IX.1.2.	<i>A kötelező jogi képviselet.....</i>	185
IX.2.	A képviselet a romániai polgári perben	187
IX.2.1.	<i>A képviselet formái.....</i>	187
IX.2.2.	<i>A képviselők perbeli jogai.....</i>	189
IX.3.	Összegzés	190
X.	ELJÁRÁSI CSELEKMÉNYEK A POLGÁRI PERBEN.....	192
X.1.	Eljárási cselekmények a magyarországi polgári perben	192
X.1.1.	<i>A bíróság eljárási cselekményei</i>	192
X.1.2.	<i>A keresetindítás</i>	193
X.2.	Eljárási cselekmények a romániai polgári perben	195
X.2.1.	<i>A bíróság eljárási cselekményei</i>	195
X.2.2.	<i>A keresetindítás</i>	196
X.3.	Összegzés.....	197
XI.	A PERSZERKEZET METAMORFÓZISA	198
XI.1.	A polgári per szerkezeti vázlata Magyarországon	198
XI.2.	A tárgyalás előkészítése a magyarországi polgári perben.....	199
XI.2.1.	<i>A keresetlevél alaki vizsgálata.....</i>	199
XI.2.2.	<i>A perelőfeltételek ellenőrzése a Pp. és az Úpp. normái szerint.....</i>	199
XI.2.3.	<i>A tárgyalás írásos előkészítése</i>	203
XI.2.4.	<i>A bírósági meghagyás metamorfózisa</i>	203
XI.2.5.	<i>A tárgyalás szerkezete a magyarországi polgári perben.....</i>	205
XI.2.6.	<i>A perfelvételi tárgyalás szabályozása az Úpp. javaslatában.....</i>	208
XI.3.	A romániai polgári per szerkezeti vázlata	213
XI.4.	A tárgyalás előkészítése a romániai polgári perben.....	215
XI.4.1.	<i>A kereset gépi szignálása.....</i>	215
XI.4.2.	<i>A keresetlevél alaki vizsgálata.....</i>	216

XI.4.3.	<i>Perelőfeltételek a romániai polgári eljárásjogban.....</i>	218
XI.4.4.	<i>A tárgyalás írásos előkészítése</i>	220
XI.4.5.	<i>A tárgyalás szerkezete a romániai polgári perjogban.....</i>	221
XI.5.	Összegzés	223
XII.	A TÁRGYALÁS.....	225
XII.1.	A tárgyalás vezetése és a pervezetés a magyarországi polgári perjogban ..	225
XII.2.	A tárgyalás vezetése és a pervezetés a romániai polgári perben.....	227
XII.3.	Az első tárgyalás és elmulasztásának jogkövetkezményei a romániai polgári perben	231
XII.4.	Összegzés	232
XIII.	A BÍRÓSÁG, A FELEK ÉS A PER MÁS ALANYAI SZEREPE A BIZONYÍTÁS INDÍTVÁNYOZÁSÁBAN, JÓVÁHAGYÁSÁBAN ÉS FELVÉTELEBEN	234
XIII.1.	A bizonyítás a magyar perjogban	234
XIII.1.1.	<i>A bizonyítás fogalma és tárgya.....</i>	234
XIII.1.2.	<i>A bíróság és a felek szerepe.....</i>	236
XIII.1.3.	<i>A bizonyítási kötelezettség (érdek) és a bizonyítási teher felek közötti megosztása.....</i>	237
XIII.1.4.	<i>A bizonyítás általános szabályainak várható változása az Úpp. megalkotásával.....</i>	240
XIII.1.5.	<i>Törvényellenes bizonyítási eszközök.....</i>	241
XIII.2.	Bizonyítás a román polgári perben.....	242
XIII.2.1.	<i>A bizonyítás fogalma és tárgya.....</i>	242
XIII.2.2.	<i>A felek és a bíróság szerepe a bizonyítás során.....</i>	243
XIII.2.3.	<i>Bizonyítás felvétele a felek jogi képviselői által</i>	246
XIII.2.4.	<i>A bizonyítási teher megfordulása. A vélelem, mint bizonyítási eszköz</i>	248
XIII.2.5.	<i>A törvénytelenül szerzett bizonyítékok</i>	249
XIII.3.	Összegzés	249

XIV. ÖSSZEFOGLALÁS	251
XIV.1. A doktori értekezés előzményei és célkitűzései	251
XIV.1.1. A doktori értekezés tárgya és mintaválasztása	251
XIV.1.2. Az alkalmazott kutatási módszerek	252
XIV.1.3. Kutatásunk hipotézisei	253
XIV.1.4. A szakirodalom áttekintése	254
XIV.1.5. Az értekezés szerkezeti és tartalmi felosztása	255
XIV.2. Az értekezés új tudományos eredményei	263
XIV.2.1. A tudományos eredmények összefoglalása	263
XIV.3. A kutatás eredményeinek hasznosítása	266
XIV.4. A jelöltnek az értekezés témájában született publikációinak listája.....	268
MELLÉKLETEK	271
I. Melléklet – A felhasznált romániai jogszabályok általános jegyzéke	271
II. Melléklet – A Polgári eljárásjogi törvénykönyv módosításainak jegyzéke.....	273
III. Melléklet – Az 1980-as években Magyarországon megkezdődött, utóbb félbeszakadt polgári perjogi kodifikációs kísérlet vázlatos szakirodalma, a szerzők nevének sorrendjében	277
FELHASZNÁLT IRODALOM	279
Könyvek, könyvfejezetek, folyóiratcikkek.....	279
Más források.....	301
Jogszabályok, jogszabályelőkészítő dokumentumok	302
Joggyakorlat, alkotmánybírósági gyakorlat.....	303
SUMMARY.....	305

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AB	Magyarország Alkotmánybírósága
Alaptörvény	Magyarország Alaptörvényének (2011. április 25.) a szöveggörnyezetből megállapítható időszakban hatályos formája
Alkotmány	Az 1949. évi XX. tv. a szöveggörnyezetből megállapítható időszakban hatályos formája
BO	Románia Hivatalos Értesítője (román nyelven: <i>Buletinul Oficial</i> ; Románia hivatalos lapja)
CCR	Románia Alkotmánybírósága (román nyelven: <i>Curtea Constituțională a României</i>)
CSJ	Románia Legfelsőbb Bírósága (román nyelven: <i>Curtea Supremă de Justiție</i> ; Románia legfelsőbb bíróságának megnevezése 1991 és 2003 között)
EU	Európai Unió
ÎCCJ	Románia Legfelsőbb Semmítő- és Ítélszéke (román nyelven: <i>Înalta Curte de Casație și Justiție</i> ; Románia legfelsőbb bíróságának megnevezése 2003 óta)
Indokolás 1952	Az 1952. évi III. törvény miniszteri indokolása
Indokolás 2016	A T/11900. sz. törvényjavaslat indokolása
LFB	Magyarország Legfelsőbb Bírósága
MO	Románia Hivatalos Közlönye (román nyelven: <i>Monitorul Oficial</i> ; Románia egykori – és jelenlegi – hivatalos lapja)
OSzSzSzk	Orosz Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság
Pp.	Az 1952. évi III. sz. törvény a szöveggörnyezetből megállapítható időszakban hatályos formája
Ppn.	A polgári perrendtartás novellája
r.	Rendelet
Rpejtk.	Románia 1865. évi Polgári eljárásjogi törvénykönyve (vagyis: <i>régi Pejtk.</i>)

Rpp.	Az 1911. évi I. törvénycikk (vagyis: <i>régi Pp.</i>)
skr.	Románia kormányának sürgősségi kormányrendelete
tc.	Törvénycikk
tv.	Törvény
tvr.	Törvény-erejű rendelet
Úpejtk.	Románia hatályos Polgári eljárásjogi törvénykönyve (vagyis: <i>Új Pejtk.</i> – a 134/2010. sz. tv.)
Úpp.	A 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról
Úpp. javaslata	T/11900. sz. törvényjavaslat a polgári perrendtartásról
Úpp. tervezete	A Polgári perrendtartásról szóló törvény tervezete (2016. április 11.)

ELŐZETES MEGJEGYZÉSEK

Értekezésünk tárgya a magyarországi és romániai polgári perjog jogösszehasonlító elemzése. Emiatt egyes szerkezeti és tartalmi sajátosságok előzetes magyarázatra szorulnak a Tisztelt Olvasó útbaigazítására.

Értekezésünkben számos romániai jogforrás rendelkezéseit felhasználtuk. Ezekre a szakirodalmi apparátus indokolatlan duzzasztásának elkerülésére, minden esetben az értekezés *törzsszövegében*, a jogszabály számának, évének és típusának megjelölésével történik majd hivatkozás. A hivatkozott romániai jogszabályok esetén az értekezés I. sz. (A felhasznált romániai jogszabályok általános jegyzéke c.) illetve II. sz. (A Polgári eljárásjogi törvénykönyv módosításainak jegyzéke c.) mellékletei tartalmazzák a közzétevő romániai hivatalos lap típusát, számát és keltét. Egyes régebbi romániai jogszabályok nem rendelkeznek különálló sorszámmal, ezért kihirdetésük időpontjával és – szükség esetén – címük, tartalmuk megjelölésével kerülnek azonosításra.

A magyarországi jogszabályokra hivatkozás a jogi szakirodalomban szokványos módon, elsősorban a törzsszövegben történik.

Ahol másként nem jeleztük, az értekezés tartalmában fellelhető minden fordítás a szerző saját fordítása.

Az értekezés kéziratának lezárására 2017. február 10-én került sor.

I. BEVEZETÉS

I.1. A témaválasztás megindokolása

Kelet-Közép-Európa államai a XIX. századi kodifikációs mozgalmak korától napjainkig *polgári perjoguk* fejlődése szempontjából hasonló pályát írtak le.¹ Bár legelső – modernizációs funkciójú² – kódexeik megalkotása során különböző külföldi modelleket követtek, a hasonló történelmi és gazdasági-társadalmi behatások, melyekre reagálniuk kellett, alkalmassá teszik ezeket az összehasonlító és jogtörténeti kutatásra.

A térségben ható történelmi-politikai átalakulások időszakonként jogalkotási vészhelyzetekhez³ vezettek, melyek érdemben eltérő állam- és társadalomfelfogások meghonosodásával illetve ‘meghonosításával’ jártak együtt, és melyek között rövidebb-hosszabb ideig szabad fejlődést engedő periódusok váltakoztak. E változások az általunk kutatott jogág – NÉVAI szerint az egyének és az államhatalom érintkezési felületén elhelyezkedő⁴ – természeténél fogva, elkerülhetetlenül rajta hagyták nyomukat a polgári perjog intézményein. Mondhatni: a társadalmi berendezkedés gazdasági és politikai kereteinek átalakulása követhető a perrendtartás átalakulásaiban, sőt a perjog ezen átalakulások indikátoraként is alkalmazható.⁵ A külső behatásra megvalósult – EÖRSI nyomán⁶ *nem-szervesnek* is nevezhető – recepcióval járó *jogfejlesztés* és a többé-kevésbé nemzeti hagyományok alapján aktív adaptációval⁷ lezajlott *jogfejlődés* is könnyen tetten érhető, annak „[m]indennapos, szakaszos, korszakváltásos és forradalmi”⁸ formáiban egyaránt.

¹ Lásd, például: KÜHN, Zdeněk, *The Judiciary in Central and Eastern Europe: Mechanical Jurisprudence in Transformation?*, Martinus Nijhoff Publishers, 2011, 3–4. A szerző röviden összegzi a dualista monarchia utolsó polgári perjogi kodifikációit (az ausztriai 1895. évi és a magyarországi 1911. évi kódexet), és ezek továbbélését az osztrák, cseh-szlovák és magyar utódállamban.

² A kodifikációk lehetséges funkcióiról, és azok osztályozásáról, lásd: VARGA Csaba, *Codification as a Socio-Historical Phenomenon* (2. kiadás), Szent István Társulat, Budapest, 2011, 318–328.

³ Lásd: NOVÁK István, *Polgári peres eljárásjogunk jogalkotásának vészhelyzetei*. In: KENGYEL Miklós (szerk.), *50 éves a polgári perrendtartás*, PTE-ÁJK Dialog Campus Kiadó, Pécs, 2003, 153–161.

⁴ NÉVAI László, *A szocialista polgári eljárásjog elméleti alapkérdései*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987, 64.

⁵ A politikai átalakulások összefüggéseinek feltárásáért a perjog alkotmányos elveinek kialakulásában, lásd: CAPPELLETTI, Mauro, *Social and Political Aspects of Civil Procedure: Reforms and Trends in Western and Eastern Europe*, Michigan Law Review, 1971/5, 860–864.

⁶ Lásd: EÖRSI Gyula, *Összehasonlító polgári jog. Jogtípusok, jogcsoportok és a jogfejlődés útjai*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975, 534. A szerző *szerves jogfejlődés* alatt a belső forrásokból táplálkozó jogfejlődést értette.

⁷ Lásd: EÖRSI *i. m.* 391–392. *Aktív adaptáció* alatt a szerző a jogrendszer, a gazdaság és társadalom fejlettségi szintjéhez való – sokszor nem tudatos jogfejlesztéssel megvalósuló – folyamatos igazodását érti.

⁸ EÖRSI *i. m.* 394–396.

Emiatt döntöttünk a Debreceni Egyetem, Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola *Perintézmények metamorfózisa – A magyarországi és romániai polgári perjog intézményeinek fejlődési sajátosságai a XX. század negyedik évtizedétől napjainkig* c. kutatási témájának doktori értekezés formájában kidolgozása mellett.

I.2. Mintaválasztás és hipotézisalkotás

I.2.1. A vizsgált jogrendszerek kiválasztása

Jogösszehasonlító kutatásunk *térbeli keretét* a kelet-közép-európai térség két olyan államát választottuk, melyek első modern polgári perjogi kodifikációja két eltérő hagyományból táplálkozott: *Magyarországot* és *Romániát*. E választás tudatos: Magyarországon az első modern és átfogó perjogi kodifikáció a nemzeti joghagyomány és a német, illetve osztrák jogrendszerek ihlette minták kölcsönhatásaiból eredeztethető;⁹ Romániában viszont a francia modellek kisebb részt közvetlen, de elsősorban Genf kanton 1819. évi polgári perjogi kódexének közvetítésével¹⁰ történő átvételével és a helyi társadalmi-gazdasági viszonyokhoz igazításával zajlott le.¹¹

Vizsgálódásunkkor – az elemzés kereteinek túltágítása elkerülésére – eltekintünk a romániai perjog területi hatályának a XX. század folyamán tapasztalható változásaitól, melyek során az 1865. évi romániai Polgári eljárásjogi törvénykönyv az Erdélyben – illetve a Partiumban, és a Bánságban – hatályos „Plósz-féle” Polgári perrendtartást csupán később, a 389/1943. sz. (az Ókirályság polgári és kereskedelmi jogának kiterjesztéséről szóló) tv. hatályba lépését követően váltotta fel. E jogrendszer-csere okait, folyamatát és következményeit, illetve a különböző – Románia területén egyes történeti időszakokban hatályos – perjogi jogrendszerek kölcsönhatásait a XX. század folyamán nem ismertetjük. Kizárólag a romániai 1864–1865. évi kodifikáció eredményeként létrejött Polgári eljárásjogi törvénykönyv normáinak átalakulásait vizsgáljuk.¹²

⁹ Ezek részletes ismertetéséért, lásd: KENGYEL Miklós, *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*, (akadémiai doktori értekezés), Pécs, 2003, http://real-d.mtak.hu/249/1/Kengyel_Miklos.pdf (2015.06.05-i elérés), 139–152.

¹⁰ BLARAMBERG, Nicolas, *Essai comparé sur les institutions et les lois de la Roumanie*, Imprimerie du „People Roumanie”, Bucarest, 1885, 781. STANCU, Mirela, *Judicial system and civil procedure in Romania*. In: ANSAY, Tuğrul — BASEDOW, Jürgen (szerk.), *Structures of Civil and Procedural Law in South Eastern European Countries*, BWV Verlag, 2011, 107.

¹¹ FODOR Ármin, *A polgári perrendtartás*, Jogtudományi Közlöny, 1910/48, 413. GÁSPÁRDY László, *Modern magyar perjogtörténet*, Novotni Kiadó, Miskolc, 2000, 9.

¹² Az 1940. évi ún. II. Károly-féle polgári eljárásjogi törvénykönyv miniszteri indoklása jól szemlélteti az azonos évben fennálló helyzetet. A román „Ókirályságban” (román nyelven: *Vechiul Regat*), vagyis a korábbi dunai fejedelemségekben még az 1865. évi perjogi kódex volt hatályban, Erdélyben pedig az 1911. évi I. tc. és az annak hatályba léptetésére vonatkozó 1912. évi LIV. tc. Az I. világháborút követően Bukovinában még jó ideig az osztrák 1895. évi kódex, Besszarábiában (a mai Moldova Köztársaság) pedig

Az ismertetett minta kiválasztását a két ország eltérő társadalmi-kulturális berendezkedése és ebből adódóan eltérő jogi kultúrája,¹³ mégis esetükben számos közös történelmi behatás fennállása befolyásolta, mely lehetővé teszi e behatások elkülönülő joghagyományokkal jellemzett környezetben tapasztalható – funkcionálisan ekvivalens jogi normákat eredményező – érvényesülésének nyomon követését.

Mindkét államban a polgári perrendtartás modernizációja hasonló történelmi konjunktúrában következett be, és mindkettő a Szovjetunió megszállása alá került a második világháborút követően. E megszállást mindkettőben a pluralista politikai rendszerek felszámolása, majd a szovjet mintájú gazdasági, jogi és politikai berendezkedés kialakítása követte.¹⁴ Mindkét államban hozzávetőleg azonos periódusban következik be a polgári perjog szocialista elvek mentén újra-kodifikációja (Magyarországon 1952-ben, Romániában 1948-ban). A rendszerváltás, a piacgazdasági átalakulás, az európai integráció és az ezzel járó jogharmonizáció, de a polgári perjog teljes újra-kodifikációja is történelmileg hasonló időszakokban zajlik le. Emiatt feltételezhető, hogy a mintául választott két állam jogalkotását érő külső hatások, bár korántsem azonosak, de legalább nagymértékben hasonlóak.

A jogösszehasonlítás módszertana¹⁵ megköveteli, hogy az összehasonlított jogrendszerek között kimutatható különbségeket és hasonlatosságokat egyaránt figyelembe vegyük. Ez olyan jogrendszerek esetén könnyebb, melyek (és melyek alkotmányos, kulturális, gazdasági és társadalmi szubsztrátumai) kellően hasonlóak ahhoz, hogy jogszabályaik valamely összehasonlítási ismérv alapján összevethetők legyenek, de kellően különbözők ahhoz, hogy egymástól érdemben eltérő megoldásokat kínáljanak hasonló problémákra. A jogösszehasonlítás általános – és a polgári perjog területére vonatkozó specifikus – céljai csupán ilyen módon érhetők el.

1.2.2. A vizsgált jogszabályok

A vizsgáldóság *tárgyi keretét* a mintául választott két ország polgári perjogi normái képezik, melyek elsősorban a *Polgári perrendtartás* vagy (Romániában) a *Polgári eljárásjogi törvénykönyv* rendelkezéseire korlátozódnak. Alkalmanként, mivel ezeket más – különös – jogszabályok is kiegészítik és befolyásolják, ilyenek is említésére,

egészen 1928-ig az orosz (cári) polgári perrendtartás maradt hatályos. *Codul de Procedură Civilă Carol al II-lea - Ediție oficială*, Imprimeria Centrală, București, 1940, 285–286.

¹³ Lásd: VARGA Csaba, *Comparative Legal Cultures*, Szent István Társulat, Budapest, 2012, 50–51.

¹⁴ Románia szovjet megszállásának körülményei kapcsán, lásd: HITCHINS, Keith, *A Concise History of Romania*, Cambridge University Press, New York, 2014, 227.

¹⁵ Lásd: *lentebb* 9–21.

megvizsgálásra kerülnek.

Itt szükséges előre bocsátani, hogy a polgári *perjog* fogalma a polgári *eljárásjogtól* érdemben eltér: előbbi elsősorban a polgári jogviták peres úton rendezésének kereteit biztosítja; utóbbi a végrehajtható jogcímek érvényre juttatásának szabályozására is kiterjed. Jelen értekezés elsősorban a polgári per alapvető elveire és az elsőfokú, rendes polgári peres eljárást lezáró határozat meghozataláig érvényre jutó egyes perintézményekre terjed ki. A perorvoslatokra utalás a teljesség igénye nélkül, csupán a rendszerszintű átalakulások bemutatásakor történik majd, ugyanis ezek átalakulásai sokat elárulnak a mindenkori jogalkotó a polgári per funkciójával kapcsolatos vélekedéséről.

Nem képezik továbbá az értekezés tárgyát: a jogerő intézménye, az egyes különös peres eljárások (a kis értékű perek, a fizetési meghagyás, az ideiglenes intézkedések, a státuszperek stb.), és a polgári per szabályai szerint zajló más peres – illetve Magyarországon nagy számban előforduló – nemperes eljárások sem. Alkalmi említésük csupán a perjog átalakulásának történeti kontextusba helyezéséhez szükséges mértékben fordul elő.

1.2.3. A hipotézisalkotás módszere

A vizsgálódás típusának azonosítása elengedhetetlen a hipotézisek megalkotásához, az ehhez szükséges eszközök és módszerek meghatározásának előfeltétele. Mivel a tételes jog (idegen műszóval: *black letter law*) – történeti – alakulásának kutatásáról van szó, ennek az *elméleti kutatás* formáját kell felvennie, a velejáráó szakirodalmi ismeretszerzés kutatási módszerével.

Alapkutatásról lévén szó, nem célunk már felvetett elméletek cáfolata (vagy igazolása). Ehelyett inkább törekszünk eddig meg nem fogalmazott összefüggések – és a rájuk utaló tények – levezetésére a két összehasonlított perjogi rendszer átalakulási hasonlatosságaiból és különbségeiből, valamint ezek időbeni fejlődéséből kiindulva.

A vizsgált hipotézisek azonosítása az *induktív módszer* segítségével valósul meg, ugyanis a szakirodalomban még nem alakultak ki olyan átfogó elméletek, melyeket tesztelni lehetne azon az absztrakciós szinten, melyet a jelen értekezés alkalmaz.

Magasabb absztrakciós szinten megfogalmazott hipotézisek tesztelése lehetséges: az értekezés keretein belül megkíséreljük vizsgálni DAMAŠKA modelljének¹⁶ érvényességét az összehasonlítás tárgyát képező perintézmények vonatkozásában.

¹⁶ DAMAŠKA, Mirjan, *The Faces of Justice and State Authority: A Comparative Approach to the Legal Process*, Yale University Press, New Haven, 1986, 181.

Megvizsgáljuk, hogy PETRIK kodifikációs periódusokra vonatkozó korszakolása mennyire helytálló. GERBER lentebb¹⁷ ismertetett modelljét, mely szerint – a polgári per dinamikáját szem előtt tartva – bizonyos egyetemes szerkezeti és funkcionális jellemzők elkülöníthetők, próbáljuk a vizsgált perjogi rendszerek és fejlődésük összehasonlítására alkalmazni.

Végezetül az összehasonlító polgári per jog módszertanát részben megalapozó GILLES spekulatív prognózisainak¹⁸ vizsgálatára is lehetőséget nyújt az értekezés. E szerző ugyanis öt területen (1° az igazságszolgáltatási rendszer le- ill. újjáépítése; 2° az igazságszolgáltatás államosítása ill. magánosítása; 3° az elektronikus eljárások elterjedése; 4° a polgári per alkotmányos elveinek az alacsonyabb szintű perjogi normákba fokozott átültetése; 5° a polgári per jog nemzetköziesedése és harmonizációja) mentén számos előrejelzést tett.

Ezek közül a következőket vizsgálatra kiemelten méltónak tartjuk: az alacsonyabb fokú bíróságok hatáskörének bővülése a perorvoslatok körének szűkülésével egybekötve, az egyesbíráskodás erősödése, a tárgyaláselőkészítés és perkoncentráció hangsúlyának növekedése, a tárgyalás eljárásának perérték szerinti differenciálása, a ‘teljes’ polgári peres eljárás kivételessé válása, a polgári per alkotmányos elveinek fokozott áttelepítése a per jog normái közé.

1.2.4. A szakirodalom áttekintése

A magyarországi és romániai polgári per intézményeinek hasonlatosságai illetve különbségei vizsgálata jogösszehasonlító és jogtörténeti módszerek alkalmazásával a szakirodalomban még nem képezte – több ilyen perintézményre kiterjedő – tudományos elemzés tárgyát (bár az államszocialista kor szakirodalmában léteztek elsősorban a két rendszer hasonlatosságait elszórtan¹⁹ kiemelő írások, melyekre az értekezés tartalmában hivatkozás történik majd). Az elemzés induktív jellege éppen a terület feltáratlanságából ered, a korábban felállított esetleges magyarózó hipotézisek hiányából.

A vizsgált európai térségre nézve megfogalmazásra került egy absztrakt paradigma, (melyet elsősorban BIBÓ István és kisebb mértékben SZŰCS Jenő, HAJNAL István, DEGRÉ Alajos és KOSÁRY Domokos munkái alapján), összefüggően MEZEY Barna

¹⁷ Lásd: *lentebb* 26.

¹⁸ GILLES, Peter, *Civil Justice Systems and Civil Procedures in a Changing World*, Russian Law Journal, 2014/1, 54–56.

¹⁹ Lásd: NÉVAI, *A szocialista polgári eljárásjog elméleti... i. m.* 206.

és SZENTE Zoltán fejtettek ki.²⁰ Az említett szerzők értelmezésében a kelet-közép-európai térség jogfejlődésének jelenségeit (különösen a ‘nem-szerves’ jogfejlődést és az ‘importált’ idegen minták kiválasztását) a térségben uralkodó *történelmi megkésetttség*, az ebből fakadó állandó – a követendő fejlődési modellek kiválasztására és azokhoz felzárkózásra irányuló – kényszer generálja. Ennek engedelmessé válva a térség államai (melyeket a szerzők „perifériaként” jellemeznek) különböző hatalmi központok nyújtotta modellek felé gravitálnak jogalkotási törekvésekben, melyeket a jogi transzplantok alkalmazása, és politikailag generált kodifikációs kényszer jellemez.

PETRIK kodifikációs periódusokra vonatkozó nézetei szintén figyelmet érdemelnek, ugyanis egymástól céljukban elkülöníthető, az államszocialista berendezkedés fejlődési szakaszaiból törvényszerűen következő jogalkotási hullámok kimutatására törekszik.²¹ Az általa kidolgozott paradigma, ahogyan az értekezésünkben bizonyítást nyer, a polgári per jog területén is érvényre jut.

A magyarországi polgári per jog fejlődésének terén részletes, az általunk vizsgált periódust egészében felölelő jogtörténeti munka nem született. STIPTA illetve BÓNIS, DEGRÉ, VARGA Endre majd GÁSPÁRDY alább felhasznált monográfiái és GYEKICZKY levéltári vizsgálódásai, KENGYEL szintetikus-jogtörténeti művei (különösen *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben* c. értekezése) azonban a magyar bírói szervezet és per jog fejlődésére nézve, valamint VARGA Csaba kodifikációkra vonatkozó általános megállapításai együttesen átfogó – bár korántsem teljes – kép magalkotását teszik lehetővé a magyarországi per jog XIX. és XX. századi fejlődéséről. A romániai jogtörténeti szakirodalom sokkal szűkebb forrásanyagához viszonyítva a magyarországi per jog története legalább feltártnak, ha nem is feldolgozottak, tekinthető.

Az értekezés figyelemmel kíséri, hogy egyes szervezőelvek mennyiben érvényesülnek a kutatott államok per jogának komparatív fejlődésében, azonos problémák megoldása mennyire történik idegen modellek áttemelésével, e modellek taxonómiaiilag mely joghagyományból származtathatók, illetve, hogy a szocialista per jogi kodifikáció jelenségeiben és ezt követően kimutatható-e valamilyen periodicitás, vagy más törvényszerűség. Törekszünk továbbá azon faktorok azonosítására, melyek a polgári per jog szabályozásának alakulását befolyásolták, és befolyásuk mértékének illetve

²⁰ MEZEY Barna — SZENTE Zoltán, *Európai parlamentarizmus- és alkotmánytörténet*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 96–97.

²¹ Lásd: PETRIK Ferenc, *A jogalkotás főbb tendenciái és a kodifikációs periódusok 1945-1980*, Jogtörténeti Értekezések, 1986/15, 210.

hatásainak felbecsülésére.

1.2.5. A vizsgált jogtörténeti időszak elhatárolása

Az értekezés során történeti elemzésünk időbeni keretének kiindulópontjaként a mintául megjelölt államok perjogának *közvetlenül az átfogó szocialista kodifikációkat megelőző állapotát* választottuk. Az elemzés időbeni keretének végpontját – a jelen értekezés kéziratának lezárásáig – bekövetkezett legújabb kodifikációs munkálatok alkotják, melyek Romániában 2013. február 15-ével kezdődően hatályos új Polgári eljárásjogi törvénykönyvet (134/2010. sz. tv.) eredményeztek és melyek Magyarországon 2013 májusában kezdődtek meg, és mára a 2016. évi CXXX. sz. törvénnyé forrtak ki.

Bár az elemzés időbeni kiterjedése a fentebb kijelölt intervallum, mikor szükségesnek ítéljük, az azt megelőző időszak polgári perjogi normáiról is említést teszünk, illetve elemzésüket, összehasonlításukat elvégezzük, ugyanis a két összehasonlított perjogi rendszer eredetének és főbb jellemzőinek ismertetése elkerülhetetlen perintézményeik átalakulásának nyomon követésére.

I.3. Az értekezés céljai és hipotézisei

Az értekezés célja a polgári perjog fejlődésének összehasonlító és történeti módszerek felhasználásával nyomon követése a mintául választott államokban, a társadalmi és történeti kontextus leírásával egybekötve. Ennek érdekében szükségesnek tartjuk egyes munkahipotézisek kijelölését az értekezés szerkezetére nézve iránymutató jelleggel.

Az első hipotézis értelmében a vizsgált polgári eljárásjogi rendszerek a XX. század elején, első modern kodifikációjukat követően, donor jogrendszereik főbb sajátosságaival bírtak, és egyes válságtüneteket mutattak, melyek szükségessé tették (illetve utólag igazolták) a később bekövetkező jogalkotói beavatkozást.

A második hipotézis értelmében az 1940-es évek végén lezajlott politikai és társadalmi változások a két vizsgált államban előidéztek a szovjet mintájú perjoghoz történő igazodást, elsősorban a polgári per átalakult alkotmányos elveiből eredően, melyek hagyományos jogi kultúrájukkal nem voltak összeegyeztethetők. Az igazodás mértéke emiatt nem volt teljes, sőt, az elsősorban már létező perjogi normák minimális átalakításával, egyszerűsítésével, vagy céljuk módosításával, és nem jogi transzplantok útján valósult meg. Kivételt képez e hipotézis alól a bíróság és a vádhatóság szerepe a polgári perben, mely – elsősorban politikai jelentőségénél fogva – a korábbiakhoz képest

nagymértékben bővült. E hipotézis vizsgálata a szovjet perjogra jellemző inkvizitórius perfelfogás érvényesülésének mértéke alapján lehetséges, megállapítva, hogy milyen konkrét perintézmények kerültek átültetésre, vagy átalakításra az ‘erőltetett jogharmonizáció’ során.

A harmadik hipotézis arra vonatkozik, hogy az 1989-es fordulatokat követően mindkét perjogi rendszerben reverzió tapasztalható a nemzeti hagyományok irányába, egyes – az európai integráció által megkövetelt –, közös forrásból eredő, és a polgári per törzsét nem érintő módosulások mellett. A hipotézis része továbbá, hogy a magyarországi jogrendben beállt változásokat a jogállamiságról alkotott következetesebb alkotmányjogi felfogás eredményezte, és ezek kialakulásában az Alkotmánybíróság jogfejlesztő szerepe hangsúlyosan érvényesült. Románia esetében ilyen jelenség nem volt tapasztalható, sőt Románia Alkotmánybírósága egyes korábbi perjogi minták további fennmaradását katalizálta. E hipotézis igazolásának vagy cáfolatának módja azon változások nyomon követése, melyek a két jogrendszerben beálltak, illetve ezek eredetének (jogalkotói vagy alkotmánybírósági beavatkozás) és esetleges inspirációs forrásának azonosítása.

Negyedik hipotézisként, a 2013-ban lezárult romániai polgári eljárásjogi újra-kodifikáció már nem mutat egyértelmű igazodást a román jogalkotó részéről egyetlen idegen eljárásjogi rendszerhez, felfogáshoz sem, és az átvett minták mellett szerves fejlődés jeleit mutatja, míg a magyarországi 2016. évi újra-kodifikáció a nemzeti perjogi hagyományokra fokozott mértékben épít. Mindemellet, mindkét átalakult jogrendszer konvergenciát mutat a polgári per szerkezete szempontjából az osztott perszerkezet, a felek és a bíróság közötti hatalommegosztás szempontjából a perben álló felek felelősségének megnövelése, az anyagi pervezetés megerősítése irányába. E konvergencia a két vizsgált jogrendszer történetileg hagyományos megoldásai útján valósul meg.

II. MÓDSZERTANI ALAPVETÉS

II.1. A jogösszehasonlító módszer sajátosságai a polgári perjog terén

Nem eltérve a jogösszehasonlítás általános célkitűzésétől, mely maga az *ismeretszerzés*,²² értekezésünk a vizsgált perintézmények: 1° lényeges vonásai, 2° fejlődési iránya és 3° az ezekből kimutatható törvényszerűségek felfedezésére; valamint 4° a pozitív jog minőségének javítására egyaránt törekszik.²³

RÉVAI – a polgári eljárás vonatkozásában – a jogösszehasonlító módszer meghatározását és célját a következőképpen adta meg:

„Az összehasonlító módszer a polgári eljárás területén az azonos vagy egymáshoz közelálló intézmények szervezetére és funkcionálására vonatkozó elvek, elméletek, szabályok, alkalmazási módszerek felkutatását, egybevetését, annak alapján következtetések levonását, általánosítását jelenti, és esetleg hazai adaptálás céljából megfelelő javaslatok kidolgozását eredményezi.”²⁴

VARGA István, megjegyezve, hogy a polgári perjog jogösszehasonlító kutatásának módszertana Magyarországon még nem képezte részletes vizsgálat tárgyát,²⁵ megkísérelte a módszer kérdésfelvetésének és lehetséges gyakorlati alkalmazásának körülírását. Alább idézett álláspontja szerint a polgári perjog terén a jogösszehasonlítás többek között a következő kérdések megválaszolására kell, hogy törekedjen:

- a) Milyen intézményi keretet biztosít egy adott állam jogrendszere a jogviták rendezésére? Hány bírósági és hány jogorvoslati szint van? Mennyiben enged teret a jogrendszer alternatív vitamegoldási módoknak?
- b) Az eljárás alanyai között milyen szereposztást tart ideálisnak az adott jogrendszer a polgári eljárásban?
- c) Az eljárás egyes szakaszai között van-e súlybeli eltolódás? Különösen: mekkora szerepet játszik a tárgyalást megelőző szakasz és a tárgyalási szak közötti elhatárolás?
- d) Van-e – és ha igen, mekkora – befolyása a laikusoknak a döntéshozatalban?

²² SACCO, Rodolfo, *Legal Formants: A Dynamic Approach to Comparative Law (Installment I of II)*, The American Journal of Comparative Law, 1991/1, 4–6.

²³ PÉTERI Zoltán, *Jogösszehasonlítás. Történeti, rendszertani és módszertani problémák*, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara, Budapest, 2010, 155–156. VAN HOECKE, Mark, *Methodology of Comparative Legal Research*, Law and Method, 2015, 2. Vö. GILLES, Peter, *Comparative Procedure Law*, Revista do Programa de Pós-Graduação em Direito, 2012/1, 255. A jogösszehasonlítás módszerének tudományelméleti fejlődéséről magyar nyelven, lásd: RÓZSA Dániel, *A droit comparé módszertani megalapozásának néhány elméleti kérdése*, Iustum Aequum Salutare, 2008/3, 161–180. FEKETE Balázs, *A modern jogösszehasonlítás paradigmái. Kísérlet a jogösszehasonlítás történetének új értelmezésére*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2011. A jogösszehasonlítás a polgári perjog fejlesztésében tapasztalható jelentőségéért lásd: PICKER, Colin B., *Comparative Law as an Engine of Change for Civil Procedure*. In: PICKER, Colin B. — SEIDMAN, Guy I. (szerk.), *The Dynamism of Civil Procedure: Global Trends and Developments*, Springer, 2016, 51.

²⁴ RÉVAI Tibor, *Az összehasonlító módszer alkalmazása a polgári eljárásjog és tudománya területén*, Jogtudományi Közlöny, 1969/5, 157. A kiemelés az idézett szerzőé.

²⁵ VARGA István, *Az összehasonlító polgári perjog alapjairól*, Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae, 2004/41, 113, 122–124.

e) Az adott eljárásjog gondolkodásmódjára inkább az igazság mindenáron történő kiderítésének az igénye (materiális igazságfogalomba vetett hit) jellemző, vagy tendenciájában megelégszik az ún. eljárási (formális) igazsággal? (...)”²⁶

A komparatiztika eszköztárának a fentebb felsorolt kérdésekre kell kielégítő választ adnia. GILLES 2012-ben tett megállapítása,²⁷ miszerint az összehasonlító polgári eljárásjog specifikus metodológiai irodalma „elégtelen”, változatlanul helytálló. E terület kutatói számára ezért elkerülhetetlen a jogösszehasonlítás általános módszereinek alkalmazása, a perjogi szabályozás különös jellemzőihez adaptálásukkal.

Az ilyen természetű vizsgálódások feltételezik a napjainkban is domináns paradigma – az ún. *funkcionalizmus* – mellett, a *strukturizmus*, az *összehasonlító jogtörténet*, és a más jogrendszerekből történő *normaátültetés* kimutatására kidolgozott módszerek alkalmazását, illetve a *jogi kultúrák összehasonlítását* is.²⁸

II.1.1. A funkcionális módszer

A jogösszehasonlítás folyamatának alapvető szakaszai a funkcionista iskolát képviselő PÉTERI által meghatározott tipológiát követik, aki lépéseit és céljait így foglalta össze:

- „a) az összehasonlíthatóság tisztázása, tehát olyan összehasonlítási ismérv (*tertium comparationis*) kiemelése, amely a vizsgált jelenségek egybevetését lehetővé teszi;
- b) az összehasonlítási ismérv alapulvételével a vizsgált jelenségek hasonlóságainak és különbségeinek megállapítása;
- c) a feltárt hasonlóságok illetve különbségek segítségével
 - ca) a vizsgált jelenség lényegi ismérveinek tisztázása, s ennek alapján fogalmának meghatározása;
 - cb) a vizsgált jelenség történeti fejlődési tendenciáinak megállapítása;
 - cc) a vizsgált jelenség konkrét megjelenési formáinak értékelése.”²⁹

A funkcionális módszer azonban eklektikus: számos egymástól eltérő funkcióértelmezést foglalhat magába.³⁰ MICHAELS e megközelítésmódok egymástól elhatárolásakor és a velük szemben megfogalmazott kritikák összegzésekor elsősorban

²⁶ VARGA István, *Az összehasonlító polgári perjog... i. m.* 122–124. Egy hasonló, bár kevésbé részletes összegzésért lásd: GOTTWALD, Peter, *Comparative Civil Procedure*, *Ritsumeikan Law Review*, 2005/22, 28–35. Vö. UZELAC, Alan, *Goals of Civil Justice and Civil Procedure in the Contemporary World*. In: UZELAC, Alan (szerk.), *Goals of Civil Justice and Civil Procedure in Contemporary Judicial Systems*, Springer, Cham, 2014, 5, 29. A VARGA István által felsorolt ismérvek nagymértékben azonosak azokkal, amelyek alapján UZELAC koordinációjával az utóbbi műben összegzett jogösszehasonlító kutatás zajlott.

²⁷ GILLES, *Comparative Procedure... i. m.* 246–247. Az összehasonlító polgári eljárásjog, mint különálló kutatási terület „születési óráját” a szerző 1995-re, a Taorminában e témakörben szervezett konferencia időpontjára tette.

²⁸ MICHAELS, Ralf, *The Functional Method of Comparative Law*. In: REIMANN, Mathias — ZIMMERMANN, Reinhard (szerk.), *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford University Press, New Orleans, Frankfurt, 2008, 341.

²⁹ PÉTERI *i. m.* 161.

³⁰ A polgári perjog terén történő jogösszehasonlítás módszertanának alapvetően eklektikus jellegéért, lásd: PICKER *i. m.* 51–52.

determinisztikus jellegüket – illetve e jelleg hiányát – tartotta szem előtt.³¹

Egyrészt olyan funkcionalista rendszereket azonosított, melyek a *tertium comparationis* meghatározásakor univerzális jogi problémák azonosítására törekedtek, melyek megoldására az összehasonlítás tárgyát képező jogintézmények létrejöttek. E szemléletben a jogi normák, és a jogalkalmazás során megnyilvánuló élő jog általános érvényű problémákra adott specifikus megoldásként tűnik fel.³² E teleologikus szemlélet a jogszabály és jogalkalmazás funkcióját annak *célokára* (görögül: telos; latinul: causa finalis) redukálja, bár ezt véleménye szerint különböző szerzők eltérően határozták meg: például egy jogintézmény a szabályozott problémára adható *ideális megoldáshoz* való közelsége, vagy a jogszabály a számára kijelölt *társadalmi funkció* betöltésére alkalmassága szem előtt tartásával. Másrészt azok a funkcionalista rendszerek állnak, melyek elvetik a teleologikus látásmódot és ezzel a kutatott intézmény funkciója illetve annak eredete közötti összefüggést – a célszerűséget – helyébe az intézmény által betöltött *objektív funkciót* állítva.³³

II.1.2. A polgári per jogi funkciói és a polgári per absztrakt célja

Igaz lehet (bár ennek eldöntésére nem vállalkoznánk), hogy teljes társadalmak, vagy teljes jogrendszerek fejlődésére sem causa finalis, sem egyetemesen ideálisnak nevezhető, vagy előre elrendelt fejlődési rend nem azonosítható. *A polgári jogviták rendezéséhez szükséges keretek biztosítása – a polgári igazságszolgáltatás – azonban univerzális, időben eddig tartósnak bizonyult társadalmi igényt elégít ki függetlenül konkrét – intézményi – megnyilvánulási formáitól.*

Természetesen a jogviták rendezése számos különböző mintázat mentén elképzelhető akár a jogon kívüli (önbíráskodáson, egyeztetésen, közvetítésen, vagy békéltetésen alapuló) megoldásoktól, a formalizált önkényen át (a törzsfő, főpap által történő elbírálás), a jogszabályban meghatározott keretek közé szorított polgári perig, mely maga is heterogén jelenség. Mindazonáltal, e társadalmi igény kielégítésének módzatai az olyan jogrendszerekben, melyek erre a *polgári peres eljárást* (is) szabályozzák már összemérhetőek. *Az összehasonlítás ismérve ilyenkor a polgári per céljának elérésére alkalmasság szempontja, még abban az esetben is, ha maga a polgári*

³¹ MICHAELS *i. m.* 360.

³² Lásd: ZWEIGERT, Konrad — KÖTZ, Hein, *Introduction to Comparative Law* (3. kiadás), Clarendon Press, Oxford, 1998, 39.

³³ MICHAELS *i. m.* 345–359. A szerző ezek közül a finalizmust, a fejlődéseméleti megközelítésmódot, a klasszikus funkcionalizmust, az instrumentalizmust, a finomított funkcionalizmust, az ismeretelméleti funkcionalizmust, és az ekvivalencia-funcionalizmust azonosította.

per célja még nem nyert egyetemes érvényű meghatározást.

A polgári per célja, mely egyben a polgári per jog céloka is kellő elvontsággal véleményünk szerint meghatározható. Egy 2014-ben végzett nagyszabású – a kontinentális és angolszász rendszereket egyaránt érintő – kutatás eredményeit összegezve UZELAC – DAMAŠKA nyomán – megállapította, hogy, bár különböző szerzők a polgári igazságszolgáltatás – így implicit a polgári per – célját szükségképpen eltérő ismérvek alapján határozzák meg, létezik egy általános definíció, mely mindezen ismérveket összegezi. E meghatározás megfogalmazásakor a polgári igazságszolgáltatás két, egymástól teljesen el nem választható célját azonosította: 1° *az egyéni jogviták megoldását államilag szervezett bíróságok útján* és 2° *e megoldás folyamán egyes társadalmi célok, funkciók, illetve politikák érvényre juttatását.*³⁴ Az itt felvázolt dichotómia természetesen a polgári per jog – mint írott, és mint élő jog – más funkcióival is bővíthető, de alapvetően e további funkciók a felsoroltakba betagolhatók.³⁵

Míg az első cél legalább látszólag állandó, sőt egyetemesnek is mondható, a második értelemtartalma, mely nagyban függ a tanulmányozott polgári eljárás jog politikai és kulturális szubsztrátumától, térben és időben változhat, sőt a jogalkotó illetve jogalkalmazó akaratának függvényében akár háttérbe is szorulhat. Ahogyan UZELAC megjegyzi: a szociális kérdésekkel szemben kevesebb érzékenységet mutató XIX. századi per jogi rendszerek elsősorban a polgári per konfliktusmegoldó (konfliktuskezelő) funkcióját tartották szem előtt, egy semleges fórum létrehozásával, melynek a perben érvényesülő *féluralom*, a hangsúlyos *bírói semlegesség*, és az igazságszolgáltatás *költségeinek minimalizálása* természetes velejárói voltak. Ezzel ellentétben álltak a polgári per útján más társadalmi célok érvényre juttatását is követő rendszerek, például a szocialista polgári per. Az igazságszolgáltatási funkció háttérbe szorítása mellett, az *állami paternalizmus* erősítésével e per jogi felfogásmód, melyet névlegesen a *bíróság megnövekedett szerepe*, ténylegesen pedig a bíróság mellett az *ügyész per feletti gyámkodása* jellemzett, a polgári per, mint jogérvényesítési eszköz elsorvadását eredményezte, nem csupán egy passzív felek és aktív bíróság által jellemzett igazságszolgáltatási keretet.³⁶

Az előbb említetthez hasonlóan nagyszabású – de másfél évtizeddel korábbi – kutatás eredményeinek összegzésekor ZUCKERMAN összehasonlítási ismérvként a polgári

³⁴ UZELAC *i. m.* 6. Vö. DAMAŠKA *i. m.* 82. Vö. RÉVAI, *Az összehasonlító... i. m.* 257.

³⁵ UZELAC *i. m.* 9.

³⁶ UZELAC *i. m.* 7–8. Ilyen értelemben, bővebben lásd: KENGYEL, *A bírói hatalom... i. m.* 270.

per első funkcióját más koncepció szerint, mint háromdimenziós teret vázolta fel. E tér tengelyei: 1° *a határozat tisztességessége* (a szerző az angol „*rectitude*” – szó szerinti fordításban „egyenesség” – kifejezést alkalmazta, melyet elsősorban az *eljárás igazságossággal*, nem pedig az anyagi igazság felderítésével³⁷ azonosított), az 2° *idő-* és 3° *a költségdimenzió*.³⁸

E fogalmi tér kialakítása azonban arra az explicit – de vitatható – feltételezésre alapul, miszerint minden eljárásjogi jogrendszer egyaránt törekszik az (eljárás) igazságosságra (és ebből következően a polgári per idő- és költségdimenzióját is e célnek veti alá).³⁹ Emiatt összehasonlítási ismérvként ZUCKERMAN kategóriái csupán olyan polgári eljárásjogi rendszerek összevetésére alkalmazhatók, melyek számára a *határozat tisztességessége* nem kizárólag az írott jogban kifejezést nyerő explicit funkció, hanem olyan, melyet a teljes jogrendszer, és az erre vonatkozó jogi kultúra – az élő jog – látens funkciói is alátámasztanak.

E problematika a polgári perjogi rendszerek összehasonlító elemzése szempontjából a következő dilemmát veti fel: a funkcionális módszer – még a látens funkciók szem előtt tartásával, a tertium comparationis lehető legkörültekintőbb és kellően absztrakt meghatározásával is, csupán a jogi mikrokozmosz szintjén ‘vethető be’; a jogi normák és ezek gyakorlati érvényesülése tanulmányozására alkalmas.⁴⁰ Önmagában nem szolgáltat olyan elméleti modelleket, melyek az összehasonlítás megvalósítása után a PÉTERI által meghatározott további szintetikus műveletek elvégzését – a vizsgált jelenség *lényegi ismérveinek, fejlődési tendenciáinak és megnyilvánulási formáinak* megismerését – lehetővé tenné. Ahhoz, hogy e vállalkozás teljesíthető legyen, a jogi makrokozmosz jelenségeit is feltáró, modellalkotásra alkalmasabb módszerekhez kell fordulnunk.

³⁷ ZUCKERMAN, Adrian, *Justice in Crisis: Comparative Dimensions of Civil Procedure*. In: ZUCKERMAN, Adrian (szerk.), *Civil Justice in Crisis: Comparative Perspectives of Civil Procedure*, Oxford University Press, 1999, 5. A szerző ezáltal például igazságtalannak, és a félegyenlőséggel összeegyeztethetetlennek ítélte bármely olyan eljárást, melyben valamely fél számára az eljárási hibák kockázata magasabb lenne, mint ellenfele számára. A polgári per idődimenziójával kapcsolatosan a magyar nyelvű szakirodalomban lásd: GÁSPÁRDY László, *A polgári per idődimenziója*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.

³⁸ ZUCKERMAN *i. m.* 4–10. A szerző az idő- és költségdimenziót, mint a határozat tisztességességének előfeltételeit is értelmezhetővé teszi, mint a téves határozat kockázatát fokozó tényezőket. A költségdimenziót az állam által a tisztességes határozatot biztosító eljárás anyagi ráfordításigényeként, és a jogkeresők e határozat elérésére tett anyagi ráfordításaként egyaránt tekinti, melynek mértéke az idődimenziót implicit befolyásolja.

³⁹ ZUCKERMAN *i. m.* 3.

⁴⁰ VAN HOECKE *i. m.* 11. Vö. ZWEIGERT — KÖTZ *i. m.* 4–5. GOTTWALD *i. m.* 31–32.

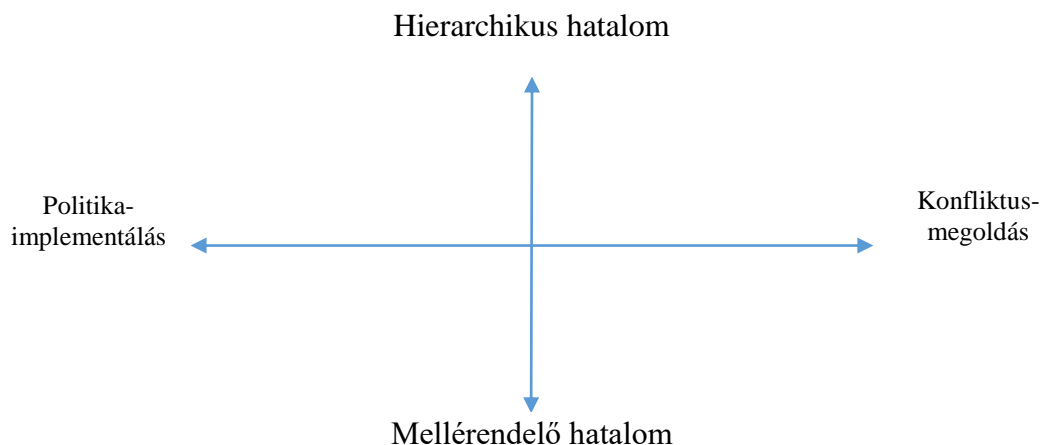
II.1.3. A strukturalizmus és funkcionalizmus határterületei. DAMAŠKA modellje

Ahogy a fentebb felvázolt dimenziók segíthetnek bennünket a polgári perjog és igazságszolgáltatás funkciójának megértésében, úgy DAMAŠKA taxonómiai és dinamikus modellje, mely részben a strukturális⁴¹ részben pedig a funkcionális módszer eredménye, és véleményünk szerint mindmáig a perjog jogösszehasonlító vizsgálatát célzó erőfeszítések legjelentősebb fegyverténye, segíthet bennünket a társadalmi és politikai célok érvényre juttatását célzó funkció kibontásában, és az ennek megnyilvánulásaival kapcsolatos szintetikus modellalkotásban.

Az említett szerző által teremtett paradigma a perjog explicit és látens igazságszolgáltatási, illetve társadalmi és politikai funkcióit két dimenzió segítségével rendszerezi aszerint, hogy, mely perjogi rendszer, mely funkciókra helyez nagyobb hangsúlyt.

Az első ilyen dimenzió a hatalom szervezése (szűkebben a bírói hatalom, és a bíró perbeli szerepe) szerint, a *hierarchikus illetve mellérendelő hatalmi formák* pólusai között tesz különbséget.⁴² A második, a jogvita megoldásának fő célja szerint a *konfliktus megoldására illetve a politikai célok érvényesítésére összpontosító* perjogi rendszerek között.⁴³

Természetesen gyakorlatban az eljárásjogi rendszerek nem tiszta
1. Illusztráció – Damaška perjogi kategóriái, síkként ábrázolva. Forrás: DAMAŠKA i. m. 181.

⁴¹ SANCHEZ, Mary Benge, *The faces of Justice and State Authority*, Tulsa Law Review, 1987/2, 311–314. Ahogy a szerző megjegyzi a strukturalizmus a nyelvészet területén kialakult módszer, melyet DAMAŠKA eklektikusan, és nem tudatosan alkalmaz, a kulturális tények funkciója szerint absztrakt elemekre bontásával és a köztük fennálló viszonyrendszer feltárásával. Utóbbi megállapítás különösen az igazságszolgáltatás hierarchikus és mellérendelő modelljének kidolgozására igaz, a per konfliktusmegoldó illetve politikai célérvényesítő funkciójára kevésbé, itt elsősorban a funkcionista látásmód elemei fedezhetők fel.

⁴² DAMAŠKA i. m. 16–17.

⁴³ DAMAŠKA i. m. 72. Vö: GERBER, David J., *System Dynamics: Toward a Language of Comparative Law*, American Journal of Comparative Law, 1998, 730–732.

archetípusokként, hanem a mellérendelő és hierarchikus bírói szervezés között húzódó tengely, illetve a reaktív és aktivista államfelfogás között húzódó tengely által definiált síkban – vegyes rendszerként – léteznek. E síkot a szerző eredetileg mátrixot formáló illusztrációjának alapján⁴⁴ a következőképpen lehetne ábrázolni:

Amennyiben a konfliktusmegoldó és politika-implementáló eljárásjogi funkciókat követő rendszerek tiszta formájukban léteznének, DAMAŠKA álláspontja szerint, ezek között nem állna fenn funkcionális ekvivalencia, mivel funkciójukban egymástól teljesen eltérnének.⁴⁵ A gyakorlatban azonban ilyen tiszta formák nem léteznek. Bár modelljét későbbi szerzők kritizálták,⁴⁶ pragmatizmusa vitán felül áll, ezért tüzetesebb szemügyre vételt igényel.

A bírói hatalom tengelyén a szerző két bírói szerep-ideált különböztetett meg. Az első a kontinentális jogrendszereket jellemző *hierarchikus ideál*, melyben a bíró, elsősorban szakmai alapon történt kinevezésétől kezdve, egy szigorúan szervezett professzionális bürokrácia tagja, melyet a bírói szervezetből illetve a perorvoslatok rendszeréből eredően fölé- és alárendeltségi viszonyok jellemeznek, és melyben a döntéshozatal elsősorban absztrakt és technikai megfogalmazású jogi normák szerint, egy imperszonális ügyirat alapján történik. Határozata esetenként többszintű perorvoslatnak – és a vele járó szakmai felülvizsgálatnak – van alávetve. Ezzel szemben áll az angolszász jogrendszereket jellemző *mellérendeltségi ideál*, melyben a bíró akár laikus is lehet, esetenként választott tisztségviselő, aki elsősorban a szóbeli tárgyaláson elhangzottak, és nem a perirat alapján dönt. Határozata ellen perorvoslat csekély eséllyel gyakorolható.

Az eljárás célját, mint elsődlegesen igazságszolgáltató vagy társadalmi illetve politikai célokat érvényesítő jellemzőjét a szerző érvelése szerint az eljárás jogi (politikai, kulturális és társadalmi) szubsztrátumát biztosító állam szerepfelfogása határozza meg.

Az ügynevezett *aktivista államok* szerepfelfogása, mint a társadalmi értékek kútfője jelentkezik törekszenek az állampolgárok viselkedését, „saját érdekükben” az állami értékrendszernek megfelelő irányba terelni a polgári perben is. Ennek folyamán a bíróságok – inkvizitórius eljárásban – aktív szerepet vállalnak az állami értékérvényesítésben. A pert nem, mint magánjellegű jogvitát hanem, mint társadalmi

⁴⁴ DAMAŠKA *i. m.* 181.

⁴⁵ DAMAŠKA *i. m.* 88.

⁴⁶ ZEKOLL, Joachim, *Comparative Civil Procedure*. In: REIMANN Mathias — ZIMMERMANN Reinhard (szerk.), *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford University Press, New Orleans, Frankfurt, 2008, 1333. A kritika lényegében az angolszász és kontinentális jogrendszerek mára meghaladottnak tekintett elkülönítésére, a meghatározott taxonómiai kategóriák egymástól elhatárolásának nehézségeire, valamint a köztük és egyes perjogi jelenségek között fennálló oksági összefüggésre vonatkozik.

jelentőségű, a közérdeknek alávetett folyamatot fogják fel és ezért aktív szerepet vállalnak annak megoldásában. Az aktivista állam ellenpólusa a *reaktív állam*, mely szerepfelfogásánál fogva csupán a társadalmi folyamatok kereteit hivatott biztosítani, ezért polgári eljárása nem a közérdek és az államilag elfogadott értékrendszer, hanem a jogalanyok és a jogalanyi csoportok közötti – legtöbbször szerződéses – viszonyok értéksemleges védelmére és az egyéni érdekérvényesítésre összpontosít. Az e megközelítésmódot kifejező akkuzatórius eljárásban a bíróságok semlegessége és a per feletti féluralom nyer nagyobb hangsúlyt.⁴⁷

Bár a különbségtétel elsősorban az angolszász és kontinentális jogrendszerek elkülönítését eredményezi, mivel *kontinuumként* is felfogható, nincs akadálya a két hagyományosan meghatározott jogcsalád bármelyikén belül elhelyezkedő perjogokra alkalmazásának.

II.1.4. A modell kritikája

A konfliktusmegoldó és politikaimplementációs funkciók dichotómiájának sebezhetőségét MARKOVITS fedte fel, bár kritikája a büntetőeljárás területéről vont példákon alapul, miközben a támadott modell általános perjogi érvényességgel bír. DAMAŠKA a konfliktusmegoldó funkciót elsősorban az akkuzatórius, a politikaimplementációs funkciót pedig az inkvizitórius eljárással azonosította, miközben az általa konfliktusmegoldóként leírt angolszász jogban inkvizitórius elemek is kimutathatók, a kontinentális jogban pedig akkuzatórius jellemzők azonosítása sem lehetetlen.⁴⁸ A dichotómia hibája – e kritika szerint – az eljárásjogi struktúrák és a jogi kultúra egymásra gyakorolt kölcsönhatásai, és az ezekből levezetett oksági összefüggések túlzó egyszerűsítése.⁴⁹

REIMANN kritikája a modell felépítésének eklektikus jellege – egyaránt leíró és elemző módszertana – mellett az annak alátámasztására szolgáló, különböző jogrendszerekben kimutatott empirikus bizonyítékok hiányát kifogásolta. Véleménye szerint ezek száma a célul kitűzött elméleti modellalkotás jelentőségéhez képest csupán illusztrációra alkalmas, demonstrációra nem. Mindazonáltal nem vitatja, hogy az eljárásjogi jogösszehasonlítás eszköztára nagymértékben bővült a felvázolt modell által,

⁴⁷ DAMAŠKA *i. m.* 10–11. Lásd: Franz KLEIN a szociális polgári perről alkotott nézeteit, melyekkel a felek egyéni egyenlőségét a bíróság közrehatásával próbálta orvosolni, érvényre juttatva egy kora XIX. századi gondolatot: a polgári per *jóléti funkcióját*. KENGYEL, *A bírói hatalom... i. m.* 88–92.

⁴⁸ MARKOVITS, Inga, *Playing the Opposites Game: On Mirjan Damaška's „The Faces of Justice and State Authority”*, Stanford Law Review, 1989/5, 1330.

⁴⁹ MARKOVITS *i. m.* 1339.

mely különböző eljárásjogi jelenségek magyarázatára új perspektívát biztosított.⁵⁰

Minden esetleges hiányossága ellenére a DAMAŠKA által kidolgozott eljárásjogi modell befolyását igazolja a szerző és munkássága mindmáig töretlen elismertsége.⁵¹ A modell helyállósága – REIMANN álláspontjával azonos véleményünk szerint – csupán több empirikus bizonyíték alapján igazolható, vagy cáfolható. A kelet-közép-európai polgári eljárásjogi jogrendek intézményi fejlődésének a jelen értekezésben kutatása, és ennek eredményeire különböző modellek alkalmazása, az ilyen erőfeszítések megvalósításához szükséges adathalmaz biztosítását is szolgálhatja.

II.1.5. A hasonlóságok és különbségek tana...

A funkcionalista módszer alkalmazásának, egyik, joggal problematikusnak ítélt pontja, a *praesumptio similitudinis* segédtetele. ZWEIGERT és KÖTZ értelmezése ennek felépítésekor egyes problémák univerzalitásának (vagy, legalább jelentős hasonlatosságának) vélelmére utal, melyekre az egyes jogrendszerek különböző, de egymással összehasonlítható normatív válaszokat adnak.⁵² A hasonlatosság vélelme, itt a *jogi problémák hasonlóságaként* látszik megnyilvánulni, nem a rájuk nyújtott megoldások hasonlóságaként. Valójában két jogrendszer összehasonlításakor tudományelméletileg szabatosan – ahogyan ezt MICHAELS dicséretes tömörséggel megállapította – *a hasonlatossági vélelem értelemtartalma nem a problémák, vagy a megoldásukra mutató társadalmi igény egyetemességére utal, sem a problémákra adott normatív válaszok hasonló elemeire, csupán arra, hogy amennyiben az összehasonlított jogrendszerek azonos problémára eltérő válaszokat nyújtanak, e válaszok között funkcionális ekvivalencia (a funkció hasonlatossága) áll fenn.*⁵³

Emiatt, a jogösszehasonlítás megvalósításakor, a funkcionális ekvivalencia megállapítása előtt figyelembe kell vennünk, hogy az összehasonlított jogrendszerek azonos, vagy különböző problémák megoldására törekedtek-e látszólag ekvivalens megoldásaikkal? Ehhez szükséges meghatározni a polgári perben felvetődő, *bizonyíthatóan univerzális* problémák katalógusát, melyekre különböző államok a polgári perjoga funkcionálisan egyenértékű válaszokat szolgáltat.

⁵⁰ REIMANN Mathias, *The Faces of Justice and State Authority: A Comparative Approach to the Legal Process*, The American Journal of International Law, 1988/1, 207–208.

⁵¹ A szerző méltatásáért és munkássága összegzéséért, lásd: KOH HONGJU, Harold, *Mirjan Damaška: a bridge between legal cultures*. In: JACKSON, John — LANGER, Mximo — TILLERS, Peter (szerk.), *Crime, procedure and evidence in a comparative and international context: essays in honour of Professor Mirjan Damaška*, Hart Publishing, Oxford, Portland, 2008.

⁵² ZWEIGERT — KÖTZ *i. m.* 39–40, 46.

⁵³ MICHAELS *i. m.* 371.

II.1.6. A jogi normaátültetés kérdései

A kelet-közép-európai perjogi kodifikációk másodlagos jellegüknel fogva elkerülhetetlenül, részben a jogi normaátültetés (idegen műszóval: transzplantáció; innen: *jogi transzplantok*) eszközével valósultak meg. Ahogyan azt VARGA Csaba a magánjog vonatkozásában elvi érveléssel megállapította, a kodifikáció a norma-export egyik legjobb eszköze, melyre azon társadalmak, melyek jogalkotás útján kívánnak gazdasági fejlődési célokat elérni fokozottan fogékonyak voltak.⁵⁴ A magyarországi és romániai polgári perjog egyaránt – olykor a jogalkotó szándéknyilatkozataiban kifejezetten is megjelölt módon – részben jogi transzplantok útján fejlődött: Magyarország esetében a német, Románia esetében a francia modell átvételével.

E jogfejlődési folyamat általánosan a közép-kelet-európai térségre vonatkozóan is igaz volt, és igaz maradt a szocializmus időszakában is.⁵⁵ Az illető jogrendszerek összehasonlításakor a jogi transzplantok kutatásának módszerei emiatt alkalmazhatók.⁵⁶ Osztjuk KAHN-FREUND, kifejezetten a *perjog* területére nézve megfogalmazott kritikus álláspontját,⁵⁷ miszerint a jogi normák átültetése itt – szemben az anyagi joggal – nehezebben valósítható meg, ugyanis a hatalommegosztás szempontjából jelentős kérdéseket érintő, fokozott politikai tartalmú jogszabályokról van szó, s a meghonosítás folyamata függvénye kulturális faktorok mellett az akceptor állam alkotmányos berendezkedésének is.

Vitán felül áll, hogy a polgári perjogi *normák* átültetése illetve többé-kevésbé tökéletes recepciója létező folyamat, melyre példák bőven akadnak. E folyamat mozgatórugói változatosak lehetnek:⁵⁸

1. a donor jogrendszert alkalmazó, vagy annak alkalmazásában érdekelt, hatalom oktrojált normákat erőltethet az általa uralt terület lakosságára, vagy befolyását felhasználva, ezek átültetését sugalmazhatja;

⁵⁴ VARGA Csaba, *Codification as a... i. m.* 114–115.

⁵⁵ AJANI, Gianmaria, *By Chance and Prestige: Legal Transplants in Russia and Eastern Europe*, The American Journal of Comparative Law, 1995/1, 93–94, 99.

⁵⁶ A jogi transzplantok elméletének részletes bemutatásáért lásd: WATSON Alan, *Legal Transplants: An Approach to Comparative Law* (2. kiadás), The University of Georgia Press, Athens (Georgia, AEÁ), 1993. E megközelítésmód kritikájáért, lásd például: CAIRNS, John William, *Watson, Walton, and the History of Legal Transplants*, Georgia Journal of International and Comparative Law, 2014/3, 641–648. DUPRÉ, Catherine, *Importing the Law in Post-Communist Transitions: The Hungarian Constitutional Court and the Right to Human Dignity*, Hart Publishing, Oxford, Portland, 2003, 40–43.

⁵⁷ KAHN-FREUND, Otto, *On Uses and Misuses of Comparative Law*, The Modern Law Review, 1974/1, 20. Vö: NÉVAL, *A szocialista polgári eljárásjog elméleti... i. m.* 64.

⁵⁸ Lásd: GRAZIADEI, Michele, *Comparative Law as the Study of Transplants and Receptions*. In: REIMANN, Mathias — ZIMMERMANN, Reinhard (szerk.), *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford University Press, 2008, 456–461. DUPRÉ *i. m.* 49–53. Vö. EÖRSI *i. m.* 532–533.

2. a jogban jártasággal rendelkezők elvándorolhatnak, terjesztve az általuk ismert jogintézményeket;
3. a donor jogrendszer – vagy azt alkalmazó kultúra – presztízséből eredően imitáció (ha nem is recepció) következhet be az akceptor jogrendszerben;⁵⁹
4. egyes jogintézmények átvétele az akceptor jogrendszer gazdasági hatékonyságának vagy teljesítményének javítására történhet;
5. nemzetközi szerződések – legtöbbször egy már létező jogrendszer normáit alapul véve – jogharmonizáció útján megvalósuló normaátültetéshez vezethetnek;
6. nemzetközi kormányzati, és nem-kormányzati szervezetek, szakértői testületek, vagy egyéni szakértők – akár önös indokból is – ajánlásokat fogalmazhatnak meg a jogrendszer módosítására.
7. A jogi normák diffúzióját az egymással versengő politikai elitek – ideértve a jogász elitet is – törekszenek saját legitimációjuk biztosítására és az általuk támogatott politikák összessége, mint hatalomgyakorlási rendszer legitimálására felhasználni. E stratégia eredményeként a saját értékeiknek megfelelő normák átültetését az akceptor jogrendszerhez képest kellően presztízses – és számukra érthető nyelvű – jogrendszerekből szüntelenül propagálják.⁶⁰

Természetesen, ahogyan azt LEGRAND kritikája kiemeli: *a normaátültetés nem azonos a jog átültetésével*, ugyanis utóbbi a norma értelemtartalmára és abból eredően, kulturális tényezőkön keresztül szűrt gyakorlati érvényesülésére is vonatkozna, míg előbbi csupán annak normatív tartalmára.⁶¹ E kifogás azonban korántsem egyetemes érvényű: *amikor a jogösszehasonlító kutatás céljai lehetővé teszik kizárólag a pozitív jog normatív tartalmának összehasonlítását, a jogi transzplantok kutatásának módszere alkalmazható marad.*

Itt szükséges megemlítenünk LEGRAND álláspontjának egy sajátos nevezéktani következményét, melynek szabatos alkalmazására a jelen értekezés keretein belül

⁵⁹ Például a romániai jogalkotó az önkényuralmi államszemlélet szellemében létrehozott 1940. évi ún. II. Károly-féle polgári eljárásjogi törvénykönyvet (mely nem lépett hatályba) az 1939. évi olasz polgári perrendtartás tervezetének figyelembe vételével szövegezte meg. Lásd: *Codul de Procedură Civilă Carol al II-lea - Ediție oficială* i. m. 286.

⁶⁰ MONATERI, Pier Giuseppe, *The Weak Law: Contaminations and Legal Cultures*, International Law and Contemporary Problems, 2003 ősz, 582–583.

⁶¹ LEGRAND, Pierre, *The Impossibility of „Legal Transplants”*, Maastricht Journal of European and Comparative Law, 1997/4, 116–117. Vö. SACCO i. m. 16–17. GRAZIADEI i. m. 468–470. Utóbbi szerző vitatja LEGRAND nézeteit arra vonatkozóan, hogy a jog átültethetetlen entitást alkotna, annak objektíven értékelhető normatív tartalma és kultúráként esetlegesen eltérő értelemtartalma közötti összefüggés okán. Kiemeli, hogy a recepció folytán átvett és az eredeti norma értelmi össze nem egyeztetetőségét az esetleges nyelvi különbségek, és kulturális eltérések törvényszerűen nem eredményezik.

törekednünk kell. A jogi transzplantok tanulmányozása során gyakran jogi *receptióról*, és *receptor* jogrendszerekről esik szó. Mivel azonban a teljes recepció (melynek értelemtartalma *befogadást* sejtet), a fentiek szerint lehetetlenség, helyesebbnek ítéljük receptor jogrendszerek helyett *akceptor* jogrendszerekről beszélni, ugyanis utóbbi fogalom a tudatos elfogadás szándékának és nem a befogadás állapotának értelemtartalmát hordozza.

Az értekezés tartalmában, és a módszer korlátainak ismeretében, a jogi transzplantok jelenségét szem előtt tartom, azonosítva a donor és akceptor jogrendszereket, valamint azokat a fentebb felsorolt faktorokat is, melyek a transzplantációt előidézték, amikor ez lehetséges.

II.1.7. Az összehasonlító jogtörténeti perspektíva

A jogösszehasonlító vizsgálat térben és időben egyaránt meg kell, történjen. Egy jogrendszer ugyanis nem statikus jelenség, és dinamikája, még univerzálisan predesztinált fejlődési irány hiányában is sokat elárul az annak társadalmi, gazdasági és kulturális szubsztrátumát biztosító államról.

Emiatt a történeti módszer, mely nem más, mint a jog történelmi kontextusba helyezése, magyarázatot adhat a jogforrások eredetére; azok értelemtartalmának és érvényesülésének időbeni változásait láthatóvá teheti.⁶² Jelentősége kettős: egyrészt alkalmas egyes normák taxonómiájának meghatározására, másrészt pedig fényt vethet az összehasonlítás során észlelt hasonlóságok és különbségek történeti eredetére, a normaátültetés kutatásának terén megmutathatja a jogszabályok (mint normatív struktúrák és nem, mint élő jog) diffúziójának irányát.⁶³

II.1.8. Összegzés

Következtetésként, az összehasonlító polgári eljárásjog terén a jogösszehasonlítás általános elméletében kidolgozott tanok – valamennyi adaptálással – alkalmazhatók. VARGA István *katalógusa* hasznos útmutatást szolgáltat arra, mely perintézményeket szükséges ilyen vállalkozások során szem előtt tartani.

A vizsgálódás *absztrakciós szintjének* helyes megválasztásával a mikrokomparáció elkerülésére, a funkcionális módszer lehetővé teszi a polgári per absztrakt – és időben változó – funkciójának összehasonlítási ismérvként alkalmazását, mint a

⁶² VAN HOECKE *i. m.* 19–20.

⁶³ GORDLEY, James, *Comparative Law and Legal History*. In: REIMANN, Mathias — ZIMMERMANN, Reinhard (szerk.), *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford University Press, 2008, 769–770.

polgári per elveinek, intézményeinek vizsgálata szempontjából szem előtt tartandó viszonyítási alapot.

A strukturalista módszerek, különösen a DAMAŠKA által kidolgozott dichotómia segítségével egymástól elkülöníthetők, és sajátosságaikban, fejlődésük szempontjából is vizsgálhatók a különböző perjogi rendszerek, elsősorban az állam által a polgári per során érvényesített aktivista vagy passzív magatartás, a bírói szervezet hierarchikus vagy decentralizált formája szempontjából, illetve a polgári per céljainak prizmáján keresztül.

A jogi transzplantok, a vizsgált jogrendszerekben érvényesülésüket előidéző vektorok és az összehasonlító jogtörténet szintén felhasználandók a jelen értekezésben kitűzött célok elérésére.

II.2. Konceptuális tisztázás

II.2.1. A perintézmény fogalma

A vizsgáldás tárgyát képező *perintézmények* fogalma nem nyert meghatározást a magyar jogelméletben, használata elsősorban alkalmi jelleggel történt. Emiatt az ennek tulajdonított értelemtartalmat a konceptuális egység megteremtésére definiálnunk kell. E meghatározásához elengedhetetlen a *jogintézmény* nemének (*genus proximum*) ismerete, és azon faji sajátosságok (*differentiam specificam*) azonosítása, melyekből a *perintézmény* nominális definíciója utóbb megfogalmazható. Ehhez viszont szükséges a *jogintézmény* fölérendelt kategóriájának ismerete. Ezt a szakirodalom a következőképpen határozza meg: „*Jogintézményeken az azonos társadalmi viszonyt szabályozó jogi normák együttesét értjük*”.⁶⁴ Az idézett szerző is elismeri, hogy definíciója valamelyest sántít: konceptuális eleme, a „társadalmi viszony” ugyanis rugalmas fogalom. Megállapítása szerint:

„(...) megközelítésmód kérdése, hogy mit tekintünk egy társadalmi viszonyt, egy átfogóbb viszonyt vagy annak valamely elemét, az összetettebb jogintézmények egyes elemei is jogintézménynek tekinthetők”.⁶⁵

A jogintézmény egyik, a fentebbinél talán szabatosabb körülírását – elsősorban szociológiai megközelítésű, de kiemelkedően pontos módszerekkel – véleményünk szerint FARKAS Zoltán valósítja meg.⁶⁶ A szerző által használt definíció viszont a perjogi intézmények esetén csak finomításokkal alkalmazható ugyanis ezek *érvényessége* nem

⁶⁴ SZILÁGYI Péter, *Jogi alaptan*, Eötvös Kiadó, Budapest, 2011, 367.

⁶⁵ SZILÁGYI i. m. 367.

⁶⁶ FARKAS Zoltán, *Az intézmény fogalma, fedezete, és formalitása*, Miskolci Jogi Szemle, 2007/2, 51.

csupán a jogszabályok tárgyi hatálya alá eső személyek körére korlátozódik, hanem további korlátozó tényező a *polgári perben való részvétel* is (ugyanis a perjog normái csak a polgári peres eljárásban résztvevőkre, vagy ebben részt venni aspirálókra, esetleg az eljárásba bevonható, vagy ez által másképpen érintett harmadik személyekre vonatkoznak). Emellett „*az intézmény fedezetével rendelkező egyének*”⁶⁷ (esetünkben a bíró, és bizonyos esetekben a felek is) a polgári perben nem feltétlenül és közvetlenül a törvényes erőszak eszközével rendelkeznek, de határozataik (vagy a felek esetén lemondásaik, egyezségeik, mulasztásaik következményei) szükség esetén az állami kényszer eszközével is érvényre juttathatók.

Beépítve e gondolatokat, és kibontva az intézményfogalom normativista értelmét, melyet FARKAS Zoltán idézett munkájában vázol⁶⁸ a *perintézmény definíciója* – a szükséges parafrázis és kiegészítések megejtésével – a következőképpen alakulhat.

Perintézmény a polgári perben résztvevő, vagy abba bevonható egyének körében érvényesnek tekinthető olyan szabályok, illetve elvárások rendszere, amelynek fedezetével rendelkező bíró, az adott intézményes szabály értelmében szabályszerűen alkalmazható módon és meghatározott körülmények között, a peresített jogvitát, akár az állam kényszerítő eszközei által is érvényre juttatható módon megoldja, vagy a felek ennek megoldására szóló perbeli cselekményeit – illetve mulasztásaik jogkövetkezményeit – kikényszeríthető módon rögzíti. Összefoglalva: perintézmények alatt a polgári perben – de ezen kívül nem – érvényesülő normákat, a polgári perjog egyes perbeli cselekményekre vonatkozó koherens alegységeit értjük.

E felfogás alkalmazhatóságát a jogösszehasonlítás terén a GERBER által kifejlesztett *dinamikai leíró nyelvezet* látszik alátámasztani, melynek értelmében a *jogrendszer jogösszehasonlítás szempontjából nem más, mint a benne résztvevő, jogszabályban meghatározott szerepkörük keretein belül eljáró szereplők döntései és az e döntéseket befolyásoló más faktorok összessége. Ezek, és kölcsönhatásaik alkotják a jogrendszer dinamikáját.*⁶⁹ E perspektíva véleményünk szerint a jogrendszer alrendszeire, így a perjogra is közvetlenül alkalmazható.

II.2.2. A polgári per fogalma

Szükséges a *polgári per* további elemzésünkben alkalmazott értelemtartalmának meghatározása is, mivel a *polgári (peres) eljárás* és a *polgári per* fogalmi átfedései

⁶⁷ FARKAS Zoltán, *i. m.* 40.

⁶⁸ FARKAS Zoltán, *i. m.* 34.

⁶⁹ GERBER, *System Dynamics...* *i. m.* 729.

komoly szemantikai kérdéseket vetnek fel. LUGOSI ezek kutatásában, a jogalkotó következetlen szóhasználatának megállapítása⁷⁰ után arra a következtetésre jut, hogy a polgári per és a polgári (peres) eljárás két különálló fogalom, melyek ismertető jegyei elkülöníthetők és el is különítendőek.⁷¹

Ennek, és a magyarországi polgári per jelenlegi céljának⁷² szem előtt tartásával, a polgári per, mint a *felek jogvitájának tisztességes eljárásban történő megoldása definiálható*.

A polgári per így magába foglalja a keresetlevél betérjesztésétől a per jogerős megoldásáig érvényre jutó összes perintézményt (ideértve a perorvoslatokat is). Nem értendő viszont a bírósági határozat kikényszerítésének eljárására [mely azonban része a polgári (peres) eljárásnak]. Emiatt a végrehajtási eljárás nem képezheti elemzésünk tárgyát, ahogyan a nem-peres eljárások sem.

II.2.3. A polgári perjog fogalma

Fennmarad a *polgári perjog* fogalmi körülírásának szükségessége. Ennek megvalósítására egy szociológiai szempontból is szabatos elemzést hívunk segítségül, melyet GYEKICZKY foglalt össze, WEBER nézeteinek feldolgozásával. Kutatás-módszertani szempontból a következő definíció is a nominális meghatározások körébe tartozik. Ennek értelmében a perjog:

„(...) a hivatásrendbe tömörült, szakmai képzettséggel rendelkező és szakszerűen eljáró jogászok formálisan racionalizált konstrukciója, amely a hivatásrend által definiált szabályok alkalmazásával része a modern jogszolgáltatásnak.”⁷³

A szükséges pontosítással, mely a fenti definíciót a polgári jogszolgáltatásra szűkíti, e meghatározás a polgári perjog fogalmát találóan tükrözi.

II.3. Közös perintézmények azonosításának kérdései különböző polgári perjogi rendszerekben

II.3.1. A polgári per folyamatának absztrakt szerkezete

Amennyiben a polgári per közös célja különböző jogrendszerekben, kellő absztrakció alkalmazásával azonosítható úgy – vélhetően – összevethető perintézmények

⁷⁰ LUGOSI József, *A polgári (peres) eljárás és a polgári per*, Jogtudományi Közlöny, 2012/2, 72.

⁷¹ LUGOSI, *A polgári (peres) eljárás és a polgári per... i. m.* 79.

⁷² A polgári per célja meghatározására számtalan szakirodalmi kísérlet történt. Ezek összegzéséért a XX. század közepéig, lásd: BACSÓ Jenő, *A polgári per célja*, A debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. Osztályának Kiadványai, 1934/10, 1–3.

⁷³ GYEKICZKY Tamás, *Előadások a polgári eljárásjog köréből*, Debreceni Egyetem – Kossuth Könyvkiadó, Debrecen, 2006, 15.

is felismerhetők. Ehhez viszont szükséges a vizsgált jogrendszerek polgári perjogának állandóit izolálnunk. Ezek az állandók – a polgári igazságszolgáltatás céljának megvalósulásához szükséges közös, *de minimis feltételek* – a polgári per szerkezetéből véleményünk szerint megállapíthatók.

KRAMER – megjegyezve, hogy ilyen állandók megállapítására korábban kevés erőfeszítés történt⁷⁴ – az Amerikai Jogi Intézet (ALI) és a Nemzetközi Intézet a Magánjog Egységesítésére (UNIDROIT) égisze alatt, a *Transznacionális polgári eljárás elvei* (angol megnevezésükből eredő betűszóval rövidítve: PTCP) című jogharmonizációs eszközben megfogalmazott 9. elv⁷⁵ alapján tesz kísérletet ezek meghatározására. Elemzését az elvek függelékét képező jelentéstevői tanulmánnyal és az abban található – a transznacionális eljárásra vonatkozó – konkrét perjogi szabályokkal,⁷⁶ illetve hivatalos értelmezésükkel egészíti ki.

Mivel a magyar jogi szakirodalomban az ALI/UNIDROIT perjogi vonatkozású elvei, így implicit a 9. *Az eljárások szerkezete* című elv feldolgozására sem került sor a továbbiakban ennek, az értekezés szempontjából jelentős elemzését itt valósítjuk meg.

A PTCP 9.1-es pontja minden polgári per három szakra osztását írja elő. Ezek 1° a *kereseti szak* (fordítása *perfelvételi szakként* is lehetséges, bár kevésbé szabatos; angol nyelven: *pleading phase*), 2° a *közbenső szak* (angol nyelven: *interim phase*) és 3° *végző szak* (angol nyelven: *final phase*). Az ALI/UNIDROIT által támogatott perszerkezetmodell a fokozott bírói pervezetést és az ún. *főtárgyaláson alapuló* struktúrát támogatja, mely a keresetek és védekezések írásos, elsősorban a kereseti szakban, a várható bizonyító eszközökkel egyetemben történő előterjesztését írja elő.⁷⁷

A 9.2-es pont a kereseti szakban rendeli elvégezni: a keresetek, az ellenkérelmek, az esetleges viszontkeresetek (illetve ezeket megalapozó tényállítások, jogalapok), és más – a jogvita megoldása szempontjából jelentős – kérdések írásos előterjesztését, és a fő bizonyító eszközök azonosítását. Implicit ebben a szakban következik be a felperes keresetének közlése az alperessel, ehhez kötődően pedig a perfüggőség és elévülés

⁷⁴ KRAMER, Xandra E., *The Structure of Civil Proceedings and Why It Matters: Exploratory Observations on Future ELI-Unidroit European Rules of Civil Procedure*, Uniform Law Review, 2014/2, 219.

⁷⁵ ALI/UNIDROIT *Principles of Transnational Civil Procedure*, Uniform Law Review, 2004/4, 774–775.

⁷⁶ HAZARD, Geoffrey C. Jr. — STÜRNER, Rolf — TARUFFO, Michele — GIDI, Antonio, *ALI/UNIDROIT Principles of Transnational Civil Procedure – Appendix: Rules of Transnational Civil Procedure (A Reporters' Study)*, <http://www.unidroit.org/english/governments/councildocuments/2005session/related/s-76-13-e.pdf> (2016.08.20-i elérés).

⁷⁷ KRAMER, Xandra E. *i. m.* 225–226.

hatályaival kapcsolatos időtényező rögzülése is.⁷⁸ E szakban következhet be a jogvita peren kívüli megoldásának első indítványozása is.

A közbenső szakot a 9.3-as pont szerint a következő lépések jellemzik:

- „9.3 A közbenső szak során a bíróság, ha szükséges:
- 9.3.1 Meghallgatásokat tart az eljárás megszervezésére;
 - 9.3.2 Meghatározza az eljárás haladási menetrendjének vázlatát;
 - 9.3.3 A korai figyelmet igénylő problémákat – mint a joghatóság [hatáskör és illetékesség – megj. Sz. J.], ideiglenes intézkedések, és elévülés kérdéseit – elintézi;
 - 9.3.4 A bizonyító eszközök elérhetősége, jóváhagyása, felfedése, és az ellenbizonyítás [kérdéseit – megj. Sz. J.] elintézi;
 - 9.3.5 Meghatározza a potenciálisan diszpozitív kérdéseket, a jogvita egésze vagy része [a felek rendelkezési jogának gyakorlása folytán – megj. Sz. J.] korai eldöntésére; és
 - 9.3.6 A bizonyítást elrendeli.”

A közbenső szak szabályozása az ALI/UNIDROIT perjogi mintaszabályainak 17–20. pontjai által kerül kibontakoztatásra,⁷⁹ melyek a pergátló kifogások és a bírói perelőkészítés egyes elemeit tartalmazzák. A végső szak felépítését a 9.4-es pont adja meg a következőképpen:

- „9.4 A végső szakban azon bizonyítást, melyet a bíróság a 9.3.6-os elvnek megfelelően még nem vett fel, általában egy koncentrált végső meghallgatás során kell bemutatni, melyen a felek záró nyilatkozataikat is meg kell, tegyék.”

E rendelkezés értelmében a *főtárgyalásra*, mely a pert eldöntő bírák részvételével zajlik, és ennek során minden még a per megoldásához indokolt bizonyítás felvételére lehetőleg egyszerre, és a záró nyilatkozatok megtétele előtt közvetlenül, azonos tárgyalás során kell, hogy sor kerüljön.

A PTCP 9. elve más szerzőket is a polgári per absztrakt szakaszolásának megkísérlésére vezetett. Így KAWANO, a polgári per elektronizációja szempontjából azt öt szakaszra osztotta. Az *első szakasz* a keresetindítást, az alperes idézését és az esetleges ellenkérelem vagy viszontkereset megfogalmazását foglalja magában; a *második szakasz* a nyilvános tárgyalás előkészítésének műveleteit, elsősorban a bírák és felek együttműködésével zajló perelőkészítést tartalmazza; a *harmadik szakaszban* történik a bizonyító eszközök előterjesztése illetve azonosítása és a bizonyítás felvétele; a *negyedik szakasz* a nyilvános tárgyalás; az *ötödik szakasz* pedig maga a határozathozatal.⁸⁰

⁷⁸ KRAMER, Xandra E. *i. m.* 226. Lásd: HAZARD, Geoffrey C. Jr. — STÜRNER — TARUFFO — GIDI *i. m.* 40–43.

⁷⁹ KRAMER, Xandra E. *i. m.* 228–229. Lásd: HAZARD, Geoffrey C. Jr. — STÜRNER — TARUFFO — GIDI *i. m.* 47–52.

⁸⁰ KAWANO, Manasori, *Electronic Technology and Civil Procedure*. In: KENGYEL Miklós — NEMESSÁNYI Zoltán (szerk.), *Electronic Technology and Civil Procedure. New Paths to Justice from Around the World*, Springer, Dordrecht, Heidelberg, New York, London, 2012, 11–12.

II.3.2. Az absztrakt szerkezetből levezethető egyes univerzális perintézmények

Felvetődik a kérdés: két vagy több eljárási rendszer összehasonlításakor mely (per)intézmények azok melyek között az összehasonlítás egyáltalán elvégezhető. A fentebb vizsgált szakaszolás útmutatóul szolgálhat számunkra az összehasonlítható perintézmények meghatározásában, azonban ennek érvényesülését a vizsgált jogrendszerekben elsőnek bizonyítanunk kell.

GERBER – többek között az ALI/UNIDROIT elveire utalással – kidolgozott analitikai és szisztematizáló módszere az elsőfokú polgári pert rendszer-semleges módon bontotta alkotóelemeire, így kiküszöbölve a terminológiai különbségek zavaró hatását. Azokra a perintézményekre összpontosított, melyek minden állam perjogában fellelhetők.⁸¹

Az általa azonosított univerzális perjogi elemek, melyek jogrendszerek között transzcendentálisan összehasonlíthatók:⁸²

1. a *perindítás* melynek perintézményi vetülete a keresetindításban és a tárgyalást megelőző szakaszban keresendő;
2. a *bizonyítási eljárás*, melyet a bizonyítás megszervezése (perfelvételi szak), az ezzel kapcsolatos felelősségmegosztás, a bizonyításfelvétel (bizonyítási szak – a felek érdemi szóváltásáig), és a történeti tényállás ennek alapján felderítése jellemez;
3. a *tények kontradiktórius eljárásban megállapítása*, amely az érdemi tárgyalással valamint a felek képviseletével, az felhozható kifogásokkal és a bíró pervizsgálati hatáskörével függ össze;
4. az *alkalmazandó jogszabályok* a felek jogállításai és a bíróság valamilyen kölcsönhatásának segítségével meghatározása és a történeti tényállásra vetítése, majd a tényállítások és jogállítások összhangba hozása;
5. a *bírói határozathozatal* a jogszabálynak a bizonyított tényállásra történő

⁸¹ GERBER, David J., *Comparing Procedural Systems: Toward an Analytical Framework*. In: NAFZIGER, James A. — SYMEONIDES, Symeon (szerk.), *Law and Justice in a Multistate World: Essays in Honor of Arthur T. Von Mehren*, Transnational Publishers, Ardsley, 2002, 666. A perorvoslatok kérdését e felosztás kihagyja. Bizonyos, a szerző által meghatározott kategóriák, így az alkalmazható jogi háttér körülírásának, strukturálásának és konkrét behatárolásának kérdései a két – általunk vizsgált – kontinentális jogrendszerben csak korlátozottan alkalmazhatók. Vö. GILLES, *Comparative Procedure... i. m.* 254–255. Utóbbi szerző a polgári per, mint konfliktusmegoldó eszköz jogösszehasonlító vizsgálatának összes lehetséges perspektívája felsorolására törekszik.

⁸² Itt az eredeti modellhez méltatlan tömörséggel összegeztük GERBER részletesen kifejtett dinamikus perszerkezeti elméletét. További részletekért, lásd: GERBER, *Comparing Procedural Systems... i. m.* 667–674.

alkalmazásával, illetve ennek eredményeként a jogvita megoldásával;

6. a *perorvoslatok* (melyekre a szerző csak utalást tesz).

E kategóriák képezik a jelen értekezésben a perintézmények komparatív vizsgálatának alapját.

II.4. Összegzés

Látható, hogy a polgári per intézményei, folyamata és szerkezete egyaránt, a tanulmányozott jogrendszertől függetlenül, rendelkeznek olyan állandó és összevethető elemekkel, melyek alakulásának jogösszehasonlító elemzése a perjog egészére vonatkozóan teszi lehetővé következtetések levonását. Természetesen minél közelebb áll taxonómiai szempontból két perjogi rendszer egymáshoz, az összehasonlítható – funkcionálisan ekvivalens – szerkezeti és intézményi elemek száma annál nagyobb.

E kritériumok szem előtt tartásával további vizsgálódásunkat a következő tényezők fejlődési ívének kutatására szeretnénk irányítani Magyarország és Románia polgári perjogában:

1. a *polgári per célja és alapvető elvei* – mint minden perintézmény működésében érvényre jutó felsőrendű normatív tartalmak, különösképpen pedig:
 - a. a bíróságok személyi összetételének kialakítása (a társasbíráskodás, a néprésztétel – ülnökrésztétel – érvénysülése) a rendes polgári peres eljárásban;
 - b. az eljárás alanyai közötti, a pervezetés szempontjából releváns – VARGA István megfogalmazásával – „szereposztást”⁸³ megvalósító alapvető elvek (a rendelkezési elv, a tárgyalási elv és a közvetlenség elve);
2. a *perszerkezet*;
3. a *keresetindítás szabályai*, illetve előzetes követelményei (a perelőfeltételek);
4. az *ügyész és a felek jogképviselőinek szerepe* a polgári perben;
5. a *bizonyításfelvétel szabályai*;
6. a *tárgyalás és a határozathozatal módja*;
7. amennyiben a perjog fejlődésének általános iránya illusztrálásához szükséges, az első- illetve másodfolyamodású, és a jogegység biztosítását szolgáló *perorvoslatok*.

⁸³ VARGA István, *Az összehasonlító polgári perjog... i. m.* 123.

E koordináták szerint strukturálva, és elkerülve a nem-peres eljárások és a végrehajtást szabályozó normák összehasonlítását, biztosítható véleményünk szerint kutatásunk tárgyának legkoherensebb megközelítése.

III. JOGTÖRTÉNETI ALAPVETÉS

III.1. A modern polgári perjog kialakulásának vázlata Magyarországon

III.1.1. Perjogi előtörténet

KENGYEL megállapításának miszerint „[a] modern magyar perjog kialakulása a XIX. század végéig váratott magára (...)”⁸⁴ igazságtartalma vitán felül áll. A szóban forgó időszakot kettős attitűd jellemezte: befolyásolták restaurációs és modernizációs törekvések egyaránt, melyek az *országbírói értekezlet* idején törtek felszínre. Az 1861. január 23-án gróf Apponyi György elnökletével⁸⁵ megnyílt értekezlet által javaslatba hozott *Ideiglenes törvénykezési szabályok* (ITSZ) kettős jogpolitikai célját, annak indokolása így összegezte: „Hogy a hazai törvények (...) ismét életbe léphessenek s egyúttal a kor igényeinek s az átalakult viszonyok szükségének is megfeleljenek (...)”.⁸⁶

Bár ritkábban kerül említésre, az értekezlet létrejöttét a császári hatalom 1860. októberi diplomájában rendelte el a birodalom konszolidációjának érdekében, enyhítendő a feszültségeket, melyeket az osztrák jog korábbi ‘erőltetett recepciója’ kiváltott.⁸⁷ Az értekezlet 1861. január 23-tól március 4-ig ülésezett. Résztvevői elsősorban a kor markáns politikusai, a klérus tagjai és az ipari, kereskedelmi korporatív elitek képviselői voltak.⁸⁸ Emiatt határozatai hangsúlyos politikai tartalommal rendelkeztek, de igyekeztek magukba foglalni az iparosodó társadalom szakjogi igényeit is.

A feszültségek legerősebben a polgári perrend újraszabályozása körül mutatkoztak meg (elsősorban a jogegyenlőség és rendiség elvei, illetve az aktív és passzív államfelfogás összeütközéséből).⁸⁹ Ezt bizonyítja, hogy a polgári és büntető anyagi jog a

⁸⁴ KENGYEL Miklós, *Magyar polgári eljárásjog* (12. kiadás), Osiris Kiadó, Budapest, 2014, 58.

⁸⁵ KASSAY Adolf, *Magyar polgári törvények – Törvénykezési eljárás az Országbírói Értekezlet szabályai szerint*, Sieber Henrik Könyvnyomdája, Budapest, 1862, V.

⁸⁶ *Az országbírói értekezlet javaslatai a törvénykezés tárgyában* (2. kiadás), Lampel Róbert, Pest, 1861, 3.

⁸⁷ Az országbírói értekezlet történeti kontextusának részletes leírásáért, lásd: MEZEY Barna, *Horvát Boldizsár az Országbírói Értekezleten*, *Jogtörténeti Szemle*, 2005/3, 31–32. E szerző megjegyzi, hogy az 1851-től bevezetett osztrák neoabszolutizmus válságát elsősorban geopolitikai tényezők (a destabilizáló krími, majd a vesztes francia-olasz-osztrák háborúk) idézték elő. Az így szükségessé váló biztonságos háttér megteremtésére irányuló uralkodói törekvések eredményezték az országbírói értekezlet összehívását. Lásd, továbbá: BÓNIS György — DEGRÉ Alajos — VARGA Endre, *A magyar bírósági szervezet és perjog története*, Zala Megyei Bíróság és a Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete, Zalaegerszeg, 1996, 211.

⁸⁸ MEZEY i. m. 33. BÉLI Gábor — BÓDINÉ Beliznai Kinga — HORVÁTH Attila — KÉPES György — MEZEY Barna — és mtsai., *Országbírói értekezlet*, <http://majt.elte.hu/Tanszkek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/magyarazatok/orszagbiroiertekezlet.htm> (2013.01.13-i elérés).

⁸⁹ MEZEY i. m. 37–38. A szerző részletesen idézi HORVÁT Boldizsár későbbi igazságügyi miniszter az értekezleten elhangzott, liberális, korlátozott államfelfogást tükröző beszédeit.

neoabszolutizmus beállta előtti *status quo*-ra visszaállítását az értekezlet lehetetlennek tartotta,⁹⁰ mégis a polgári perjog esetén pont ez volt a kitűzött cél, melynek elérése érdekében a modern polgári per vívmányai is feláldozásra kerültek.

Az értekezlet aktusainak országgyűlési jóváhagyását követően 1861. július 23-án a Kúria határozatában „zsinórmértékül követendőnek” nyilvánította az ITSZ-t, melyre a császár a Kúriához intézett 1861. november 5-i leiratában áldását adta.⁹¹ Így az 1852. szeptember 16-án császári-királyi igazságügy-miniszteri rendelettel⁹² oktrojáltan bevezetett – és ‘ösztönzésül’ az ITSZ megszületéséig hatályban tartott – Ideiglenes polgári perrendtartás (*Provisorische Zivilprozessordnung*) de facto hatályát veszítette. A polgári perjog 1861-ben sok (de korántsem minden) tekintetben visszaállt az 1848 előtti állapotra. Az ITSZ az 1848-as márciusi törvényekből táplálkozik, mégis – mikor az újítás szükségessége felmerült – megalkotói az osztrák törvények megoldásaiból is inspirálódtak, különösen ha a korábbi normák alkalmazása az (ösiség eltörlésére vonatkozó) 1848. évi XV. tc. rendelkezéseibe ütközött vagy a korábbiakban ismeretlen jogviszonyok esetén.⁹³

Az új szabályozás általános célja volt a magyar hagyományoktól testidegen perjogi intézmények kigyomlálása, mégis az osztrák újítások közül ésszerűségi alapon megőrizte a periratok két példányban benyújtásának kötelezettségét, és egyes új perintézmények meghonosítására is kísérletet tett. Ezek között kiemelendő a kor polgári perjogi elvárásainak megfelelő rendes szóbeli per.⁹⁴ A rendes szóbeli eljárás főszabállyá⁹⁵ vált, szemben a sommás szóbeli vagy rendes írásbeli eljárásokkal. Az előrelépés gyakorlati hatékonyságát tompította, hogy az alperes kérelmére – az amúgy is sok írásos elemet tartalmazó – szóbeli eljárásról át kellett térni az írásbeli procedúrára.⁹⁶

A szerteágazó poszt-feudális normarendszer és bírói szervezet a kor gazdasági körülményei között gyorsan megmutatta korlátait, így már 1867-ben betérjesztésre került a későbbi Polgári törvénykezési rendtartás (az 1868. évi LIV. tc. – a továbbiakban: PTRS) javaslata, mely Erdélyben is hatállyal bírt.⁹⁷ Az elsősorban osztrák perjogi befolyást mutató, Horvát Boldizsár igazságügyi miniszter által jegyzett tervezet nem tűnt ki

⁹⁰ KASSAY *i. m.* 6.

⁹¹ BÓNIS — DEGRÉ — VARGA Endre *i. m.* 212.

⁹² *Az országbírói értekezlet javaslatai a törvénykezés tárgyában* (2. kiadás) *i. m.* 8.

⁹³ BÓNIS — DEGRÉ — VARGA Endre *i. m.* 212.

⁹⁴ MEZEY Barna (szerk.), *Magyar jogtörténet*, Osiris Kiadó, Budapest, 2007, 458.

⁹⁵ *Az országbírói értekezlet javaslatai a törvénykezés tárgyában* (2. kiadás) *i. m.* 14.

⁹⁶ BÓNIS — DEGRÉ — VARGA Endre *i. m.* 232.

⁹⁷ MEZEY (szerk.) *i. m.* 458.

újításaival, legfőbb érdeme, hogy egységes és részletes szabályozásával megkísérelte megszüntetni a kor polgári pereire jellemző jogbizonytalanságot. Világos perrendi szabályok társultak benne egy még a feudalizmus korát idéző eljárással, melyben a kezdetleges szóbeliség is visszaszorult a rendes szóbeli per eltörlésével és az írásbeli per főszabállyá válásával.⁹⁸

A felek érintkezési felülete a PTRS hatálya kezdetén a (300 Ft-nál) nagyobb perértékű ügyekben a pertárban elhelyezett perirat volt mely a *kötelező – legkevesebb háromszori – iratváltás lezárása után kerülhetett elbírálásra*. A kötött bizonyítás, illetve a bírói pervezetés, a közvetlenség és a szóbeliség hiánya mellett ez nagyban nehezítette a per ésszerű időn belül lezárását.⁹⁹ A PTRS újításai között említésre méltó a felek jogegyenlőségének deklarálása rendi pozíciótól függetlenül, és az illetékes bíróság főszabály szerint az alperes lakhelye függvényében meghatározása – mely személyi perekben szubszidiárius szabályként az ITSZ 30. §-ban már megjelent.¹⁰⁰ A perorvoslatok szabályozása a PTRS-ban arra utal, hogy a korabeli jogalkotó nem kizárólag az osztrák mintát találta mérvadónak, ugyanis a semmisségi panasz formájában a francia kasszációs perorvoslati rendszer egyik elemét is átvette, a hagyományos kétfokú fellebbviteli rendszerrel párhuzamosan. Mivel az előbbi rendkívüli perorvoslattal minden (vég)ítélet, illetve egyes közbenső határozatok esetén is élni lehetett és, mivel ezek elbírálása a PTRS 301. § értelmében a Semmítőszék hatáskörébe tartozott, ennek gyakorlása a perek időtartamát megnyújtotta. Emiatt a semmisségi panasz kísérleti intézménye eltörlésre került az 1881. évi. LIX. tc. által, mely egyúttal helyreállította Kúriát, megszüntetve a – francia ihletésű – kettős semmítőszéki és harmadfolyamodású ítélőszéki szervezetet az igazságszolgáltatási piramis csúcsán.¹⁰¹

A sommás és a rendes peres eljárás kettősségének fenntartása megnyitotta az utat egyes modern perjogi elvek fokozatos meghonosításához, ugyanis ez előbbi 1893-ban bekövetkezett reformjával (1893. évi XVIII. sz. tc.) a szóbeliség és közvetlenség elvei főszabállyá váltak és a bizonyítékok szabad értékelése is nagyobb teret nyert.¹⁰² A felújított sommás eljárás nem-titkolt célja a perek meggyorsítása volt, de a perérték-határ felemelése egyidejűleg a felsőbbbíróságok tehermentesítését is célozta.

⁹⁸ PLÓSZ Sándor, *A magyar Polgári perrendtartás törvényjavaslatának indoklása*, Grill Károly Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, Budapest, 1902, 3. KENGYEL, *A bírói hatalom... i. m.* 135.

⁹⁹ BÓNIS — DEGRÉ — VARGA Endre *i. m.* 234.

¹⁰⁰ MEZEY (szerk.) *i. m.* 460.

¹⁰¹ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 59.

¹⁰² MEZEY (szerk.) *i. m.* 460. PLÓSZ *i. m.* 4.

III.1.2.A „Plósz-féle” Pp.

Az ‘ideiglenes’ PTRS modernizációjának kérdésére a válaszok már az 1880-as években előreláthatóak voltak. A kormány, a képviselőház javaslatára abban az évben bízta meg Plósz Sándort és Emmer Kornélt a szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság elveire épülő polgári perrendtartás előterjesztésére.¹⁰³ Előbbi német, utóbbi francia ihletésű javaslatát a következő másfél évtized folyamán bőven jutott idő feldolgozni és hozzáigazítani a térségbeli (különösen osztrák¹⁰⁴ és német) reformkísérletekhez.

A kodifikáció elhúzódásának egyik mellékhatásaként lehetőség nyílt számos külföldi modell figyelembe vételére, melyek között szerepelt az akkorra hagyományosnak mondható (1806. évi) francia és francia ihletésű (1819. évi) genfi kódex mellett, az 1895-ös – a polgári per Franz KLEIN által kimunkált „közérdekű funkcióját” (*Wohlfahrtsfunktion*) előtérbe helyező¹⁰⁵ – osztrák és az 1909-ben novellával megújított német perrendtartás is.¹⁰⁶ Különösen az osztrák, a felek együttműködésén, a fokozott bírói pervezetésén, az osztott perszerkezeten, főtárgyalási modellen alapuló perjogi kódex bizonyult befolyásosnak a magyarországi kodifikáció szempontjából.

Az 1911. évi I. törvénycikkben kihirdetett, Plósz Sándor tervezetén alapuló Polgári perrendtartás (továbbiakban: Rpp.) volt e hosszú inkubációs időszak után hivatott a magyar polgári pert a korabeli európai törekvésekhez felzárkóztatni. Az 1915. január 1-i hatálybalépésétől – 1953. január 1-ig – a polgári perrend alapját képezte viszonylag kevés módosítással. Szükséges megemlítenünk, minden magyarországi polgári perjogi kodifikáció vonatkozásában, hogy a Rpp. sem tulajdonképpen *eljárásjogi* kódex: nem tartalmazza ugyanis a polgári eljárás végrehajtási szakának szabályozását, sem az összes nemperes eljárást, melyeknek normáit mögöttes jogszabályként kölcsönadja.¹⁰⁷

A bevezetett új elvek közül az eljárás mikéntjét érdemben módosította a *szóbeliség* főszabályának szentesítése, melynek következménye az addigi általános írásbeli eljárás megszűnése lett.¹⁰⁸ Ez különösen amiatt jelentős, mert így a *közvetlenség* elve is jobban érvényre jutott a felek bizonyítékainak és álláspontjainak értékelése során.

¹⁰³ BÓNIS — DEGRÉ — VARGA Endre *i. m.* 241. KENGYEL Miklós, *A magyar polgári per jog száz éve - az 1911. évi polgári perrendtartás*, Magyar Jog, 2011/6, 321–322.

¹⁰⁴ A Rpp. vonatkozásában érvényesülő osztrák befolyás kérdésének részletes kifejtéséért, lásd: RECHBERGER, Walter H., *Az osztrák Polgári perrendtartás mintául szolgált-e az 1911. évi magyar perrendtartás számára?* In: HARSÁGI Viktória (szerk.), *Közép-európai polgári perjogi reformok és kodifikációk az elmúlt negyedszázadban*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014, 19–40. KENGYEL, *A bírói hatalom...* *i. m.* 145–152.

¹⁰⁵ VAN RHEE, Cornelis Hendrik, *European Traditions in Civil Procedure*, Intersentia NV, 2005, 11–13.

¹⁰⁶ KENGYEL, *A magyar polgári per jog száz éve...* *i. m.* 322.

¹⁰⁷ GÁSPÁRDY, *Modern...* *i. m.* 8.

¹⁰⁸ MEZEY (szerk.) *i. m.* 461–462.

A korábban is létező rendelkezési elvet az új szabályozás fenntartotta, a bírónak szélesebb mozgásteret biztosítva a felek perbeli kötelezettségeinek betartatásában.¹⁰⁹

A perszerkezet a Rpp. útján bevezetett szabályozása a polgári pert *pervezúrával* elválasztott perfelvételi és érdemi szakra osztotta,¹¹⁰ a perelőkészítést azonban főszabály szerint (és a perjogi előzményektől eltérően) szóbeli eljárásban rendelte megvalósítani. Ezek a jellemzők a korabeli perjogi kódexek közül is kiemelték a magyarországi szabályozást, lehetővé téve például a bíróság számára a tanú hivatalból kihallgatását, és a birtokában levő okirat felmutatására utasítását, illetve az anyagi pervezetést.¹¹¹ Ezek szellemében az új norma a bíró kezébe adta a per időbeni kiterjedésének irányítását, de a kérelmek és bizonyítékok kiegészítése és beszolgáltatásuk hivatali elrendelésének lehetőségét is (ideértve a tanúvallomás mellett az okiratok és az eskü esetét). Mivel a fenti elvek közvetett bizonyításfelvétel útján nem tudtak kellőképpen érvényre jutni, a Rpp. a *közvetlenség* elvét is érvényesítette a bizonyítékok szabad értékelésének már a sommás eljárásban megfogalmazott szabálya mellett.

A perek elhúzódásának egyik fő okát – a pertárggyal kapcsolatot nem mutató követelések vagy bizonyítékok felvetődését – a *perkoncentráció* erősítésével kezelte, lehetőséget nyújtva a bírónak, hogy csak a per tárgyával összefüggésben álló bizonyításfelvételi indítványokat vegye figyelembe. A bizonyítékok szolgáltatása terén meghonosított tárgyalási elv¹¹² a bizonyítási kötelezettséget az állítást tevő félre telepítette, de nyitva hagyta a lehetőséget a bíró számára – indokolt esetben – e kötelezettség megfordítására is.

KENGYEL és DEGRÉ írásaikban egyaránt megjegyzik, hogy – a korábbi szabályozás liberális felfogásával szemben – a Rpp. rendelkezései a szociális polgári per meghonosítását célozták a magyar perjogban, a tárgyalási elv és az eseti kitanítási köteletség szabályozásával, bár utóbbi szerző kifogásolja a hatásköri szabályok bonyolultságát, így implicit – a járásbírók előtti eljárás kivételével – általánosan bevezetett ügyvédkényszert is.¹¹³

Az 1910-es évek végével a Magyarországon hatályos perjogi szabályozás egyre inkább válságtüneteket mutatott. Bár tartalma a szocialista perjog 1953-as hatályba

¹⁰⁹ BÓNIS — DEGRÉ — VARGA Endre *i. m.* 237.

¹¹⁰ KENGYEL, *A magyar polgári perjog száz éve... i. m.* 324.

¹¹¹ PLÓSZ *i. m.* 12. NÉVAI László, *A bírói pervezetés a magyar polgári eljárásjogban*, Jogtudományi Közlöny, 1962/10, 515. KENGYEL, *A magyar polgári perjog száz éve... i. m.* 325.

¹¹² BÓNIS — DEGRÉ — VARGA Endre *i. m.* 238.

¹¹³ BÓNIS — DEGRÉ — VARGA Endre *i. m.* 237. KENGYEL, *A bírói hatalom... i. m.* 151.

lépéséig érdemben nem változott, a Tanácsköztársaság idején a végrehajtó hatalom beavatkozott a folyamatban lévő perekbe.¹¹⁴ A törvényszékek szintjén 1920-tól visszaszorult a társasbíráskodás, a perorvoslatok útjába is egyre több akadályt gördített a jogalkotó, végül az 1930. évi XXXIV. tv. – már a perek egyszerűsítésének céljával – próbálta orvosolni a pertartam növekvő problémáját (ld. a 10–21. §-ok rendelkezéseit).¹¹⁵

III.2. A modern polgári perjog kialakulásának vázlata Romániában

III.2.1. Az 1865. évi Polgári eljárásjogi törvénykönyv

Románia történetében a polgári eljárásjog fejlődése elsősorban reaktív jelleggel zajlott a történelmi átalakulások, olykor pedig idegen politikai és kulturális befolyás hatására. Talán e jellege miatt a romániai jogtörténeti szakirodalom a modern polgári eljárásjog fejlődési kontextusának nem tulajdonít különösebb jelentőséget.

Az említett fejlődési módot példázza a feudális eljárásjogról a modernitásba való átlépést jelentő *Szervezeti szabályzatok (Regulamente Organice)* megalkotása 1831–1832 között. Ezek a normák, melyeket – Kiseleff orosz tábornok felügyelete alatt – a megszálló Orosz Birodalom erőltetett a dunai fejedelemségekre, Moldova és Havasalföld orosz védnökségének megszervezését szolgáló módon – más területek mellett – a polgári perjog átszervezését is megvalósították.¹¹⁶ E jogforrások olyan alapvető elveket mondtak ki, mint a bírói elmozdíthatatlanság, a fejedelmi tanács döntéseinek jogereje,¹¹⁷ a tárgyalás nyilvánossága. Kezdetleges kísérleteket tettek a perek időtartamának csökkentésére is, például a mezsgyeperek közigazgatási hatáskörbe telepítésével.¹¹⁸

A polgári perjog fejlődésének következő hullámát hasonló történelmi folyamatok idézték elő. 1859-ben (a krími háború utáni rendezés folyamányaként) létrejöhett Moldova és Havasalföld fejedelemségeinek perszonáluniója, *Alexandru Ioan Cuza*

¹¹⁴ Lásd: NÉVAI László, *A Magyar Tanácsköztársaság polgári eljárási jogalkotása*, Jogtudományi Közlöny, 1955/3, 133–134.

¹¹⁵ BÓNIS — DEGRÉ — VARGA Endre *i. m.* 240, 257. CZOBOLY Gergely, *A perelhúzóadás megakadályozásának eljárási eszközei*, (doktori értekezés), Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2014, <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/czoboly-gergely-istvan/czoboly-gergely-istvan-vedes-ertekezes.pdf> (2014.06.28-i elérés), 163.

¹¹⁶ GUȚAN, Manuel, *Istoria dreptului românesc* (2. kiadás), Editura Hamangiu, București, 2008, 179–180. MURZEA, Ioan Cristinel — MATEFI, Roxana, *Evoluția statului și dreptului românesc*, Editura Hamangiu, București, 2015, 84–85.

¹¹⁷ XENOPOL, Dimitrie Alexandru, *Istoria românilor din Dacia Traiană: Istoria Contemporană de la restabilirea domnilor pământeni până la învoia alegerea a lui Alexandru Cuza*, 6. köt., Tipó-Litografia H. Goldner, Iași, 1888, 100–101.

¹¹⁸ Lásd: SPINEI, Sebastian, *Romanian Civil Procedure: The Reform Cycles*. In: KRAMER, Xandra — VAN RHEE, Cornelis Hendrik (szerk.), *Civil Litigation in a Globalising World*, T. M. C. Asser Press, The Hague, 2012, 365.

(uralkodása: 1859-1866) fejedelem alatt, aki lázas ritmusban vágott az új államalakulat gazdasági és közigazgatása felzárkóztatásába.¹¹⁹ Törekvései részét képezte az igazságszolgáltatás átszervezése, az eláltalánosodott korrupció visszaszorítása. A romániai – e korszakot történeti megközelítésben szemlélő – szakirodalom perjogi reformjának csekély jelentőséget tulajdonít más, a fejedelem nevéhez fűződő lépésekkel (különösen a kolostorok vagyonának államosításával) szemben.¹²⁰ Tagadhatatlan azonban, hogy a kor két (talán legmaradandóbb hatású) jogalkotási fegyverténye – az 1864. évi Polgári és az 1865. évi Polgári eljárásjogi törvénykönyvek megalkotása és hatályba léptetése – az ő nevéhez fűződik.

Az első romániai Polgári eljárásjogi törvénykönyv (továbbiakban: Rpejtk.) megalkotása, kifejezetten modernizációs céllal, 1863. március 23-án kezdődött meg a kodifikációs bizottság vezetőjének kinevezésével¹²¹ és a kész törvénykönyvet 1865. szeptember 9-én hirdette ki a fejedelem, zavaros történelmi konjunktúrában.¹²²

Megalkotásának körülményeivel kapcsolatban szükséges megemlíteni, hogy kodifikációja a francia jog romániai jogalkotásra gyakorolt modernizáló befolyásának csúcspontján következett be és a romániai jogász-elit gyakran Franciaországban szerzett képzettségének szűrőjén keresztül került sor alkalmazására is.¹²³ Inspirációs forrásául az 1806-os francia Polgári eljárásjogi törvénykönyv, Genf kanton 1819. évi Polgári eljárásokról szóló törvénye, és a korábbi romániai perjogi normák szolgáltak.¹²⁴ Az újabb kori szakirodalom itt említést tesz még az igazságszolgáltatási szervezetet érintő 1861. évi Semmítő- és Ítélszéki törvény II. címéről is melyen szintén erős francia befolyás érezhető.¹²⁵

Itt szükséges megjegyezni, hogy a francia modell ellenére a romániai és

¹¹⁹ BITOLEANU, Ioan, *Introducere în istoria dreptului*, Editura Fundației Române de Măine, București, 2006, 216.

¹²⁰ Lásd: XENOPOL *i. m.* 157, 335. A szerző megjegyzi, hogy a köztisztviselőket törvényben kellett kötelezni arra, hogy – alacsony fizetéseikre hivatkozással – ne követeljenek kenőpénzt a lakosságtól.

¹²¹ MURZEA — MATEFI *i. m.* 161.

¹²² A romániai Polgári eljárásjogi törvénykönyv eredeti szövegéért lásd: BOERESCU, Vasile, *Codicile Romane*, Tipografia Cesar Bolliac, Bucuresci, 1865. A kódex megalkotásának történelmi keretét egy 1864. május 2-án bekövetkezett fejedelmi államcsíny, és egy 1865 augusztusában bekövetkezett népfelkelés adta. A Rpejtk. kihirdetése a fejedelem utolsó komoly jogalkotási gesztusa volt 1866. február 11-én kikényszerített lemondását megelőzően. ONIȘOR, Victor, *Istoria Dreptului Român - pentru anul I. al facultății de drept*, Tipografia "Libertatea", Cluj, 1921, 342–343.

¹²³ PERETZ, Ion, *Curs de istoria dreptului român: originile dreptului român*, 1. köt., Editura Tip. Ziarului "Curierul Judiciar", București, 1915, 655–656.

¹²⁴ BOROI, Gabriel — RĂDESCU, Dumitru, *Codul de procedură civilă comentat și adnotat*, Editura ALL, București, 1994, 8. GUȚAN *i. m.* 226.

¹²⁵ BOROI — RĂDESCU *i. m.* 5. SPINEI, *Romanian Civil Procedure... i. m.* 365.

franciaországi perjog – különösen a XX. század kezdetétől – eltérő utakat járt,¹²⁶ annak ellenére is, hogy az 1940-es évek elejével Romániában beköszöntött önkényuralmi rendszerek időszakát a Rpejtk. intézményrendszere nagymértékben sértetlenül vészelte át.¹²⁷

A kódex szerkezeti szempontból hét könyvre tagolódott a következők szerint: I. Könyv – A helyi (járás) bíróságokról; II. Könyv – A megyei törvényszékekről; III. Könyv – Az ítélőszékekről [ítélőtáblákról]; IV. Könyv – A választottbírókról; V. Könyv – A kényszervégrehajtásról; VI. Könyv – Különböző más eljárásokról; VII. Könyv – Általános és átmeneti intézkedésekről.¹²⁸ Nem tartalmazta azonban a *harmadfokú perorvoslat* szabályozását, melyet a fentebb már említett 1861. évi semmítőszéki törvény II. Címe foglalt magába.¹²⁹ E törvényt utóbb számos módosítás érte, hatályon kívül helyezésére a Rpejtk. 1948. évi újra-kodifikációjáig várni kellett.¹³⁰

A törvénykönyv eredeti formája az *elsőfolyamodású bíróságként eljáró járásbíróság* és a törvényszék előtt zajló peres eljárásokra bizonyos mértékig eltérő normákat fogantatosított, mely különbség egészen az 1948. évi eljárásjogi újra-kodifikációig fennmaradt.

A Rpejtk. egységes kódex jellegét a romániai jogalkotó rövidesen lerontotta: annak I. Könyvét, az igazságszolgáltatás megreformálásának jegyében az 1879. évi, majd az 1894. évi és 1896. évi – békebíróságokra –, illetve az 1907. évi – járásbíróságokra – vonatkozó (utóbb 1913-ban, 1919-ben, 1920-ban és 1921-ben módosított) törvények alapján külön jogszabályba ‘kiszervezte’. E normákat ráadásul a békebíróságok – utóbb járásbíróságok – bírói szervezésének kérdéseivel, és nem-peres eljárásokkal is megterhelte. E különös jogszabályok azonban a törvényszéki elsőfolyamodású eljáráshoz képest csupán „jelentéktelen”¹³¹ különbségeket mutattak. Emiatt a járásbíróságok (ill. békebíróságok) előtti eljárás elemzésére a jelen értekezés keretein belül nem kerül sor, az 1948. évi eljárásjogi reform ‘vívmányainak’ összehasonlítása csupán a reformot megelőzően hatályos törvényszéki elsőfolyamodású eljárással történik.

¹²⁶ STANCU *i. m.* 107. A szerző – nagyon röviden – a Rpejtk. főbb novelláit is ismerteti.

¹²⁷ BOROI — RĂDESCU *i. m.* 5.

¹²⁸ BOERESCU *i. m.* 110–114.

¹²⁹ A romániai igazságszolgáltatás szervezésének rendszeréről az 1948. évi szocialista átmenetig lásd: PETRESCU, Gheorghe, *Evoluțiunea organizării judecătorești în România*, Tipografia ”Bucovina” I. E. Torușiu, București, 1942, 11–31.

¹³⁰ A Legfelsőbb Semmítő- és Ítélszék működését és az előtte alkalmazandó eljárást szabályozó normák felsorolásáért a polgári eljárásjog 1948. évi egységesítését megelőzően, lásd: DUȚU, Mircea, *Istoria Înaltei Curți de Casație și Justiție a României* (2. kiadás), Universul Juridic, București, 2012, 21–22.

¹³¹ CETERCHI, Ioan — FIROIU, Dumitru — MARCU, Liviu P. (szerk.), *Istoria dreptului românesc*, II./2. köt., Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1987, 185.

A Rpejtk. a mintául használt külföldi jogforrások tartalmát sokszor szóról szóra megismétli, adaptáció megkísérlése nélkül, ami egyszerre oka legfőbb pozitív és negatív jellemzőinek is. Az így megvalósuló „jog-importálás”¹³² pozitívuma a nyugati eljárásjog legújabb vívmányainak közvetlen átemelése volt, negatívuma azonban a túlzottan ambiciózus újítani akarás, mely a meghonosított perintézmények egy részének utóbb komoly diszfunkciójához vezetett.

Az eljárás alapvető elveit tekintve az 1865. évi törvénykönyv eredeti – a békebírószabályozást megelőző – alakja igazodik a korabeli nyugati mintákhoz, amikor *szóbeli, nyilvános és kontradiktórius* eljárási modellt érvényesít, és bevezeti a társasbíráskodást.¹³³ Ezek mellett a norma szövegében – az e korszakról elterjedt általánosítással¹³⁴ ellentétben – kimutatható az *inkvizitórius eljárás*, a *tárgyalási elv*, a *bírói pervezetés* és a *bizonyítékok szabad értékelése* elveinek érvényesülése is. A bíró a per előzetes kivizsgálási szakaszában, elsőfokú eljárásban a pergátló kifogások elbírálása után akár hivatalból is elrendelhetette bármilyen bizonyítási eszköz felvételét (ld. 32. cikk, 159. cikk), a *tárgyalási elv* figyelembevételével azon fél nevében – és költségére – akinek javát a bizonyítási eszköz felhívása szolgálná (pl. 46. cikk). A tanúk meghallgatásakor kérdéseket a felek mellett a bíró akár saját kezdeményezésből is intézhetett (42. cikk). Az előzetes (perelőkészítő) eljárásban gyűjtött bizonyítékokat, a felek esküje kivételével a bíró általában szabadon értékelhette (160. cikk). A bírói pervezetés érvényre jutott a tárgyalás rendjének felügyelete (87. cikk) és menetének irányítása (95. cikk) terén, de még inkább a kontradiktórius eljárás lezárásának lehetőségében, mikor az eljáró bíró úgy találta, hogy a felek érvelése már nem járul hozzá az ügy további tisztázásához, és az ítélethozatalra elegendő információ rendelkezésére áll (102. cikk).

A tárgyalások nyilvánosságának főszabályát a Rpejtk. *expressis verbis* kimondta (86. cikk) és taxatívumeghatározta azokat a helyzeteket, melyek az elvtől való eltekintést teszik lehetővé (például a közrend veszélyeztetése, vagy a bontóperek).

A felek kontradiktórius megmérettetése a bíró előtt *szóbeli eljárásban* zajlott (95. cikk), bár következtetéseiket rövidítve írásban is elő kellett terjeszteniük. A Magyarországon ugyanebben az időben megszokottal ellentétben kizárólag írásbeli eljárást csak mindkét fél egybehangzó beleegyezésével, az *egyszerűbb* perekben lehetett

¹³² SPINEL, *Romanian Civil Procedure... i. m.* 365.

¹³³ BITOLEANU *i. m.* 231. GUȚAN *i. m.* 226.

¹³⁴ VAN RHEE, Cornelis Hendrik, *Civil Litigation in Twentieth Century Europe*, *The Legal History Review*, 2007/3, 309.

elrendelni (104. cikk).

A fenti összegzést tekintve megállapíthatjuk, hogy a romániai polgári perjog a XIX. század végén összhangban volt a korabeli európai irányzatokkal és különösképpen a francia mintájú jogalkotás vívmányaival, bár ezeket már meghaladta, a bírót helyezve a tárgyalás középpontjába, és számára széles pervezetési jogköröket biztosítva, anélkül, hogy az anyagi igazság kiderítésének feladatát rá róná.

Mivel az 1865. évi kodifikáció alkalmával választott francia mintájú perjogi modell nagyban alapozott a karrierbírói szervezetre, 1909-ben a bírósági szervezés törvényi újra-szabályozásakor felállításra került a Magisztrátusok¹³⁵ Legfelsőbb Tanácsa (ro. *Consiliul Superior al Magistraturii*) a bírói fegyelem és a versenyvizsgáztatás felügyeletére.¹³⁶ Az 1866-os (a dunai fejedelemségek egyesülését követő első) Alkotmány 104. cikke már jóval korábban leszögezte, hogy az igazságszolgáltatás csak törvény alapján szervezhető meg, rendkívüli (igazságszolgáltató) bizottságok vagy törvényszékek pedig nem alapíthatók.¹³⁷

1900-ban a törvénykönyvet nagyszabású módosításnak vetették alá és újra közzétették, de főbb intézményeit nem helyettesítették.¹³⁸ A novella lényege a korábbi kódex elavult nyelvezetének felújítása volt, ennek következtében a szöveg nagymértékben megváltozott, a mögötte álló tartalom viszont sokkal kevésbé. Talán a legfontosabb említésre méltó változás a 66. és 66bis. cikkekből olvasható ki, ahol az addigi főszabályt képező nyilvános szóbeli eljárás mellett, a francia *référé*¹³⁹ mintájára, bevezetésre került egy kivételes, zárt tárgyaláson fogatosított, sürgősségi eljárás is olyan jogok érvényesítésére, vagy bizonyítékok rögzítésére vonatkozó keresetek esetén, melyeket a késedelem veszélyeztetne. Mindazonáltal a tárgyalások nyilvánosságának elve (86. cikk) – egyes szerzők állításával¹⁴⁰ ellentétében – véleményünk szerint nem került ezáltal csorbításra.

III.2.2. A romániai polgári perjog válságtünetei

A XX. század második évtizedétől kezdődően, a romániai polgári eljárásjog

¹³⁵ A magisztrátus megnevezés a román nyelvben a bírókra és ügyészekre vonatkozó gyűjtőfogalom.

¹³⁶ CURPĂN, Vasile Sorin, *Momente în dezvoltarea politico-juridică a României*, Editura Grafic, Bacău, 2008, 123–124.

¹³⁷ CURPĂN *i. m.* 120.

¹³⁸ BOROI — RĂDESCU *i. m.* 5.

¹³⁹ A romániai jogalkotó ekkor a *référé* két altípusát a *référé d'urgence* és a *référé conservatoire* intézményeit honosította meg. Az eljárás részleteiért a francia jogban, lásd: RÓNAI Orsolya, *Francia orvosság a polgári perek lassúságára: a référé*, Magyar Jog, 2014/5, 301–302.

¹⁴⁰ BITOLEANU *i. m.* 266.

válságtüneteket mutatott, melyeket jól példáz a Rpejtk. és a szoros egymásutánban megalkotott (1925. május 19-i, 1929. július 11-i, majd 394. számú 1943. június 23-i keltű) *az igazságszolgáltatás felgyorsítására vonatkozó* törvények párhuzamos hatálya.¹⁴¹

Az 1925. évi pergyorsításra vonatkozó jogszabály fő újítása az alapfokon a törvényszék hatáskörébe tartozó perek esetén a harmadfolyamodású perorvoslat eltörlése (34. cikk) és az eljárás egyes (pernyújtónak tartott) elemeinek újraszabályozása volt. Így került bevezetésre: a keresetlevéllel szembeni válasziratok kötelezővé tétele a bizonyítási indítványokra vonatkozó preklúzió terhe mellett, az idézési eljárás ‘karcsúsítása’ a képviselő útján a perben résztvevő fél esetén a következő határidő tudomásulvételének vétele útján és a – máskülönben rövidéletű – ügyvédkényszer eltörlése.

Az 1943. évi jelentős novella hasonló rendelkezéseket tartalmaz a perek felgyorsítására, mint az 1925. évi. Ezek fő iránya az eljárás formalizálása felé mutat, ösztönzendő a feleket, hogy az érvénytelenség terhe mellett meghatározott (a perirat illetve ellenkérelem tartalmára vonatkozó) előírásokat betartsák, bizonyítékaikat és kifogásaikat (preklúzió terhe mellett) a per első tárgyalásán előterjesszék.

Ehhez az időszakhoz köthető, a romániai perjog rendszerszintű újrakodifikációjára tett kísérletek sora is. Ezeket az 1940. évi 2899. sz. dekrétum, a II. Károly király nevével fémjelzett Polgári eljárásjogi törvénykönyv zárta le. A hivatalos közlönyben kihirdetett, de hatályba nem lépett jogszabály elemzésére a jelen értekezés terjedelmi keretei nem adnak lehetőséget, ezért itt csupán két jellemzőjét említjük: 1° jogalkotói indokolásában megjelölt egyik fő inspirációs forrása az olaszországi 1939. évi perjogi kódex volt,¹⁴² és 2° rendelkezéseiből utóbb a hatályos romániai perjogi kódex jogalkotója merített ihletet.

III.3. Összegzés

Ahogy az a XIX. század során lezajlott magyarországi és romániai kodifikációk rövid ismertetéséből kitűnik, mindkét állam esetén a perjog megújulása az időszak modernizációs törekvéseinek részeként következett be, elsősorban az alkotmányos rend átalakulásainak kapcsán: Magyarországon a kiegyezést megelőző rendezéssel, Romániában a dunai fejedelemségek egyesülését – és azzal járó alkotmányozást – követő nyugatiasodási törekvésekkel.

¹⁴¹ PORUMB, Grațian, *Codul de procedură civilă comentat și adnotat*, 1. köt., Editura Științifică, București, 1960, 9.

¹⁴² *Codul de Procedură Civilă Carol al II-lea - Ediție oficială i. m.* 286.

A magyarországi kodifikáció jellemzője a fokozatosság volt, több jogforrás útján különböző eljárási modellek kerültek 'kipróbálásra' a poszt-feudális karakterisztikájú eljárásoktól a modern polgári per jellemzőit hordozó járásbíróóságok előtti sommás eljárásig. Végezetül az 1911-ben lezárult perjogi kodifikáció egy – a korabeli vívmányok szerint modernnek mondható – három évtizeden át stabil perjogi kódex megalkotásában kulminálódott, mely a korabeli perjog részletes tanulmányozásának eredményét képviselte.

A romániai polgári eljárásjog fejlődése a XIX. század végén a magyarországi jogfejlődésétől merőben különböző utat, a 'gyorstalpaló' modernizáció útját járta külföldi minták közvetlen átvételével. Ez a korabeli modern perjogi elvek meghonosítását biztosította. Mégis, a kodifikációt követő, különösen az eredeti kódex egységét megbontó, a békebíróági illetve járásbíróági eljárásra a rendes peres eljárástól elkülönülő szabályokat érvényesítő nagyszámú módosítás igazolja: a perjogi modell és a társadalmi valóság között komoly diszkrpanciák voltak.

A két jogrendszer – a történelmi tények fényében érdekes módon – szinte egy időben, az 1920-as évek táján mutat először a pertartam szempontjából válságtüneteket, melyek pergyorsító intézkedések foganatosításában nyilvánultak meg.

Végezetül – a bírói aktivitás korai elismerésével – a romániai és a magyarországi (elsősorban az 1911. évi kódex hatályba lépése utáni) perjog egyaránt eleve a szociális per felé mutatott affinitást.

IV. A MAGYARORSZÁGI ÉS ROMÁNIAI POLGÁRI PERJOG FEJLŐDÉSE AZ ÁLLAMSZOCIALIZMUS KORÁBAN

IV.1. A polgári perjog átalakulása Magyarországon

IV.1.1. Egy lehetséges korszakolási modell

A XX. századi magyarországi – és romániai – perjog változásainak vizsgálatához egy olyan történelmi időszakban, melyben a rendszerváltásig nem állt be a politikai berendezkedésben egyértelmű töréspont, szükséges egy, a kronológiai szempontnál mélyebbre ható szervezőelv azonosítása. Egy ilyen lehetséges szervezőelvet azonosít PETRIK „kodifikációs periódusokra” épülő modellje, melynek értelmében a tanulmányozott időszak négy szakaszra tagolható:¹⁴³

1. az 1945–1949-es időintervallum – „az áttérés időszaka”;
2. az 1950–1959-es időintervallum – „az alapintézmények kodifikációja”;
3. az 1960–1969-es – perjogi szempontból kevésbé jelentős – időintervallum, melyben a közigazgatás átszervezése történt meg;
4. az 1970–1980-as időintervallum – az alapintézmények kodifikációs reformjának korszaka.

IV.1.2. Az 1952. évi III. törvény előzményei

A II. világháború lezárását követően Magyarországon megkezdődött a korábbi politikai berendezkedés gazdasági és társadalmi szerkezetének felszámolása, melynek történelmi hátterét a szovjet katonai megszállás adta. KENGYEL az igazságszolgáltatás vonatkozásában így összegezte az illető időszak folyamatait: „Alig ért véget a második világháború, Magyarországon máris megkezdődött az igazságszolgáltatás átalakítása”.¹⁴⁴ Ahogyan e korszak eseményeinek STIPTA által elvégzett összefoglalásából¹⁴⁵ látható, elsőnek a *személyi változások* kerültek napirendre a bírói kar összetételében. Ez a folyamat már 1946-ban megkezdődött, jóval mielőtt az 1948. évi XXII. sz. tv. lehetővé tette az igazságügyi miniszter számára a bírák „végelbánás alá vonását”.¹⁴⁶ Ezzel, az

¹⁴³ PETRIK *i. m.* 210.

¹⁴⁴ KENGYEL Miklós, *Az ötvenéves Polgári perrendtartás: a törvény keletkezésétől a rendszerváltásig*. In: *50 éves a polgári perrendtartás*, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Dialóg Campus Kiadó, Pécs, 2003, 95.

¹⁴⁵ STIPTA István, *A magyar bírósági rendszer története* (2. kiadás), Multiplex Média - Debrecen University Press, Debrecen, 1998, 167.

¹⁴⁶ BÓNIS — DEGRÉ — VARGA Endre *i. m.* 167. STIPTA *i. m.* 259.

1948-as ‘fordulat’ évéig „(...) az igazságszolgáltatási szervezet politikai »megtisztítását« sikerült megvalósítani”.¹⁴⁷ A politikai alárendelés betetőzése az 1949. évi 9. sz. tvr. útján valósult meg, mely összeférhetővé tette a bírák párt- és szakszervezeti tagságát törvénykező minőségükkel.¹⁴⁸ Az azonos évi Alkotmány már általánosan a bírák *választását* írta elő és beszámolási kötelezettséget rótt rájuk.¹⁴⁹ A büntetőbírói és ügyészi akadémia felállításáról szóló 4181/1949. (VIII. 6.) Korm. r. is tett a bírói és ügyészi kar hierarchikus szervezetbe szorításáért.¹⁵⁰ Az igazságszolgáltatási szervezet – szovjet mintájú – átalakításának első tünetei is ebben a korszakban jelentkeztek.

Az 1949. évi XX. sz. tv. (1949. évi Alkotmány – 36–41. §-ok) rendelkezései nyitották meg igazán az utat a polgári igazságszolgáltatás további átalakításához, melynek hirdetett célja az ún. *tényleges jogegyenlőség* biztosítása volt.¹⁵¹ A fórumrendszer átnevezése ekkor következett be, átalakulása azonban még nem (a Kúria a *Legfelsőbb Bíróság*, az ítéletábrák a *felsőbíróóságok*, míg a törvényszékek *megyei bíróságok* megnevezés alatt folytatták tevékenységüket). Az Alkotmány IV. fejezetében meghatározta a bírósági szervezet már idegen eredetű alapelveit: kiemelten a Legfelsőbb Bíróság elvi irányító¹⁵² szerepét, melynek alapján az alkotmányozást követően e fórum kifejtette ‘jogfejlesztő’ tevékenységét irányelvek és elvi döntések formájában.¹⁵³

E kezdeti időszakra tehető egy további jelentős jogpolitikai lépés: a legfőbb ügyész irányította központosított *ügyészi szervezet* létrehozása az 1949. évi Alkotmány elvei alapján. Ennek legalsó foka (ügyész) a járásbíróisági szint mellé került rendelésre, a megyei bíróságok mellett államügyészségek, ezek felett pedig a Legfőbb Államügyészség helyezkedett el. E szervezet hierarchikus jellegét később az 1953. évi 13. tvr. teljesíti

¹⁴⁷ BÓNIS — DEGRÉ — VARGA Endre *i. m.* 259.

¹⁴⁸ STIPTA *i. m.* 168.

¹⁴⁹ NÉVAI László, *Az igazságszolgáltatás alapelvei Alkotmányunkban*, Jogtudományi Közlöny, 1950/7–8, 224.

¹⁵⁰ Lásd: NÉVAI, *Az igazságszolgáltatás alapelvei... i. m.* 222. Ezt az ún. akadémiát később a 265/1950. (XI. 4.) MT rendelettel Bírói és Államügyészi Akadémiává szervezték át, majd az 50/1954. (VIII. 1.) MT rendelettel megszüntették.

¹⁵¹ NÉVAI László, *Népköztársasági Alkotmányunk és a Sztálini Alkotmány*, Jogtudományi Közlöny, 1950/3–4, 72.

¹⁵² Az irányító szerep *jellege* a szovjet polgári eljárásjogban sem volt teljesen letisztázva, az OSzSzSzk Legfelsőbb Bíróságának 1923. szeptember 16-i körlevele határozatainak csupán példaértéket tulajdonított, az 1930-as évek végén és az 1940-es években közzétett tankönyvek már jogforrásnak minősítik, anélkül, hogy a vonatkozó jogszabályok megváltoztak volna. Lásd: CHENOWETH, Don W., *Soviet Civil Procedure: History and Analysis*, Transactions of the American Philosophical Society, 1977/6, 33. Az irányító szerep gyakorlásakor a Legfelsőbb Bíróság a jog érvei mellett a kor politikai iránymutatásait is szem előtt kellett tartsa. Lásd: HARTAI László, *A polgári peres eljárás szabályai és a Legfelsőbb Bíróság irányító szerepe*, Jogtudományi Közlöny, 1964/1, 11–12.

¹⁵³ NÉMETH János, *A polgári perjogunk fejlődése a felszabadulás óta*, Magyar Jog, 1985/3–4, 289.

ki.¹⁵⁴ Ilyen nagyságrendű, államilag megszervezett, alárendelési szabályok mentén irányított ügyészi testületet a magyar jog korábban nem ismert. Jelentősége a polgári perjog terén az 1952. évi III. tv. (továbbiakban: Pp.) hatályba lépése után mutatkozik majd meg... A kelet-közép-európai ügyészi szervezetek átalakulásának általános tendenciája volt az ügyész az igazságszolgáltatás felügyeletére rendelése, köszönhetően a korabeli felfogásnak miszerint az ügyészi kar ideológiailag ‘tisztább’, a szocialista társadalmi átalakulás céljai iránt elkötelezettebb, és tevékenységét a korábban marginalizált társadalmi osztályok javára fejti ki.¹⁵⁵

Hasonlóan jelentősek – lehetnek volna – az 1949. évi Alkotmány, a bírák választására és visszahívhatóságára vonatkozó rendelkezései, melyek a politikai kontroll eszközeit biztosították volna a törvénykezők felett.¹⁵⁶ Ezek gyakorlatba ültetése utóbb tökéletlennek bizonyult.

A tulajdonképpeni polgári peres eljárás a társadalmi átalakulás e korai szakaszában kevés változást élt meg, a háború utáni rendezést érintő intézkedések (telekkönyvek pótlása, egyes követelések tárgyalásának felfüggesztése, az elhagyott javakra vonatkozó eljárások, a holtta nyilvánítás stb.) kivételével.¹⁵⁷

Mindazonáltal, egyre markánsabban vetődött fel az igazságszolgáltatás ún. demokratizálásának igénye. Idővel a perintézmények terén is kimozdulás vált észlelhetővé a korábbi status quo-hoz képest, bár korántsem forradalmi változások formájában, ahogyan az adott kor egy ismert szerzője¹⁵⁸ vélekedett, hanem a hatalomátvétel mértékével arányosan, ahogyan azt egy korabeli jogalkotó¹⁵⁹ is beismerte.

Mivel az új rezsim nem tudott azonnal átfogó jogalkotási programot foganatosítani egyes korábbi normák alkalmazása folytatódott. Az új berendezkedéssel össze nem egyeztethető tartalmú jogszabályok kiszűrésére a 4071/1949. (VI. 4.) Korm. r. egy új rendkívüli perorvoslatot teremtett, *közérdekű kifogás* néven, melynek alapján az 1944. december 22. előtt keletkezett jogszabályok alkalmazhatóságával kapcsolatban a Kúria (később a Legfelsőbb Bíróság) elvi álláspontokat fejthetett ki, és – amennyiben azok nem feleltek meg az új társadalmi rend elvárásainak – kimondhatta

¹⁵⁴ BÓNIS — DEGRÉ — VARGA Endre *i. m.* 263.

¹⁵⁵ Lásd: KÜHN *i. m.* 44–45.

¹⁵⁶ Lásd: SCHLEIFFER Pál, *Az új Polgári perrendtartás általános rendelkezései*, Jogtudományi Közlöny, 1952/9, 366. A szerző a bírák választását a „helyes értelemben felfogott bírói függetlenség” biztosítékának titulálja.

¹⁵⁷ NÉMETH, *A polgári perjogunk... i. m.* 284–285.

¹⁵⁸ SZILBEREKY Jenő, *Társadalmi fejlődés és a polgári eljárás*, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973, 35–37.

¹⁵⁹ KELETI Ferenc, *Az új polgári perrendtartás*, Jogtudományi Közlöny, 1952/6, 242.

hatályvesztésüket. A közérdekű kifogás felhívására az Igazságügyi Minisztérium Jogügyi Hivatala volt jogosult, a még jogerőre nem emelkedett, vagy akár jogerős határozatok ellen. Szabályozása elővetítette a későbbi *törvényesség érdekében használható perorvoslat*, illetve a *törvényességi óvás* intézményeit, melyek a másodfokú perorvoslatot lettek utóbb hivatottak helyettesíteni.¹⁶⁰

Az igazságszolgáltatás perrendezési funkciója egyre fokozottabban háttérbe szorult, helyét a politikaérvényesítő funkció vette át. Az érvényesítendő politikákkal kapcsolatosan a korabeli szakirodalom megjegyzi, hogy ezek kezdetben „az ellenséges osztályok elnyomása”¹⁶¹ köré csoportosultak.

A tanulmányozott kezdeti időszak beleillik a PETRIK által felvázolt első kodifikációs periódus tipológiájába, melynek jellemzőit hordozza, különösképpen, ami a rendeleti szabályozás elterjedését és a korábbi joganyag törzsének továbbélését illeti, mikor ez nem nyilvánvalóan ellentétes az aktuális jogpolitikai célkitűzésekkel.¹⁶²

IV.1.3. A szocialista polgári perjog kodifikációja

IV.1.3.1. Az igazságszolgáltatási szervezet átalakulása

Röviddel az 1949. évi Alkotmány hatályba lépése után, annak az 1950. évi IV. tv. útján történt módosítása felszámolta a korábbi ítélőtáblák szintjét a bírósági szervezetben. A perorvoslati utakat az új szervezeti keretnek az 1950. évi 46. sz. tvr. feleltette meg, megszüntetve ezzel a négyzetes igazságszolgáltatási rendszer jogszabályi maradványait.¹⁶³ A rendelet 1951-ben módosult 2. §-a a járásbíróságokat ruházta fel általános elsőfokú hatáskörrel. A korábbi ítélőtáblai (felsőbbbírósági) szint hatáskörébe telepített perek zömét a megyei bíróságok vették át.¹⁶⁴ A módosítás oka, hogy az államszervezet alapját képező tanácsrendszerben az ítélőtáblák szintjének nem felelt meg politikai szerv (tanács), és ez a korszak tanácsok köré összpontosuló államszervezési modelljével összeegyeztethetetlennek bizonyult. A népi demokratizmus elvei szerint ugyanis a bírák megválasztását az adott bírósági szintnek megfelelő tanácsi szinten

¹⁶⁰ SZABÓ István, *A magyar igazságszolgáltatás történetének vázlatja az államalapítástól napjainkig*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004, 50. NÉMETH, *A polgári perjogunk... i. m.* 287–288.

¹⁶¹ NÉVAI, *Az igazságszolgáltatás alapelvei... i. m.* 220.

¹⁶² PETRIK *i. m.* 211–212.

¹⁶³ STIPTA *i. m.* 168. SZABÓ István, *i. m.* 50.

¹⁶⁴ Lásd: HORVÁTH Attila, *A magyar polgári eljárásjog „fejlődése” 1945 és 1989 között*. In: HOMOKI-NAGY Mária (szerk.), *V. Szegedi Jogtörténeti Napok: A polgári peres eljárás történeti fejlődése Magyarországon*, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2013, 112. A szerző tévesen az 1953. évi 46. sz. törvényerejű rendeletre hivatkozik, melynek helyes éve 1950. Továbbá a szerző az 1913. évi szovjet polgári perrendtartás egyes elveinek áttemelésére utal, amely perrendtartás helyesen 1923-ban került törvénybe iktatásra.

szándékozták megoldani.¹⁶⁵ E módosítás, illetve az ülnökbíráskodás alkotmányos szintre emelt követelménye közvetlenül hatottak a Pp. alapelveire, sőt az ülnökbíráskodás bevezetése ennek kodifikációjához is hozzájárult.¹⁶⁶

IV.1.3.2. Az 1952. évi eljárásjogi kodifikáció körülményei

Az 1950-es évek első harmada a magyar jog és társadalom számára sötét időszaknak bizonyult: osztályharc, koncepciós perek, gazdasági válság, egyéni és kollektív üldöztetések korának, melyben VAMOS – GYEKICZKY által közölt – becslései szerint 3 év leforgása alatt hozzávetőleg 1.000.000 személy került büntetőeljárás alá vonásra (a korabeli felnőtt lakosság több, mint 10%-a).¹⁶⁷ Emiatt a kor jogalkotási tevékenységének indíttatása is „a korábbi államhatalom szétzúzására”¹⁶⁸ irányuló törekvések megnyilvánulásaként értelmezhető. E történelmi, politikai és társadalmi változások egybeesése „jogalkotási vészhelyzetet”¹⁶⁹ teremtett, mely látszólag igazolta az új polgári perjog megalkotásának szükségességét. A máskülönben objektív kritériumok alapján kevésbé szükséges kodifikációt elsősorban hatalmi igények motiválták: az 1949. évi Alkotmány megalkotása után az igazságszolgáltatás megreformálására tervek születtek ugyan, de a MDP Titkárságának 1949. augusztus 17-i ülésén elfogadott határozatában – mely az alkotmányozás miatt szükségessé vált jogalkotási programot tartalmazta – GYEKICZKY csupán a bírói illetve ügyészi szervezet reformjának terveit lelte fel. A polgári perrendtartás átalakításának programja utóbb, az 1951. április 11-i MDP titkársági ülésen vetődött fel, majd az előterjesztés visszasadása után az 1951. november 14-i ülésen került elfogadásra.¹⁷⁰

Látható, hogy az 1952. évi III. sz. tv. jogalkotói előkészületei elenyészők voltak. Mindez nem meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy elsősorban személyi és vagyoni jogok kikényszerítésének eljárási keretéről volt szó (Pp. 1. §), a történelem olyan időszakában, melyben politikai megfontolásból éppen e jogok visszaszorítása vált az

¹⁶⁵ KENGYEL, *Az ötvenéves Polgári... i. m.* 95. SZAKÁCS Ödön, *Az ülnökbíráskodás tíz éve*, Magyar Jog, 1959/12, 355.

¹⁶⁶ SCHLEIFFER, *Az új Polgári... i. m.* 366. GYEKICZKY Tamás, *Helyzetjelentés (Levéltári iratok polgári eljárásjogunk történetéből)*, Gondolat – Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kiadványai, Budapest, 2006, 38.

¹⁶⁷ GYEKICZKY Tamás, *Törvény születik. Adalékok az 1952. évi polgári perrendtartás keletkezésének történetéhez. (Egy levéltári kutatás előzetes tapasztalatai)*. In: WOPERA Zsuzsa (szerk.), *50 éves a polgári perrendtartás. A Miskolci Egyetem és a Debreceni Egyetem Polgári Eljárásjogi Tanszékei közös konferenciájának kiadványa*, Novotni Kiadó, Miskolc, 2003, 18.

¹⁶⁸ RÉVÉSZ Béla, *Az osztályharc fogalmának politikai és jogi aspektusai az 50-es években*, Acta Juridica et Politica Szeged, 1998/15, 13.

¹⁶⁹ NOVÁK, *Polgári peres eljárásjogunk jogalkotásának... i. m.* 154.

¹⁷⁰ GYEKICZKY, *Helyzetjelentés... i. m.* 27–28.

állam elsődleges ideológiai céljává. Előterjesztői indokolása abban tűnt ki, hogy a polgári perek csökkenő számát a társadalmi fejlődés jelének minősítette, nem a gazdasági folyamatok leegyszerűsödésével, számos jogvita a polgári perútról elterelésével, vagy az általános apátiával magyarázta, ahogyan indokolt lett volna.¹⁷¹ A tervezett új perrendtartás várható szövegét tartalmazó előterjesztés elfogadására végül 1951. november 14-én került sor, mikor a MDP Titkársága áldását adta ennek betervezésére.¹⁷²

Elveit tekintve a szöveg egyértelműen a közjogi gondolkodás¹⁷³ terméke, bár a polgári eljárásjogban, a szovjet-országi jogszabályszerkezési modellt – melyet a szakirodalom *törvénykezési jog* (más fordításában „bíróági jog”)¹⁷⁴ néven ismer – nem követte, ezért nem érvényesítette a büntetőbíróóságok szerkezetét a polgári ügyekre. A szakirodalom több helyütt (a korabeli szerzők esetén elismerőleg, újabban bírálatként) kiemelte, hogy érvényre juttatta a LENINNEK tulajdonított jogpolitikai axiómát, miszerint: „Mi nem ismerünk semmilyen magánjogot; a gazdaság terén számunkra minden közjogi és nem magánjogi”.¹⁷⁵

A Pp. tervezete kiemelten kezelte a *hivatalból eljárás* szerepét. Bevezette a szocialista tárgyalási és rendelkezési elveket, és meghonosította az anyagi igazság teljes megismerésének gyakorta teljesíthetetlen elvárását (a Rpp. rendelkezéseire képest fokozott igazmondási kötelezettséggel együttesen).¹⁷⁶ A felek ‘valódi’ perbeli egyenlőségének megvalósítása érdekében kötelező ülnökrésztvételt rendelt el.¹⁷⁷ A ‘burzsoá’ perjogban érzékelt visszasságok korrigálására az előterjesztés alapvető koncepciójába tartozott a perjogi normák és a fellebbviteli eljárások *egyszerűsítésének* – máskülönben véghezvitt – célkitűzése és a *bíróval való közvetlen érintkezés elve*. A felek jogismeretének hiányosságai és a kötelező jogi képviselő eltörlése okán szükségessé vált a *bírói kitanítási kötelezettség* fokozása. Az ötlet korántsem eredeti, maga NÉVAI elismeri,

¹⁷¹ GYEKICZKY, *Helyzetjelentés... i. m.* 23. A csökkenés mértéke, a szerző által említett korabeli iratok tanúsága szerint az 1938-as év ügyforgalmához képest a 82%-ot is elérhette.

¹⁷² GYEKICZKY, *Helyzetjelentés... i. m.* 28.

¹⁷³ A Szovjetunió korabeli perjogi szakirodalmában uralkodó felfogás értelmében a büntető és polgári eljárásjog, az „eljárásjog” jogágainak minősültek. Lásd: ABRAMOV, Sergei Naumovici, *Procesul civil sovietic*, Editura de stat – Literatură juridică, București, 1950, 7. MÓRA Mihály, *A polgári perbeli jogok és kötelezettségek elméleti alapjához*, Jogtudományi Közlöny, 1954/11–12, 481–482.

¹⁷⁴ Lásd: KENGYEL, *A bírói hatalom... i. m.* 208.

¹⁷⁵ GYEKICZKY, *Törvény születik... i. m.* 28. GYEKICZKY, *Helyzetjelentés... i. m.* 30–31.

¹⁷⁶ SCHLEIFFER, *Az új Polgári... i. m.* 366–367. A szerző kifejezetten megjegyzi, hogy a szocialista tárgyalási elv nem alakítja a pert nyomozati elv alapján folytatott eljárássá, bár e tekintetben kétségeinket fejezzük ki.

¹⁷⁷ Az ülnökök részvétele és az ügyész aktivitása a polgári perben egyaránt a szovjet perjogot is jellemző paternalista, etatista, nevelő célú (és ezek miatt a politika-érvényesítési funkciót az igazságszolgáltatási funkció fölé emelő) igazságszolgáltatási modell átvételének tekinthető. Lásd: MORTON, Alex J., *Civil Procedure in the U.S.S.R.*, Case Western Reserve Journal of International Law, 1975/2, 212.

hogy nem alapelve a szocialista jognak, másrésről, hogy a magyar perjogban már az 1868. évi PTRS-ben feltűnik, és a Rpp. is előírja a bírói tájékoztatást bizonyos esetekre.¹⁷⁸

Fontos megemlíteni, hogy a tervezet megfogalmazásakor az előterjesztő dönthetett volna a hagyományokkal teljes mértékben szakító normaszöveg megalkotása mellett, azonban nem tette. Talán annak elkerülésére, hogy kritikátlanul kerüljön átemelésre az 1923. évi szovjet eljárásjogi minta, mely a magyarországinál jóval primitívebb életviszonyok szabályozására szolgált, a jogalkotó inkább a korábbi 792 § terjedelmű Rpp. lerövidítése, leegyszerűsítése mellett döntött.¹⁷⁹

Végül, a kódex tervezete, mely nem került széleskörű előzetes szakmai megvitatásra, a maga 327 § terjedelmével, közömbösségtől, sietségtől és autoriter magatartástól áthatott eljárásban 1952. május 29-én került elfogadásra, kihirdetésre pedig 4 nappal később. A jogi szakmák számára a jogalkotó 6 hónap átállási időt biztosított, a törvény 1953. január 1-én lépett hatályba.¹⁸⁰

PETRIK, az általa azonosított második kodifikációs periódus jellemző jogalkotási formájának nevezte a „törvénykönyvet”, mely a szocialista jogalkotás teljességre, időtállóságra és a korábban még fellelhető szokásjog rögzített normaszövegekkel való helyettesítésére törekvését fejezi ki,¹⁸¹ talán a napóleoni (forradalmi) jogalkotási minta¹⁸² követéseként.

A Pp. megalkotásakor megmutatkozó sietség magyarázatára NÉVAI kidolgozta a *fejlődési időparadoxon* fogalmát.¹⁸³ Eszerint – látszólag ellentétesen a történelmi materializmus elveivel – a szocialista eljárásjog megelőzte a gazdasági viszonyok neki megfelelő fejlettségi szintjét és e viszonyok anyagi jogi szabályozásának aktuális állapotát, nem csupán Magyarországon, hanem más szocialista országokban is. E jelenség okát azzal magyarázta, hogy az igazságszolgáltatás az államhatalmi viszonyok indikátora, ezért az államhatalmi rend átszerveződésének kötelező velejárója az igazságszolgáltatás átszervezése is.

Elgondolásával szemben a következő ellenérv fogalmazható meg: a történelmi

¹⁷⁸ NÉVAI, *A szocialista polgári eljárásjog elméleti... i. m.* 200.

¹⁷⁹ GÁSPÁRDY László, *Ötvenéves a Polgári perrendtartás*. In: WOPERA Zsuzsa (szerk.), *50 éves a polgári perrendtartás. A Miskolci Egyetem és a Debreceni Egyetem Polgári Eljárásjogi Tanszékei közös konferenciájának kiadványa*, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 2003, 9.

¹⁸⁰ A Pp. általános peres eljárásra és elsőfokú perorvoslatra vonatkozó szövegének változataiért, és a kialakulása során érvényesülő jogpolitikai megfontolásokért, lásd: GYEKICZKY, *Helyzetjelentés... i. m.* 38–59.

¹⁸¹ PETRIK *i. m.* 214–215.

¹⁸² A kodifikációról, mint Engels által forradalminak tartott gesztusról, lásd: VARGA Csaba, *Codification as a... i. m.* 131–132.

¹⁸³ NÉVAI, *A szocialista polgári eljárásjog elméleti... i. m.* 64.

materializmus álláspontjával nem csak látszólag, hanem ténylegesen is ellentétes a polgári eljárásjog gyorsabb fejlődése, mint a termelési viszonyoké és a rájuk vonatkozó anyagi jogi normáké. Emiatt – a kodifikáció körülményeinek fényében – nyilvánvaló, hogy fő indokát nem a gazdasági-társadalmi átalakulás mértéke, hanem nyers hatalmi kényszer, a korábbi életviszonyok újra-definiálása és azok minden jogi vetületének eltörlése képezte. Ezt ismeri el burkoltan NÉVAI is, amikor a paradoxont az államhatalomban beállt változásokkal magyarázza.

IV.1.4. A Pp. által hozott főbb intézményi újítások

IV.1.4.1. A polgári perútra tartozó jogviták megoldásának átszervezése

(a) A polgári perútra tartozó jogviták gyérítése

A szocialista jogalkotás az 1940-es évek végétől érvényesülő tendenciája a polgári perútra tartozó jogviták gyérítése iránt a Pp. normatív megoldásaiban is észlelhető. Ennek oka a jelentősen egyszerűsödött gazdasági szerkezet, melyben a piaci koordinációt a bürokratikus koordináció váltotta fel, kihatva a polgári per gazdasági funkciójára, ezt elsősorban a természetes személyek közötti jogviták – a kor ideológiai szemléletének megfelelő – megoldására korlátozva, kidomborítva egyúttal a polgári per regulatív (társadalomszabályozó) funkcióját.¹⁸⁴ Ezzel magyarázható, hogy a már korábban visszaszorult, egyszerre elítélt de a különböző szervezetek közötti vitás kérdések megoldására az új konjunktúrában megváltozott tartalommal mégis alkalmasnak nyilvánított¹⁸⁵ *választottbíráskodás*, majd a *munkaiügyi perek* is kikerültek a rendes bíróságok hatásköréből, együtt a gazdasági szervezetek közötti jogvitákkal.

(b) A bíróságok hatáskörének és illetékességének átszervezése

A Pp. 22. §-a, a magyar polgári perjog korábbi hagyományaihoz képest „maradandó eltérésnek bizonyult”¹⁸⁶ módon a járásbíróságokat ruházta fel általános hatáskörrel. A Pp. 23. §-a a főszabály szerint másodfolyamodású bíróságként működő megyei bíróságok számára kivételesen elsőfokú hatáskört biztosított: 1° a személyállapotról vonatkozó perek esetén (az apaság illetve származás megállapítására irányuló kivételével); 2° az állam és helyi szervei, intézményei, vállalatai, és a társadalmi szervezetek illetve szövetkezetek részvételével zajló, 5000 Ft értéket

¹⁸⁴ GYEKICZKY, *Helyzetjelentés... i. m.* 254–258.

¹⁸⁵ KELETI *i. m.* 243–244.

¹⁸⁶ GÁSPÁRDY, *Ötvenéves [In: Wopera]... i. m.* 7–16. Hivatkozva: GYEKICZKY Tamás, *Töréspontok, Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis*, 2006/6, 144.

meghaladó perek esetén; 3° a hatósági jogkör gyakorlásával járó károk megtérítésére irányuló keresetek esetén; a 4° szerzői jogi, és 5° szabadalmi perek esetén; 6° a megyei bíróságok által elrendelt végrehajtással kapcsolatos, – a végrehajtás megszüntetésére vagy korlátozására – irányuló perek esetén; 7° kifejezetten törvény, törvényerejű rendelet vagy minisztertanácsi rendelet alapján a megyei bíróság hatáskörébe helyezett ügyek esetén.

Az illetékesség terén a Pp. következetesen érvényesítette az alperes lakhelye illetve székhelye szerinti illetékesség – mindmáig érvényes – elveit. Az alternatív (vagylagos) illetékesség eseteinek meghatározásakor azonban – vélhetően politikai indíttatásból – a magánvállalkozások által indított perekre az ügyletkötés helye szerinti illetékesség esetét az eredetileg tervezettől eltérően a Pp. nem vezette be, és az abban felsorolt más vagylagos illetékességeket szintén mellőzte, GYEKICZKY értelmezésében, egyes gazdasági entitások perbeli delegitimizálására az új jogrendben.¹⁸⁷

IV.1.4.2. A polgári per új explicit funkciója (célja)

HÁMORI a szocialista polgári per célját, BACSÓ, BECK, MÓRA és NÉVAI nyomán a következőképpen definiálta:

„A szocialista polgári peres eljárás célja a valóságos tényállás alapján a per meggyőző, a jogszabályoknak és a szocialista jogtudatnak megfelelő ítélettel való eldöntése (konkrét cél), és így a szocialista igazságosság által a törvényesség védelme és a dolgozók nevelése (általános cél).”¹⁸⁸

Az *anyagigazság kiderítésének kritériuma* a korszak meghatározó változásaként van számon tartva,¹⁸⁹ bár a valóságos tényállás felderítésének percélként azonosítását PLÓSZ már a Rpp. indokolásában elvégezte.¹⁹⁰ Itt szükséges megjegyezni, hogy a valóságos tényállás felderítése, és az anyagi igazság felderítése, fogalmilag nem azonosak, ezért ideológiai okokból az I. Ppn. az „anyagigazság” előtagot utóbb elejtette. A Pp. megalkotásakor a jogalkotó kinyilvánította, hogy a bíróság az objektív (anyagigazság) megismerésére kell, törekedjen, melyet a szabad bizonyítás elve is elősegít.¹⁹¹

¹⁸⁷ GYEKICZKY, *Helyzetjelentés...* i. m. 39–40.

¹⁸⁸ HÁMORI Vilmos, *A rendelkezési elv megvalósítása a szocialista polgári perben*, Jogtudományi közlöny, 1967/3–4, 224.

¹⁸⁹ GÁSPÁRDY, *Ötvenéves [In: Wopera]...* i. m. 9.

¹⁹⁰ „A javaslat azonban a tárgyalási elvet csak eszköznek tekinti a per legfelsőbb céljának, az anyagi igazság kiderítésére és éppen azért alárendeli a tárgyalási elvet ennek a legfelsőbb céljának.” PLÓSZ i. m. 12–13.

¹⁹¹ HORVÁTH Attila i. m. 115. KENGYEL, *Az ötvenéves Polgári...* i. m. 107. WOPERA Zsuzsa, *Előzetes megfontolások egy új polgári perrendtartás alapelveihez*. In: BARTA Judit — WOPERA Zsuzsa (szerk.), *Kodifikációs tanulmányok a polgári jog és polgári eljárásjog témakörében*, Novotni Alapítvány, Miskolc, 2011, 218.

Az anyagi igazság megismerésének percéjút UZELAC a szocialista törvényesség fogalmával összekötve az inkvizitórius, paternalista polgári perjog ideológiai magyarázatának tekinti.¹⁹² Álláspontjával maradéktalanul egyetértünk. Ezáltal ugyanis a polgári per fő célja a jogvita megoldásáról egy osztálytartalmú konfliktus feloldására települ át, melyben a bíróság a jogvita mellett – helyett – a ‘vitát’ köteles kivizsgálni, majd ezt a politikai elvárások szerint meghatározott fél javára eldönteni. Ezt VIDA 1956-ban közzétett, az „anyagi igazság” fordulat miatt akkora már anakronisztikus megállapítása jól illusztrálja:

„Anyagi igazságot szolgáltatni ugyanis – ami a mi társadalmi rendszerünkben minden peres ügy célja és a bíróságok alapvető feladata – annyit jelent, hogy a szorosan vett törvényi tényálláson túlmenően fel kell deríteni azokat a belső lényegi összefüggéseket, melyek meghatározták a per tárgyát képező magatartást, valamint azokat a felszíni összefüggéseket, melyek e magatartást konkrétan kiváltották.”¹⁹³

A szovjet jogi szakirodalom *névlegesen elvetette a nyomozati elvet* a polgári perben, mint az 1864. évi cári-orosz perjogi reformot megelőző időszak „abszolutista rendőrállami” jellemzőjét, és a szocialista tárgyalási elvet (a bíróság és a felek együttműködését az igazság megismerésére) részesítette előnyben az előbbivel szemben.¹⁹⁴ Az anyagi igazság megismerésének kritériuma azonban elkerülhetetlenné tette a felek és a bíróság az ennek kiderítésére való együttműködésének mondott nyomozati elv alkalmazását. A szocialista törvényesség illetve az anyagi igazság megismerésének elvei közötti kölcsönhatásból létrejött a per megoldásakor érvényesülő *szocialista igazságosság* fogalma.¹⁹⁵ Előbbi, és a nevelő funkció megvalósítása NÉVAI korabeli értelmezésében a bíróságok fő feladatait képezte,¹⁹⁶ melynek emiatt minden specifikus perjogi alapelvet alá kellett vetni.

¹⁹² UZELAC *i. m.* 20.

¹⁹³ VIDA Ferenc, *Az ítékezés eszmei színvonalának emelése és a perek osztálytartalmának vizsgálata*, Jogtudományi Közlöny, 1956/7, 411.

¹⁹⁴ ABRAMOV *i. m.* 27–28. NÉVAI László, *A szovjet polgári eljárás alapkérdései*. In: *Szovjet polgári eljárás*, Jogi- és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1952, 267. CHENOWETH *i. m.* 22. Utóbbi szerző kiemeli, hogy az OSzSzsZK Polgári perrendtartásának bírói aktivitásra vonatkozó 5. §-a alatt, voltaképpen a nyomozati elv dominálta a polgári pert. Vö. FARKAS József, *A bíróság bizonyítási tevékenysége a szovjet kereseti eljárásban és annak tanulságai*, Jogtudományi Közlöny, 1954/11–12, 481–482.

¹⁹⁵ NÉVAI e fogalmat így határozta meg: „A szocialista igazságosság akkor valósul meg, ha a bíróság az ügy valóságos tényállásának kiderítése talaján alkalmazza a proletáriátus államának jogszabályait, és belső meggyőződése alapján a dolgozó nép szocialista jogtudatával egybehangzó, meggyőző hatású ítéletet hoz.” A kiemelések a szerzőé. NÉVAI László, *A törvényesség, az igazságosság és a nevelő feladat a polgári eljárásban*, Jogtudományi közlöny, 1958/10, 386.

¹⁹⁶ NÉVAI, *A törvényesség, az igazságosság... i. m.* 383–384.

IV.1.4.3. A polgári per alapvető elveinek átalakulása

A Pp. alapvető rendszere minden „(...) részterületén amelyeket átfog kitapinthatóvá tette a korabeli politikai elit jogpolitikai eszméit (...).”¹⁹⁷ Ellentétben elődjével, már a kezdetektől rendelkezett bevezető résszel, mely a polgári per alapvető elveit az 1923. évi szovjet-orosz perrendtartás¹⁹⁸ mintájára reprodukálta. Ezek a Pp. első – általános rendelkezéseiről szóló – részének első fejezetében kaptak helyet.¹⁹⁹ E nívum által vált nyomatékosabbá a cezúra a ‘népi demokratikus’ és az alapelvek hasonló tételes felsorolását nem tartalmazó (a bíróságok hatáskörének szabályozásával kezdődő) ‘burzsoá’ perjog között, mely az 1952. évi kódex „osztálytartalmában, alapelveiben különböző, elvileg új, szocialista jogszabály”²⁰⁰ jellegét kiemelte.

Bár a szovjet jogi transzplantok hatása az új szocialista alapelvek terén volt a leglátványosabb, a korábbi alapelvek is jórészt fennmaradtak „vagy szűkített, vagy bővített tartalommal, vagy pedig minőségi változással (...).”²⁰¹ Ezt a korabeli szakirodalom a következőképpen magyarázta: „[A] burzsoá jogrendben fellelhető alapelvek (...) új tartalommal a szocialista rendet szolgálják”²⁰² vagyis a polgári perjog egésze ‘átszellemült’ és a szocialista ideológia szerint vált értelmezendővé.

(a) A szocialista törvényesség

A *szocialista törvényesség*²⁰³ magasabb rendű elve (melyet a korabeli romániai irodalom is azonos néven ismert)²⁰⁴ a polgári eljárás minden aspektusát befolyásolta, annak során érvényre juttatva²⁰⁵ a szocialista ideológiát. A Pp. 1967. évi nagykommentárjában ez a következő meghatározást nyerte:

¹⁹⁷ GÁSPÁRDY, *Ötvenéves [In: Wopera]... i. m.* 8. A polgári per alapelveinek átalakítására a Pp. kodifikációját megelőzően megfogalmazott politikai indoklásért (a politikai kontroll zabolátlan kiterjesztése céljával a polgári perre, kifejezetten az igazság kiderítésének elvárása útján) lásd: GYEKICZKY, *Helyzetjelentés... i. m.* 29–30.

¹⁹⁸ A szovjet polgári perrendtartás sajátosságainak, elveinek, fejlődésének részletes ismertetéséért, lásd: KENGYEL, *A bírői hatalom... i. m.* 197–236.

¹⁹⁹ WOPERA, *Előzetes megfontolások... i. m.* 218.

²⁰⁰ KENGYEL, *Az ötvenéves Polgári... i. m.* 103. Az idézett szöveg Vas Tibor korabeli állítása.

²⁰¹ SCHLEIFFER, *Az új Polgári... i. m.* 366.

²⁰² BECK Salamon, *A jogérvényesítés megsegítésének elve (Egy szocialista perjogi alapelv)*, Jogtudományi Közlöny, 1952/10, 435.

²⁰³ KENGYEL, *Az ötvenéves Polgári... i. m.* 104.

²⁰⁴ NEGRU, Vasile — RADU, Dumitru, *Drept procesual civil*, Editura didactică și pedagogică, București, 1972, 29. STOENESCU, Ilie — ZILBERSTEIN, Savelly, *Drept procesual civil - Teoria generală* (2. kiadás), Editura didactică și pedagogică, București, 1983, 90–94.

²⁰⁵ NÉVAI, *A szocialista polgári eljárásjog elméleti... i. m.* 175.

„A szocialista törvényesség megvalósítása a polgári eljárásban a bíróság elé került polgári ügyre vonatkozó *anyagi jogszabályok* érvényesülését és az *eljárás törvényes rendjének* megtartását jelenti.”²⁰⁶

Így meghatározva látható, hogy a szocialista törvényesség definíciója a szocialista polgári per céljával (explicit funkciójával) majdnem minden tekintetben azonossá vált.

A *szocialista törvényesség* fogalma a magyar jogbölcselettől idegen. Kimunkálására a szovjet jogdogmatikát az 1930-as évektől uraló (a korábbi, „jogi nihilistának” tartott – a jog a kommunizmus kiépülésével fokozatos eltűnését valló – jogfilozófiára válaszul kialakult)²⁰⁷ elsősorban VISINSZKIJ sztálinista nézetei hatására kifejlődött új, pozitivista tanok hatására került sor. Itt szükséges megjegyezni, hogy a szocialista törvényesség elvének szüntelen hangoztatása az 1950-es évek ‘divatjelensége’ a polgári per jog terén, ABRAMOV 1946-ban kiadott traktátusában még nem jut kiemelt szerephez, alapvető elvként sem kerül felsorolásra.²⁰⁸ Elterjedése a desztalinizáció politikai folyamataihoz köthető, melyek ezt a fogalmat új tartalommal töltötték fel: ebben az új kontextusban a ‘*törvényesség*’, *mint a korabeli források által az ún. személyi kultusznak tulajdonított önkény ellentettje* szerepelt, és érvényre juttatása a jogrendszer kurzusváltásának szlogenjévé vált.²⁰⁹

A Pp. politikai töltöttségét tetézte az ‘egyszerűsége törekvő’ szocialista kodifikációs módszer, mely BECK megállapítása szerint: „(...) megszorítja az általános elvekre való visszanyúlás szükségességét, megnöveli az általános elvek jelentőségét”.²¹⁰ Az alapelvek jelentősége túlterjedt a jogalkalmazás elősegítésén, ezek (különösen szovjet

²⁰⁶ SZILBEREKY Jenő — NÉVAI László (szerk.), *A polgári perrendtartás magyarázata*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1967, 25. A kiemelés a szerzőké. Az ezzel azonos, korábbi meghatározásért lásd: NÉVAI, *A törvényesség, az igazságosság... i. m.* 384.

²⁰⁷ Lásd: KLINE, George L., „*Socialist Legality*” and *Communist Ethics*, 1962, 24–26. A szerző megjegyzi, hogy a szocialista törvényesség, mint pozitivista tan és a marxizmus ideológiája között (ahogyan a törvény nevelő szerepének elve esetén is) konfliktus feszül, ugyanis ezek összeférhetetlenek a jog gazdasági viszonyokhoz kötött, kizárólag ezekből fakadó felfogásával, melyet a marxista elmélet megkövetel. A szocialista törvényesség tana ezzel szemben elfogadja a társadalmi viszonyok kizárólag jog által átalakításának lehetőségét, mely alapvetően pozitivista tétel. Lásd továbbá: HAZARD John N., *The Soviet Legal Pattern Spreads Abroad*, Law Forum, 1964/4, 279. A szocialista jogbölcselet fejlődéséről lásd: KÜHN *i. m.* 65–161.

²⁰⁸ Lásd: ABRAMOV *i. m.* 16–17. A szocialista törvényesség helyett korábban a „polgári per demokratizmusa” szerepel mint magasabb rendű elv. A szocialista törvényesség már a Szovjetunió 1923. évi polgári eljárásjogi törvénykönyvének alkalmazásában is elvi értékkel bírt, bár ekkor még ‘csak’ a polgári eljárásjogi normák szigorú betartásának értelmében. Lásd: CHENOWETH *i. m.* 27.

²⁰⁹ AMOS, Jennifer, *Embracing and Contesting: The Soviet Union and the Universal Declaration of Human Rights, 1948–1958*. In: HOFFMANN, Stefan-Ludwig (szerk.), *Human Rights in the Twentieth Century*, Cambridge University Press, 2011, 156. Vö. GINSBURGS, George, „*Socialist Legality*” in the U. S. S. R. *Since the XXth Party Congress*, The American Journal of Comparative Law, 1957/4, 546–548. Vö. KLINE *i. m.* 31. Utóbbi szerző kiemeli, hogy a szocialista törvényesség fogalma a sztálini időköt követően (is) a „politizált jogállamiság” erkölcsi illetve politikai és törvényi normativitást összemosó felfogását követi.

²¹⁰ BECK Salamon, *A jogérvényesítés... i. m.* 436.

pedigréjük miatt) egyenesen az új polgári per jog felsőbbrendűségét igazolták.²¹¹ E tanok előrelátható folyamánya az alapelvek normatív jellegének kidomborítása a korabeli szakirodalomban. Az alapelvek jogi természetét és jelentőségét illetően NÉVAI fogalmazta meg a domináns álláspontot miszerint ezek: „(...) nem csupán leszűrik a hatályos jogszabályokban foglalt rendelkezések általánosító tételeit, hanem (...) mindenképp előtt maguk rendelkeznek normatív jelleggel.”²¹² E jellegből azonos szerző levezette az alapvető elvek szerepét: 1° *a jogalkotás terén* (az egyes jogszabályokban materializálódnak, de az eljárási szabályok jövőbeli fejlesztésére is kihatnak) és 2° *a jog alkalmazásakor* (kételem esetén a hatályos normák értelmezését segítik, joghézag esetén pedig hézagkitöltő szereppel bírnak – esetlegesen az analógia segítségével).²¹³ Érdemes megjegyezni, hogy a korabeli romániai szakirodalom az alapelvek jelentőségét szinte azonos szavakkal jelölte ki, ezeknek normatív jellegét tulajdonítva anélkül, hogy a Pejtk. rendelkezett volna alapvető bevezető résszel, vagy általánosan elfogadott alapvető katalógussal.²¹⁴

Az 1950-es évek eljárásjogi reformjának elsődleges célkitűzése az igazságszolgáltatás közelebb hozása volt a jogkeresőhöz és általa a szigorú értelemben vett judikatúra mellett társadalompolitikai célok megvalósítása. A polgári per céljával összefüggésben ezért BECK újabb magasabb rendű elv, *a jogérvényesítés megsegítése*²¹⁵ érvényre juttatását is szükségesnek találta, melynek a szakirodalom utóbb nem tulajdonított alapvető jelentőséget.

A bíróság *nevelő feladata* szintén a polgári per elveit bővítette. Az, hogy e feladat tartalma miben nyilvánul meg, a korabeli jogalkotó által részben rögzítésre került, a bírósági szervezetre vonatkozó 1954. évi II. tv. 2. § d) pontjában, melynek értelmében a bíróságok:

„(...) a haza és a szocializmus ügye iránti odaadásra, a társadalmi tulajdon iránti gondosságra, az állami és társadalmi kötelezettségek becsületes teljesítésére, a törvények következetes végrehajtására, a munkafegyelem szigorú magatartására, valamint a szocialista társadalmi együttélés megtartására nevelik az állampolgárokat.”²¹⁶

A polgári per szabályozó általános elvek köre kibővült továbbá a mindenkori nem

²¹¹ KENGYEL, *Az ötvenéves Polgári... i. m.* 103.

²¹² NÉVAI, *A szocialista polgári eljárásjog elméleti... i. m.* 175.

²¹³ NÉVAI, *A szocialista polgári eljárásjog elméleti... i. m.* 175–176.

²¹⁴ Lásd: NEGRU — RADU *i. m.* 26. STOENESCU — ZILBERSTEIN, *Drept procesual civil [II.]... i. m.* 86–88.

²¹⁵ BECK Salamon, *A jogérvényesítés... i. m.* 437.

²¹⁶ Vö. ABRAMOV *i. m.* 4. A szovjet bírósági szervezetre vonatkozó korabeli törvény e célt teljesen más formában szabta meg, mint a sértett személyi és vagyoni jogok illetve jogos érdekek helyreállítása természetes személy esetén, és a törvény által védett jogok és törvényes érdekek helyreállítása a jogi személyek (elsősorban szocialista szervezetek) esetén.

jogszabályi természetű jogpolitikai irányelvekkel is, mint például a külön jogforrásként értelmezett *szocialista együttélés* szabályaival, melyekre hivatkozással, a nevelési cél nevében, akár a *tempus regit actum* jogelvet is áthágva, keletkezésükkor még érvényes jogügyletek is érvényüket veszthették.²¹⁷

A kései szocialista jogtudomány a polgári per alapvető elveinek rendszerezésére többféle modellt vetett fel, melyek mindmáig (kisebb-nagyobb finomítással) fennmaradtak. Így 1° a *legális rendszer* az alapelveket az őket szentesítő jogforrás szerint osztja fel az Alkotmányban vagy más jogszabályokban fellelhetőkre, 2° a *genetikus rendszer* ezeket kialakulásuk forrása szerint osztályozza, míg 3° a *funkcionális rendszer* szervezeti és működési alapelveket különít el.²¹⁸ A legutolsó rendszert továbbfejlesztve más, modernebb felosztás megkülönbözteti az *igazságszolgáltatásban érvényesülő alapelveket* és a polgári eljárás sajátos alapelveit.²¹⁹

A *funkcionális rendszernek* megfelelően a magyarországi szocialista polgári eljárás *szervezeti alapelveiként* a következőket különböztette meg: 1° a bírósági igazságszolgáltatás kizárólagossága; 2° a szocialista igazságszolgáltatás egysége (egységes bírósági rendszer és egységes jog); 3° a társasbíráskodás és 4° a néprészvétel; 5° a bírák választása; 6° a bírói függetlenség. A polgári eljárás *működési alapelveiként* a következők kerültek meghatározásra: 1° a jóhiszemű eljárás elve (és a vele járó perhátrány-felelősség); 2° a felek egyenjogúsága; 3° az anyanyelvhasználat; 4° a rendelkezési elv; 5° a tárgyalási elv; 6° a nyilvánosság; 7° szóbeliség és 8° közvetlenség elvei. Ezekhez hozzáadódhat még a bíróság tájékoztatási kötelezettsége (mint elvi értékű szabály) és a polgári per hatékonysága (bár NÉVAI az utóbbi kettőt nem tekintette alapelvnek).²²⁰

Látható, hogy a szocialista perjog alapvető elvei érdemben sok esetben azonosak a korábbi perjogi alapelvekkel. A bírósági igazságszolgáltatás kizárólagossága, az

²¹⁷ NÉVAI, *A törvényesség, az igazságosság... i. m.* 389.

²¹⁸ NÉVAI, *A szocialista polgári eljárásjog elméleti... i. m.* 177–178.

²¹⁹ Lásd: KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 71–72. NÉMETH János — KISS Daisy (szerk.), *A polgári perrendtartás magyarázata*, 1. köt., CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2010, 59.

²²⁰ Lásd: HORVÁTH Attila *i. m.* 113–116. NÉVAI, *A szocialista polgári eljárásjog elméleti... i. m.* 178–218. SZILBEREKY — NÉVAI (szerk.) *i. m.* 41–42. Ezzel szemben a szovjet polgári per korabeli alapelveit ABRAMOV a következőkben ismerte fel: 1° a szovjet polgári per és alapvető elveinek szocialista demokráziájának; 2° a társasbíráskodás és az ülönkrészvétel; 3° a bírák választása; 4° a bírák függetlensége és egyedül a törvénynek alárendeltsége; 5° a nyilvánosság; 6° az anyanyelvhasználat; 7° az egységes bíráskodás; 8° az egységes és minden bíróságra kötelező polgári perjog; 9° a rendelkezési elv; 10° a tárgyalási elv; 11° a félegyenlőség elve; 12° a szóbeliség elve; 13° a közvetlenség elve; 14° a perfolytonosság elve. Lásd: ABRAMOV *i. m.* 15–33.

igazságszolgáltatás egysége, a bírói függetlenség, mint működési alapelvek, illetve a jóhiszemű eljárás, a félegyenlőség, az anyanyelvhasználat, a tárgyalás nyilvánossága, vagy a szóbeliség korábban is a magyar perjog alapvető elvei voltak. Mivel tartalmuk nagymértékben változatlan maradt, a jelen keretek között csupán az újonnan bevezetett vagy érdemben átalakult alapelveket vizsgáljuk.

(b) A társasbíráskodás

A *társasbíráskodás elve*, a néprészvételhez képest kevesebb figyelemnek örvendett. Ezt a szovjet perjogban ABRAMOV például nem különálló elvként kezelte, hanem a néprészvétellel együttesen.²²¹ A magyar perjog ellenben különálló alapelvnek tekintette, melynek a néprészvétel csupán specifikus osztálytartalmat kölcsönöz.²²² A társasbíráskodás elvének helyén a Rpp. rendszerében az elsőfokú bíróságok esetén az egyesbíráskodás elve állt. A polgári per válsága 1920-ra annak a törvényszékekre kiterjesztését eredményezte (osztrák mintára).²²³ Ezt a szocialista perjog (szovjet mintára) később elvetette.

(c) A néprészvétel

A politikai elit az új perrend egyik legfőbb vívmányának a *néprészvétel* (a szocialista demokratizmus és proletárdiktatúra szükségszerűségeiből származtatott)²²⁴ elvének az *ülnökrendszer* intézményében történt általánossá tételét tartotta, mely kezdetben minden ítélkezési szinten bevezetésre került (Pp. 11. §), a polgári per jogpolitikai céljának szolgálatában, abból a meggyőződésből kiindulva, hogy: „A népi ülnökök élettapasztalataikkal, a termelés különböző ágaiban való jártasságukkal nagymértékben segítik a bíróság munkáját”.²²⁵ Ennek értelmében a járásbíróóságokon egy bíró és két ülnök határozott a polgári perekben, a megyei bíróságokon két hivatásos bíróra jutott egy ülnök, míg a Legfelsőbb Bíróság polgári ügyekben három szakbíróból és két ülnökből összetett tanácsokban határozott. A néprészvétel ilyen széles kereteit az I. Ppn. az elsőfokon eljáró bíróságokra korlátozta. Az ülnökök a bíróval azonos jogkörrel rendelkeztek (Pp. 12. §). Választásuk a pártállam intézményrendszerén belül, a szolgálatteljesítés helyének megfelelő tanácsokban történt, ahogyan ez a kelet-közép-

²²¹ Lásd: ABRAMOV *i. m.* 17–18.

²²² SZILBEREKY — NÉVAI (szerk.) *i. m.* 44.

²²³ FODOR Ármin, *A törvényszéki egyesbíráskodás*, Jogtudományi Közlöny (1866-1934), 1920/12, 89–90.

²²⁴ SZILBEREKY *i. m.* 61. NÉVAI, *Az igazságszolgáltatás alapelvei... i. m.* 221. NÉVAI, *Népköztársasági alkotmányunk... i. m.* 69.

²²⁵ GÁSPÁRDY, *Ötvenéves [In: Wopera]... i. m.* 9. KENGYEL, *Az ötvenéves Polgári... i. m.* 97. KELETI *i. m.* 244. RÉVAI Tibor, *Népi ülnökök a polgári eljárásban*, Jogtudományi Közlöny, 1964/6, 343, 346. SZAKÁCS *i. m.* 355.

európai térségben (igy Romániában is) szokványos²²⁶ volt. Tisztségüket 3 évre szóló megbíztatás alapján töltötték be, de viszonylag rövid időszakig (egy-egy hónapig) vettek részt tulajdonképpen ítélezési tevékenységben.²²⁷ Részvételüket a polgári perben (a laikusok számára hozzáférhetőbb bontóperek és munkaügyi jogviták kivételével) passzivitás és a jogi ismereteik hiányából eredő felzárkóztatásuk igénye jellemezte, mely a perek hátráltatását eredményezte.²²⁸

(d) A bírák választása

A *bírák választásának elve*²²⁹ szintén újkeletű volt a magyar jog számára, teljes megvalósulása csupán az ülnökök esetén következett be.²³⁰

(e) A rendelkezési elv

Az átalakult perjog átértelmezte a *rendelkezési elvet* és ezt szocialista tartalommal ruházta fel. Ezt az új tartalmat a szovjet polgári perjogból átemelt három új jellemző ismeretében lehetséges leírni. Ezek:

- „a) a felek szabad rendelkezése, a szovjet törvény keretei között, anyagi jogokkal és eljárási jogaikkal;
- b) a bíróság kezdeményező és aktív szerepe;
- c) az ügyészség kezdeményező és aktív szerepe.”²³¹

A *felek szabad rendelkezése* a korábbiaknál szűkebb korlátok közé került. A perbeli diszpozitivitás megnyilvánulásai visszaszorultak az illetékességi alávételre (Pp. 41. §) és az illetékességgel nem rendelkező bíróság előtt történő perbebocsátkozás joghatásaira (Pp. 43. §), míg a perbeli cselekmények szabálytalanságainak jogkövetkezményeitől való eltekintés minden esetben elfogadhatatlannak minősült.²³²

A *bíróság kezdeményező és aktív szerepe* nevében a felek rendelkezési jogának gyakorlása a polgári per során – akár a fél erre kifejezett figyelmeztetés ellenére is fenntartott akaratával szemben – a bíróság ‘gyámkodásának’ került alávételre (Pp. 4. §), a ‘tudatlan’ fél és az igazságosság védelme nevében.²³³ Ellentétben azonban a szovjet mintával, mely a ne ultra petita elvet áttörte,²³⁴ a magyar perjogban a bíróság a feleket

²²⁶ RÉVAI, *Népi ülnökök... i. m.* 342.

²²⁷ SZILBEREKY *i. m.* 63.

²²⁸ RÉVAI, *Népi ülnökök... i. m.* 343.

²²⁹ Lásd: *fentebb* 42.

²³⁰ SZILBEREKY — NÉVAI (szerk.) *i. m.* 45.

²³¹ Lásd: NÉVAI László, *A rendelkezési és a tárgyalási elv a szovjet polgári eljárásban*, Jogtudományi Közlöny, 1952/6, 265. Idézi: NOVÁK István, *A rendelkezési elv új polgári perrendtartásunkban*, Jogtudományi Közlöny, 1953/4, 160.

²³² NOVÁK, *A rendelkezési elv... i. m.* 162.

²³³ NOVÁK, *A rendelkezési elv... i. m.* 160.

²³⁴ ABRAMOV *i. m.* 26.

csupán nyomatékosan ‘öszönözhet’ a keresetváltoztatásra [közölve velük, hogy keresetük lehetséges jogaikat nem meríti ki, és tőlük e helyzetre magyarázatot kérve a Pp. 146. § (3) bek. szerint].²³⁵ Az egyezségkötés esetén is hasonló paternalizmus érvényesült: a bíróság nem csupán az egyezség jogszerűségét, hanem a felek – és harmadik személyek – érdekeivel összhangját is vizsgálni volt köteles, akár a felek kifejezett akarata ellenére is.²³⁶ A bíróságnak más személyek hivatalból perbe vonására azonban az aktív bírói szerepkör nevében sem nyílt lehetősége.²³⁷

Az ügyész szerepének korlátozó hatásairól a felek rendelkezési jogára nézve lentebb fejtjük ki vélekedéseinket.²³⁸

(f) A tárgyalási elv

Az „anyagi igazság”²³⁹ (a Pp. 1. § eredeti szövegezésében) kifürkészésének érdekében a bíró aktív szerepben eljárva, az igazság felderítésére minden szükséges lépést meg kellett tennie, ahogyan a Pp. általános indokolása fogalmaz (jogdogmatikai szempontból tévesen a rendelkezési elv új felfogását hangoztatva):

„(...) a bíróságnak gondoskodnia kell arról, hogy az eléje vitt jogvitát az anyagi igazságnak megfelelően dönthesse el s evégből a bíróságnak nemcsak joga, hanem kötelessége is, hogy a feleket megfelelő tájékoztatással ellássa s mind a pervezetés, mind pedig a bizonyítás körében megtegye mindazokat a rendelkezéseket, amelyek az anyagi igazság kiderítéséhez szükségesek.”

Az ilyen formán meghatározott tárgyalási elv, melynek érvényre juttatását a Pp. eredeti szövegének 3. és 6. §-a írta elő, illetve tette lehetővé, megnyitotta az utat a bíróság számára a felek által szolgáltatott és hivatalból figyelembe veendő peranyag vizsgálata, illetve a bizonyítás kiegészítése vagy újra-felvétele mellett, bizonyítás hivatalból kezdeményezésére is. A magyar jogalkotó által a tárgyalási elv meghatározásakor alkalmazott minta a szovjet perjogból származik,²⁴⁰ melynek szakirodalma²⁴¹ azonban – formálisan – hangsúlyozta a felek peranyagszolgáltatási kötelezettségét, a bírói aktív szerepvállalást a felek jogérvényesítése elősegítésére, és az anyagi igazság feltárására ‘korlátozva’, keretet biztosítva a felek és – elsősorban – a bíróság számára egymás perbeli

²³⁵ NÉVAI, *A bírói pervezetés... i. m.* 522.

²³⁶ NOVÁK, *A rendelkezési elv... i. m.* 161.

²³⁷ HÁMORI, *A rendelkezési elv... i. m.* 225.

²³⁸ Lásd: *lentebb* 57.

²³⁹ Az anyagi igazság megismerésének jogbölcseleti és jogtörténeti elemzéséért, valamint annak a tárgyalási és rendelkezési elvekkel, illetve a polgári per céljával összefüggéseinek feltárásáért, lásd: SZABÓ Sarolta Édua, *Az anyagi és alaki igazság a polgári perben*, Bibó Jogi és Politikatudományi Szemle, 2014/1, 360–390.

²⁴⁰ NÉVAI, *A rendelkezési és a... i. m.* 268.

²⁴¹ ABRAMOV *i. m.* 29.

cselekményeinek kölcsönös ellenőrzésére.²⁴²

A tárgyalási elvvel összefüggésben teszünk említést a jóhiszemű pervitel elvéről, melyet NÉVAI a polgári perjog korábbi állapotával szembeállít, és mely az igazmondási kötelezettség mellett, a rosszhiszemű elhallgatás, jogérvényesítés, védekezés és a perelhúzás tilalmait tartalmazza.²⁴³ E perbeli kötelezettség az I. Ppn. 2. §-a szerinti módosítást követően pénzbírság terhe mellett vált betartatandóvá.

(g) A közvetlenség elve

Az igazság a néphez közelebb hozásában szerepet játszott a közvetlenség elvének átértelmezése²⁴⁴ is egyrészt azért, hogy a bíróság a jogkereső segítésére alapvető szinten kötelezve lett, másrészt azért, hogy – a bíróság és a jogkereső közvetlen érintkezését ‘elősegítendő’ – megszűnt, a már korábban, a 41.000/1950.(VI.15.) IM rendelettel a járásbíróságok szintjén egyes – elsősorban a kiskorúak érdekeinek védelmével – kapcsolatos esetekben, majd egyre szélesebb körben korlátozott ügyvédkényszer.²⁴⁵ A közvetlenség elve magába foglalta a tárgyalás folytonosságának elvét és a bíróság változatlan összetételének elvét, melyek közül az előbbit a szovjet (és a román) polgári perjog egyaránt különálló alapvető elvként kezelte, és melyből az utóbbit származtatta.²⁴⁶

IV.1.4.4. A polgári per szerkezete a Pp. rendszerében

(a) A perelőfeltételek tanának elméleti alapjai a magyar polgári perjogban

KENGYEL meghatározásában:

„[A] perelőfeltételek kifejezés alatt általában a perindítás (vagy keresetindítás) megengedhetőségének a feltételeit értjük, míg e feltételek hiánya esetén perakadályokról szoktunk beszélni.”²⁴⁷

A perelőfeltételek fogalmát először a XIX. század utolsó harmadában BÜLOW határozta meg *Die Lehre von Prozesseinreden und Prozessvoraussetzungen* c. írásában.²⁴⁸ Nézetei szerint perelőfeltételnek minősülnek mindazon feltételek melyektől a perjogi

²⁴² NÉVAI, *A bírői pervezetés...* i. m. 517.

²⁴³ NÉVAI, *A bírői pervezetés...* i. m. 520.

²⁴⁴ A közvetlenség elve a Rpp. rendszerében sem volt ismeretlen. Ettől eltérni a bizonyításfelvétel során, csupán kivételes esetekben volt lehetséges. Ezekért lásd: MESZLÉNYI Antal, *A közvetlenség elve a Pp.-ban*, Jogtudományi Közöny, 1915/40, 421–422.

²⁴⁵ KENGYEL, *Az ötvenéves Polgári...* i. m. 98. NÉMETH, *A polgári perjogunk...* i. m. 286.

²⁴⁶ ABRAMOV i. m. 32–33.

²⁴⁷ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]...* i. m. 238.

²⁴⁸ TILDI Balázs, *A perelőfeltételek tanának megjelenése a századforduló német és magyar jogirodalmában*. In: PAPP Zsuzsanna (szerk.), *A magyar polgári eljárásjog a kilencvenes években és az EU jogharmonizáció*, ELTE Eötvös Kiadó, 2003, 290.

jogviszony érvényes keletkezése függ. BÜLOW észlelte a *perelőfeltételek bírói vizsgálata és a permetszéses eljárás alapvető összefüggését* is. Azáltal, hogy a perelőfeltételekre vonatkozó és az érdemi kifogások között különbséget tett,²⁴⁹ dogmatikailag megalapozta vizsgálatuk különválasztását²⁵⁰ a polgári per folyamatában.

Az *absztrakt keresetjog elméletének* kialakulásához az alaptalan keresetek megengedhetőségének kérdése vezetett, képviselői PLÓSZ és DEGENKOLB voltak. Értelmezésük szerint bárkinek jogában áll a bírósághoz fordulni per útján megoldható keresetével, amennyiben a perben állás kellékei személyében teljesülnek. Ez az elmélet érvényesült utóbb a Rpp. rendelkezéseiben, melyek értelmében elégséges *egy anyagi jog létét állítani*, hogy a per létrejöhesse.²⁵¹

MAGYARY és TÓTH Károly azon tényeket tekintették perelőfeltételnek, melyek hiányában a bíróság érdemben nem határozhat. Ezek komplex osztályozását *kettős keresetjog-elméletben* MAGYARY valósította meg, aki *tényeken és cselekményeken* alapuló perelőfeltétel-kategóriákat különített el. Előbbiek a peralapítás, utóbbiak a per lefolyásának feltételei; előbbieket az eljáró utóbbiakat a fellebbviteli bíróságnak kell vizsgálnia. Külön osztályozást állított fel a *hivatalból* vagy a *felek kérelmére vizsgálendő* perelőfeltételek elválasztására is. Perelőfeltételnek minősítette a kereset létezését és formai helyességét.²⁵²

(b) A perelőfeltételek vizsgálata és a Pp. perszerkezete

A Pp. 124. § nem követte a Rpp. perszerkezeti modelljét sem a járásbírói és törvényszék előtti elsőfokú eljárás szabályainak részleges elkülönítésében, sem pedig az osztott perszerkezet intézményének fenntartásában. Ezzel szemben a szovjet-orosz mintájú ún. *egységes perszerkezetet* vezette be mindkét eljárás folyamán.²⁵³ A perfelvételi szak eljárásának csökevényei az „első tárgyalás”, a „folytatólagos tárgyalás” perintézményétől való elkülönítéséből láthatóan megmaradtak, a kereset és ellenkérelem ismertetésének, illetve – esettől függően – a per írásbeli előkészítésének [Pp. 141. § (2) bek.] formalitásaiban.²⁵⁴

²⁴⁹ TILDI *i. m.* 293.

²⁵⁰ SZEMENYEI László, *A perelőfeltételek kérdése az új Polgári perrendtartásban*, Jogtudományi Közlöny, 1955/5, 290.

²⁵¹ NAGY Andrea, *Eljárás az elsőfokú bíróság előtt*. In: WOPERA Zsuzsa (szerk.), *Polgári perjog általános rész*, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005, 291.

²⁵² NAGY Andrea *i. m.* 192. TILDI *i. m.* 292–293.

²⁵³ NÉMETH, *A polgári perjogunk... i. m.* 290–291.

²⁵⁴ Lásd: SCHLEIFFER Pál, *Elsőfokú eljárás az új Pp.-ben*, Jogtudományi Közlöny, 1952/10, 438–440. A szovjet perjogban is fennmaradt, majd megerősödött a korábbi osztott perszerkezet csökevénye, a per előkészítő szakasza, melyben a bíróság a keresetlevél iktatásakor a felperest a tárgyalás kitézését

Megszűnt a perfelvételi tárgyalás, és a per kezdeti pillanata (nem csupán a perindítás hatályainak beállta) a keresetlevél²⁵⁵ kézbesítésével egyidejűvé vált.²⁵⁶ Az alperes perbe bocsátkozása, és az ezzel járó peralapítás nem képezte többé a felek közötti perjogi jogviszony megszületésének előfeltételét.²⁵⁷ Itt említjük, hogy az egységes tárgyalás rendszere jogösszehasonlító perspektívából korántsem a szovjet-orosz perjog találmánya, ez a francia 1806. évi napóleoni perjogi kódex rendszerében már létezett (az ún. „sommás eljárásban”, mikor az írásos perelőkészítés nem volt szükséges), mégpedig a tárgyalás írásos előkészítésének szabályához fűzött – a korban sem új – kivételként.²⁵⁸ Az orosz perjog eredetileg a per írásos előkészítésére és a tulajdonképpeni tárgyalási szakra felosztott szerkezetét honosította meg (kis értékű perek esetén ezt a felek személyes megjelenésével történő perfelvétel helyettesítette), majd későbbi reformok folyamán az előkészítő szak több lépésben egyszerűsödött illetve fakultatívvá vált.²⁵⁹ Ezt az eljárást az OSzSzSzK 1923-as Polgári eljárásjogi törvénykönyve törölte el, azonban annak 1929-es módosítását követően, a tárgyalás bírói előkészítése során visszavezette a perelőfeltételek ellenőrzését (bár nem általános jelleggel).²⁶⁰

Az osztott perszerkezet elvetése nem jelentette a tárgyalás bírói előkészítésének elvetését is, melyre a keresetlevél alapján a továbbiakban is sor került (eredetileg szűkebb, majd az I. Ppn. által a Pp. 124. §-ának módosításával tágabb körben). Nem jelentette továbbá a perelőfeltételek vizsgálatának a tárgyalási szakra tolódását sem. Sőt, a Pp. jogalkotója kifejezetten törekedett a perelőfeltételek, a Rpp. rendszerében történetnél tágabb körű vizsgálatára a tárgyalás előkészítése folyamán, ezt a vizsgálatot időben a tárgyalás kitűzése és az idézés kibocsátása elé helyezve.²⁶¹

A kereset hiánypótlás végett visszaadására (Pp. 95. §) illetve tárgyalás nélküli

megelőzően bizonyítékai előterjesztésére, és más cselekményekre – végzésben – utasíthatja, és más, a per előkészítésére irányuló cselekményeket tehet, például az alperes előzetes meghallgatása formájában. Lásd: FARKAS József, *A bíróság bizonyítási... i. m.* 487–490.

²⁵⁵ A keresetlevél a korábbi eljárásban csupán „a kereset előzetes bejelentése” volt, mely a perfelvétel előkészítését, az idéző végzés kibocsátását szolgálta. Plósz Sándor *összegyűjtött dolgozatai*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1927, 121.

²⁵⁶ SZEMENYEI *i. m.* 292.

²⁵⁷ LUGOSI József, *A polgári (peres) eljárás szakaszairól és a polgári nemperes eljárásról*, Jura, 2012/1, 182.

²⁵⁸ DAUCHY, Serge, *La conception du procès civil dans le Code de procédure de 1806*. In: CADIET, Loïc — CANIVET, Guy (szerk.), *1806 - 1976 - 2006. De la commémoration d'un code à l'autre: 200 ans de procédure civile en France*, Litec, Paris, 2006, 84–85.

²⁵⁹ BEKYASHEVA, Dinara Ildarovna, *Preparation of Civil Case for Trial in the Russian Civil Procedure*, Middle-East Journal of Scientific Research, 2013 Special issue of Politics and Law, 91.

²⁶⁰ BEKYASHEVA *i. m.* 91. A tárgyalás bírói előkészítéséről az OSzSzSzK 1964. évi Polgári eljárásjogi törvénykönyvében lásd továbbá: MORTON *i. m.* 219–220.

²⁶¹ SZEMENYEI *i. m.* 293.

„elutasítására” a bíróságnak továbbra is lehetősége maradt (Pp. 130. §). A korábbi hatáskör vagy illetékesség hiánya okán történő „visszautasítás” helyébe (Rpp. 141. §) az áttétel intézménye (Pp. 129. §) lépett.²⁶²

A Pp. 130. §-ban foglalt ‘új’ perelőfeltételek katalógusa²⁶³ voltaképpen a Rpp. 180. § pergátló kifogásokra vonatkozó szabályozásának egyszerűsített formája. Kimaradtak a korábbi szöveg (2) bekezdésének 3. („...a per nem tartozik a bíróság hatáskörébe, vagy hogy a bíróság nem illetékes”), 4. („...az ügyben választott bíróságnak kell eljárni”) 7. („...a felperes a megelőző eljárásnak a 186. és a 439. § alapján megállapított költségét a törvény értelmében meg nem térítette”) és 8. [„...a felperes a perkölségre nézve biztosítékot nem adott (124-128. §)] pontjai. Azonos bekezdés 1. pontja („...a kereset érvényesítése egyáltalában nem tartozik a polgári perútra, vagy hogy külön eljárásnak van fenntartva”) pedig részben a követelés időelőttiségének anyagi jogi pergátló kifogásával együttesen került csoportosításra, mint a keresetesség érdemi előfeltétele [„a felperes követelése (...) bírói úton nem érvényesíthető;”], részben pedig a Pp. 130. § b) pontjába települt át, mikor a peresíteni kívánt jog érvényesítése törvényileg lehetséges, de nem a polgári perútra tartozik.²⁶⁴

A Pp. rendszerében a pergátló kifogások összességét a bíróság hivatalból vált kötelessé figyelembe venni, ezek felhívását a jogalkotó nem korlátozta a bíróságok joghatóságának, a kereset polgári perútra nem tartozásának, a kötelező előzetes hatósági eljárás elmulasztásának, a perképeség hiányának, és perfüggőség fennforgásának korábbi eseteire. A pergátló kifogások felhozására vonatkozó preklúzió²⁶⁵ értelemszerűen kimaradt az új szabályozásból. A Pp. 130. § eredeti szövegének újítása volt az ítélt dolog hatályának, és a hiánypótlás elmulasztásának eljárásjogi természetű pergátló kifogásként bevezetése mellett, a követelés időelőttiségének anyagi jogi természetű pergátló kifogása is (utóbb, az I. Ppn. folytán ezekhez társult a perrel érvényesített jog „nyilvánvaló alaptalansága”, mint a korábbi konkrét keresetjog tanának újbóli megnyilvánulása).²⁶⁶ Az eredeti jogalkotói szándékkal szemben, nem került azonban kodifikálásra az elévülés pergátló kifogása.²⁶⁷

²⁶² SCHLEIFFER, *Elsőfokú... i. m.* 438–439.

²⁶³ Lásd: SZILBEREKY — NÉVAI (szerk.) *i. m.* 506–537.

²⁶⁴ SZEMENYEI *i. m.* 294. Ilyen, peres úton ki nem kényszeríthető jogok például a játékból, vagy fogadásból eredő nyeremények.

²⁶⁵ MAGYARY Géza — NIZSALOVSKY Endre, *Magyar polgári perjog*, Franklin Társulat, Budapest, 1939, 376.

²⁶⁶ SZEMENYEI *i. m.* 293.

²⁶⁷ GYEKICZKY, *Helyzetjelentés... i. m.* 43.

IV.1.4.5. A felek státusza. Az ügyész szerepe a polgári perben. Az ügyvédkényszer megszűnése

A Pp. szabályozása a felek és más személyek perbeli státuszának korábbi normáit nagyrészt érintetlenül hagyta. A perképesésre, pertársaságra, a perbe beavatkozásra és a felek személyében beállt változásokra vonatkozó szabályok (Pp. 48–65. §-ok), melyekre a Pp. indokolása egyáltalán nem tér ki,²⁶⁸ szemben BECK álláspontjával,²⁶⁹ nem jelentettek érdemben változást a pertársak függetlenségének elve, és ennek kivételei terén.²⁷⁰

A Pp. kihirdetett szövegének rendelkezései az *ügyésznek* komoly szerepet biztosítottak a polgári perben, annak új célja megvalósítására. Az eredeti szövegtervezet számára szűkebb hatáskört szabott volna.²⁷¹ Az ügyészi részvétel a magyar polgári perben nem tekinthető precedens nélkülinek (erre a házassági perekben például a Rpp. is lehetőséget adott). A Pp. rendelkezései e téren annyiban jelentettek elvi újítást, hogy az ügyészt a *per törvényességének őrzésére* rendelték, anélkül, hogy felügyelete kereteit – vagy perbeli pozícióját – meghatározták volna.²⁷² A törvénytöveg nem jelölte meg egyértelműen, hogy az ügyészi keresetindítás vagy fellépés a közérdek (államérdek) vagy valamely fél perbe vitt érdeke érvényesítésére történik-e, így implicit azt se, mi a viszony a jogosítotthoz²⁷³ és – például annak álláspontjával szemben, mégis – nevében fellépő ügyész között?²⁷⁴ Az ilyen tágan meghatározott ügyészi szerepkör közvetlenül a szovjet-országi közjogra vezethető vissza, ahol történelmi hagyományai mélyre nyúlnak (az 1864-es perjogi reformot megelőzően az ügyész feladata volt a végrehajtó hatalom akaratát

²⁶⁸ Indokolás 1952. In: *CompLex Jogtár Plusz*, CompLex Kiadó Kft., 2006, 48–65. §.

²⁶⁹ Lásd: BECK Salamon, *A pertársak függetlenségének elve*, Jogtudományi Közlöny, 1952/4, 181–183.

²⁷⁰ A pertársak függetlenségének elve a szovjet perjogban is érvényesült. Lásd: HÁMORI Vilmos, *A pertársaság és a beavatkozás egyes kérdései*, Jogtudományi Közlöny, 1964/8, 453–454.

²⁷¹ FARKAS József — KOVÁTS Anna — NAGY László — SZILBEREKY Jenő, *Az ügyész részvétele a polgári perben*, Jogtudományi Közlöny, 1952/4, 165. Az írás (jog)politikai nyomásgyakorlás céljával született, ugyanis a Pp. minisztériumi javaslata nem tartalmazott rendelkezéseket az ügyész perbeli részvételéről, és az általa történő perindítást is csak „korlátozott mértékben” tette volna lehetővé. GYEKICZKY, *Helyzetjelentés... i. m.* 36.

²⁷² Az ügyész perbeli pozíciója, mikor más személy jogait keresetindítással ‘félként’ érvényesíti, a szocialista perjogokban általánosan tisztázatlan volt, de erre a korabeli magyar szakirodalom a felperesi pertársaságot javasolta. Lásd: FARKAS József — KOVÁTS — NAGY László — SZILBEREKY *i. m.* 175. Az ügyész felügyeletének kiterjedéséről, a polgári perekben, lásd: DOROGHY Miklós, *Ankét a bíróságok polgári eljárásának törvényessége feletti ügyészi felügyelet kérdéseiről*, Jogtudományi Közlöny, 1956/5, 315.

²⁷³ FARKAS József, *Az ügyész perbeli helyzete a Pp. szerint*, Jogtudományi Közlöny, 1953/7, 180. FARKAS jogosítottnak nevezi azt a személyt akinek jogai érvényesítésére az ügyész eljár, aki a perbe vitt jogviszony anyagi jogi jogosultja.

²⁷⁴ KUN Tibor, *Az ügyész polgári perbeli szerepének néhány kérdése a felszabadulástól a törvénykezési reformig*. In: *Polgári Eljárásjogi Füzetek VII.*, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 1974, 69–72.

érvényre juttatni a helyi közigazgatás szintjén, a visszaélések korlátozására).²⁷⁵

Ráadásul az ügyész perbeli jogainak FARKAS és munkatársai által javasolt²⁷⁶ fokozatos tágítását elvetve, a normaszöveg (Pp. 2. §) közvetlenül „az állam és az egyes dolgozók érdekében” történő (szovjet mintájú) általános keresetindítási, fellépési és perorvoslatok gyakorlására szóló jogot tartalmazta, úgy, hogy felperesi pozícióban állásakor az ügyész perbeli rendelkezési jogát kifejezett módon nem korlátozta (és ilyen implicit korlátozások nem csekély dogmatikai alapvetéssel voltak csak levezethetők).²⁷⁷ Emiatt a jogosított a saját perbe vitt jogával szemben, rendelkező cselekményei viszonylatában, önálló beavatkozó státuszba szorult. A korabeli álláspont szerint:

„Ezek a rendelkező cselekmények természetszerűen nem is illethetik meg az ügyész mellett perben részt vevő jogosítottat, mert hiszen nem ő indította a pert, hanem az ügyész és nem is lenne helyes, ha elzárhatná az ügyészt attól, hogy a pert lefolytathassa azzal, hogy elismer, lemond vagy egyességet köt”²⁷⁸

Az ügyészi fellépési – és az ebből mintegy származtatott fellebbezési – jog a keresetindításnál tágabb körben, minden polgári perben (és a nemperes eljárásokban is) korlátlanul megteremtésre került, a perújítási jog azonban csupán azokban a perekben, melyekben az ügyész felperesként vett részt.²⁷⁹

A kodifikáció az *ügyvédkényszer* intézményének megadta a kegyelemdőfést. Ez teljes mértékben feláldozásra került a közvetlenség elvének nevében.²⁸⁰ A végkifejlet korántsem meglepő: Tóth Endre képviselő például amiatt méltatta a Pp.-t, mert az „(...) ledönti azt a válaszfalat amely eddig a felek és a bíróság között fennállott (...)”. Az eljárás

²⁷⁵ CHENOWETH *i. m.* 20. A szerző megjegyzi, hogy az ügyészi testület tagjai között a szokványos párttagság ezt az államapparátusra kiterjesztett kendőzetlen politikai kontroll eszközévé is tette. A szovjet ügyészség történetéről és társadalmi szerepéről, lásd: SMITH, G. B., *Soviet Procuracy and the Supervision of Administration*, Sijthoff and Noordhoff, 1978. LANGER, Vera, *Public Interest in Civil Law, Socialist Law, and Common Law Systems: the Role of the Public Prosecutor*, American Journal of Comparative Law, 1988, 288–290. FARKAS és munkatársai a cári-orosz polgári per mellett az annak mintájául szolgáló francia polgári perben létező széleskörű ügyészi részvételtől, illetve ezek jogtörténeti összefüggéséről is beszámolnak. FARKAS József — KOVÁTS — NAGY László — SZILBEREKY *i. m.* 167–169.

²⁷⁶ Az ügyész keresetindítási jogát FARKAS és mtsai. de lege ferenda javaslata (csehszlovák mintára) korlátozta volna, a taxatívén előírt személyállapottal kapcsolatos esetekre, ennek későbbi – az ügyészség megszervezését elvégző jogszabályban történő – általánossá tételével. FARKAS József — KOVÁTS — NAGY László — SZILBEREKY *i. m.* 175.

²⁷⁷ Lásd: FARKAS József, *Az ügyész perbeli helyzete... i. m.* 276–280. Az általános keresetindítási jog a legszemélyesebb (a házasság felbontása, a gyermek elhelyezése, az apaság és anyaság megállapítása, – a leszármazó nélkül elhunyt gyermek esete kivételével – az apasági vélelem megdöntése iránti) kereseteken kívül minden keresettípusra vonatkozott. A házasság érvénytelenítésére és az örökbefogadás felbontására irányulóakra is, a sértett házastárs vagy kiskorú örökbefogadott érdekében.

²⁷⁸ FARKAS József, *Az ügyész perbeli helyzete... i. m.* 280. A Pp. 57. § (1) bek. 2. mondat szerinti beavatkozó perbeli pozíciójáról, lásd: SZILBEREKY — NÉVAI (szerk.) *i. m.* 233–234.

²⁷⁹ FARKAS József, *Az ügyész perbeli helyzete... i. m.* 282.

²⁸⁰ KENGYEL, *Az ötvenéves Polgári... i. m.* 98. KELETI *i. m.* 145.

szabályainak egyszerűsítése,²⁸¹ megtisztítása a ‘burzsoá’ rendet képviselő ügyvédség részvételétől, melynek tudását a bíró ‘kitanítási’ kötelezettségének és az ügyészi részvételnek minden ésszerűséget meghaladó kiterjesztésével kívánta a jogalkotó helyettesíteni a polgári perben, utóbb komoly adaptációs nehézségeket idézett elő. Mindennek ellenére NÉVAI még az 1980-as években is úgy vélekedett, hogy az ügyvédkényszer visszaszorítása a demokratikus átalakítás egyik jelentős mozzanata volt.²⁸²

IV.1.4.6. A mulasztási ítélet eltörlése

Az anyagi igazság kifürkészésének elve elkerülhetetlenül a bírói pervezetés erősödéséhez vezetett. A tárgyalás előkészítésének szakaszában és ezt követően is. A tárgyalási szak vezetése, a perbeli cselekmények irányítása a tanács elnökére hárult, ahogyan a rendfenntartás is.

A perbeli cselekmények körében, a Pp. 1951. októberében beterjesztett szövegtervezetéhez képest (mely a mulasztási ítéletet széles körben alkalmazta volna), komoly eltérésként, a kihirdetett szöveg a mulasztási ítélet a Rpp. rendszeréhez hasonló szabályozása helyett, csupán a felperes számára határozott meg joghátrányt (a per megszűnését), amennyiben az első tárgyalást elmulasztaná, és ezt az alperes indítványozza.²⁸³ Máskülönben, a mulasztó fél távollétében a tárgyalás a másik fél kérelmére folytatható, a mulasztó fél nyilatkozattételre történő írásos felhívásával, és a számára releváns adatokat tartalmazó jegyzőkönyv továbbításával.

IV.1.4.7. A bizonyítás

A bizonyítás szabályozásának terén a tárgyalási elv átalakulásából eredő jelentős módosulásnak minősült a jóhiszemű pervitel elvárásának súlyosbodása a felekre nézve (és ezzel járóan a történeti tényállás felderítéséhez szükséges bizonyítási eszközök rendelkezésre bocsátása – akár saját érdekükkel ellentétben is).²⁸⁴

A bizonyítás terén a Pp. normái komoly ‘egyszerűsítést’ jelentettek, a rendelkezések számát több mint 120 §-ról hozzávetőleg 50-re (Pp. 163–212. §-ok)

²⁸¹ KISS-GÁLL Éva, *A felülvizsgálat XX. századi jogelvei és a perrendtartás szabályai*. In: WOPERA Zsuzsa (szerk.), *50 éves a polgári perrendtartás. A Miskolci Egyetem és a Debreceni Egyetem Polgári Eljárásjogi Tanszékei közös konferenciájának kiadványa*, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 2003, 80.

²⁸² NÉVAI, *A szocialista polgári eljárásjog elméleti... i. m.* 37.

²⁸³ SCHLEIFFER, *Elsőfokú... i. m.* 440. GYEKICZKY megjegyzi, hogy ez két oknak tulajdonítható: egyrészt (ahogyan SCHLEIFFER is említi) a szovjet mintájú tárgyalási elv dogmatikai elvárásaival, de másrészt a bíró polgári perben az államérdek érvényesítésére gyakorolható korlátlan hatalmával sem összeférhető a mulasztási ítélet. GYEKICZKY, *Helyzetjelentés... i. m.* 46–47.

²⁸⁴ Lásd: FARKAS József, *A bíróság bizonyítási... i. m.* 487.

csökkentve, oly módon, hogy a Rpp. rendelkezéseitől való eltérések legkisebb mértékben e területen tapasztalhatók. A Pp. 163. § (1) bekezdésének eredeti megfogalmazása azonban a tárgyalási és rendelkezési elvek új értelmezésével össze nem egyeztethető módon továbbra is a bizonyítás „vitas tények” megállapítására elrendelését írta elő, míg a (2) bekezdés (eltérve a Rpp. 266. §-ának korábbi szabályozásától) az ellenfél által nem vitatott tények igazként elfogadását a bíró ennek következményére vonatkozó kifejezett felszólításának hiányában is „bizonyítás nélkül” lehetővé tette (mely utóbbi kelléket a II. Ppn. 52. § rendelkezése vezetett be újra), ha e tények „kétségtelenül” megállapíthatók.²⁸⁵ Látható tehát, hogy a bizonyítás egyes általános szabályai terén a Pp. jogalkotója továbbra is a Rpp. mintáit követte.

A bizonyítás főszabály szerint a továbbiakban is az *actori incumbit onus probatio* jogelv alapján történt (a bizonyítás kötelessége főszabály szerint azt terheli akinek érdekében áll, hogy a bíróság az általa állított tényeket igaznak fogadja el) azzal, hogy a bizonyítást a bíróság minden esetben hivatalból is elrendelheti (Pp. 164. §). A bizonyítási eszközök, melyek felsorolása (a szabad bizonyítás elvének megfelelően) nem taxatív, a Rpp. rendszeréhez képest kibővültek a „más” tárgyi bizonyítékok kategóriájával, illetve szűkültek az eskü kizárásával.²⁸⁶

A *tanú* vallomástételt megelőző megeskete – mint a kor ideológiai elvárásaival össze nem egyeztethető követelmény – eltörlésre került, még a Rpp. 310. §-ban található vallási tartalom nélküli formula sem maradt fenn. Emellett, a korábbi szabályozás kihasználatlanságára tekintettel, a vallomástételt megtagadó tanú letartóztatásának (és akár hat hétig fogvatartásának – Rpp. 303. §) lehetőségét a Pp. 185. §-a elvetette, az okozott költségekben és pénzbírságban marasztalás, valamint az elővezetés szankcióinak megszabásával.²⁸⁷

A *szakértői bizonyítás* terén a Pp. komoly változásokat hozott. Megszüntette annak lehetőségét, hogy azonos szakkérdés eldöntésére a bíróság több szakértőt rendeljen ki, és az alkalmazható szakértőket az állandó szakértők közül írta elő kijelölni (Pp. 177. §), ha más szakértő alkalmazását valamely fontos ok nem igazolja. A korábbi norma [Rpp. 350. § (4) bek.], a felek rendelkezési jogának szélesebb teret engedett: együttes

²⁸⁵ MÓRA Mihály, *Az egyszerűbben bizonyítható tények a polgári perben*, Jogtudományi Közlöny, 1959/5, 231.

²⁸⁶ SCHLEIFFER, *Elsőfokú... i. m.* 442. A korabeli jogalkotó a felek perbeli nyilatkozatainak (előadás, vallomás, vélemény), a további bizonyító eszközökkel azonos értéket kívánt tulajdonítani. *Indokolás 1952 i. m.* 163–211. §.

²⁸⁷ SCHLEIFFER, *Elsőfokú... i. m.* 444.

indítványuk esetén nem állandó szakértő is kinevezhető volt; a felek a szakértő személyében is kiegyezhettek [Rpp. 350. § (3) bek. II. mondat], mely lehetőséget a Pp. már a bíróság mérlegelésének vetett alá, azzal, hogy „lehetőleg” az ilyen egyezséget figyelembe kell venni.

Az *okirati bizonyítás* terén a Pp. csupán kisebb változtatásokat hozott: a teljes bizonyító erejű okirat intézménye megmaradt, azzal, hogy a tanúk lakhelyének megjelölése is formai kellékké vált, és fennmaradt a magánokirat valódiságának vélelme is, az aláírás eredetiségének nagyfokú gondatlanságból tagadása esetére pénzbírság előírásával.²⁸⁸

A bizonyítás célja, igazodva az anyagi igazság kiderítésének percéljához, a felek tényállításainak valóságos vagy valótlan mivoltának megállapításáról a – történeti – tényállás megállapítására települt át, melyet a bíróság a bizonyítékok összességének együttes mérlegelésével állapít meg, a felek perbeli magatartásának (a bíróság felhívására nyilatkozattétel vagy személyes megjelenés megtagadása, elmulasztása stb.) „meggyőződése szerinti” figyelembe vételével (Pp. 206. §).²⁸⁹ Érdekes módon a korabeli jogalkotó egyes esetekben tudatosan eltekintett az anyagi igazság kiderítésének elvárásától – és a szabad bizonyítás élvétől –, például azért, hogy a fegyelmi hatóság ténymegállapításait a bíróságok számára azon esetekben, mikor a fegyelmi eljárás a polgári per kötelező előzménye kötelezővé tette, vagy a prémiumfeltételek teljesítésének bizonyítására a vállalatigazgató nyilatkozatával szembeni bizonyítást kizárta.²⁹⁰ Látható, hogy a jogalkotó a kötött bizonyítást, az ideológiailag elfogadható keretek megtartásával, továbbra sem vetette el.

IV.1.4.8. Határozathozatal és perorvoslatok

A bíróságok határozathozatalának terén a Pp. fő újításai között sorolható fel a korábbi heterogén határozati rendszer letisztázása, a határozatok a pert érdemben lezáró ítéletre és minden más esetben végzésekre történő csoportosítása, az ítéletek a felek számára kézbesítésének főszabálya, az alaki jogerő beálltának a közlés időpontjához kötése, a fellebbezésről az ítélethozatalt megelőző lemondás tilalma, és az anyagi jogerő

²⁸⁸ SCHLEIFFER, *Elsőfokú... i. m.* 445.

²⁸⁹ E személyes meggyőződésen alapuló ‘szabad’ mérlegelés alapjaként a kor politikai elvárásaink megfelelően „a bírák szocialista jogtudata” kellett szolgálgjon. Annak során a bíró a bizonyítási teher szabályait is köteles volt figyelembe venni, ha egy tényállítás valóságtartalmát sem az érdekelt fél, sem – *horribile dictu* – a hivatalból eljáró bíróság nem tudná tisztázni. FARKAS József, *A bíróság bizonyítási... i. m.* 485–486.

²⁹⁰ MÓRA, *Az egyszerűbben... i. m.* 235–236.

szabályozásának, mindmáig hatályos szövegezéssel letisztázása.²⁹¹

A szovjet-orosz mintájú *egyfokú perorvoslat* bevezetése²⁹² egy újabb egyszerűsítési célú lépésnek tekinthető, ahogyan az elsőfolyamodású bíróság és a fellebbviteli bíróság előtti formakényszer enyhítése is.

A Pp. megteremtette a legfőbb ügyész számára a lehetőséget, hogy a polgári eljárást befejező vagy felfüggesztő, jogerőre emelkedett, határozatok ellen törvényességi perorvoslatot gyakoroljon, a jogegység biztosítása céljával (Pp. 270. §), ha véleménye szerint – a korabeli szakirodalom értelmében anyagi, vagy a per érdemét befolyásoló eljárási – jogszabályt sért.²⁹³ Az új perorvoslat eredete a *közérdekű kifogás* nevű, a magyar jogrendszerben 1949 óta ismeretes intézményére vezethető vissza.²⁹⁴ Későbbi változások és átnevezése folytán (I. Ppn.) a Legfelsőbb Bíróság elnöke is gyakorolhatta.

Bár az igazságszolgáltatás elvi felügyeletének eszközét is fel lehet ismerni benne, mégis gyakorlása a megtámadott ítélettel kialakított jogi helyzetre is hatással lehetett. A későbbi nevén *törvényességi óvás* e jellemzője bizonyítja, hogy nem csupán a joggyakorlat egységesítésének eszközéről, hanem jogerős ítéletekkel szemben államérdekből többé-kevésbé önkényesen gyakorolható fellebbviteli lehetőségről volt szó.

IV.1.5. Az 1952. évi III. tv. novelláris módosításai a rendszerváltásig

IV.1.5.1. Az I. novella (1954)

Az első novella előzményei közvetlenül a Pp. megalkotásának korára vezethetők vissza, ugyanis elszigetelt kodifikációjából fakadó hibái már közvetlenül a hatálybalépést *megelőzően* láthatóvá váltak. A törvénytörvény szöveg módosítása már 1952-ben megkezdődött, az 1952. évi III. tv. atípusos hatályba léptetésével, melyről törvényerejű rendelet és minisztertanácsi (MT) rendelet is született.

Az első novella további előzménye²⁹⁵ az 1954. évi II. tv. (Bsz.) mely átszervezte az eljáró bíróságok összetételét,²⁹⁶ a társasbíráskodás jegyében általánosan háromtagú tanácsot bevezetve. Az ülnökrendszer kudarcát implicit beismerve a Bsz. az elsőfokú

²⁹¹ SCHLEIFFER, *Elsőfokú... i. m.* 447–448. A Pp. 229. § jelenleg hatályos (1) és (3) bekezdései, utóbbi esetben korábban (2) bekezdésszámmal a Pp. kodifikációja óta nem szenvedtek módosulást.

²⁹² KELETI *i. m.* 244.

²⁹³ FARKAS József, *Az ügyész perbeli helyzete... i. m.* 283. A szerző megjegyzi, hogy az írásának időpontjában még hatályos jogszabályok szerint e lehetőséggel nem a legfőbb államügyész, hanem az igazságügyminiszter élhet.

²⁹⁴ KISS-GÁLL *i. m.* 83.

²⁹⁵ Lásd: NÉVAI László, *A Pp. reformjának kérdéséhez*, Jogtudományi Közlöny, 1954/5, 190.

²⁹⁶ KENGYEL, *Az ötvenéves Polgári... i. m.* 104. GYEKICZKY, *Helyzetjelentés... i. m.* 182.

eljárás kivételével előkészítette a laikus elem visszaszorulását is hozó I. Ppn. szabályozását.²⁹⁷ E laikus elemet a másodfokú eljárásból az I. Ppn. valóban mellőzte, azonban GYEKICZKY vélekedése szerint, nem a vele járó számtalan probléma következtében, hanem a kialakulóban lévő „központosított szakbírói szervezetbe” való beilleszkedés akadályai okán.²⁹⁸ A Bsz. további újítása volt a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága feljogosítása – a legfőbb ügyész előterjesztésére – az országban tárgyalás alatt álló bármely „kiemelkedő fontosságú” ügy [Bsz. 42. § a) pont II. mondat] magához emelésére.²⁹⁹ Az újítás kettős célt szolgált: az elvi tartalommal bíró perek egységes megoldásának hatása mellett a központosítás leplezetlen megnyilvánulása volt.³⁰⁰

Hasonlóképpen előzménynek – ezúttal ürügynek³⁰¹ – tekinthető az 1953. évi 13. tvr.³⁰² mely az ügyészi szervezetre vonatkozott és mely a Pp. rendelkezéseivel állítólagos ‘kollíziója’ miatt szolgált a novella indokául. E norma az ügyészt (utóbb korrigált megfogalmazással) a bíróságok tevékenységének *felügyeletére* rendelte és számára széleskörű felhatalmazást biztosított a polgári perekben (az említett tvr. IV. fejezete), megerősítve fellépési és keresetindítási jogkörét. A *perorvoslat a törvényesség érdekében* intézményét ugyanezen norma a *törvényességi óvással* helyettesítette (a tvr. 22. §-a).

Az I. Ppn., mely az 1954. évi VI. törvényben öltött formát elsősorban korrekciós-konzolidációs céllal született. A Pp. megújításával kapcsolatban a szakirodalomban több vélemény került megfogalmazásra, melyek két ellentétes pólusát SCHLEIFFER és NÉVAI állásfoglalásai alkották (előbbi javaslatai későbbi perjogi novellák tartalmából is visszaköszöntenek).³⁰³ SCHLEIFFER, észlelve a Pp. megalkotásának zárt folyamatából eredő kidolgozatlanlanságát és következtelenségeit fel merte hívni a figyelmet a kötelező jogi képviselő eltörléséből és a tárgyalás előkészítésének elmaradásából eredő pertartam-növekedésre, illetve a felperes mulasztásának az alperessel szemben keletkező méltánytalan joghatására (a per megszűnése).³⁰⁴ NÉVAI³⁰⁵ egyes újítási javaslatai (így a

²⁹⁷ BÓNIS — DEGRÉ — VARGA Endre *i. m.* 262.

²⁹⁸ GYEKICZKY, *Helyzetjelentés... i. m.* 182.

²⁹⁹ Innen eredt az I. Ppn. 11. §-ával megállapított Pp. 23/A. §, mely lehetővé teszi, hogy bármely ügy iratcsomóját a Legfelsőbb Bíróság magához követelje, és kivételesen az ügy megoldását hatáskörébe emelje.

³⁰⁰ GÁSPÁRDY, *Modern... i. m.* 15–16.

³⁰¹ GYEKICZKY, *Helyzetjelentés... i. m.* 150.

³⁰² Lásd: NÉMETH, *A polgári perjogunk... i. m.* 291.

³⁰³ Álláspontjaik a történelmi-politikai mellett perjogi kontextusba is helyezett részletes ismertetéséért, lásd: GYEKICZKY, *Helyzetjelentés... i. m.* 116–121.

³⁰⁴ SCHLEIFFER Pál, *Egyéves az új Polgári perrendtartás*, Jogtudományi Közlöny, 1954/3, 90–91.

³⁰⁵ NÉVAI, *A Pp. reformjának... i. m.* 191–192.

felek állítási kötelezettségét erősítő preklúzió, mely – az alapos okkal igazolható esetek kivételével – új, kellő időben be nem terjesztett bizonyítékok későbbi felvételét az elsőfokú eljárásban megakadályozta volna; a bíróság a kereseten túlterjeszkedésének szovjet mintára lehetővé tétele, valamint a Pp. szerkezetének tulajdonképpeni polgári eljárásjogi törvénykönyvvé alakítása a végrehajtási eljárás ezzel egységes szövegtestbe foglalása) nem találtak visszhangra az I. Ppn. szövegében.

A novella korrigálta az anyagi igazság, a korabeli szakirodalomban ‘burzsoá’ eredete miatt kritizált megnevezését a Pp. 1. §-ban. Módosította a Pp. 163. § (2) bekezdésének – az ellenfél által beismert, a felek által egybehangzóan állított, vagy általuk nem vitatott tények bizonyításfelvétellel igazolás alóli kivonását lehetővé tevő – szövegét is, melyet szintén ideológiai indíttatású támadások értek.³⁰⁶

Átalakította a bíróságok hatáskörének szabályozását azáltal, hogy – a járásbíróságok általános hatáskörének megőrzése mellett – értékhatár nélkül hatáskörükbe telepítette: 1° a munkaviszonyból származó; 2° az egyeztető bizottságok kizárólagos hatáskörébe nem tartozó; 3° a hagyatéki; 4° a társadalombiztosítási jogviszonyból eredő; 5° a lakásbérletre és lakáshasználatra vonatkozó; 6° a szerződéses termelésből származó pereket, valamint 7° az öröklési igénypereket.

Fontos rendelkezésként, a Pp. korábban hatályos 124. §-át az I. Ppn. 32. §-a jelentősen átalakította, széles jogkört biztosítva a bíróság számára a tárgyalás előkészítésére, a bizonyítási eszközök beszerzésére, a kereset betérjesztését követően, de a tárgyalás kitűzése előtt. E jogok kiterjedtek a felperes előzetes meghallgatására, és figyelmének felhívására az alperes potenciális későbbi ellenvetéseire, az alperes előzetes meghallgatására (kontradiktórius eljáráson kívül), okiratok beszerzésére, a tanúk és szakértők idézésére vonatkozó határozathozatalra, és – az érdekelt fél indítványára – szakértői vélemény vagy szemle eszközével előzetes bizonyítás lefolytatására, sőt a felek beleegyezésével olyan tanúk kihallgatására „akik a tárgyaláson előreláthatólag nem jelenhetnek meg”. A novella útján bevezetett új perelőkészítő szak, az első és folytatólagos tárgyalás között kialakult újfajta ‘cezúrát’ volt – vagyis lett volna – hivatott helyettesíteni.³⁰⁷ A polgári per valamelyest osztott szerkezete ennek ellenére fennmaradt, és a bírói gyakorlat az így kialakult ‘perelőkészítést’ a kontradiktórius eljáráson kívüli,

³⁰⁶ NÉVAI, A *Pp. reformjának... i. m.* 191.

³⁰⁷ FARKAS József, *A bíróság bizonyítási... i. m.* 487–491. NÉVAI, A *Pp. reformjának... i. m.* 191. A perelőkészítés ilyen formája a szovjet perjog 1929. november 20-i novellája folytán alakult ki (OSzSzSzK Pp. 80. §), a magyar jogalkotó ezt a Pp. szövegébe eredetileg nem emelte be.

az egyedüli (fő-) tárgyalást előkészítő perfelvételi szakként kezelte.³⁰⁸

A perelőfeltételek terén, a novella (I. Ppn. 35. §) – az Országgyűlés által javasolt mindösszesen kettő³⁰⁹ közül egyik újítása – bővítette a Pp. 130. §-ban található felsorolást, idézés nélkül elutasíthatóvá téve minden olyan keresetet, mely „nyilvánvalóan alaptalan” jog érvényesítésére törekedett. Az alaptalanság megállapítása, legfeljebb a felperes meghallgatásával, kontradiktórius eljárásen kívül kellett megtörténjen.³¹⁰

Szovjet-országi kísérlet történt a kasszációs-revíziós rendszer sajátos módon (új tényállítások és bizonyítás korlátolt lehetőségével kibővített – a Pp. 249. §-át módosító I. Ppn. 60. §) meghonosítására is az eddigi az Rpp. szabályozásából megörökölt reformatórius rendszer helyett.³¹¹ Ennek megfelelően taxatív felsorolt kasszációs indokok³¹² alapján a bíróság határozata hatályon kívül helyezhetővé vált, új elsőfokú eljárásra visszautalással amennyiben az indokok a per érdemi elbírálására lényeges kihatással bírtak.

A novella alapján a jogalkotó megpróbálta rendezni a valamely fél érdekében keresetet benyújtó vagy perben fellépő ügyész és az illető fél eljárásjogi viszonyát, mely korábban dogmatikai vitákhoz vezetett. A rendezés módját végül a fél és az ügyész közötti egységes pertársaságban találta meg, mely további differenciálódáshoz vezetett, s emiatt felvetődött az ügyész félként (az egyik fél jogainak védelmében) illetve mint a közérdeket és törvényességet képviselő független személyként perben állásának lehetősége.³¹³ Az egységes pertársaság lehetővé tette, hogy a fél jogait (kezdetben a

³⁰⁸ GYEKICZKY, *Helyzetjelentés... i. m.* 186. A szerző hivatkozik BERNÁTH 1954-es írására. Lásd: BERNÁTH Zoltán, *A tárgyalás előkészítése a polgári peres eljárásban*, Magyar Jog, 1954/11, 54–57.

³⁰⁹ GYEKICZKY, *Helyzetjelentés... i. m.* 175. A másik javaslat, mely a jogi bizottság részéről érkezett a Pp. 1. § tartalmában az állam jogalanyiságára utaló „egyéb” szó elhagyása.

³¹⁰ SZEMENYEI *i. m.* 296–297. Az újítás társadalmi-politikai háttérét a korábban osztályellenségnek nyilvánított jogfosztott társadalmi csoportok tagjai által indított, minimális jogérvényesítésre (pl. ingó tulajdonuk visszaszerzésére) irányuló keresetek számának növekedése adta, ahogyan a szerző írásából is implicit következtetni lehet. GYEKICZKY a korszak feltárásakor részletesen elemzi az államapparátus más eszközökkel, például az ilyen keresetek elutasítását elrendelő titkos utasításokkal, vívott harcát az ‘indokolatlan’ pereskedés ellen. Lásd: GYEKICZKY, *Helyzetjelentés... i. m.* 161–165.

³¹¹ GYEKICZKY, *Helyzetjelentés... i. m.* 178.

³¹² Ezek a Pp. 252. § (1) bekezdését módosító I. Ppn. 61. § értelmében a következők voltak: „[H]a a) az elsőfokú bíróság nem volt szabályszerűen megalakítva vagy az ítélet meghozatalában olyan bíró vett részt, akivel szemben a törvény értelmében kizáró ok áll fenn, b) az a) pont alá nem tartozó olyan szabálysértés történt, amely az ítéletre lényeges kihatással volt, c) a tényállás megállapítása hiányos, ellentétben áll az iratok tartalmával és a helyes tényállás az iratok, a felek meghallgatása vagy a felek által bemutatott okiratok, illetőleg a beszerzett adatok [249. § (2) bekezdése] alapján sem állapítható meg; d) az elsőfokú bíróság nem tett eleget a 221. §-ban meghatározott kötelezettségének és ennek következtében nem állapítható meg, hogy ítéletét mire alapozta.”

³¹³ FARKAS József, *A polgári perrendtartás reformjáról*, Jogtudományi Közlöny, 1957/4–6, 174.

rendelkező cselekményeket illető korlátozások nélkül) gyakorolja,³¹⁴ és amennyiben a fél nem vett részt a perben, de érdekében az ügyész eljár, a megszülető döntés a féllel szemben is jogerőre emelkedett.³¹⁵

Az ügyész a novella után hatályos Pp. 2/A § (3) bek. értelmében továbbá az általa indított eljárásban, vagy abban, melyben az egyik fél érdekében fellép a fél minden jogával rendelkezik, kivéve az elismerés és az egyezségkötés jogával, továbbá a perbe vitt jogról nem mondhat le. Az ügyész perbeli részvételének azon esetét, melyben nem a fél érdekében lép fel a Pp. új 2/A. § (4) bekezdése szabályozta.³¹⁶

IV.1.5.2. A II. novella (1957)

A II. Ppn. jól példázza, hogy az 1950-es évek magyarországi perjogi fejlődésére nézve beigazolódik PETRIK állítása miszerint ez a kodifikációs *kísérletek* kora.

Adott ugyanis, hogy a második novella előzményei és tartalma egyaránt a jogrendszer ekkori fokozott, kísérletező szellemű önmozgására utalnak és meglepően kevés nyomát mutatják a korszak történelmi kontextusának, az 1956-os forradalom és szabadságharc leverésének. KENGYEL találóan jegyezi meg, hogy a konjunktúrához képest erősebb eltolódás is lehetséges lett volna az etatizmus irányába, a korabeli jogalkotó azonban nem tanúsított ilyen magatartást.³¹⁷

A novella főbb jogalkotási előzménye ebből az időszakból az 1955. évi 21. sz. tvr. mely meghatározta a polgári végrehajtás szabályait és melyhez az eljárásjognak is igazodnia kellett.³¹⁸ Jogalkotási előzményként említhetjük az I. Ppn. rendelkezéseit is, ugyanis egyes megoldásai vitatottak maradtak. Így a kasszációs-revíziós rendszer mely, KOCSIS 1955-ben elsősorban a büntetőperrendtartás kapcsán kifejtett, – de a Pp. normáira is vonatkoztatható, és a polgári perjog területéről érkező válaszokat is kiváltó – véleménye értelmében³¹⁹ a bírók közötti felelősségátruházás látszatával járt, és a másodfolyamodású bíróságot elzárta az ügy érdemének megoldásától.

A II. Ppn. (1957. évi VIII. tv.) egyértelműen a jogrend természetes önkorrekciójának tekinthető, mely kivetette magából az előző időszakban ráerőltetett egyes intézmények elemeit, vagy visszatért bizonyos bevált megoldásokhoz. Ilyen

³¹⁴ GYEKICZKY, *Helyzetjelentés...* i. m. 168.

³¹⁵ KUN i. m. 72–73.

³¹⁶ Az említett ügyészi részvétel mellett az 1959. évi IV. törvény megnyitotta (a korábban sem ismeretlen) állam javára marasztalás iránti ügyészi indítvány lehetőségét is. Lásd: RÉVAI Tibor, *Az állam javára való marasztalás és az ügyész indítványa a polgári perben*, Jogtudományi Közlöny, 1961/11–12, 595–597.

³¹⁷ KENGYEL, *Az ötvenéves Polgári...* i. m. 106.

³¹⁸ BÓNIS — DEGRÉ — VARGA Endre i. m. 267.

³¹⁹ BACSÓ Jenő, *Ankét a kasszációs-revíziós fellebbvitelről*, Jogtudományi Közlöny, 1955/6, 375.

visszatérés tapasztalható a kasszációs-revíziós rendszer elvetésében, a hagyományoshoz közelebb álló, nem teljes hatályú devolutív, reformatórius perorvoslati rendszerre való visszatérésben. Utóbbi igazolta az I. Ppn.-ben bevezetett, bizonyítási megkötések feloldását is a fellebbviteli eljárás során.

A II. Ppn. kibővítette³²⁰ a járásbírók hatáskörét az államigazgatási határozatok megtámadása iránti perekkel, és a munkaviszonyból származó perek összességével, a megyei bíróságokét pedig a kisajátítási eljárásból eredő perekkel (II. Ppn. 7-8. §-ok).

A felek terén a novella megteremtette a perből az alperes elbocsátásának lehetőségét, és a felperes által helyette megjelölt személy perbe bevonását, valamint szélesítette a perben képviselőre jogosult személyek körét.

Kísérletet tett az ügyészi szerepvállalás és a bírói pervezetés terén a korabeli értelemben vett ésszerűség kereteinek meghatározására, melyre különösen a keresetindítás terén igény mutatkozott.³²¹ Ennek szellemében konkretizálta az ügyész fellépésének és keresetindításának kereteit a polgári perben: előbbire a törvényesség érdekében, utóbbira – ezentúl – az állam vagy polgárai jogainak védelmében kerülhetett sor (II. Ppn. 2. §). Egyúttal eltörlésre került az I. Ppn. által megállapított Pp. 53/A § is. Az utókor szakirodalma, az 1970-es évek légkörében már e változást úgy értelmezte, hogy az ügyész mindenkor a törvényesség (és nem valamely fél) érdekében lép fel, még akkor is, ha implicit egyik fél álláspontját támogatná is.³²² Ez természetesen nem jelentette az ügyész perbeli részvételének korlátozását, de ahhoz a korábbinál (az állam és dolgozók érdekei) kevésbé önkényes kritériumokat határozott meg.

A *bizonyítási eljárás* terén is egy hasonló tisztázás következett be, ugyanis a felek által beterjesztett és a bíróság által hivatalból elrendelt bizonyításra vonatkozó szabályok különválasztásával a jogalkotó tisztázta, hogy a két bizonyítás közötti elsőbbségi sorrend szerint a bizonyítás a felekre hárul; a tárgyalási elv értelmében elrendelt bizonyítás pedig másodlagos.³²³ Ez utóbbi újítás kevésbé tudható be a bírónak hagyományosabb szerepet szánó rendszer irányába elmozdulásnak. Célja inkább a bírói bizonyítás-kiegészítés elmaradásának, mint fellebbezési indok használatának visszaszorítása, lehetett.

³²⁰ E bővülés, mint később nyilvánvalóvá vált, egy folyamat kezdeti szakaszának bizonyult, mely a járásbírók terhelésének megnövekedését eredményezte. Ennek rövid leírásáért, lásd: NOVÁK István, *A polgári peres eljárás gyorsításának és egyszerűsítésének néhány kérdése*, Jogtudományi Közlöny, 1965/11, 553.

³²¹ Lásd: DOROGHY *i. m.* 319–320.

³²² KUN *i. m.* 73.

³²³ KENGYEL, *Az ötvenéves Polgári... i. m.* 106.

A tárgyalás előkészítésének kapcsán a II. Ppn. a korabeli kritikáknak helyt adva, az előzetes bizonyítás szabályait rendelte a fél kérelmére e perszakban lefolytatott bizonyításra alkalmazni, bővítve a felvehető bizonyítást, melyet korábban az I. Ppn. 32. § által módosított Pp. 124. § (3) bek. a szakértő meghallgatására és szemle foganatosítására korlátozott. Érdemben nem változtatott ezen a perszakon a kritikák ellenére sem. Mindazonáltal, a novella korlátozólag hatott a felek rendelkezési jogára a perbeli bizonyítás terén, ugyanis a nem vitatott tények és a beismerés bizonyításvétel mellőző elfogadását kizárta.³²⁴

A perelőfeltételeket a II. Ppn. kis mértékben, de jelentős szöveghelyen, változtatta meg, kivezetve az I. Ppn. által megállapított Pp. 130. § (1) bekezdésének f) pontjából annak utolsó fordulatát, mely „nyilvánvaló alaptalanság” okán lehetővé tette a kereset elutasítását. Módosult a Pp. 130. § (1) bek. g) pontja is, olyan értelemben, hogy a hiánypótlásra visszaadott, de ki nem egészített, vagy késedelmesen újra beterjesztett keresetlevél elutasítása csak abban az esetben lehetséges, ha az hiányosságai miatt nem bírálható el.

Az igazságszolgáltatási rendszert érintő utolsó komoly módosítások az 1950-es évekből az 1958. évi 12. sz. tvr. és az 1959. évi 9. sz. tvr. voltak. Az első az *ügyvédi rendtartásra* vonatkozott, és a kollektivizálás elvei alapján az ügyvédeket munkaközösségekbe tömörítette.³²⁵ A második az *ügyészi szervezetre* vonatkozólag született és az 1953. évi 13 tvr. rendelkezéseit volt hivatott helyettesíteni. A polgári eljárásban az ügyész szerepének meghatározásakor továbbra is az igazságszolgáltatás ügyészi *felügyeletéről* beszélt, ezzel egyértelművé téve a végrehajtó és bírói hatalom megosztásának folytatódó elvetését.

A jogalkotó a polgári perrendtartás második novellájával lezárta a polgári eljárásjog népi demokratikus elvek szerinti kodifikációjának szakaszát, és többé-kevésbé korrigálta az eredetileg elsietett politikai, ideológiai nézetek befolyása alatt megalkotott rendelkezések koherenciáját.

A PETRIK által azonosított második kodifikációs szakasz ezzel eljárásjogi tekintetben véget ért, a jogalkotó figyelmét pedig más problémák, az állam közigazgatási konszolidációjának kérdései kezdték foglalkoztatni az elkövetkező évtized folyamán,

³²⁴ MÓRA, *Az egyszerűbben... i. m.* 232.

³²⁵ GYEKICZKY Tamás, *Befordítva – Levéltári iratok a jogpolitikáról, a bíróságokról, és a bíraskodás lehetőségeiről a „Kádár” korszakban (1958-1990)*, Patrocinium, Budapest, 2016, 208–211. A szerző részletesen kifejti az ügyvédi munkaközösségek valódi célját: az ügyvédi hivatásrend politikai indíttatású megtisztítását a rendszerellenes elemektől.

melyek a perrendtartás építményét jó ideig érintetlenül hagyták. A Pp. még két kisebb jelentőségű (a Polgári törvénykönyvvel való összhang megteremtését célzó, és a hatásköri szabályokat a járásbírók 'javára' megváltoztató)³²⁶ módosítást élt meg, de a soron következő novellára majd másfél évtizedig kellett várni.

IV.1.5.3. A III. novella (1972)

Az 1960-as évek elején, az 1956-os forradalom és azt követő megtorlás nyomán a jogalkotó konszolidációs céllal *jogpolitikai irányelvek* kidolgozását kezdeményezte (melyek végleges tartalommal a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 14/1973. sz. határozatában³²⁷ öltöttek majd alakot), előbb a büntetőjog, utóbb a magánjog és perjog terén is.³²⁸ Ezek alapján a Pp. módosítására irányuló (1964-ben kifulladásig) vállalkozás talán legjelentősebb hozadéka, hogy a polgári per politika-érvényesítő funkciója átalakult, az irányelvek kezdeti céljával ellentétben a perek megoldásában az osztálytartalom véglegesen háttérbe szorult.³²⁹ Az irányelvek kapcsán említésre került a Szovjetunióban 1961-ben A Szovjetunió és a szövetségi köztársaságok bírósági polgári eljárásának Alapjairól szóló törvényként elfogadott dokumentum is, melynek 'tanulságai' már nem épültek be a magyar polgári perbe. Ezekről a szakirodalom is nagyrészt hallgat,³³⁰ részletes feldolgozásukat nem végzi el, mintegy jelezve: a szovjet modell az 1970-es évekre meghaladtá vált.

A szocialista polgári pernek, ahogyan a polgári per bármilyen formájának válságtünetei a pertartam megnövekedésében mutatkoztak meg legelőször. A növekvő pertartam problémájára a szocialista eljárással kapcsolatban a jogi szakirodalom még a reform lehetőségének feltűnése előtt reagált és valamelyest *e jelenség okán kezdődött meg*

³²⁶ BACSÓ Jenő — FARKAS József, *Tizenöt éves a polgári perrendtartás*, Jogtudományi Közlöny, 1968/2, 82.

³²⁷ NÉMETH, A *polgári perjogunk... i. m.* 296.

³²⁸ A jogpolitikai irányelvek részletes ismertetéséért, lásd: GYEKICZKY, *Befordítva... i. m.* 34–103. A szerző kiemeli, (101–102. oldal), hogy az irányelvek utalása a polgári perjogra csupán „eshetőleges”, alkalmoszerű, és a perjog fejlődésére és kodifikációjára nézve jelentős hatással nem bírtak. Lásd: NÉVAI László, *A jogalkalmazás jogpolitikai elvei és a polgári eljárás*, Jogtudományi Közlöny, 1963/12, 623–630. A szerző összegezi a jogpolitikai irányelveket a polgári per vonatkozásában, kiemelve – többek között – a felek passzivitásának, és a perek növekvő időtartamának problémáját. Egyúttal megállapítja, hogy a Szovjetunió tagállamaiban, Lengyelországban, a NDK-ban és Csehszlovákiában zajló – a legelső esetén az 1961. évi törvény által katalizált – perjogi kodifikációval szemben, Magyarországon nem indokolt új Pp. megalkotása.

³²⁹ GYEKICZKY, *Befordítva... i. m.* 53.

³³⁰ Lásd: NÉVAI László, *A polgári eljárásjog alapjai Magyarországon*, Jogtudományi Közlöny, 1977/6, 319. A szerző egyetlen (28. sz.) lábjegyzet erejéig hivatkozik az Alapokra. Lásd továbbá: DOBROVOLSZKI, A.A. — IVANOVA, Sz. A., *A Szovjetunió és a szövetségi köztársaságok polgári igazságszolgáltatásának alapjai és a polgári eljárásjogi jogalkotás tökéletesítésének problémái*, Magyar Jog, 1982/9, 843–850.

*a polgári per jog átalakításának elméleti vitája.*³³¹

E nyilvános³³² vita kezdete még 1965-re tehető, mikor NOVÁK, a Jogtudományi Közlöny hasábjain felvetette a Pp. újabb módosításának szükségszerűségét.³³³ Írásában számos korrekció mellett (például: a perbe hívott de abba önként be nem lépő személy szankcionálása úgy, hogy utóbb nem védekezhet a perbehívóval szemben azzal amit az eredeti perben felhívhatott volna), ő vetette fel először a mulasztási ítélet intézményének újbóli bevezetését, azzal az indoklással, hogy a Pp. más esetekben (fellebbezési határidő elmulasztása, fizetési meghagyás) is tulajdonít a mulasztásnak anyagi jogi következményeket, kizárólag formális alapon. Elfogadhatónak találta volna a mulasztás olyan – ‘eretnek’ – szabályozását, melyben mulasztási ítélet esetén a bíróság a kereset tartalmát egyáltalán nem vizsgálja meg, és határozatát kizárólag a mulasztás tényére alapozza. HÁMORI válaszában³³⁴ a vitaindítóra egyetértett a perbe hívás átalakításával, sőt a bíróságnak perbe vonás lehetőségét is biztosította volna. Emellett, az ülnökrésztétel visszaszorítását javasolta a Pp. 124. § szerinti eljárásban (a tanács elnökének egyesbíráskodási jogait kiterjesztve a pert megszüntető, a perbeli egyezséget jóváhagyó, vagy annak szünetelését elrendelő végzésekre, vagy a nemvítés ügyekben azok első tárgyaláson eldöntésére) és ennek az eljárásnak *elkülönülő perszakként* kezelését, mely a tárgyalás és bizonyítás előkészítését szolgálná a perfelvételi tárgyaláshoz hasonlóan. A felek közreműködésének fokozására a személyes meghallgatás általánossá tételében, kérelmeik, tényállításaik és bizonyítékaik időhatékony beterjesztésére sarkalásában és – ha ezek esetén jobb tudomásuk ellenére nem járnak el kellő gondossággal, a felek bírságolásának könnyítésében [a Pp. 5. § (3) bek. módosításában] látta a megoldást. Végül a mulasztási ítélet kapcsán, NOVÁK álláspontját is érintve, felhívta a figyelmet arra, hogy még a Rpp. szabályai is lehetővé tették ennek megtagadását, ha a felperes előadásából kifolyólag keresete alaptalannak tűnt. A vitához hozzászóló RÁTONYI a korhoz képest merészen tárta fel a kötelező jogi képviselő visszavezetésének szükségességét,³³⁵ és kardoskodott az egy tárgyaláson előreláthatólag nem elintézhető ügyek esetében a de facto perfelvételi tárgyalás visszavezetése³³⁶ mellett. BACSÓ és FARKAS, a Pp. hatályba

³³¹ KENGYEL, *Az ötvenéves Polgári... i. m.* 108.

³³² A jogalkotó már a Polgári törvénykönyv, és más előzmények kapcsán, nem nyilvános keretek között, ‘nekifutott’ a Pp. módosításának, de erről 1964-ben lett. A III. Ppn. jogszabályi előzményeinek és a jogalkotó e próbálkozásának rövid leírásáért lásd: GYEKICZKY, *Befordítva... i. m.* 13–15.

³³³ NOVÁK, *A polgári peres eljárás gyorsításának... i. m.* 552–561.

³³⁴ HÁMORI Vilmos, *Polgári eljárásjogunk módosításának kérdéséhez*, Jogtudományi Közlöny, 1966/8–9, 451–458.

³³⁵ RÁTONYI Tamás, *A polgári perrendtartás módosításáról*, Jogtudományi Közlöny, 1967/12, 661–664.

³³⁶ RÁTONYI *i. m.* 667.

lépésének 15. évfordulójára időzített írásukban a már megfogalmazott álláspontokhoz csatlakoztak (a egyesbíráskodás erősítése, illetve az ülnökrésztétel ‘társasbíráskodásba burkolt’ visszaszorítása, mulasztási ítélet visszavezetése).³³⁷ GYARMATI, lex lata megközelítésből született elemzése³³⁸ a perbeli szankciókról (különösen a pénzbírságról) szintén kiemelte a kor szakirodalmának érdeklődését a hatékony pervitel biztosítására. A III. Ppn. megalkotását megelőző időszak sajátosságának tekinthető, hogy ebben a korábbiakhoz képest szokatlanul vetődött fel a felek hatékony pervitelre a pénzbírságon és költségviselésen kívül eső – anyagi jogaikra kiható – módszerekkel rászorítása.

1971-ben született írásában HARTAI részletesen ismertette a Pp. azon tételes jogi rendelkezéseit, melyek az igazság megismerésének elvárását gyakorlatban korlátok közé szorítják, jelezve: „az »igazság alapján« való ítélezés követelménye csak alapmotívum” és nem minden esetben valósul meg, ezért nem tekinthető abszolút értékű elvárásnak.³³⁹ HÁMORI a polgári per margóján elvégzett episztemológiai vizsgálódása, melyben látszólag abból indult ki, hogy az objektív (relatív) igazság megismerhető, szintén hozzáadott a kodifikációs vitához végkövetkeztetésével, melyben a feleket jelölte meg mint a bírói tényállásmegállapítás alapját indítványaikkal szolgáltató entitást (ezzel áthelyezve az igazságkutatás súlypontját).³⁴⁰

A vitában szóba került az ülnökrendszer visszaszorítása,³⁴¹ az egyesbíráskodás

³³⁷ BACSÓ — FARKAS József *i. m.* 83–88. A szerzők ellenben a Pp. 124. § rendszerét elfogadhatónak találták, azzal, hogy a jogtanácsos által képviselt szocialista szervezet vagy ügyvéd által képviselt fél előkészítő irat betérjesztésére legyen kötelezve. Felvetik továbbá a „korszerű technika” alkalmazásának lehetőségét is a polgári perben (a jegyzőkönyv hangszalagra felvételével, mikrofilm alkalmazásával az okiratok archiválására).

³³⁸ GYARMATI Sándor, *Szankciók a polgári eljárásban*, Jogtudományi Közlöny, 1967/5, 306–308.

³³⁹ HARTAI László, *Az igazság érvényre juttatásának problémái a polgári perben*, Jogtudományi Közlöny, 1971/6, 295. A szerző, az anyagi jogi normák szemszögéből is igazolta, hogy az igazság megismerése csupán elvárás, melyet a jogszabályok és a felek magatartása gyakran korlátok közé szorít. Végkövetkeztetésként így írt: „(...) a polgári peres jogviták egy részénél eljárásjogi és anyagi jogi rendelkezések kizárják az ügynek az igazság alapján történő elrendezését, (...)” HARTAI László, *Az igazság érvényesülésének anyagi-jogi problémái a polgári perben*, Jogtudományi Közlöny, 1971/7, 358.

³⁴⁰ HÁMORI Vilmos, *A polgári perbeni tényállás-megállapítás egyes kérdései*, Jogtudományi Közlöny, 1972/9, 445.

³⁴¹ Lásd: BACSÓ — FARKAS József *i. m.* 83. RÉVAI, *Népi ülnökök... i. m.* 348–351. Utóbbi szerző tételesen felsorolta azokat a tevékenységeket a polgári per folyamán (például a perbeli egyezség rögzítése, a tárgyalás előkészítése stb.) melyekhez az ülnöki közreműködés mellőzhető, illetve javaslatokat tett ennek gyökeres átalakítására. TAMÁS András, *Gondolatok a társasbíráskodásról és a népi ülnökrendszerről*, Jogtudományi Közlöny, 1970/8, 429–435. Az utóbbi szerző összegezi az ülnökrendszer problémáit, elsősorban az ülnökök megválasztásának manipulálását, a jogismeret hiányát, a per folyamán tanúsított passzivitást és annak megoldásában a bíróval szembeni de facto másodlagosságot. Feltárja a jogfejlődés szükségszerűen a társasbíráskodás visszaszorulása irányába ható egyes tendenciáit, így a hivatásos bírák működésének bővülését és a társasbíráskodás elvetését (legalább egyszerű ügyekben), és érvel az ülnökrésztétel kiterjesztése (akár a ténymegállapító fórumok formájában is) ellen, illetve az elsőfokú bíróságokról kivezetése mellett. E problémák egy részét az igazságügyi minisztérium szintjén már az I. Ppn. megalkotását megelőzően észlelték, sőt ezek elkerülésére [a 92/1952.(X.5.) MT r. végrehajtásával kapcsolatban] kifejezett utasításokat is adtak. GYEKICZKY, *Helyzetjelentés... i. m.* 140–141. Utóbbi szerző,

visszaállítása, a bírósági eljárás hatékonyabbá tétele, a felek perbeli mulasztásainak vagy rosszhiszeműségének súlyosabb szankcionálása.

Meglepően NÉVAI, a MSZMP VIII. kongresszusán elfogadott jogpolitikai irányelvek kapcsán vetette fel a túlzottan alperes-barát eljárási szabályok kiegyensúlyozását és – horribile dictu – a bíróság gyámkodó magatartásának mellőzését, mely a felek passzivitását bátorítja.³⁴²

Az ülnökrendszer az elsőfokú rendes polgári peres eljárásból mellőzése, a társasbíráskodás megtartása, és az ítékezés kizárólag hivatásos bírák bevonásával történő kivezetése terén felvetődött a romániai 1968. évben bevezetett társasbíráskodási rendszer utánczásának lehetősége is.³⁴³

A szakirodalom ötleteinek a perjogi jogalkotásba átültetését az új gazdasági mechanizmus könnyítette meg. 1970-ben NÉVAI a perhatékonyság és az említett új gazdaságszervezés összefüggéseinek feltárásakor a polgári per céljának meghatározását már látványosan kibővítette, a „valóságos jogvédelem” fogalmával, mely tartalmazza a per igazság alapján eldöntése mellett a jogvédelem időszerűségét és végrehajthatóságát is.³⁴⁴ Ugyanezen írásában csatlakozott a korábbi álláspontokhoz, mégpedig azzal, hogy a Pp. 5. § és 124. § bírói alkalmazásának erősítéséért kardoskodott, a polgári perben a tanácsvezető bíró jogkörének bővítése, az ülnökrendszer felülvizsgálata és a szankciórendszer megerősítése mellett.³⁴⁵ A perek egyszerűsítése és felgyorsítása lett végül ebben a légkörben a perjogi reform jelmondata.³⁴⁶

A III. Ppn. megalkotásának légköre láthatóan eltért mind a Pp. mind pedig első két novellája kontextusától abban, hogy példátlan számban keletkeztek hozzászólások a szakirodalomban a polgári per égető problémái megoldására. Ezek vizsgálata után megállapítható, hogy a korabeli szerzők a szocialista ideológia nyelvezetét alkalmazva

a hivatkozott szöveghelyen számos, olykor mulatságos korabeli incidensről számol be az ülnökjelölés és -választás kapcsán. Lásd: CSERBA Lajos, *Ülnökbíráskodás haszna, kára, költsége*, Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica, 1992/7, 3–13.

³⁴² NÉVAI, *A jogalkalmazás jogpolitikai elvei... i. m.* 624–625. Itt érdemes megjegyezni, hogy az illető irányelvek az eljárás egyszerűsítését és gyorsítását tüzték szempontul, melyre a szerző a megoldást a jóhiszemű pervitel és a peranyag-koncentráció elveinek betartatásában látta.

³⁴³ TAMÁS *i. m.* 435.

³⁴⁴ NÉVAI László, *A polgári per hatékonyságának problémája a gazdaságirányítás új rendszerében*, Jogtudományi Közlöny, 1970/10, 516–517. A szerző a következőképpen fogalmaz: „A polgári per célja ilyenformán nem más, mint — az igazság kiderítésén és a törvényességen nyugvó ítékezés alapján — valóságos jogvédelem nyújtása a feleknek vitás polgári ügyeikben.” A kiemelés a szerzőé. Ez lehetővé tette számára a polgári per hatékonysága bizonyos dimenziók mentén felvázolását (így az eljárás egyszerűsége, gyorsasága és „költséghatékonysága” szerint).

³⁴⁵ NÉVAI, *A polgári per hatékonyságának... i. m.* 521–522.

³⁴⁶ NÉMETH, *A polgári perjogunk... i. m.* 293.

törekedtek a polgári per jelentős problémáinak – jellemzően a Rpp. megoldására visszatérő eszközökkel – kezelésére. Az érvelésekből szinte teljesen hiányzik a külföldi (különösen a szovjet-orosz) modelladó jogrendszerekre, és mintákra hivatkozás, mely a korábbi két novella esetében majdnem minden egyes szakmai hozzászólás leitmotívuma volt. NÉVAI írásai kivételével szó sem esik a szovjet polgári per jog vívmányait összegző 1961. évi Alapokról. Éppen emiatt, véleményünk szerint az 1972. évi Ppn. megalkotásának éve vízváltónak tekinthető a magyar polgári per jog szempontjából, mikor a politikai diktátumot a szakirodalmi állásfoglalások váltották fel.

Az 1972. évi I. tv. (alkotmánymódosítás) adta meg a reform rajtjelét. Még ugyanabban az évben bekövetkezett a bírósági (1972. évi IV. tv.) és az ügyészségi (1972. évi V. tv.) szervezet átalakulása is, mely elkerülhetlenné tette a polgári perrend kiigazítását.

Az Alkotmány módosulásával az igazságszolgáltatási szervezetben beállt egyik említésre méltó változás a hivatásos bírák választásának előírása (az Elnöki Tanács által), mely korábban csak a Legfelsőbb Bíróság elnökére, bíráira és ülnökeire vonatkozott.³⁴⁷

Mindazonáltal a jogalkotási hullám, ami a felsorolt szervezeti változásokat hozta egy viszonylag lassú folyamat eredménye volt. Az ügyészségi munka *profiljának* megváltozása (illetve a változás a hatalmi szervek általi konstatálása) már jóval hamarabb bekövetkezett. A Politikai Bizottság 1970. július 14-i irányelvei adták meg az alaphangot, ami az ügyész részvételét illeti a polgári perben, ezzel új korszakot nyitva a magyarországi ügyészségek tevékenységében. Ezeknek megfelelően, habár az ügyészi részvételnek meg kellett maradnia a polgári perben, azt a felek rendelkezési jogának gyakorlásával is össze kellett egyeztetni, amennyiben az közérdeket vagy más fél jogos érdekét nem sérti.³⁴⁸

Végül a polgári per jogi reform az 1972. évi 26. tvr. (III. Ppn.) útján valósult meg, és KENGYEL értelmezésében „*a politika tűréshatáráig merészkedett*”.³⁴⁹ Itt szükséges megemlíteni, hogy időközben e tűréshatár is változott, nem kis mértékben köszönhetően az 1956-os forradalomnak, és az államszocialista világban a szovjet jog *soft power* befolyása enyhülésének.³⁵⁰

³⁴⁷ SZILBEREKY *i. m.* 71.

³⁴⁸ LÉVAI Tibor, *Az ügyészség polgári jogi tevékenysége, különös tekintettel az ügyészségi törvényre és a jogalkalmazás jogpolitikai irányelveire.* In: *Polgári Eljárásjogi Füzetek VII.*, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 1974, 20–22.

³⁴⁹ KENGYEL, *Az ötvenéves Polgári... i. m.* 110.

³⁵⁰ HAZARD, John N. *i. m.* 278–279.

Elvi értékű újításként a III. Ppn. 2. § (1) bek. megváltoztatta a Pp. 3. § (1) bek. rendelkezését, korlátozva a bíróság tájékoztatási kötelezettségét a jogi képviselő nélkül eljáró félre, és lehetővé téve a kereset tartalma szerinti értékelését.³⁵¹

A novella *komoly sebet ütött az elburjánzott ülnök-rendszeren*: széles körben³⁵² vezetett be egyesbíráskodást (a Pp. 11. §-t módosító III. Ppn. 6. §), és a – hivatásos bíró – tanácselnök jogkörét általánosan kiterjesztette az összes tárgyaláson kívüli intézkedésre, és az ítéleten kívüli minden határozat meghozatalára (a Pp. 12. §-át módosító III. Ppn. 7. §). Az újítás alapja egy már jó ideje érlelődő igény volt az ülnökrendszer lebontására. SZILBEREKY, utóbb megismételve korabeli érvelését megállapította, hogy a rendszer „(...) bevált és jól betölti szerepét (...)”³⁵³ de a néprészvétel idejétmúlt intézményének változatlan fenntartása, bár bevezetése valamikor indokolt volt az 1970-es évekre szükségtelemmé vált, az időközben megszilárdult szocialista bíráskodás miatt. Ezért, óvatos megfogalmazással a kis értékű vagy kis jelentőségű perek esetén javasolta az egyesbíráskodás visszavezetését, mely – mikor bekövetkezett – nem kizárólag a gazdaságilag jelentéktelen jogvitákra korlátozódott (így például a szerzői jog, és a kötelmi jog széles területeire is kiterjedt).

A novella újra átalakította az elsőfokú hatáskört, jelentős módosítása azonban a Pp. 23. § szövegében nyilvánult meg: törvényben tette lehetővé újabb ügyek a megyei bíróságok hatáskörébe utalását (az eredeti szabályozásban ez törvényerejű rendelettel és minisztertanácsi rendelettel is lehetséges volt, utóbb, a II. Ppn. ezt a kört törvényerejű rendeletekre szűkítette). Látszólag kis horderejű, de előremutató módosítások következtek be a modern technika a polgári perben alkalmazása terén: az idézés lehetővé vált telefonos úton (ill. tárgyaláson, és küldönc útján is – III. Ppn. 16. §) sürgős esetekben, és a jegyzőkönyv hangfelvétellel rögzítéséhez is megnyitotta az utat (III. Ppn. 18. §). A jogalkotó a bizonyítási eszközök terén is teret engedett a modern technológiának, mikor egyes közokiratokkal azonos bizonyító erőt tulajdonított az ezekről készült fényképeknek, filmfelvételeknek, és fénymásolatoknak (III. Ppn. 30–31. §-ok).

A tárgyalás előkészítésének folyamatát a III. Ppn. átalakította. A Pp. 124. § (1) bekezdésében a keresetlevél „tárgyalás” nélküli elutasítását, annak „idézés” nélküli elutasítására cserélte. Pontosította az előzetes eljárás célját, azt a per lehetőleg egy

³⁵¹ LUGOSI József, *Gondolatok a kereseti kérelemhez kötöttségről*, Magyar Jog, 2010/11, 675.

³⁵² Az eredeti jogalkotói szándék az elsőfokú ügyek hozzávetőleg 40%-ában irányult az egyesbíráskodás visszaállítására, az ülnök-bíráskodás alkotmányos szabályozásának következtében, mely főszabályként továbbra is fennmaradt. NÉMETH, *A polgári perjogunk... i. m.* 295.

³⁵³ SZILBEREKY *i. m.* 66.

tárgyalás alatt érdemben elbírálásának elősegítésében megállapítva, és az előkészítő intézkedések felsorolását az I. Ppn. szabályaihoz képest taxatívból példálózó jellegűvé alakította. A felsorolásból a felek meghallgatását elejtette, és az ideiglenes intézkedések megtételét abba belefoglalta (III. Ppn. 20. §).

A perelőfeltételek terén a novella azok katalógusát három ponton egészítette ki (III. Ppn. 22. §): a perbehívás problémájának megoldására pergátló kifogást biztosított a bíróság számára, ha egyes személyek perben állása kötelező és a felperes ezeket felhívás ellenére sem hívja perbe; ha a fél külön jogszabályban előírt határidőt meghaladóan terjeszti elő keresetét, és ezt nem igazolja; valamint az I. Ppn. által bevezetett, majd a II. Ppn. által kivezetett „nyilvánvalóan alaptalan követelés” esetét,³⁵⁴ melyet az 1972. évi jogalkotó a lehetetlen szolgáltatásra, vagy megállapításra irányuló kérelem esetével társított.

A szakirodalom szinte egybehangzó véleményével azonosan ekkor került visszavezetésre a magyar perjogba a *bírósági meghagyás* perintézménye (III. Ppn. 23. § – Pp. 136-136/B. §-ok), mely érdemi változások nélkül napjainkig fennmaradt.

Végezetül a III. Ppn. (NOVÁK 1965. évi – fentebb már említett – cikkében megfogalmazott egyik felvetésére emlékeztetve) bevezette a fellebbezés tárgyaláson kívüli elbírálását, ezzel a szóbeliséget a fellebbvitel során csorbítva (III. Ppn. 43. §).

Az ügyész perbeni tevékenységére nézve a novella szintén újat hozott, ugyanis kereteit a felek felelősségének növelése jegyében – az ügyészi keresetindítás *fontos állami vagy társadalmi érdektől* függővé tételével – szűkebbre szabta. Ezt különösen amiatt, mert már az ügyészi kar berkeiből is kiszűrődött a túl tágan értelmezett tevékenység gyakorlati tarthatatlansága és annak szükségessége, hogy a törvényesség feletti őrködés feladatát más szervek és intézmények (így a bíróságok is) legalább részben átvállalják. Emellett az ügyészi felügyelet elvének korábbi törvényi meghatározása a látszat terén – és a valóságban is – a bírói függetlenséggel összeegyeztethetetlennek mutatkozott, ezért az 1972. évi V. sz. tv. ezt „együtműködési” elvre cserélte, és a III. Ppn. már ennek szellemében került kialakításra.³⁵⁵

Az ügyészi szerepkörben beállt újítások gyakorlati érvényesüléséhez a *szocialista rendelkezési elv átértelmezésére* volt szükség. Ebben az ügyészi testület hajlandónak

³⁵⁴ NÉMETH, *A polgári perjogunk... i. m.* 294.

³⁵⁵ MEZŐ Béla, *A Pp. harmadik novellája és az ügyész polgári eljárásbeli jogosítványai*. In: *Polgári Eljárásjogi Füzetek VII.*, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 1974, 33. LÉVAI *i. m.* 19.

mutatkozott a rugalmasságra, ami az elsőfokú tárgyalást illeti, de sokkal kevésbé a fellebbezés gyakorlása terén ahol a felek rendelkezési jogával szemben az ügyész továbbra is szabad kezet kapott. Az ügyészségi fellebbezések kiugróan magas sikerességi rátával (1970–1973. időszakban 87%)³⁵⁶ rendelkeztek és általuk korábban lehetséges volt a máskülönb ki nem kerülhető *ne ultra petita* szabály áttörése is.³⁵⁷ Az ügyész, minden újítás ellenére a fél rendelkezési szabadságának határait szabadon definiálhatta és relativizálhatta,³⁵⁸ az elsőfokú eljárásban, a fellebbezésben és a fellebbviteli bíróság előtt is. Különösen az utolsó szakaszban, a korabeli jogelmélet értelmében a fél rendelkezési szabadsága nem jutott szerephez, ugyanis ezt már a kereset előterjesztésekor kimerítette.³⁵⁹

A jogelmélet a fél és az ügyész viszonyával összefüggésben, a polgári perben, a rendelkezési jog gyakorlásával kapcsolatban kidolgozta a két résztvevő egymással ellentétes akaratnyilatkozatai következtében alkalmazandó szabályokat is, ideértve a perköltségek viselését amennyiben az ügyész a fél akarata ellenére fellebbezne és a fellebbezés elutasításra kerül.

Az új szabályozás elismerte, hogy az ügyész szerepe a polgári perben szubszidiárius: csak annyiban indokolt, ha a törvényesség szavatolása más eljárásjogi garanciák mellett megkívánja. Ennek szellemében keresetindítási kötelezettsége természetes személyek esetén ezek fontos alapvető jogainak védelmére korlátozódott vagy arra az esetre, ha valamely okból maguk nem tudnak keresetet indítani. Ilyen ok lehetett a személy anyagi helyzete is.

Az ügyész számára az új szabályozás kötelezettséget írt elő a felek rendelkezési jogának tiszteletben tartására, ami például perbeli egyezségeiket illeti, amennyiben gyakorlása nem ütközik közérdekbe vagy más személy jogos érdekébe.³⁶⁰ A felsorolt elvárások gyakorlatba ültetésére került megalkotásra a 4/1973. Legf. Ü. sz. alaputasítás mely a 14/1973.(VI.7.) NET sz. a jogalkalmazás jogpolitikai irányelveiről szóló határozat alapján írja le részletesen az ügyész szerepére vonatkozó elvárásokat a polgári perben.

³⁵⁶ LÉVAI *i. m.* 25.

³⁵⁷ MEZŐ *i. m.* 32. A *ne ultra petita* szabály kikerülését, a bíró figyelmeztetési és magyarázatkérési lehetősége mellett [Pp. 146. § (3) bek.] az tette lehetővé, hogy az ügyész fellebbezésében a keresetben megfogalmazottnál nagyobb összeg megítélését kérhette, melyet a PK 573. sz. elvi állásfoglalás alapján számára a fellebbviteli bíróság megítélhetett, bár ez 1974-re hatályon kívül helyezésre került. E szabályt a bíróság igazságkereső tevékenysége során nem hághatta át. Lásd: SCHLEIFFER, *Az új Polgári... i. m.* 368.

³⁵⁸ VÁRADI János, *A rendelkezési elv érvényesülésének egyes problémái a III. Ppn. tükrében*. In: *Polgári Eljárásjogi Füzetek VII.*, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 1974, 80.

³⁵⁹ MEZŐ *i. m.* 45.

³⁶⁰ KENGYEL, *Az ötvenéves Polgári... i. m.* 110–111.

Érdekességként érdemes megemlíteni, hogy az ügyészi testület a politikai iránymutatásokhoz jóval a fenti, jogi kötőerővel rendelkező normák meghozatala előtt igazodott, és ezzel az ügyészi perindítások számában, az 1970–1973-as időszakban 50%-os csökkenést ért el.³⁶¹ A szakirodalomban SZILBEREKY jegyezte meg hogy, a bírói tájékoztatási kötelezettségre vonatkozó szabályozás ezt követően sem tisztázódott le. Ezt az intézményt a szerző óvatosan – de érthetően – bizonyos esetekben továbbra is „túlhajtottnak” nevezte, különösen, ami a jogképviselővel rendelkező fél ‘kitanítását’ illeti.³⁶²

A jogalkotó a kitanítás *kötelezettségét* a jogképviselővel rendelkező féllel szemben a novellában (III. Ppn. 2. §) eltörölte,³⁶³ de ennek lehetőségét továbbra sem zárta ki, és felszámolására érdemben csak az 1995. évi LX. tv. (VI. Ppn.) által került sor.

A polgári perek meggyorsítására a novella a *jóhiszemű pervitel* elvéhez [a Pp. 5. § új (3)–(4) bekezdései] az indokolatlan késedelemmel, vagy a bíróság felszólítása ellenére késedelmesen beterjesztett nyilatkozatok esetén – ha ez perelhúzódáshoz vezetett – bírságot, vagy pedig a szakirodalomban már korábban kifejtett, de lege ferenda javaslatot³⁶⁴ érvényre juttatva, a perköltség megtérítésének kötelezettsége mellett illetékfizetési kötelezettséget is előirányzott.³⁶⁵

A novella legfőbb szervezeti újítása a gazdasági és munkaügyi jogviták megoldásának visszaintegrálása a polgári perrendbe.

IV.1.5.4. A IV. ‘novella’ (1979)

Az 1979. évi 31. tvr. a hatáskör (IV. Ppn. 2. §), a képviselő (IV. Ppn. 5. §) és a fellebbezés (IV. Ppn. 10-11. §) szabályait módosította. Talán legfontosabb vívmánya a gazdasági perek korábbi „zárványszerű”³⁶⁶ szabályainak a rendes polgári peres eljárás szabályaival helyettesítése, mely erősítette az ilyen perekben a felek érdekérvényesítési jogait.

Megállapítható, hogy a korábbi novellák korszakolásához használt modell szerint a polgári eljárásjog harmadik és negyedik módosítása is beleillik az alkalmazott tipológiába. Az 1970–1980 közötti időszakban a polgári eljárásjog valóban egy annak alapintézményeit is érintő újra-kodifikáción esett át. Emellett azonban szükséges az

³⁶¹ LÉVAI *i. m.* 21–25.

³⁶² SZILBEREKY *i. m.* 76.

³⁶³ NÉVAI, *A szocialista polgári eljárásjog elméleti... i. m.* 204.

³⁶⁴ HÁMORI Vilmos, *A peres felek kötelességei a polgári perben*, Jogtudományi Közlöny, 1962/12, 650.

³⁶⁵ Lásd: NÉVAI, *A szocialista polgári eljárásjog elméleti... i. m.* 39.

³⁶⁶ GÁSPÁRDY, *Ötvenéves [In: Wopera]... i. m.* 11.

eredetileg 1980-ig tartó korszakolás kiterjesztése, márpedig két okból is: egyrészt mivel még a rendszerváltás előtt – két ízben is – küszöbön állt a perrendtartás átfogó újrakodifikációja (legutóbb 1986-ban)³⁶⁷ másrészt pedig, mert a rendszerváltást követően a magyar jogtörténet új korszaka nyílt meg a polgári eljárásjog terén. Ebben a népi demokratikus intézményrendszer részben le- részben pedig átépült a jogalkotó, a jogalkalmazó és az Alkotmánybíróság közös tevékenységének köszönhetően.

IV.1.5.5. Az 1980-as évek reformtörekvéseinek rövid összefoglalása

Az 1980-as évek folyamán, hangsúlyosan jelentkezett a polgári perjog újrakodifikációja iránti igény. Ennek folyamatát indította meg az 1980. (XII. 14.) MT r. NÉMETH János professzor vezetésével, nagyszabású kodifikációs munka vette kezdetét, mely a történelmi konjunktúrának köszönhetően abbamaradt, majd azonos személy vezetésével három évtizeddel később indult újra. A reformkísérlet jelentős szakirodalmat generált, melynek megismerésére a tisztelt olvasót csak bátorítani tudjuk, bár ez – a perjogi reform megvalósulatlansága folytán, értekezésünknek nem képezi tárgyát. Mindazonáltal a *III. Mellékletben* a korabeli perjogi kodifikáció bibliográfiáját a Tisztelt Olvasó rendelkezésére bocsátjuk, esetleges további kutatások elősegítésére.

IV.1.6. Összegzés

A magyarországi perjog szocialista átalakulása elsősorban a társadalmi rend és a gazdasági szervezet azonos ideológia diktátumai szerint átformálásának eredménye. Közvetlen indítékai a 'régi' rend leépítésére irányuló politikai törekvések, különösképpen a bírósági szervezet szovjet mintára háromszintessé zsugorítása, a néprészvétel bevezetése a polgári perbe, és a közérdek (államérdek) védelmének hangsúlyozása a polgári per politikai céljai között, mely a bíró és a felek hatalommegosztására elkerülhetetlenül kihatott. Az új alkotmányos perjogi alapelvek átültetése a polgári perbe váltotta ki a kodifikációt.

A felek felelőssége a polgári per vitelével kapcsolatosan (a bizonyítás indítványozása, a mulasztás jogkövetkezményei terén) csökkent, rendelkezési szabdságuk visszaszorult, etikus kontroll alá került, ezzel passzivitásuk fokozódott.

A polgári per alapvető elvei a szovjet modell alapján kerültek összefoglalásra, és jogi transzplantként katalógusuk részleges behurcolása megtörtént a magyar perjogba. Az alapvető elvek „kultusza”³⁶⁸ ezzel Magyarországon is kiépült, ugyanis a Rpp. normáiból

³⁶⁷ PETRIK *i. m.* 224. KENGYEL, *Az ötvenéves Polgári... i. m.* 111.

³⁶⁸ KENGYEL, *A bírói hatalom... i. m.* 206.

összeeszkábált Pp. rendelkezéseit új politikai tartalommal e csatornán keresztül lehetett feltölteni. Részletes jogszabályi átvezetésük azonban nem volt tökéletes. A per szerkezetére például nem következett be teljes átalakulás. A perelőfeltételek előzetes vizsgálata, mely részben a perfelvételi szakban zajlott a Rpp. hatálya alatt, a továbbiakban is megtörtént, kontradiktórius jellege viszont elveszett. A polgári per sajátos elvei terén sem következett be teljes átalakulás, csupán a politikailag jobban töltött rendelkezési és tárgyalási elv tartalma változott meg érdemben.

Különös figyelmet igényelnek a bírósági szervezet átalakulásai folytán bekövetkező változások, az ügyész perbeli részvételével megvalósítani kívánt centralizáció és politikai kontroll, ennek kihatása a polgári per alapvető elveire, az eljárás etatizálása, a jogegységesítés megvalósítására történő törekvések. Mindezekből az államérdek dominanciája, a leplezetlen központosítási szándék olvasható ki.

A polgári per fő célja a jogviták rendezéséről, az államszocializmus politikáinak, elsősorban az osztályelmélet tanainak érvényre juttatására tevődött át: ebből fakad a 'gyengébb' fél érdekét szolgáló fokozott bírói aktivizmus, az ügyész szerepének kidomborodása, az objektív igazság megismerésének per célja, a felek rendelkezési jogának háttérbe szorulása is.

A bírói szervezet hierarchikus rendje, melyet a centralizált ügyészi szervezet szovjet mintára felügyelt egybekötve az aktív államfelfogással igazolja DAMAŠKA nézeteit: „*A valóban aktivista állam perjoga egy, a hivatalos kivizsgálás központi ideája köré szervezett folyamat, melynek rendeltetése az állam-politika érvényesítése.*”³⁶⁹

A perjogi kodifikáció egyes körülményeinek ismeretében GYEKICZKY kutatásai jóvoltából, megállapíthatjuk: a korabeli jogalkotó kifejezetten bizonytalan volt abban, milyen mértékben honosítson meg oktrojált perintézményeket (ügyész szerepnövekedése) vagy töröljön el jól bevált megoldásokat (mulasztási ítélet). Bizonytalansága a Pp. első négy novellájának megalkotása során is fennmaradt.

A Pp. módosulásainak története az 1980-as évek végéig egy jól felismerhető tendenciát mutat, melyet PETRIK helyesen azonosított. Mindemellett felismerhető egy további, korábban nem azonosított szervezőelv is: a polgári per módosulásai során a politikai kontroll enyhülése és ennek kapcsán a szakirodalom fokozódó szerepe a perjogi

³⁶⁹ DAMAŠKA *i. m.* 147. Ugyanazon szerző helyesen állapítja meg (ld. DAMAŠKA *i. m.* 149.), hogy az aktivista állam nem szívesen teremt olyan eljárási kereteket, melyek hivatalosságainak határozataival szemben bármely kétely megfogalmazását „bátorítanak”. E tétel könnyen igazolható a polgári perút beszűkülése, a perorvoslatok meggyérülése jelenségeivel a magyar polgári perben.

reformok megvitatásában, a szovjetjog befolyásának enyhülése, mely a III. Ppn. megalkotásával kezdődően már egyáltalán nem észlelhető.

Egy további tendencia, az elsőfokú eljárás szerkezetének átalakulásaiban, a felek felelős pervitelének megerősítése, egyrészt az ügyész szerepének folyamatos visszaszorulása, másrészt egyes, akár 'eretneknek' is mondható, formalista perintézmények újbóli jelentkezése (pl. a mulasztás anyagi jogi jogkövetkezménye).

A per előkészítésével, a perelőfeltételekkel kapcsolatosan felvetődő sorozatos módosítási szükséglet is jól példázza a magyarországi jogalkotó azon tendenciáját, hogy a polgári per korábbi osztott szerkezetének szervezőelvtől nem tekint el, törekszik a per előkészítésének fokozására.

A perorvoslatok terén, a magyarországi polgári perjog fokozott önmozgást mutatott, kísérletezve a kasszációs rendszerrel, majd visszatérve a hagyományosabb reformatórius megoldáshoz. A jogegységesítési és perorvoslati rendszer átalakulásai példázzák a jogalkotó azon tendenciáját, hogy az ítélezési tevékenységben a centralizáció és politikai kontroll eszközeit továbbra is biztosítsa, a politikailag 'megbízhatóbb' ügyészi szervezet bevonásával.

A Pp. novelláris átalakulásainak során tapasztalható enyhülés nem volt teljes: az ügyész szerepe a polgári perben megmaradt, ahogyan az igazságkereső bíróság is. A jogalkotó nem volt hajlandó elengedni az államérdek érvényesítésének gyeplőit. A polgári per depolitizálása így nem valósult meg azon újításokkal, melyek a felek kapacitálását, és ezzel a pertartam csökkentését célozták. A jogi szakirodalom felszabadulása a politikailag töltött vélekedések béklyóiból viszont már ebbe az irányba hatott, ahogyan az ülnökbíráskodás taktikus leépítése is.

IV.2. A polgári perjog átalakulása Romániában

A romániai polgári perjog fejlődése érdemben eltért a magyarszágitól a XX. század első felében, és ennek az eltérésnek köszönhetően a szocialista kodifikáció is eltérő módon zajlott Romániában ennek első szakaszában, bár az 1950-es évek kezdetétől a két rendszer fejlődése (az intézményi változások és bekövetkezésük éve) párhuzamba állíthatók. A Rpejtk. a tanulmányozott időszak kezdetére már számos módosításon esett át.³⁷⁰

³⁷⁰ STOENESCU, Ilie — ZILBERSTEIN, Savelly, *Drept procesual civil - Teoria generală* (1. kiadás), Editura didactică și pedagogică, București, 1977, 52. PORUMB, *Codul de procedură civilă [I.]... i. m.* 8–9. CETERCHI — FIROIU — MARCU (szerk.) *i. m.* 185.

Romániában a II. világháború utáni helyzet nem sokban különbözött a Magyarországon azonos időben fennállótól, talán csak annyiban, hogy az ország a háborút nem kizárólag a vesztes oldalon zárta. A totalitárius berendezkedés kiépülése már közvetlenül a háború vége után megkezdődött, bár Magyarországhoz hasonlóan a mesterségesen előidézett politikai instabilitás csak 1947. december 30-án vezetett Petru Groza kormánya hatalomra emelésére a megszálló szovjet hadsereg nyomására és közvetlenül a Szovjetunió akkori bukaresti megbízottja, a szovjet jogtudós és diplomata Andrej Januarjevics Visinszkij felügyelete alatt.³⁷¹

IV.2.1. Az átalakulás alkotmányjogi keretei – illetve ezek hiánya

Ha Magyarországon a polgári perjog reformja egyfajta *időparadoxont* mutatott, a szocialista hatalomátvétel után, akkor Romániában még inkább: az 1948. február 12-i 18. sz. tv. módosította a Polgári eljárásjogi törvénykönyvet, azt a népi demokratikus elvekhez igazítva és egységes keretbe foglalva, még *azelőtt*, mielőtt a perjog alkotmányos elveit az 1948. évi Alkotmány lefektette volna.

Az említett alkotmány sok (ha nem is minden) tekintetben az eljárásjogi szempontból jelentékeny igazságszolgáltatás-szervezés terén a magyarországi 1949. évi XX. törvény rendelkezéseivel hasonlóságot tartalmazott: 86. cikke megőrizte a négyszintes fórumrendszert, melynek csúcsán az átnevezés folytán a korábbi Ítélo- és Semmítészék helyén, a Legfelsőbb Bíróság (*Curtea Supremă*) állt. Alatta az ítélőtáblák (*curți*), a megyei törvényszékek (*tribunale*), és a (városi ill. vidéki) népbíróságok helyezkedtek el, melyek a járásbíróságok helyébe léptek.

Az Alkotmány 88. cikke főszabályként szabta meg az ülnökök részvételét minden bírósági tanács összetételében, a Legfelsőbb Bíróság kivételével, míg a 89. cikk e bíróság bírói testületét a Nagy Nemzetgyűlés Prezídiuma által rendelte kinevezni (vagyis nem írta elő a bírák választását).

Az ügyészség szerepét meghatározó 95. cikk csupán a büntetőjogi jogszabályok betartatásának felügyeletét rendelte annak hatáskörébe, kiegészítve a 96. cikkben a „közrend, a demokratikus szabadság, a gazdasági érdekek és a nemzeti függetlenség” védelmének követelményével anélkül, hogy a polgári igazságszolgáltatás terén számára hatásköröket biztosítson, vagy, hogy lehetővé tegye a bíróságok tevékenységének az

³⁷¹ TISMĂNEANU, Vladimir, *Raportul final*, Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România, București, 2006, http://www.presidency.ro/static/ordine/RAPORT_FINAL_CPADCR.pdf (2013.10.01-i elérés), 38.

ügyészek általi felügyeletét.

IV.2.2. Az 1948. évi szocialista kodifikáció

A Román Kommunista Párt (RKP) Scânteia (vagyis Szikra) c. központi lapjában 1948. február 1-én közzétett, az eljárásjogi újra-kodifikáció tervezetének a Nemzetgyűléshez történt előző napi betérjesztését beharangozó cikkben, annak szerzője a fő újításokat összegezve, a *jogegységesítés* mellett, az *általános elsőfolyamodású hatáskör a bíróságokhoz telepítését*, a *szocialista tárgyalási elv bevezetését*, az *ingyenes jogsegélyt* és a *perrend egyszerűsödését* emelte ki.³⁷² Ugyanezen lap 1948. február 5-i száma, már a tervezet jogi bizottsági tárgyalásának megkezdését jelenti be, és a fentiek felsorolása mellett, a *bontóperek egyszerűsödését*, és a *házasság közös megegyezéssel felbontásának eltörlését* is megjelöli.³⁷³ A kódex kihirdetésére Románia Hivatalos Közlönyében egy héttel később sor is került. Nyilvánvaló így a romániai jogalkotó szándéka a perjog átalakulásának siettetésére, ugyanis a kodifikációt szakmai vita, vagy a tudományos nyilvánosság bármely más formája nem előzte meg. Sajnálatos módon annak folyamata a Magyarországon GYEKICZKY által elvégzett primőr forráskutatáshoz fogható munkának mindmáig nem képezte tárgyát.

IV.2.2.1. A romániai polgári perjog alapvető elveinek átalakulása

Az 1865. évi Polgári eljárásjogi kódex közvetve, illetve közvetlenül az 1806. évi francia eljárásjogi törvénykönyv rendelkezéseiből ihletődött.³⁷⁴ A mintaadó francia kódex alapvető része később, az 1960-as években megkezdődött reformok folytán alakult ki, részben a német mintájú kodifikáció befolyására.³⁷⁵ Érthető módon tehát a romániai polgári perjog sem tartalmazott a polgári per alapvető elveit tételesen felsoroló bevezető részt vagy más összefoglaló szakaszt. A normaszöveg e jellemzője 2013-as hatályon kívül helyezéséig változatlan maradt, ezért kezdetben a szakirodalomra hárult az alapelvek mibenlétének, jellegének és működésének meghatározása. E helyzetet bonyolította, hogy a polgári eljárás szabályozása történelmileg nem kizárólag a Rpejtk. illetve Pejtk. kereteiben valósult meg, hanem a Polgári törvénykönyvben³⁷⁶ (kihirdetve a romániai

³⁷² LUPĂȘCU, Paul, *Ce cuprinde Noul Cod de procedură civilă*, Scânteia, 1948/1034, 3.

³⁷³ *Modificarea Codului de Procedură civilă*, Scânteia, 1948/1037, 3.

³⁷⁴ BOROI — RĂDESCU *i. m.* 5. NEGRU — RADU *i. m.* 15. SPINEI, *Romanian Civil Procedure... i. m.* 365. STOENESCU — ZILBERSTEIN, *Drept procesual civil [II.]... i. m.* 53.

³⁷⁵ CADİET, Loïc, *Introduction to French Civil Justice System and Civil Procedural Law*, *Ritsumeikan Law Review*, 2011/28, 347.

³⁷⁶ Ennek 3. cikke a bírósághoz fordulás jogának kezdeményeként, szemben a korábbi rendelkezésekkel megtiltotta a törvénykező számára a per megoldásának elutasítását törvényi rendelkezések hiánya vagy

Hivatalos Közlöny 271/04.12.1864. számában – a továbbiakban: korábbi Ptk.) is fellelhetők maradtak egyes perjogi alapelvek.³⁷⁷

STOENESCU és ZILBERSTEIN osztályozása értelmében a szocialista polgári igazságszolgáltatás az 1965. évi Alkotmány rendelkezéseire visszavezethető *alkotmányos alapelvei* a következők voltak: 1° a szocialista törvényesség elve; 2° az igazságszolgáltatás bíróságok útján megvalósításának elve; 3° a népülnökök az elsőfokú tárgyaláson főszabály szerinti részvétele; 4° a bírók és népülnökök választhatóságának elve; 5° a bírók és népülnökök függetlenségének és kizárólag a törvénynek alárendelésének elve; 6° az állampolgárok jogegyenlőségének elve nemzetiségre, fajra, nemre vagy vallásra tekintet nélkül; 7° az igazságszolgáltatás előtti anyanyelvhasználat elve; 8° a tárgyalás főszabály szerinti nyilvánosságának elve; 9° a védelemhez való jog garantálásának elve a teljes per folyamán. A korabeli, hatályos *bírói szervezési törvényből* továbbá, kiolvasható volt: 1° az igazságszolgáltatás egyenlőségének elve és 2° a többes-bíráskodás elve. Végezetül a *Pejtk. tartalmából* emelte ki vagy vezette le a szakirodalom: 1° az objektív igazság megismerésének elvét; 2° a tárgyalás szóbeliségének elvét; 3° a kontradiktórius eljárás elvét; 4° a bíró aktív szerepének elvét; 5° a rendelkezési elvet; valamint 6° a közvetlenség és 7° folytonosság elvét.³⁷⁸ Megfigyelhető, hogy a romániai polgári per elvkészlete e periódusban alig különbözött a magyarországitól.³⁷⁹ Elsősorban az igazságszolgáltatás alkotmányos elveiből látható, mennyire áthatotta a polgári eljárásjogot (ahogyan a korabeli jogalkotás egészét) a szocialista ideológia.³⁸⁰

Az eljárásjog módosítása folytán került bevezetésre, a romániai szakirodalomban a szovjet szakirodalommal azonosan, *aktív bírói szerepnek* nevezett (szocialista) tárgyalási elv és kitanítási kötelezettség. A megváltoztatott kódex 129. cikke értelmében a bíró akár a felek akarata ellenére is, hivatalból bizonyítást rendelhet el, ezzel is erősítve pozícióját a polgári perben. A kódex 130. cikke – melynek létezését NÉVAI is megjegyzi³⁸¹ – meghatározza a kitanítási kötelezettséget, de a magyarországinál szélesebb körben, ugyanis a szöveg szó szerint „*a felek számára jogaik védelmében történő aktív bírói segítségnyújtás*” fordulatot tartalmazza, amely az informálás mellett

elégtelensége okán, kötelezve őt a per a jog általános elvei alapján elintézésére, míg a 4. cikk a bírói hatalmat korlátozta, megtiltva általános és normatív rendelkezések ez ítéletbe foglalását

³⁷⁷ ALEXANDRESCO, Dimitrie, *Principiile dreptului civil*, 1. köt., Atelierele Grafice Socec & Co. Societate Anonimă, București, 1926, 34.

³⁷⁸ STOENESCU — ZILBERSTEIN, *Drept procesual civil [II.]... i. m.* 89.

³⁷⁹ Lásd: *fentebb* 51.

³⁸⁰ TISMĂNEANU *i. m.* 399.

³⁸¹ NÉVAI, *A szocialista polgári eljárásjog elméleti... i. m.* 206.

potenciálisan más formában, például az egyik fél javára felkészületlensége miatt veszélyeztetett jogai védelmére történő kizárólagos fellépésben is megnyilvánulhat, de anélkül, hogy a keresetben követeltnél bármely fél számára több jogosultságot juttathatna.³⁸²

Szintén a 130. cikkbe ‘zsúfolta bele’ a jogalkotó az *anyagi igazság kiderítésének követelményét* is, melyre (és az ebben elkövethető hibák elkerülésére) a bírák minden eszközzel törekedni kötelesek, a materiális-dialektikus szocialista jogfilozófia jegyében.³⁸³ *A polgári per, mint a felek magánjellegű jogvitájának kerete ezáltal a szocialista állam, a tömegek nevelése, a szocialista tudatosság kiépítése, a népi igazságosság, a szocialista szervezetek köztulajdonának és a „dolgozó emberek” jogainak védelme szolgálatába állt, mint a közjog igazságszolgáltatási ágának egyik megnyilvánulása.*³⁸⁴

Itt érdemes kiemelni, hogy a bírói aktív szerep foganatosítására beépített normatív tartalmak ellenére, a Pejtk. 1948-ban hatályba lépett formája szerkezetében a korábbi kódex sajátosságait megőrizte, ezért már hatályba lépését követően röviddel is be nem teljesített reformként tartották számon.³⁸⁵

A szocialista korszak romániai jogirodalma, a Magyarországon NÉVAI és követői által képviselt állásponttal egyezően,³⁸⁶ a polgári per alapelveinek *normatív jelleget* tulajdonított, erre utaló jogszöveg hiányában is. A domináns álláspont szerint az alapelvek jelentősége egyrészt abban nyilvánult meg, hogy a perintézmények egészének jellemző vonásait meghatározzák, másrészt bennük fejeződik ki a polgári per szocialista jogfelfogása, harmadrészt a jogalkalmazó számára iránymutatók a jogszabály-értelmezésben és hézagpótlók, amennyiben jogszabály nem rendelkezik, végezetül pedig kalauzként szolgálnak a jogalkotó számára a perjog tökéletesítésében.³⁸⁷

A polgári per elsődleges célja láthatóan áthelyeződött a DAMAŠKA által azonosított permegoldó funkcióról a politika-érvényesítő funkcióra. A törvénymódosítás

³⁸² PORUMB, *Codul de procedură civilă [I.]... i. m.* 300.

³⁸³ MOLDOVAN, Sabin, *Procesul civil în concepția socialistă*, Justiția nouă, 1949/9, 974.

³⁸⁴ HILSENRAD, Artur — STOENESCU, Ilie, *Procesul civil în Republica Populară Română*, Editura Științifică, București, 1957, 14. REBECA, Ion, *Introducere în procedura civilă. Principiile procesului civil*, Editura Hamangiu, București, 2013, 66. Lásd ugyanezen álláspont kifejtéséért a magyar perjog kodifikációját megelőzően: NÉVAI, *A szovjet polgári eljárás... i. m.* 7.

³⁸⁵ MOLDOVAN *i. m.* 977–978.

³⁸⁶ Lásd: *fentebb* 53.

³⁸⁷ NEGRU — RADU *i. m.* 26. STOENESCU — ZILBERSTEIN, *Drept procesual civil [II.]... i. m.* 86–87. NEGRU, RADU *i. m.* 26. STOENESCU, ZILBERSTEIN, *i. m.*, 86–87.

a korábban hatályos Rpejtk. számos rendelkezését érintetlenül hagyta,³⁸⁸ ahogyan ez Magyarország esetében is észlelhető volt, és emiatt a régi szabályozás elvi törzse túlélte a fordulat által előidézett módosulásokat.

Különösen az egyszerűsítő törekvések ellenére, lényegi tartalmukban érintetlenül megmaradtak az elsőfokú tárgyalást szabályozó eljárási normák. A szocialista jogi szakirodalom vezető szerzői, ZILBERSTEIN, STOENESCU és PORUMB e helyzetet – NÉVAI álláspontjára emlékeztetve – azzal magyarázták, hogy bár a korábbi normatív *szöveg* sok esetben fennmaradt, ezt az új szocialista viszonyok új társadalmi-gazdasági tartalommal (értsd: funkcióval) töltötték fel, mely ezenkívül az új viszonyok megvédését és továbbfejlesztését szolgálja.³⁸⁹ Itt érdemes megjegyezni, hogy a magyarországi 1950-es évek eleji kodifikáció esetén megfogalmazott álláspont, miszerint az új törvény inkább a régi alapokra épített, hogy a primitívebb szovjet minta átvételét elkerülhesse a romániai helyzet jellemzésére is alkalmazható lehet.

IV.2.2.2. Más normák átalakulása

A *hatásköri szabályok* jelentős részben átalakításra és egyszerűsítésre kerültek, hogy a legalacsonyabb (népbírói) szintre kerüljön a főszabály szerint korábban törvényszéki elsőfolyamodású hatáskör (1-2. cikk), az igazságszolgáltatás a jogkeresőhöz közelítése jegyében. Azonos okból, megszűnt a törvényszékek elsőfolyamodású hatáskörének a peresített jog értékének függvényében meghatározása, és a perorvoslat bizonyos perérték alatt kizárása is.

Az ülnökbíráskodás nem hatotta át az igazságszolgáltatás vidéki járási (rajon) népbírói szintjeit, kiterjesztése a városi népbírói szintre, a törvényszékekre és az ítélőtáblákra az bírósági szervezetre vonatkozó 1949. évi 132. sz. rendelettel történt meg.³⁹⁰

Érdekes módon az új szabályozás az *ügyész részvételét* a polgári perben a magyarországinál kezdetben sokkal szűkebb keretek közé szorította [45. cikk (1) bek.]. E

³⁸⁸ CIOBANU, Viorel Mihai, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă: Teoria generală*, 1. köt., Editura Național, București, 1997, 165.

³⁸⁹ STOENESCU — ZILBERSTEIN, *Drept procesual civil [I.]... i. m. 52.* PORUMB, *Codul de procedură civilă [I.]... i. m. 7.* CRACĂNĂ, Iuliu, *Justiția populară în România. O radiografie instituțională*, Arhivele totalitarismului, 2013/80–81, 83–84. Ezt CRACĂNĂ együttesen a jog „teleokratikus” értelmezésének nevezte, annak jelölésére, hogy a bíró kötelessé vált a pozitív jogot a hatalom elvárásainak megfelelő módon értelmezni, és törvénykezési gyakorlatát e hatalom implicit, de előrelátható igényeinek megfelelően alakítani. Lásd: CRACĂNĂ, Iuliu, *Stalinizarea și destalinizarea justiției în România comunistă*. In: BUDEANCĂ, Cosmin — OLTEANU, Florentin (szerk.), *Stalinizare și destalinizare. Evoluții instituționale și impact social*, Polirom, București, 2014, 181.

³⁹⁰ PORUMB, *Codul de procedură civilă [I.]... i. m. 10.*

szöveg értelmében az ügyész fellépése korlátozva maradt azokra a taxatív felsorolt esetekre, mikor ezt a fél kiskorúsága, vagy teljes illetve részleges cselekvőképessége igazolja, és az ügyész helyett – hiányában – bíró, illetve végleges jogállású ügyvéd is felléphetett.³⁹¹ Keresetindításra számára a jogszabály lehetőséget nem nyújtott.

Az ügyész perbeli szerepe utóbb fokozatosan került kibővítésre, bár még közvetlenül az államszocialista rendszer bukását megelőzően sem érte el azt a mértéket, melyet más térségbeli államokban, keresetindítási lehetősége ugyanis korlátozva maradt.³⁹²

Az 'ügyvédkényszert' (abban az értelemben, hogy a fél – amennyiben nem személyesen jár el – meghatalmazottja csak abban az esetben tehet érdekében nyilatkozatokat, ha ügyvéd, vagy jogász oklevéllel rendelkező közeli hozzátartozó) szintén meglepő módon a törvénymódosítás kezdetben nagyrészt (68. cikk) érintetlenül hagyta, bár a bíróságok előtt lehetővé tette az ettől való eltekintést. A néprészvétel már szerepel a szabályzásban (bár még nem *elvként* kifejtve) mely összesen három helyen tesz említést az ülnök szerepéről. Ez nem meglepő, mivel a bírósági szervezetet különleges törvény határozta meg, s tette részvételüket minden bírósági szinten kötelezővé.³⁹³

Az elsőfokú eljárásban csökkenő formalizmus jelenként az új eljárás kivezette a *mulasztási határozat* (máskülönben a magyarországihoz hasonló szabályozással rendelkező) korábbi jogintézményét (melyet az 1865. évi kódex 148–158. cikkei szabályoztak), így a romániai perjogban az első vagy későbbi tárgyalási határnapok elmulasztásának egyedüli jogkövetkezménye a tárgyalás felfüggesztése maradt, amennyiben annak hiányában tárgyalás lefolytatását egyik fél sem kérte.

Az 1948-ban újra-kodifikált eljárásjogi törvénykönyv megőrizte a kétfokú perorvoslatot, de a (legtöbbször) harmadfolyamodású, kasszációs perorvoslat, a *felfolyamodás* megoldásának hatáskörét a Semmítő- és Ítélszéktől, az e perorvoslattal megtámadott határozatot meghozó bíróság felett közvetlenül elhelyezkedő fellebbviteli bírósághoz telepítette, a kasszációs indokok és a felfolyamodás betervezésének határidői egységesítésével, szintén az igazságszolgáltatás a jogkeresőhöz közelítése jegyében.³⁹⁴

³⁹¹ Az ügyész eredeti pozíciójának leírásáért a romániai polgári perben, majd e pozíció fokozatos kiterjesztésének bemutatásáért, magyar nyelven, lásd: FARKAS József — KOVÁTS — NAGY László — SZILBEREKY *i. m.* 171–172.

³⁹² PORUMB, *Codul de procedură civilă [I.]... i. m.* 147–148. Lásd: LANGER, Vera *i. m.* 290–291.

³⁹³ CIOBANU, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă [I.]... i. m.* 165.

³⁹⁴ Itt, és a romániai perorvoslatok esetén általában, az értékezés további keretein belül, eltekintünk a jogösszehasonlítás terén SACCO által megfogalmazott óvatossági útmutatástól, melynek értelmében nem ajánlatos az egyes perorvoslatok megnevezéseit lefordítani. Az összehasonlított jogrendszerek között fennálló hasonlatosságok miatt, véleményünk szerint ez kivételesen lehetséges. Lásd: SACCO *i. m.* 19. Idézi:

1949. után nem maradtak viszont meg a polgári eljárás keretében a gazdálkodó társaságok közötti perek, melyek állami döntőbizottságok hatáskörébe kerültek át.³⁹⁵ A munkaügyi perek, ülnökrésztétel mellett azonban rendes bírósági hatáskörben maradtak.

E módosítással ért véget Romániában a PETRIK által azonosított első kodifikációs periódus, a szocialista berendezkedés perjogi konszolidációjának szakasza. Mint látható az új rezsim berendezkedését követő rövid időn belül megvalósult perjogi átalakítás még nem mutatta a népi demokratizmus minden vívmányát, köszönhetően különösen annak, hogy az alkotmányozás előtt született. Éppen ezért a szocialista elvű kodifikáció pár intézkedése még váratott magára. Az alkotmányozást követően a jogalkotó nekilátott az eljárásjog újabb módosításának.

IV.2.3. A Pejtk. korai módosításai

Közvetlenül hatálybalépése után, részben az alkotmányjogi keretek hiánya következtében, részben a per új elveinek és az átalakuló bírói szervezési modell érvényre juttatása végett, részben pedig a szintén átalakulóban levő anyagi polgári joggal való összhang megteremtésére, megkezdődött a Pejtk. kisebb alkotóelemeinek módosítása. E módosítások egyenként nem tekinthetők novellárisnak, mivel alapjukat nem képezte semmilyen perjogi koncepció. Mindazonáltal együttesen a polgári per átalakulásához jelentősen hozzájárultak.

Így az 1948. évi (december 31-i) 422. sz. r. ingyenessé tette az iratközlést és az idézést, az 1949. évi (január 1-i) 8. sz. tv. kiterjesztette az ingyenes jogi segítségnyújtást, az 1949. évi (április 30-i) 185. sz. r. a perbeli cselekvőképesség szabályait alakította hozzá az átalakult cselekvőképességi szabályokhoz, melyek értelmében a 18. életévüket betöltött személyek minősültek nagykorúnak, a korábbi 21 éves korhatár eltörlésével. Az 1950. évi (augusztus 12-i) 205. sz. r. az 1864. évi Polgári törvénykönyv módosításáról³⁹⁶ implicit hatállyal bírt a polgári eljárásjog területén is, eltörölve a keresetbe foglalt követelések beismerésének pergátló joghatását, és annak bizonyító erejét a többi bizonyító eszközzel egyenlővé téve.

GEEROMS, Sofie M.F., *Comparative Law and Legal Translation: Why the Terms Cassation, Revision and Appeal Should Not Be Translated...*, The American Journal of Comparative Law, 2002/1, 202.

³⁹⁵ GYEKICZKY, *Helyzetjelentés...* i. m. 18. A szerző részletesen ismerteti a bírósági hatáskörök visszaszorulását a különböző jogviták terén.

³⁹⁶ Románia az Úpejtk. 2013 február 15-i hatályba lépéséig a bizonyító eszközök kettős szabályozását ismerte: a Polgári törvénykönyv szabályozta az okiratok és a felek elismerésének, valamint a vélelmeknek megszabott bizonyító erőt.

IV.2.4. A Pejtk. novelláris módosításai

IV.2.4.1. A Pejtk. I. novellája (1950)

Az 1948. évi Alkotmányt, és a bírósági szervezet az 1949. évi (április 2-i) 132. sz. r. útján módosítását követően szükségessé vált a Pejtk. első novellárisnak mondható módosítása is.

Ez az 1950. évi (augusztus 12-i) 208. sz. r. útján³⁹⁷ következett be. Az első markánsabb újítás a felek esküjének eltávolítása volt a polgári perből.

A rendelet további fontosabb módosítása, hogy az eljárásjogi törvénykönyv 306. cikkének megváltoztatásával a harmadfokú (fellebbviteli) eljárásban ítélező bíróságot a jogalkotó felszabadította a felfolyamodásban felhozott indokok vizsgálatnak kizárólagossága alól, így ez az ügyet minden felfolyamodási indok fényében megvizsgálhatja, még ha az érdekelt fél, ezt nem is hozta fel, sőt egyes – közérdekű – felfolyamodási indokok felhívása hivatalból is lehetségessé vált. (Romániában az akkor még hatályos perorvoslati rendszer értelmében kétfokú fellebbezés létezett. Az elsőfokú, reformatórius perorvoslat – a törvényszékhez szóló, *fellebbezésnek* nevezett – bármilyen indokkal, a másodfokú – ítéletáblához szóló, *felfolyamodásnak* nevezett – kasszációs perorvoslat, csak taxatív felsorolt indokkal volt gyakorolható).

Lehetségessé vált továbbá minden elsőfokon eljáró népbíróság előtt a kereset szóbeli felvétele, függetlenül attól, hogy az illető elsőfokú népbíróság városi, vidéki rajon (járás), vagy vegyes városi és vidéki rajon szinten szerveződött (ez korábban a vidéki rajonokban szervezett népbíróságok előtt volt lehetséges), és egyszerűsödött a felek hirdetményi idézésének eljárása is, mely már nem követte meg a hivatalos lapban történő idézést ismeretlen lakóhelyű fél esetén.³⁹⁸ A felfolyamodás átszervezésével a jogalkotó tulajdonképpen a következő reformot készítette elő.

IV.2.4.2. A Pejtk. II. novellája (1952)

Az 1952. évi 2. sz. tv. (mely a bírósági szervezetet szabályozta) megszüntette az ítéletáblák szintjét a romániai jogszolgáltatási rendszerben, és ez szükségessé tette a polgári eljárásjog további kiigazítását is.

A korrekció az 1952. évi (június 19-i) 132. sz. r. útján történt meg³⁹⁹ mely minden

³⁹⁷ 208/1950. sz. Rendelet, Buletinul Oficial, 68/1950.12.08.

³⁹⁸ PORUMB, *Codul de procedură civilă [I.]... i. m.* 14–15.

³⁹⁹ STOENESCU — ZILBERSTEIN, *Drept procesual civil [I.]... i. m.* 52. A rendelet normatív tartalma a romániai jogforrás-gyűjteményekben csupán kivonatolva, a bírósági szintek átszervezésének szempontjából hozzáférhető, további intézkedései csupán korabeli, közvetett forrásokból, kutathatók.

per típus esetén az elsőfokú ítélkezési hatáskört főszabály szerint a népbírókhoz helyezte. Szovjet mintára megszüntette a korábban ismert elsőfokú *fellebbezés* intézményét, helyébe a főszabály szerint a másodfolyamodásban ítélkezni hatáskörrel rendelkező bírósági szint (törvényszékek) előtt lefolytatható, a korábbi ítélőtáblákhoz szóló kasszációs fellebbviteli utat, a *felfolyamodást*, rendelte, melynek felhívható indokai, és bizonyítási eljárása korlátozottak voltak, új bizonyítékok előterjesztése ugyanis ebben az eljárásban tiltott volt. A kasszációs indokokat a jogszabály (ezek tartalmi bővítésének ürügyén)⁴⁰⁰ a korábbi 11-ről 5-re szűkítette, annak elrendelésével, hogy a bíróság az ügyet minden kasszációs indok szempontból köteles kivizsgálni, lehetővé téve egyúttal új okirati bizonyítékok előterjesztését a felfolyamodási szakban.

Mivel a kétszintű fellebbezés megszűnt, a jogalkotó szükségesnek találta a törvényesség érdekében egy új fellebbviteli út, az úgynevezett *kijávítási kereset* (ro. *cerere de îndreptare*) létrehozását, mely utóbb a törvényességi óvás magyarországi mintájával párhuzamban egy rendkívüli, a törvényesség érdekében gyakorolható fellebbezési úttá alakult, előbb *felügyeleti fellebbezés* majd pedig *rendkívüli fellebbezés* megnevezés alatt. Ezek közül a per felei egyiket sem gyakorolhatták, mindkettőnek betérjesztési hatásköre viszont kiterjedt a Legfőbb Ügyészre.⁴⁰¹ Végezetül, bevezetésre került az államigazgatás aktusaival szemben gyakorolható panasz intézménye, de csupán törvényben taxatív felsorolt esetekben.

IV.2.4.3. A Pejtk. III. novellája (1957)

A következő módosulásokat az eljárásjogi rendszerben a romániai alkotmányozás újabb hulláma hozta, az 1952. évi (szeptember 22-i) Alkotmány folytán bekövetkezett jogrendszer-igazítási kísérletezés és az eredeti kodifikáció elégtelenségeinek kiigazítása iránti törekvésekkel.

Az 1957. évi (szeptember 30-i) 471. sz. r. a felfolyamodásban ítélkező bíróság jogkörét terjesztette ki, mely ezután nem volt köteles vizsgálatában csak a törvényben meghatározott kasszációs okokra szorítkozni. A jogalkotó a kasszációs rendszer átszervezésekor jobbnak látta helyettesíteni a korábbi kasszációs perorvoslatot egy kasszációs-reformatórius eljárással, melyben a fellebbviteli bíróság főszabály szerint nem köteles minden esetben az ügyet megoldás végett egy alsóbb bírósághoz visszautalni, hanem ennek megoldását, az elsőfokú ítélet megsemmisítését követően magára

⁴⁰⁰ PORUMB, *Codul de procedură civilă [I.]... i. m.* 16.

⁴⁰¹ CIOBANU, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă [I.]... i. m.* 165.

vállalhatja, kivéve a Pejtk. 392. cikkében felsorolt kivételes eseteket.⁴⁰² E kivételes esetek közül a romániai perjog az első kettőt mindmáig megőrizte. Ezek közül az első annak esete, mikor az elsőfokú bíróság a pert a kereset visszautasításával oldotta meg anélkül, hogy annak tárgyi és jogalapját vizsgálta volna; a második pedig, mikor az egyik fél egyetlen tárgyaláson sem volt jelen, és szabályszerű idézésére nem került sor.⁴⁰³ A harmadik, mára hatályon kívül került helyzet, mikor az ügyet, annak tárgyára nézve hatáskörrel nem rendelkező bíróság oldotta meg.⁴⁰⁴

IV.2.4.4. A Pejtk. IV. novellája – az ügyészség jogainak kiterjesztése a polgári perben (1959)

A novella előzményeként, az ügyészi szervezet átszervezése Romániában már az 1948. évi (április 12-i) 2. sz. rendelettel megkezdődött, de a polgári perben az ügyészség részvétele csak az 1952. évi 6. sz. tv. által került szentesülésre. Ennek értelmében, ha szükségesnek ítélte, az ügyész minden polgári perben felléphetett és perorvoslatot terjeszthetett be. Keresetindítási joga viszont kivételes maradt.

E téren a változás lassú folyamatnak bizonyult.⁴⁰⁵ Először az 1954. évi 32. sz. rendeletben meghatározottak szerint a családjogi és a személyiséghez fűződő jogokkal kapcsolatos (például névviselési jogot érintő) perekben indíthatott keresetet, de csak abban az esetben, ha a keresetindítás joga nem személyre szóló volt.⁴⁰⁶ Utóbb az 1959. február 16-i 38. sz. rendelet (a Pejtk. IV. novellája) terjesztette ki az ügyészi keresetindítási jogot főszabály szerint minden polgári perre.⁴⁰⁷

Funkciói a magyarországi szabályzással megegyező módon, a per folyamán a törvényesség felügyelete és a közérdek képviselése voltak. Ennek megfelelően „*az állam, a közületek és a dolgozó nép*”⁴⁰⁸ érdekében az ügyész nem csupán felléphetett bármely polgári perben, hanem keresetet is indíthatott, fellebbezést terjeszthetett be, de az érdekelt félnek kedvező ítélet végrehajtását is kérhette. A szakirodalom, a korabeli magyarországi állásponttal szemben, még jócskán az 1970-es években is az ügyész érdekképviselési jogának széles értelmezése mellett kardoskodott a polgári perben.

⁴⁰² PORUMB, *Codul de procedură civilă [I.]... i. m.* 18.

⁴⁰³ ZILBERSTEIN, Savelly — CIOBANU, Viorel Mihai, *Recursul și recursul extraordinar în procesul civil*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987, 108.

⁴⁰⁴ PORUMB, Grațian, *Codul de procedură civilă comentat și adnotat*, 2. köt., Editura Științifică, București, 1962, 63.

⁴⁰⁵ A folyamat részletes leírásáért, lásd: PORUMB, *Codul de procedură civilă [I.]... i. m.* 147–149.

⁴⁰⁶ STOENESCU — ZILBERSTEIN, *Drept procesual civil [I.]... i. m.* 326.

⁴⁰⁷ LEȘ, Ioan, *Participarea părților în procesul civil*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982, 204. A szovjet minta átvétele így későinek is mondható. Vö. NÉVAL, *A szovjet polgári eljárás... i. m.* 8.

⁴⁰⁸ STOENESCU — ZILBERSTEIN, *Drept procesual civil [I.]... i. m.* 328.

E széles jogkör azonban Romániában is felvetette az ügyész perbeli helyzetének problémáját a felekhez képest. Ezt Magyarországon a pertársaság bevezetésével oldották meg. Romániában korántsem született ilyen egyértelmű megoldás. A szakirodalmi vitákban (melyek az ügyész, mint *sui generis* részvevő a perben, valamint az ügyész, mint valamely fél képviselője, és az ügyész, mint beavatkozó pertárs, értelmezését is felvetették) kimunkált domináns elmélet végül az ügyész, mint *különálló perbeli fél* (!) felfogását erősítette meg,⁴⁰⁹ mely az alperesre vagy felperesre jellemző jogokat a közérdek képviselőjében gyakorolhatja. Az ügyész, mint fél felfogásának sajátosság variációjaként kialakult az ügyész kettős (fél és beavatkozó) értelmezése, mely szerint az ügyész, mikor keresetindítási jogát gyakorolja a közérdek és a jogos érdekekkel rendelkező fél nevében, mint ez utóbbiak érdekében félként eljáró személy értelmezendő, míg keresetindítás nélküli perbeli fellépésekor, csupán, mint beavatkozó jár el. Mind ezek ellenére, a romániai perjog nem rendelte alá a fél rendelkezési jogát az ügyésznek, így a felek akár az ügyész akaratával szemben is, azt szabadon gyakorolhatták.⁴¹⁰

Az 1960-as és 1970-es évek folyamán folytatódott a kísérletezgetés egyes polgári eljárásjogi intézményekkel. Az 1968. évi (december 26-i) 58. sz. tv. mely az 1952. évi 5. sz. törvényt váltotta fel, és mely a bírósági szervezet szabályozására vonatkozott egyrésztől szentesítette az ülnöki részvétel különleges jellegét (csak amennyiben a törvény előírja – 5. cikk) másrésztől ennek alkalmazását rendelkezései a büntetőbíróságok és hadbíróóságok körére szorította vissza. A polgári perben bírósági és törvényszéki szinten egyaránt két bíróból alkotott tanácsokat hozott létre. E szakítás az ülnökrendszerrel a polgári perben *a szocialista blokk országai között egyedülálló*, és a legtöbb hasonlóságot az 1969. évi Lengyelországi szabályzással mutat melyet a fentebb idézett helyen SZILBEREKY az ülnökrendszer visszaszorítására szóló 1973-ban közzétett, de korábban született érvelésében is említ.

Az 1989-es fordulat előtt a polgári perben beállt utolsó mértékadó módosítás 1985-ben történt, mikor⁴¹¹ a gazdálkodó szervezetek közötti perek visszakerültek a rendes bíróságok hatáskörébe, szinte 35 év leforgása után. Ezt az 1985. évi (március 15-i) 81. számú rendelet valósította meg, a romániai szocialista ipar irányítási autonómiájának (vagyis a központosítás enyhülésének) jegyében.

⁴⁰⁹ LEȘ, *Participarea... i. m.* 207.

⁴¹⁰ PORUMB, *Codul de procedură civilă [I.]... i. m.* 149–150.

⁴¹¹ CIOBANU, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă [I.]... i. m.* 165.

IV.3. Összegzés

Megállapíthatjuk, hogy a romániai kodifikáció menete, bizonyos tekintetben megfelel a PETRIK által felállított tipológiának, de több tekintetben el is tér tőle.

A megfelelés fő pontjai az 1950–1960-as években elsősorban rendeleti formában megvalósuló jogalkotás, valamint az újra-kodifikációs tendenciák kialakulása az 1970-es évek végén, melyek 1985-ben a polgári eljárásjog területén átalakuláshoz vezettek. Mindazonáltal a két jogrendszer kiinduló helyzetének különbségeiből adódóan (Romániában az 1950-es évek újra-kodifikációja korántsem vezetett olyan összefüggő rendszer kialakulásához, mint Magyarországon) és a Romániában változatlan, míg Magyarországon az 1960-as évekkel megváltozott gazdaságpolitikai felfogások és a miattuk bekövetkezett enyhülés következtében a két állam eljárásjogának pályája is eltért.

Mindazonáltal perintézmények tekintetében a változások nem mutatnak érdemi különbséget. A fellebbezési utak visszanyesése, a bírói testület politikai alárendelése, a néprészvétel, az ügyész szerepe a polgári perben, a polgári perben peresíthető jogviszonyok visszaszorítása, majd a fellebbezési úttal kapcsolatos korrekciók (a kasszációs-revíziós irányzat felől a reformatórius rendszer felé) mind azt mutatják, hogy a két jogrendszer azonos külső és belső, ideológiai és jogpolitikai nyomásnak volt kitéve, melyre a legtöbb esetben hasonlóképpen reagált.

A hasonlatosságok viszont itt érnek véget. A két perjogi jogrendszer fejlődésének az időszakot jellemző fő különbsége az alapvető elvek szerepe a polgári perben. Bár a romániai szakirodalom ezek létét kifejezetten elismerte, sőt normatív jelleggel ruházta fel őket, 1948-ban kodifikációjukra, katalogizálásukra nem került sor. E jelenség magyarázatra szorul, mely véleményünk szerint a perjogi kodifikációt *követő* alkotmányozásban keresendő.

Romániában a polgári perjog újrakodifikációja az 1940-es évek végére sürgetővé vált, a korábbi kódex további pergyorsítási törvényekkel toldás-foldása nem volt folytatható, de a már elkészült – hatályba nem lépett – 1940-es II. Károly féle kódex ‘politikai eredete’ miatt vállalhatatlan volt, rendelkezéseitől ezért a kodifikáció során eltekintettek. A kodifikáció eredménye, a valódi kodifikációs vészhelyzet miatt, nem építette be a későbbi alkotmányos perjog állam-szocialista elveit, melyek az új politikai tartalmat ezért nem csatornázták be maradéktalanul annak rendelkezéseibe. Ezzel magyarázható például az ügyész szűkebb szerepköre.

V. A MAGYARORSZÁGI ÉS ROMÁNIAI POLGÁRI PERJOG INTÉZMÉNYEINEK ÁTALAKULÁSAI A RENDSZERVÁLTÁSTÓL AZ ÚJRA- KODIFIKÁCIÓKIG

V.1. A magyarországi polgári perjog fejlődése

V.1.1. A magyarországi polgári perjog XX. század végi és XXI. század eleji fejlődésének lehetséges korszakolása

PETRIK korszakolása⁴¹² helyesen modellezi a magyar perjog fejlődési szakaszait a szocialista berendezkedés idejétől a rendszerváltásig. A közelmúlt perjogának elemzéséhez azonban új korszakolási modell szükséges. Fordulhatnánk a KENGYEL által alkalmazott csoportosításhoz mely különösebb szervezőelv nélkül – időrendi egymásutánosság alapján – a Pp. novelláit kettesével rendezi,⁴¹³ együtt kezelve az V. (1992) és VI. (1995), a VII. (1997) és VIII. (1999) valamint a IX. (2001) és X. (2008) novellát. Dönthetnénk tematikus összegzés mellett is.⁴¹⁴ Mégis, az időrendi csoportosítás nem tökéletesen alkalmazható az elmúlt negyed évszázadra (1989 után számtalan, novellárisnak nem mondható – mégis jelentős – változás is bekövetkezett a polgári perjogban) másrészt a tematikus megközelítés sem illusztrálja a perjog-fejlődés mozgatórugóit. Emellett a szervezőelvnek kellően rugalmasnak kell lennie, hogy a romániai eljárásjog fejlődésében is tesztelni lehessen érvényességét.

Találóbbnak ítéljük ezért CZOBOLY korszakolását,⁴¹⁵ mely a vizsgált időszakot perjogi jogfejlődés szempontjából három „reformhullámra” tagolja:

1. az „*első reformhullám*” a polgári eljárásjog jogállami alapokra helyezésének szakasza, mikor a polgári perben a *tisztességes eljárás* elveihez visszatérés tapasztalható;
2. a „*második reformhullám*” az anyagi igazság kiderítésének és a hivatalból bizonyítás visszaszorításának törekvéseit juttatja érvényre;
3. A „*harmadik reformhullámra*” jellemző a jogalkotói figyelem újra-összpontosulása a *polgári per időtartamának csökkentése* irányába.

E korszakoláshoz véleményünk szerint hozzá kell gondolnunk az európai

⁴¹² PETRIK *i. m.* 210.

⁴¹³ KENGYEL Miklós, *Magyar polgári eljárásjog* (11. kiadás), Osiris Kiadó, Budapest, 2012, 64–65.

⁴¹⁴ Lásd: TAMÁNE Nagy Erzsébet, *A polgári eljárás legfontosabb változásai a rendszerváltást követően*, Gazdaság és Jog, 2003/2, 3.

⁴¹⁵ CZOBOLY, *A perelhúzóadás... i. m.* 101–107.

integrációval járó, fokozódó perjogi vonatkozású újításokat is, melyek meghonosítása a polgári peres eljárás törzsét kevésbé érintette.

V.1.2. A tisztességes eljárás elveinek meghonosítása

Az 1979. évi 31. sz. tvr.-t követően (IV. Ppn.), melynek tartalmát a kor szakirodalma lesújtóan jellemezte, az 1980-as évek elején eljárásjogi újra-kodifikáció vette kezdetét. A lendület lanyhulása, melyet GÁSPÁRDY a szocialista berendezkedés lefele ívelő pályájának tulajdonított⁴¹⁶ és a Pp. felfrissítésének kudarcra 80-as évek végén,⁴¹⁷ majd a történelem közbeszólása, megakadályozták a szocialista polgári perjogi reform véghezvitelét, mely a felek perbeli felelősségének növelése irányába hatott volna, és a polgári per célját a hatékony jogvédelemben határozta volna meg.

Az 1989. évi *alkotmánymódosítás* a polgári perrendtartás átalakításához közjogi alapot teremtett az „alkotmányi perjog”⁴¹⁸ új elveinek felvázolásával, és az Alkotmánybíróság felállításával. Alapjogsérelem esetére a jogalkotó általános kereseti jogot biztosított az állammal szemben és kikötötte a bíróság előtti egyenlőség, és a jogorvoslathoz való jog elveit, bár utóbbit az Alkotmány 1997. évi módosítása később relativizálta.⁴¹⁹

1990. decemberében megkezdődtek az Európai Közösségekkel kötendő társulási szerződés tárgyalásai is, felvetve a jogharmonizáció szükségességét. A folyamatban részt vevő jogtudósok emiatt azonosították a polgári perrend – a korábbi politikai berendezkedésre jellemző – egyes atavizmusait.⁴²⁰ A felek bíróság előtti egyenlőségét sértette például az ügyész pozíciója a polgári perben, aki a közérdek védelmezőjeként korlátlanul indíthatott keresetet és léphetett fel a per folyamán. Bár a III. Ppn. a polgári per ügyészi „felügyeletét” – legalább szövegi szinten – mellőzte, fennmaradt a rossz látszat. A magyar állam és társadalom érdekeit képviselő ügyész fellépése külföldiek érdekében kizártnak tűnt, ezzel is sértve a tisztességes eljárást.⁴²¹ A feleket támogató aktív bíró is nehezen tűnt összeegyeztethetőnek a tisztességes eljárás elvével.

Fennmaradt a törvényességi óvás szovjet eredetű intézménye is, mely utolsó

⁴¹⁶ GÁSPÁRDY László, *Polgári perjogunk és a harmadik évezred*, Magyar Jog, 1999/10, 27.

⁴¹⁷ KENGYEL Miklós, *A magyar polgári eljárásjog modellváltásai*. In: JAKAB András — TAKÁCS Péter (szerk.), *A magyar jogrendszer átalakulása 1985/1990-2005: jog, rendszerváltozás, EU-csatlakozás*, 1. köt., Gondolat Kiadó, Budapest, 2007, 692.

⁴¹⁸ GÁSPÁRDY, *Modern... i. m.* 33.

⁴¹⁹ GÁSPÁRDY, *Modern... i. m.* 35–36.

⁴²⁰ Lásd: GÁTOS György — KECSKÉS László, *A jogharmonizáció és a polgári eljárásjog reformja*, Magyar jog, 1991/12, 720.

⁴²¹ GÁTOS — KECSKÉS *i. m.* 720.

formájában a Legfelsőbb Bíróság Elnöke és a Legfőbb Ügyész számára tette lehetővé jogerős bírósági határozatok megtámadását, akár az elsőfokú perorvoslat gyakorlásával párhuzamosan is.⁴²² Az eljárás eredeti célja a törvényesség biztosítása volt a szocialista perjogi eszmék szellemében, de egyúttal jogegységesítési céllal is bírt. Amennyiben az óvás nem elvi irányú volt, jóváhagyása a perorvoslat gyakorlását előidéző alap-perre is joghatással bírt, ha azt a határozat jogerőre emelkedését követő egy éven belül terjesztették be. Az óvás nem volt határidőhöz kötve, adott perben többször, diszkrecionális módon gyakorolható volt.⁴²³ Kezdeményezése nem függött egyetlen érdekelt fél akaratától sem, bár a szakirodalom megjegyzi, hogy sokszor a perben résztvevő valamely fél „törvényességi panaszára” alapult.⁴²⁴

A per bírói kivizsgálása és az igazság kiderítésének célja (a nyomozati elv) változatlanul fennmaradt, ahogyan a per tárgyaláson kívüli megoldásának a III. és IV. Ppn. által bevezetett lehetősége is.

V.1.2.1. Az V. novella (1992)

Négy évtizednyi állam-szocialista berendezkedés formajegyeit viselte a polgári eljárásjog a rendszerváltás pillanatában. Ez azonban nem sokáig maradt változatlan. Az újonnan felállított Alkotmánybíróság egy korai határozatában [8/1990. (IV.23.) AB] alkotmányellenesnek nyilvánította a szakszervezetek jogát a dolgozók érdekeinek meghatalmazás nélküli képviselésére munkaügyi perekben. A határozat elvi életté adta, hogy indokolásában az Alkotmány emberi méltóságra vonatkozó 54. § (1) bekezdésében foglalt normáiból a taláros testület utalt az *önrendelkezési alapjogra*.⁴²⁵

Az Alkotmánybíróság a *tárgyalás nyilvánossága* alkotmányos alapelvének a 26/1990. (XI. 8.) AB határozatában szerzett érvényt. Alkotmányellenesnek nyilvánította azokat a III. és IV. Ppn. által bevezetett rendelkezéseket, melyek a felek hozzájárulása nélkül tették lehetővé fellebbezés illetve felülvizsgálat tárgyaláson kívüli megoldását, mint ellentéteseket⁴²⁶ az 1989-ben módosított Alkotmány 57. § (1) bekezdésével, és a még 1976-ban kihirdetett⁴²⁷ ENSZ Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányának (tiszteséges eljárásra vonatkozó) 14. cikkével.

⁴²² KISS-GÁLL *i. m.* 84.

⁴²³ GÁSPÁRDY, *Modern... i. m.* 42.

⁴²⁴ KISS-GÁLL *i. m.* 86.

⁴²⁵ ABH 1990, 42.

⁴²⁶ KENGYEL, *A magyar polgári eljárásjog modellváltásai... i. m.* 694. Lásd továbbá: GADÓ Gábor, *Az eljárási igazságosság a polgári perben*, Magyar Jog, 2000/1, 20.

⁴²⁷ KISS Daisy, *A fair eljárás*. In: PAPP Zsuzsanna (szerk.), *A magyar polgári eljárásjog a kilencvenes években és az EU jogharmonizáció*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2003, 118.

Ahogy azt GÁSPÁRDY megjegyezte, a közigazgatási határozatokkal szemben az 1989-ben módosított Alkotmány nem biztosított általános kereseti jogot⁴²⁸ mégis az Alkotmánybíróság kinyitotta a perkaput ezekben az esetekben 32/1990. (XII. 22.) AB határozatában, melyben a korábbi restriktív rendszert eltörölte, a kormányt e kereseti jog kereteinek kimunkálására utasította, és *alapvető jogok* sérelme esetén kereseti jogot biztosított az ügyben érintett kérelmezőnek.

Az Alkotmánybíróság perjog-reformáló művének első szakaszát 9/1992. (I. 30.) AB határozatával zárta. Alkotmányellenesnek nyilvánítva a törvényességi óvás intézményét a vonatkozó rendelkezések egy részét azonnal, az óvás emelésének szabályait pedig 1992 utolsó napjától hatályon kívül helyezte. Indoklásában a testület a jogbiztonság, a törvény előtti egyenlőség, a jogerő, a felek rendelkezési joga és a bírói függetlenség elveinek sérelmét állapította meg, hangsúlyozva a rendelkezési jogot, kinyilatkoztatva hogy az új alkotmányos rendben nincs helye az etatista-paternalista szabályzásnak polgári ügyekben.⁴²⁹

A törvényességi óvás ilyen kiiktatása joghézagot eredményezett, melyet a jogalkotó az 1992. évi LXVIII. tv. (V. Ppn.) útján próbált orvosolni a felülvizsgálat visszavezetésével a magyar jogba. A reform nem vezetett a harmadfokú perorvoslat visszaállításához, de a tisztességes eljárást és a rendelkezési szabadságot tiszteletben tartó megoldást hozott.

Felülvizsgálattal a törvény által előírt, alanyi jogon jogosultak (fél, beavatkozó ügyész, a perben hozott határozat más közvetlen érintettje) élhettek, a per folyamán egyetlen alkalommal, jogszabálysértés vagy ezt előidéző tényállási megalapozatlanság okán. A jogbiztonság védelmére ez eljárás 60 napos határidőhöz kötötte a felülvizsgálat gyakorlását és szigorította a határidő túllépésekor alkalmazható igazolás értékelésén. Végezetül, az „ügyvédkényszer” kivezetése óta először, német mintára⁴³⁰ a felülvizsgálatot kérelmezőt (Pp. 272. §) a novella kötelezte jogképviselő megnevezésére. Ez, a jogszabály indokolása értelmében: „(...) elősegíti a felülvizsgálati kérelmek szakszerűségét, és lehetővé teszi, hogy azok benyújtására csak valóban indokolt esetben

⁴²⁸ GÁSPÁRDY, *Modern... i. m.* 34.

⁴²⁹ KENGYEL, *A magyar polgári eljárásjog modellváltásai... i. m.* 694–695. KISS-GÁLL *i. m.* 89. TAMÁNÉ *i. m.* 5.

⁴³⁰ VARGA István, *Foreign Influences on Hungarian Procedural Law*. In: DEGUCHI Masahisa — STORME Marcel (szerk.), *The Reception and Transmission of Civil Procedural Law in the Global Society: Legislative and Legal Educational Assistance to Other Countries in Procedural Law*, Maklu, Antwerpen-Apeldoorn, 2008, 282. A szerző tévesen 1995-öt jelöli meg az „ügyvédkényszer” visszavezetésének évül.

kerüljön sor.”⁴³¹ A kevésbé érdekelt kérelmezők kiszűrésére a felülvizsgálati kérelem illetékkötelessé vált.⁴³²

A felülvizsgálat elbírálásának a Legfelsőbb Bírósághoz telepítése *kasszációs-revizíós* rendszerben (anyagi jog téves alkalmazása esetén revízióval), mely megfosztotta az eljárást rendkívüli perorvoslati jellegétől, az utókor tanulságai szempontjából tévedésnek bizonyult. A kasszációt követően a fellebbviteli bíróság választhatott, hogy az alapfoki vagy a másodfoki bírósághoz utalja vissza az ügyet, ami a pertartam növekedése iránt hatott és potenciálisan megfosztotta a feleket a fellebbezés gyakorlása lehetőségétől.⁴³³ Emiatt a korabeli szakirodalom erőltetett megoldásnak tekintette, és nem bizonyult tartósnak.⁴³⁴

Bár megalkotásának oka a felülvizsgálat kérdésének rendezésében keresendő, az V. Ppn. más normákat is tartalmazott, például egyes elavult vagy nemzetközi kötelezettségvállalással ellentétes passzusok módosítását.⁴³⁵ Általa iktatták törvénybe (alapelvként) a polgári per ésszerű időtartamának követelményét is.

V.1.2.2. A VI. novella (1995)

A Pp. VI. novellájának legfontosabb előzménye az Alkotmánybíróság 1/1994. (I. 7.) AB határozata. Ebben alkotmányellenesnek nyilvánította az ügyész általános keresetindítási jogát „fontos állami vagy társadalmi érdekből” (Pp. 2/A. §),⁴³⁶ általános fellépési jogát a polgári perben, a Pp. 233. § (1) bek. szerinti fellebbezési jogát és a Pp. 270. § (1) bek. szerinti felülvizsgálat indítványozása iránti jogát.⁴³⁷ A határozat nem száműzte teljesen az ügyészt a polgári eljárásból, közreműködésére a lehetőséget fenntartotta, de az Alkotmány 57. § (1) bekezdése alapján fellépési lehetőségét a felek *rendelkezési jogának* tiszteletben tartására korlátozta.⁴³⁸

⁴³¹ 1992. évi LXVIII. törvény indokolása. In: *Jogtár® [Elektronikus adatbázis]*, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2017.

⁴³² KISS-GÁLL *i. m.* 91. TAMÁNÉ *i. m.* 6.

⁴³³ GÁSPÁRDY, *Modern... i. m.* 43–44.

⁴³⁴ HARSÁGI Viktória, *Development of the System of Legal Remedies in Hungarian Civil Procedure Law after the Democratic Transformation*, *Iustum Aequum Salutare*, 2007/3, 47.

⁴³⁵ KENGYEL, *A magyar polgári eljárásjog modellváltásai... i. m.* 694–695.

⁴³⁶ HARSÁGI *i. m.* 47. TAMÁNÉ *i. m.* 7.

⁴³⁷ BECK Károly, *Magán- (külön) vélemény az ügyész polgári perbeli jogállásáról hozott alkotmánybírósági határozathoz*, *Magyar Jog*, 1994/3, 151. A szerző írásában (153–156. oldalak) vitatta az AB határozatának a fél rendelkezési joga és emberi méltósága szempontjából felhozott érvelését. Az utókor azonban nem támogatta álláspontját. Lásd GÁTOS cáfolatát, aki az ügyészi fellépések sokszor szükségtelen természetét (pl. 20 Ft értékű tartásdíj-felemelés iránti kereset) is feltárja. GÁTOS György, *Bírói (külön) vélemény, avagy széléjegyzetek „az ügyész polgári perbeli jogállásáról hozott alkotmánybírósági határozathoz” című cikkre*, *Magyar Jog*, 1994/3, 158.

⁴³⁸ KENGYEL Miklós, *A rendelkezési és tárgyalási elv a Polgári perrendtartás 1995. évi módosítása után*, *Magyar Jog*, 1996/5, 280–283. KENGYEL, *A bírói hatalom... i. m.* 292.

A szakirodalom⁴³⁹ kiemeli, hogy az 1995. évi LX. (VI. Ppn.) törvény megszületését megfontolt stratégiai döntés és nem lépéskényszer idézte elő. Annak kapcsán két körülményről kell említést tenni: egyrészt a polgári perek időtartamának növekedése rendszerszintű kockázatokat okozott,⁴⁴⁰ mely alapjogi szempontból sem érdektelen;⁴⁴¹ másrészt az Alkotmánybíróság gyakorlata egyre inkább hangsúlyozta a felek rendelkezési jogát, visszaszorítva a még kvázi-elvi értékkel érvényesülő, és perelhúzódáshoz vezető bírói paternalizmust.

A novella a felek 'agitálásával' – a tárgyalási elv a per középpontjába állításával⁴⁴² – próbálta orvosolni a növekvő pertartam problémáját. Megkövetelte a hatékony pervitelhez való hozzájárulást azáltal, hogy bizonyítékaikat és nyilatkozataikat az eljárást elősegítő, gondos pervittel összeegyeztethető módon indítványozzák, illetve tegyék meg (perkoncentráció elve). A felperes köteles lett keresetlevelében kifejezni a tényállást, megtenni erre vonatkozó nyilatkozatait és megjelölni azon bizonyítási eszközöket, melyek felvételét indítványozza.⁴⁴³

Ugyanilyen kötelezettség hárult az alperesre, aki ellenkérelmében köteles lett ismertetni a tényállást, ellenérveit és bizonyítékait. Ezután a felperes az alperes nyilatkozataira tekintettel indítványozhatott újabb bizonyítást.⁴⁴⁴ A megkötések hatékonysága érdekében a fenti kötelezettségeket a bíróság külön felszólítása ellenére elmulasztó fél számára a novella az ügy az érintett bizonyítékok és nyilatkozatok figyelembe vétele nélküli megoldását helyezte kilátásba. A korlátozások gyakorlatba ültetését elősegítendő kizárta a bizonyítás hivatalból kezdeményezését és a másodfokú eljárás során csak az elsőfokú eljárásban a felek önhibáján kívül fel nem hozott (írásos) bizonyítékok figyelembe vételét tette lehetővé.

Az önrendelkezési jog kiteljesítésének szándéka észlelhető a VI. Ppn. azon újításaiban, melyek a bíróság kitanítási kötelezettségét a felek perbeli jogaira korlátozzák⁴⁴⁵ és kizárják anyagi jogi rendelkezési aktusaik felülbírálatát⁴⁴⁶ méltánytalanság okán. E novella valósította meg az 1/1994 (I. 7.) AB határozat

⁴³⁹ GÁSPÁRDY, *Modern... i. m.* 46.

⁴⁴⁰ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2012]... i. m.* 64.

⁴⁴¹ KISS Daisy, *A fair eljárás... i. m.* 126–127. BANICZ Erika, *A polgári per új célja és a keresetváltoztatás eljárásjogi feltételének összefüggései*, Magyar jog, 2002/11, 663.

⁴⁴² GADÓ *i. m.* 23–24.

⁴⁴³ GÁSPÁRDY, *Modern... i. m.* 47.

⁴⁴⁴ TAMÁNE *i. m.* 7.

⁴⁴⁵ LUGOSI, *Gondolatok... i. m.* 675–676.

⁴⁴⁶ KISS Zoltán, *A bírói pervezetés és a felek rendelkezései a polgári perben a Pp. 1995. évi módosítása után*, Magyar Jog, 1998/2, 84.

‘átültetését’ is a perjogba, összhangban a szakirodalomban megfogalmazódott azon állásponttal, miszerint kötelező a jogi képviselővel rendelkező fél „kitanítása” [Pp. 252. § (2) bek.] hatályon kívül helyezés terhe mellett.⁴⁴⁷

Végezetül lehetővé tette a szakértők felelősségre vonását, ha a polgári pert passzivitásukkal hátráltatják. Másodfokú eljárásban az ilyen intézkedések ellen a szakértő számára nem állt rendelkezésre jogorvoslat, míg az Alkotmánybíróság 22/1995. (III. 31.) AB határozatában meg nem állapította e megoldás alkotmányellenességét.⁴⁴⁸

V.1.2.3. A VII. novella (1997)

Bár a magyarországi polgári eljárásjog egyik autoritása ez ellen érvelt⁴⁴⁹ a jogalkotó, a bírói kar és a politikum egybehangzó törekvéseivel összhangban⁴⁵⁰ az igazságszolgáltatás szervezetének négyfokú rendszere mellett döntött. 1999. január elsejével kezdtek volna meg működésüket az első ítéletábrák, de az átállás anyagi okokból meghiúsult. A felvázolt szerkezeti reform folytán viszont átértékelődött a Legfelsőbb Bíróság jogegységesítési tevékenysége, a jogegységi határozat intézményének bevezetésével melyet az 1997. évi Bírósági Szervezeti törvény valósított meg.⁴⁵¹ A tervezett négyfokú rendszer, a bírósági hatáskörök átalakításával a Legfelsőbb Bíróság jogegységesítő tevékenységét is befolyásolta volna, így szükségesnek tűnt ennek új keretek közötti megvalósítása.⁴⁵² Az alkotmányos reform eljárásjogi vetülete az 1997. évi LXXII. sz. tv. (VII. Ppn.).

A háromszintű rendszer hatásköri szabályai a perek „homokóra”⁴⁵³ jellegű megoszlását idézték elő (a legnagyobb terhelés a helyi bíróságokra és a Legfelsőbb Bíróságra esett). Ezt korrigálta⁴⁵⁴ a hatáskörök új, kettős differenciálása. A jogalkotó bővítette a megyei bíróságok elsőfokú hatáskörét egyes személyi-, személyiségi-jogi és közigazgatási ügytípusokkal és a novella bevezette a *kis értékű perek* fogalmát⁴⁵⁵ (amennyiben az első fokú határozat vitatott részében megítélt vagy elutasított összeg nem

⁴⁴⁷ MOLNÁR István, *Gondolatok a polgári eljárás kodifikációjáról*, Magyar Jog, 1994/11, 682–683. A szerző ugyanott felvetette a kötelező jogi képviselet visszavezetésének, és az ítéletek indokolása egyszerűsítésének lehetőségét is.

⁴⁴⁸ HARSÁGI *i. m.* 47. A határozat eredményeképpen a jogalkotó eredetileg a „kifogás” perintézményét honosította meg, mely rövid életűnek bizonyult.

⁴⁴⁹ Lásd KENGYEL álláspontját: GATTER László, *Az igazságszolgáltatás reformja 1987-1997. Rendszerváltozás a bíróságok igazgatásában.*, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004, 153.

⁴⁵⁰ GATTER *i. m.* 157.

⁴⁵¹ TAMÁNE *i. m.* 6.

⁴⁵² GÁSPÁRDY, *Modern... i. m.* 52.

⁴⁵³ GÁSPÁRDY, *Modern... i. m.* 51.

⁴⁵⁴ KISS-GÁLL *i. m.* 92.

⁴⁵⁵ KENGYEL, *A magyar polgári eljárásjog modellváltásai... i. m.* 697.

haladja meg a 200.000 Ft értéket) és esetükben korlátozta és egyszerűsítette a fellebbezést és a felülvizsgálatot.

A felülvizsgálat előterjesztését az új szabály csak ítéletek és törvényben meghatározott végzések ellen tette lehetővé és Legfelsőbb Bíróság elvi jóváhagyásának (engedélyezésének) vetette alá, amennyiben kis értékűnek minősültek. Ha valamely fél nem kérte, a felülvizsgálat elbírálása *in camera* történt.⁴⁵⁶ A jogalkotó azt remélte, hogy a felsorolt intézkedések a Legfelsőbb Bíróság jogegységesítési feladatainak ellátását katalizálják majd. Végül a novella rendelkezései nem léptek hatályba, ugyanis az ítéletátlák felállításának ütemterve tarthatatlannak bizonyult.

V.1.2.4. A VIII. novella (1999)

1998. decemberében a LXXI. számú törvénnyel a jogalkotó az ítéletátlák felállításának elhalasztása mellett döntött, és hatályon kívül helyezte az ezt előíró 1997. évi LXIX. törvényt.⁴⁵⁷

Az 1999. évi CX. törvény (VIII. Ppn.) a rendszerváltást követő novellák közül a legjelentősebbnek mondható: két területen is (a polgári per alapvető elvei és az ítéletátlák felállítása) masszív újításokat hozott.

A VIII. Ppn. a polgári per célját a hivatalból eljárás visszaszorítása iránt már jó ideje megfogalmazott álláspontokkal⁴⁵⁸ összhangban nem az *igazság megismerésében*,⁴⁵⁹ hanem a felek számára egy a *tisztességes eljárás* az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikkében és a vonatkozó strasbourgi (és magyarországi alkotmányjogi) judikatúra által kifejtett kritériumait kielégítő keret megteremtésében határozta meg. Bár a novella nem csupán a polgári per célját, hanem annak számos alapvető elvét átfogalmazta (megerősítve a felek rendelkezési jogát,⁴⁶⁰ melynek csupán a jóhiszemű joggyakorlás elve vagy törvény különleges előírása szabhat határt), legvehemensebben vitatott újítása mégis ez maradt.

Egyes szerzők (KENGYEL, FÖLDESI) az igazságkeresési elv visszavezetése mellett foglaltak állást, esetleg a bizonyítékok bírói elrendelése és értékelése terén megvalósítandó korlátozások mellett.⁴⁶¹ A módosítás a gyakorló jogászok körében sem

⁴⁵⁶ KISS-GÁLL *i. m.* 93.

⁴⁵⁷ TAMÁNE *i. m.* 4. KISS-GÁLL *i. m.* 94.

⁴⁵⁸ NOVÁK István, *A hivatalból eljárás alkonya*, Magyar Jog, 1995/5, 281.

⁴⁵⁹ LUGOSI, *Gondolatok... i. m.* 676.

⁴⁶⁰ KENGYEL, *A bírói hatalom... i. m.* 293.

⁴⁶¹ KENGYEL, *A magyar polgári eljárásjog modellváltásai... i. m.* 698–699.

lert egyértelmű elfogadásra.⁴⁶²

Emellett újra feltűnt a perek gyorsításának vezérmotívuma,⁴⁶³ melyet ez alkalommal a jogalkotó már a bíróságok 'agitálásával' kívánt orvosolni, bevezetve pár a jogalkalmazó számára kötelező határidőt (30 napos szignálási határidő a kereset beérkezésétől, az első és folytatólagos tárgyalások legtöbb 4 hónapon belüli kitűzése, szakértői munkaterv stb.). Ezeket újdonságként szankcióval is megtámogatta [Pp. 2. § (3) bek.] a bíróság terhére szubszidiárius és felrőhatóságtól független⁴⁶⁴ kárfelelősségét írva elő a tisztességes eljárás megsértésének esetére – akkor is, ha ez a per ésszerűtlen időtartama miatt áll be – mikor a sérelem perorvoslat gyakorlásával nem korrigálható. E norma hatályba lépését 2003. január 1-ben határozták meg.

V.1.2.5. A IX. novella (2001)

A perelhúzóadás kérdése elválaszthatatlanul összefonódott a felülvizsgálat ismételt újra-szabályozásával. A legújabb novella előkészítésekor az Igazságügyi Minisztérium a felülvizsgálat tulajdonképpen rendkívüli perorvoslattá alakítását kívánta megoldani, és erre indokolásában hangsúlyozta a jogerő intézményének fontosságát a felülvizsgálattal szemben.

Ennek érdekében hivatkozás történt az Európa-Tanács Miniszteri Bizottságának R(95) 5. számú határozatára, mely a harmadfokú felülvizsgálat korlátozása irányába hat amennyiben az ügy különös jogfejlesztési vagy jogegységi problémát nem vet fel és az Alkotmánybíróság 9/1992. (I. 30.) AB határozatára mely a jogbiztonságnak nyújt elsőbbséget az anyagi igazsággal szemben.⁴⁶⁵

A 2001. évi CV. törvény (IX. Ppn.) a fenti érvelésnek megfelelően kettős gátat szabott a felülvizsgálatnak: egyrészt a támadott határozat jogszerűtlensége, másrészt az ügy jogfejlődési vagy jogegységi szempontból jelentős mivolta formájában. Kizárta a felülvizsgálatot újabb ügýtípusok esetén (perbeli egyezséget jóváhagyó végzés), egyesbíráskodást rendelt el a kérelem előszűrési eljárásában és erre 60 napos, az ügy megtárgyalására pedig 6 hónapos határidőt írt elő. Ugyanekkor nyert törvényi szentesülést az eddig másodlagos jogforrásnak minősülő Bírósági ügyviteli szabályzat

⁴⁶² FLECK Zoltán, *Változások és változatlanok. A magyar jogrendszer a rendszerváltás után*, Napvilág Kiadó, Budapest, 2012, 122. KENGYEL, *A magyar polgári eljárásjog modellváltásai... i. m.* 700–701. Utóbbi szerző a bíró fokozódó passzivitását kritizálta a pervezetés során.

⁴⁶³ WOPERA Zsuzsa, *A magyar polgári eljárásjog kihívásai az 1990-es évektől*. In: JAKAB András — TAKÁCS Péter (szerk.), *A magyar jogrendszer átalakulása 1985/1990-2005: jog, rendszerváltás, EU-csatlakozás*, 1. köt., Gondolat Kiadó, Budapest, 2007, 702.

⁴⁶⁴ VARGA István, *Foreign Influences... i. m.* 285.

⁴⁶⁵ GADÓ *i. m.* 18.

is.⁴⁶⁶

A felülvizsgálat új előszűrési eljárását az Alkotmánybíróság 42/2004. (IX. 9.) AB határozatában részben alkotmányellenesnek nyilvánította, kifogásolva, hogy a perorvoslat elvi megítélését más tényezők (az ügy fontossága, a jogfejlődés vagy jogegység szempontjából) is befolyásolják a fél jogsérelmén kívül, az egyesbíráskodással lefolytatott eljárásban pedig az így született határozattal szemben nincs helye további perorvoslatnak.

A jogalkotó az alkotmányellenességet a 2005. évi CXXX. sz. törvényben korrigálta, eltörölve az előszűrést és visszavezetve a többesbíráskodást a felülvizsgálat kérdésében.⁴⁶⁷

V.1.3. A magyarországi polgári eljárás modernizációja és „európai integrációja”

A jogállami átállást követően és párhuzamosan a pertartam növekedésével szemben tett erőfeszítésekkel Magyarország jogának lépést kellett tartania a társadalmi-technológiai fejlődéssel és az Európai Unióhoz történő integráció elvárásaival is.

Az illető időszakra eső jogalkotás rövid számbavételét KENGYEL végzi el.⁴⁶⁸ Az európai integráció és a velejáró jogharmonizáció, mely az Unió szintjén az Amszterdami Szerződés folytán gyorsult⁴⁶⁹ fel az igazságügyi együttműködés áttelepítésével a közösségi pillérbe, a magyar jogalkotóra is feladatokat rótt.

A már 1990-ben előrelátott harmonizáció eredménye a joghatóságról és külföldi ítéletek elismeréséről szóló 2000. évi CX tv. lett, melyet 2003-ban a jogsegélynyújtásról szóló 2003. évi LXXX. tv. követett. A nemzetközi kézbesítésre vonatkozó szabályok eljárásjogi átemelését és az előzetes döntéshozatali eljáráshoz szükséges jogi interfész (Pp. 155/A §) létrehozását egyaránt a 2003. évi XXX. tv. valósította meg.⁴⁷⁰

Az integráció mellett egyre nagyobb igény mutatkozott az eljárások gyorsításában a modern technológia kiaknázására, mely az „elektronikus polgári per” elsőnek koncepció (2005 januárjától),⁴⁷¹ utóbb törvény (2009. évi LII. tv.) formájában is megnyilvánult.

Külön említést érdemel a 2006. évi XIX. sz. törvényben bevezetett *‘perelhúzás’*

⁴⁶⁶ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2012]... i. m. 65.*

⁴⁶⁷ HARSÁGI *i. m. 48.*

⁴⁶⁸ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2012]... i. m. 65.*

⁴⁶⁹ VARGA István, *Foreign Influences... i. m. 287.*

⁴⁷⁰ WOPERA, *A magyar polgári eljárásjog kihívásai... i. m. 709.*

⁴⁷¹ KAPA Mátyás, *A magyar polgári eljárásjog fejlődési tendenciái, De iurisprudentia et iure publico, 2007/1–2, 3.*

miatti kifogás, az osztrák modell alapján. Ez a per folyamán felhozható kvázi-perorvoslat formáját öltötte, melynek megoldása a fellebbviteli bíróságra hárul, mely a kifogás jóváhagyásakor elrendelheti saját hatáskörben a polgári pert hátráltató eljárási cselekmény végrehajtását.⁴⁷² Sajnos a növekvő pertartam kizárólag eljárásjogi eszközökkel kezelése ebben az esetben sem mutatkozott gyümölcsözőnek.⁴⁷³

V.1.3.1. A X. novella (2008)

A polgári eljárásjog X. novellájaként és a törvény utolsó többé-kevésbé koherens módosításaként a 2008. évi XXX. törvényt érdemes megemlíteni. Deklarált célját – a perek gyorsítását – ez alkalommal nem a jogorvoslatok, a felek vagy a bíróság kötelezettségeinek terén kívánta elérni, hanem a per folyamán kezelendő adatok terén.

Megteremtette az iratközlést gyorsító kézbesítési megbízott intézményét, szabályozta az elektronikus közokirat alkalmazásának körülményeit is. A gazdálkodó szervezetek esetében – igazodva a jogvita peren kívüli rendezésének egyre erősödő tendenciájához – bevezette a kötelező permegelőzést. Nem utolsó sorban tisztázta a polgári per és a per anyagának nyilvánosságára vonatkozó – sajtószabadsággal kapcsolatos – jogosultságok körét, ami a hang- és képfelvételek készítését vagy az iratanyagba történő betekintést illeti.⁴⁷⁴

V.1.3.2. A polgári perjog novellárisnak nem mondható változásai a legutóbbi időszakban

A magyar polgári eljárásjog fejlődése a rendszerváltást követően egyre kaotikusabb módon zajlott. Bizonyítja ezt egyes intézmények pár évente megismétlődő módosítása és a pertartam leitmotívuma is. A 2008–2010-es időszakban a probléma kezelését a jogalkotó az elektronikus polgári per megvalósulásában látta, és az iratközlés ilyen formáját a 2009. évi LII. törvényben szabályozta, melynek hatálybalépése sajnos ezután sorozatosan elhalasztásra került.

A 2010. évi CLXXXIII. sz. tv. a pergyorsítás fókuszát újra a felekre helyezte át a megyei bíróságok előtti kötelező jogi képviselő bevezetésével. A szakirodalomban már jó ideje jelzett problémát – a Pp. kodifikációja óta⁴⁷⁵ első fokon korlátlan

⁴⁷² HARSÁGI *i. m.* 50.

⁴⁷³ FLECK *i. m.* 123.

⁴⁷⁴ *A Polgári perrendtartás 2008. évi XXX. törvénnyel módosított, a bírósági eljárás nyilvánosságával összefüggő egyes rendelkezéseinek alkalmazásáról*, 17. http://fovarosiitlotabla.birosag.hu/sites/fovarosiitlotabla.birosag.hu/files/field_attachment/2008_-_a_polgari_perrendtartas_2008._evi_xxx._torvennyel_modositott_a_birosagi_eljaras_nyilvanossagaval_osszefuggo_egyes_rendelkezesenek_alkalmazasarol.pdf (2014.01.25-i elérés).

⁴⁷⁵ BANICZ *i. m.* 663.

keresetváltogatás lehetőségét – ehhez kötődően kívánta megoldani, de egy véleményünk szerint hatékonyabb *de lege ferenda* állásponttal ellentétesen⁴⁷⁶ ennek határidejét az elsőfokú eljárásban nem a keresetlevél az ellenféllel történő közlésének pillanatában, hanem „*az alperes érdemi ellenkérelme előadását követő 30 napon belül*” [Pp. 146/A § (1) bek.] határozta meg és csak arra az esetre, ha a keresetet jogképviselő nyújtotta be.

Fontosabb eljárásjogi változásként érdemes megemlítenünk még a 2012. évi LXII. törvényt, mely a polgári perben részt vevő kiskorúak jogainak és jogos érdekeinek védelmét erősítette és a 2012. évi CXVII. sz. „salátatörvényt”, mely sok más rendelkezése mellett a felülvizsgálati eljárásban hozott újításokat felemelve a kizárási értékcsökkentő vagyoni jogi perekben legkevesebb 3.000.000 Ft vitatott értékre.

Végezetül itt kell felsorolnunk a 2013. évi CCLII. törvényt mely a Pp. rendelkezéseit volt hivatott összhangba hozni a Polgári törvénykönyv (2013. évi V. tv. tartalmával).

OSZTOVITS 2010-ben a Polgári Perrendtartásra tett megjegyzése, miszerint „(...) *a korosodó testet újabb és újabb plasztikai műtétekkel próbálja a kor kívánalmaihoz igazítani a törvényalkotó (...)*”⁴⁷⁷ igaznak minősíthető. A polgári eljárásban általa felvázolt kérdésekre⁴⁷⁸ (a bíró aktív vagy passzív szerepe, ennek függvényében a bizonyítás szerkezete, az ‘ügyvédkényszer’, vagy éppen a tisztességes eljárás nemzetközi eredetű és ezért és túl tágra szabott elve) úgy tűnik a magyarországi jogalkotó kész választ adni a Polgári Perrendtartás újra-kodifikációjával.

V.2. A romániai polgári perjog fejlődése

V.2.1. Előzmények

Az 1989. év Romániában is rendszerváltást hozott, bár a magyarországinál kevésbé békés úton. A jogrendszer átállását az 1991. évi Alkotmány⁴⁷⁹ nyitotta meg, melynek alkotmányos eljárásjogi rendelkezései általános megfogalmazásuk miatt nem idéztek elő azonnali változásokat.

Az Alkotmány 125. cikke a bíróságokra vonatkozóan meghatározta ugyan, hogy az igazságszolgáltatás a Legfelsőbb Törvényszék és a *törvényben előírt* bíróságok által

⁴⁷⁶ BANICZ *i. m.* 665. CSABAI Virgínia, *A körfogás folytatódik- újabb Pp. novella (2011)*, <http://www.jogiforum.hu/hirek/25464> (2014.01.07-i elérés).

⁴⁷⁷ OSZTOVITS András, *Új magyar Polgári perrendtartás szükségességéről*, Magyar Jog, 2010/3, 158.

⁴⁷⁸ OSZTOVITS, *Új magyar Polgári perrendtartás [Magyar Jog]... i. m.* 159.

⁴⁷⁹ *Románia 1991. évi Alkotmánya*, Monitorul Oficial, 233/1991.11.21.

valószínűleg, *törvényben előírt* eljárás és hatásköri szabályok alapján, de további konkrét rendelkezéseket nem írt elő. A 128. (a 2003-as alkotmánymódosítást követően 129.) cikk hasonlóképpen járt el a perorvoslatok esetén, melyek gyakorlását az érdekelt feleknek és a vádhatóság képviselőjének lehetővé tette, de számukat és eljárásukat román megnevezésének szó szerinti fordításával „szerves törvényben” (voltaképpen a magyarországi sarkalatos törvényekkel analóg jogszabályban) rendelte meghatározni.

Románia 1991. évi Alkotmánya még a *de minimis* egyfokú perorvoslatot sem írta elő kógens normában, ennek kimunkálását az Alkotmánybíróságra hagyva.⁴⁸⁰ Azonos módon került megszövegezésre a nyilvános tárgyalás elvét kifejező 126. cikk is.

Jelentős módon, az Akotmány 21. cikk (1) bek. kezdettől fogva⁴⁸¹ biztosította az igazságszolgáltatáshoz fordulás jogát a személyek „jogai, szabadságjogai és törvényes érdekei” védelmében, míg a (2) bekezdés e jog gyakorlását törvényben *nem korlátozhatónak* nyilvánította megteremtve az általános kereseti jog elvét.

Mivel a romániai perjog a novella kifejezést nem ismeri a módosító törvények esetében, a következőkben ennek használatától tartózkodni fogunk, és a jogforrásokat, melyek a magyar jogtudomány szerint *novellának* minősülnek, a romániai jogi szakirodalom 1990-es években meghonosodott terminológiájával eljárásjogi „reformoknak” nevezzük.

V.2.2. Az 1993. évi reform

V.2.2.1. A bíróságok hatásköre

A jogalkotó a megváltozott politikai-gazdasági körülményekre a hatályos Pejtk. módosításával reagált az 59/1993. sz. „salátatörvény”⁴⁸² által, mely egyszerre írta át az előbbit, a Családjogi törvénykönyvet, a Közigazgatási peres eljárási törvényt (21/1990. sz. tv.), és a 94/1992. sz. Számvevőszéki törvényt is.

Összhangban a bírói szervezetet az ítélőtáblák visszaállításával újra négy szintessé alakító 92/1992. sz. törvénnyel az 59/1993. sz. tv. átszervezte a bíróságok hatásköreit, általános elsőfokú hatáskört biztosítva a (települési) bíróságoknak (Pejtk. 1. cikk). A megyei törvényszékek kivételes elsőfokú hatáskört nyertek bizonyos taxatív felsorolt

⁴⁸⁰ *Decizia nr. 967/21.12.2012.*, Monitorul Oficial, 853/2012.12.18.

⁴⁸¹ Lásd: STANCU *i. m.* 107. A szerző tévesen állítja, hogy e jog csak 2004-től alkotmányos elve a polgári pernek, ezt valószínűleg a *tisztességes eljáráshoz való jogra* érti mely valóban a 2003. évi alkotmánymódosítással került bevezetésre a 21. cikk (3) bekezdésébe.

⁴⁸² 59/1993. sz. törvény a Polgári eljárásjogi törvénykönyv, a családjogi törvénykönyv, a 29/1990. sz. a közigazgatási peres eljárásról szóló törvény, és a 94/1992. sz. a Számvevőszék szervezésére és működésére vonatkozó törvény módosításáról, Monitorul Oficial, 177/1993.07.26.

(elsősorban nagy értékű vagyoni jogi és a személyi jogi, illetve az ítélőtáblák hatáskörébe nem utalt közigazgatási) pertípusok esetén.

Az *ítélőtáblák helyreállításával* ezek a jogszolgáltatási piramis harmadik szintjévé váltak. Hatáskörük kiterjedt a közigazgatási perek elsőfokú elbírálására, amennyiben ezek a központi igazgatás szervei: minisztériumok, megyei kormányhivatalok, központi igazgatási szervek decentrumai és a megyei közigazgatás szervei ellen irányultak. Ezek kivételével az ítélőtáblák hatásköre kizárólag az újonnan visszavezetett elsőfokú rendes perorvoslat, a *fellebbezés* (ro. *apel*) és a szocialista polgári perben egyedüli (korábban, majd és 1993 után is másodfokú, vagy egyedüli) perorvoslat, a *felfolyamodás* elbírálására szolt a bíróságok és törvényszékek határozatai ellen (Pejtk. 3. cikk).

A Legfelsőbb Törvényszék a polgári perben kizárólag fellebbviteli fórummá alakult mely a hozzá érkező *felfolyamodások* kivételével a *törvényérdekű felfolyamodások* (jogegységi perorvoslat) és egy másik rendkívüli perorvoslat, a *megsemmisítési felfolyamodás* (román nyelven: *recurs în anulare* – a *törvényességi óvással analóg* romániai perorvoslat) esetén volt hivatott végső fórumként határozni, ezzel kidomborítva kizárólag jogegységesítő szerepét.

V.2.2.2. Az ügyész szerepe a polgári perben

Az 59/1993. sz. tv. az ügyész szerepének újra-definiálásakor a polgári perben [45. cikk (1) bek.] részben visszatért az 1948. évi 18. sz. – a polgári perrendtartást már szocialista szellemben módosító – törvény 45. cikk (1) bek. eredeti, az 1950-es évek jogkörinflációját megelőző tartalmához, mely az ügyészi *fellépést* a perben kiskorú, cselekvőképtelen, vagy korlátozott cselekvőképességű nagykorú részvételéhez kötötte (keresetindítási lehetőség nélkül). Ehhez képest az megreformált szöveg viszont lehetővé tette az ügyész számára a keresetindítást és a fellépést minden – nem kizárólag személyes – jellegű perben és annak bármely szakaszában a kiskorúak és cselekvőképtelen nagykorúak jogainak és jogos érdekeinek védelmében.

A jogalkotó nem tért vissza az ügyész számára közérdekből is általános kereseti és fellépési jogot biztosító 1959. február 16.-i 38. sz. rendelet szabályaihoz.⁴⁸³ A progresszívnek mondható új szabály azonban nem állta ki az idő próbáját. Románia Alkotmánybírósága (továbbiakban: CCR) 1/04.01.1995. sz. határozatában [Románia Hivatalos Közlönye (Monitorul Oficial) 66/11.04.1995. sz.] az Alkotmány 130. cikk (1)

⁴⁸³ LEŞ, *Participarea... i. m.* 204.

bekezdésében foglaltakra hivatkozással (miszerint a vádhatóság az igazságszolgáltatásban a közérdeket, a közrendet és az állampolgárok jogait és szabadságait képviseli) ezt alkotmányellenesnek nyilvánította. A vonatkozó alkotmányszöveget közvetlenül rendelte alkalmazni, ezzel visszaállítva az ügyész korábbi jogköreit a polgári perben korlátlan keresetindításra és fellépésre a közérdek nevében. Az ügyészi fellépés korlátlanságának tekintetében a CCR gyakorlatát később a 68/2005. sz. [Románia Hivatalos Közlönyének (Monitorul Oficial) 145/17.02.2005 számában közzétett] és 102/2005. sz. [Románia Hivatalos Közlönyének (Monitorul Oficial) 320/15.04.2005. számában közzétett] határozataiban is megerősítette.⁴⁸⁴

V.2.2.3. A perorvoslatok reformja

(a) A fellebbezés ‘feltámasztása’

A Pejtk. átfogó módosításának talán legjelentősebb aspektusaként átalakult a perorvoslatok rendszere. Röviddel az után, hogy először az 1948. évi 18. sz. tv. által egységes szabályzást nyertek, ugyanis ezeket a szocialista jogalkotás érdemben átszervezte. A kétfokú perorvoslatot a kor jogtudománya a bíró újonnan bevezetett aktív szerepére, a polgári per az objektív igazság megismerésében meghatározott céljára illetve az újonnan bevezetett „felügyeleti perorvoslatra” (a későbbi „rendkívüli perorvoslatra” majd „semmisségi panaszra”) valamint a Legfelsőbb Törvényszék elvi határozatokban utasító szerepére nézve idejétmúltnak ítélte és felszámolta.⁴⁸⁵ Ezt a helyzetet korrigálta az 59/1993. sz. tv. mely a Pejtk. II. Könyv, IV. Címét (A rendes perorvoslatok) alakította át.

Visszavezette a fellebbezést, mint rendes fellebbviteli perorvoslatot, mely gyakorlása esetén az elsőfokú bíróság ítélete (és az alapjául szolgáló végzések) teljes mértékben devolutív felülvizsgálatát eredményezte a fellebbviteli bíróság előtt, mely az elsőfokon lefolytatott bizonyítást megismételheti (295. cikk), teljes körű bizonyítást vehet fel és az ítéletet a tényállás és a jogszerűség szempontjai szerint egyaránt vizsgálhatja egy megismételt érdemi tárgyaláson.

A felvázolt reformatórius eljárást egy kassztórius rendelkezés is tarkította: amennyiben az elsőfokú bíróság előtti eljárás a kereset érdemben megoldása nélküli elutasítással zárult le vagy az érdemi megoldás egy nem törvényesen idézett fél hiányában

⁴⁸⁴ DELEANU, Ion, *Participarea procurorului în procesul civil. Disecția prevederilor art. 92, art. 216 și art. 394 C. pr. civ.*, Revista Română de Jurisprudență, 2013/5, 19.

⁴⁸⁵ SPINEL, Sebastian, *Reconfigurări succesive ale reglementării căilor de atac în procedura civilă română*, Revista Română de Drept Privat, 2012, 230.

zajlott eljárás eredményét képezte, a fellebbviteli bíróság az ügyet az elsőfokú bíróság elé visszautalta (297. cikk). E rendelkezés közvetlenül a felfolyamodás, mint harmadfolyamodású perorvoslat szabályozásából származott.

(b) A felfolyamodás átalakítása

A felfolyamodás eljárását az 59/1993. sz. törvény továbbra is, mint rendes perorvoslatot,⁴⁸⁶ határozta meg (a IV. Cím II. Fejezetében), szemben az 1948. évi 18. törvénnyel (mely még rendkívülinek minősítette), de gyakorlása továbbra is taxatív felsorolt (304. cikk) kasszációs indokokhoz kötődött.⁴⁸⁷ A fellebbviteli bíróság, a felfolyamodás tárgyalásakor az ügy vizsgálatában köteles volt a fél által hivatkozott kasszációs indokokra szorítkozni. Kivételt csak az a később igen népes esetkör jelentett, mikor a megtámadott bírósági határozattal szemben a felfolyamodás egyedüli perorvoslatként állt rendelkezésre. Ilyenkor a bíróság az ügyet minden szempontja szerint megvizsgálhatta (voltaképpen reformatórius eljárással helyettesítve a máskülönb kasszációs perorvoslatot).

A törvény eredeti alakjában a hatályon kívül helyezési okok bizonyos eljárási hibák mellett az ügy érdemének megítélésében elkövetett szembetűnő tévedéseken is alapulhattak. A felfolyamodásban alkalmazható új bizonyítási eszközök körét a törvény az 1948-as reform szellemében *minden esetben* az okirati bizonyításra korlátozta (305. cikk).

Érdekes módon – bár a rendszer kasszatórius jellege erre engedne következtetni – a felfolyamodást megoldó bíróság (a fellebbezésnél már említett visszautalási okok kivételével) az ügyet érdemben újra-tárgyalta (312. cikk). Kivételt a továbbiakba is, csak a Legfelsőbb Bíróság képezett, mely kasszáció esetén az ügyet kötelezően új tárgyalás végett más bírósághoz utalta, ha a tényállás feltárásához bármilyen további bizonyításfelvételt szükségesnek talált.

⁴⁸⁶ BOROI, Gabriel — CIOBANU, Viorel Mihai — MARIAN, Nicolae, *Modificări aduse Codului de procedură civilă prin Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 138/2000 (II.)*, Dreptul, 2001/2, 4.

⁴⁸⁷ Ezek lehetnek: 1° a bírói tanács helytelen összetétele; 2° a per érdemi tárgyalásán részt nem vevő bíró általi ítélethozatal; 3° más bíróság illetékességének sérelme; 4° a bírósági hatáskör túllépése; 5° érvénytelenség terhe mellett előírt eljárási sérelem; 6° ha a bíróság a felek valamely keresetére vonatkozóan nem mondott ítéletet (*minus petita*), vagy ítéletében a keresethez képest többet (*plus petita*) illetve mást (*ultra petita*) rendelt el; 7° ha a határozat indoklása hiányos, ellentmondásos vagy a per tárgyától idegen; 8° a per tárgyát képező jogi aktus nyilvánvaló értelmét a bíróság eltorzította; 9° a határozat jogban megalapozatlan vagy a jog téves alkalmazásával született; 10° ha a bíróság perdöntő bizonyítékokra vagy védekezésekre nézve ítéletében nem tér ki; 11° a határozat a felvett bizonyítékok téves értelmezéséből származó súlyos tárgyi tévedésen alapszik.

(c) A rendkívüli perorvoslat felszámolása

Az eljárásjogi reform (59/1993. sz. tv. V. cikk) 1993. július 26-tól legalább nevében megszüntette a Legfőbb Ügyész által korábban a törvényesség érdekében jogerős ítéletekkel szemben, jogerőre emelkedésüktől számított legtöbb egy éven belül gyakorolható „rendkívüli perorvoslat” (ro. *recurs extraordinar*) perintézményét.

Helyébe a Pejtk. reformja bevezette a *megsemmisítési perorvoslatot* (ro. *recurs în anulare*), melyet a Legfőbb Ügyész hivatalból vagy az Igazságügyi Miniszter indítványára a Legfelsőbb Bíróság előtt bármikor gyakorolhatott jogerős bírósági határozatokkal szemben, akár a végrehajtás ideiglenes felfüggesztése mellett, abban az esetben, ha az ítélkező bíróság ebben áthágta a bírói hatalom határait vagy a határozattal kapcsolatban az ügy valamely bírója bűncselekményt követett el.

A határidő korlátlanlansága és az egyoldalú felfüggesztés lehetősége nyilvánvaló alkotmányellenességet idézett elő, melyet a CCR 1996. június 4-i 73. sz. határozatában [közvetétel: Románia Hivatalos Közlönynek 255/22.10.1996. számában] megállapított. A jogalkotó ennek hatására 6 hónapban szabta meg (7/1997. sz. tv.) a rendkívüli perorvoslat gyakorlására nyújtott határidőt.

A Pejtk. az 1993. évi reformot követő 329. cikke nevében visszavezette a Romániában 1949-ig ismert „törvényérdekű perorvoslatot” (ro. *recurs în interesul legii*).⁴⁸⁸ Ez a Legfőbb Ügyész számára hivatalból vagy az Igazságügyi Miniszter indítványára lehetővé tette általánosan kötelező erejű (vagyis a törvénytől csupán nevében különböző, de aggályos módon alkotmányossága szempontjából nem felülvizsgálható)⁴⁸⁹ jogegységi határozatok kérését a Legfelsőbb Bíróságtól, melyek azonban nem lehettek kihatással már eldöntött ügyek eredményére, még azokban az esetekben sem melyek megoldása az eljárás alapját képezte.

V.2.2.4. A polgári perjogi reform más újításai

Az 59/1993. sz. tv. szövege több helyütt ‘kozmetikai’ jelleggel változtatott a korábbi perrendtartáson átírva, például a tanúk esküje (193. cikk) és a végrehajtási záradék szövegét (269. cikk). Újítása volt továbbá, a piacgazdasági átállás szellemében a választott-bíráskodás és a bírósági végrehajtási eljárás szabályainak beépítése a Polgári eljárásjogi törvénykönyvbe.

⁴⁸⁸ GHEORGHIU, Liana Gabriela, *Recursul în interesul legii. Aplicarea deciziilor interpretative în timp*, http://revcurentjur.ro/arhiva/attachments_200634/recjurid063_48F.pdf (2014.01.06-i elérés) 1. MANIGUȚIU, Nicolae, *Soluțiile instanței de recurs*, Editura Hamangiu, București, 2011, 8.

⁴⁸⁹ GHEORGHIU *i. m.* 4.

V.2.3. Az 1998. évi reform

A romániai jogalkotó, a polgári eljárásjog első átalakításakor egy koherens és történetileg megalapozott reform mellett kötelezte el magát. Az így keletkezett két rendes és négy rendkívüli fellebbezéssel ellátott perrend óhatatlanul a pertartam megnövekedését eredményezte. Emiatt került megalkotásra a 13/1998 sz. kormányrendelet, mely az első fokon eljáró bíróságot mentesítette határozatai indokolásától [261. cikk (4) bek.] abban az esetben, ha a felek nem éltek perorvoslással az illető határozattal szemben a törvényben előírt határidőn belül.

Miután e rendelkezés kiállta az alkotmányosság próbáját (CCR 149. sz. határozat, 2000. szeptember 19. – közzététel: Románia Hivatalos Közlönyének 393/23.08.2000. számában) végül a polgári eljárásjog következő jelentős reformjának előszele söpörte el. A 138/2000. sz. sürgősségi kormányrendelet hatályba léptetésének elhalasztásáról szóló 290/2000. sz. sürgősségi kormányrendelet ugyanis ezt 2000. december 29-cel hatályon kívül helyezte, újra hatályba léptetve a korábbi indokolási szabályozást.

V.2.4. A 2000. évi reform

V.2.4.1. A reform lényeges intézkedései

Románia számára az 1996. és 2003. közötti időszakot az igazságszolgáltatás terén – a polgári eljárásjogban is érezhető módon – az Európai Unió részéről erősödő nyomás jellemezte. Egy 1998-ban közreadott országjelentés az igazságszolgáltatás elégtelen működését kifogásolta.⁴⁹⁰ Ebben, az egyre növekvő pertartam által fémjelzett időszakban következett be 1993 után a polgári eljárásjog második szerkezeti átalakítása.⁴⁹¹

A reform egyik célját, az igazságszolgáltatás különböző szintjeire nehezedő terhelés arányosabb megosztását a jogalkotó a bíróságok és törvényszékek hatáskörének átalakításával kívánta elérni. A törvény *kivonta a kereskedelmi perek* elsőfokú megoldását a helyi bíróságok hatásköréből és 10 milliárd lej perértékig a megyei törvényszékek, e felett pedig az ítéletáblák hatáskörébe utalta. A nem-vagyoni tárgyú kereskedelmi perek szintén megyei törvényszékek hatáskörébe kerültek. Mivel a romániai judikatúra kereskedelminek minősített minden jogvitát melyben valamely fél kereskedő (vagyis üzletszerűen gazdálkodó entitás) a módosítás a kereskedő-fogyasztó

⁴⁹⁰ RUXANDA, Mihaela, *Influența Uniunii Europene asupra reformei sistemului juridic din România: un pas spre consolidare democratică*, Revista Sfera Politicii, 2012/1, 136.

⁴⁹¹ BOROI, Gabriel — CIOBANU, Viorel Mihai — MARIAN, Nicolae, *Modificări aduse Codului de procedură civilă prin Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 138/2000 (I.)*, Dreptul, 2001/1, 3.

viszonylatában keletkezett pereket eltávolította ezek gyengébb résztvevőjétől.⁴⁹²

Az ítéletablák így ‘elszenvedett’ hatáskör-bővülését kiegyensúlyozandó a közigazgatási perekben elsőfokú hatáskörük csak a központi közigazgatási szerveket érintő eljárások elsőfokú elbírálására szorult vissza. A közigazgatás decentrumaival és helyi szerveivel szemben zajló eljárások a megyei törvényszékekhez kerültek, ahogyan a munkajogi jogviták is. E módosítások, melyekért elsősorban a Legfelsőbb Bíróság militált, túlterheltségére hivatkozással már-már a bírói szervezési törvényben előírt jogegységesítési funkciót is veszélyeztették.⁴⁹³

A reform jelentős módosítása érintette az ügyész szerepét is a polgári perben. A jogalkotó, ahogy a hatáskörök átrendezése esetén, úgy itt is ‘nullszaldós’ megoldásra jutott: egyrészt a Pejtk. 45. cikk (1) bek. átfogalmazásával szűkítette a vádhatóság képviselőjének keresetindítási lehetőségét a polgári perben azokra az esetekre mikor kiskorúak, cselekvőképtelenek vagy ismeretlen helyen tartózkodók, illetve más törvényben előírt személyek jogai és jogos érdekei védelmében jár el, másrészt viszont a szigorúan személyes jellegű keresetek kihagyásával lehetővé tette, hogy az ügyész védelmükben személyes keresettel is éljen.

A CCR már említett 1/1995. sz. retrográd határozatára tekintettel a reform az ügyész fellépését bármely polgári per bármely szakaszában lehetővé tette, ahogyan perorvoslatok gyakorlását is attól függetlenül, hogy a keresetet ő indította, vagy sem, vagy, hogy keresetindítási joggal egyáltalán rendelkezett-e volna.

Az ügyész bírósági határozatok végrehajtását azonban, csak azon esetekben indítványozhatta mikor a pert ő kezdeményezte.⁴⁹⁴ Az ügyész perbeli pozícióját, mely a román polgári perjogban mindaddig, mint különálló perbeli fél illetve, mint beavatkozó, volt elfogadott, a reform a felek rendelkezési jogával összhangban rendezte, kifejezetten lehetővé téve, hogy az ügyészi keresetindítás vagy fellépés ‘kedvezményezettje’ a perről vagy perbe vitt jogáról lemondjon, egyezséget kössön, vagy a pert az ügyész erről lemondása esetén maga folytassa.

A reform áramvonalasabbá tette a szignálási, idézési és iratközlési eljárásokat is, többek között rendelkezve pertársaságok esetén a közös képviselő kötelező megjelöléséről és előírva, hogy a kereset átvételekor az erre kijelölt bíró a fél számára

⁴⁹² BORZA, Rodica, *Unele consecințe negative și inechitabile generate de modificarea competenței și soluționarea litigiilor în materie comercială statornicite prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 138/2000*, Dreptul, 2001/3, 92.

⁴⁹³ BOROI — CIOBANU — MARIAN, *Modificări aduse Codului [I.]... i. m. 6.*

⁴⁹⁴ BOROI — CIOBANU — MARIAN, *Modificări aduse Codului [I.]... i. m. 10.*

azonnal kilátásba helyezze a keresetlevél kiegészítését a szignálás megtagadásának terhe mellett. A per büntetőlegesen nyugvásának intézménye (Pejtk. 155¹. cikk) míg a bíróság valamely utasítását a mulasztó fél nem teljesíti, szintén a felperes kapacitálását célozta, viszont a gyakorlatban az alperes passzivitásához vezetett, aki ebben a perelhúzás hatékony eszközéhez jutott.

A perek gyorsítására bevezetésre került az alperes számára a felperes keresetével (vagy a perorvoslat gyakorlásával) szembeni ellenkérelem benyújtásának kötelezettsége. Az erre szabott határidő (jogképviselővel rendelkező fél esetén az első tárgyalási határnap előtti 5. nap, más esetben az erre kitűzött határnap) túllépése esetére a törvény az utóbb tett bizonyítási indítványok és felhozott nem közérdekű kifogások elutasítását rendelte.⁴⁹⁵

A felek aktivitásának növelése nem csupán konkrét intézkedések terén jelentkezett. A romániai Pejtk. felek perbeli kötelezettségeire vonatkozó 129. cikk a reformot követő megfogalmazása ezek számára elvi éllel írta elő, hogy kötelesek: 1° a per lezajlását és befejezését *elősegíteni*, 2° a perbeli cselekményeket a törvény által előírt vagy a bíróság által meghatározott határidőkre, az előírt sorrendben és az előírt körülmények között végrehajtani, és legfontosabbként: 3° kötelesek *perbeli jogaitat jóhiszeműen és ezek céljának megfelelően gyakorolni* valamint 4° *állításaikat és védekezéseiket bizonyítani*. A korabeli szakirodalom e kötelezettségekben az akkuzatórius eljárásra való részleges áttérést látta, bár a bíró tájékoztatási kötelezettségét a polgári perben a reform nem törölte el csak korlátozta a jogképviselővel nem rendelkező felekre (ahogyan a magyarországi szabályzás is), és ezek eljárási jogaira és kötelezettségeire.⁴⁹⁶

A reform legmarkánsabb megnyilvánulásának a perorvoslatok rendszerének részletes újraszabályozása nevezhető. Számos pertípus esetén az új szabály kizárta a fellebbezést. Kizárólag felfolyamodással váltak támadhatóvá azon ügytípusok melyekben gyakornok-bíró is ítélezhet (tartásdíj iránti keresetek, vagyoni követelések, pénzösszeg vagy vagyontárgy átadása iránti keresetek 200 millió lej értékig, birtoklási ügyek és ideiglenes biztosító intézkedések) valamint a közigazgatási eljárásban már elbírált határozatok ellen gyakorolható jogorvoslat.⁴⁹⁷

A jogalkotó a felfolyamodást áthelyezte a (jogerős bírósági határozatokkal szemben gyakorolható) rendkívüli perorvoslatok körébe, bár a várt eredmény (e

⁴⁹⁵ BOROI — CIOBANU — MARIAN, *Modificări aduse Codului [I.]... i. m. 17.*

⁴⁹⁶ BOROI — CIOBANU — MARIAN, *Modificări aduse Codului [I.]... i. m. 18–19.*

⁴⁹⁷ BOROI — CIOBANU — MARIAN, *Modificări aduse Codului [II.]... i. m. 6.*

perorvoslat gyakoriságának csökkenése) elmaradt.⁴⁹⁸

A felfolyamodási – kasszációs – indokok számát a jogalkotó csökkentette, kizárva ennek gyakorlását abban az esetben, ha a bíróság valamely keresetről nem határozott, vagy ha a határozat a felvett bizonyítékok téves értékelésén alapuló súlyos tárgyi hiba eredménye. Ezáltal a per korábbi szakaszaiban megállapított tényállás felülvizsgálata felfolyamodásban kizárttá vált. A reform bevezette a felfolyamodási eljárásba a *jelentéstevő bíró* intézményét is, aki a bírói tanács többi tagja számára előzetesen véleményezi a felfolyamodásban megfogalmazott jogérveket és ezek megalapozottságát, mely után – amennyiben a Legfelsőbb Bíróság illetékes határozni a felfolyamodásról – sor kerül ennek előszűrésére is.

A jogegységi határozatok terén a reform megszüntette ezek általánosan kötelező (kvázi-törvényi)⁴⁹⁹ jellegét átalakítva őket elvi értékű, de nem törvényerejű (tehát az alkotmányos rendszerrel már összeférhető) *soft law* forrássá.

A megsemmisítési perorvoslatot a 138/2000. sz. sürgősségi kormányrendelet kiterjesztette,⁵⁰⁰ lehetőséget adva a Legfőbb Ügyésznek jogerős ítéletek megtámadására, ha ezekkel kapcsolatban az Emberi Jogok Európai Bírósága alapvető emberi jogok sérelmét állapította meg vagy amennyiben a törvény „alapvető” sérelméből következő téves elsőfokú határozat meghozatalához vezettek, mely minden perorvoslat kimerítése ellenére változatlan maradt. Bár a korabeli irodalom az utóbbi kitételnek nem tulajdonított különösebb fontosságot, a jogalkotó ezzel visszaállította a rendkívüli fellebbezés korábban legalább a látszólag hatályát veszített intézményét.

A perek számának csökkentése jegyében került bevezetésre a reform által kereskedelmi ügyek esetén a *kötelező permegelőzés*. Ennek keretében a potenciális felperes a potenciális alperessel követeléseit és ezek jogalapját illetve az őket alátámasztó tényállást ismertetni lett köteles. Csupán az egyeztetési kísérlet után fordulhat bírósághoz. Gyakorló jogászok hamar ráismertek az eljárás hátrányaira (melyek a felek gyakran aszimmetrikus viszonyából és az elvárás életszerűtlenségéből fakadnak).⁵⁰¹

V.2.4.2. A reform utóélete – a 219/2005. sz. tv.

Tekintettel arra, hogy a 2000. évi polgári perjogi reform sürgősségi kormányrendelet útján valósult meg, melyet a törvényhozás utólagos – „szerves”

⁴⁹⁸ SPINEI, *Reconfigurări... i. m.* 231. BOROI — CIOBANU — MARIAN, *Modificări aduse Codului [II.]... i. m.* 15.

⁴⁹⁹ BOROI — CIOBANU — MARIAN, *Modificări aduse Codului [II.]... i. m.* 21.

⁵⁰⁰ BOROI — CIOBANU — MARIAN, *Modificări aduse Codului [II.]... i. m.* 22.

⁵⁰¹ BOROI — CIOBANU — MARIAN, *Modificări aduse Codului [II.]... i. m.* 39. BORZA *i. m.* 93.

(sarkalatos) törvénybe foglalt – jóváhagyása kellett, hogy kövessen egyes újítások kérészetűnek bizonyultak.

A 219/2005. sz. névlegesen a reform „jóváhagyásáról” szóló törvény visszarendezte a korábban átszervezett hatásköröket. Az újonnan bevezetett intézmények közül a 2005-ben még létezőket (a rendkívüli perorvoslat a 2003. évi alkotmánymódosítás eredményeként eltörlésre került) már nem vezette ki. Nevezetes kivételt képez ez alól, az írásos ellenkérelem melyet a törvény kötelezőként megőrzött ugyan, de a Pejtk. 118. cikk (2) bek. módosításával annak mulasztás esetére előírt szankcióját eltörlölte, ezzel hatástalanítva a perelőkészítés szempontjából jelentős újítást.

A törvény fontos adaléka a reformhoz a bizonyításvétel a bíróság felügyelete alatt a felek jogképviselői által történő lefolytatásának a *common law* rendszer *discovery* intézményéből inspirált módja (241¹ – 241²² cikkek). Erről annak okán nem ejtünk itt bővebben szót (bár a romániai polgári per bizonyítási szakának egyes jellemzői ismertetésekor ezt megteesszük), hogy meglepő tartóssága ellenére kötelező jogi képviselet hiányában gyakorlati alkalmazására alig került sor.

V.2.5. A CCR aktív szerepe az eljárásjog alakításában

Románia Alkotmányának 2003. évi (az európai integrációs törekvések által előidézett) módosítása az alkotmányos eljárásjogi előírásokat sem hagyta érintetlenül. Az Alkotmány 21. cikke bővült, ennek új (3) bekezdése szentesítette a felek jogát a tisztességes eljáráshoz és a per ésszerű időn belül történő megoldásához. A 124. cikk (2) bekezdésébe bevezette az igazságszolgáltatás egységének, pártatlanságának és mindenki számára egyenlőségének elveit. A 126. cikk (3) bekezdése alkotmányos szintre emelte a Legfelsőbb Semmítő- és Ítélszékre átnevezett korábbi Legfelsőbb Bíróság jogegységesítő szerepét is. A módosítás során is megfigyelhető maradt a rendelkezések elsősorban elvszerű, általános megfogalmazásmódja.

Ennek ellenére az Alkotmánybíróság a 2000-es évek közepére komoly gyakorlatot alakított ki a polgári perrendtartás normáinak hatályon kívül helyezése terén. 194/2004. sz. határozatában (kihirdetve Románia Hivatalos Közlönyének 523/10.06.2004. számában) a *felfolyamodási eljárás során érvényesülő előszűrési eljárást* alkotmányellenesnek nyilvánította.

A 138/2000 sz. sürgősségi kormányrendelet több eljárásgyorsító intézkedése is ‘áldozatul esett’ az alkotmányos judikatúrának. Ezek közül példálózó jelleggel megemlítjük a formahibás vagy nem illetékes bírósághoz benyújtott fellebbezés vagy

felfolyamodás esetén ezek tárgyalás nélküli visszautasítását (melyeket az alkotmányellenesnek nyilvánított rendelkezések értelmében érvénytelennek kellett volna nyilvánítani).⁵⁰²

V.2.6. A 2010. évi igazságszolgáltatási „kis-reform”

Az időközben bekövetkezett kisebb-nagyobb regressziók után a romániai polgári perjogot a reform következő hulláma a 202/2010. sz. „a perek megoldásának felgyorsítására vonatkozó egyes lépésekről” szóló törvény megalkotásával érte el. Bár „salátatörvényről” volt szó, mely a polgári és büntető igazságszolgáltatás mellett számos más jogterületet is érintett, legfőbb jelentősége az új (végül 2013 február 15.-én hatályba lépett) Polgári eljárásjogi törvénykönyv egyes rendelkezéseinek előzetes bevezetésében állt. Innen az elterjedt „kis-reform” elnevezés is.⁵⁰³

A reform elsődleges indoka a jogszolgáltatási rendszert az Európai Unió részéről mind a 2007-es csatlakozást megelőzően, mind pedig azt követően ért súlyos kritikák elhárításában keresendő az eljárások lassúságát és a perek megoldásának előreláthatatlanságát illetően.⁵⁰⁴

A keresetek és ellenkérelmek alaki követelményeinek terén a „kis-reform” bevezette a felek, a tanúk és a jogképviselők azonosításához és idézéséhez szükséges adatainak kötelező feltüntetését (ideértve telefax, telefon és e-mail címüket is amennyiben ilyennel rendelkeznek) az idézés és iratközlés megkönnyítésére, mely fax vagy e-mail útján is lehetővé vált, ha az érintett rendelkezik ilyen eszközzel.⁵⁰⁵

Ugyanezzel a céllal a jogképviselővel rendelkező felek esetére a törvény lehetővé tette a közvetlen iratközlést is a jogképviselőik között.⁵⁰⁶ Ha a fél az idézést személyesen vette át, a továbbiakban kitűzött hatánapok ismeretét a törvény rá nézve újonnan megdönthetetlenül vélelmezte, így további idézésére az illető bíróság előtt főszabály szerint nem került sor.⁵⁰⁷ Egyúttal a szabály folytatólagos tárgyalások kitűzése esetén

⁵⁰² CIOBANU, Viorel Mihai, *Curtea Constituțională – Garant al supremației Constituției, putere legiuitoare sau expert parlamentar*, Revista Română de Drept Privat, 2009/3, 78–83.

⁵⁰³ TABACU, Andreea, *Legea nr. 202 privind unele măsuri pentru accelerarea soluționării proceselor, un pas mărunț spre adoptarea Noului Cod de Procedură Civilă?*, Revista Română de Drept Privat, 2010/5, 171.

⁵⁰⁴ BRICIU, Traian Cornel — CIOBANU, Viorel Mihai — DINU, Claudiu Constantin, *Reforma sistemului judiciar. Modificările Codului de Procedură Civilă și ale legislației conexe aduse prin Legea nr. 202/2010 privind unele măsuri pentru accelerarea soluționării proceselor*, Revista Română de Drept Privat, 2010/6, 20.

⁵⁰⁵ BRICIU — CIOBANU — DINU *i. m.* 35.

⁵⁰⁶ BRICIU — CIOBANU — DINU *i. m.* 33.

⁵⁰⁷ TABACU, *Legea nr. 202... i. m.* 178.

rövid, „akár egy napos” időközöket is *lehetővé* tett.

Az bíróságok hatáskörét e reform a változatosság kedvéért nem alakította át, de az elsőfokú bíróságokat első és utolsó igazságszolgáltatási fokként jelölte meg 2.000 új lej értékhatárig fennálló pénzüsszegek teljesítésére vonatkozó perekben.⁵⁰⁸ Az eljárás szembeűnő alkotmányellenességét, melyet a pergyorsítási lázban égő szakirodalom sem észlelt, a CCR 2012. november 20-i 967. sz. határozatában [kihirdetve Románia Hivatalos Közlönyének 853/18.12.2012. számában] állapította meg. Határozatát Románia Alkotmányának 53. cikk (2) bekezdésére alapozta, mely szerint a jogok és szabadságok korlátozása csak szükséges mértében és arányosan lehetséges, az Európai Unió Alapjogi chartájának 47. cikke felhívásával, mely a tisztességes eljáráshoz való jog mellett a perorvoslathoz való jogot is előírja.

A bíró szerepére nézve a reform nem szakított az igazság megismerésében és a bizonyítás elrendelésében aktívan eljáró törvénykező koncepcióján, csak egységesítette a szabályzást és bővítette a felek kibékítése megkísérlésének kötelezettségével (akár a közvetítői eljárás javasolásának útján is).⁵⁰⁹

Megtartva a bizonyítás hivatalból elrendelésének és felvételének lehetőségét, ennek elmulasztását, mint perorvoslati indokot, kizárta, ezzel erősítve a felek felelősségét a bizonyítás terén.⁵¹⁰

Emellett, a reform bővítette a keresetlevél benyújtása előtt – ennek tárgyalás nélküli visszautasítása terhe mellett előírt – előzetes eljárások körét, bevezetve hagyatéki tárgyú perekben egy közjegyzői végzés beszerzését melyből kitűnik, hogy a szóban forgó hagyaték tárgyalására közjegyzői úton nem került sor. Az előzetes eljárások hiányának pergátló kifogását az utóbbi kivételével, a reform kizárólag a felek által felhozhatóvá tette.⁵¹¹

A pergátló kifogások szabályzásánál a reform (a szakirodalmat követve) a törvényszövegbe is bevezette a közérdekű és magánérdekű kifogások kategóriáit. A magánérdekű kifogásokat az alperesnek legkésőbb ellenkérelmében, a közérdekű kizárólagos illetékességre vagy hatáskörre vonatkozó kifogásokat pedig a felek illetve hivatalból a bíróság legkésőbb az elsőfokú érdemi tárgyalás kezdetéig vált kötelessé az új szabály értelmében felhozni (preklúzió).⁵¹²

⁵⁰⁸ BRICIU — CIOBANU — DINU *i. m.* 50.

⁵⁰⁹ TABACU, *Legea nr. 202... i. m.* 181. BRICIU — CIOBANU — DINU *i. m.* 48–49.

⁵¹⁰ BRICIU — CIOBANU — DINU *i. m.* 47.

⁵¹¹ BRICIU — CIOBANU — DINU *i. m.* 43.

⁵¹² BRICIU — CIOBANU — DINU *i. m.* 27–31. TABACU, *Legea nr. 202... i. m.* 183.

A bíróság évégett az első tárgyalási napon hivatalból kötelessé vált ellenőrizni saját illetékességét és hatáskörét. Az per áttételének procedúrája is karcsúsodott az áttevő végzés elleni külön felfolyamodási perorvoslat eltörlésével.

A perorvoslatok terén a reform a 2.000 lej perérték alatti „kis értékű perekre” vonatkozó – alkotmányellenesnek bizonyult – szabály mellett a jogalkotó eltörölte a fellebbezés lehetőségét, több ügykategóriában is, ezeket csak felfolyamodásnak alávetve. Így történt ez kilakoltatási perekben ahol a kilakoltatott fél egyéni kereskedő vagy kereskedelmi társaság, a (számtalan pert előidéző) 10/2001 sz. ingatlan-visszaszolgáltatási törvény be nem tartásából született perekben, és kifogásolható módon a téves büntetőjogi elmarasztalásból⁵¹³ és politikai üldöztetésből fakadó kártalanítást célzó keresetek⁵¹⁴ esetében is.

A per újra-tárgyalás végett történő visszautalását egy perorvoslat gyakorlását követően annak érdemi megoldása elmaradása vagy idézési hiba okán a reform egyszeri alkalomra korlátozta, míg minden más esetben e korlátozás mellett a perorvoslattal élő fél ennek gyakorlásakor tett kifejezett kérelméhez kötötte. Emiatt a korábban főszabály (miszerint: a fellebbviteli bíróság kasszáció után az ügyet maga tárgyalja érdemben újra) fontos kiegészítéseként (mivel felfolyamodási eljárásban mindeddig csak okirati bizonyításfelvétel történhetett) minden bizonyító eszköz felvétele lehetségessé vált.

Az igazságügy terén mindmáig fennálló Együttműködési és Ellenőrzési Mechanizmus keretein belül az Európai Uniótól érkező kritikákra válaszul a jogegységi határozatokhoz vezető eljárásban a Legfelsőbb Semmítő- és Ítélszék előtt kibővült az eljárást kezdeményezők köre magára a Semmítő- és Ítélszékre, az ítéltáblákra, és a Nép Ügyvédjére (ro. *avocatul poporului* – az ombudsman romániai megfelelője) is.

V.3. Összegzés

Megállapíthatjuk, hogy a rendszerváltást követő időszakban a magyarországi és romániai jogrendszerre változatlanul közös faktorok hatottak. A két jogrendszer fejlődésének sajátosságai ezért fokozott kovarianciát mutattak. E kovarianciát a következőknek tulajdonítjuk:

⁵¹³ BRICIU — CIOBANU — DINU *i. m.* 51.

⁵¹⁴ TABACU, *Legea nr. 202... i. m.* 186.

1. a bírói szervezet *újra négy szintessé alakításának szükségszerűsége*, vagyis az igazságszolgáltatás rendszerének a nemzeti hagyományokhoz visszafordítása, mint elsősorban ideológiai természetű politikai igény;
2. részben ennek kapcsán, a *perorvoslatok rendszerének átalakítási szükségszerűsége*:
 - a. a kétfokú fellebbviteli perorvoslati rendszer helyreállításával;
 - b. a jogerőhatást áttörő – a jogállamiság szempontjából aggályos – rendkívüli perorvoslatok, az alkotmánybírósági judikatúra által mindkét esetben támogatott eltörlésével;
 - c. az újonnan keletkezett (vagy átalakult) – másodfokon hozott határozatokkal szemben gyakorolható – perorvoslatok rendkívüli jellegének kidomborításával, és erre
 - d. különböző ‘előszűrési’ kritériumok és módszerek kidolgozásával, melyek alkotmányossági aggályokba ütköztek;
3. szintén a jogállamisághoz köthetően az ügyész polgári perbeli szerepének (Romániában kevésbé sikeres) visszaszorítása;
4. az új alkotmányos perjogi elvek érvényre juttatása az alkotmánybíróságok negatív jogszabály-alakító tevékenysége folytán;
5. a polgári perek növekvő száma és időtartama, mint problémák megoldása:
 - a. a permegelőzésre fektetett hangsúly fokozásával (például a permegelőző egyeztetés kötelezővé tétele)
 - b. a perelőkészítéssel kapcsolatos fokozott elvárások megfogalmazásával, például:
 - i. a keresetlevél kötelező tartalmi elemeinek bővítése;
 - ii. az ellenkérelemnek tulajdonított fokozott jelentőség, és ennek kapcsán preklúzió lehetősége;
 - iii. a felek jóhiszemű, és a per befejezését célzó magatartásának alapvető elvek szintjén hangsúlyozása;
 - c. a jogi képviselő megerősítése (kötelező jogi képviselő útján Magyarországon, a bizonyítás jogi képviselőön keresztül felvételével Romániában);
 - d. a modern technika vívmányainak alkalmazása a polgári perben (Magyarországon az elektronikus eljárás meghonosítása, Romániában az idézés és iratközlés telefaxon és e-mailben lehetővé tétele);

6. az *európai integrációval* kapcsolatos teendők, melyek Magyarországon elsősorban a jogharmonizáció mértékéig szükséges újítások szintjén maradtak meg, Romániában azonban az Együtműködési és Ellenőrzési Mechanizmus okán az új perjogi kodifikáció irányát mutatták.

Ugyanitt kell megjegyeznünk, hogy a polgári per jog gyökeres átalakítására az értekezésünk e fejezetében vizsgált időszakban az elemzett perjogi jogrendszerekben nem került sor. Magyarországon átalakult a polgári per célja, és a bíróság és a felek közötti hatalommegosztás Romániában megváltozott, a felek jóhiszemű és a per lezárását célzó magatartásának előírásával; a polgári per résztvevői, szerkezete, és folyamata lényegét tekintve mégis változatlan maradt. A felek perkoncentrációját anyagi jogi jogkövetkezményekkel, preklúzióval érvényre juttató perjogi eszközök ebben az időszakban még kísérleti stádiumban álltak. A vizsgált időszakot tekinthetjük ezért, és a számos – rövidéletű – ekkor kipróbált perjogi megoldás okán a jogalkotó kísérletező hajlamainak kiéléseként, melyből a már szervezett kodifikáció útja, mintegy törvényszerűen következik.

VI. A POLGÁRI PERJOG ÚJRA-KODIFIKÁCIÓJA

VI.1. A polgári per jog újra-kodifikációjának kontextusa

A XX. század utolsó, és a XXI. század első évtizedében világszerte a polgári per jogi rendszerek megújulása volt tapasztalható. KENGYEL e jelenség kapcsán megállapította, hogy a polgári per minőségi átalakulásai a XVIII. század végétől kezdődően jellemzően évszázados hullámokban jelentkeztek, és e jelenség alól a XX–XXI. század vége sem lesz kivétel.⁵¹⁵ Megállapítása kifogástalanul helytálló.

VI.2. Az új Polgári perrendtartás kodifikációjának előkészületei és főbb vívmányai Magyarországon

A Pp. megalkotásához alapot adó társadalmi és gazdasági körülmények gyökeres megváltozása, az Alaptörvényben [O] cikk] hangsúlyozott *egyéni felelősség* szervezőelve, valamint az új Ptk. (2013. évi V. tv.) „társadalmi modellje és az új per jogi szabályozás elvei között”⁵¹⁶ összhang teremtése indoklásával, 2013-ban a jogalkotó a hatályos per jogi kódex modernizációját (nem alapjaiban új törvénykönyv megalkotását) tűzte célul.⁵¹⁷ A megújulás az 1267/2013.(V.17.) sz. Korm. határozattal vette kezdetét.

A 2016. évi CXXX. törvény (továbbiakban: Úpp.) születésének katalizátorai emiatt – hasonlóan elődjéhez – részben a bonyolultabb gazdasági viszonyrendszer szabályozásának növekvő komplexitása, részben pedig a politikai fiat voltak. Elkerülhetetlen a következtetés, hogy a 2013–2016 között lezajlott kodifikáció beillik a VARGA Csaba által ismertetett, GRZYBOWSKI által kimunkált *modernizációs és ideológiai* célú funkcionális kodifikáció-típusokba.⁵¹⁸

A kodifikáció jelentős előzményének tekinthető az Alaptörvény megalkotása, melynek egyes (politikai természetű) alapvető elvei – például a személyi önrendelkezés – kifejezett említést nyertek az Úpp. indoklásában. Itt szükséges megemlíteni, hogy ennek megalkotását politikai természetű vészhelyzet (külföldi megszállás, diplomáciai nyomásgyakorlás stb.) nem befolyásolta.

⁵¹⁵ KENGYEL, *A bírói hatalom... i. m.* 279–280.

⁵¹⁶ *Indokolás 2016*, <http://www.parlament.hu/irom40/11900/11900.pdf> (2016.07.09-i elérés) 234.

⁵¹⁷ IMREGH Géza, *Gondolatok egy új Polgári perrendtartásról*, Magyar Jog, 2014/2, 74.

⁵¹⁸ VARGA Csaba, *Codification as a... i. m.* 322. A szerző hivatkozza GRZYBOWSKI írását: GRZYBOWSKI, Stefan, *Les lumières et les ombres de la codification à l'avenir prochain*, Archivum Iuridicum Cracoviense, 1969/II, 86–90.

A szakirodalomban megfogalmazódott útmutatást – a Pp. ‘születését’ is jellemző „megszüntetve megőrzést”⁵¹⁹ – a kodifikáció eredménye ismeretében megszívleltnek tekinthetjük, ugyanis az új törvénykönyv a bevált megoldásokon ritkán változtat, és akkor is elsősorban a polgári per szerkezeti átalakítása keresztülvitelére. Külföldi jogszabályokból szövegszerű tartalmak átemelése előkészületei során nem azonosítható, bár egyértelmű a jogalkotó szándéka a kódex egyes újításainak mintaértékű külföldi jogrendek szabályozási megoldásaival *legitimálása*.

Az Úpp. koncepciója,⁵²⁰ tervezete⁵²¹ és javaslata egyaránt említést tesz a kodifikáció során folytatott – szerkezeti és tartalmi szempontból elvégzett – jogösszehasonlításról.⁵²² Szükséges megjegyeznünk, hogy ennek körébe elsősorban a Magyarországon hagyományosan „mintaadó”⁵²³ osztrák-német perjogi rendszerek estek, míg a francia és angolszász jog, illetve a kevésbé presztízses regionális kodifikációk (a szlovén, litván és horvát perrendtartások) ritkábban kerültek említésre.

Az utóbbi évek során újításokat átélt – és a kodifikációkor szem előtt tartott – kelet-közép-európai normák felsorolásakor⁵²⁴ a 2013-ban hatályba lépett romániai Polgári eljárásjogi törvénykönyv (134/2010. sz. tv.) nem kerül említésre.

Nem célunk itt azt sejtetni, hogy a magyarországi jogalkotó mintaként kellett volna a romániai kódexre tekintsen. Mindazonáltal – akár felületes – vizsgálata is hasznosnak bizonyult volna, például a keresetlevéllel szemben támasztott fokozott formai és tartalmi követelmények, illetve az írásbeliség hangsúlyos érvényesülése a polgári perre

⁵¹⁹ IMREGH *i. m.* 76–77.

⁵²⁰ A jogalkotó például a perjogi alapelvek és az osztott perszerkezet esetén Németország, az Egyesült Királyság, Szlovénia, Franciaország, Litvánia, Ausztria, Málta, Finnország és Spanyolország polgári perjogát vizsgálta. Lásd: *Az Új polgári perrendtartás koncepciója*, 2015, <http://www.kormany.hu/download/f/ca/30000/20150128%20Az%20%20C3%BAj%20polg%20%20C3%A1ri%20perrendtart%20%20C3%A1s%20koncepti%20%20C3%B3ja.pdf> (2015.06.15-i elérés), 103–109.

⁵²¹ *A Polgári perrendtartásról szóló törvény tervezete*, 2016, http://www.kormany.hu/download/c/4c/a0000/20160411%20Pp%20el%20%20C5%91terjeszt%20%20C3%A9s_honlapra.pdf (2016.04.11-i elérés), 233.

⁵²² VARGA István, *Egység és sokféleség a perrendi kodifikációban – Egy új polgári perrendtartás szabályozási előkérdései*. In: NÉMETH János — VARGA István (szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014, 20.

⁵²³ *Indokolás 2016 i. m.* 234.

⁵²⁴ TRÓCSÁNYI László, *166. ülésnap (2016.09.13.)*, 72. *felszólalás*, http://www.parlament.hu/folyamatban-levo-torvenyjavaslatok?p_auth=VdqXbgiU&p_p_id=pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8_pairAction=%2Fintern%2Fcp%2Ffogy_naplo.fadat%3Fp_ckl%3D40%26p_uln%3D166%26p_felsz%3D72%26p_szoveg%3D%26p_felszig%3D72 (2016.09.13-i elérés). Előterjesztői nyitóbeszédében TRÓCSÁNYI László mintaadóként a német, az osztrák, a svájci és a szlovéniai polgári perjogot említette. A volt szocialista országok megújult perrendtartásairól szólva, a romániai kodifikációról ő sem tett említést.

gyakorolt várható összhatásának prognózisára. A romániai jogalkotó az Úpp. szabályaihoz sok szempontból hasonló megoldásai e téren ugyanis – igaz, a kötelező jogi képviselet teljes mellőzésének is tulajdoníthatóan – megnehezítették a joghoz jutást, ahogyan erről lentebb⁵²⁵ beszámolunk. A magyarországi szakirodalomban, az Úpp. kapcsán e kérdésben potenciális aggályok nemrégiben szintén felmerültek.⁵²⁶

Általános jellegű megjegyzésünk a 2013–2016 között lezajlott kodifikáció kapcsán a jogalkotó törekvése egyes jó ideje érlelődő tanulságok beépítésére, különösen ami a perelőkészítő szak kialakítását, tartalmát és a kereset eldöntésére gyakorolt hatásait illeti. Ebben az Úpp. igazodik a kelet-közép-európai poszt-szocialista perjogfejlődésben napjainkban domináló tendenciákhoz.

A szabályozás előkészítése során a következő explicit kodifikációs célok fogalmazódtak meg:⁵²⁷

1. a perhatékonyság rendszerszintű megvalósítása;
2. a perkoncentráció hangsúlyos érvényesítése;
3. a perelterelés előmozdítása (közvetítői eljárás útján és más eszközökkel);
4. az osztott perszerkezet, a perelőkészítés erősítése, a kereset, viszontkereset, beszámítási kifogás, bizonyítási indítványok rögzítése;
5. a bemeneti szintek eltérő eljárási szabályainak megalkotása;
6. a kötelező jogi képviselet előírása a professzionális pervitelhez;
7. a kis értékű és különös jelentőségű perek különálló szabályozásának megszüntetése;⁵²⁸
8. a kialakult jó gyakorlatok beemelése.

A polgári per szerkezetének koncepcionális átalakítását megvalósítandó, a jogalkotó (többek között a korábban hatályos Rpp. és a jelenleg Ausztriában, Svájcban és Németországban hatályos perrendek mintájára) az *osztott perszerkezetet* javasolta visszavezetni, melynek funkciója a perkoncentráció erősítésével, a perhatékonyság javulásával bővült.⁵²⁹ Az *érdemi tárgyalási szakot* megelőző, és ettől *percezúrával* elhatárolt *perfelvételi szakban* a felek tény- és jogállításaikat a bíróság segítségével

⁵²⁵ Lásd: *lentebb* 154.

⁵²⁶ Lásd: UDVARY Sándor, *A jövő polgári perrendtartása madártávlatból*, Pro Futuro, 2016/2, 126. A szerző bizakodását fejezte ki az írásbeliség kapcsán a jogalkalmazó mértékletessége iránt.

⁵²⁷ Az *Új polgári perrendtartás koncepciója* i. m. 3.

⁵²⁸ Lásd: *Indokolás 2016* i. m. 360.

⁵²⁹ ÉLESS Tamás — ÉBNER Vilmos, *A percezúra – az érdemi tárgyalás előkészítése*. In: NÉMETH János — VARGA István (szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014, 383–385. *Indokolás 2016* i. m. 236.

rögzítenék. Az osztott perszerkezet a polgári jogszolgáltatási rendszer minden bemeneti (járásbíróági és törvényszéki) szintjén érvényre jutna, bár a járásbíróági szinten a személyes megjelenés és szóbeli eljárás, míg a törvényszéki szinten az írásbeli perelőkészítés nyer fokozott hangsúlyt.⁵³⁰

Az általános elsőfokú hatáskört az Úpp. koncepciója még a járásbíróágokhoz helyezte volna, azonban az Úpp. tervezete, javaslata⁵³¹ már a törvényszékekhez telepíti azt, a járásbíróágok számára széles hatáskört biztosítva a 30 millió forint perérték alatti, vagy meg nem határozható perértékű vagyoni keresetek, a személyi állapotot érintő és a végrehajtási perek elintézése terén. Egyúttal a jogalkotó a különleges szakértelmet igénylő vagyoni tárgyú pereket a törvényszékek hatáskörébe telepítette.

A polgári per főbb percselekményeit tekintve a koncepció, és a javaslat nem vetített elő markáns újításokat, kivéve a bizonyítási eljárást, melyben az osztott perszerkezet miatt a bizonyítandó tényállások, bizonyítási eszközök és érdekek már a bizonyítási szak kezdetén rögzítésre kerülnek a perfelvételi tárgyalást lezáró végzésben. *A bizonyítási szükséghelyzetek* eljárásjogi szabályozása terén a Szerkesztőbizottság sajnálatos módon nem foglalt állást, csak a szabályozás lehetőségeit vázolta fel⁵³² azonban ezek konkrét szabályozását az Úpp. javaslata és végleges szövege már tartalmazza.⁵³³ Az állítási szükséghelyzet perintézménye is bevezetésre került az Úpp. normái közé.

Az Úpp. a fellebbezés terén is jelentős változást hozott, taxatívén előírva azokat a fellebbezési okokat, melyeket a fellebbviteli bíróság hivatalból vizsgálni köteles, és melyek az elsőfokú határozat kötelező hatályon kívül helyezését eredményezik (Úpp. 379–380. §-ok). A rendkívüli perorvoslatok vonatkozásában a Koncepció a hatályos rendszer fenntartása mellett a felülvizsgálati eljárás és az alkotmányjogi panasz szabályozásának összhangba hozását tűzte ki célul, melyet az Úpp. megvalósít.

A kodifikáció jogi-politikai körülményeit tekintve szükséges megjegyeznünk, hogy erre a szakirodalomban már hosszú ideje, az 1990-es évek kezdetétől igény mutatkozott. Véleményünk szerint ezért tekinthető, az 1980-as években zajlott, a korban részletesen megvitatott, de végül le nem zárult perjogi kodifikáció kései folytatásának is. E jellegét látszik alátámasztani, hogy a XXI. századi kodifikáció is NÉMETH János

⁵³⁰ *Indokolás 2016 i. m. 236.*

⁵³¹ *Indokolás 2016 i. m. 251.*

⁵³² *Az Új polgári perrendtartás koncepciója i. m. 47.*

⁵³³ *Indokolás 2016 i. m. 327, 341–342.*

vezetése alatt kezdődött meg.

VI.3. Gondolatok az új Polgári eljárásjogi törvénykönyv kodifikációjáról Romániában

Románia jogrendjében az új Polgári törvénykönyv hatályba lépése és a Polgári eljárásjogi törvénykönyv elavult szövege és számos módosítása sürgössé tették egy korszerű eljárásjogi kódex megalkotását és hatályba léptetését. Az eljárásjogi kodifikációs igény mégsem belső okokra vezethető vissza: az Európai Bizottság az úgynevezett Együttműködési és Ellenőrzési Mechanizmus keretein belül, eziránt egyre erősebb nyomást gyakorolt. Az Úpejtk. már a 2007. évi országjelentésben beharangozásra került, főbb intézkedései az ÍCCJ tehermentesítésére, az elsőfokú hatáskörök átszervezésére és egyes perelhúzási taktikák visszaszorítására irányultak.⁵³⁴

A 2012. évi országjelentés, megismételve a nemzetközi nyomásgyakorlást célzó panaszokat pozitívként nyugtázta a kodifikációs folyamat lezárását.⁵³⁵ Végül, a 2012-ben kihirdetethez képest jelentősen átalakult kódex 2013. február 15-én lépett hatályba.

Az eljárásjogi törvénykönyv jogalkotói koncepciója⁵³⁶ a jogalkalmazás minőségének javítását, és az optimális és előrelátható pertartamot tűzte ki célul. Kifejezetten előírta a polgári per alapvető elveinek újonnan bevezetendő katalógusát, az elsőfokú általános hatáskör a bíróságitól a törvényszéki szinthez telepítését és az ÍCCJ kizárólag jogegységesítő hatáskörrel felruházását a polgári per során.

A keresetek formai és tartalmi elemei kapcsán szigorítást írt elő, a perfelvételle (alperesnek megküldésre) alkalmatlan keresetek visszautasításával, a tárgyalási szakot megelőző új perszak (perelőkészítés) bevezetésével. A tárgyalás bizonyítási és érdemi szakra osztásával egyidejűleg a bizonyítást zárt tárgyaláson rendelte volna elvégezni (utóbbi rendelkezés mindmáig nem lépett hatályba). Rendelkezett továbbá a perelhúzási kifogás új intézményének bevezetéséről, a tárgyaláson idézés lehetőségéről is. Érdekes módon nem tartalmaz viszont rendelkezéseket a preklúzió bevezetéséről, vagy más a

⁵³⁴ *A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak Románia kísérő intézkedésekkel kapcsolatos, csatlakozást követő előrehaladásáról*, 2007, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007DC0378&from=EN> (2016.06.06-i elérés).

⁵³⁵ *A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a Románia által az együttműködési és ellenőrzési mechanizmus keretében elért haladásról*, 2012, <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2012/HU/1-2012-410-HU-F1-1.Pdf> (2015.06.05-i elérés), 7–8.

⁵³⁶ *Hotărâre nr. 1527/2007 pentru aprobarea Tezelor prealabile ale proiectului Codului de procedură civilă*, Monitorul Oficial, 889/2007.12.27.

felek anyagi jogaira kiható intézkedésről a per gyorsítására. Látható helyen szerepelnek viszont benne az EJEB elvárásai az ésszerű pertartam kapcsán.

A kódex mindössze 21 oldal terjedelmű jogalkotói indokolása⁵³⁷ [melynek a polgári peres eljárásra – ideértve a rendes és rendkívüli perorvoslatokat is – vonatkozó része összesen 6 (!) oldal] a koncepcióban említettek mellett elsősorban a modern kommunikációs eszközök ‘bevetését’ hangsúlyozta az ésszerű pertartam biztosítására, és hangsúlyozta a per írásos előkészítése, a bizonyításfelvétel és az érdemi tárgyalás elválasztását. A pergyorsítás további módszereit elsősorban a kizárás és a különböző kifogások felhozásának korlátozásában látta.

A perorvoslatok tekintetében a koncepció – az Úpejtk. rendelkezéseiben véghzévitt módon – főszabály szerint a fellebbezést rendelte alkalmazni, a felfolyamodás tulajdonképpeni rendkívüli kasszációs perorvoslattá alakításával.

VI.4. Összegzés

Látható, hogy a XXI. század elején mind a romániai, mind pedig a magyarországi jogalkotó az átfogó perjogi kodifikáció útjára lépett. Mindkét jogalkotó saját döntését a pertartam növekedésével, az igazságszolgáltatás minőségének javításával, az e téren különösen az EJEB részéről érkező visszacsatolás figyelembe vételével is indokolta.

Az ésszerű (illetve optimális) pertartam biztosítására részben hasonló eszközökhöz nyúltak: ilyenek a keresetindítás körülményeinek formalizálása, a perszerkezet átalakítása. Fő különbségként azonban megállapítható, hogy míg a magyarországi jogalkotói koncepció, a történelmi trendet folytatva a felek mozgósítását anyagi jogaikra is kiható módszerekkel kíváta elérni, addig a romániai a bíróság mozgósítását találta kivitelezhetőbbnek, a perszerkezet átalakításával egyetemben.

Meg kell állapítanunk, továbbá, hogy a magyarországi kodifikáció előzményei újból az alkotmányozásra, a romániai kodifikációé pedig a külföldről érkezett ösztökélésre, és erőltetett modernizációs kényszerre vezethetők vissza. További fontos különbség, hogy míg a magyarországi kodifikáció legalább részben jogösszehasonlító munka eredménye, addig a romániai kódex jogalkotói indokolása a polgári peres eljárás vonatkozásában figyelembe vett külföldi perjogi jogforrásokat egyáltalán nem említi.

⁵³⁷ *Expunere de motive*, <http://www.cdep.ro/proiecte/2009/400/10/3/em413.pdf> (2016.05.05-i elérés), 1–6.

VII. A MAGYARORSZÁGI ÉS ROMÁNIAI POLGÁRI PER ALAPVETŐ

ELVEINEK ÁTALAKULÁSA

A polgári per alapvető elveinek katalógusa és mibenléte ‘örökzöld’ kérdés. Átvágva a szakirodalmi viták⁵³⁸ gordiuszi csomóját az új Polgári perrendtartás (Úpp.) – a tervezeténél ugyan kevésbé ‘népes’ de mégis – részletes elvi bevezető részt tartalmaz, mégpedig elsősorban a NÉMETH János által korábban azonosított jellemzően perjogi alapelvek szem előtt tartásával.

Romániában 2013. február 15-én hatályba lépett a 134/2010. sz. tv. (Úpejtk.), mely az 1865. évi – számtalanszor módosított – kódexet váltotta fel, elődjével ellentétben, francia, luxemburgi és (az Úpp. elvi részével máskülönben közös)⁵³⁹ svájci mintára⁵⁴⁰ szintén új bevezető címében tartalmazza a polgári per alapvető elveinek felsorolását és ezeket részletesen ki is fejti.

A perrendtartások alapelvi bevezető fejezeteinek tartalmát – alapelvi katalógusát – illetően általános megjegyzésünk, hogy mind a magyarországi Úpp. mind pedig a romániai Úpejtk. jogalkotója e téren választhatott:

1. fenntarthatta (Románia esete), vagy újra meghonosíthatta (Magyarország esetén az 1911. évi I. tc. megoldása) volna a történelmi hagyományokkal összhangban álló *elvi bevezető rész nélküli szabályozási modellt*;
2. dönthetett népes – a polgári per alkotmányos és bírói szervezetet érintő alapelveit is megismétlő – alapelvi katalógus kodifikációja mellett (a romániai jogalkotó megoldása), mely ez az Úpp. tervezetének⁵⁴¹ alapelvi részéhez hasonlóan a tisztességes eljárás egyes elveire – például a fegyverek egyenlőségére – is kitér (bár az Úpp. javaslatának szövege e modelltől elfordult);
3. alkalmazhatott vázlatos, és kizárólag a polgári per specifikus alapvető elveit kihangsúlyozó alapelvi bevezető részt (az Úpp. megoldása).

⁵³⁸ Lásd: VARGA István, *Perrendi szabályozási igények azonosítása jogösszehasonlító kitekintéssel*. In: VARGA István (szerk.), *Codificatio processualis civilis. Studia in honorem Németh János*, 2. köt., ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013, 499. WOPERA, *Előzetes megfontolások... i. m.* 217.

⁵³⁹ Lásd: *Indokolás 2016 i. m.* 235.

⁵⁴⁰ LEȘ, Ioan, *Rolul activ al judecătorului în contextul Noului cod de procedură civilă*, Acta Universitatis Lucian Blaga, 2014 Supliment, 18. Érdekes módon, azonos külföldi ‘minta’ két látványosan különböző alapelvi katalógust eredményezett.

⁵⁴¹ *A Polgári perrendtartásról szóló törvény tervezete i. m.* 8–9.

VII.1. Alapvető elvek a magyar polgári perben

VII.1.1. *Az alapvető elvek katalógusa*

A polgári per alapvető elveinek osztályozása során a szakirodalom nem jutott nyugvópontra ezek kimerítő – és egységes – katalogizálása terén. Csoportosításukra mégis kialakultak általános elfogadottságnak örvendő tanok.⁵⁴² NÉMETH ezeket specifikus funkciójuk szerint „*az igazságszolgáltatás működésének*” alapelveire (valamint *a kapcsolódó alanyi jogokra*) osztotta és ezek mellett „*a polgári eljárás sajátos alapelveit*” különböztette meg.⁵⁴³

Értekezésünk – és a 2016-ban lezárult magyarországi polgári perjogi kodifikáció – szempontjából utóbbi kategória bír különös jelentőséggel. Ennek értelmében NÉMETH a következő *jellemzően eljárásjogi alapelveket* különböztette meg:

1. a kérelemre történő eljárás elve;
2. a jóhiszemű eljárás elve;
3. a rendelkezési elv;
4. a peranyagszolgáltatási elv;
5. a jogérvényesítés segítésének elve.⁵⁴⁴

VII.1.2. *A polgári eljárás hatályos alapelveiről*

A szakirodalom nem jutott nyugvópontra az alapvető elvek mibenlétét illetően, köszönhetően részben a jogalkotónak, mely nem izolálta az igazságszolgáltatás általános elveit a polgári per sajátos alapelveitől sem korábban, sem pedig a VIII. Ppn. útján. Így több konkuráló alapelvi katalógus alakulhatott ki. Szemben a szakirodalomban gyakran használt *legális rendszerrel* vagy az igazságszolgáltatás általános és a polgári eljárás sajátos alapelveit elválasztóval, a Pp. nem tartalmaz nyilvánvaló elgondolást, melynek mentén az alapvető elveket strukturálná. Szövegében vegyülnek az Alkotmányból (Alaptörvényből) – közvetetten nemzetközi egyezményekből (EJEE, az ENSZ

⁵⁴² Lásd: *fentebb* 51.

⁵⁴³ NÉMETH János, *Alapvető elvek*. In: NÉMETH János — KISS Daisy (szerk.), *A Polgári perrendtartás magyarázata - Harmadik (átdolgozott) kiadás* (3. kiadás), 1. köt., CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2010, 59–61. Az igazságszolgáltatás alapvető elveiként: 1° a bírói út kizárólagossága; 2° a bíróság előtti egyenlőség; 3° az anyanyelvhasználat; 4° a nyilvánosság; 5° a társasbíráskodás; 6° az ülnökrésztétel; 7° a bírói függetlenség; 8° a közvetlenség, és 9° a szóbeliség elveit sorolta fel. Az igazságszolgáltatással kapcsolatos alanyi jogok álláspontja szerint a következők: 1° a bírósághoz fordulás joga; 2° a tisztességes eljáráshoz való jog; 3° a törvényes bíróhoz való jog; 4° a védelemhez való jog; 5° a jogorvoslathoz való jog; 6° a szabad bizonyítás és a bizonyítékok szabad mérlegelésének elve.

⁵⁴⁴ NÉMETH, *Alapvető elvek... i. m.* 60.

Közgyűlésének XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya) – és más jogforrásokból kiolvasható elvek a polgári perre sajátosan vonatkozókkal.

A hatályos Pp. a következő alapvető elveket katalogizálja⁵⁴⁵ (a teljesség igénye nélkül, ugyanis kimaradt például a *képviselő*hez és a *jogorvoslat*hoz való jog is):

1. a tisztességes eljárás elve [2. § (1) bek.];
2. a per ésszerű időn belül befejezésének elve [2. § (1) és (2) bek.];
3. a rendelkezési elv [3. § (1) és (2) bek.];
4. a tárgyalási elv [3 § (3) és (4) bek.];
5. a szabad bizonyítás elve [3. § (5) bek.];
6. a fegyveregyenlőség elve [3 § (6) bek.];
7. a nyilvánosság elve [5 § (1) és (2) bek.];
8. az anyanyelv használatának elve (6. §);
9. a bírósághoz fordulás jogának elősegítése [7. § (1) bek.];
10. a bíróság tájékoztatási kötelezettsége [7. § (2) bek.];
11. a jóhiszemű pervitel (8. §).

VII.1.3. *A tisztességes eljárás gyűjtő-elve*

A Pp. által szentesített tisztességes eljárási elv korábban az Alkotmány 57. cikkének rendelkezéseire vonatkozott, melynek releváns része szóról szóra átvéve az ENSZ Egyezségokmány 14. cikk (1) bek. II. mondat szövegét a következőképpen szövegezték:

„Mindenkinek joga van ahhoz, hogy (...) valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos [az Egyezségokmányban⁵⁴⁶ *fair* – megj. Sz. J.] és nyilvános tárgyaláson bírálja el.”

Ezzel szemben az Alaptörvény XVIII. cikk (1) bek. már a következő, láthatóan az EJEE 6. cikk (1) bek. I. fordulat megfogalmazását⁵⁴⁷ mímelő szövegezést tartalmazza az ésszerű pertartam explicit említésével:

⁵⁴⁵ WOPERA, *Előzetes megfontolások... i. m.* 220. A szerző felsorolja a különböző kialakult ‘iskolákat’ (1. 4. jegyzet). Itt szükséges megjegyezni, a felsorolást kiegészítve, hogy KENGYEL jelenlegi álláspontja szerint (lásd: KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 70–71.) a szabad bizonyítás, a nyilvánosság, a szóbeliség, közvetlenség és az anyanyelv használatának elvei is a polgári eljárás sajátos elvének minősülnek. A további említett autoritások katalógusai legutóbbi álláspontjukat is tükrözik. Vö. WOPERA Zsuzsa (szerk.), *Kommentár a polgári perrendtartáshoz*, 1. köt., Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 22.

⁵⁴⁶ *International Covenant on Civil and Political Rights*, <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx> (2014.06.25-i elérés).

⁵⁴⁷ „Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában (...)” *Emberi Jogok Európai Egyezménye*, http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_HUN.pdf (2014.06.26-i elérés).

„Mindenkinek joga van ahhoz, hogy (...) valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes [az EJEE szövegében szintén *fair* – megj. Sz. J.] és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.”

Az EJEB gyakorlatában a *tisztességes eljáráshoz való jog szűk értelemben* magába foglalja: 1° a kétoldalú meghallgatás (kontradiktórius eljárás); 2° a fegyveregyenlőség; 3° a személyes meghallgatáshoz való jog és 4° a tárgyalás nyilvánossága elvét.⁵⁴⁸

KISS Daisy a tisztességes eljárást tágan értelmezi és az EJEE 6. cikk (1) bekezdésében előírt más – az egyezményben és a korábbi Alkotmányban is külön nevesített – alapvető elveket is e fogalom égisze alá helyez. Így: 1° a felek esélyegyenlőségét (bíróság előtti egyenlőség, kétoldalú meghallgatás); 2° a törvényes, független és pártatlan bírósághoz való jogot (a bíróság mint intézmény és a bíró mint személy függetlensége, pártatlan ítékezés); 3° a per ésszerű időtartamának elvét, és 4° a tárgyalás igazságosságának elvét is (ideértve az ésszerű pertartamot, illetve a tisztességes eljáráshoz való jogot is).⁵⁴⁹

NÉMETH János a tisztességes eljáráshoz való *jogba* (melyet elsősorban az igazságszolgáltatással kapcsolatban érvényesülő alapjognak, és nem alapelvnek tekint) tartozónak ítéli: 1° a kétoldalú meghallgatás elvét; 2° a független és pártatlan bírósághoz való jogot, és 3° a per ésszerű időn belül történő elbírálását.⁵⁵⁰

Látható, hogy a tisztességes eljárás elve – szűk és tág értelmét véve – gyűjtőfogalomként működik. Magába foglalja az igazságszolgáltatás a *Pp. szövegében meghatározott alapvető elvei közül*: a szűk értelemben vett tisztességes eljárást (ideértve a törvényes, független és pártatlan bíróság Alaptörvényben előírt elvárását is), a per ésszerű időn belül befejezését, a fegyveregyenlőséget, a perbeli esélyegyenlőséget és ennek biztosítására a bírósághoz fordulás jogának elősegítését, a bíróság tájékoztatási kötelezettségét és az anyanyelvhasználat elvét, végezetül pedig a nyilvánosság elvét. Kissé erőltetve ugyan, de a tisztességes eljáráshoz való jog folyamányának tekinthető⁵⁵¹ a rendelkezési jog is.

⁵⁴⁸ VITKAUSKAS, Dovidas — DIKOV, Grigoriy, *Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights*, Council of Europe, Strasbourg, 2012, 45–57.

⁵⁴⁹ KISS Daisy, *A fair eljárás... i. m.* 118–129.

⁵⁵⁰ NÉMETH, *Alapvető elvek... i. m.* 61.

⁵⁵¹ BAKOS Kitti, *A tisztességes eljáráshoz való jog a jogágak határán*, *De iurisprudentia et iure publico* – jog és politikatudományi folyóirat, 2011/2, 8–11.

VII.1.4. *A per ésszerű időn belül történő befejezésének elve*

A jelen értekezés kereteinek túlfeszítése elkerülésére a tisztességes eljárásból fakadó összes elv részletes elemzését mellőzzük, az ésszerű pertartam kapcsolódó problémájára és az ebből fakadó szabályozásra ellenben részletesebben kitérünk, ugyanis az Úpp. kodifikációjának egyfajta leit-motívumává nemesedett. Itt szükséges megjegyezni, hogy a(z időbeli) perhatékonyság elvi jellege vitatott. SZABÓ Imre álláspontja szerint például:

„(...) a perhatékonyságot nem eljárási alapelvként, sokkal inkább percélként kell felfogni. Olyan percélnak, amely anyagi jogi oldalról a helyes, jogszabályoknak megfelelő ítéletet, eljárásjogi oldalról az eljárási jogszabályoknak megfelelő perbeli cselekmények sorát jelenti.”⁵⁵²

Ezzel ellentétében áll a KENGYEL által képviselt, klasszikusnak mondható felfogás, mely a perhatékonyság alatt a per ésszerű idő és költségdimenzióját érti.⁵⁵³ A jelen értekezésben mi is ezen állásponthez csatlakozunk, annak vitatása nélkül, hogy a polgári per időtartama valóban – ahogyan GÁSPÁRDY állítja – metajurisztikus eredetű⁵⁵⁴ fogalom, mely percélként is felfogható.

A polgári per időtartama nem új keletű probléma, a Pp. kodifikációjakor is szempont volt és az 1989 előtti időszak jogirodalma is felhívta rá a figyelmet.⁵⁵⁵ Az illető évben A polgári per idődimenziója c. könyvében GÁSPÁRDY László így fogalmazott: „A (...) perek hosszú futamideje ördögi ebként szívósan követi történelmi útján az igazságszolgáltatás Faustját.”⁵⁵⁶

A jogalkotó e kérdésre többféle megoldást igyekezett lelteni. Az „ésszerű időn belüliség” már az 1992. évi LXVIII. sz. tv. (V. Ppn.) indokolásában is felbukkan (*optimális* pertartam⁵⁵⁷ értelemben, a korábbi gyorsaság helyett). Az Alkotmánybíróság már ugyanabban az évben 8/1992. (I. 30.) AB határozatában megállapította, hogy a perben beálló szükségtelen késlekedés az ésszerű pertartam követelményével ellentétes.

⁵⁵² SZABÓ Imre, *A hatékonyság: megvalósítható cél vagy eljárási elv*. In: HARSÁGI Viktória — WOPERA Zsuzsa (szerk.), *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században*, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., 2007, 369.

⁵⁵³ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 76–77.

⁵⁵⁴ SZABÓ Imre, *i. m.* 370.

⁵⁵⁵ GÁSPÁRDY László, *A polgári perrendtartás átfogó újraszabályozása és a pertartamrövidítés néhány lehetősége*, Magyar Jog, 1984/1, 57–58. WELLMANN György, *Kerekasztal-konferencia a polgári pertartam problémáiról*, Magyar Jog, 1983/2, 185.

⁵⁵⁶ Idézi: SZABÓ Imre, *i. m.* 363.

⁵⁵⁷ Az optimális pertartam nem azonos az ésszerű pertartammal, ahogyan azt CZOBOLY kimutatja. Lásd: CZOBOLY Gergely, *A polgári perek elhúzódása*. In: JAKAB András — GAJDUSCHEK György (szerk.), *A magyar jogrendszer állapota*, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest, 2016, 760–761.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (84) 5 sz. ajánlásának⁵⁵⁸ megfelelően – mely javasolta az ügy legfeljebb két tárgyaláson elintézését – a jogalkotó az 1995. évi LX. sz. tv. (VI. Ppn.) 15. § (1) és (2) bek. által a Pp. 141. § (2) bek. rendelkezéseit (tényállítások, nyilatkozatok, bizonyítékok gondos pervitelnek megfelelő előadása) a Pp. 141. § (6) bekezdésében előírt szankció (az illető tényállítás, nyilatkozat, bizonyíték hiányában határozás) terhe mellett határozta meg. Ezután a jogalkotó definiálta az ésszerű pertartamot, majd a 2003. júliusától induló perekben lehetővé tette a bíróság perlését is az ennek meghaladásából keletkezett károk megtérítésére.⁵⁵⁹

A 2006. évi XIX. tv. rendelkezéseivel bevezetésre került a *perelhúzási kifogás*⁵⁶⁰ mellyel a fél, a beavatkozó vagy az ügyész élhet, amennyiben feltételei teljesülnek (Pp. 114/A §), mely azonban nem volt képes orvosolni a növekvő pertartam problémáját, többek között a kifogás elbírálásának hosszú időtartama miatt sem (sic!).⁵⁶¹ Itt szükséges megjegyezni, hogy hasonló intézkedéssel a romániai jogalkotó szintén próbálkozott, a magyarországihoz hasonló ‘sikerrel’.

Végezetül a jogalkotó – mintegy végelkeseredésében – több lépésben ‘újjáélesztette’ a Pp. korábbi 47. §-ának 1997-ben hatályon kívül helyezett tartalmát, így legvégül az Országos Bírósági Hivatal elnöke, saját kezdeményezésből bármely ügy más azonos hatáskörű bírósághoz helyezését elrendelhetette.⁵⁶² E hatáskörét a jogalkotó az Alaptörvény 11. cikk (3) bekezdésében is rögzítette – minden biztonság kedvéért – az időbeli perhatékonyság elvét felhasználva (kihasználva?), háttérbe szorítva egyúttal a törvényes bíróhoz való jogot. E legutóbbi jogalkotói lépés előtérbe hozza az időbeli perhatékonyság politikai céljának túlhajtásából eredő kockázatokat. A Pp. 47. § ilyen tartalmát a jogalkotó végül a 2013. évi CXXXI. tv. által hatályon kívül helyezte.

VII.1.5. A polgári per egyes sajátos elvei és metamorfózisuk

Tekintettel az Úpp. megalkotásával lezárult perjogi kodifikáció kinyilvánított

⁵⁵⁸ Recommendation no. R (84) 5 of the Committee of Ministers to Member States on the Principles of Civil Procedure Designed to Improve the Functioning of Justice, (Recommendation), Council of Europe - Committee of Ministers, 1984, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804e19b1> (2016.01.05-i elérés).

⁵⁵⁹ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m. 77.* NÉMETH, *Alapvető elvek... i. m. 68–69.*

⁵⁶⁰ Lásd: KISS Daisy, *Felelőtlen felelősök: a bírósági eljárások elhúzódnása miatti kifogás új jogintézménye a polgári perekben*, Fundamentum, 2004/1, 150.

⁵⁶¹ TRUNKOS Krisztina, *Az eljárás elhúzódnása miatti kifogás intézménye alkalmas-e a perhatékonyság biztosítására?* In: BARTA Judit — WOPERA Zsuzsa (szerk.), *Kodifikációs tanulmányok a polgári jog és a polgári eljárásjog témakörében*, Novotni Alapítvány, Miskolc, 2011, 306–307.

⁵⁶² Lásd például: BH 2012. 293.

céljára mely a jogok hatékony érvényesítésének elősegítése, szükségesnek tartom a polgári per elvei közül a felek perviteli magatartását meghatározókat elemezni. A magyarországi jogalkotó 1989-et követő konstans politikája volt a felek felelősségtudatának megerősítése, és várhatóan újra a felek és a bíróság viszonya kerül majd átalakításra a lezárult kodifikáció nyomán.

VII.1.5.1. A rendelkezési elv

NÉMETH a rendelkezési elvet a következőképpen határozta meg:⁵⁶³ „A rendelkezési elv a fél jogát jelenti az eljárás megindítására, a már megindított eljárásban az eljárás személyi és tárgyi kereteinek, valamint részben a menetének meghatározására.” Az eljárásjogi értelemben vett rendelkezési elv, mely a tisztességes eljáráshoz való jogból is levezethető, az alkotmányos önrendelkezési jog egyik megnyilvánulása.⁵⁶⁴ Ezt az Alkotmánybíróság először 8/1990. (IV. 23.) AB határozatában bontotta ki, és később az 1/1994. (I. 7.) sz. határozatban is részletezte (utóbbi esetben az ügyész szerepére vonatkozóan a polgári perben).

Az Alkotmánybíróság gyakorlata idézte elő a VI. Ppn. megalkotását, mely a szocialista rendelkezési elvvel leszámolt. Végül a VIII. Ppn. mondta ki elvi éllel a kérelemhez és jognyilatkozatokhoz⁵⁶⁵ – így a felperes által meghatározott vagy megváltoztatott pertárgyhoz, a fél perbeli rendelkező cselekményeihez (jog elismerése, jogról való lemondás, egyezségkötés), a keresettől elálláshoz, a per közösen kérhető megszüntetéséhez – kötöttség elvét és terjesztette ezt ki a teljes polgári perre.⁵⁶⁶ A bíróság a felek perbeli rendelkező cselekményeit érvényességük, vagy a fél méltányolható érdekeivel való összeférhetőségük szempontjából nem vizsgálhatja.⁵⁶⁷

A rendelkezési elv fogalma két másik alapvető elvet foglal magában: *a kérelemre történő eljárás* elvét és *a kérelemhez kötöttség elvét*. A kérelemre történő eljárás elvét [a perbeli legitimációval rendelkező – érdekelt vagy törvény által feljogosított – (materiális vagy processzuális) felperes perindítási, és fellebbezési monopóliumának főszabályát] a Pp. 3. § (1) bekezdése szentesíti, mely vonatkozik a viszontkeresetre és a beszámítási kifogásra is. A Pp. 3. § (2) bekezdése rögzíti a kérelemhez kötöttség főszabályát miszerint a bíróság nem peresített anyagi jogokról nem határozhat, kivéve, ha erre a törvény

⁵⁶³ NÉMETH, *Alapvető elvek... i. m.* 71.

⁵⁶⁴ BAKOS *i. m.* 8.

⁵⁶⁵ WOPERA Zsuzsa, *A polgári perjog alapelvei*. In: WOPERA Zsuzsa (szerk.), *Polgári perjog általános rész*, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005, 55.

⁵⁶⁶ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 72–73.

⁵⁶⁷ NÉMETH, *Alapvető elvek... i. m.* 72.

felhatalmazza. Továbbá a felek kérelmén nem terjeszkedhet túl, ellenben minden perbe vitt jogviszonyról határozni köteles (az ítélet teljességének követelménye).⁵⁶⁸ Mindazonáltal a magyarországi perjogban ez utóbbi elvet számos esetben a jogalkotó (pl. a gyermek érdekében hozott határozat házassági perekben) és különösen a joggyakorlat mellőzi. Utóbbira példa a kártérítés módjának meghatározása melyben a bíróság az általa legjobbnak látott módon dönthet és a tartási szerződésekre vonatkozó perek esete (ld. Legfelsőbb Bíróság PK 44. és PK 78 sz. állásfoglalások).⁵⁶⁹

A Pp. 3. § (2) bek. II. mondat értelmében „[a] bíróság a fél által előadott kérelmeket, nyilatkozatokat nem alakszerű megjelölésük, hanem tartalmuk szerint veszi figyelembe.” Ennek értelmében a nyilatkozatok és kérelmek jogi minősítését a bíróság adja meg (melyre a joggyakorlat számtalan példát kifejlesztett). A romániai szabályozásban a peresített tényállás (perbeli jogviszony) jogi minősítésének meghatározása is a bíróságra hárul (*jura novit curia* elv), a magyarországi norma viszont ezt a lehetőséget explicit nem jelöli meg, bár annak alapján született joggyakorlat ebbe az irányba mutat.⁵⁷⁰

E gyakorlat veti fel a *jogcímhez kötöttség* érzékeny kérdését is. Bár a többségi konszenzus szerint „[a] bíróság feladata a kereseti kérelem alapjául szolgáló jogviszony elbírálása a jogszabályok helyes alkalmazásával (...)”⁵⁷¹ egyre erősödnek azok a hangok, melyek a polgári per alapelveire hivatkozva, *lex lata* is úgy találják, hogy a felek rendelkezési joga a keresetben megjelölt jogállításokra (a jogcímre) is kiterjed. HAUPT 2003-ban úgy vélekedett, hogy a hatályos Pp. alapján a bíróság a fél keresetének jogcíméhez is kötött, és ennek általános elfogadásában a polgári per gyorsításának egyik eszközét látta.⁵⁷² Újabban PARLAGI, részletesen kidolgozott alapelvei érveléssel, a pártatlanság, tisztességes eljárás, a polgári per ésszerű időtartama, és elsősorban a

⁵⁶⁸ BAKOS *i. m.* 9.

⁵⁶⁹ NÉMETH, *Alapvető elvek... i. m.* 73–74. WOPERA, *A polgári perjog alapelvei... i. m.* 53–55.

⁵⁷⁰ EBH 2004. 1143.: „A bíróságnak a felek jognyilatkozataihoz való kötöttsége nem jelenti azt, hogyha valamelyik fél a perbeli jogviszony jogi minősítését illetően tévesen rossz jogcímet jelöl meg, azt a bíróság a határozata meghozatalánál nem minősíthesse a jogszabályi rendelkezéseknek megfelelően. Erre azonban csak akkor van lehetőség, ha a helyes minősítéshez valamennyi tény, bizonyíték, adat rendelkezésre áll.” BH 2007. 191.: „A bíróság a szerződés semmisségét olyan okból is megállapíthatja, melyre a felek nem hivatkoztak, ha a perben rendelkezésre álló bizonyítékok alapján a semmisségi ok megállapítható.” Lásd: UDVARY Sándor, *Polgári perrendtartás kiegészítve jogegységi határozatokkal és bírói gyakorlattal*, Novissima Kiadó, Budapest, 2012, 9.

⁵⁷¹ BAKOS *i. m.* 10. Lásd: BDT 2007. 1543; BDT 2008. 1823.; UDVARY, *Polgári perrendtartás... i. m.* 9.

⁵⁷² HAUPT Egon, *A polgári per gyors befejezésének eszközei a hatályos eljárási törvény alapján*, Magyar Jog, 2003/9, 546–547.

rendelkezési elv, a tárgyalási elv és az alapvető elvek normatív jellege alapján állítja,⁵⁷³ hogy a jogcímhez kötöttség létezik, és alkalmazása a polgári per hatékonyságát javítaná. Az így kifejezett álláspontokat, lehetséges megalapozottságuk ellenére, talán a joghoz jutás megkönnyítése jegyében,⁵⁷⁴ a gyakorlat mindeddig nem sajátította el.

A magyarországi gyakorlat is kifejlesztette (a romániai polgári eljárásjogban immár explicit módon előírt) fakultatív jogcímhez kötöttség elvét melynek értelmében, amennyiben a felperes kifejezetten kéri egy jogcím mellőzését a per megoldásakor, ennek figyelembe vétele sértené a kereseti kérelemhez kötöttség elvét (BDT 2007. 1543 – 1. sz. jegyzet).

Az Úpp. 2. § (1) bekezdésének szövege továbbiakra nézve abszolút terminusokban határozza meg a felek *materiális rendelkezési jogát*: „A felek szabadon rendelkeznek perbe vitt jogaikkal.” A *kérelemre történő eljárás elvét*, mely szintén a rendelkezési elv alá betagolható – a hatályos szabályozáshoz képest minimális terminológiai eltéréssel – az Úpp. 1. § (2) bek. szövege határozza meg. Véleményünk szerint téves e szöveg A törvény hatálya szakasz cím alá telepítése, helye az Alapelvek c. szakaszban, a 2. §-ban lenne, ahogyan azt az Úpp. tervezetének 9. §-a tartalmazta⁵⁷⁵ (igaz Általános szabályok szakasz cím alatt).

A jogcímhez kötöttség kérdését az Úpp. 2. § (2) bek. minden kétséget kizáróan oldja meg: a bíróságot eltérő törvényi rendelkezés hiányában a felek által megjelölt kérelemhez és annak általuk tulajdonított jogcíméhez („jognyilatkozatokhoz”) köti. Az egyértelműség kedvéért elejti az Úpp. tervezetének 9. § (2) bekezdés II. mondat szövegezését, mely a hatályos Pp. 3. § (2) bek. II. mondatának rendelkezését megőrizve lehetővé tette volna, hogy a felek által alakszerűen tévesen tett jognyilatkozatot a bíróság ezek tartalmához igazítsa.

Az újítást elsősorban az Úpp. professzionális pervitelhez igazított, a felek felelősségét előtérbe helyező szervezőelvé támasztja alá, ráadásul úgy, hogy a szigorú jogcímhez kötöttség alól az amúgy a törvényszéki általános hatáskörhöz igazított kódex a járásbíróságok előtti eljárás esetén sem ad felmentést.⁵⁷⁶

⁵⁷³ PARLAGI Máttyás, *Az érvényesíteni kívánt jog elbírálása, különös figyelemmel a polgári perrendtartás alapelveire*, Magyar Jog, 2013/4, 224–226.

⁵⁷⁴ Véleményünk szerint e tényállás részben a BECK által ismertetett joghoz jutás elősegítésének jelenkori megnyilvánulása, mely a Kiss által körülírt fair eljárás biztosításának szándékából ered, akár a perhatékonyság hirdetett céljával ellentétesen is. Lásd: *fentebb* 53.

⁵⁷⁵ *A Polgári perrendtartásról szóló törvény tervezete i. m. 8.*

⁵⁷⁶ Lásd az Úpp. 170. § indokolását is: *Indokolás 2016 i. m. 325.*

VII.1.5.2. A tárgyalási elv

Egy polgári eljárásjogi rendszernek funkciójából adódóan tisztázni kell, milyen formában zajlik a peranyag begyűjtése, a per megoldása szempontjából releváns tényállás kifejtése, az annak bizonyítására szóló eszközök megjelölése és (amennyiben lehetséges) beszolgáltatása.

Ez kétféle koncepció mentén lehetséges: az első *a nyomozati (vizsgálati) elv*, a második a *tárgyalási elv*. Ezek a maguk módján nem alkotnak tiszta típusokat, egy kontinuum két pólusaként foghatók fel, a bíróság aktivitása függvényében a peranyagszolgáltatás terén. A Rpp. például az úgynevezett *vegyes tárgyalási elvet* alkalmazta. Ezzel szemben csak moderált változást hozott a Pp. eredeti szövege, mely az anyagi igazság megismerését jelölte ugyan a polgári per céljaként, de a szocialista tárgyalási elv érvényesítésekor megőrizte a felek kötelességét, hogy a per eldöntéséhez szükséges tényeket és bizonyítékokat a bíróság elé terjesszék, a bíróság hivatalból bizonyítási jogának kiszélesítésével.

Így – más szocialista eljárásjogi rendszerekkel, példánkban Romániával szemben – Magyarországon kevésbé honosodott meg a bíró aktív szerepe a bizonyítás terén, és ez ellen a szakirodalom később is nagyobb vehemenciával tiltakozott.⁵⁷⁷

A tárgyalási elv terén (is) a VI. Ppn. hozta meg a jogállami normalizálódást, mely nem utolsó sorban a felek serkentésére a hivatalbóli bizonyítás lehetőségét a törvényben előírt esetekre (státuszperek, közigazgatási perek) korlátozta, ezzel – ahogyan KENGYEL megjegyzi – nem a Rpp. moderált vegyes rendszerére, hanem a tiszta tárgyalási elvre áttérve. A per célját is átalakító VIII. Ppn. vezette be a Pp. máig ismert 3. § (3) bek. I. mondatának szövegét mely a szükséges bizonyítékok rendelkezésre bocsátásának terhét a felek vállára helyezi, ezzel töltve fel tartalommal a tárgyalási elvet.⁵⁷⁸

A Pp. 3. § (3) bek. III. mondata a bizonyítással kapcsolatban mégis ró a bíróságra egy általános kötelezettséget: „A bíróság köteles a jogvita eldöntése érdekében *a bizonyításra szoruló tényekről, a bizonyítási teherről, illetve a bizonyítás sikertelenségének következményeiről* a feleket előzetesen tájékoztatni.” Eltekintve a jogalkotói fogalomzavartól (a *bizonyítási teher* maga a *bizonyítás sikertelenségének következménye*) a szöveg kötelezi a bíróságot, hogy *a bizonyításra szoruló tényekről és a rájuk háruló bizonyítási teherről a feleket a szokásos 'kitanítást' meghaladóan*

⁵⁷⁷ Lásd: fentebb 76.

⁵⁷⁸ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m. 75.* WOPERA, *A polgári perjog alapelvei... i. m. 56–57.*

tájékoztatassa.

Amennyiben a felek a bizonyítási kötelezettségüket nem teljesítik, vagy a bizonyítás sikertelensége folytán a bizonyítási tehernek nem tesznek eleget e velük szemben hátrányos következmények (első esetben pénzbírság, második esetben a kereset elutasítása) csak abban az esetben keletkezhetnek, ha a tájékoztatás megtörtént.⁵⁷⁹ A tájékoztatás részletessége⁵⁸⁰ garantálja, hogy a felek bizonyítási kötelezettségükkel és ennek elmulasztása következményeivel tisztában legyenek.

Végezetül a magyarországi jogelmélet és joggyakorlat elvi szinten nem szabályozza, mely felet terheli a bizonyítási kötelezettség, mely eseti alapon, az anyagi jog szabályaiból állapítandó meg annak függvényében, hogy valamely állítás, mely fél érdekeit szolgálja.⁵⁸¹

A tárgyalási elvet az Úpp. 4. (A felek eljárás-támogatási és igazmondási kötelezettsége c.) § (2) bek. szövege szabályozná, állítási és bizonyítási kötelezettségük hangsúlyozásával. E szöveg az eljárás-támogatási kötelezettség elvét tartalmazó cikkbe telepítése (szemben az Úpp. javaslatában ennek különálló, 10. §-ban szerepeltetésével) kiemeli a jogalkotó azon felfogását, hogy a peranyagszolgáltatási kötelezettséget a felek a per megoldását célzó magatartásával (perkoncentráció) összekötöttnek tekintik. Erre utal az Úpp. 4. § (1) bek. szövege is: „A felek kötelesek előmozdítani az eljárás koncentrált lefolytatását és befejezését.”

Komoly újításként az Úpp. elejti a bíróság általános tájékoztatási kötelezettségét a bizonyítási teher és a bizonyítási kötelezettség elosztása esetén, ezt csupán arra az esetre korlátozva, mikor a felek között e téren vita alakul ki.⁵⁸²

VII.1.5.3. A jóhiszemű pervitel elve

A jóhiszemű pervitel elvét a Pp. 8 § szentesíti, a bíróság feladatául szabva ennek betartását, mely köteles hivatalból a rosszhiszemű pervitelt megelőzni, a feleket ennek következményeire figyelmeztetni és – szükség esetén – szankcionálni. Ez pénzbírsággal és a vétkes fél – általa feleslegesen okozott – költségekben marasztalásával történhet, függetlenül attól, hogy pernyertesnek bizonyul-e.⁵⁸³ A jóhiszemű pervitel és a perhatékonyság elve egyaránt érvényesül a Pp. 3. § (4) bek. III. mondatában

⁵⁷⁹ NÉMETH, *Alapvető elvek... i. m.* 77–80.

⁵⁸⁰ Lásd: 1/2009. (VI. 24.) PK vélemény, UDVARY, *Polgári perrendtartás... i. m.* 384–386.

⁵⁸¹ NÉMETH, *Alapvető elvek... i. m.* 77. WOPERA, *A polgári perjog alapelvei... i. m.* 58.

⁵⁸² Lásd: *lentebb.*

⁵⁸³ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 81. NÉMETH, *Alapvető elvek... i. m.* 95–96. WOPERA, *A polgári perjog alapelvei... i. m.* 68.

meghatározott további közvetett szankció által is (bizonyítás mellőzése).

A jóhiszemű pervitel értelem tartalma a magyar perjogban a Rpp. 222. § rendelkezéseiben, mint a perbeli igazmondás kötelezettsége, valamint a rosszhiszeműség és a perelhúzás tilalma szerepelt. A Pp. eredeti 5. § (jelenlegi 8. §) szövegezésében a feleket az igazmondás mellett már kötelezte a per elhúzásától, a fölösleges többletköltségek okozásától, és az anyagi igazság megismerésének akadályozásától való tartózkodásra is. A jelenlegi szabályozás szinte teljesen megegyezik a Pp. eredeti normaszövegével, melyből a VIII. Ppn. eltávolította az *igazság megismerésének megghiúsítását*, mint különálló tényállást. Ekkor jelent meg a szövegben a jóhiszemű pervitel mellett a gondos és az eljárást segítő pervitel elve is.⁵⁸⁴

A Pp. 8 § rendelkezései vonatkoznak minden olyan eljárásra, cselekményre vagy egyéb magatartásra mely „*a jóhiszemű joggyakorlás követelményével ellentétes*” ideértve – de nem kizárólag – arra, mely a per elhúzására irányul vagy arra vezethet [Pp. 8. § (2) bek. I. mondat].

A Pp. 8. § (3) bek. ennek megfelelően explicit módon szankcionálja az igazmondási kötelezettség aktív vagy passzív hazugsággal megsértését, a per eldöntése szempontjából jelentős tény elhallgatását, a valamely bizonyítékra történt nyilvánvalóan alaptalan hivatkozást, nyilatkozatok indokolatlanul késedelmes megtételét, ezek megtételének felhívás ellenére elmulasztását (ha ez utóbbi két magatartás a per befejezését késlelteti). Végezetül tiltja felesleges költségek okozását: a perbeli cselekmények indokolatlanul késedelmes teljesítésével, határidő vagy határnap mulasztásával illetve más módon.

A felsorolt szankcionálandó magatartások mellé a 2013. évi CCLII. sz. tv. egy új tényállást is felvett [Pp. 8. bek. (6) cikk] miszerint ha az ügyet a bíróság kötelező közvetítői eljárásra utalja és egy fél: 1° a közvetítő felkérését, vagy 2° az első közvetítői megbeszélést önhibájából megghiúsítja szintén pénzbírsággal sújtható.

Az Úpp. a jóhiszemű pervitel elvét, jogszabályszerkezési szempontból érdekesnek mondható megoldással két §-ban szabályozza. Az igazmondási kötelezettséget az eljárás-támogatási kötelezettségre vonatkozó 4. § (3) bekezdése, ennek szankcióját (pénzbírság, más előírt jogkövetkezmények) azonos § (4) bekezdése szabályozza. A felek és más perbeli személyek jóhiszemű eljárásának elvét és annak szankcióját már A jóhiszeműség elve címmel az 5. §.

⁵⁸⁴ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m. 80.* NÉMETH, *Alapvető elvek... i. m. 95.* WOPERA, *A polgári perjog alapelvei... i. m. 69.*

Bár e jogszabályszerkezési megoldás az Úpp. tervezetének – a rosszhiszemű pervitel hipotézise és szankciója címzetti körét tisztázatlanul hagyó – szövegével kapcsolatosan felmerült egyes aggályokat⁵⁸⁵ enyhített, véleményünk szerint továbbra is problematikus. Nem fejt ki ugyanis a rosszhiszemű pervitel értelem tartalmát.⁵⁸⁶ Így a kifejezett igazmondási kötelezettség alól újonnan kivett jogi képviselő önhibájából valótlán nyilatkozatait a bírói gyakorlat a jövőben, mint részéről a tág értelemben vett jóhiszemű pervitel elvárásának sérelmét értelmezheti, vagy ezt az értelmezést elvetheti.

VII.1.6. A polgári per alapelveinek átalakulásai az Úpp. szövegében

VII.1.6.1. Vélekedések a szakirodalomban

A polgári per jog alapelveinek jövője már a kodifikációs szükségszerűség felmerülésének kezdeti időszaka óta foglalkoztatja a szakirodalmat. NOVÁK 1994-ben megkísérelte előre vetíteni ezt a jövőt, és következtetései mindmáig aktuálisak. A polgári per alapelveinek kodifikálására vonatkozó nézőpontokról a következőképpen vélekedett:

„Egyik – és ez az alapelvek kodifikálása mellett szól – a jogalkalmazás szolgálatát helyezi előtérbe: azt, hogy a törvényszövegbe helyezett, tehát kodifikált alapelvek a mindenkori jogalkalmazót gyakorlati munkájának ellátása közben azok létezésére és fontosságára állandóan figyelmeztessék. A másik – részben az eddigi magyar részben az európai eljárásjogok jelentős részének megoldására utalással – az alapelvek egészét a jogtudomány gondjaira bízna (...).”⁵⁸⁷

E választás előtt állt a 2010-es évek jogalkotója is. OSZTOVITS⁵⁸⁸ a Pp. újra-kodifikációjának egyik fontos kérdéseként az alapelvi katalógus összetételét azonosította, annak eldöntését, hogy az új kódex csak a polgári perre jellemző alapelveket említse-e vagy az igazságszolgáltatás alapelveit is felsorolja? Ezzel összefüggésben *a tisztességes eljáráshoz való jog alapelveinek eljárásjogi körülírását tartotta szükségesnek*, ennek „rendszeridegen” jellegéből fakadó – kiemelkedően tág – értelem tartalma miatt.

A tárgyalási elvvel kapcsolatos bírói tájékoztatási köteleesség [Pp. 3. § (3) bek.] apropóján a bírói szerepfelfogás alapelvi tisztázást látta időszerűnek, az aktív vagy passzív bírói szerep közötti egyértelmű választással.

Az új kódex számára új alapelvi rész időszerűségének és tartalmának kérdését VARGA István kutatta jogösszehasonlító⁵⁸⁹ szemszögből (egy-egy külföldi példák emellett

⁵⁸⁵ Lásd: UDVARY, *A jövő... i. m.* 119–121.

⁵⁸⁶ UDVARY, *A jövő... i. m.* 121.

⁵⁸⁷ NOVÁK István, *Polgári eljárásjogunk alapelveinek jövője*, Magyar Jog, 1994/9, 553.

⁵⁸⁸ OSZTOVITS András, *Új magyar polgári perrendtartás szükségességéről*. In: CSÖNDES Mónika — NEMESSÁNYI Zoltán (szerk.), *Merre tart a magyar civilisztikai jogalkotás a XXI. század elején*, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2010, 225–226.

⁵⁸⁹ VARGA István, *Perrendi szabályozási... i. m.* 499–500.

– pl. Svájc, Bulgária – mások ez ellen szóltak – pl. Németország). További kérdése volt, hogy ezek hol kerülnének a normaszövegben elhelyezésre, milyen terjedelemben és tartalommal? Ebben elsősorban a bíró szerepét és „aktivitási fokát” de, amennyiben ezt a jogalkotó továbbra szükségesnek látja, a polgári per célját is szabályozni ildomosnak tartotta. Az alaptörvényi rendelkezések megismétlése elkerülését, az anyagi jogerő és véglegesség (jogbiztonság) egyensúlyának rendezését (véleménye szerint egyértelműen az utóbbi javára) szintén itt látta szükségesnek.

A Pp. újra-kodifikációjának szükségességét firtatva GYEKICZKY az alapelvek várható szabályozása szempontjából sem érdektelen felismerésre jutott, így vélekedve:⁵⁹⁰

„Valahogy a polgári perről való gondolkodásunkban teret nyert a statáriális eljárások sürgető logikája, amit persze a Pp. 1952-es ideológiája és rövid ideig tartó peres gyakorlata alátámasztott: az ügyek egy napon elintézhettek.”

CSERBA e tendenciát már régebben felismerve „kíméletlen harcra” számított „a garanciális alapok védői és – azon jogalkotói érdeket képviselő – támadók között akik az eljárás gyors befejezése érdekében e garanciáknak kisebb jelentőséget tulajdonítanak”.⁵⁹¹

VII.1.6.2. Jogalkotói megoldások

Az Úpp. koncepciója lezárta⁵⁹² az alapelvi bevezető rész szükségességére vonatkozó vitát a *rendelkezési elv*, a *perkoncentráció*, *együttműködés* és *jóhiszemű pervitel* jellemzően perjogi alapelveinek tételes felsorolásával, annak megjegyzésével, hogy a polgári perben is érvényesülő – de jellemzően a bíráskodásra vonatkozó, vagy alkotmányos – elveket⁵⁹³ a Pp. szövegének nem kell tartalmaznia. Egyes szerzők a kodifikáció során egy ilyen alapelvi részt egyáltalán nem találtak szükségesnek.⁵⁹⁴ Az Úpp. szövege és indokolása egyaránt a koncepcióban kifejtett álláspont mentén került kialakításra.

A polgári per célja vonatkozásában, az Úpp. nem tartalmaz a Pp. 1. §-hoz hasonlítható percél-definíciót, így lezárja a szakirodalomban szintén felvetődött polémiát a percél jogalkotói definiálásának és az igazság megismerésére törekvés ebbe

⁵⁹⁰ GYEKICZKY Tamás, *Kodifikáció minden áron?* In: BARTA Judit — WOPERA Zsuzsa (szerk.), *Kodifikációs tanulmányok a polgári jog és polgári eljárásjog témakörében*, Novotni Alapítvány, Miskolc, 2011, 211.

⁵⁹¹ CSERBA Lajos, *Mi lenne ha... - A polgári eljárásjog átfogó újraszabályozásának néhány szervezeti és jogintézményi kérdése*. In: HARSÁGI Viktória — WOPERA Zsuzsa (szerk.), *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2007, 72.

⁵⁹² Az *Új polgári perrendtartás koncepciója* i. m. 11.

⁵⁹³ Az *Új polgári perrendtartás koncepciója* i. m. 63–64, 66.

⁵⁹⁴ Lásd: VARGA István, *Egység és sokféleség... i. m.* 43.

belefoglalásának szükségessége⁵⁹⁵ tárgyában.

Az e terminus technicus alatt újonnan kodifikált *eljárás-támogatási kötelezettség* értelemtartalmának a szakirodalom szerint a felek és a bíróság között a polgári per közös céljának megvalósítására törekvést kellett magába foglalnia, ideálisan az igazság kiteljesítését, ahol az ‘igazság’ fogalmát a jogalkotó szabadon határozza meg (nem feltétlenül a dualista – materiális, processuális –, vagy trialista – anyagi, alaki, eljárási – igazság szerint).⁵⁹⁶ Ezzel megvalósulna a felek együttműködési kötelezettségeinek alapvető szintre emelése⁵⁹⁷ a bíróság feladatai mellett. Az Úpp. 4. § szövegezése ezen álláspontokkal nagy vonalakban egyezőnek mondható. A jogalkotó élve az *igazság* fogalmának definiálási lehetőségével, ezt az illető § szövegéből mellőzte, helyette a felek peranyagszolgáltatási kötelezettségét hangsúlyozva.

Az alapvető bevezető rész szerkezete a Kormány tervezetében az Úpp. szövegéhez képest érdemben eltér. Előbbi a polgári per alapvető elveinek a perjogi normák értelmezése során figyelembe veendő és közvetlen normatív tartalommal rendelkező alapvető elvek különálló katalógusait tartalmazta.⁵⁹⁸ Utóbbi már Alapelvek alcím alatt – joghatásuk tételes megjelölése nélkül:

1. „rendelkezési elv” megnevezéssel a tulajdonképpeni rendelkezési elvet, és a kérelemhez kötöttség ide áttelepített elvét (Úpp. 2. §);
2. a perkoncentráció elvét (Úpp. 3. §);
3. a felek eljárás-támogatási – a tervezethez képest újonnan beépített peranyagszolgáltatási – és igazmondási kötelezettségét (az együttműködési elv – Úpp. 4. §);
4. a jóhiszeműség elvét – és annak újonnan ide bevezetett szankcióját – (Úpp. 5. §);
5. illetve a bíróság közrehatási tevékenységét szerepeltette.

⁵⁹⁵ Lásd: PECSENYE Csaba, *A polgári eljárásjog korszerűsítéséről a gyakorló bíró szemszögéből*, Magyar Jog, 2013/9, 552.

⁵⁹⁶ A polgári per folyamán érvényre juttatható igazság-fogalmak ismertetéséért, lásd: ÉLESS Tamás — DÖME Attila, *Alapvetések a polgári per szerkezetéhez*. In: NÉMETH János — VARGA István (szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014, 51.

⁵⁹⁷ ÉLESS — DÖME i. m. 59.

⁵⁹⁸ *A Polgári perrendtartásról szóló törvény tervezete i. m. 5–9.* Az törvény értelmezése során alkalmazandó alapvető elvek a következők lettek volna: a rendelkezési elv, a perkoncentráció elve, a felek eljárás-támogatási és igazmondási kötelezései, a jóhiszeműség elve és a bíróság közrehatási tevékenysége. A kérelemre történő eljárás és a kérelemhez kötöttség elvei, a felek peranyagszolgáltatási kötelezettsége, más hatóságok határozatainak joghatásai a polgári perben, a fegyverek egyenlőségének és a nyelvhasználatnak alapvető értékű szabályai, a bíróság tájékoztatási kötelezettsége, valamint az igazmondási kötelezettség az „Általános szabályok” alcímbe foglaltak volna helyet. Ezeket a jogalkotó jórészt konkrét érvényre jutásuk helye szerint a kódex tartalmában szétosztotta.

A rendelkezési elv további alkotórésze, a kérelemre eljárás elve, ahogyan már megjegyeztük – dogmatikailag vitatható módon – a törvény hatályára vonatkozó Úpp. 1. § (2) bekezdésében került elhelyezésre.

Az együttműködési elven belül, az Úpp. szabályozására jellegadó⁵⁹⁹ szereppel érvényesül a bíróság közrehatási tevékenységében megnyilvánuló *anyagi pervezetés elve*, melynek jegyében a bíró kérdéseivel és a felek nyilatkozattételre felszólításával, kötelezettségeik betartásával ‘hat oda’ a tisztességes eljárásra való közös törekvés erősítésére, és a polgári per alkotmányos célja „(...) *a magánjogi jogvitáknak a bíróság közreműködésével megvalósuló felelős rendezése*”⁶⁰⁰ megvalósítására. Ezzel a jogalkotó szakít a bíró perbeli szerepének korábbi felfogásával, e perintézmény a német ihletésű perrendekben érvényesülő modelljét átemelve.⁶⁰¹ Az anyagi pervezetés gyakorlásában a bíróságnak arra is figyelmeztetnie kell a feleket, ha a bemutatott jogvita megoldásában *egy másik jogalap játszhat szerepet*, mint az, melyre hivatkoznak, de csak abban az esetben, ha e diszkrépancia a felek és a bíróság eltérő jogértelmezéséből, a felek nyilatkozatainak tisztázatlanságából, következtelenségéből ered.⁶⁰² Az anyagi pervezetés – mindazonáltal – a szakirodalomban kifejtett vélemény szerint, a perben jelentkező esetleges közérdekű jogvédelmi szükségletekhez kell, igazodjon;⁶⁰³ nem alakulhat át a per minden aspektusának bírói mikro-menedzselésévé.

VII.2. Alapvető elvek a romániai polgári perjogban

Vizsgálatunkban röviden már kitértünk az 1865. évi Polgári eljárásjogi törvénykönyv alapvető rendszerének alakulására. A következőkben a XXI. századi újrakodifikáció e téren hozott fejleményei, és egyes hatályos alapelvek vizsgálatára szorítkozunk, melyek közül részletesen elemezzük: 1° az időbeli perhatékonyság elvét

⁵⁹⁹ T/11900. sz. törvényjavaslat a Polgári perrendtartásról, 2016, <http://www.parlament.hu/irom40/11900/11900.pdf> (2016.07.09-i elérés), 245.

⁶⁰⁰ ÉLESS — DÖME i. m. 55.

⁶⁰¹ WOPERA Zsuzsa, *Az új polgári perrendtartás kodifikációjának aktuális kérdései*, <http://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/az-uj-polgari-perrendtartas-kodifikaciojanak-aktualis-kerdesei> (2016.04.20-i elérés). T/11900. sz. törvényjavaslat a Polgári perrendtartásról i. m. 234.

⁶⁰² Az anyagi pervezetés fogalmát a jogalkotó a következőképpen írta körül: „Az anyagi pervezetés olyan bírói aktivitást jelent, amelynek közvetlen vagy közvetett hatása van a peranyagra. A felek perfelvételi nyilatkozatai (jogállítások, tényállítások, kérelmek, bizonyítékok és indítványok) ellentmondásosságának, hiányosságának vagy következtelenségének bírói észlelését, és ennek tisztázására irányuló bírói cselekvést jelenti. Az anyagi pervezetés célja, hogy a döntéshez szükséges lényeges tények, nyilatkozatok rendelkezésre álljanak, elsősorban a félelőadások tisztázása révén, míg annak korláta a felek rendelkezési joga, eszközei pedig a kérdés, tájékoztatás és felhívás.” *Indokolás 2016 i. m. 355.*

⁶⁰³ ÉLESS — DÖME i. m. 71.

(tisztességes eljárás, optimális és előrelátható pertartam); 2° a rendelkezési elvet; 3° a felek közreműködésének elvét (perkoncentráció); 4° a jóhiszemű eljárás elvét és 5° az igazság (bírói) feltárásának elvét.

VII.2.1. A romániai polgári perjog elveinek rendszerezése

Ahogy az magyarországi megfelelőjéről is elmondható a romániai polgári perjog alapelveinek szakirodalmi meghatározása, jellegük megállapítása és rendszerezése nyomán nem alakult ki konszenzus azok mibenléte, száma vagy értelemtartalma terén. Emiatt a jelen értekezés nem operál egységes alapelv-katalógussal.

A polgári perjog alapelveit Romániában elsősorban a szakirodalom rendszerezte. Egy rendezőelv⁶⁰⁴ – a romániai szakirodalomban is ismert *funkcionális módszer* – szerint három osztályra lehetséges ezeket tagolni: 1° a bírósági szervezettel kapcsolatos elvekre; 2° az eljárási tevékenységet és minden más alapelv alkalmazását átható alapelvekre és 3° a polgári perek megoldását konkrétan szabályozó alapelvekre.

Hasonló módszer alapján más szerzők⁶⁰⁵ a polgári per alapvető elveit: 1° az igazságszolgáltatás, mint közszolgáltatás működésének alapelveire, és 2° a polgári eljárást (mint folyamatot) szabályozó alapelvekre osztották.

Egy további osztályozás⁶⁰⁶ ezeket a *legális rendszer* (vagyis az adott elvet szentesítő jogforrás típusa) szerint osztotta fel annak megfelelően, hogy ezek: 1° Románia Alkotmánya, 2° a bírói szervezési törvény vagy 3° az Úpejtk. rendelkezéseiből vezethetők le.

VII.2.2. A romániai polgári eljárás alapelvei az 1989-es fordulatot követően

Románia 1991. évi Alkotmánya (módosítva 2003-ban) szakított a szocialista ideológiai hagyománnyal, jelentős hatással a polgári eljárásjogra. Elsősorban bevezette az igazságszolgáltatáshoz való szabad hozzáférés elvét (1991. évi Alkotmány 21. cikk) mely mindaddig nem volt magától értetődő. A szocialista törvényesség elvét⁶⁰⁷ a jogalkotó helyettesítette a törvényesség elvével. Eltűnt a bírák választásának elve és az ülnökrendszer is az alapvető elvek sorából. Ehelyett a bírák függetlenségének garantálására alkotmányos és bírói szervezési törvényi szinten kerültek bevezetésre a *bírói függetlenség és elmozdíthatatlanság* elvei.⁶⁰⁸

⁶⁰⁴ NEGRU — RADU *i. m.* 26.

⁶⁰⁵ BOROI — RĂDESCU *i. m.* 81.

⁶⁰⁶ STOENESCU — ZILBERSTEIN, *Drept procesual civil [II.]... i. m.* 89.

⁶⁰⁷ DELEANU, Ion, *Tratat de procedură civilă*, 1. köt., Editura All Beck, București, 2005, 18.

⁶⁰⁸ DELEANU, *Tratat de procedură [I.]... i. m.* 18.

A jogalkotó az Alkotmányból eredetileg eltávolította, de a bírói szervezési törvényben fenntartotta, a *többs-bírászkodás* elvét. Ez nem bizonyult időtállóknak, 1997. augusztusától kezdődően a 142/1997. sz. tv. I. cikk 8–10. pontjai által az elsőfokú eljárásban is eltörlésre került és csak a perorvoslat során maradt fenn. Utóbb, a hatályos 304/2004. sz. bírói szervezési törvény eredeti szövegezése rövid időre közvetetten újra bevezette, mígnem a gyakorlati kényszertől hajtva a jogalkotó ismételten közbelépett és a 71/2005. sz. tv. ezt megint a perorvoslatok esetére korlátozta.

A *legalább egyfokú perorvoslathoz való jog* elvét a szakirodalom kimunkálta ugyan az EJEE tisztességes eljárásra vonatkozó 6. cikk (1) bek. rendelkezése alapján, megemlítve korlátozásának lehetőségét is (a Legfelsőbb Ítélő- és Semmítőszék gyakorlatára hivatkozással),⁶⁰⁹ de eljárásjogi alapelvi státuszát csak sokkal később, a romániai Alkotmánybíróság 967/20.11.2012. sz. határozata erősítette meg.⁶¹⁰ Eszerint a polgári perben nem lehet a legkevesebb egyfokú perorvoslat lehetőségét kizárni.

A *jóhiszemű pervitel elvét* az 1989 utáni szakirodalom szintén az Alkotmány szövegéből, és a Pejtk. elvi értékű – máskülönben záró rendelkezései között elhelyezett – szabályából⁶¹¹ és az alkotmányos jogok és kötelezettségek jóhiszemű gyakorlásának illetve betartásának elvéből (1991. évi Alkotmány 54. cikk) olvasta ki.⁶¹² A szocialista polgári per elvei közül Romániában a jóhiszemű pervitel kimaradt a szabályozás és a szakirodalom síkján is, annak ellenére, hogy ALEXANDRESCO ennek létezését már a XX. század elején levezette.⁶¹³

A változások mellett természetesen stabil pontok is maradtak a polgári per elvi szabályozásában. Szemben a magyarországi fejleményekkel, ahol az anyagi igazság megismerésének elve, és hozzá köthetően az igazság hivatalból keresésének törekvése idővel elsorvadtak, Romániában fennmaradt az e bírói magatartás-modellt megkövetelő *inkvizitórius rendszer*.⁶¹⁴ A normaszöveg szintjén változatlan maradt (bár gyakorlatban új tartalommal töltődött fel) a védelemhez való jog alapelve, melybe a korábbi jogelmélet belefoglalta a jogi segítségnyújtás különböző formáit is⁶¹⁵ (kirendelt védő, költségmentesség stb.).

⁶⁰⁹ DELEANU, *Tratat de procedură [I.]... i. m.* 21.

⁶¹⁰ *Decizia nr. 967/21.12.2012. i. m.*

⁶¹¹ Rpejtk. 723. cikk (1) bekezdése: „Az eljárási jogokat jóhiszeműen és azon rendeltetés szerint kell gyakorolni melyre tekintettel a törvény ezeket elismerte.”

⁶¹² DELEANU, *Tratat de procedură [I.]... i. m.* 19.

⁶¹³ ALEXANDRESCO *i. m.* 19–20.

⁶¹⁴ DELEANU, *Tratat de procedură [I.]... i. m.* 20.

⁶¹⁵ NEGRU — RADU *i. m.* 32–33. STOENESCU — ZILBERSTEIN, *Drept procesual civil [II.]... i. m.* 108–109.

A perfolytonosság alapelve sem módosult, ahogyan változatlanul maradt a közvetlenség, a nyilvánosság és a szóbeliség alapelve, valamint az anyanyelvhasználat alapelve is.

Végezetül, a perek egyre növekvő számának és időtartamának valamint az EJEB gyakorlatának hatására kimunkálásra került a *perhatékonyság elve*. Ennek érvényesítésére a jogalkotó a 138/2000. sz. sürgősségi kormányrendelet útján erősítette meg a bíró pervezetési lehetőségeit.⁶¹⁶

Ami az alapelvek természetét illeti ezek normatív jellegét hangoztató felfogás dominanciáját a fordulat nem változtatta meg.⁶¹⁷

VII.2.3. A romániai polgári perjog alapelvei a hatályos Úpejtk. értelmében

VII.2.3.1. A polgári perjog kodifikációjának tézisei

A romániai polgári eljárásjogi kodifikáció kezdetekor, az 1527/12.12.2007. sz. Korm. határozat⁶¹⁸ kifejtette a születendő kódex téziseit (koncepcióját). Ezek között előkelő helyen szerepelt a polgári peres eljárás alapvető elveinek első kifejezett szabályozása a romániai perjogban. A tézisek értelmében a kódex katalógusának összegeznie kellett az Alkotmányból és a Románia által ratifikált nemzetközi szerződésekből, különösen az EJEE előírásaiból származó – a polgári pert szabályozó – alapvető elveket.⁶¹⁹ Érdemes megjegyeznünk, hogy a romániai politikai jogalkotó megbízása a technikai jogalkotó (kodifikációs bizottság) iránt e tekintetben a magyarországi ezzel analóg utasítás pontos ellentettje: a romániai jogalkotó kifejezetten törekedett az Úpejtk. alapvető elvi fejezetének megalkotásakor a polgári perre nem kifejezetten jellemző, de a tisztességes eljárást definiáló princípiumok megismétlésére a perjogi kódexben, akár az így keletkező redundancia árán is.

A hatályos Úpejtk. alapvető része a kódex Bevezető címében található. Ennek első (A polgári perjog szabályozási területe c.) fejezete az első négy cikket, míg második (A polgári per alapvető elvei c.) fejezete az 5-től 23-ig terjedő cikkeket tartalmazza. A

⁶¹⁶ DELEANU, *Tratat de procedură [I.]... i. m.* 28.

⁶¹⁷ DELEANU, *Tratat de procedură [I.]... i. m.* 17.

⁶¹⁸ *Hotărâre nr. 1527/2007 pentru aprobarea Tezelor prealabile ale proiectului Codului de procedură civilă i. m.*

⁶¹⁹ Ezek a tézisek értelmében (II. Cím A. Alcím) következők kellett legyenek: 1° az igazságszolgáltatáshoz való szabad hozzáférés; 2° a tisztességes, optimális és előrelátható időtartamú eljárás; 3° a törvényesség; 4° a jogegyenlőség; 5° a felek rendelkezési joga; 6° a jóhiszemű perral; 7° a védelemhez való jog; 8° a kontradiktórius eljárás; 9° a szóbeliség; 10° a közvetlenség; 11° a nyilvánosság; 12° az igazságszolgáltatásnak kijáró tisztelet; 13° a folytonosság; 14° az igazságszolgáltatás közszolgáltatásként működése; 15° az aktív bírói szerep összefüggésben a felek rendelkezési jogának illetve maguk és védőik a perral kapcsolatos „felelős magatartásra sarkalásával”.

vonatkozó szövegrész kijelentő jellegű, Románia Alkotmányának deklaratív hangvételére emlékeztető szövege 16 esetben utal általánosságban a „törvényben előírtakra” mint egyes alapelvek korlátjaira, vagy kiegészítőire.

Az Úpejtk. szövegében kifejtett alapelvek (és kapcsolódó alapvető eljárási jogok) a kódex sorrendjében a következők:

1. az igazságszolgáltatás közérdekű jellege és a bíróságok ezzel kapcsolatos feladatai [1. cikk (2) bek.];
2. az Úpejtk. alkalmazása minden peres eljárásra, eltérő törvényi rendelkezés hiányában (2. cikk);
3. a nemzetközi egyezmények és az Európai Unió joga primátusának elve (3. és 4. cikk);
4. az igazságszolgáltatáshoz fordulás joga (ideértve a bírók köteleességét a per elintézésére is);
5. tisztességes, optimális és előre látható időtartamú eljáráshoz való jog (nem kevés jogalkotói humorérzékkel az EJEE ezzel analóg rendelkezésének számozásával egybeeső 6. cikk);
6. a törvényesség elve;
7. az egyenlőség elve;
8. a felek rendelkezési jogának elve;
9. a felek és harmadik személyek közreműködésének elve (10. és 11. cikk);
10. a jóhiszeműség elve (12. cikk);
11. a védelemhez való jog (13. cikk);
12. a kontradiktórius eljárás (14. cikk);
13. a szóbeliség (15. cikk);
14. a közvetlenség (16. cikk);
15. a nyilvánosság (17. cikk);
16. az anyanyelvhasználat joga a szóbeli eljárás során (18. cikk);
17. a folytonosság (19. cikk);
18. az alapvető elvek normatív jellege (20. cikk);
19. a felek kibékítésének megkísérlése (21. cikk);
20. a bíró aktív szerepe az igazság kiderítésében (22. cikk);
21. az igazságszolgáltatásnak kijáró tisztelet (23. cikk).

A felsorolásból megfigyelhető, hogy a román perjog szempontjából

hagyományosan mintaadó francia polgári eljárásjogi kódex elvi részének szerkezetétől eltérően (melynek első öt szakasza a polgári per mozzanatainak sorrendjében bontakozik ki, a VI. és következő szakaszai pedig a per szintézisét és a kontradiktórius eljárás elveit tartalmazzák, a bíró és a felek feladatköreinek elhatárolásával)⁶²⁰ a romániai kódex alapelveinek felsorolása nem mutat látható szervezőelvet. Ennek ellenére a romániai szövegből is kitűnik két magasabb rendű elv: a *felek és a bíróság együttműködése* és a *kontradiktórius eljárás*.⁶²¹

VII.2.3.2. Az igazságszolgáltatás működésének alapelvei

Az igazságszolgáltatás kizárólag bíróságok útján megvalósulásának elve [Alkotmány 126. cikk (1) bek.] a kodifikáció folytán nem került beépítésre az Úpejtk. szövegébe. Ehelyett a jogalkotó a bíróságok tevékenységének mibenlétét (és részben a polgári per célját) határozta meg elvi éllel [Úpejtk. 1. cikk (2) bek.], mint „közérdekű szolgáltatást” a jogrend, az alapvető jogok, szabadságok és törvényes érdekek tiszteletben tartásának, a törvény alkalmazásának és felsőbbségének szavatolását.

A *perbeli egyenlőség elvét* (az alkotmányos jogegyenlőség folyamányát) az Úpejtk. 8. cikk írja le, mely a perben résztvevő felek számára eljárási jogaik gyakorlását „egyenlő módon és megkülönböztetés nélkül” szavatolja, kifejezve ezzel a „fegyverek egyenlőségének” elvét is.⁶²²

A *nemzetközi szerződésbe foglalt szabályok primátusát* a romániai jogalkotó részben az Alkotmány 120. cikk és 148. cikk (2) bek. szerint⁶²³ kodifikálta, egészen sajátos módon. Az Úpejtk. 3. cikk az Emberi jogi tárgyú nemzetközi egyezmények elsőbbséggel alkalmazása cím alatt a polgári per jog szabályainak az Alkotmánnyal (!) és az emberi jogi tárgyú nemzetközi egyezményekkel *összhangban értelmezését* és a kedvezőbb rendelkezéseket előíró egyezmények primátusát, a 4. cikk pedig az Európai Unió „kötelező normáinak” primátusát írja elő, utóbbi esetben a felek minőségétől függetlenül (tehát kizárólag belföldi vonatkozású perek esetén is).

A *szóbeliség, nyilvánosság és közvetlenség* alapelveinek hármását az Úpejtk. 15–17. cikkei írják elő. A szóbeliség elvének érvényesülését lerontja az Úpejtk. által bevezetett – az elsőfokú és fellebbviteli bíróságok előtti tárgyalást (utóbbi esetben – sokadik elhalasztást követően, remélhetőleg – 2018. január 1-i hatállyal) kötelezően –

⁶²⁰CADIET *i. m.* 347–348.

⁶²¹CADIET *i. m.* 349–350.

⁶²²DELEANU, Ion, *Noul Cod de procedură civilă - Comentarii pe articole*, 1. köt., Editura Universul Juridic, București, 2013, 51.

⁶²³DELEANU, *Noul Cod de procedură civilă [I.]... i. m.* 43.

megelőző írásos perszak bevezetése, és a lehetőség, hogy a felek közösen kérelmezzék a per kizárólag az ügyiratban elhelyezett okiratok alapján tárgyalását, mely kérelemhez a bíróság köve van.

VII.2.3.3. Az ítélkezés közhatalmi tevékenységéhez kapcsolódó alapjogok

(a) Az igazságszolgáltatáshoz fordulás joga

Az *igazságszolgáltatáshoz fordulás jogát* (bár más megnevezés alatt)⁶²⁴ az Újpejtk. 5. cikk fejt ki. A cikk (1) bek. értelmében a bíróságoknak kötelességük elintézni bármely keresetet mely a bírói hatalom hatáskörébe tartozik (a szabályozás lényege). A (2) bek. szükségtelenül és hiányosan emeli át a korábbi [az 1804. évi napóleoni magánjogi kódex 4. cikk (1) bekezdésére alapuló] 1864. évi romániai Ptk. 3. cikk rendelkezését⁶²⁵ melynek értelmében bíró felelősségre vonható, ha azzal utasítja vissza a per megoldását, hogy a törvény nem rendelkezik, kétértelmű vagy hiányos. Míg a XIX. században egy ilyen szabály indokolt volt⁶²⁶ a tisztességes eljárás alapelve ezt szükségtelenné teszi. Ezen felül a francia Polgári eljárásjogi törvénykönyv – először a XX. század utolsó harmadában kodifikált⁶²⁷ – elvi bevezető része⁶²⁸ sem tartalmaz hasonló rendelkezést így ennek megtartása csupán „hagyományörzésnek” tulajdonítható. A (3) bek. útmutatóul szolgál a bíró számára előírva, hogy amennyiben a per (sorrendben – bár ezt egyes szerzők vitatják)⁶²⁹ a törvény, a szokásjog, vagy a jog analógiája alapján nem oldható meg, a jog alapelveit kell alkalmazni az ügy minden körülményét figyelembe véve és a méltányosság elvét tiszteletben tartva. Végezetül a (4) bek. szintén hiányosan veszi át az 1804. évi napóleoni kódex 4. cikk (2) bek. (a korábbi romániai Ptk. 4. cikk) a hatalmak szétválasztásának elvéből eredő⁶³⁰ szabályát miszerint a bíró ítéletében „általánosan kötelező érvénnyel” nem rendelkezhet. A korábbi normaszöveg találóbban az általános és normatív jellegű rendelkezésmódot tiltotta.⁶³¹

(b) A tisztességes, optimális időtartamú eljáráshoz való jog

A tisztességes, optimális és előrelátható időtartamú eljáráshoz való jogot az

⁶²⁴ DELEANU, Ion, *Eseu privind accesul la justiție în lumina art. 5 din Codul de procedură civilă*, Dreptul, 2013/10, 15.

⁶²⁵ DELEANU, *Eseu privind accesul... i. m.* 13.

⁶²⁶ ALEXANDRESCO *i. m.* 32–33.

⁶²⁷ CADIET *i. m.* 340–341.

⁶²⁸ Code de procédure civile, <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070716> (2014.06.14-i elérés).

⁶²⁹ DELEANU, *Eseu privind accesul... i. m.* 13.

⁶³⁰ DELEANU, *Eseu privind accesul... i. m.* 17.

⁶³¹ ALEXANDRESCO *i. m.* 34.

Úpejtk. 6. cikk (1) bek. szavatolja. Ez magába foglalja a tisztességes eljáráshoz való jogot és ennek folyamányai⁶³² közül az eljárás optimális időtartamát és a független, pártatlan és törvényes bírósághoz való jogot. Az „optimális és előre látható időtartam” az Európa-Tanács égisze alatt működő Igazságszolgáltatás Hatékonyságát Szolgáló Európai Bizottság (továbbiakban: CEPEJ) által megfogalmazott egyik elvárás.⁶³³ E szervezet 2005. szeptember 13-án elfogadott keretprogramjában⁶³⁴ az EJEE 6. cikk (1) bekezdésében előírt „ésszerű” pertartamra vonatkozó minimumszabály⁶³⁵ továbbfejlesztésével munkálta ki az optimális és előre látható pertartam fogalmát, melyet az EJEB *Neumeister* és *König* ügyekben kialakult judikatúrája alapozott meg.⁶³⁶

Az Úpejtk. 6. cikk (1) bek. II. mondata e cél érdekében kötelezi a bíróságot minden törvényes intézkedés megtételére a tárgyalás gyorsaságának (ro. *celeritate*) biztosítására.

Az optimális pertartam elvének gyakorlatba ültetésére került bevezetésre az első tárgyalást megelőző kötelező írásos perelőkészítés (kereset – ellenkérelem és/vagy viszontkereset – viszontválasz az ellenkérelemre illetve ellenkérelem a viszontkeresetre) valamint az Úpejtk. hatályos szövegének 200. cikke, mely előírja a kereset az ellenféllel közlése (az írásos eljárás kezdete) előtt annak kötelező formai és tartalmi kellékeinek a bíró általi ellenőrzését és ezek kiegészítésének elrendelését.⁶³⁷ Ezzel a jogalkotó az Úpejtk. Általános rendelkezései sorába egy újfajta, rendszertani értelmezés alapján a rendes polgári peren kívül is érvényesülő,⁶³⁸ nem kontradiktórius előzetes eljárást teremtett. Emiatt, ha a keresetlevél alaki vagy tartalmi okokból hiányosnak bizonyul, a bíró a felperest köteles hiánypótlásra felhívni, erre legtöbb 10 nap határidőt biztosítva. Ennek elmaradása esetén a keresetlevelet érvénytelennek nyilvánítja. Ilyen ok például a tényállás vagy jogalap kifejtésének elmulasztása, a keresetlevélben hivatkozott okirati

⁶³² DELEANU, *Noul Cod de procedură civilă [I.]... i. m.* 49. Vö. TABACU, Andreea, *Principiul dreptului la un proces echitabil, în termen optim și previzibil, potrivit noului Cod de procedură civilă și contenciosului administrativ*, Revista Transilvană de Științe Administrative, 2012/2, 145–147.

⁶³³ COSTAȘ, Cosmin Flavius, *Termen optim și previzibil pentru justițiabil sau volum optim de activitate pentru magistrat*, Pandectele Române, 2013/11, 71. CZOBOLY, *A polgári perek...* i. m. 760–761.

⁶³⁴ *A new objective for judicial systems: the processing of each case within an optimum and foreseeable timeframe*, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1031277> (2014.06.14-i elérés). ROGHINĂ, George Eduard, „Fair Trial in an Optimum and Forseeable Time” *Concil of Europe’s Recommendation through European Commission for the Efficiency of Justice and Express Legal Provision in the New Romanian Code of Civil Procedure*, Curentul Juridic, 2012/2, 51.

⁶³⁵ TABACU, *Principiul dreptului...* i. m. 148.

⁶³⁶ Lásd: CZOBOLY, *A polgári perek...* i. m. 761.

⁶³⁷ ZIDARU, Gheorghe-Liviu, *Unele aspecte privind regularizarea cererii de chemare în judecată și noua reglementare a taxelor judiciare de timbru*, Revista Română de Drept Privat, 2013/3, 152.

⁶³⁸ DELEANU, Ion, *Procedura verificării prealabile a cererii de chemare în judecată și cererea de reexaminare (sinteză)*, Revista Română de Drept Privat, 2014/1, 32. ROGHINĂ i. m. 56. ZIDARU i. m. 154.

bizonyítékok be nem csatolása, ha a felperes nem igazolja az előzetes (hatósági) eljárás lefolytatását vagy az előírt bélyegilleték befizetését. Ellenben ebben az előzetes eljárásban a bíróság hatáskörének és illetékességének kérdése nem vizsgálható.⁶³⁹

Ha a hiánypótlás nem történik meg, vagy elégtelen, a bíróság az alperes idézése vagy a felperes meghallgatása nélkül indokolt végzéssel a keresetet érvénytelennek nyilvánítja (mely hallatlanul súlyos szankció).⁶⁴⁰ A végzéssel szemben kizárólag újravizsgálati⁶⁴¹ (nem *felülvizsgálati*) kérelem nyújtható, be melyet azonos bíróság más tanácsa jogerős végzéssel old meg. Utóbbival szemben perorvoslatnak nincs helye.

Az új előzetes eljárás a gyakorlatban kettős hatással bírt. Először is a bíróságok számos ügyben a keresetek tömegét semmisítették meg, olyan esetekben is, mikor e szankció túlzó volt, vagy az érvénytelenség terhe mellett az Úpejtk. 196. cikkében taxatív előírt⁶⁴² formai kellékek teljesültek, és a kereset más formai fogyatéka állt fenn, például nem a kellő számú példányban került benyújtásra (bár e hiányosságot a bíróság az Úpejtk. értelmében hivatalból is korrigálhatja, a felperes költségére).⁶⁴³ Másodsorban, a jogalkotó nem írt elő szankciót arra az esetre, ha a bíróság, az Úpejtk. 200. cikk rendelkezéseinek megszegésével, a keresetlevél vizsgálatára a törvényben előírt határidőn belül (vagyis „nyomban”) nem kerít sort. A Magisztrátusok Legfelsőbb Tanácsának plénuma két nappal az Úpejtk. hatályba lépése előtt elfogadott 161/13.02.2013. sz. határozatának indokolásában (!) áldását adta a 200. cikk *contra legem* értelmezésére miszerint a keresetlevél megvizsgálásának nem „nyomban” kell, történnie hanem egy e célból a bíróság terheltségi szintjét figyelembe véve, számítógép által meghatározott, határidő elteltével.⁶⁴⁴ Mivel a keresetlevél ellenőrzéséig és esetleges kipótlásáig az ügyben az előzetes írásos eljárás nem kezdődhet meg, az első tárgyalási nap pedig csak azt követheti,⁶⁴⁵ egyes bíróságoknál (pl. Kolozsvárott) számtalan az Úpejtk. hatályba léptetése után benyújtott kereset várakozott, *sine die* a bírói ellenőrzésre

⁶³⁹ DELEANU, Ion, *Regularizarea cererii de chemare în judecată*, Dreptul, 2014/1, 21.

⁶⁴⁰ LEȘ, Ioan, *Procedura de regularizare a cererii de chemare în judecată și actele de dispoziție ale părților în procesul civil*, Revista Română de Drept Privat, 2014/1, 105.

⁶⁴¹ DELEANU, *Procedura verificării... i. m.* 38–39.

⁶⁴² FLOREA, Sonia, *Considerații privind regimul juridic aplicabil procedurii de regularizare a cererii de chemare în judecată potrivit noului Cod de procedură civilă*, Revista Română de Drept Privat, 2013/5, 69. Ezzel ellentétesen lásd: LEFTER, Gabriel-Sandu, *Regularizarea cererii de chemare în judecată - instrument de realizare a dreptului la judecarea cauzei în termen optim și previzibil*, Revista Română de Drept Privat, 2013/4, 119. ZIDARU *i. m.* 157–158.

⁶⁴³ FLOREA, Sonia *i. m.* 57–58.

⁶⁴⁴ COSTAȘ *i. m.* 82.

⁶⁴⁵ FODOR, Maria — POPESCU, Corina Florența, *Primul termen de judecată în procesul civil. Fixare și consecințe practice*, Pandectele Române, 2014/2, 45.

és az előzetes írásbeli eljárás megkezdésére.⁶⁴⁶

A több⁶⁴⁷ újonnan bevezetett pergyorsító intézmény egyike, a *perelhúzási panasz* (Úpejtk. 522. cikk) felhívása ilyen esetekben értelmetlennek bizonyult, sőt a ‘türelmetlenkedő’ felperes megbírságolásához⁶⁴⁸ is vezetett, annak ellenére, hogy a per folyamán (akár útmutató jelleggel törvényben előírt vagy a bíró által meghatározott) határidők be nem tartása ezen az úton elméletileg kifogásolható.

(c) A kontradiktórius eljáráshoz való jog

A tisztességes eljárással kapcsolatosan⁶⁴⁹ a *kontradiktórius eljáráshoz* való elvi értékű jogot az Úpejtk. 14. cikk szavatolja. Ennek (1) bekezdése a bírósági határozatok meghozását főszabályként csak a felek idézése vagy (ennek hiányában) bíróság előtt megjelenése után teszi lehetővé. A (4) bekezdés biztosítja a felek számára a *kétoldalú meghallgatáshoz való jogot* – a per folyamán ennek bármely résztvevője által felvetett bármely jogbeli vagy tényállásbeli kérdéssel kapcsolatban nyilatkozhatnak – míg az (5) bekezdés az e jognak megfelelő kötelezettséget írja elő utasítva a bíróságot, hogy minden előtte megfogalmazott kérelmet, kifogást, ténybeli vagy jogbeli körülményt a felek vitájába bocsásson. A (3) bek. II. mondata a feleket *kötelezi*, hogy saját álláspontjukat az ellenfél a *tényállásával kapcsolatos* nyilatkozataival szemben kifejezzék. Végezetül a (6) bek. értelmében a bíróság határozatát csupán olyan jogbeli és ténybeli indokokra, magyarázatokra és bizonyító eszközökre alapozhatja, melyek előzetesen kontradiktórius eljárásban kerültek megvizsgálásra.

(d) A felek közreműködési kötelezettsége

Az Úpejtk. 14. cikk (2) bek. látványos kodifikációs hiba folytán a kontradiktórius eljárás címszava alatt a perkoncentrációhoz és a perbeli jóhiszeműséghez kapcsolódó együttműködési köteleiséget ró a felekre. Az ellenfél védekezése elősegítésére (!) ezek kötelesek kölcsönösen és megfelelő időben „közvetlenül, vagy a bíróság közvetítésével”⁶⁵⁰ egymás tudomására hozni mindazokat a jogbeli és ténybeli indokokat melyekre keresetüket és védekezésüket alapozzák és az alátámasztásukra szolgáló bizonyító eszközöket is, ezek későbbi, meglepetésszerű⁶⁵¹ felhozásának elkerülésére.

⁶⁴⁶ COSTAŞ *i. m.* 74–76.

⁶⁴⁷ ROGHINĂ *i. m.* 56–57. TABACU, *Principiul dreptului... i. m.* 148.

⁶⁴⁸ COSTAŞ *i. m.* 75. A perelhúzási kifogás tárgyalása, mellesleg, első fokon az ügy bírójának hatáskörébe tartozik.

⁶⁴⁹ TABACU, *Principiul dreptului... i. m.* 147.

⁶⁵⁰ A pontosítás abszolút szükségeltelen, tekintettel az Úpejtk. 14. cikk (4) és (5) bek. rendelkezéseire.

⁶⁵¹ FODOR Maria — POPESCU *i. m.* 49.

Az Úpejtk. 14. cikk (3) bek. az igazmondási kötelezettség perbeli jóhiszeműséghez (lojalitáshoz) kötődő elvét mondja ki, kötelezve a feleket, hogy a kereseteiket és védekezéseiket megalapozó *tényállást* helyesen és teljes mértékben, az általuk ismert tények elhallgatása vagy megmásítása nélkül kifejtsek.

(e) A védelemhez való jog

A *védelemhez és képviselőhöz* való alapjogot (bár a kódex csak a védelmet említi) az Úpejtk. 13. cikk szavatolja. A szabályozás kibontja a védelemhez való jog kettős értelmét és egyaránt utal a felek *védőhöz* és *védekezéshez*⁶⁵² való jogát természetesen „a törvényben előírt feltételek tiszteletben tartásával” [13. cikk (3) bek.]. E joghoz az Úpejtk. hatályos szövege a magyarországi Úpp. rendelkezéseire hasonló kötelező jogi képviselést nem társít.

VII.2.4. A romániai polgári per alapelveinek egyes sajátosságai

VII.2.4.1. A rendelkezési elv

A *rendelkezési elvet* (a per kérelemre indítása, a bíróság kötöttsége a felek kérelmeihez és nyilatkozataikhoz, a felek joga a per megszüntetésére egyezségkötés, keresettől elállás, vagy az ellenfél keresetének elismerése által) az Úpejtk. 9. cikk rögzíti és teljes értelemtartalmát kibontakoztatja.

Így polgári per *kizárólag az érdekelt fél kérelmére indítható*, a törvényben előírt kivételekkel [Úpejtk. 9. cikk (1) bek.], ennek *tárgyát és határait a felek kérelmei és védekezései határozzák meg* [ezúttal kivételekre hivatkozás nélkül – Úpejtk. 9. cikk (2) bek.] melyekhez, implicit, a bíróság kötve van. Ezzel összefüggésben áll az *igazság megismerésére kifejtett aktív bírói szerep* elvét rögzítő Úpejtk. 22. cikk (6) bekezdése, mely a bírót kötelezi mindenről határozni, ami a kereset tárgyát képezi, anélkül, hogy a felek kérelmein túlterjeszkedne, ha a törvény másként nem rendelkezik. A kérelemre történő eljárás a rendelkezési elvből fakadó elve [a magyarországi Pp. 3. § (2) bek. II. mondatához hasonlóan] összeférhető⁶⁵³ az Úpejtk. 22. cikk (4) bek. rendelkezésével mely a bírói aktív szerep elvének folyamánként a bíróra hárítja a felek nyilatkozataiból következő tényállás jogban elhelyezését (szubsztanciálás), a felek kétoldalú meghallgatása után, mely eltérhet attól a jogcímtől melyet ez utóbbiak, akár együttesen

⁶⁵² Ennek tartalma: a per minden fázisában való részvétel, tudomásszerzés az ügyirat tartalmáról, bizonyító eszközök előterjesztése, védelmük megfogalmazása, állításuk szóban és írásban benyújtása, a „törvényes” perorvoslatok gyakorlása.

⁶⁵³ DELEANU, *Noul Cod de procedură civilă [I.]... i. m. 52.*

is, de erre vonatkozó explicit egyezség nélkül, az illető tényállásnak tulajdonítottak.

Az Úpejtk. új keletű 22. cikk (5) bekezdése kivételként a felek rendelkezési jogának e kérdésben is teret biztosít. Ha ezzel más személyek jogai nem sérülnek ugyanis, a bíró nem változtathat (terjeszkedhet túl) a kereset a felek egybehangzó és kifejezett akaratnyilatkozatában megjelölt jogcímén vagy megnevezésén. A felek így meghatározhatják azokat a jogi indokokat melyekre nézve jogvitájukat korlátozni szeretnék, ha az egyezség olyan peresített jogaikra (például vagyoni követelések) vonatkozik melyekről szabadon rendelkezhetnek. Ilyen esetben, *fakultatív jogcímhez kötöttség* áll be. A szöveg a francia Polgári eljárásjogi törvénykönyv 12. cikk (3) bekezdésének fordítása, a mások sérelmére vonatkozó rész hozzáadásával, mely egyes problémákat vet fel: például a felek „egyezségükben” eltérhetnek-e kogens jogszabályok ügyekre alkalmazásától⁶⁵⁴ azáltal, hogy ezek vizsgálatát a per folyamán, ilyen egyezséggel *a priori* kizárják?

A rendelkezési jog kiteljesítéseként [Úpejtk. 9. cikk (3) bek.] a törvényben meghatározott körülmények között a fél lemondhat keresete tárgyalásáról, az ennek tárgyát képező alanyi jogáról, elismerheti az ellenfél követeléseit, vagy ezzel a per részleges vagy teljes megszüntetése érdekében egyezséget köthet, lemondhat a perorvoslathoz vagy az ítélet végrehajtásához való jogáról is illetve e jogokkal nem köteles élni.⁶⁵⁵ Általánosan elfogadott vélemény a romániai jogban, hogy a bíró a felek perbeli rendelkezési jogának egyezségkötés vagy jogról való lemondás formájában gyakorlását felülvizsgálhatja annak biztosítására, hogy ez érvényes (törvényes céllal, cselekvőképes felek által, törvényes formában történik).⁶⁵⁶

A felperes rendelkezési jogát egyes vélekedések szerint túlzóan korlátozza, és valamelyest bonyolítja⁶⁵⁷ az Úpejtk. 406. cikk (4) bek. által újonnan bevezetett tilalma, amelynek értelmében a felperes a perről a felek törvényes idézését (vagyis a per írásbeli szakaszát) követő első tárgyalási határnapon vagy az után csak a többi fél explicit vagy (ha a bíróság által erre nyújtott határidőn belül nem nyilatkoznak) hallgatólagos beleegyezésével mondhat le.

A perben álló felek személyi körébe, az Úpejtk. egy másik, az alapelvek között

⁶⁵⁴ DELEANU, *Noul Cod de procedură civilă [I.]... i. m. 67.*

⁶⁵⁵ LEȘ, Ioan, *Disponibilitatea procesuală în viziunea noului Cod de procedură civilă*, Acta Universitatis Lucian Blaga, 2010/2, 161. TABACU, Andreea — DRĂGHICI, Andreea, *Disponibilitatea părților și rolul judecătorului în procesul civil potrivit noului Cod de procedură civilă*, Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia, 2010/2, 88.

⁶⁵⁶ BOROI — RĂDESCU *i. m. 88.* LEȘ, *Disponibilitatea... i. m. 161.*

⁶⁵⁷ LEȘ, *Disponibilitatea... i. m. 163.* LEȘ, *Procedura de... i. m. 105.*

felsorolt rendelkezése, értelmében a bíróság hivatalból is *beavatkozhat* [Úpejtk. 22. cikk (3) bek. I. mondat] – az elsőfokú tárgyalás lezárásáig. E beavatkozás lehetőségeit az Úpejtk. 78. és 79. cikkei konkretizálják. Ezek értelmében kétféle helyzet lehetséges: 1° a bíróság hivatalból elrendelheti más személyek perbe vonását a törvényben kifejezetten (taxatív) előírt esetekben és a nemperes eljárásban (kötelező perbevonás) és 2° más személyek perbevonásának szükségességét a bíróság a felek vitájába helyezheti. Utóbbi esetben, ha a perbevonást a felek egyike sem kezdeményezi önkéntesen, és a bíróság „úgy értékeli”, hogy ennek hiányában a per nem oldható meg, az *összes* keresetet érdemi határozat nélkül visszautasítja, ezzel szankcionálva a feleket. A visszautasító határozat ellen (függetlenül attól, hogy a perben hány lépcsős perorvoslat lehetséges) egyedül fellebbezésnek van helye.⁶⁵⁸

VII.2.4.2. A jóhiszemű eljárás elve

A *jóhiszemű eljárás elvét* az Úpejtk. 12. cikkének rendelkezései a polgári perrendtartás általános elvi részébe helyezték át (a korábbi Pejtk. 723. cikk elvi élű – a záró intézkedések között elhelyezett – explicit rendelkezését⁶⁵⁹ kevés változtatással fenntartva). A hatályos szöveg értelmében a polgári peres eljárással kapcsolatos jogok jóhiszeműen és törvényes rendeltetésüknek megfelelően gyakorolhatók más fél eljárási jogainak sérelme nélkül [Úpejtk. 12. cikk (1) bek.]. Az a fél aki visszaél eljárási jogaival vagy eljárási kötelezettségeit rosszhiszeműen teljesíti felel „az okozott anyagi és erkölcsi kárért” és pénzbírsággal is sújtható [Úpejtk. 12. cikk (2) és (3) bek].

Az eljárási jogokkal való visszaélés, mely a per megoldásában késedelmet okoz már a korábbi szabályozásban megalapozta az emiatt kárt vallott fél kártalanítását (az erkölcsi kárra vonatkozó kifejezett utalás nélkül) és a vétkes fél pénzbírsággal sújtása ilyen magatartásért is lehetséges volt.⁶⁶⁰ Az új szabályozás ehhez képest két ponton változtat: 1° megerősíti, hogy a rosszhiszeműen eljáró fél az okozott nem vagyoni kárért is felelősségre vonható és 2° a kötelezettségét rosszhiszeműen teljesítő fél felelősségét is megalapozza (bár ez utóbbi helyzetre kevesebb lehetőség mutatkozik a polgári perben).

Ahhoz, hogy megállapíthassuk, az alapelv mely magatartásokra vonatkozik, a *joggal való visszaélés fogalmát* szükséges tisztáznunk, melyen a hatályos romániai Ptk. 15. cikk a jog „mások sérelme vagy nekik (anyagi) kár okozása céljával” vagy „a

⁶⁵⁸ DELEANU, Ion, *Introducerea forțată în cauză, din oficiu a altor persoane. Disecția prevederilor art. 78-79 Cod de procedură civilă*, Revista Română de Jurisprudență, 2014/1, 14–17.

⁶⁵⁹ DELEANU, *Tratat de procedură [I.]... i. m.* 19. PORUMB, *Codul de procedură civilă [II.]... i. m.* 498.

⁶⁶⁰ DELEANU, *Tratat de procedură [I.]... i. m.* 20.

jóhiszeműséggel összeférhetetlen, túlzó és ésszerűtlen” gyakorlását érti. Ugyanazon anyagi jogi kódex *a jóhiszeműség fogalmát* a 14. cikk (1) bekezdésében a következőképpen definiálja: „a jogok jóhiszemű gyakorlása és a kötelezettségek [jóhiszemű – megj. Sz.J.] teljesítése, a közrenddel és a jó erkölccsel összhangban”. A jogalkotó a rosszhiszeműség és joggal való visszaélés kérdésében egy tág definíciót fogalmaz meg, mely nem korlátozza a visszaélés megállapíthatóságát azokra az esetekre mikor ez *szembetűnő* (a svájci polgári jog megoldása) vagy mikor a jog gyakorlásának *egyedüli lehetséges célja* mások megkárosítása (a német polgári jog megoldása).⁶⁶¹

A fél és ellenfele viszonylatában a joggal való visszaélés deliktuális felelősséget von maga után.⁶⁶² Ezért feltételei egy alanyi jog vagy kötelezettség létezése, az ezzel való felróható visszaélés (a magatartás károkozásra irányul, vagy túlzó és ésszerűtlen jellege miatt e szándék hiányában is kárt okoz), vagyoni vagy erkölcsi kár keletkezése, és oksági összefüggés fennállása a joggal való visszaélés és a keletkező kár között.⁶⁶³ Egyes szerzők,⁶⁶⁴ mint kívánalmat fogalmazták meg, hogy a joggal való visszaélésből fakadó felelősség *de lege ferenda* objektív kellene, hogy legyen, bár a túlzó és ésszerűtlen joggyakorlás kritériumának külön szabályozása *lex lata* is ebbe az irányba mutat.

VII.2.4.3. A felek közreműködésének elve

A romániai jogalkotó egészen sajátosságosan *a tárgyalási elv és a perhatékonyosság elve* által egyaránt áthatott normákban szabályozza a felek és más személyek perbeli kötelezettségeit. Tekintettel a vonatkozó szövegek megfogalmazására ezáltal meghatározza *a felek közreműködésének elvét* a per megoldásában.

Az Úpejtk. 10. cikk „a felek kötelességei a polgári per folyamán” címmel, első bekezdésében a perkoncentrációról és a tárgyalási elvről rendelkezik. Ennek értelmében:

„A felek kötelesek az eljárási cselekményeket a törvényben rögzített vagy a bíróság által meghatározott körülmények között, az előírt sorrendben és határidőig teljesíteni, kereseteiket és védekezéseiket bizonyítani, a per késedelem nélküli lefolytatásához hozzájárulni, ennek befejezése szándékával.”

Mintegy ‘kibontva’ a jogszabályi rendelkezést ez egyrészt közli a felek perbeli kötelezettségeit, így a törvény és a bírói pervezetés tiszteletben tartását, anélkül, hogy (ahogyan egy szerző tévesen megjegyzi)⁶⁶⁵ a polgári pernek „akkuzatorius”

⁶⁶¹ BOILĂ, Lacrima Rodica, *Argumente privind consacrarrea abuzului de drept ca o ipoteză distinctă de răspundere civilă în dreptul român*, Revista Română de Drept Privat, 2011/3, 31.

⁶⁶² BOILĂ *i. m.* 31.

⁶⁶³ DELEANU, *Noul Cod de procedură civilă [I.]... i. m.* 56.

⁶⁶⁴ BOILĂ *i. m.* 32.

⁶⁶⁵ DELEANU, *Noul Cod de procedură civilă [I.]... i. m.* 53.

(adverzariális) jelleget tulajdonítana. Amint az már látható, a bíró szerepe a romániai polgári perben összeférhetetlen egy jellemzően akkuzatorius eljárással, melynek egyik fő ismérve a felek egyeduralma a tények felett.⁶⁶⁶

A szöveg a feleket feltétlen engedelmességre kötelezi a bíró utasításaival szemben, a per vezetését kizárólag az utóbbi kezébe adva, egyúttal előírva, hogy a peranyag-szolgáltatás kötelezettsége a *feleket terheli*. Ezáltal a jogalkotó tisztázza, hogy a bizonyítás terhe⁶⁶⁷ arra a félre esik aki egy tény bizonyítására nem képes. A peranyag-szolgáltatás egy részletkérdésének szabályozása, a szöveg következő bekezdésében [Úpejtk. 10. cikk (2) bek.] látszólag kivételes hatáskört biztosít a bíró számára. Ennek értelmében: „*Amennyiben az egyik fél egy bizonyító eszközzel rendelkezik, a bíró a másik [ellenérdekelt – megj. Sz. J.] fél kérésére vagy hivatalból, elrendelheti ennek bemutatását bírság kirovásának terhe mellett.*”

Itt szükséges szemléltetni a romániai és magyarországi szabályozás koncepcionális különbségét a magyarországi szakirodalomban bizonyítási szükséghelyzetként ismert azon szituációkban, amikor egy tényállítás bizonyításához az ellenfél közreműködésére lenne szükség, de utóbbi ezt megtagadja. Míg az Úpp. vonatkozó rendelkezései erre az esetre az ellenérdekelt fél e magatartását anyagi jogi szankcióval sújthatóvá teszi, addig a romániai perjog erre az esetre a bizonyító eszköz kiszolgáltatásának pénzbírság útján kikényszerítése mellett dönt, illetve, sajátos módon *a bizonyítási eszköz kiszolgáltatását, vagy abban közreműködést megtagadó személyt büntetőjogi szankcióval sújtja, az igazságszolgáltatás akadályozásának okán.*⁶⁶⁸

Végezetül az általános eljárástámogatási kötelezettség egyik folyamányaként az Úpejtk. 11. cikk (kissé tévesen⁶⁶⁹ – Harmadik személyek köteleességeiről a per folyamán címmel) kötelez minden – a perben részt nem vevő – személyt az igazságszolgáltatás megvalósításának támogatására, pénzbírság, és a keletkezett károk megtérítésének terhe mellett. A szövegezés általánosan „támogatásról” beszél de ez gyakorlatban a bíróság számára információ közlésében és bizonyító eszközök szolgáltatásában merül ki.

⁶⁶⁶ JOLOWICZ, John Anthony, *Adversarial and Inquisitorial Models of Civil Procedure*, International and Comparative Law Quarterly, 2003/02, 289.

⁶⁶⁷ Vö. GÁTOS György, *A bizonyítás*. In: NÉMETH János — KISS Daisy (szerk.), *A Polgári perrendtartás magyarózata - Harmadik (átdolgozott) kiadás*, 1. köt., CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2010, 655.

⁶⁶⁸ SZÉKELY János, *Egyes, az igazságszolgáltatás megvalósítása ellen irányuló bűncselekmények szabályozása Románia új büntető törvénykönyvében - tekintettel felvetődésük lehetőségére a polgári perben*, Acta Universitatis Sapientiae. Legal Studies, 2014/2, 197–201.

⁶⁶⁹ DELEANU, *Noul Cod de procedură civilă [I.]... i. m.* 54.

VII.2.4.4. Aktív bírói szerep és következményei

Az *aktív bírói szerep alapvető elve* a romániai polgári perjog egyik kardinális pontja, az 1948. évi eljárásjogi reform óta. Tekintettel arra, hogy az elvet szabályozó Úpejtk. szöveghely (22. cikk) egyes előírásai [(3)-tól (6)-ig terjedő bekezdései] a rendelkezési elv tárgyalásakor, mint ennek határai, már elemzésre kerültek, a korábban elmondottakra csak esetenként tesztek visszautalást, így a következőkben tett megállapítások elsősorban az Úpejtk. 22. cikk (1), (2) és (7) bekezdésének rendelkezéseit taglalják. Előzetes tisztázásként itt szükséges lejegyezni, hogy a romániai jogalkotó a rendszerváltást követően a bírói aktív szerep tekintetében a változtatás lehetőségét megvitatta, és hasonló vitákra került sor az Úpejtk. megalkotásának folyamán is. Azonban a világszerte számos perjogi kódexbe foglalt elv, mely az Úpejtk. kidolgozásakor kiemelten szem előtt tartott ALI/UNIDROIT perjogi elveinek katalógusában is szerepel (14. számmal), miszerint a bíróságnak a per folyamán aktívan, a felek együttműködését elősegítően kell eljárni (anyagilag pervezetés) végül jelentősnek bizonyult ennek fenntartásában.⁶⁷⁰

Az Úpejtk. 22. cikk (1) bek. értelmében „a bíró a pert az arra alkalmazható jogszabályoknak megfelelően oldja meg.” Ezzel a jogalkotó a *jura novit curia* elvnek szerez érvényt főszabály szerint kivonva a per megoldására használható jogcímet a felek rendelkezési szabadsága alól. A bíró így szuverén módon tehet igazságot, nem lévén kötve a keresetben megjelölt jogcím (vagy a felek tévedése) által, csupán köteles minden keresetről (jogról) ítéletet mondani és nem ítélni meg többet (*plus petita*), vagy mást (*extra petita*) mint a kereset tárgya.

Ennek szükséges folyamánya a fentebb vizsgált bírói kötelesség a peresített tényállás jogban elhelyezésére, függetlenül attól, hogy a felek ennek milyen jogi értelmet tulajdonítottak. A felek az Úpejtk. 22. cikk (5) bek. szerint kötött explicit egyezsége azonban *fakultatív jogcímhez kötöttséget* eredményezhet.

Érdekesebb az Úpejtk. 22. cikk (2) bek. rendelkezése, mely a következőképpen fordítható:

„A bíró kötelessége törekedni, minden törvényes eszközzel, az igazság kiderítésére vonatkozó bármilyen tévedést megelőzni az ügyben, a tények megállapítása és a törvény helyes alkalmazása alapján, egy megalapozott és törvényes határozat meghozásának céljával. E célból, a felek által felhívott tényállásra és jogi indoklásra vonatkozólag a bírónak jogában áll tőlük szóbeli vagy írásos magyarázatot kérni, bármilyen ténybeli vagy jogi körülményt [velük] megvitatni, akkor is ha a kereset vagy az ellenkérelem nem tesz

⁶⁷⁰ LEŞ, *Rolul activ... i. m.* 20.

róla említést, [a bíró] elrendelheti az általa szükségesnek vélt bizonyítás felvételét, ahogyan más törvényben előírt intézkedéseket [is], akár a felek ellenkezésével szemben is.”

Az idézett szöveg a korábbi Pejtk. több ízben módosított 129. cikk (és részben az 1948-ban bevezetett 130. cikk) átdolgozása.⁶⁷¹ Annak első mondata⁶⁷² 2000 óta gyakorlatilag változatlan szövegezéssel a bíróság feladatait határozza meg a per kivizsgálásával kapcsolatban.

A hatályos szöveg azt sugallja, hogy a bíró nem az objektív igazság kiderítésére kell, törekedjen csupán az „igazság” megismerésének folyamán elkövethető tévedések elkerülésére (vagyis a tisztességes eljárásra, annak eredményétől függetlenül). Ugyanebbe az irányba mutat az a tény is, hogy a 2000-ben elfogadott szöveg a korábbi 130. cikk (2) bek. rendelkezéseit kodifikálta újra, melyek a bírót arra utasították, hogy „minden törvényes eszközzel az igazság felderítésére és a tévedések megelőzésére törekedjen a tények megismerésében” s ez utóbbi előírást a szocialista szakirodalom egybehangzóan⁶⁷³ az objektív igazság megismerésének elveként értelmezte. Mégis, Románia Legfelsőbb Ítéltő- és Semmitőszékének Kereskedelmi Részlege 1975/2008 sz. határozatában,⁶⁷⁴ miután kimondja, hogy az aktív bírói szerep nem ellentétes a rendelkezési elvvel, állításaik bizonyítása ugyanis elsősorban a felek feladata marad, mégis a bíróság köteles az igazságot felderíteni. Az említett ítélet indokolása egyértelműsíti, hogy (*lex lata*) a bíróságok továbbra is az objektív igazság standardja szerint kell, tevékenységüket kifejtsék. Egyes szerzők véleménye szerint az Úpejtk. hatályos szövege nem kötelezi a bírót, hogy hivatalból bizonyítást rendeljen el, bár ezt az igazság megismerésére megteheti, ahogyan az anyagi pervezetés során a feleket nyilatkozattételre szólíthatja fel, és a per bármely jogi, vagy tényállási körülményét velük megvitathatja.⁶⁷⁵

A legfelsőbb bírói testület más határozataiban,⁶⁷⁶ szintén megerősítve, hogy

⁶⁷¹ Az illető cikk (és egyik ‘öse’ a korábbi Pejtk. 130. cikk) sokszor módosult, a jelen elemzés keretei ennek nyomon követését nem teszik lehetővé. A továbbiakban, ha ezzel ellentétes pontosítás nem történik, a korábbi Pejtk. 129. cikk (4) - (5¹) bek. tartalmára hivatkozás alatt 202/2010 sz. tv. által módosított szövegét értjük. Lásd: *Legea nr. 202/2010 privind unele măsuri pentru accelerarea soluționării proceselor*, Monitorul Oficial, 714/2010.10.26.

⁶⁷² Az Úpejtk. hatályos 22. cikk (2) bek. I. mondata a 138/2000 sz. sürgősségi Korm. rendelettel került bevezetésre. Lásd: *Ordonanța de Urgență nr. 138/2000 pentru modificarea și completarea Codului de procedură civilă*, Monitorul Oficial, 479/2000.10.02, 200.

⁶⁷³ NEGRU — RADU *i. m.* 30. STOENESCU — ZILBERSTEIN, *Drept procesual civil [II.]... i. m.* 109.

⁶⁷⁴ *Decizia nr. 1975 din 5 iunie 2008*, 2014.06.17, <http://www.scj.ro/SE%20rezumate%202008/SE-1975-2008.htm> (2014.06.17-i elérés).

⁶⁷⁵ LEȘ, *Rolul activ... i. m.* 22–23.

⁶⁷⁶

<i>Decizia</i>	<i>nr.</i>	2018/2012,	2014.06.20,	
http://www.scj.ro/dosare.asp?view=detalii&id=100000000261905&pg=1&cauta=7294/2/2011				
(2014.06.20-i	<i>Decizia</i>	<i>nr.</i>	1657/2012,	2014.06.20,
elérés).				

állításaik bizonyítása a feleket terheli, azon álláspontjának adott hangot miszerint abban az esetben, ha egy bíró nem rendel el hivatalból bizonyításfelvételt, vagy egyes kérdésekre a felek figyelmét nem hívja fel, a rendelkezési elvből kifolyólag ezt a mulasztását a felek, a perorvoslatok gyakorlásakor nem kifogásolhatják. Ez a megoldás az Úpejtk. szövegében is szentesítésre került. E gyakorlat, az igazság bírói felderítésére a korábbinál is szélesebb eszköztárat⁶⁷⁷ biztosító Úpejtk. 22. cikk (2) bek. II. mondatával egyetemben – máskülönben a francia polgári perjogban is megfigyelt – tudathasadásos⁶⁷⁸ állapotot eredményezett miszerint egyrészt a felek nem kifogásolhatják, ha a bíró aktív szerepével nem él és bizonyos kérdéseket nem helyez a felek vitájába, bizonyítást hivatalból nem rendel el és vesz fel,⁶⁷⁹ viszont a bíróság, hivatalból, az igazság feltárásának nevében bármikor, akár az egyik fél kárára és a másik fél javára is a felek akaratától függetlenül eljárhat.

Sokkal inkább összefügg e szereppel az Úpejtk. 20. cikk rendelkezése mely az *alapelvek normatív jellegét* szentesíti, kötelezve a bírót, hogy ezeket maga betartsa és a per minden résztvevőjével betartassa, a törvényben előírt szankciók kirovásának terhe mellett.

Szintén a bíró aktív perbeli szerepére vonatkozik azon, a polgári per alapelvei között felsorolt kötelessége is, hogy a felek számára javasolja jogvitájuk közvetítói (mediátori) eljárásban rendezését [Úpejtk. 21. cikk (1)]. Ugyanezen cikk (2) bekezdése értelmében a teljes per folyamán a bírónak törekednie kell a felek kibékítésére.

Az Úpejtk. 22. cikk (7) bek. utasítja a bírót, hogy azokban az esetekben mikor a törvény (különös rendelkezése) számára az ügy minden körülményére kiterjedő mérlegelési jogot biztosít, köteles „többek között” – elsőbbségi sorrend jelölése nélkül (!) – a jog általános elveit, a méltányosságot és a jóhiszeműség elvárását is szem előtt tartani. E norma összefüggése a bíró aktív szerepével nem értelmezhető.⁶⁸⁰

VII.3. Összegzés

A magyarországi polgári per alapvető elvei az Úpp. kodifikációjának folytán

<http://www.scj.ro/dosare.asp?view=detalii&id=1120000000012251&pg=1&cauta=> (2014.06.20-i elérés).

⁶⁷⁷ LEȘ, Ioan, *Reglementarea probelor în noul Cod de procedură civilă*, Revista Română de Drept Privat, 2011/1, 92.

⁶⁷⁸ JOLOWICZ *i. m.* 292–293.

⁶⁷⁹ Az Úpejtk. 254. cikk (6) bekezdése például tiltja a fellebbezésben hivatkozást arra, hogy a bíróság hivatalból a bizonyítás indítványozását elmulasztotta.

⁶⁸⁰ DELEANU, *Noul Cod de procedură civilă [I.]... i. m.* 67.

látványos átalakulást éltek meg. Egyrészt a jogalkotói beavatkozás tisztázta az alapvető elvek jogszabályi katalógusban szerepeltetésének kérdését. Másrészt e katalógus tartalmát a NÉMETH János által meghatározott, jellemzően perjogi alapelvekben rögzítette, elvetve a nemzetközi példák alapján elterjedtebb – az Úpp. tervezetében is látható – népesebb katalógus megoldását.

Az alapvető elvek alakulásában az Úpp. betetőzte a korábbi történelmi trendet, a rendelkezési elv főhelyen szerepeltetésével, a peranyagszolgáltatás a felekre hárulásának kiemelésével, és közreműködési kötelezettségük kidomborításával. Ezen alapvető rendelkezéseket a magyar jogalkotó az Úpp. teljességén átvezette.

Látható, hogy a romániai polgári perjog új alapelvei nem mutatnak a magyarországihoz hasonló elmozdulást a bíróság által dominált polgári pertől a felek rendelkezési jogának bővülése. Sőt, a szakirodalom is elfogadja, hogy az új kódexben helyenként tapasztalható liberalizmus⁶⁸¹ nem általánosan jellemző annak egészére.⁶⁸²

Az új norma is az objektív igazság megismerésére és hivatalból történő kivizsgálására helyezi a hangsúlyt, de egyúttal a bírói vizsgálódás esetleges elmaradásának következményét a felekre hárítja át, konfliktust keletkeztetve a bírónak szánt központi szerep és a felek közreműködési és bizonyítási kötelezettségei között.

Mindezen ellentmondások már a polgári eljárás alapelveinek szintjén láthatóvá válnak demonstrálva, hogy nem létezett egységes jogalkotói koncepció a bíróság és felek viszonyáról, ahogyan sok más kérdésről sem, az alapelvek kodifikációja során.

Az Úpejtk. alapvető katalógusának természete érdemben eltér a magyarországi jogalkotó modellválasztásától: a polgári per jellemző alapvető elvei mellett annak alkotmányos elveire is kiterjed, jelezve (például a tisztességes eljárás elvének a 6. cikkbe telepítésével is), hogy a jogalkotó a kodifikáció folyamán figyelembe vette az EJEB gyakorlatát. Egyúttal a romániai jogalkotó felsorolása az alapvető kultusz ideája anakronisztikus megnyilvánulásának is tekinthető: a pergyorsítás ideológiai tartalmát, a politikai fiatra érzékenyebb normatív jellegű alapvető elvek útján vezeti át a perjog egészén.

⁶⁸¹ Az Úpejtk. egyes rendelkezései szélesebb mozgásteret biztosítanak a felek számára a polgári perben. A felek egyezségükkel a bíróságot kivételesen a kereset jogalapjához köthetik [Úpejtk. 22. cikk (5) bek.]. Egyes bizonyítási eszközök használatát kizárhatják, a bizonyítási teher és a bizonyítandó tényállítás tekintetében a bíróságot is köti egyezsége juthatnak, ha ez nem vezet a bizonyítás ellehetetlenüléséhez [Úpejtk. 256. cikk].

⁶⁸² LEȘ, *Reglementarea... i. m.* 92.

VIII. A POLGÁRI PER ALANYAI

VIII.1. A magyarországi polgári per alanyai

VIII.1.1. A felek

A *perbeli jogképesség* (Pp. 48. §; Úpp. 33. §) azon entitások jellemzője, melyeket „(...) a polgári jog szabályai szerint jogok illelhetnek és kötelezettségek terhelhetnek”, vagyis az anyagi jogi jogképesség folyománya: természetes személyek esetén a Ptk. 2:1-2:4. §, jogi személyek esetén pedig a Ptk. 3:1. § (1) és (2) bek. határozza meg. Ezek mellett egyes különös jogszabályok más entitások számára is perbeli jogképességet nyújtanak.⁶⁸³ A perbeli jogképesség szabályait az Úpp. érintetlenül hagyja, de a „nem természetes személy” [Úpp. 7. § (1) bek. 15. pont] fogalmának bevezetésével új gyűjtőnevet teremt a perbeli jog- és cselekvőképességgel rendelkező, de anyagi jogi értelemben jogképesség nélküli entitások számára.⁶⁸⁴ A polgári per felei mindenkor perbeli jogképességgel kell, rendelkezzenek (Pp. 48. § I. fordulat).

Felvetődik a kérdés: a pert kezdeményező azonos kell-e legyen a peresített jogviszonyban feljogosítottal, ellenfele pedig a kötelezettel? A magyarországi perjogban a félfogalom már a Rpp. hatálya alatt is a processzuális fél értelemben szerepelt. A mai szakirodalom is megkülönbözteti a *materiális* (anyagi jogi értelemben érdekeltséget állító) és *processzuális* fél fogalmát. MAGYARY (a Rpp. normái alapján) és FARKAS (a Pp. vonatkozásában) egyaránt a *processzuális fél fogalmát tekintette mérvadónak*: a felperes az, aki a keresetet indít, az alperes pedig az, akivel szemben a keresetet indítják. SZILBEREKY, más megfogalmazásban, de változatlanul ugyanezen meghatározást adja.⁶⁸⁵

A Pp. is elsősorban a fél processzuális fogalmát alkalmazza, bár egyes esetekben [kizárás intézménye; a kérelemhez kötöttség – Pp. 3. § (2) bek.] a materiális értelem is előkerül.⁶⁸⁶ További szükséges pontosítás a magyarországi fogalomhasználattal kapcsolatban, hogy a saját érdekében (is) perbe lépő személy processzuális félnek minősül.⁶⁸⁷

Az Úpp. az előzményekhez képest változatlanul a processzuális félfogalmat

⁶⁸³ Lásd: KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 134–136. SZABÓ Péter — SÁNTHA Ágnes (szerk.), *Kiss Daisy - A polgári per titkai. Kérdések és válaszok a polgári perrendtartás általános részéből* (3. kiadás), HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014, 252–253.

⁶⁸⁴ *Indokolás 2016 i. m.* 247.

⁶⁸⁵ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 132.

⁶⁸⁶ OSZTOVITS András — PRIBULA László — SZABÓ Imre — UDVARY Sándor — WOPERA Zsuzsa, *Polgári eljárásjog I. A polgári per általános szabályai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013, 97.

⁶⁸⁷ SZABÓ Péter — SÁNTHA (szerk.) *i. m.* 241.

alkalmazza, ahogyan az kitűnik a kényszerű (kötelező) pertársaság következtében (Úpp. 36. §) alperes a *felperes keresetéhez csatlakozásának* lehetőségét megteremtő új perintézményből (Úpp. 40. §). Annak elkerülésére, hogy az alperesi pertársaság – máskülönb a felperes követelésével egyetértő, vagy azt nem vitató – tagja a perköltség viselésekor ne szenvedjen hátrányt, a jogalkotó megteremtette a lehetőséget, hogy a pertársak függésének joghatásai mellőzésével járó módon [Úpp. 40. § (4) bek.] a felperes keresetéhez a perfelvételt lezáró végzés meghozataláig csatlakozzon. Ilyen esetben a csatlakozó *a felperessel azonos érdekű félnek* minősül a keresetnek nem csatlakozó további alperesekkel szemben [Úpp. 40. § (2) bek.]. Amennyiben a jogalkotó a materiális félfogalom alkalmazását kívánta volna, nem lett volna szükség az alperest fikció⁶⁸⁸ útján felperesi pozícióba emelni, hiszen a további alperesekkel fennálló jogviszonyban ő maga is jogosulti pozícióban is állhat.

A felek perbeli pozíciója legtöbbször a keresettel érvényesíteni kívánt anyagi jogi jogviszonyban elfoglalt pozíció függvénye. Innen ered a *perbeli legitimáció* anyagi- és eljárásjogi követelménye.⁶⁸⁹ A felperes perbeli legitimációjának feltétele, hogy anyagi jogi értelemben *érdekelt legyen* [Pp. 3. § (1) bek.] tehát saját anyagi jogi jogosultságát kísérelje meg érvényesíteni (anyagi legitimáció), vagy ennek hiányában a perindításra külön jogszabály – vagy jogviszony – jogosítsa fel (passzív vagy aktív ügylegitimáció).⁶⁹⁰ Az elsősorban anyagi jogi legitimáció az *igényérvényesítési jogosultság* (kereshetőségi jog). Innen következik, hogy az aktív kereshetőségi jog a felperest, míg a passzív az alperest illeti meg.⁶⁹¹

Az Úpp. az *érdekeltség kellékét már nem nevesíti*, a jogalkotó indokolásában az igényérvényesítési jogosultságot elsősorban alkotmányos alapokon nyugvó alapjognak minősíti, melynek gyakorlási feltételei felsorolása „összhangban a szabályozási hagyományokkal”⁶⁹² nem kerülnek meghatározásra a rendelkezési elvre vonatkozó normaszövegben.

A *perbeli cselekvőképesség* a polgári eljárásjogi cselekmények közvetlen megtételét teszi lehetővé.⁶⁹³ A perbeli cselekvőképesség vonatkozásában az Úpp. nem

⁶⁸⁸ Indokolás 2016 i. m. 263.

⁶⁸⁹ Lásd: EBH 2005. 1227.

⁶⁹⁰ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 132–133. SZABÓ Péter — SÁNTHA (szerk.) *i. m.* 242. OSZTOVITS — PRIBULA — SZABÓ Imre — UDVARY — WOPERA *i. m.* 97.

⁶⁹¹ NÉMETH — KISS Daisy (szerk.) *i. m.* 248–249. KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 132–133. SZABÓ Péter — SÁNTHA (szerk.) *i. m.* 242–243.

⁶⁹² Indokolás 2016 i. m. 240.

⁶⁹³ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 137. Polgári jogi értelemben korlátozottan cselekvőképes személyek – a magyar polgári perjogban [a Ptk. koncepcionális váltásának következtében a

foganatosít érdemi újítást, azonban elejti a Pp. 49. § (3) bek. rendelkezését, ugyanis ez különálló normatív tartalommal nem rendelkezett.⁶⁹⁴

VIII.1.2. A beavatkozó és a perbe hívott

A *perbe történő beavatkozás* lehetőséget nyújt érdekelt harmadik személyek számára, vagy olyanok számára, akik beavatkozását jogszabály lehetővé teszi, a perbeli részvételre a beavatkozóval azonos érdekű fél „pernyertessége előmozdítása végett” [Pp. 54. § (1) bek.]. Abban az esetben, ha az egyik fél elvesztessége esetén harmadik személlyel szemben követelést szándékozna érvényesíteni, illetve ilyentől tart, perbehívásos beavatkozás útján (Pp. 58. §) az érintett személy a perbe beléphet. A beavatkozás – jelen helyzet szerint – az ítélelhozatalt megelőző utolsó tárgyalás végéig lehetséges.

A hatályos magyarországi polgári perjog (a Rpp. 82-83. §-ok rendelkezéseivel ellentétben), kizárólag a *mellékbeavatkozást*⁶⁹⁵ teszi lehetővé, vagyis az a személy is valamely fél ‘támogatására’ léphet perbe, aki máskülönben a per tárgyát magának követelné, ráadásul követelése az illető perben azzal a féllel szemben, akinek oldalán beavatkozott nem elbírálnak. A beavatkozó akár tanúként is megidézhető.⁶⁹⁶ E megoldást a szakirodalom a felek önrendelkezési jogának szavatolásával indokolja.⁶⁹⁷ Emiatt a beavatkozó nem változtathat a kereseten, nem élhet viszontkeresettel, nem tehet rendelkező cselekményeket. Ahogyan azt az 1877. évi német polgári perrendtartás (ZPO) esetén – melynek 1931. évi módosítási javaslata a főbeavatkozás jogintézményének megszűnését eredményezte volna – PICKER megállapította:⁶⁹⁸ a mellékbeavatkozás nem nyújt anyagi jogi védelmet a beavatkozónak, csupán a processzuális keretet teremt meg érdekei figyelembevételéhez. Az Úpp. jogalkotója a mellette szóló érvek ellenére nem kívánta a főbeavatkozást újra meghonosítani, vélhetőleg amiatt, hogy a felek rendelkezési jogát az új perjogi kódex fő szervezőelvének tekinti.

2013. évi CCLII. tv. 85. § (6) bekezdésével bevezetett] főszabály szerint – cselekvőképese, ha cselekvőképességük „korlátozása a per tárgyára okot adó ügycsoporttal” (*Jogtár-kommentár*. In: *Jogtár® [Elektronikus adatbázis]*, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2017.) nem áll összefüggésben. A perbeli cselekvőképesség, a jogképességhez hasonlóan a per bármely szakaszában hivatalból is vizsgálendő kérdés [Pp. 50. § (1) bek.]. Hiánya akár a fellebbviteli eljárás folyamán is orvosolható (SZABÓ Péter — SÁNTHA (szerk.) i. m. 255.).

⁶⁹⁴ *Indokolás 2016 i. m. 260.*

⁶⁹⁵ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m. 142.*

⁶⁹⁶ PINTÉR Zoltán, *A beavatkozási jogállás a bírói gyakorlat tükrében*, *Iustum Aequum Salutare*, 2013/3, 159. BH 1989. 1142. Hivatkozva: *Indokolás 2016 i. m. 265.*

⁶⁹⁷ Lásd: SZABÓ Péter — SÁNTHA (szerk.) i. m. 260.

⁶⁹⁸ Hivatkozva: KOUSSOULIS, Stelios, *A főbeavatkozás aktuális problémái*, *Magyar Jog*, 1998/11, 692.

A peres felek problematikáját tekintve az Úpp. szempontjából, annak koncepciója értelmében, a *nem önálló beavatkozás lehetőségét ildomos lett volna visszaszorítani*, és a professzionális pervitel elvárásaihoz igazítani.⁶⁹⁹ Ebbe az irányba az Úpp. javaslata egyes lépéseket is tett.⁷⁰⁰

A jogalkotó figyelmen kívül hagyta azonban a szakirodalomban – de lege ferenda – felmerült felvetéseket, melyek a beavatkozás megalapozottságának vizsgálatát csak a beavatkozás ellenzése esetén tették volna lehetővé, illetve a támogatni kívánt fél ellenkezése esetére a beavatkozás elutasításának előírását.⁷⁰¹ E választást az Úpp. indokolása nem elemzi, de joggal sejtethetjük: a megváltoztatva megőrzés egyik megnyilvánulása.

Az Úpp. 162. § (2) bek. viszont – más problémát⁷⁰² megoldva – korlátozza a beavatkozó iratbetekintési jogát, azt a beavatkozás jóváhagyásától függővé téve.

A beavatkozás esetén az Úpp. – kevés újítással – megtartja a már létező szabályozást, a beavatkozás határidejét, hatálytalanság terhe mellett a perfelvétel végzéssel lezárásának időpontjában megszabva [Úpp. 41. § (2) bek.], annak érdekében, hogy a „peres alanyi köre” minél hamarabb rögzítésre kerüljön (elkerülendő a perelhúzási célú, vagy ezt eredményező késedelmes beavatkozást).⁷⁰³

E preklúziós szabály alól egyedül az önálló beavatkozó státusza jelent várhatóan kivételt, aki a perfelvétel lezárultát követően is beavatkozhat, az érdemi tárgyalás folyamán – 30 napos szubjektív határidőn belül – a perről való tudomásszerzés általa valószínűsítendő időpontjától [Úpp. 41. § (3) bek.], azonban perfelvétel során rögzült jogállításhoz és tényállításhoz kötve marad, csupán bizonyítást indítványozhat. Az Úpp. a beavatkozó tanúként meghallgatásának gyakorlatán változtat, és ezt a fél személyes meghallgatásának szabályai szerint rendeli meghallgatni [Úpp. 44. § (2) bek. II. fordulat].

A hatályos szabályozás értelmében [Pp. 57. § (1) bek.] a beavatkozó kétféle jogállással rendelkezhet: amennyiben az ítélet jogereje nem terjedne rá ki, a beavatkozó perbeli cselekményei a támogatott fél cselekményeivel nem lehetnek ellentétesek (*függőségi elv*), de ezeket a fél esetleges mulasztása esetén, akár annak hátrányára is

⁶⁹⁹ Az Új polgári perrendtartás koncepciója i. m. 42–43.

⁷⁰⁰ Indokolás 2016 i. m. 264–266. Az Úpp. a kötelező jogi képviseletet kifejezetten előírja a beavatkozóra is, ha az a peres eljárás során kötelező.

⁷⁰¹ Lásd: PINTÉR Zoltán, *A beavatkozási kérelem és annak elbírálása*, Miskolci Jogi Szemle, 2012/2, 69.

⁷⁰² PINTÉR Zoltán, *A beavatkozási... i. m.* 153.

⁷⁰³ Indokolás 2016 i. m. 264.

kipótolhatják; amennyiben viszont az ítélet a beavatkozóra is jogerővel rendelkezne, perbeli cselekményei hatályosak maradnak, ha kifejezetten ellentétesek is a támogatott fél cselekményeivel. Utóbbi esetben a fél és beavatkozó ellentmondásos nyilatkozatait a per további adatait figyelembe véve kell értelmezni. E megoldást az Úpp. [44. § (6) bek.] szövege is megőrizné.

A beavatkozás lehetőségéről főszabály szerint a jogilag érdekelt felet a bíróság nem jogosult értesíteni. Következésképpen erről vagy saját erőfeszítéséből vagy valamely fél értesítése folytán (perbehívással, mikor a fél pervesztessége esetén a perbehívottal szemben valamely jogot kíván érvényesíteni, vagy annak követelésétől tart) szerezhethet tudomást. A perbehívott és a perbehívó közötti jogviszonyt ugyanabban a perben nem lehet eldönteni (Pp. 60. §), emiatt a szakirodalom egy része⁷⁰⁴ a perbehívást az önkéntes beavatkozás egyik formájának tekinti. Az Úpp. a perbehívás intézményét (Úpp. 45. §) érdemben módosítások nélkül megőrzi, ennek esetében is érvényesítve az osztott perszerkezet szabályozását. Emiatt preklúziót ír elő – a perbehívásra a feleknek szabott határidőtől függetlenül –, azt csupán a perfelvételi szak lezárásáig lehetővé téve, annak érdekében, hogy a felek a pert kényük-kedvük szerint gyakorolt perbehívásokkal ne nyújthassák meg.⁷⁰⁵

VIII.1.3. A pertársak

A pertársaságot a szakirodalom így határozta meg: „pertársaság akkor keletkezik, ha több felperes együtt perel (felperesi pertársaság) vagy ha több alperest együtt perelnek (alperesi pertársaság)”.⁷⁰⁶ A pertársaság *kényszerű* (egységes) amennyiben a per megoldása nem lehetséges: 1° ha abban minden személy nem vesz részt, akire a határozat joghatása kiterjed (például a Pp. 64. § alapján az ügyész által indított perekben), vagy, 2° ha a jogvita eldöntése csak egységesen lehetséges [Pp. 51. § a) pont] mert annak tárgya egy közös jog.⁷⁰⁷ Ilyen esetekben, ha a minden érintett nincs jelen a peres jogviszony aktív vagy passzív oldalán a keresetet idézés kibocsátása nélkül el kell utasítani [Pp. 130. § (1) bek. g) pont]. Bizonyos esetekben pertársaság pergazdaságossági megfontolások alapján⁷⁰⁸ is keletkezhet (célszerűségi pertársaság), amennyiben a peresített követelések

⁷⁰⁴ SZABÓ Péter — SÁNTHA (szerk.) i. m. 262.

⁷⁰⁵ Lásd: *Indokolás 2016 i. m. 266.*

⁷⁰⁶ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m. 139.*

⁷⁰⁷ KENGYEL Miklós, *A felek és más perbeli személyek.* In: *A polgári perrendtartás magyarázata 1. Harmadik (átdolgozott kiadás), 1. köt., CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2010, 270–275.* SZABÓ Péter — SÁNTHA (szerk.) i. m. 257.

⁷⁰⁸ WELLMANN György, *Pertársasági problémák,* Magyar Jog, 1979/8, 762–763.

azonos jogviszonyból származnak [Pp. 51. § b) pont] vagy azok jogi és tényalapja hasonló [Pp. 51. § c) pont] és az alperesekre a bíróság a pertársaságra tekintet nélkül is illetékességgel rendelkezne. Ilyen esetekben *egyszerű pertársaság* keletkezik.

Az Úpp. 36. §-a bevezetné a *kényszerű pertársaság* – a magyar tételes perjogban mindeddig e nomen jurisszal meg nem nevezett – szabályozását,⁷⁰⁹ azokra az esetekre, mikor a per tárgya csupán egységesen dönthető el. Ilyen esetekben az Úpp. tervezete [36. § (2) bek.] még előírta volna a felperes felhívását, hogy a kényszerű pertársak perbe hívásáról gondoskodjon. E rendelkezés azonban nem bírt volna különálló normatív tartalommal, és vélhetően ezért az Úpp. végleges szövege mellőzi. A jogalkotó jelenleg – formai változtatásokkal – megőrizné a célszerűségi pertársaság, és a pertársak függőségének és függetlenségének hatályos szabályozását, kiterjesztve az egységes pertársaságra vonatkozó normákat azokra az esetekre is, mikor ilyen pertársaság hiányában, az egyik pertárs a másik kifogásait, a közöttük fennálló jogviszony értelmében érvényesítheti [Úpp. 38. § (3) bek.].

Újításként, az Úpp. 40. §-a szabályozza a keresethez *alperesek csatlakozásának* intézményét egységes alperesi pertársaság esetén (Úpp. 36. §) melyet a bíróság engedélyezésének – és a jóhiszemű eljárás szempontjából további felügyeletének – vet alá.

Egységes pertársaság esetén a pertársak *függőségének elve* érvényesül. A rendelkező cselekményeken kívül más perbeli cselekmény (ideértve a perorvoslatok⁷¹⁰ gyakorlását is), minden más pertársra is kihat, akik az illető cselekményt vagy nyilatkozatot megtenni elmulasztották, ha hátrányosabb helyzetet eredményezne is számukra [a Pp. 53. § (1) bek. per a contrario értelmezése alapján]. Eltérő perbeli nyilatkozatok vagy cselekmények esetén ezeket a bíróság az ügy további elemeinek szem előtt tartásával együttesen értékeli. A pertársaság esetén alkalmazandó függőség elve nagyobb hangsúllyal szerepelt a Pp. kodifikációjában, mint a Rpp. esetén ennek, az egyénnel szemben a közösség érdekét előtérbe helyező jellegzetessége⁷¹¹ okán. Egyszerű pertársaság esetén a *függetlenség elve* jut érvényre. Az Úpp. (38–39. §-ok) e helyzeten a pertársaság egyik formája esetén sem tervez érdemben változtatni.

⁷⁰⁹ Ennek szükségességét a szakirodalom már az 1960-as években felvetette, észlelve hiányát a magyar perjogból. Lásd: HÁMORI, *A pertársaság... i. m.* 454–455. A kényszerű pertársaságot a magyar perjog korábban is ismerte, azonban az a joggyakorlat és a szakirodalom kreációjaként létezett. NÉVAI László — SZILBEREKY Jenő, *Polgári eljárásjog. Egyetemi tankönyv*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1968, 214–215.

⁷¹⁰ KENGYEL, *A felek és... i. m.* 276.

⁷¹¹ BECK Salamon, *A pertársak... i. m.* 183.

Az Úpp. XLIII. fejezete a pertársaság⁷¹² terét érintő további újításként szabályozza a csoportos perlést, Társult per megnevezés alatt. Ennek normái fogyasztói szerződésből eredő követelések, munkaügyi perben érvényesíthető jogok, és emberi tevékenységgel összefüggő környezetkárosodásból eredő igények érvényesítésére alkalmazhatók, amennyiben legalább 10 felperes – tartalmában azonos – joga védelmére indít keresetet [Úpp. 583. § (1) bek.], társult perlési szerződés alapján (Úpp. 586. §). Az ún. *opt in* rendszert előíró⁷¹³ szabályozás kötelezővé teszi e szerződésben közös képviselő (reprezentatív felperes) sőt annak helyettese megjelölését, és a pertársaság szabályainak – ideértve a költségviselés módjának – kikötését is. Az eljárásban minden bíróság előtt kötelező jogi képviselet került előírásra (Úpp. 582. §). A közelmúlt perjogi szakirodalmában felvetődött lehetséges megoldási módozatok – és támogatóik – ütköztetésének a törvényalkotás folyamata ezzel véget vetett.

VIII.1.4. Az ügyész

Az ügyész általános felhatalmazása [Pp. 9. § (1) és (2) bek.] lehetővé teszi számára, hogy jogaik védelmére *bármely okból* (ideértve a szegénységet, az idős kort, betegséget stb.)⁷¹⁴ képtelen jogosultak helyett pert indítson a jogosult rendelkezési jogának tiszteletben tartásával, ha a keresetindítást bizonyos személyekre illetve szervezetekre külön jogszabály nem korlátozza. Ebben az esetben felperesi pertársaság jön létre az ügyész és a fél között [Pp. 64. (3) bek.].

Az ügyész polgári perbeli szerepének ilyen módon meghatározásával a magyar polgári perjog egyértelműen azon európai jogrendszerek csoportjába sorolható, melyek a vádhatóság számára széleskörű jogosultságokat biztosítanak a büntetőeljáráson kívül.⁷¹⁵ A szakirodalom e hatáskörök fenntartását javasolta a jövőre nézve is, amennyiben ezzel az Alkotmánybíróság által megszabott küszöbök nem kerülnek átlépésre, különösen mivel a 2003. évi LXXX. sz. tv. (a jogi segítségnyújtásról) nem alkalmas minden esetben annak szavatolására, hogy egy személy saját jogait képviselni tudja a polgári perben (pl.

⁷¹² A pertársaság és a csoportos perlés *lex lata* érvényesülő összefüggéseiért, lásd: BENCSIK Klaudia, *A kollektív igényérvényesítés hazai lehetőségei*, Themis, 2015 június, 10–16.

⁷¹³ BENCSIK *i. m.* 5. A csoportos perlés terén más európai perjogi rendszerekben meghonosodott megoldásokért, lásd: HORVÁTH Edit Írisz, *Uniós elvek? A kollektív igényérvényesítés elvei Európában*, Európai Jog, 2016/4, 1–6.

⁷¹⁴ SZABÓ Péter — SÁNTHA (szerk.) *i. m.* 326.

⁷¹⁵ Lásd: VARGA Zs. András, *The Growing Interest Regarding Non-Penal Role of Prosecutors*. In: VARGA Zs. András — PINTÉR Zsuzsanna (szerk.), *Az ügyészek büntetőjogon kívüli tevékenysége - The Role of Prosecutors Outside the Criminal Law Field*, Pázmány Press, Budapest, 2013, 75.

távollét vagy ismeretlen jogosult esetén).⁷¹⁶

Az ügyészi fellépés gyakorlati esetei a bőkezű meghatározás ellenére ritkák. Az ügyész nem indíthat pert a fél akaratával – vagy hanyagságával – szemben, és abban az esetben sem, ha a fél jogsegély iránti kérelmét a bíróság érdemben elutasította megállapítva, hogy rászorultságának súlyossága ezt nem igazolja.⁷¹⁷

Amennyiben az ügyészi keresetindítás feltételei a per folyamán állnak be, az ügyész ebben *felléphet* gyakorolva a fél jogait, utóbbi rendelkezési jogának tiszteletben tartásával. Az ügyészi fellépés minden esetben a keresetindítási joghoz kötött, azzal azonos megfontolások alapján lehetséges, így nem más, mint a keresetindítás „dinamikus mozzanata”.⁷¹⁸ Az ügyész a közérdek védelmében külön törvényben meghatározott, konkrét esetekben⁷¹⁹ felperesként vagy alperesként vehet részt a perben, a 2011. évi CLXIII sz. tv. (Ütv.) 27. § (5) bekezdésében olvasható kérdéskörökben. Ekkor az ügyész a közérdek nevében eljárva a fél jogait gyakorolja [Pp. 9. § (4) bek.].

Az ügyész perbeli szerepét tekintve az Úpp. szerkezeti újítást fogatosít azáltal, hogy az erre vonatkozó szabályozást közvetlenül a támogató perbeli részvételét követően (Úpp. 58–60. §-ok) a „más perbeli személyek” csoportjában helyezi el, egy olyan szerkezeti alegységben, mellyel a hatályos Pp. analóg része még a meghatalmazottakra és kötelező jogi képviselőre vonatkozó szabályozást (Pp. 66–74. §-ok) tartalmazza.

A jogalkotó így mintegy ‘lefokozza’ az ügyészt a jelenlegi – a Pp. 9. §-ban szabályozott, az Alapvető elvek c. I. sz. fejezetben elfoglalt, mondhatni előkelőbb – helyéről. Az ügyész perbeli szerepének korábbi átalakulásai ismertetésekor már kiemeltük, de ezt itt is megteesszük: perbeli részvételének szabályozása – ideértve annak elhelyezkedését is a perjogi kódexeken belül – szimbolikus jelentőséggel bír, az azt érő jogalkotói beavatkozás mindenkor jog-politikai döntésre, ideológiai szubsztrátumra, vezethető vissza. Nem szabad elfelejtenünk, a vonatkozó hatályos norma a Pp. 9. §-ba egy korábbi ‘lefokozást’ követően került áthelyezésre, az 1999. évi CX. tv. 2. §-a útján, annak korábbi, még előkelőbb helyéről, a Pp. 2/A. és 3. §-ból. E korábbi ‘lefokozást’ az Alkotmánybíróság általunk már elemzett 1/1994. (I. 07.) sz. határozata alapozta meg. Nem melleleg az ügyész perbeli részvételének szabályozása a romániai Úpejtk. keretein belül is, ‘hátrább’ került helyezésre korábbi pozíciójához képest.

⁷¹⁶ NAGY László Csaba, *Vitaanyag az ügyész polgári eljárásbeli szerepéről - javaslatok az új jogi szabályozás koncepciójához*, *Ügyészek Lapja*, 2011/3, 81.

⁷¹⁷ VERESS László, *Az ügyész szerepe a polgári peres eljárásban*, *Magyar Jog*, 1998/1, 33–34.

⁷¹⁸ VERESS *i. m.* 36.

⁷¹⁹ Lásd: SZABÓ Péter — SÁNTHA (szerk.) *i. m.* 323–325.

Az ügyész közérdekű keresetindításának szabályozását az Úpp. XLII. (A közérdekből indított per c.) fejezetébe telepíti. Máskülönben a fél és annak érdekében pert indító ügyész közötti pertársaság joghatásának kifejezett ismertetésén kívül [Úpp. 59. § (5) bek.] összeütköző nyilatkozatok vagy perbeli cselekmények esetén, az Úpp. érdemi újítást az ügyész polgári perbeli szerepe terén nem tartalmaz.

VIII.2.A romániai polgári per alanyai

VIII.2.1. A felek

A perben álló felek katalógusát (melynek szabályozása a korábbi Pejtk. normáihoz képest változatlan) a romániai jogalkotó újításként kifejezetten meghatározta az Úpejtk. 55. cikkében. Ennek értelmében fél: a *felperes*, az *alperes*, valamint azon harmadik személy, aki „önkéntesen vagy kényszerből” a perbe belép. A polgári per során közreműködő további személyek (a tanú, a szakértő, a tolmács, a fordító, a jogi képviselő, a megbízott, az ügyész, és maga a bíróság) egyszerűen a per *résztevői*.⁷²⁰

A felek így elsősorban azok a személyek, akik között polgári peres jogviszony áll fenn. Ezek közül a *felperes* az, aki a keresettel él, míg az *alperes* az, akivel szemben a kereset irányul (vizontkereset esetén, az eredeti keresethez képest e szerepek felcserélődhetnek). A törvényi definíció nem határozza meg a jogalkotó által alkalmazott félfogalmat, mely dogmatikailag a szakirodalomban sem kristályosodott ki. Ezért lehetséges, hogy egyik szerző a feleket, mint a peresített jogviszony feleit definiálja⁷²¹ (*materiális* félfogalom) majd hozzáteszi, hogy a fél minősége nem mindenkor a jogosultság címetjére esik, ugyanis a jogalkotó az ügyész, más hatóságok, intézmények és szervezetek számára is perbeli legitimitációt biztosít a közérdek vagy egyes különleges helyzetekben lévő személyek magánérdeke védelmében (*processzuális* félfogalom). A magyar perjoggal szemben a romániai perjoghoz hagyományosan a *materiális fél fogalma* áll közelebb, ugyanis a jogalkotó mellett, korábbi mérvadó szerzők is mellőzték a felek processzuális értelmű meghatározását miközben hangsúlyozták,⁷²² hogy a perben félként az anyagi jogi jogosult és kötelezett állhat.

Ugyanerre a következtetésre vezet az Úpejtk. 36. cikkének rendelkezése is

⁷²⁰ TEOHARI, Delia Narcisa, *Cartea I. Dispoziții generale - Titlul II. Participanții la procesul civil*. In: BOROI, Gabriel (szerk.), *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Volumul I. Art. 1-526.*, Editura Hamangiu, București, 2013, 145.

⁷²¹ TĂBĂRCĂ, Mihaela, *Drept procesual civil. Volumul I. Teoria generală*, 1. köt., Universul Juridic, București, 2013, 330.

⁷²² STOENESCU — ZILBERSTEIN, *Drept procesual civil [II.]... i. m.* 295.

miszerint perbeli minőséggel (*legitimatio ad causam*) a peresített anyagi jogi jogviszony alanyai rendelkeznek.⁷²³ A magyarországi szabályozáshoz hasonlóan e perbeli legitimáció-értelmezés a peresített anyagi joghoz viszonyított keresetőségi jog (igényérvényesítési jogosultság), melynek eldöntése a per érdemére tartozó kérdés. Aktív perbeli legitimációval az anyagi jogi jogosult, passzív perbeli legitimációval pedig az anyagi jogi kötelezett rendelkezik.⁷²⁴

Mindazonáltal a jogalkotó az Úpejtk. 37. cikkében, a perbeli *legitimáció* kifejezést használva Más személyek perbeli legitimációja szakasz címmel teszi lehetővé az anyagi jogi jogviszony feleitől eltérő személyek általi perindítást vagy perben állást is.⁷²⁵ Ilyen személy lehet a szülői felügyelet nélkül maradt kiskorú rokona, az Úpejtk. 92. cikke szerint eljáró ügyész, fogyasztóvédelmi szervezetek stb.⁷²⁶ Látható, hogy a romániai jogalkotó kevesebb figyelmet tulajdonít a perbeli legitimáció dogmatikailag szabatos kimunkálásának.

Az *perbeli jogképesség* az Úpejtk. 56. cikkének (1) bekezdése értelmében a fél perben állásának előfeltétele. A jogszabály implicit utal Románia Polgári törvénykönyvének (283/2009. sz. tv.) a jogképesség anyagi jogi szabályozását tartalmazó 34. cikkére mely ezt a személyek azon lehetőségeként definiálja, hogy jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezzenek (jogalanyiség). Az Úpejtk. 34. cikk (2) bekezdése perbeli jogképességet (*locus standi*) biztosít anyagi jogi értelemben jogalanyisággal nem rendelkező egyesüléseknek, társaságoknak, és más hasonló entitásoknak is, ráadásul nem csupán alperesként, ahogyan a korábbi szabályozás, hanem felperesi pozícióban is. Utóbbiak kivételével a perjogi jogképesség az anyagi jogi jogképesség folyománya,⁷²⁷ elsődlegesen tehát megítélése anyagi jogi kérdés. A perbeli jogképesség hiányának szankciója a jogképtelen percselekményeinek érvénytelensége, mely hivatalból vizsgálendő.⁷²⁸

A *perbeli cselekvőképesség* a romániai perjog értelmében is a polgári per alanyának azon lehetősége, hogy önmaga, vagy meghatalmazottja útján képviselje érdekeit a polgári perben [Úpejtk. 57. cikk (1) bekezdés]. A romániai polgári jog a

⁷²³ CIOBANU, Viorel Mihai — BRICIU, Traian Cornel — DINU, Claudiu Constantin, *Drept procesual civil. Drept execuțional civil. Arbitraj. Drept notarial*, Editura Național, București, 2013, 126.

⁷²⁴ TĂBĂRCĂ *i. m.* 184–185.

⁷²⁵ TĂBĂRCĂ *i. m.* 190.

⁷²⁶ TĂBĂRCĂ *i. m.* 194–206. TEOHARI, (...) *Participanții...* *i. m.* 103–104.

⁷²⁷ TEOHARI, (...) *Participanții...* *i. m.* 147–149.

⁷²⁸ DELEANU, Ion, *Considerații cu privire la excepțiile procesuale în contextul prevederilor proiectului Noului cod de procedură civilă*, Revista Română de Drept Privat, 2009/4, 42.

részlegesen korlátozott cselekvőképességű felnőtt fogalmát nem ismeri, ezzel csak 14. életévét betöltött kiskorú rendelkezhet. Románia Polgári törvénykönyvének – családjogi vonatkozású – 316. cikke azonban lehetővé teszi az egyik házastárs egyes, akár a házastársi vagyonszövetség által nem érintett dolgokról való rendelkezési jogának ideiglenes (legtöbb 2 évig terjedő) korlátozását, amennyiben az illető ügyleteivel a család érdekeit súlyosan veszélyeztetné.⁷²⁹ Ebben az esetben a korlátozásnak alávetett házastárs a másik házastárs beleegyezése nélkül kötött ügyletei megtámadhatók. Kérdéses, hogy az ily módon korlátozott fél a polgári perben, mennyiben élhet szabadon rendelkezési jogával: alávehető-e rendelkezési nyilatkozata – esetleg perben sem álló – házastársa beleegyezésének? A romániai szakirodalom ebben a kérdésben hallgat. Véleményünk szerint ebben az esetben a korlátozott cselekvőképességű kiskorúra vonatkozó szabályozás analóg módon alkalmazása lenne elvárható.

A magyarországi Pp. illetve Úpp. rendszerében domináló felfogással szemben a romániai polgári eljárásjog lehetővé teszi a perbeli cselekvőképesség mindhárom állapotát, így a részleges perbeli cselekvőképességű kiskorúak a polgári jogi cselekvőképességük ‘arányában’ személyesen állnak perben. Az Úpejtk. 57. cikk (2) bekezdése cselekvőképtelen személyek esetén a perben állást törvényes képviselő illetve ügygondnok útján, részleges cselekvőképességűek esetén önállóan, de a jogügyleteiket jóváhagyni rendelt személyek (szülő, gyám, ügygondnok) beleegyezésével, szükség esetén pedig a kellő hatósági (elsősorban gyámhatósági) jóváhagyás⁷³⁰ beszerzése után teszi lehetővé.

A romániai szabályozás a perbeli cselekvőképesség nélkül eljáró személy perceselexményeit utólagosan ratifikálhatóvá teszi, a képviselőre jogosultak által, emiatt a cselekvőképesség hiányából eredő érvénytelenség orvosolható. Máskülönben a cselekvőképesség fogyatéka az illető perceselexmény érvénytelenségéhez vezet, mely hivatalból vizsgálendő.

VIII.2.2. A beavatkozó és a perbe hívott

Az Úpejtk. 61. cikkének (1) bekezdése bármely érdekelt⁷³¹ számára lehetővé teszi, hogy mások között zajló perbe beavatkozását kérje, ha annak tárgya nem a felek

⁷²⁹ NICOLESCU, Cristina Mihaela, *Capitolul VI. Drepturile și obligațiile patrimoniale ale soților*. In: BAIAS, Flavius — CHELARU, Eugen — CONSTANTINOVICI, Rodica — MACOVEI, Ioan (szerk.), *Noul Cod civil - Comentariu pe articole*, C. H. Beck, București, 2012, 326.

⁷³⁰ CIOBANU — BRICIU — DINU *i. m.* 125–126. TĂBĂRCĂ *i. m.* 172–173. TEOHARI, (...) *Participanții... i. m.* 156.

⁷³¹ TEOHARI, (...) *Participanții... i. m.* 171.

személyéhez szigorúan kötődő jog vagy olyan, melyben a törvény perbeli legitimációt a beavatkozó számára nem ismer el.⁷³² Ezt a romániai jogi nyelv az Úpejtk. újításaként *önkéntes beavatkozásnak* (román nyelven: *intervenție voluntară*) nevezi, elkülönítendő a perbe vont személyek, a *kényszerített beavatkozásától*.

Az Úpejtk. 61. cikkének (2) bekezdése a *főbeavatkozás* lehetőségét biztosítja, ha a beavatkozó a peresített jogosultságot vagy – a korábbi kódextől eltérően⁷³³ – egy ezzel szorosan összefüggő más jogot részben vagy egészben magának követeli. Ebben az esetben a főbeavatkozó *felperesi pozícióban* lép perbe, mégpedig minden további féllel szemben.⁷³⁴ Innen következik, hogy a főbeavatkozó a per során minden más résztvevővel szemben egyidejűleg érvényesítheti jogait. Főbeavatkozás az elsőfokú tárgyalás berekesztéséig korlátlanul, ezután csak a fellebbezés során és minden fél beleegyezésével hagyható jóvá [Úpejtk. 62. cikk (2) és (3) bek.].

Végezetül az Úpejtk. 61. cikk (3) bekezdés *mellékbeavatkozás* lehetőségét biztosítja mindazoknak, akik valamely fél perbeli pozícióját támogatni szeretnék, és erre érdekelteltek. Mellékbeavatkozás a per teljes folyamán lehetséges, a tárgyalás berekesztéséig, akár rendkívüli perorvoslatok tárgyalásának során is [Úpejtk. 63. cikk (2) bek.].

A beavatkozás elvi jóváhagyása esetén a beavatkozó a perbe belép, a felekkel szemben teljesítendő kézbesítéseket vele szemben is teljesíteni kell, de a per akkori állását veszi át [Úpejtk. 65. cikk (2) bek.], mikor perbe lépett, vagyis a már teljesült percselekmények újra teljesítését nem kérheti. Bizonyítást viszont indítványozhat,⁷³⁵ és a még nem teljesített percselekményekben részt vehet.

A főbeavatkozó felperesi pozíciójánál fogva bármilyen percselekményt függetlenül megtehet. A mellékbeavatkozó csupán a támogatott fél perbeli pozícióját erősíti. Amennyiben nyilatkozatai vagy indítványai (esetleg perorvoslat⁷³⁶ gyakorlása) a támogatott fél nyilatkozataitól eltérnek, érvénytelenek. A mellékbeavatkozó, a támogatott fél beleegyezésével a perből elbocsátható.

Más személyek perbehívására az Úpejtk. 68. cikk (1) bekezdése bármely fél számára jogot biztosít. Ez akkor lehetséges, ha a perbehívott személy maga is a felperessel

⁷³² TĂBĂRCĂ *i. m.* 344–345.

⁷³³ LEȘ, Ioan, *Intervenția terților în concepția noului cod de procedură civilă*, Acta Universitatis Lucian Blaga, 2010/1, 203.

⁷³⁴ CIOBANU — BRICIU — DINU *i. m.* 159.

⁷³⁵ TĂBĂRCĂ *i. m.* 360.

⁷³⁶ LEȘ, *Intervenția... i. m.* 205.

azonos jogokat követelhetne. E lehetőséget a perbe hívónak kell valószínűsítene.⁷³⁷ Más személy perbehívására a mellékbeavatkozó és a perbe hívott nem jogosult.⁷³⁸ A perbe hívott felperesi processzuális félként (Úpejtk. 70. cikk) vesz részt az eljárásban. Emiatt – a magyarországi szabályozástól eltérően – a bíróságnak a közte és bármely más fél között fennálló jogvitáról is döntenie kell, határozata minden perben álló fél egymással szembeni követelését egyszerre rendezzi.

A perbehívást az alperes ellenkérelmében, ha ez nem kötelező, legkésőbb az első tárgyalási napon, a felperes és a főbeavatkozó pedig csak az elsőfokú eljárásban, a per bizonyítási szakának berekesztéséig kérheti.

Az Úpejtk. 78. cikk (2) bekezdésének rendelkezése, a magyarországi perjogban szabályozotthoz hasonlóan, Romániában – újításként – lehetővé teszi a bíróság számára, hogy felhívja a feleket olyan személy perbe hívásának szükségességére, akinek részvétele az eljárásban a per eldöntéséhez elengedhetetlen.⁷³⁹ Amennyiben a felek az illető harmadik személyt nem hívják perbe, a bíróság a keresetet visszautasítja, annak érdemi megoldása nélkül. E perjogi konstrukció egyedüli jelentős eltérése a magyarországi szabályozástól, hogy a romániai perjog értelmében a jogszabályi rendelkezés a felek meghallgatása után teszi lehetővé a per megszüntetését, nem tárgyaláson kívül, hivatalból eldöntendő perelőfeltételként, ahogyan az a Pp. 130. § (1) bek. g) pont III. fordulata illetve az Úpp. 176. § (2) bek. b) pont.

VIII.2.3. A pertársak

A pertársaság szabályozását az Úpejtk. 59. és 60. cikkeiben a romániai jogalkotó nemes egyszerűséggel, annak definiálása nélkül oldja meg. Itt szükséges megjegyezni, hogy a *szoros összefüggésre* vonatkozó szövegrész a korábbi kódexben nem szerepelt.

Az Úpejtk. 59. cikk a következőképpen rendelkezik:

„Több személy [abban az esetben] lehet felperes vagy alperes, ha a per tárgya közös jogosultság vagy kötelezettség, ha jogosultságaik vagy kötelezettségeik azonos okból erednek, vagy ha köztük szoros összefüggés van.”

Látható, hogy a romániai jogalkotó pertársaság-konceptiója a magyarországi Úpp. 36. és 37. §-ok (Pp. 51. §) koncepciójával nagyrészt egybevágh, bár ebből hiányzik

⁷³⁷ TEOHARI, (...) *Participanții...* i. m. 198.

⁷³⁸ TĂBĂRCĂ i. m. 371–372.

⁷³⁹ TĂBĂRCĂ i. m. 401. Az Úpp. 36. §-ban szabályozott pertársasággal analóg eset.

az Úpp. 37. § a) betűjénél [Pp. 51. § a) betű II. fordulata] előírt eset⁷⁴⁰ valamint a perbeli követelések *hasonló* tény- és jogalapjára vonatkozó eset is.

Előbbi hiányának magyarázata véleményünk szerint az ügyész perbeli szerepének eltérő felfogásában is keresendő, ugyanis a Pp. 51. § a) betű II. fordulat szerinti egységes pertársaság történelmileg az ügyész és az általa érvényesített anyagi jog jogosultjának viszonyát is volt hivatott rendezni, míg a romániai perjogban ezt a viszonyt teljesen más szempont szerint (mint *sui generis* perintézményt) értékelték. Továbbá a jogerőhatás eltérő felfogásának köszönhetően, mely a romániai norma értelmében olyan személyekre nem terjedhet ki, akik nem álltak perben – ilyenkor, ha javukra illetve kárjukra határozat is születne, ezt nem érvényesíthetik és velük szemben ki nem kényszeríthető⁷⁴¹ – e probléma a magyarországi perjoghoz hasonló feloldása nem mutatkozott szükségesnek.

A romániai perjog *kötelező* és *fakultatív* pertársaságot különböztet meg. Előbbi abban az esetben jön létre, ha ezt jogszabály megköveteli. Ezt a helyzetet példázza a közös tulajdon megosztására irányuló kereset, mely minden társtulajdonos részvétele nélkül, minden érintett vonatkozásában nem megoldható. Más osztályozás szerint: *szubjektív* pertársaság abban az esetben létesül, ha a pertársak közös érdekekkel rendelkeznek, míg *objektív* amennyiben pertársaság személyi keresethalmazat folytán keletkezik, de azonos oldalon szereplő felek közt nincs érdekközösség.⁷⁴²

A pertársaság eljárásjogi következményeit tekintve a jogalkotó ezeket az Úpejtk. 60. cikk (2) bekezdés megalkotásakor annak függvényében határozta meg, hogy a határozat joghatásai a pertársakra (a jogviszony természete vagy törvényi rendelkezés értelmében) kiterjed-e, vagy sem.

Első esetben (magyarországi terminológiával: egységes pertársaság esetén) a *pertársak függőségének elve érvényesül, azonban másként, mint a magyarországi perjogban*. A romániai szabályozás értelmében az egyik pertárs eljárási cselekményei vagy a számára nyújtott határidő a többi pertársnak is kedvez, attól függetlenül, hogy azok az illető cselekményt vagy határidőt elmulasztották-e vagy sem. Amennyiben a

⁷⁴⁰ A Pp. hatályos szövege szerint: „(...) ha a perben hozott döntés a pertársakra a perben való részvétel nélkül is kiterjedne”; az Úpp. megfogalmazásával: „a perben hozott ítélet anyagi jogerőhatása a pertársakra a perben történő részvétel nélkül is kiterjedne”.

⁷⁴¹ Az Úpejtk. 435. cikk (1) bekezdése értelmében: „A bíróság határozata csak a felek és jogutódjaik között fejti ki hatályát és [rájuk nézve] kötelező”. Ezt a jogi szakirodalom a határozat viszonylagosságának nevezi, úgy tekintve, hogy a perben közreműködő más személyekkel szemben sem bír a határozat jogerővel. NEGRILĂ, Carmen, *Cartea II. Procedura contencioasă - Titlul I. Procedura în fața primei instanțe*. In: BOROI, Gabriel (szerk.), *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Volumul I. Art. 1-526.*, Editura Hamangiu, București, 2013, 815.

⁷⁴² TEOHARI, (...) *Participanții... i. m.* 162–164.

pertársak percselekményei egymással ellentétesek lennének, a bíróság a pertársak összessége számára legkedvezőbb percselekményt kell, figyelembe vegye.

A második esetben a pertársak függetlenségnek elve érvényesül, miszerint ezek percselekményei egymásnak nem használnak, és nem ártanak.

A magyarországi jogalkotási fejleményekkel (ld. a társult perre vonatkozó rendelkezéseket az Úpp. 580–591. §-ban) szemben a romániai eljárásjogban pillanatnyilag visszhang nélküliek a másutt divatos csoportos perlés szabályozására vonatkozó törekvések.

Ez részben annak tulajdonítható, hogy jelen pillanatban a közérdekből fellépő egyesületeknek aktív perbeli legitimációt biztosító jogszabályok, inkább az említett egyesületeken keresztül történő érdekérvényesítést mutatják járható útnak, különösen a fogyasztóvédelem terén.⁷⁴³ Ennek ellenére történt kísérlet a csoportos perlés bevezetésére, de az olasz modellre alapozó jogszabály tervezetét az Igazságügyi Minisztérium nem támogatta, a törvényhozás pedig elvetette.⁷⁴⁴ Jelen pillanatban a romániai jogalkotó így elvonatkoztat az Európai Unió 2013/396/EU⁷⁴⁵ ajánlásának rendelkezéseitől is, a kollektív igényérvényesítés terén.

VIII.2.4. Az ügyész

Az ügyész részvétele a polgári perben a vádhatóság – román nyelven: Ministerul Public vagyis „Közügyek Minisztériuma”⁷⁴⁶ – alkotmányos felhatalmazásának alapján lehetséges. Románia Alkotmánya [a hatályos 131. cikk (1) és (2) bek. értelmében, melyek szövege 1991 óta változatlan, bár a cikkszám az eredeti 130-ról 131-re módosult] a következő rendelkezéseket tartalmazza:

„131. cikk. – Az ügyészség szerepe

(1) Az igazságszolgáltatási tevékenységben az Ügyészség képviseli a társadalom általános érdekeit és védelmezi a jogrendet, valamint az állampolgárok jogait és szabadságjogait.

⁷⁴³ PIPEREA, Gheorghe, *Despre frumusețea vieții și a dreptului*, Revista Română de Drept al Afacerilor, 2014/4, 31.

⁷⁴⁴ DOBRE, Adriana — SOMOIAG, Adelina, *Romania - Class and Group Actions 2015*, <http://www.iclg.co.uk/practice-areas/class-and-group-actions/class-&-group-actions-2015/romania> (2015.01.20-i elérés).

⁷⁴⁵ Lásd: A Bizottság ajánlása az uniós jog által biztosított jogok megsértése tekintetében a jogsértés megszüntetésére és kártérítésre irányuló tagállami kollektív jogorvoslati mechanizmusok közös elveiről, Hivatalos Lap, L 201/60. köt., 2013.07.26.

⁷⁴⁶ FÁBIÁN Gyula, *Az ügyészség büntetőjogon kívüli tevékenysége Romániában*. In: VARGA Zs. András — PINTÉR Zsuzsanna (szerk.), *Az ügyészek büntetőjogon kívüli tevékenysége - The Role of Prosecutors Outside the Criminal Law Field*, Pázmány Press, Budapest, 2013, 80.

(2) Az Ügyészség feladatkörét ügyészségekbe tömörült ügyészeken keresztül gyakorolja, a törvénynek megfelelően.”⁷⁴⁷

Az ügyészi hatáskörök az 1989. évi fordulat folytán, a polgári perben visszaszorultak. Mivel az ügyész szerepét fentebb⁷⁴⁸ már vizsgáltuk, itt elsősorban az Úpejtk. vonatkozó rendelkezéseinek elemzésére szorítkozunk.

Először szükséges megjegyeznünk, hogy az ügyész polgári perbeli részvételére vonatkozó hatályos normák a korábbi Pejtk. 45. illetve 45¹. cikkeinek szövegével azonosak,⁷⁴⁹ bár szerkezeti szempontból az Úpejtk. azokat nem a Felek cím alatt, hanem – komoly szimbolikus üzenetként – az Ügyészség részvételére vonatkozó külön fejezetcímbe helyezte el, ezzel érzékeltetve: az ügyész főszabály szerint a polgári per résztvevője, nem fele.⁷⁵⁰

Részvételét a polgári perben az Úpejtk. 92. és 93. cikkei határozzák meg. *Általános felhatalmazását* az Úpejtk. 92. cikk (1) és (2) bekezdésében találjuk. Az ügyész keresetet indíthat (főszabály szerint ez számára nem kötelező) kiskorúak, korlátozott cselekvőképességűek, és ismeretlen helyen tartózkodók jogainak vagy jogos érdekeiknek védelmében, illetve mikor erre külön jogszabály felhatalmazza. Perindítását bélyegilleték nem terheli.⁷⁵¹

VIII.2.4.1. Az ügyész keresetindítási joga

A romániai ügyész keresetindítási joga látszólag szűkebb körű a magyarországi analóg normákban előírtakhoz képest. Mégis a személyhez kapcsolódó egyes jogokat érintő keresetek indítására is jogosult⁷⁵² (például apaság megállapítása iránti keresettel élhet). Azon személyek javára szóló végrehajtható jogcímek végrehajtása iránt is intézkedhet, akik érdekében keresetet indíthat⁷⁵³ [Úpejtk. 92. cikk (6) bek.], természetesen rendelkezési joguk tiszteletben tartásával.

A polgári perben lehetséges ügyészi szerepvállalás e széles skáláját elemezve Románia Alkotmánybírósága azt az 1991. évi Alkotmánnyal korábban

⁷⁴⁷ *Constituția României - România Alkotmánya*, Forum Iuris Egyesület, Kolozsvár, 2016, 75. Jelen értekezés szerzője a *Vádhatóság* kifejezést szerencsésebbnek tartaná az *Ügyészség* helyett, ugyanis az eredeti román nyelvű szöveg a „Ministerul public” megnevezést használja, mely a francia vádhatóságot jelölő „Ministère public” megnevezésből ered. Az ügyész, mint személy román megnevezése ezzel szemben „procuror”, az ügyészség, mint szervezeti egység pedig a „parchet” megnevezést viseli.

⁷⁴⁸ Lásd: *füntebb* 111.

⁷⁴⁹ FÁBIÁN *i. m.* 83.

⁷⁵⁰ DELEANU, *Participarea procurorului... i. m.* 15.

⁷⁵¹ Lásd: FÁBIÁN *i. m.* 83–84.

⁷⁵² TĂBĂRCĂ *i. m.* 478. TEOHARI, (...) *Participanții... i. m.* 266.

⁷⁵³ DELEANU, *Participarea procurorului... i. m.* 17.

összeegyeztethetőnek, sőt elvárhatónak⁷⁵⁴ találta, mely álláspontja ma is mérvadó.

Mivel az ügyész nem az érdekelt fél képviselője, de materiális félnek sem tekinthető, jogállása tisztázatlan maradt, bár a szakirodalom egyhangúan állítja, hogy a felperes processzuális pozícióját⁷⁵⁵ foglalja el (mikor a keresetet nem az általa törvényes képviselőként képviselt ügyészség – mint jogi személy – nevében indítja). Egyúttal a közérdek és a közrend védelmezője⁷⁵⁶ és a polgári per *résztevője*⁷⁵⁷ (sui generis pozíció). Ahogyan FÁBIÁN fogalmaz: „különleges szereppel rendelkező perbeli résztvevő lesz (több mint egy tanú vagy szakértő)”, anélkül, hogy a felek rendelkezési jogát gyakorolhatná.⁷⁵⁸

Ami bizonyos: az ügyész keresetindítása esetén a materiális felet, akinek érdekében cselekszik, perbe kell hívni, bár a vonatkozó Úpejtk. 93. cikk arról nem beszél, hogy milyen pozícióban, számunkra egyértelmű, hogy az ügyész pertársaként. Ebben az esetben *atípusos pertársaság* keletkezne, ugyanis a materiális fél bármilyen rendelkező cselekményt tehet, a pert az ügyész visszalépése ellenére folytathatja, és rendelkezési jogát tőle minden szempontból függetlenül gyakorolhatja (Úpejtk. 93. cikk).⁷⁵⁹ Emiatt, a fél az ügyész keresetét visszavonhatja, annak ellenére, hogy e lehetőség a pertársaság romániai perjogban ismert egyik esetében sem lehetséges.

VIII.2.4.2. Az ügyész fellépése

Az ügyészi fellépést a polgári perben az Úpejtk. 92. cikk (2) bekezdése bőkezűen szabályozza: lehetővé teszi bármely per bármely szakaszában, amennyiben azt a „közrend” vagy „állampolgárok jogai vagy érdekei” megkövetelik.

Az ügyész azokban az ügyekben született határozatokkal szemben, melyekben máskülönben keresetindításra jogosult volna, bármilyen (akár rendkívüli) perorvoslattal élhet, ha nem indított keresetet [Úpejtk. 92. cikk (4) bek.]. Ezekon kívül az ügyész perorvoslattal élhet mindazon ügyekben, ahol a tárgyaláson fellépett. Mivel a jogszabály nem zárja ki, az ügyész akár azon materiális fél érdekeivel szemben is perorvoslattal élhet, melynek érdekében eredetileg a perben eljár.⁷⁶⁰

A magyarországi szabályozáshoz képest a romániai polgári eljárásjog nem rendel

⁷⁵⁴ Lásd: *Decizia nr. 1 din 4 ianuarie 1995 privind excepțiile de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 45 din Codul de procedură civilă*, Monitorul Oficial, 66/1995.04.11.

⁷⁵⁵ TĂBĂRCĂ *i. m.* 478.

⁷⁵⁶ TEOHARI, (...) *Participanții...* *i. m.* 265.

⁷⁵⁷ BOROI, Gabriel — STANCU, Mirela, *Drept procesual civil*, Editura Hamangiu, București, 2015, 155.

⁷⁵⁸ FÁBIÁN *i. m.* 84.

⁷⁵⁹ DELEANU, *Participarea procurorului...* *i. m.* 18.

⁷⁶⁰ TĂBĂRCĂ *i. m.* 484.

az általánostól eltérő joghatást ahhoz az esethez, mikor az ügyész külön törvényi felhatalmazás alapján jár el. Ilyen esetek például az alapszabályzatukkal nem összhangban működő non-profit egyesületek megszüntetése, vagy a jogegységi határozat iránti kereset (ld. Úpejtk. 514. cikk).⁷⁶¹

Az ügyész polgári perbeli szerepvállalásának perköltség-vonzatát a romániai perjog nem tisztázza, de őt a perköltség viselése alól az Úpejtk. vonatkozó rendelkezései (451–455. cikkek) kifejezetten nem mentik fel. Az Úpejtk. a perköltségviselés főszabályát lefektető 453. cikk (1) bekezdése azonban a pervesztes „félre” rója a perköltség megtérítését; mivel az ügyész főszabály szerint nem minősül (materiális) félnek, csupán a per résztvevőjének, értelmezésünk szerint a polgári perjogi normák alapján az illetékfizetés mellett a perköltségviselés alól is mentesül.

VIII.3. Összegzés

A polgári per alanyi köre a két vizsgált perjogban megközelítőleg azonos. Mindkét jogrendszer esetén a fél-fogalom elsősorban processzuális értelemben szerepel, bár a perbeli legitimáció elsődleges forrása továbbra is a materiális érdekeltség a peresített jogviszonyban. Mindkét jogrendszer kivételesen lehetővé teszi anyagi jogi jogképesség nélküli entitások, illetve az ügyész perbenállását is.

Követve a jogtörténeti trendet, a magyarországi jogalkotó az ügyész részvételét a polgári perben az Úpp. rendelkezéseivel változatlanul szűk keretek közé szorítja, de a Pp. normáihoz képest a vonatkozó rendelkezések helyét a perrendi normában megváltoztatja, mely változtatásnak elkerülhetetlenül ideológiai eredetű jelentéstartalmat tulajdonítunk. Hasonlóan jár el e kérdésben a romániai jogalkotó is.

A történelmi trend követéséről számolhatunk be a beavatkozás szabályozásának terén is: a magyarországi jogalkotó továbbra is elveti a főbeavatkozás intézményét, azonban pontosítja a beavatkozás egyes körülményeit (iratbetekintés, határidő), a szakirodalomban kifejtett álláspontokkal összhangban.

A pertársaság intézménye egyik jogrendben sem mutat jelentős elmozdulást a történeti előzményekhez képest: a pertársak függőségének és függetlenségének változatlanok. Mindazonáltal a magyarországi jogalkotó, mintegy érvényre juttatva a processzuális félfogalmat lehetővé teszi – újdonságként – az egységes alperesi pertársak

⁷⁶¹ Az ügyész a büntető- és polgári eljáráson kívül eső tevékenységeinek minden részletre kiterjedő ismertetéséért, lásd: FÁBIÁN *i. m.* 85–93.

felperesi pozícióba emelkedését, megbontva egyúttal az alperesi pertársaság egységét.

Végezetül a magyarországi jogalkotó meghonosítja a csoportper opt-in modelljét, míg a romániai jogalkotó továbbra is a pertársaság terén oldja meg a csoportos perlés kérdését.

IX. A FELEK KÉPVISELETE

IX.1. A képviselet a magyar polgári perben

IX.1.1. A képviselet formái

A *törvényes képviselet* szabályozása a Pp. keretében vázlatos, és a cselekvőképesség kapcsán kerül leírásra (Pp. 49-50. §). Mivel a *törvényes képviselet* esetén az anyagi és eljárásjogi szempontok nem válnak el egymástól, ez értekezésünknek nem képezi tárgyát. Hasonlóképpen vélekedünk az *ügygondnok* szerepéről, aki elsősorban a törvényes képviselőt hivatott helyettesíteni, kivételes esetben pedig a megbízottat. Szükségesnek találjuk viszont utóbbi kapcsán kiemelni az Úpp. professzionális képviselet biztosítására irányuló törekvését,⁷⁶² melynek eredményeképpen ügygondnokként – szentesítve⁷⁶³ a jelenlegi gyakorlatot – az új kódex hatálybalépésétől kizárólag ügyvéd és ügyvédi iroda rendelhető ki [Úpp. 77. § (2) bek.].

Nem térünk ki továbbá a 2013. évi CLV. sz. törvényben szabályozott *támogatóra* sem, ugyanis a támogatott személy cselekvőképessége ilyenkor érintetlen marad. Véleményünk szerint ezért a támogató a polgári per megtúrt résztvevője,⁷⁶⁴ aki a támogatott kíséretében – és nem képviseletében – jár el. Itt adunk hangot, azon álláspontunknak, miszerint a támogató részvétele a polgári perben indokolatlan, helyette a támogatott döntéshozatal alá vont személy számára az Úpp. 76. § d) betűje szerinti ügygondnok-rendelés lehetett volna az Úpp. professzionális pervitelt hangsúlyozó modelljével összeegyeztethető megoldás. Az Úpejtk. máskülönben ezzel analóg megoldást fogantatott.⁷⁶⁵

A meghatalmazottak köre a polgári perben [Pp. 67. § (1) bek.] a polgári anyagi joghoz [Ptk. 6:15. § (5) bek.] képest szűkebb. A Pp. 61. § (1) bek. eredeti szövegében meghatározott személyi kör (hozzátartozó, pertárs, ügyvéd, alkalmazott) fennmaradt, bár az alkalmazottként megbízhatók száma bővült, és hozzájuk adódott a képviseleti joggal felruházott szakszervezet, az érdekképviselési szervezet, és a jogi személy jogtanácsosa.

A képviselet általános szabályai az Úpp. szerkezetében a tolmács és fordító perbeli szerepének szabályozását követően kaptak helyet (Úpp. 64. § és következők). Ezek

⁷⁶² UDVARY, *A jövő... i. m.* 117.

⁷⁶³ *Indokolás 2016 i. m.* 279.

⁷⁶⁴ Részvételéről a tárgyaláson a támogatott gondoskodik, tevékenysége a támogatott jognyilatkozataival kapcsolatos tanácsadásban merül ki [Úpp. 57. § (2) és (4) bek.].

⁷⁶⁵ Lásd: *lentebb* 188.

nagymértékben azonosak a Pp. előírásaival, azzal az említésre méltó kiegészítéssel, hogy a Pp. 66. § (2) bek. rendelkezéseit áttemelő Úpp. 64. § (2) bek. a fél és képviselője egymással ellentétes nyilatkozataiból fakadó hátrányra kizárja perorvoslat alapítását.

A meghatalmazottak körének szabályozásában az Úpp. 65. § rendelkezései a Pp. 67. § normáihoz képest, a képviseleti tényállások mellett⁷⁶⁶ a meghatalmazottak felsorolásánál visszatér a Rpp. 95. § hagyományaihoz, amikor *elsőként az ügyvédet jelöli meg*, mint perbeli képviselőt. Ahogyan azt BACSÓ 1917-es tankönyvében a Rpp. kapcsán megjegyezte,⁷⁶⁷ a felsorolás sorrendje nem véletlenszerű: a „rendszerint” alkalmazandó *képviseleti forma tudatosítását* célozza a jogkeresőben.

Ezt látszik megerősíteni a Pp. 67. § (2) bek. – az ügyvédek és jogtanácsosok jogállását a polgári perbeli képviselet során minden szempontból egymással azonosító – megfogalmazásának, valamint a szakszervezetek és érdekképviseleti szervezetek mellőzése is az Úpp. szövegéből, illetve a „rokonokra” történő hivatkozás a „hozzátartozókra” szűkítése.⁷⁶⁸

IX.1.2. A kötelező jogi képviselet

A kötelező jogi képviselet perintézménye XX. századi hányattatott történetéhez képest a Pp. szabályozásában széles körben érvényesül.⁷⁶⁹

A Pp. 73/A. § alapján képviseleti kényszer van érvényben főszabály szerint a törvényszékek elsőfokú hatáskörébe tartozó minden ügyben, a per minden szakaszában, így a perorvoslatok során is. Kivételt képeznek: 1° azok a perek ahol a pertárgy értéke 30 millió forintnál alacsonyabb; 2° a közhatalom gyakorlásával okozott károk megtérítése vagy 3° a cégek szervei határozatainak bírósági felülvizsgálata iránt indított perek; 4° törvényszék által nyilvántartásba vett, cégnek nem minősülő szervezetekkel kapcsolatos perek; 5° a személyiségi jogok megsértésével kapcsolatos perek; 6° a sajtóhelyreigazítási perek, 7° a Pp. 2. § (3) bekezdésében meghatározott perek (a bíróság tevékenységéből

⁷⁶⁶ A hatályos Pp. 67. § (1) bek. e) pontjában olvasható felsorolás helyébe az Úpp. 65. § f) pontja lépne, a közvetkező tartalommal: „*az önkormányzatokat és azok szerveit érintő perekben az önkormányzati szerv alkalmazottja munkáltatója tevékenységével kapcsolatos pereiben, továbbá az önkormányzati szerv szervezeti és működési szabályzatában meghatározott tisztségviselő, ha a per – tárgya alapján – abba a szabályzatban meghatározott ügykörbe tartozik, amelyben a tisztségviselő eljárni jogosult*”.

⁷⁶⁷ BACSÓ Jenő, *A Polgári perrendtartás tankönyve*, Grill Károly Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1917, 52.

⁷⁶⁸ Lásd: *Indokolás 2016 i. m. 273.* A jogalkotó számításba vette a hozzátartozók kifejezett kizárását a törvényszék előtti képviseletből, azonban ez, a törvényszékek előtt érvényesülő általános ‘ügyvédkényszer’ okán szükségtelennek bizonyult.

⁷⁶⁹ A kötelező jogi képviselet perintézményének történeti vázlatáért a magyar polgári perjogban lásd: SZÉKELY János, *A kötelező jogi képviselet és alkotmányossága Magyarország és Románia polgári perjogában*, Jogtudományi Közlöny, 2016/6, 311–313.

eredő alapvető jogokat ért sérelmek); 8° más jogszabály által a törvényszék hatáskörébe utalt perek, 9° ésszerű pertartam⁷⁷⁰ megsértése miatti eljárás; 10° egészségügyi szolgáltatókkal kötött finanszírozási szerződések tárgyában zajló perek. Kötelező a jogi képviselet az ítéletablák előtt folyó ügyekben hozott ítéletek vagy érdemi végzések elleni fellebbezés gyakorlásakor, és a Kúria előtti közvetlen fellebbezés és felülvizsgálat gyakorlásakor is. Utóbbi két esetben a képviselet csupán a perorvoslatot gyakorló fél számára kötelező.

A kötelező jogi képviselet terén az Úpp. (72-75. §-ok) már ennek elvi főszabályát tartalmazza [Úpp. 72. § (1) bek.]. Ez alól [Úpp. 72. § (2) bek.]: 1° a járásbíróóság hatáskörébe tartozó perek felei; 2° az ezekhez kapcsolódó fellebbezési és perújítási eljárások felei, és 3° a felülvizsgálati eljárás során az ellenkérelmet előterjesztő fél mentesülnek. A törvényszéki hatáskörbe tartozó ügyek esetén a kötelező jogi képviselet – feltételezetten ritkább, bonyolultabb jellegűknél fogva – általánosan, a hatályos szabályozásban található számos kivétel mellőzésével érvényesülne.

Kötelező jogi képviselet esetén, a keresetindításkor [és analóg módon perorvoslati kérelem előterjesztésekor – Úpp. 74. § (2) bek.] képviselet hiányában eljáró felperes értesítése a jogi képviselő útján eljárás kötelezettségéről – szemben a Pp. a 2008. évi XXX. tv. 3. § által megállapított 73/B § (1) bek. a) pontjával – a keresetlevél hiánypótlásra felhívás nélkül történő visszautasításával egyidőben történne meg [Úpp. 73. § (1) bek. a) pont], ezzel ösztökélve a keresetindítót képviseletéről kellő időben gondoskodásra, és érvényre juttatva az Úpp. egyéni felelősség-központú, a felek elvárható⁷⁷¹ magatartását szigorúbban érvényesítő szervezőelvét. Az eljárás során perbe lépő felek ezzel szemben – nem pótolható perceselemény elmulasztásának elkerülésével indokolt esetekben – a bíróság részéről meghatározott határidőn belül gondoskodhatnának képviseletükről.⁷⁷² Az Úpp. 111. §-a azonban – a tervezet 14. §-hoz hasonlóan, de másutt – tartalmazza a bíróság tájékoztatási kötelezettségét (a szakirodalomban megfogalmazott elvárásnak megfelelően)⁷⁷³ a jogi képviselő nélkül eljáró féllel szemben *perbeli* eljárési jogai és kötelezettségei vonatkozásában.

A Pp. [73/B § (1) bek. I. mondat] értelmében a kötelező képviselet hiányának szankciója a *fél nyilatkozatainak és eljárési cselekményeinek hatálytalansága* [az azonos

⁷⁷⁰ SZABÓ Péter — SÁNTHA (szerk.) i. m. 294.

⁷⁷¹ Indokolás 2016 i. m. 277.

⁷⁷² Indokolás 2016 i. m. 278.

⁷⁷³ PECSENYE i. m. 553.

§ (2). bekezdésében előírt kivételekkel]. A hatálytalanság szankciója nem sújtja azt a felet, aki a nyilatkozat vagy cselekmény megtétele előtt pártfogó ügyvéd kinevezését kérte, kérelme eldöntése előtt [Pp. 73/B. § (1) és (2) bek.]. E szankciót az Úpp. a képviselő nélkül eljáró fél perbeli cselekményeinek (a – Pp. rendelkezéseiből is ismert – meghatalmazott útján nem teljesíthető cselekmények kivételével) szintén hatálytalansággal sújtja, a hatályos normához képest oly módon, hogy a percselekményt meg nem történtnek kell tekinteni [a Pp. 73/B § (6) bek. megoldásának általánossá tételével].

A kötelező jogi képviseletet ellátni jogosultak körét a Pp. 73/C §-a tágan szabja meg, kiterjesztve ezt az ügyvédeken (ügyvédi irodákon) és jogtanácsosokon túlmenően, a törvényben külön meghatározott személyekre és – ezt kizáró törvényi rendelkezés hiányában – a természetes személy jogi személy törvényes képviselőjére, a fél hozzátartozójára, pertársára és annak törvényes képviselőjére, a közigazgatási szerv vezetőjére stb.

E felsorolást az Úpp. 75. § (1) bek. markánsan szűkíti, az ügyvéd (ügyvédi iroda; járásbíróság előtt, ügyvédjelölt és jogi előadó is), jogszabályban képviseletre feljogosított jogtanácsos, jogi személy bíróság képviseletére jogosult bíró, a Legfőbb Ügyészség képviseletére jogosult ügyész illetve törvényben előírt más személyek körére.

Az *ügyvédjelölt* (és jogi előadó) a Pp. szabályozásában nem teljesíthet kötelező jogi képviseletet [Pp. 73/C. § (5) bek.] bár a perirathoz olyan bíróság irattárában is hozzáférhet, amely előtt máskülönben nem járhat el [Pp. 67. § (3) bek. és 119. §]. Az Úpp. tervezetének eredeti formájához [74. § (2) bek.] képest az Úpp. 66. § már nem tartalmazza az ügyvédjelöltet a törvényszék elsőfokú hatáskörébe tartozó eljárások, illetve az ítéletábla vagy Kúria előtt zajló perek esetén eljárástól elzáró rendelkezést, helyette a jogi képviseletre jogosult személyek közül e fórumok előtt az ügyvédjelöltet mellőzi [Úpp. 75. § (1) és (3) bek.]. Látható, hogy ezzel a jogalkotó egységesítette a Pp. 73/C § (5) bek. és 67. § (3) bek. ügyvédjelöltekre vonatkozó rendelkezéseit, egyúttal lehetővé téve számára (és a jogi előadók számára) a járásbíróságok előtti, esetleges jogszabályban kivételesen kötelezővé tett jogi képviselet ellátását is.

IX.2. A képviselet a romániai polgári perben

IX.2.1. A képviselet formái

A felek képviseletére vonatkozóan az Úpejtk. 80. cikk (1) bekezdése lehetővé

teszi, hogy a felek eljárási jogait személyesen, vagy képviselő útján gyakorolják. A képviseletet *törvényes képviselő, ügygondnok*, vagy *maghatalmazott* láthatja el. A perben felek meghatalmazott útján csak akkor járhatnak el, ha a bíróság nem rendeli el személyes megjelenésüket [Úpejtk. 80. cikk (3) bekezdés].

Törvényes képviselő útján áll perben: a cselekvőképesség nélküli 14 éven aluli kiskorú és a korlátozott cselekvőképességű nagykorú [Úpejtk. 80. cikk (2) bek.] akiket gyámjuk képvisel, valamint a jogi személy, vezető tisztségviselője által.⁷⁷⁴ Tekintettel arra, hogy a törvényes képviselői minőség a romániai perjogban a magyarországihoz hasonlóan az anyagi jogból ered és ettől semmiben nem tér el – vagyis a törvényes képviselő perjogi szempontból azonos a féllel – ez a továbbiakban nem kerül külön elemzésre.

Az *ügygondnok* eljárásjogi státusza hasonló a magyarországihoz. A pervitelre a bíróság, amennyiben azt törvény írja elő [például népes pertársaságok esetén – Úpejtk. 202. cikk (2) bek.] vagy a tisztességes eljárás biztosítására szükségesnek találja [Úpejtk. 80. cikk (4) bek.], akár a teljes cselekvőképességű fél mellé is ügygondnokot rendelhet ki, az erre a célra fenntartott lajstromban szereplő *ügyvédek* közül [Úpejtk. 58. cikk (3) bekezdés]. Ilyenkor a bíróság határozza meg az ügygondnok megbízásának elemeit. Következésképpen az ügygondnok processzualis szerepe hangsúlyosabb. Ezáltal az Úpejtk. (elődjéhez képest újításként) bevezeti a szubjektív kötelező jogi képviseletet, melyet a bíróság a fél és az ügy ismeretében írhat elő.⁷⁷⁵

A perben a felek személyesen (ill. törvényes képviselőjük útján) járhatnak el, vagy meghatalmazott által képviseltethetik magukat. Az Úpejtk. háromféle meghatalmazott (megbízott, ügyvéd és jogtanácsos) nevezését teszi lehetővé.

Az Úpejtk. 83. cikk (1) bekezdésének I. fordulata az elsőfokú és a másodfokú (fellebbezési) eljárásban a *természetes személy* fél képviseletét (ebben a sorrendben): 1° ügyvéd vagy 2° megbízott útján teszi lehetővé. A megbízott megbízása hiteles közokirati formában kell rögzítést nyerjen, szóbeli megbízás esetén pedig azt a tárgyalás folyamán jegyzőkönyvbe kell mondani [Úpejtk. 85. cikk (1) és (2) bek.]. Az ügyvéd megbízása az 51/1995. sz. törvény előírásainak kell, megfeleljen. Amennyiben a *jogi személy* nem törvényes képviselője útján jár el, bármely bíróság előtt csak jogtanácsosa vagy ügyvédje útján állhat perben [Úpejtk. 84. cikk (1) bekezdés]. A jogtanácsos megbízásának formáját

⁷⁷⁴ TĂBĂRCĂ *i. m.* 414–415.

⁷⁷⁵ LEȘ, Ioan — SPINEL, Sebastian, *Reprezentarea și asistarea părților prin avocat sau consilier juridic în lumina Noului cod de procedură civilă*, Dreptul, 2013/5, 18.

az 514/2003 sz. törvény szabja⁷⁷⁶ meg, az ügyvédi megbízás tartalmát pedig az 51/1995. sz. tv.

IX.2.2. A képviselők perbeli jogai

Az Úpejtk. 83. cikkének (1) bek. II. fordulata [mely a 138/2000. sz. skr. elfogadásáról szóló 219/2005. évi tv. I. cikk. 12. pontjával került bevezetésre] értelmében: ha a természetes személy nem személyesen, vagy ügyvéd útján vesz részt a tárgyaláson, megbízottja nem konkludálhat (vagyis nem tehet perbeli nyilatkozatokat) a per bizonyítási és érdemi tárgyalási szakában felhozott kifogások vagy a per érdeme kapcsán, csak ügyvéden keresztül. Jogi személyek esetén, amennyiben meghatalmazott útján kívánnak a perben részt venni, az csupán jogtanácsos, vagy ügyvéd lehet [Úpejtk. 84. cikk (1) bek.].

Tekintettel arra, hogy a képviselet a kifogásokról és a per érdeméről nyilatkozás lehetősége nélkül értelmetlen,⁷⁷⁷ látszólag a tárgyaláson nem személyesen részt vevő természetes személyek esetén 'ügyvédkényszer' létezik.⁷⁷⁸ Ennek a bírói gyakorlat nem tulajdonít jelentőséget, a konklúzió fogalmát szóbeli és írásos nyilatkozatként egyaránt értelmezve, mely lehetőséget nyújt a fél megbízottja számára azt a fél aláírásával az ügyirathoz betervezni. Az Úpejtk. természetes személyekre fennálló e megkötését is enyhíti, lehetővé téve a fél megbízottja számára, hogy bármilyen bíróság előtt nyilatkozatokat tehessen, ha a megbízott a fél házastársa vagy legtöbb másodágú rokona, illetve ha jogász oklevéllel rendelkezik [Úpejtk. 83. cikk (2) bekezdés].

Tulajdonképpen kötelező jogi képviseletet, 1925 óta először a romániai perjogban, az Úpejtk. 83. cikk. (3) és (4) bek. a rendkívüli perorvoslatok (felfolyamodás, perújítás, semmisségi panasz) gyakorlása esetére írt elő.⁷⁷⁹ Annak 83. cikk (3) bekezdésében, mely a *felfolyamodás* (a magyarországi felülvizsgálathoz hasonló,

⁷⁷⁶ Az említett norma sajnos nem bír a magyarországi analóg jogszabály szabatos megfogalmazásával, ezért gyakorlatban vita alakult ki arról, hogy a jogtanácsos a jogi személlyel munkaviszonyban kell-e álljon, vagy különálló, az ügyvédhez hasonló, de csak jogi személy által megbízható alkalmi meghatalmazott is lehet? Utóbbi felfogásmódot tükrözi a jogtanácsosi szakma az ügyvédi hivatásrendhez hasonló szabad foglalkozásként szabályozására irányuló törvényjavaslat. Lásd: *Propunere legislativă privind modificarea și completarea Legii nr. 514/2003 privind organizarea și exercitarea profesiei de consilier juridic precum și a Legii nr. 200 din 2004 privind recunoașterea diplomelor și calificărilor profesionale pentru profesiile reglementate din România, cu modificările și completările ulterioare*, http://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck2015.proiect?cam=2&idp=15801 (2016.09.22-i elérés).

⁷⁷⁷ DELEANU, *Noul Cod de procedură civilă [I.]... i. m. 151.*

⁷⁷⁸ E szabályozás alkotmányosságát Románia Alkotmánybírósága megállapította. Lásd: *Decizia nr. 414/2014 referitoare la respingerea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 83 alin. (1) din Codul de procedură civilă*, Monitorul Oficial, 576/2014.01.08.

⁷⁷⁹ SZÉKELY, *A kötelező jogi... i. m. 317.*

kizárólag törvényességi perorvoslat) gyakorlását, indokolását és a fellebbviteli bíróság előtt eljárást csupán ügyvéden vagy jogtanácsoson keresztül tette lehetővé a felek számára kifejezetten előírt érvénytelenség terhe mellett [Úpejtk. 486. cikk (1) bekezdés].⁷⁸⁰

Románia Alkotmánybírósága a tulajdonképpeni kötelező jogi képviselet ezen egyetlen esetét 462/2014. sz. határozatában⁷⁸¹ alkotmányellenesnek nyilvánította, mint az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés alapjogát sértőt. Az Alkotmánybíróság határozatának kritikáját magunk is megfogalmazzuk, bemutatva a határozat indokolását, ezért a továbbiakban itt nem térünk ki arra.⁷⁸² Az Úpejtk. kodifikációjában részt vett szakemberek egybehangzó álláspontja szerint, melyben továbbra is a szabályozás alkotmányossága mellett kardoskodnak, a kizárólag szűk jogi indoklással benyújtható felfolyamodások előszűrésének egyik módját látták e perintézményben, mely az új Úpejtk. egyik sarkalatos újítása és melynek alkotmányosságát minden szempontból előzetesen vizsgálták.⁷⁸³

IX.3. Összegzés

A jogi képviselet terén a két vizsgált jogrendszer jelenkori fejlődésének kapcsán a korábbi szabályozási tendenciák továbbéléséről beszélhetünk. Magyarországon, az Úpp. koncepciójában kifejtett valódi ügyvédkényszer keresztülvittnek tekinthető: a törvényszékek előtti eljárásban maradéktalanul, a járásbíróságok előtt pedig (a jogi képviselővel megkezdett eljárás esetén e képviseleti módozat rögzülésének útján – Úpp. 244. §) erős főszabályként. Itt szükséges megemlíteni a perbeli képviseletre jogosult egyes kategóriák gyérlésének mozzanatát is. Romániában a kötelező jogi képviselettel szembeni averzió megnyilvánulásainak folytatódásáról tudunk beszámolni. Ennek visszavezetését a CCR Románia Alkotmányával ellentétesnek ítélte, még egy kizárólag jogi problémákat felvető, rendkívüli kasszációs perorvoslat gyakorlása esetén is,

⁷⁸⁰ TABACU, Andreea — SOARE, Andrei, *Considerații asupra dreptului la apărare în noul Cod de procedură civilă*, Revista Română de Drept Privat, 2013/3, 73–74. LEȘ — SPINEI *i. m.* 19.

⁷⁸¹ *Decizia nr. 462 din 17 septembrie 2014 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 13 alin. (2) teza a doua, art. 83 alin. (3) și art. 486 alin. (3) din Codul de procedură civilă*, Monitorul Oficial, 775/2014.10.24.

⁷⁸² SZÉKELY János, *Az igazság ára. Elmélkedés egy alkotmánybírósági határozat margójára*, <http://nyugat.ro/?p=195> (2016.10.31-i elérés).

⁷⁸³ CIOBANU, Viorel Mihai — BOROI, Gabriel — BAIAS, Flavius — BRICIU, Traian Cornel — DINU, Claudiu Constantin — és mtsai., *Considerații privind constituționalitatea dispozițiilor din Noul cod de procedură civilă care stabilesc asistența avocațială obligatorie în recurs*, Revista Română de Drept Privat, 2014/3, 139.

ellentétben a szakirodalom legjelentősebb szerzőinek álláspontjával.

X. ELJÁRÁSI CSELEKMÉNYEK A POLGÁRI PERBEN

X.1. Eljárási cselekmények a magyarországi polgári perben

A polgári per eljárás cselekmények sorozata, amit a keresetlevél benyújtása nyit meg és a pert érdemben megoldó, vagy azt megszüntető bírósági határozat zár. Lépéseinek sorrendje elsősorban a perjogi normák által meghatározott eljárási logikát⁷⁸⁴ követi. E két végpont között a bíróság, a felek és a per más alanyai eljárási cselekményeket kell, foganatosítsanak, melyek a felek anyagi jogi jogosultságait is befolyásolják, ezért kettős (anyagi- és eljárásjogi) természettel bírnak.⁷⁸⁵ A per cselekmények talán legátfogóbb meghatározását NOVÁK adta. Ennek értelmében:

„(...) mozgásjelenségekből összetevődő polgári eljárás során – pozitív illetve negatív joghatásokat kiváltó – és kizárólag a Pp.-ben szabályozott cselekvéseket vagy nem-cselekvéseket per cselekménynek nevezhetjük.”⁷⁸⁶

X.1.1. A bíróság eljárási cselekményei

A per cselekmények sorrendjét a bíróság határozza meg egyes jogszabályi időhatárok (a Pp. 1999. évi módosítása óta ideértve az *ésszerű pertartamot* is)⁷⁸⁷ betartásával. Az időhatárok szabályozása a Pp. keretein belül heterogén, az Úpp. 110. §-a ezzel szemben egységes 30 napos általános bírói intézkedési határidőt szab, mely az intézkedést generáló per cselekmény bekövetkeztétől számítandó.

A jogalkotó által állított – és általunk vitatott – „szoros tartalmi összefüggés”⁷⁸⁸ okán az Úpp. 110. § (2) és (3) bekezdései normaszövegében, a bíróság általános intézkedési köteletségének keretein belül kapott helyet a *fegyverek egyenlőségének elve* [jelenleg Pp. 3. § (6) bek.] és a *nyilatkozatok és kérelmek tartalmi és nem alakszerű megítélésére* vonatkozó Pp. 3. § (2) bek. rendelkezése is.

A bíróság pervezetési tevékenységének általános szabályozása konszolidálódott azzal, hogy az intézkedési kötelezettséget követően az Úpp. 111. §-a perbeli jogokra vonatkozó tájékoztatási kötelezettséget is azonos alcím alatt szabályozza.

⁷⁸⁴ NOVÁK István, *A polgári peres eljárás per cselekményei - tágabb szemléletben*, Magyar Jog, 2006/1, 16.

⁷⁸⁵ NOVÁK István, *Polgári peres eljárásjogunk per cselekményeinek jogi természete. Kísérlet egy lehetséges „per cselekménytan” kereteinek felvázolására*, Magyar Jog, 2003/9, 558–559.

⁷⁸⁶ NOVÁK, *Polgári peres eljárásjogunk... i. m.* 555.

⁷⁸⁷ NYILAS Anna, *A bíróság és a felek per cselekményei a gyorsaság és hatékonyság szemszögéből*, Jogtudományi Közlöny, 2009/2, 68. Az ésszerű pertam elvárása az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában, az EJEE 6. cikk (1) bekezdésének rendelkezései kapcsán komoly hangsúlynak örvend. Lásd: *Guide on Article 6 of the Convention – Right to a Fair Trial (Civil Limb)*, Council of Europe - European Court of Human Rights, 2013, 50–54.

⁷⁸⁸ *Indokolás 2016 i. m.* 292.

A pervezetés a magyar polgári perjogban „az egész peres eljárás törvényességét, célszerű menetét, folyamatosságát és gyorsaságát biztosító bírói, bírósági percesegek összességét”⁷⁸⁹ jelenti és a bírói pervezető cselekmények egész sorára terjed ki, vezérfonalát pervezető végzések sora alkotja. A bírói percesegek a fentebbi meghatározást is szem előtt tartva a következőképpen csoportosíthatók:⁷⁹⁰ 1° a per folyamatosságát és célszerű menetét biztosító percesegek (tárgyalás előkészítése, kitűzése, felek idézése stb.); 2° a tényállás felderítésének és az eljárás törvényességének biztosítása (bizonyítás levezetése, mulasztással kapcsolatos jogkör gyakorlása stb.) és 3° a felek segítségére irányuló cselekmények (tájékoztatás).

Az értekezés más fejezeteiben a polgári per alapelveinek vizsgálatakor a bíró és a felek közötti felelősség-megosztást, a tárgyalási elv és a rendelkezési elv viszonylatában már elemeztük, ezért az önisméltés elkerülésére, ezekre itt nem térünk ki.

X.1.2. A keresetindítás

A felek percesegeiről megfogalmazódott egyik álláspont szerint a felperes által a per folyamatára gyakorolható kontroll fokozottabb mértéke számára abszolút autonómiát biztosít: ő határozza meg a per keletkezésének tényét – és az alperes személyét – míg az alperes perbeli autonómiája szűkebb mértékű.⁷⁹¹

A magyar perjog szakirodalmában régóta vitatott kérdés, hogy a keresetnek elsősorban az érvényesíteni kívánt alanyi jogot szükséges-e megjelölni, míg annak tényalapja kevésbé jelentős (individualizálás), vagy a kereset jogalapját és tényalapját, illetve ezek összefüggését kell, hogy feltárja (szubsztanciálás)?⁷⁹² A jelenleg domináns álláspont szerint a Pp. felfogásához a tényállításokra hangsúlyt fektető szubsztanciálási elv áll közelebb.⁷⁹³ Az Úpp. e vitát ex lege rendezzi, annak előírásával, hogy a bíróság nem terjesztheti ki határozatát olyan jogra „amelyet a fél a perben nem érvényesített”.⁷⁹⁴

⁷⁸⁹ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 254–255. A szerző VARGA írását idézi. Lásd: VARGA Gyula — FARKAS József — NÉMETH János — NÉVAI László — SZILBEREKY Jenő — és mtsai., *Polgári eljárásjog*, 1. köt., Budapest, 1978, 280.

⁷⁹⁰ SZABÓ Péter — SÁNTHA (szerk.) *i. m.* 540.

⁷⁹¹ NOVÁK, *A polgári peres eljárás percesegei... i. m.* 13–14.

⁷⁹² A vita mai állásáról a joggyakorlat tükrében, lásd: PÁKOZDI Zita, *A jogerő tárgyi terjedelme a polgári perben*, (doktori értekezés), Szeged, 2015, http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2743/1/Pakozdi_Zita_ertekezes.pdf (2016.06.30-i elérés), 51–55. A szerző következtetésként megállapítja, hogy a „jogcím” fogalma a magyar perjogban és szakirodalmában merőben tisztázatlan.

⁷⁹³ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 218.

⁷⁹⁴ *Indokolás 2016 i. m.* 390. A jogalkotó itt a következőképpen fogalmaz: „A bíróság a fél magánautonómiáját tiszteletben tartva nem dönthet a kereset szerinti kérelemnek megfelelően olyan jogalapon, amely eltérő a fél jogállásától, még akkor sem, ha a fél esetlegesen tévedésből jelölte meg a jogát rosszul és az eltérő jogot a perben állított és bizonyított tények egyébként megalapozták.”

A polgári eljárás kezdetpontját a keresetlevél benyújtása jelöli, (ideális esetben) a hatáskörrel rendelkező és illetékes bírósághoz, bár ez még nem tekinthető a polgári per kezdetének.⁷⁹⁵ A minden beadványra vonatkozó rendelkezések mellett, – (Pp. 93. §), melyek tartalmát az Úpp. 114. §-a pár pontosítással (felek és képviselők teljes nevének feltüntetése) és kiegészítéssel (elektronikus levélcím, perbeli pozíció megjelölése) változatlanul megtartotta – a keresetlevél tartalmi kellékeit különös normák írják elő (Pp. 121. §; Úpp. 170-171. §-ok).

A Pp. megelégszik: 1° az eljáró bíróság; 2° a felek és képviselőik neve, lakóhelye és perbeli állása; 3° az érvényesíteni kívánt jog, az annak alapjául szolgáló tények és bizonyítékok megjelölése; 4° a hatáskör és illetékesség megállapításával kapcsolatos információk; és 5° a kereseti kérelem formai kellékeivel.

Ezzel szemben az Úpp. 170. § (1)–(3) bekezdéseinek – a törvényszéki eljáráshoz igazított⁷⁹⁶ – katalógusa a kereseti kérelem szerkezetét (bevezető rész; minden kereseti kérelemre különálló érdemi rész; záró rész) egyes mintaadónak tekintett jogrendszerekhez képest is szigorú keretek között szabályozza.⁷⁹⁷ Ennek kötelező kellékeit bővíti, különösen az érdemi rész esetén – előírva a kereseti kérelem (petitum) illetve érvényesíteni kívánt jog- és az alátámasztó tényállítások megjelölése mellett – a jogállítások alapjául szolgáló jogszabály megjelölését, és az előbbieket egymásnak megfeleltetését szolgáló jogi érvelést (szubsztanciálás) a meglepetés-ítéletek elkerülésére, a kereseti kérelem tartalma szempontjából is lezárva a jogcímhez kötöttségre vonatkozó polémiát.⁷⁹⁸

A bizonyítékok megjelölésének kelléke is kibővül, a bizonyítási indítványok

⁷⁹⁵ LUGOSI, A polgári (peres) eljárás és a polgári per... i. m. 68–69.

⁷⁹⁶ *Indokolás 2016 i. m. 324.* Az Úpp. jogalkotója visszatért a Rpp. (129. § és 135.) differenciált eljárási elvéhez (mely az 1911. évi perrendi norma esetén a járásbírók előtt szóbeli keresetindításban nyilvánult meg) azzal, hogy az elsőfolyamodású bírósági típusa szerint a keresetindítás formai kellékeit eltérően szabályozta.

⁷⁹⁷ Érdekes módon az Úpp. szempontjából – annak indoklása alapján mintaadónak tekinthető – német és osztrák perjogok egyaránt nem tartalmaznak ilyen szabatos felosztást ami a kereseti kérelem tartalmi kellékeit illeti. Lásd: *Zivilprozessordnung [öZPO]*, [https://www.jusline.at/Zivilprozessordnung_\(ZPO\).html](https://www.jusline.at/Zivilprozessordnung_(ZPO).html) (2016.06.30-i elérés), 226–229. § *Code of Civil Procedure [ZPO]*, https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html#p0923 (2016.06.30-i elérés), 130. §.

⁷⁹⁸ *Indokolás 2016 i. m. 325–326.* A jogcímhez kötöttség kérdésében adóz vita zajlott a Magyar Jog c. folyóirat hasábjain. HAUPT Egon 2000-ben közzétett vitaindítójára (*A jogcímhez kötöttség kérdése a polgári perben*, Magyar Jog, 2000/10, 605–616.) adott szerkesztői válaszában KOVÁCS László (*Mit jelent a bíróság jogcímhez kötöttsége? Észrevételek dr. Haupt Egon cikkére*, Magyar Jog, 2003/9, 553–554.) a kereset szubsztanciálása elvének a Pp. rendelkezéseiből kiolvashatósága mellett foglalt állást. A vitában HAUPT kitarzott korábbi álláspontja mellett, új érvekkel válaszolva. Lásd: HAUPT Egon, *És mégis jogcímhez kötött! Válasz dr. Kovács László szerkesztő észrevételeire*, Magyar Jog, 2003/12, 738–742. Az Úpp. szempontjából az utóbbi szerzőé lett az utolsó szó.

tartalmi elemével, annak érdekében, hogy a bizonyítással kapcsolatos jogviták már a per előkészítése során felszínre emelkedhessenek. Ehhez kapcsolódóan az Úpp. [170. § (5) bek.] az állítási és bizonyítási szükséghelyzetek megjelölését is lehetővé teszi a keresetlevélben, az alpereshez intézett „felhívás” formájában. A keresetlevél záró része a hatáskör és illetékesség megalapozásához, az illetékfizetés tényének, és a felek jogképességének megállapításához szükséges adatokat tartalmazza.

A kereseti kérelmek fajtáira vonatkozóan, a Pp. 122–123. §-ok rendelkezéseihez képest (melyek főszabályként a marasztalást lejárt követeléstől teszik függővé) az Úpp. 172. §-a kevés újítást hoz, a jogalakítási kereset – a megállapítási kereset mintegy kiterjesztésével történt [Úpp. 172. § (3) bek.] – szabályozásán, és a megállapítási kereset esetén, ennek előfeltételei hivatalból vizsgálatán kívül.

X.2. Eljárási cselekmények a romániai polgári perben

A polgári per talán egyetlen jogrendszerek között biztosan transzcendentálisnak mondható jellemzője, hogy eljárási cselekmények sorozatából tevődik össze. A polgári pert, törvényi definíció hiányában a romániai jogi irodalom is a jogvita megoldását célzó jogügyletek és percselekmények sorozataként határozza meg.⁷⁹⁹ Következésképpen a percselekmények terén a magyarországi jogdogmatikában a bíróságra, a felekre illetve a per más alanyaira és azok percselekményeire vonatkozó osztályozások *mutatis mutandis* alkalmazhatóak.⁸⁰⁰

X.2.1. A bíróság eljárási cselekményei

A bíróság eljárási cselekményei terén a romániai polgári eljárásjog a magyarországihoz képest más felelősség-megosztást alkalmaz a felek és a bíróság között. A *bírói aktív szerep* ugyanis a tárgyalási elvet korlátozza a rendelkezési elvet azonban nem. A bíró köteles percselekményeiben az igazság megismerésében lehetséges bármilyen hiba kiküszöbölésére törekedni. Ennek érdekében köteles az objektív tényállás alapján megállapítani az alkalmazható jogszabályokat (szubsztanciálás) és bizonyítást is hivatalból elrendelni, illetve lefolytatni, sőt szükség esetén más személyek perbehívására a feleket anyagi pervezetése során felhívni.⁸⁰¹

Azonban ha a bíróság ilyen felhívást nem intéz a félhez, és az elmulasztja egyes

⁷⁹⁹ DELEANU, *Tratat de procedură [I.]... i. m.* 15.

⁸⁰⁰ Lásd: TĂBĂRCĂ *i. m.* 752–753.

⁸⁰¹ TABACU — DRĂGHICI *i. m.* 89–91.

tény- vagy jogállítások megtételét a per során, a számára kedvező bizonyítás felvételét nem kezdeményezi, illetve a felperes esetén a keresetet nem (vagy nem minden) olyan személlyel szemben indítja meg, akinek perben állása szükséges és elégséges keresete jóváhagyásához, a bíróság esetleges mulasztását saját érdekében fel nem hívhatja. Adott ugyanis, hogy az Úpejtk. egyrészről ilyen esetben a bíróság részéről bizonyítási indítványok megtételének elmulasztására perorvoslat alapítását kifejezetten kizárja [Úpejtk. 254. cikk (6) bek.], másrészről pedig, hogy a bíróság igazságkeresése a felek rendelkezési jogának tiszteletben tartásával kell, hogy történjen.⁸⁰²

X.2.2. A keresetindítás

A rendelkezési elv értelmében a felperes dönthet a per megindításáról kereset benyújtásával, ebben, az alperes esetleges viszontkeresetével együtt meghatározva a per tényállási és jogi kereteit.

A felek tény- és jogállításaihoz, bizonyítási indítványaihoz azonban a romániai bíróság kötve nincs, ugyanis az általuk perbe vitt cselekmények és jogügyletek jogi minősítését szabadon elvégezheti. E téren a bíróság egyedüli kötelessége, hogy az általa a történeti tényálláshoz képest megállapított jogalapot a felek vitájának tárgyává téve tudomásukra hozza [Úpejtk. 22. cikk (4) bek.]. Mindazonáltal, az Úpejtk. 9. cikk (2) bek. rendelkezéseinek folytán, a felekre hárul a per tárgyának és „határainak” megállapítása. Ezért a szakirodalom úgy értékeli, hogy a bíróság számára részleges keresethez kötöttség érvényesül abban az esetben, ha a per keretét a felek kellőképpen kimunkálták, a peresített jogok átminősítésére, csupán a tényállással össze nem egyeztethető jogi besorolás esetén van lehetőség.⁸⁰³

Mindemellett, az Úpejtk. újításaként, amennyiben a felek egyezségben a jogvita tárgyát közösen bizonyos meghatározott minősítéssel ruházták fel, és ebben jogvitájukat kifejezetten erre korlátozzák, a bíróság az általuk végzett individualizálástól nem térhet el. Ilyen esetben egyezményes keresethez kötöttség lép fel, ha a felek erre irányuló egyezsége a perben nem álló más személyek megkárosításával nem járhat [Úpejtk. 22.

⁸⁰² A Legfelsőbb Semmitő- és Ítélszék egyik 2015. évi határozatában így fogalmaz: „Elvileg, a bíró aktív szerepe nem kell, kihasson a fél rendelkezési jogára, hanem harmonizálnia kell a felek kezdeményezéseivel az objektív igazság felderítése céljával. (...) A bíróság aktív szerepének a [rég]i Pejtk. 129. cikk (5) bek. szerinti előírása csak a bírói igazság feltételezi, anélkül, hogy alapot képezne a bíróság számára a felek valamelyikének processzuális pozíciójába állásra (...)” *Decizia nr. 2435/2015*, <http://www.scj.ro/1093/Detaili-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=131167> (2017.01.29-i elérés).

⁸⁰³ LEŞ, *Rolul activ... i. m.* 24–25.

cikk (5) bek.].

X.3. Összegzés

Az eljárási cselekmények menetrendjét és sorrendjét mind a magyarországi mind pedig a romániai perjogban jogszabályok és a bíróság írják elő, illetve határozzák meg. Mindkét jogrendszerben a polgári per keresetindítással kezdeményezhető, érvényre juttatva a rendelkezési elvet.

A keresetlevél formai és tartalmi követelményeinek kapcsán mindkét jogrendszer (a magyarországi esetben az Úpp. méginkább) fokozott elvárásokat támaszt a perindítóval szemben, melyek figyelmen kívül hagyása az anyagi jog perrel érvényesítésére is kihatással lehet. Mind az Úpp. mind pedig az Úpejtk. (az illető jogrendszerek korábbi állásával ellentétében) előírják a kereset nem csupán tényben, hanem jogban megindokolásának, a jogalap a tényállásnak megfeleltetésének műveletét. A két jogrendszer azonban e művelet végeredményének kihatásai kapcsán a peresített jogra eltér: míg az Úpp. rendszerében a bíróság a felperes által felhívott jogalaphoz főszabály szerint kötve van, addig a romániai bíróság szabadon szubsztanciálhatja a felperes által perbevitt tényállást mindaddig, amíg az annak tulajdonított jogalapot a felekkel ismerteti.

XI. A PERSZERKEZET METAMORFÓZISA

XI.1. A polgári per szerkezeti vázlata Magyarországon

A polgári per alatt, egyik – annak folyamatjellegét kifejező, egyszerűsített – definíciója szerint: „(...) a bíróságnak, peres feleknek és a per egyéb alanyainak a polgári jogviták eldöntésére irányuló tevékenységét”⁸⁰⁴ kell érteni. Ahogyan a szélesebb értelem tartalommal rendelkező *polgári peres eljárás*, úgy a szűk értelemben vett polgári per is egy folyamat, mely végcéljától elkülönülő rész célú szerkezeti egységekre (szakaszokra) bontható.⁸⁰⁵ Ezek: 1° az elsőfokú eljárás; 2° a másodfokú eljárás; 3° a felülvizsgálati szakasz és 4° a végrehajtási szakasz.

Mivel a jelen értekezés a perintézmények fejlődésének elemzését – elsősorban az elsőfokú eljárásban – tűzi célul, a polgári peres eljárás szakaszai közül itt az elsőfokú, peres eljárást vizsgáljuk.

E szakasz szerkezeti elemei a Pp. alapján a következőképpen összegezhetők:

1. a keresetindítás;
2. a keresetlevél formai vizsgálata, és ennek során:
 - a. áttétel elrendelése (Pp. 129. §);
 - b. hiánypótlás elrendelése;
 - c. perelőfeltételek ellenőrzése, és – esettől függően – a keresetlevél idézés kibocsátása nélkül elutasítása (Pp. 130. §);
3. a keresetlevél az alperesnek kézbesítése (a perindítás hatályainak beállta);
4. a tárgyalás előkészítése;
5. a tárgyalás lefolytatása:
 - a. a tényállás felderítése;
 - b. érdemi szóváltás;
 - c. a tárgyalás berekesztése;
6. határozathozatal és a határozat kihirdetése.

E lépések tartalmában a percezúra és a velejáráó elkülönülő *perfelvételi szak* komoly változásokat hoz majd.⁸⁰⁶

⁸⁰⁴ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 131.

⁸⁰⁵ SZABÓ Péter — SÁNTHA (szerk.) *i. m.* 62–65.

⁸⁰⁶ Lásd: *lentebb* 209.

XI.2. A tárgyalás előkészítése a magyarországi polgári perben

XI.2.1. A keresetlevél alaki vizsgálata

A hatályos magyarországi polgári perjog szerint a bíróság szerepe először a keresetlevél vizsgálatakor érvényesül [Pp. 124. § (1) bek.]. Ekkor kerül sor az alaki kellékek ellenőrzésére (Pp. 93. § és 121. §) és hiánypótlás elrendelésére, *áttételre*, a Pp. 124. § (2) bek. és a Pp. 130. §-ban foglalt alaki és anyagi perakadályok vizsgálatára – indokolt esetben – pedig a keresetlevél az alperes idézése nélkül elutasítására.⁸⁰⁷

Az Úpp. 115–116. §-ok a beadványokra általánosan (így a keresetlevél vonatkozásában is) szabályozzák a hiánypótlás intézményét. Az Úpp. szövege a Pp. 95. §-hoz képest három ponton hoz újítást: egyrészt a beadvány (keresetlevél) hiánypótlásra visszaadását nem teszi kötelezővé, másrészt kizárólag a jogi képviselő nélkül eljáró fél hiánypótlásra idézését teszi lehetővé a felekkel támasztott fokozottabb elvárások jeleként, harmadrészt – a szakirodalomban megfogalmazott álláspontnak⁸⁰⁸ megfelelően – tisztázza az elutasítás anyagi jogi tartalmát sejtető fogalmának problémáját: helyette a Rpp. 141. §-a által alkalmazott „visszautasítás” terminológiára tér vissza.⁸⁰⁹

XI.2.2. A perelőfeltételek ellenőrzése a Pp. és az Úpp. normái szerint

A perelőfeltételek vizsgálatát megelőzően a hatályos Pp. illetve az Úpp. által meghatározott rendszerben, itt ragadnánk meg a lehetőséget, hogy a jelen értekezésben már kifejtett tartalmak megisméltése kockázatával is, a magyarországi jogalkotó normatív megoldásait történeti távlatból röviden ismertessük. Szintén az önisméltés kockázatával szeretnénk újból kiemelni, hogy a perelőfeltételeknek, a keresetelőfeltételektől eltérő értelemtartalmat tulajdonítunk.

A Pp. jogalkotója a perelőfeltételek szabályozásakor eredetileg az e jogforrást jellemző megszüntetve megőrzés⁸¹⁰ módszerét alkalmazta. Szándéka egyrészt a Rpp. szabályozásához viszonyítottan a perelőfeltételek körének kiterjesztése, másrészt rendszerük egyszerűsítése volt. A kontradiktórus eljárásban, a perfelvétel során, a kereset ismertetését követően felhozható pergátló kifogások [Rpp. 180. § (1) bek.] helyét –

⁸⁰⁷ OSZTOVITS — PRIBULA — SZABÓ Imre — UDVARY — WOPERA *i. m.* 208. KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 248–250.

⁸⁰⁸ VARGA István — SZÉCSÉNYI-NAGY Kristóf, *A perrend egyéb általános szabályai*. In: NÉMETH János — VARGA István (szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014, 306. Hivatkozva: *Indokolás 2016 i. m.* 295.

⁸⁰⁹ *Indokolás 2016 i. m.* 295.

⁸¹⁰ IMREGH *i. m.* 76.

melyek közül egyesek csak az érdekelt fél indítványára voltak vizsgálhatók⁸¹¹ – a hivatalból, tárgyaláson kívül vizsgálandó perakadályok vették át.⁸¹²

Vizsgálatukkor, mely a per kezdetét⁸¹³ (a keresetlevél ellenféllel közlését – Pp. 128. §) kötelezően megelőzte, eredetileg a *nyomozati elv* érvényesült. A perelőfeltételek hiányának szankciója a kereset *visszautasításáról* annak idézés kibocsátása nélkül *elutasítására* változott (Pp. 130. §) míg a per folyamán a perelőfeltételek hiánya a per megszűnését vonta maga után (Pp. 157. §).

A Pp. 130. §-ban eredetileg előírt perelőfeltételektől a jelenlegi szabályozásig, komoly változásokon keresztül vezetett az út. A Pp. előírásai (elsősorban a 130. §) szerint⁸¹⁴ jelenleg a perindítás következő akadályai azonosíthatók:

1. a magyar bíróság joghatóságának hiánya;
2. a bírósági út, a bírósági hatáskör vagy az illetékesség hiánya;
3. a pert kötelezően megelőző hatósági eljárás hiánya;
4. perfüggőség vagy *res iudicata* fennállása;
5. a fél (perbeli) jogképességének hiánya;
6. a követelés időelőttiége vagy – az elévülés kivételével – polgári perútra nem tartozása;
7. az aktív, vagy passzív perbeli legitimáció illetve a kötelező perben állás hiánya;
8. külön jogszabályban megállapított keresetindítási határidő be nem tartása;
9. a hiánypótlási kötelezettség elmulasztása;
10. a keresetlevél tartalmi hiányosságai.

Elemzésünk szempontjából fontos kiemelni a *perelőfeltételek vizsgálata körülményeinek alapvető változatlanságát*, melyre az újra-kodifikáció során a jogalkotónak reflektálnia kellett – és melyet érintetlenül hagyott. Hatékony megoldást jelenthetett volna a korábbi hagyományokhoz visszatérve, a perelőfeltételek kontradiktórius eljárásban vizsgálata, főszabály szerint az ellenérdekelt fél kifogásai alapján, a perfelvételi szakban. Ehelyett az Úpp. jogalkotója ezek megvizsgálásának, a

⁸¹¹ Ilyenek voltak [Rpp. 180. § (3)]: 1° a választottbíróság kikötése; 2° az előzetes eljárás költségének az alperes iránt megtérítése; 3° perköltségbiztosíték adásának elmulasztása; 4° a hatáskör és illetékesség hiánya, mikor nem hivatalból vizsgálandó. Hivatalból vizsgálandó perakadályok voltak: 1° a polgári perútra nem tartozó kereset érvényesítése; 2° előzetes kötelező hatósági eljárás; 3° a hivatalból vizsgálandó hatáskör és illetékesség hiánya; 4° a perfüggőség; 5° a perképeség hiánya (ideértve a kötelező jogi képviselő hiányát is).

⁸¹² KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m. 232. SZEMENYEI i. m. 292.*

⁸¹³ LUGOSI, *A polgári (peres) eljárás és a polgári per... i. m. 72.*

⁸¹⁴ NÉMETH — KISS Daisy (szerk.) *i. m. 232.*

Pp. 130. §-ban, a felek idézése előtt a kereset visszautasítását lehetővé tevő modelljének megtartása mellett döntött, a perfelvételre alkalmatlan keresetek kiszűrésére. UDVARY – helyesen – ismeri fel, hogy a jogalkotó előtt két út állt: a keresetlevélre a Rpp. szellemében, mint idézési kérelemre, vagy mint „kulcsfontosságú” perelőkészítő iratra tekinteni.⁸¹⁵ A jogalkotó az utóbbi, véleményünk szerint – a keresetlevéllel szemben támasztott fokozott tartalmi követelményeket szem előtt tartva – kevésbé szerencsés megoldást választotta, melyre a romániai (majdnem azonos) gyakorlat elrettentő példával szolgálhat.

Az Úpp. 176. § (1) bek. hiánypótlásra felhívás nélkül visszautasítani rendeli azon keresetleveleket, melyek az ott felsorolt perelőfeltételeknek nem felelnek meg. Ezzel az új norma éles különbséget tesz a *hiánypótolható* [Úpp. 176. § (2) bek.] de perfelvételre alkalmatlan, és a még hiánypótlásra is alkalmatlan keresetlevelek között.⁸¹⁶ A hiánypótlás kibocsátása nélküli elutasításhoz vezető okok [Úpp. 176. § (1) bek.] a hatályos szabályozáshoz [Pp. 130. § (1) bek.] képest a következő újításokat mutatják:

1. a) pont: e rendelkezésben kapna helyet a Pp. 130. § (1) bek. a) pontjának hatályos tartalma (joghatóság hiánya), szabatosság szempontjából kiegészítésekkel (az EU kötelező jogi aktusaival, ill. külföldi bíróság kizárólagos joghatóságával);
2. b) pont: az áttétel szabályozásának átalakulása miatt [melyre nézve az Úpp. 174. § (1) bek. szemben a Pp. 129. § (1) bek. rendelkezéseivel már nem teszi lehetővé az ügy más hatósághoz áttételét] a polgári perútra nem tartozó keresetek összessége;
3. c) pont: a pert megelőző eljárás esete kiterjesztésre kerül a hatósági eljárások mellett, az „egyéb” eljárásokra és az Úpp. 24. § (3) bek. szerint a közigazgatási jogkörben okozott kár közigazgatási eljárásban megállapítására;
4. f) pont: a követelés *időelőttisége*, mint érdemi kérdés eldöntése az Úpp. szerint nem a perelőkészítő szakra tartozik;
5. g) pont: a jogalkotó az itt található perelőfeltételeket különböző helyeken felosztva szabályozza, külön esetként kezelve a perbeli legitimáció hiányát [Úpp. 176. § (1) bek. g) pont], mely hiánypótlásra felszólítás nélküli visszautasítást eredményez, és a kötelező perben állás eseteit [Úpp. 176. § (2) bek. b) pont] melyek hiánypótlásra felszólítást követően teszik lehetővé a visszautasítást. Az Úpp. munkáltató helytállásának esetében közvetlenül a munkavállaló ellen

⁸¹⁵ UDVARY, *A jövő... i. m.* 119.

⁸¹⁶ *Indokolás 2016 i. m.* 329.

indított keresetek körét, – melyek hiánypótlás lehetősége és idézés kibocsátása nélkül kerülnének visszautasításra – kifejezetten korlátozná a „közigazgatási, bírósági vagy ügyészségi jogkörében eljáró személy ellen” megfogalmazott követelésekre.

6. i) és j) pontok: a Úpp. 176. § (1) bek. j), k) pont a kereseti kérelem és mellékletei formai és tartalmi kellékeinek hiányosságai esetén a hiánypótlás lehetősége nélküli visszautasítást írják elő, ideértve az illetékfizetés és költségkedvezményben megnyilvánuló jogsegély iránti kérelem beterjesztésének együttes elmulasztása, illetve a felperesi kötelező jogi képviselő hiánya esetét is.

Hiánypótlásra felhívást követően, visszautasításhoz vezet [Úpp. 176. § (2) bek.] továbbá: ha elmarad a fél mellőzött törvényes képviselőjének megjelölése [mely a Pp. 157. § (1) bek. i) pontjában megtalálható, de a 130. § szövegében nem],⁸¹⁷ a tiltott keresethalmazatot, vagy pertársaságot tartalmazó keresetlevél helyesbítése, az áttételt követően eljáró fórum előtt az ott kötelező jogi képviselő megjelölése, vagy a kötelező formai és tartalmi kellékekkel rendelkező, de más kiegészítést vagy kijavítást igénylő keresetlevél helyesbítése.

A részleges visszautasítást, az Úpp. szövege kifejezetten is kizárná [Úpp. 176. § (3) bek.]

E lépések teljesülését követően a Pp. [124. § (3) és (4) bek.] értelmében a bíróság a tárgyalást *előkészítő intézkedéseket* foganatosíthat, akár az első tárgyalást megelőzően is, de hasonló intézkedések az eljárás bármely szakaszában hozhatók, a per célirányos lezajlásának biztosítására.⁸¹⁸ Az Úpp. e perelőkészítő tevékenységet elsősorban az újonnan visszavezetendő perfelvételi szakba (Úpp. XII. Fejezet) telepítené, bár a bíróság a tárgyalás előkészítését célzó teendőket perfelvételre alkalmas keresetlevél esetén, annak

⁸¹⁷ *Indokolás 2016 i. m. 331.*

⁸¹⁸ Ezek állhatnak: 1° a szükséges bizonyítás tisztázásában; 2° a várhatóan szükséges peranyag (iratok) beszerzésében, a felek indítványára, különböző hatóságoktól vagy szervezetektől; 3° gyermek tartása, elhelyezése, illetve a születéssel kapcsolatos követelésekre, apaság vagy származás megállapítására irányuló kereset esetén az alperes, az anya, illetve a gyermek felkutatásában; 4° előzetes bizonyítás lefolytatásában (Pp. 207-211. §), ha a valamely fél erre lényeges jogi érdeket valószínűsít; 5° ideiglenes intézkedések foganatosításában a fél indítványára; 6° a felek egymás jelenlétében meghallgatásában vagy – amennyiben erre elegendő idő áll rendelkezésre – az alperes a felhívástól számított 15 napnál nem rövidebb határidővel megnyilatkoztatásában a felperes keresetébe foglalt nyilatkozataival szemben, illetve a felperes felhívására álláspontjának közlésére az alperes nyilatkozataira nézve (azonos határidővel); 7° gondoskodásban egyes különleges eljárások esetén érintett személyek (ügyész, perben nem álló szülő, ügygondnok, végrehajtó) értesítéséről vagy kijelöléséről. OSZTOVITS — PRIBULA — SZABÓ Imre — ÚDVÁRY — WOPERA *i. m.* 229–230. FARKAS József — KENGYEL Miklós, *Bizonyítás a polgári perben*, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005, 113–115.

az alperes számára – ellenkérelem megfogalmazása céljával – közlésével kezdődően fogantatosíthatna [Úpp. 179. § (1) és (2) bek.].

A konkrét feltételek tekintetében a jogalkotó elsősorban a professzionális pervitel fokozására, a törvényszéki elsőfokú eljáráshoz igazított, a korábbinál szigorúbb, szabatosabb, és dogmatikailag megalapozottabb szabályozás mellett döntött. Itt szükséges megjegyeznünk, hogy a járásbíróság előtti eljárás során [Úpp. 248. § (1) bek.] a keresetlevél, mely az erre előírt kötelező tartalmi elemeket nem tartalmazza, illetve melyben a feleperes nem terjesztett elő költségkedvezmény iránti kérelmet, és melyen az arra vonatkozó illetéket sem róta le, a visszautasítás szankciója helyett hiánypótlási felhívás nyomán kipótolható. Szintén itt szükséges megjegyezni, hogy a magyarországi jogalkotó a járásbíróság előtti keresetindítást szabványos tartalommal rendszeresített nyomtatványokon tervezi lehetővé tenni, akár szóban megfogalmazott kereset ilyen módon rögzítése útján is, mely komoly diszkrepanciát mutat a törvényszék előtti eljárásban fogantatosított – az írásbeli eljárást, és a professzionális képviselőt előtérbe helyező – eljárási rend elvárásához képest.

XI.2.3. A tárgyalás írásos előkészítése

A perfelvételi szakot az Úpp. rendszerében – a történelmi előzményeket tekintve visszavezetendő – ‘levélváltás’ (írásbeli előkészítés) előzné meg, melyben a perfelvételi tárgyalás előtt az alperes – a kereseti kérelemben megfogalmazott követelés iránt bírósági *meghagyás útján marasztalás* terhe mellett (Úpp. 181. §) – lenne köteles írásban a keresetet alakiságában illetve érdemében vitató ellenkérelmet (Úpp. 199–200. §-ok), vagy beszámítási kifogást előterjeszteni. Azonos szabályok állnak a felperessel szemben megfogalmazott viszontkereset esetére is (Úpp. 208. §). A perfelvételi iratok⁸¹⁹ előterjesztésére, a per folyamán, a feleknek az előterjesztett irat hatálytalanságának terhe mellett – kizárólag a bíróság erre irányuló utasítása, vagy törvény előírása esetén nyílna lehetőség, kerülendő a permenetrend felborítását, az eljárás széttöredezését, a perirat szükségtelen terhelését, és az ún. „iratbombázást”.⁸²⁰

XI.2.4. A bírósági meghagyás metamorfózisa

A Pp. a marasztalással járó bírósági meghagyás szankcióját az első tárgyalás⁸²¹

⁸¹⁹ Az Úpp. 7. § (1) bek. 15. pont értelmében ezek: „(...) az írásbeli ellenkérelem, a válaszirat, a viszontválasz, az előkészítő irat, a viszontkereset-levél, a beszámítást tartalmazó irat;”

⁸²⁰ *Indokolás 2016 i. m. 344.*

⁸²¹ Az első tárgyalás a szakirodalom szerint az: „(...) amelyre a bíróság a feleket a per megindulását követően első ízben szabályszerűen megidézte, és megtartásának nem volt törvényes akadálya” [NÉMETH

elmulasztásához társítja. Ez, szemben az Úpp. által szabályozott meghagyással – mely a keresetlevél kézbesítésén kívül további feltételekhez, illetve a perfelvételi tárgyalás megtartásához⁸²² nem kötött – abban az esetben alkalmazható, ha kumulatíván: 1° a felperes nem kéri a tárgyalás távollétében megtartását illetve az alperes írásbeli érdemi védekezést nem terjesztett elő és 2° szabályszerű idézése⁸²³ ellenére, az alperes nem jelenik meg a tárgyaláson, távolmaradását pedig nem menti ki.

A magyar jogalkotó a felek aktivitásának fokozására a Pp. 136. § (1) és (2) bekezdésének a III. Ppn.⁸²⁴ útján módosított normaszövegével tette újra lehetővé marasztaló *bírósági meghagyás* kibocsátását, amennyiben annak feltételei adottak. E – szintén kumulatív – feltételek az alperesi mulasztás mellett:⁸²⁵ 1° a felperes határozott kérelme; 2° a per megszüntetésének nincs helye és 3° a kereseti követelés a keresetlevélből nem látszik aggályosnak illetve 4° a Pp. alapelveinek érvényesüléséhez tárgyalás megtartása nem szükséges.

A szakirodalom korábbi álláspontjával⁸²⁶ szemben, az alperes érdemi védekezésére utaló ellenkérelem előterjesztése az Úpp. szabályozásában már nem teszi lehetővé a meghagyás kibocsátásának elkerülését. A bíróság ellenkérelem előterjesztésének elmulasztása esetén ráadásul hivatalból jár el.

Kérdéses, hogy a felek rendelkezési jogát előtérbe helyező új kódex szelleme mennyiben adhat alapot a kereseti követelés látszólagos aggályossága esetén, a rendszerváltás előtt kialakult joggyakorlat⁸²⁷ fenntartására, melynek értelmében ilyenkor a meghagyás kibocsátását mellőzni kell. Véleményünk szerint az Úpp. rendelkezéseiből kiolvasható módon, részben a perfelvételre alkalmas keresetlevéllel szemben támasztott fokozott formai elvárásoknak köszönhetően, melyek a kereseti kérelem pontos körülírását

— KISS Daisy (szerk.) *i. m.* 561.], Kis értékű perek esetében az első tárgyalási nap fogalma ettől eltér [SZABÓ Péter — SÁNTHA (szerk.) *i. m.* 554.], de bírósági meghagyás a perré alakult fizetési meghagyás esetén is nyújtható [SZABÓ Péter — SÁNTHA (szerk.) *i. m.* 556.].

⁸²² Vö. NÉMETH — KISS Daisy (szerk.) *i. m.* 566.

⁸²³ Ide értendő az az eset is, mikor a fél a per folyamán külföldre távozott és magyarországi kézbesítési megbízottat nem rendelt, idézése az 1393/2007/EK rendelet betartásával történt, de tértivevénnyel nem igazolt, valamint az 1965. évi Hágai Egyezmény szerinti kézbesítés is [SZABÓ Péter — SÁNTHA (szerk.) *i. m.* 552.].

⁸²⁴ A szabályozás a francia „*par défaut*” határozat perintézményéből ered. KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 263.

⁸²⁵ SZABÓ Péter — SÁNTHA (szerk.) *i. m.* 555–556.

⁸²⁶ Lásd: NÉMETH — KISS Daisy (szerk.) *i. m.* 563–564.

⁸²⁷ BH 1987. 127. E határozat elvi alapját, indoklása szerint a Legfelsőbb Bíróság Pk. 172. sz. állásfoglalása adta mely a polgári per (1987-ben hatályos) céljára, és alapvető elveire utalt, melyek az Úpp. esetén egyértelműen nem felhozhatók.

követelik meg,⁸²⁸ oly módon, hogy az alperes a kereset jóváhagyása esetén a felperes keresetében közvetlenül marasztalható legyen, e lehetőség kizárt.

Bírósági meghagyás kibocsátása esetén a Pp. 136/A §-a értelmében a marasztalt alperes a meghagyás ellen különösebb alakiséghez (a meghagyás kibocsátása sérelmezésén kívül) nem kötött *ellentmondással* élhet. E 'perorvoslat'⁸²⁹ gyakorlása a meghagyás hatályon kívül helyezését eredményezi. Ellentmondást a meghagyással elégedetlen felperes is előterjeszthet [Pp. 136/A. § (1) bek.]. Az ellentmondás hatására a bírósági meghagyás elenyészik,⁸³⁰ új tárgyalási határnapot kell kitűzni, a jogvitát pedig el kell bírálni, a tárgyalás a mulasztás kimondását megelőző állapotba tér vissza. Amennyiben az alperes az újonnan kitűzött tárgyaláson sincs jelen (akár képviselő útján) és érdemi ellenkérelmet sem terjeszt be, a kifogásolt meghagyás hatályában fennmarad és újabb ellentmondás vagy fellebbezés ezzel szemben nem gyakorolható, abban az esetben sem,⁸³¹ ha a tárgyalás hiányában megtartását kérte.

Az Úpp. rendelkezései e hatályos szabályozást markánsan átalakítanák: a 182. § (2) bekezdése az igazolási kérelmekhez hasonlóan, az ellenkérelem illetve beszámítási kifogás mellékelését írják elő a javaslat szerint kizárólag írásban beterjeszthető ellentmondási kérelemhez. A kérelem jóváhagyása esetén a per közvetlenül a perfelvételi tárgyalással folytatódna.

XI.2.5. A tárgyalás szerkezete a magyarországi polgári perben

A hatályos magyarországi polgári perjog (egyres szerzők szerint⁸³² a *bontóperek* kivételével) *egységes tárgyalási szerkezettel* rendelkezik: nem különül el egymástól perfelvételi és érdemleges tárgyalás; a kettőt nem választja el percezúra. Ezzel belsőleg a vegyes rendszerek⁸³³ vonásait hordozza: elkülönül az első és a folytatólagos tárgyalás, mind a bíróság, mind pedig a felek kötelezettségei terén (pl. a mulasztás jogkövetkezményei tekintetében, de az első tárgyalás során, az érdemi tárgyalást megelőzően döntendők el az ellenkérelemben felhozott pergátló kifogások is).⁸³⁴

⁸²⁸ A jogalkotó így fogalmaz: „A kereseti kérelmet úgy kell a felperesnek előterjeszteni, hogy a kereset alaposága esetén azzal egyező tartalmú ítéleti rendelkező rész vagy bírósági meghagyás legyen hozható.” *Indokolás 2016 i. m. 325.*

⁸²⁹ OSZTOVITS — PRIBULA — SZABÓ Imre — UDVARY — WOPERA *i. m. 277.* A szakirodalom felismerte, hogy a perorvoslat az ellentmondásra nem találó megnevezés: szemben az 1991. évi I. tc. „makacssági” ítélettel, a bírósági meghagyás hatályon kívül helyezését ugyanis a bíróság nem mérlegeli.

⁸³⁰ NÉMETH — KISS Daisy (szerk.) *i. m. 568.*

⁸³¹ SZABÓ Péter — SÁNTHA (szerk.) *i. m. 559.*

⁸³² SZABÓ Péter — SÁNTHA (szerk.) *i. m. 539.*

⁸³³ SZABÓ Péter — SÁNTHA (szerk.) *i. m. 539.*

⁸³⁴ NÉMETH — KISS Daisy (szerk.) *i. m. 550.*

A szakirodalomban az Úpp. megalkotása során a per előkészítésével kapcsolatosan többé-kevésbé egyhangúan jelentkezett a perfelvételi szak visszavezetése iránti igény (melynek kezdeményei már a perelőkészítő szak tartalmának folytonos jogalkotói alakításában 1989 előtt is felismerhetők⁸³⁵ voltak). Annak tartalmával kapcsolatosan a vélemények már korántsem voltak hasonlóan egyhangúak.

Felvetődött a per írásbeli előkészítésének bővítése jogi képvisellel rendelkező felek esetén, bár más vélemények szerint ezekben az esetekben is perfelvételi tárgyalást kellett volna tartani, melyen a felek megjelenési kötelezettsége elősegítheti a célszerű pervitelt annak fenntartásával, hogy a bírói perelőkészítés részévé kell tenni a lehetőséget, hogy a bíróság – ha a felek minősége vagy az ügy bonyolultsága megkívánja – kötelező jogi képviselést rendeljen el.⁸³⁶ A perfelvétel mechanizmusa ugyanis a kereset következetességének vizsgálatát és az alperesi reagálás relevanciájának biztosítását egyaránt implicit szolgálhatja.⁸³⁷ Az Úpp. koncepciója e téren a Rpp. rendszerére történő visszatérést javasolt, a szakirodalom többségének egybehangzó álláspontja alapján, a tárgyalás perelőkészítő (állítási) és érdemi tárgyalási (bizonyítási) szakra bontásával.⁸³⁸ Ezeket egy *sui generis* végzés – DÖME megnevezésével⁸³⁹ „közbenszóló határozat” – választaná el egymástól.

A *perfelvételi szak* a kereset tisztázását szolgálja,⁸⁴⁰ az anyagi pervezetés bírói jogosítványaival egyetemben ösztönözve a feleket a céltudatos eljárási magatartásra.⁸⁴¹ Egyes szerzők szerint az anyagi pervezetés eszközei mellett, már a keresetlevél előterjesztésekor kötelezni kell a felperest az általa állított tényállás és jogi követelése közötti összhang megteremtésére, jogállításai keresetben rögzítésére.⁸⁴² Más szerzők ezzel ellentétben csupán a tényállás *individualizálásának* műveletét követelték volna meg a kereset előterjesztőjétől, a *szubsztanciálást* a perfelvételi szak folyamán a bíróságra bízva.⁸⁴³ Az utóbbi művelet során lett volna biztosítható a *bírói újraminősítés* joga is, a

⁸³⁵ Lásd: *fentebb* 75.

⁸³⁶ ÉLESS — ÉBNER *i. m.* 390.

⁸³⁷ ÉLESS — ÉBNER *i. m.* 381.

⁸³⁸ *Az Új polgári perrendtartás koncepciója i. m.* 11.

⁸³⁹ DÖME Attila, *A perkoncentráció kulcsa a közbenszóló határozat*. In: NÉMETH János — VARGA István (szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014, 397.

⁸⁴⁰ ÉLESS Tamás — PARLAGI Mátyás, *Az érvényesített joghoz kötöttség*. In: NÉMETH János — VARGA István (szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014, 361.

⁸⁴¹ ÉLESS — DÖME *i. m.* 54.

⁸⁴² ÉLESS — ÉBNER *i. m.* 387.

⁸⁴³ PÁKOZDI Zita, *A pertárgy fogalma jog-összehasonlító megközelítésben*. In: NÉMETH János — VARGA István (szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014, 345.

felek által a tényállásnak téves szubsztanciálással tulajdonított jogi értelem megváltoztatása újabb tények előadására utasításuk nélkül.⁸⁴⁴

A *per e* szakaszában a felek tényálláshoz viszonyított jogérvényesítési szándéka – az *anyagi pervezetés* eszközeivel közreműködő bíróság segítségével véglegesül (bár a *lex lata* Pp. is a kereset bemutatása előtt keresettel „érvényesíteni kívánt” jogról, ezután keresettel „érvényesített jogról” tesz említést, mely a Rpp. tovább élésének nyoma).⁸⁴⁵ A bírói aktivitás (anyagi pervezetés) legjobb színtere e perfelvételi szak, ugyanis a pervezetéssel járó kérdések feltevése és a felek nyilatkozatra felhívása a bíróság pártatlanságát ilyenkor még nem teszik kérdésessé a felek szemében.⁸⁴⁶

Az Úpp. 2. § (2) bek. a korlátolt bírói pervezetés álláspontját közvetíti, a felekre hárítva kereseteik (vizontkereseteik) és ellenkérelmeik szubsztanciálását, a bírói újraminősítés főszabály szerinti tilalmával. Ennek szövege értelmében: „A bíróság – törvény eltérő rendelkezése hiányában – a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz kötve van.” E korlátozást megerősítendő az Úpp. 237. § (5) bek. a következőképpen rendelkezik:

„A bíróság a felek kérelmének és jogállításának korlátain belül gyakorolja az anyagi pervezetést, amelyet a felek perbeli cselekményeik megtételekor szabadon felhasználhatnak.”

Ezt a tilalmat támasztja alá a bíróság részéről közrehatás kereteinek szigorú korlátozása az anyagi pervezetés során, amikor főszabály szerint kérelemhez kötöttség érvényesül, ha nem hivatalból észlelendő tényekről van szó. Egyrészt e pervezetésnek helye abban az esetben lehet, ha a fél perfelvételi nyilatkozata „hiányos, nem kellően részletezett vagy ellentmondó” [Úpp. 237. § (1) bek.], ha az nem terjed ki a bizonyításra, vagy tisztázatlan a bizonyítási érdek és kötelezettség megoszlása a felek között [Úpp. 237. § (2) bek.] illetve, ha a bíróság felek által felhívott jogszabályoknak más értelemtartalmat tulajdonít [Úpp. 237. § (3) bek. a) betű].

E tevékenységével a bíróság a *per* elődleges tárgya – az egyértelmű jogérvényesítési szándék (következetes kereset) megismerésére – a törvényi tényállás-rendelkezés és a felek által állított történeti tényállás és a kereseti kérelem közötti logikai egység megteremtésére törekszik.⁸⁴⁷ A tárgyalás folyamán ellenben a bírói aktivitás szintjét – az Úpp. kidolgozói álláspontja szerint – már óvatosabban kell, megszabni, mint

⁸⁴⁴ PÁKOZDI, *A pertárgy... i. m.* 353–354.

⁸⁴⁵ ÉLESS — DÓME *i. m.* 65.

⁸⁴⁶ ÉLESS — PARLAGI *i. m.* 360.

⁸⁴⁷ ÉLESS — ÉBNER *i. m.* 377–378.

a perfelvétel folyamán.⁸⁴⁸

A két perszak elválasztására javasolt *percezúra* és ehhez társított preklúzió funkciója⁸⁴⁹ a történelmi előzményekhez képest, már nem a polgári per, mint jogviszony keletkezésének kinyilvánítása (előbbi felfogás szerint a kereset csupán kérelem az ellenfél idézésére), hanem a perkoncentráció⁸⁵⁰ szavatolása. Az állítási szakot lezáró végzés különbözik a Pp. 213. § (3) bekezdésben szabályozott közbenső ítélettől, mert preklúziós és eventuais joghatással egyaránt⁸⁵¹ bír anélkül, hogy a per érdemét eldönthetné [ld. Úpp. 194. §].

A szakirodalom a perfelvételi szakot lezáró végzés alakszerű tartalmának meghatározásakor indítványozta, hogy ez tartalmazza: a bizonyítandó tényeket, a felvételre jóváhagyott bizonyítási eszközöket, a bizonyítás menetrendjét és a felek teendőit, kellően megindokolva a bíróság részéről.⁸⁵² Emiatt a feleket kötné a perfelvételi szakban tett tényállítások és indítványozott bizonyítékok által definiált keret, valamint a bíróság közreműködésével kimunkált érvényesítendő jog is. E megoldási javaslattal, szemben az Úpp. 194. § nem írja elő a perelőkészítő szakot lezáró végzés tartalmát a jogvita keretei rögzítése vonatkozásában, ezt az Úpp. 183. § értelmében a felek egymás között kell, kimunkálják. Véleményünk szerint a szakirodalomban meghatározott, részletes végzés szerencsésebb megoldásnak bizonyult volna a főtárgyalási modell foganatosítására.

Az állítási szakban rendeződnek egyes előzetes kérdések: rögzül az ellenkérelem, a viszontkereset és beszámítási kifogás, megtörténik a perfeljegyzés különböző közhiteles nyilvántartásokba, megítélésre vagy elutasításra kerülhet a kérelmezett költségkedvezmény, és a bizonyítási indítványok is.⁸⁵³ E határozat, a szakirodalom javaslatával⁸⁵⁴ összhangban, egyszerű kötőerővel bír a bírósággal szemben, ellene külön, teljes devolutív hatályú fellebbezésnek van helye.

XI.2.6. A perfelvételi tárgyalás szabályozása az Úpp. javaslatában

A perfelvétel során lehetséges perceselemények összegzését az Úpp. 183. § (1) bek. végzi el a következőképpen:

⁸⁴⁸ ÉLESS — DÖME *i. m.* 72.

⁸⁴⁹ A perfelvételi szak funkcióinak és potenciális modelljeinek bemutatásáért, lásd: CZOBOLY, *A polgári perek... i. m.* 769–771.

⁸⁵⁰ Lásd: *Indokolás 2016 i. m.* 236.

⁸⁵¹ DÖME *i. m.* 415.

⁸⁵² DÖME *i. m.* 397–398.

⁸⁵³ DÖME *i. m.* 395.

⁸⁵⁴ DÖME *i. m.* 399.

„(1) A perfelvétel körében a felek perfelvételi iratban feltüntetett vagy perfelvételi tárgyaláson előadott tényre és jogra vonatkozó állítással, tagadással, be- vagy elismeréssel, ezekből következő kérelemmel, a tények megállapításához szükséges bizonyítási indítvánnyal, a bizonyítékok és a bizonyítási indítványok értékelésére vonatkozó nyilatkozattal, valamint bizonyítási eszköz rendelkezésre bocsátásával (a továbbiakban együtt: perfelvételi nyilatkozat) – a bíróság közrehatása mellett – meghatározzák a jogvita kereteit.”

A perfelvételi (állítási) szak az Úpp. javaslatában érvényesülő modellje szerint minden releváns tény- és jogállítást, nyilatkozatot és bizonyítási indítványt, vagy a pert meggátló rendelkezési cselekményt magába foglaló keret, melynek lezárásával a peresített jogviszony rögzül [bár a bizonyításfelvétel főszabály szerint e perszakban nem történik – ld. Úpp. 183. § (3) bek.]. Itt szükséges megjegyezni, hogy az Úpp. (185. §) értelmében a keresetváltoztatás már a perfelvétel során is, csupán az eredeti petitummal azonos tény- és jogalapról eredő új kérelem esetén lehetséges, felróhatóan késedelmes előterjesztés esetén kötelező pénzbírság lerovása mellett [eltérően például a Rpp. 178. § (1) bekezdésében – az alperes perbe bocsátkozásáig – korlátlan keresetváltoztatást lehetővé tevő rendelkezéseitől].

Mivel a felek állítási kötelezettségének (*burden of pleading*⁸⁵⁵ vagy *burden of allegation*) fő keretév a perfelvételi szak válna, az Úpp. jogalkotója ebben érvényesíti az *állítási szükséghelyzet* (Úpp. 184. §) új perintézményét, mely az állítási teher megfordulásával jár.

Ez az elődleges állítások szubsztanciálásához szükséges másodlagos állítások megtételénél bír jelentőséggel.⁸⁵⁶ Lehetővé teszi ugyanis, hogy olyan releváns tényállítások esetén melyekről – minden erőfeszítése ellenére, és önhibáján kívül – kizárólag az ellenérdekelt fél bír tudomással, és melyekről utóbbi bírói felhívásra sem nyújt tájékoztatást, ezeket a bíróság – kétely hiányában – az érdekelt fél javára valósnak fogadja el.⁸⁵⁷ Az így bevezetendő *anyagi jogi szankció* a felek közreműködésének elvével összeférhetetlen információ-szolgáltatási kötelezettség elmulasztását szélsőséges esetben pervesztéssel büntetné. Az állítási szükséghelyzet törvényi szabályozása – mely az Úpp. indokolásában nem feltüntetett „egyes külföldi eljárásjogokban”⁸⁵⁸ állítólagosan fellelhető – nem azonosítható az Úpp. szempontjából mintaadónak tekintett német,

⁸⁵⁵ SZALAI Ákos, *A bizonyítási teher megfordításának hatása kártérítési ügyekben*, Közgazdasági Szemle, 2013 november, 1212.

⁸⁵⁶ Véleményünk szerint az Úpp. indokolásában használatos másodlagos állítás fogalma kevésbé szerencsés, ugyanis fogalomzavarhoz vezethet az ellenfél ellen-állítási kötelezettségével, melyet a német perjogi szakirodalom például másodlagos állítási tehernek (*sekundäre Darlegungslast*) nevez.

⁸⁵⁷ *Indokolás 2016 i. m. 334–335.*

⁸⁵⁸ *Indokolás 2016 i. m. 334.*

osztrák, svájci és szlovén perjogokban. A német ZPO állítási és igazmondási kötelezettségre vonatkozó 138. § és bírói pervezetésre vonatkozó 139. § rendelkezései valóban lehetővé teszik a bíróság számára az állítási teher megfordítását, de ennek feltételeit a jogszabály szövege nem tartalmazza.

Az Úpp. (187–189. §-ok) értelmében a perfelvételi tárgyalás nem képezne sine qua non kellékét a perfelvételnek. A bíróság számára lehetőség nyílna azt megelőzően további írásbeli perfelvételt elrendelni – az ellenkérelem a felperes részére továbbításával válaszirat (Úpp. 201. §) beterjesztésére határidőt szabva – ezután pedig akár a válaszirat alperesnek közlésével perfelvételi tárgyalást kitűzni; közvetlenül a perfelvételi tárgyalás kitűzésével folytatni a perelőkészítést, vagy – indokolt esetben – írásbeli perfelvétel és perfelvételi tárgyalás nélkül eljárni, ha a jogvita kereteit a felek kellően tisztázták. Amennyiben bármely fél perfelvételi tárgyalás megtartását 15 napon belül indítványozza, a bíróság indítványához kötve van [Úpp. 197. § (2) bek.].

A Pp. 125–126. §-ban a *tárgyalás kitűzése* esetén érvényesül a jogalkotó a per ésszerű időtartamának biztosítását a bíróságra nézve *kötelező határidők* megszabásával előmozdító szabályozási technikája. E módszer számos kritikát kiváltott,⁸⁵⁹ mellőzését az Úpp. koncepciója nyomatékosan szorgalmazta⁸⁶⁰ és – az eljárási határidők fenntartásával⁸⁶¹ – az Úpp. nagyrészt kerüli.

A hatályos szabályozás értelmében az *első tárgyalás kitűzésére* legtöbb 30 nap áll rendelkezésre, úgy hogy a főszabály szerinti⁸⁶² *tárgyalási időköz* (ideértve a keresetváltogatást követő folytatólagos tárgyalás esetén is) 15 napnál rövidebb nem lehet. További határidő szabja meg, hogy az első tárgyalás főszabály szerint legtöbb 4 hónappal követheti a – hiánypótlást nem igénylő – kereset beérkezését.

A *perfelvételi tárgyalás* megtartására az Úpp. rendszerében (190. §) abban az esetben kerülne sor, ha azt legalább egy fél nem mulasztotta el, és a nem mulasztó fél annak megtartását kéri. Ellenkező esetben, a bíróság az eljárást hivatalból megszünteti.

A mulasztás ebben az esetben különös, a mulasztó anyagi jogaira kiható joghatásokkal bír: ha ezzel ellentétes nyilatkozatot nem tett, úgy kell tekinteni, hogy a megjelent fél korábban előterjesztett és a tárgyaláson tett tényállításait és indítványait

⁸⁵⁹ DÖME *i. m.* 395. E szerző a felek anyagi jogérvényesítésére kiható módszerekkel javasolta a felek perkonzentrációjának élénkítését.

⁸⁶⁰ Az *Új polgári perrendtartás koncepciója i. m.* 2.

⁸⁶¹ Lásd: Úpp. 226. § (2) bek. Az illető norma az első és folytatólagos főtárgyalások esetében a 4 hónapos határidőt megtartja.

⁸⁶² Kivételekért lásd: OSZTOVITS — PRIBULA — SZABÓ Imre — UDVARY — WOPERA *i. m.* 231. KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 253.

nem ellenezte, a tárgyaláson elhangzott nyilatkozatok és ott csatolt vagy kézbesítendő iratok vele közlésre kerültek, és mulasztása nem akadályozza a perfelvétel lezárását.

A perfelvétel (Úpp. 191. §) során a perfelvételi nyilatkozatokat a bíróság hivatalból összegzi. E lépést követi az alperes ellenkérelemben felhívott pergátló kifogásainak eldöntése – amennyiben a tárgyalás előtt ezek vizsgálatára még nem került sor. A kifogások eldöntésével párhuzamosan a bíróság főszabály szerint (kivéve: a felek mulasztásával, közös kérelmével, vagy az alperes elállásával indokolt eseteket) folytathatja a perfelvételt az alperes érdemi védekezésére vonatkozóan is, sőt e kifogás *elutasításáról* – szintén főszabály szerint – akár az érdemi védekezés meghallgatását, és a főtárgyalást követően, végső határozatában is dönthet.

A perfelvétel során a felek, a bíróság közrehatása mellett kötelesek perfelvételi nyilatkozataikat előadni, a perkoncentráció elvének tiszteletben tartásával. A perfelvételi tárgyalás elhalasztására – az Úpp. 192. § (1) bek. rendelkezésének per a contrario értelmezése folytán – taxatív felsorolt esetekben nyílik lehetőség, ha új ellenkérelem megfogalmazására, a meglévő módosítására, vagy nyilatkozatai megtételére a félnek időt kell biztosítani. Ezek a tárgyalást elmulasztó fél esetén:

1. ha ellenfele a tárgyaláson előterjesztett nyilatkozatával, a kereseti kérelmének fajtáját, a vele érvényesítendő jogot, az anyagi jogi kifogás útján érvényesítendő jogot *megváltoztatta, kereseti, viszontkereseti, vagy beszámítási követelése értékét felemelte és*
2. ha a fél egy *perfelvételhez szükséges nyilatkozatot önhibáján kívül azonnal nem tud megtenni* (kivéve, mikor a fél képviselője az elnapolást azért kéri, mert a szükséges adatokkal a jelen nem levő fél, vagy képviselője rendelkezik).

A perfelvétel folyamatának kimerítése után, ha a jogvita a továbbiakban is fennáll, a bíróság a perfelvétel lezárására vonatkozóan a felekhez intézett figyelmeztetését követően a perfelvételt önmagára is kötőerővel rendelkező végzésben lezárva – ha erre lehetőséget lát, a felek közötti egyezség létrehozásának megkísérlését követően (Úpp. 195. §) – akár azonnal megtartja, indokolt esetben pedig későbbi időpontra kitűzi az érdemi tárgyalást (Úpp. 194. § és 196. §).

A felek közötti egyezség a bíróság közreműködésével megkísérlésére, vagy a felek közvetítői eljárás felé „terelésére” e pillanatot a jogalkotó tudatosan választotta meg, elsősorban amiatt, hogy a felek kölcsönös követeléseik ekkorra rögzülnek, de bizonyítás

még nem történt az ügyben.⁸⁶³ A bíróság lehetősége a felek jogvitájának megoldására egyezségi kísérlet vagy közvetítői eljárás felvetése útján a per teljes időtartama alatt fennmarad (Úpp. 238. §). Az egyezségi kísérletre idézés nemperes eljárása mellett, mely a jelen értekezésnek nem képezi tárgyát, itt is a bíró aktív közreműködésének hangsúlyozása észlelhető a peren kívüli vitarendezés előmozdításában.

A perfelvétel folyamán a felek tény- és jogállítási és bizonyítási indítványai főszabály szerint rögzülnek. Az Úpp. lehetőséget biztosít a perfelvétel kiegészítésének indítványozására az érdemi tárgyaláson kívül, vagy annak folyamán, az elsőfokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig, de a főtárgyalás feltartása nélkül (Úpp. 222. §).

A *perfelvétel kiegészítése* kereset- (ideértve: viszontkereset-, beszámítási kérelem-) és ellenkérelem-változtatás esetén, illetve utólagos bizonyítás eseteiben lehetséges. Keresetváltoztatás esetén az Úpp. 215. § (1) bek. három helyzetet különböztet meg: 1° tényállítás megváltoztatása akkor lehetséges, ha a perfelvétel lezárultát követően új tények keletkeznek, vagy a fél hibáján kívül csupán ekkor jutnak tudomására; 2° jogállítás vagy kérelem megváltoztatása akkor, ha ezt a velük „közvetlen okozati összefüggésben” álló megváltoztatott tény(állítás) indokolja; 3° illetve a keresetváltoztatást az anyagi pervezetés indokolja. Kizárt a keresetváltoztatást, ha annak folytán más bíróság rendelkezne illetékességgel vagy hatáskörrel az ügy megoldására, utóbbi esetben a kereset értékének megváltozása kivételével. Szintén kizáró ok, ha a változtatás a peresített jogviszonyhoz képest más jogviszonyból ered. Az Úpp. 216. § ezzel analóg módon szabályozza az ellenkérelem-változtatást is.

Minden esetben a változtatás a tényállítás megváltozására okot adó eseményről tudomás szerzésétől számított 15 napos szubjektív határidőn belül lehetséges (Úpp. 217. §). Láthatóan, a Pp. 146. § valamelyest ellentmondásos⁸⁶⁴ rendelkezéseire képest, a keresetváltoztatás esetei – és határideje – átalakulnak. Az Úpp. 221. § a Pp. 146. § (5) bekezdésében felsorolt keresetváltoztatásnak nem minősülő módosítások közül a kereset (viszontkereset, beszámítási kérelem) leszállításának esetét őrzi meg, kiegészítve a keresettel érvényesített jog részben illetve egészben elismerésével, az anyagi jogi kifogás, vagy tényállítás vitatásának visszavonásával és a bizonyítás iránti indítvány – bizonyításfelvételt megelőző – visszavonásával. Lényegében, a keresetváltoztatásnak nem minősülő módosítások a rendelkezési jog – a módosító fél számára kedvezőtlen –

⁸⁶³ *Indokolás 2016 i. m. 340.*

⁸⁶⁴ *PECSENYE i. m. 555.*

perbeli megnyilvánulásaira korlátozódnak.

Az *utólagos bizonyítás* indítványozását az Úpp. (220. §) a kereset- és ellenkérelem-változtatáshoz hasonlóan szigorú körülményekhez köti. A korábbiakkal analóg módon, ez akkor lehetséges, ha a hivatkozott tényállítások bizonyítási (ellenbizonyítási) eszköze: 1° a perfelvétel lezárása után keletkezett, vagy önhibáján kívül ezután jutott a fél tudomására; 2° kizárólag ellenbizonyítás esetén, ha ennek módja, vagy eszköze a lefolytatott bizonyításból lett felismerhető; 3° a kérelmet engedélyezett kereset- vagy ellenkérelem-változtatással hivatkozott tény bizonyítására (ellenbizonyítására) terjesztik be; 4° a perfelvételt lezáró anyagi pervezetés folytán válik szükségessé.

A keresetlevél kézbesítésének hatálya, melynek folytán beáll a *perfüggőség*, rögzül a vagylagos illetékesség, az előzetes bizonyítás lefolytatására kizárólag a perbíróság lesz illetékes és a polgári per folyamatban levőnek tekintendő,⁸⁶⁵ az Úpp. rendszerében is fennmarad.

XI.3. A romániai polgári per szerkezeti vázlata

A romániai jogi szakirodalom a polgári peres eljárás szerkezetének vizsgálatakor ezt két fő szakaszra tagolja. Az első a *tárgyalási szak*, melyben a jogviszony tisztázása következik be – ideértve a perorvoslatok gyakorlását is –, a második a *végrehajtási szak*.⁸⁶⁶

A per elsőfokú tárgyalásának hagyományos tagolódása: 1° a perindítással kapcsolatos *írásos előkészítést*, 2° a *tárgyalást* (bizonyítás és az érdemi tárgyalás), 3° a *határozathozatalt* és 4° a *határozat kihirdetését* különböztette meg.⁸⁶⁷

Az Úpejtk. megalkotói a per szakaszainak megállapításakor sokkal részletesebb szakaszolást valósítottak meg. A tárgyalás előkészítése a romániai polgári perben, a felek bevonásával történik, a kötelező *írásbeli perelőkészítéstől*⁸⁶⁸ kezdődően. A romániai polgári per szerkezete az Úpejtk. hatálya alatt, a perszakok a korábbi vegyes tárgyalási szerkezetből adódó egymásra zsúfolásának kiiktatásával (mely a jogalkotó kifejezett

⁸⁶⁵ OSZTOVITS — TRIBULA — SZABÓ Imre — UDVARY — WOPERA *i. m.* 233. KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 254.

⁸⁶⁶ COTOI, Emilia, *Etapele procesului civil în lumina noului cod de procedură civilă*, Revista Română de Executare Silită, 2012/2, 15.

⁸⁶⁷ COTOI *i. m.* 15–16.

⁸⁶⁸ Az írásbeli perelőkészítés többszörös levélváltást feltételez: a *keresetlevelet* a bíróság továbbítja az alperesnek, aki erre *írásos ellenkérelemmel* illetve *viszontkeresettel* válaszolhat, melyre utóbbi esetben a felperes saját ellenkérelemmel élhet. Az ellenkérelemre a felperes *válasziratot* kell, beterjesszen.

szándéka volt) a következőképpen alakult:⁸⁶⁹

1. a polgári peres eljárás *írásos előkészítése* (a keresetlevél iktatásától az első tárgyalási nap kitűzéséig, a tárgyalás előkészítése):⁸⁷⁰
 - a. a keresetlevéllel kapcsolatos hiánypótlás elrendelése (Úpejtk. 200. és köv. cikkek),
 - b. a keresetlevél kézbesítése az alperesnek,
 - c. a kötelező ellenkérelem kézbesítése a felperesnek,
 - d. a felperes válasziratának fogadása az iratcsomóhoz;
 - e. az első tárgyalási nap kitűzése;
 - f. a felek megidézése az első tárgyalási napra;
2. a *tárgyalás előkészítése* (ideértve a bizonyításfelvétel tárgyaláson kívüli előkészítését is);
3. a per *bírói kivizsgálásának szakasza* (az első tárgyalási nappal kezdődik és a kivizsgálási szakot lezáró végzés meghozataláig tart), mely 2018. január 1-el kezdődően zárt tárgyaláson kell, történjen [Úpejtk. 213. cikk (1) bekezdés. Vö. 2/2013 sz. törvény XII. cikk]:⁸⁷¹
 - a. a felek előzetes meghallgatása alapján a tárgyalás várható időtartamának végzésben rögzítése;
 - b. az első tárgyalás lezárásáig keresetkiegészítés, vagy új bizonyítékok indítványozása a felperes részéről;
 - c. formai pergátló kifogások felhozása és megoldása (amennyiben ezeket az ellenkérelemben vagy válasziratban preklúzió terhe mellett nem kötelező felhozni); a kereset esetleges elismerése;
 - d. bizonyításfelvétel, esetleg folytatólagos tárgyalások kitűzésével;
 - e. a bizonyítási szak végzéssel lezárása;
4. a per *érdemi tárgyalása* (a bizonyítási szakot lezáró végzésben kitűzött nyilvános tárgyaláson, melyre a bizonyítási szak utolsó tárgyalásán is sor kerülhet, ha a felek különálló érdemi tárgyalás tűzését nem kérik):

⁸⁶⁹ COTOI *i. m.* 16.

⁸⁷⁰ CIOBANU — BRICIU — DINU *i. m.* 254–276. TABACU, Andreea, *Ședința de judecată potrivit noului Cod de procedură civilă*, Revista Română de Drept Privat, 2012/2, 241. Felismerhető, hogy a per írásos előkészítésének szakasza – hasonlóan az Úpp. perfelvételi szakához – egyfajta percezurát teremt. Az írásos előkészítést az Úpejtk. megalkotói különös, korábban nem létező preklúziós joghatással erősítették meg: az alperes egyes anyagi jogi (pl. elévülési) és perjogi (pl. illetékesség vagy hatáskör hiányára, általa ismert kizárási okokra vonatkozó) nem közérdekű kifogásokat kizárólag ellenkérelmében érvényesíthet.

⁸⁷¹ COTOI *i. m.* 21–22. TABACU, *Ședința de judecată... i. m.* 235–237.

- a. fennmaradt kifogások és kérelmek megoldása;
 - b. a felek végső szóváltása (konklúziók);
 - c. a kereset és a védekezés tény- és jogalapjának kifejtése;
5. az ítélethozatal és az ítélethirdetés.

Mint látható, az Úpejtk. rendszerében *percezúra került bevezetésre* (a romániai polgári perjog 1948. évi állapotát megelőző szabályozáshoz képest visszavezetésre), ugyanis a felek tény- és jogállításaikat az írásos perelőkészítés folyamán, vagy legkésőbb az első tárgyalási határnapon rögzíthetik, és a bizonyításfelvétel is az érdemi tárgyalástól (szóváltástól) eltérő perszakban zajlik, melyeket a bíróság végzései határolnak el egymástól.

E percezúra beiktatására, az Úpejtk. tézisei⁸⁷² (koncepciója) értelmében elsősorban a formai vagy tartalmi kellékeknek megfelelő keresetlevelek alapján történő perindítás érdekében volt szükség. Látható, hogy a romániai jogalkotó a keresetlevélnek, mint perfelvételi iratnak az Úpp. normatív megoldásához hasonlóan kiemelt jelentőséget tulajdonít.

XI.4. A tárgyalás előkészítése a romániai polgári perben

XI.4.1. A kereset gépi szignálása

A polgári per „*a keresetlevél iktatásával kezdődik meg*” [Úpejtk. 192. cikk (2) bek.] vagyis a *perindítás hatályainak beállta* e pillanattal következik be. A kereset elbírálására az ECRIS megnevezésű *informatikai rendszer* sorsol ki egy megfelelő terheltségű bírói tanácsot (vagy egyesbíró), így a szignálás feladata gépesítve zajlik,⁸⁷³ a Magisztrátusok Legfelsőbb Tanácsának 1375/2015 sz. határozata⁸⁷⁴ (bíróságok belső rendszabályzata), 94. cikk (1) bek. és 101. cikk (1)–(3) bek. alapján. Az ECRIS rendszerbe történő adatfelvételkor, az ezt végző személy ellenőrzi, nem került-e az országban a keresettel perfüggőségben álló kereset más bíróság, vagy azonos bíróság más tanácsa (egyesbírája) előtt iktatásra. Az ellenőrzés eredményét egy *referátum* megnevezésű okiraton rögzíti.

⁸⁷² *Hotărâre nr. 1527/2007 pentru aprobarea Tezelor prealabile ale proiectului Codului de procedură civilă i. m. D.1.*

⁸⁷³ A folyamat leírásáért, lásd: PANTILIMON Rikárd-Árpád, *Enforcement of a Claim with the Support of the New Information Technology in the European Union, Romanian Case Study*. In: KENGYEL Miklós — NEMESSÁNYI Zoltán (szerk.), *Electronic Technology and Civil Procedure - New Path to Justice from Around the World*, Springer, 2012, 221–230.

⁸⁷⁴ *Hotărâre nr. 1375/2015 pentru aprobarea regulamentului de ordine interioară al instanțelor judecătorești*, Monitorul Oficial, 970/2015.12.28.

A keresetlevél ezután az ECRIS rendszer által *szignált tanácshoz (egyesbíróhoz)* kerül, mely (aki) szintén az ECRIS rendszer segítségével, a tanács terheltségét és az ügy bonyolultságát automatikusan figyelembe vevő, nem eljárásjogi természetű, és gyakran indokolatlanul hosszadalmas időközű⁸⁷⁵ határnapot állapít meg, melyen *a bíróság tárgyaláson kívül elvégzi a keresetlevél formai ellenőrzését.*⁸⁷⁶

XI.4.2. A keresetlevél alaki vizsgálata

A kereset a polgári per kezdeményezésének a romániai perjogban egyetlen módja, mely a keresetlevél okirati formáját kell, felvegye. Az Úpejtk. A bíróság megkeresésének joga címmel a 192. cikk (2) bekezdése alatt szabályozza a keresetindítást. A vonatkozó szöveg értelmében a per a keresetlevél iktatásával kezdődik (mint első perceselemény). Látható, hogy a jogalkotó a kereset (petitum) és a keresetlevél között nem tesz különbséget, mivel szóbeli keresetindítás nem lehetséges.⁸⁷⁷ Utóbbinak természetesen tartalmaznia kell az előbbit [a kereset tárgya megnevezés alatt – Úpejtk. 194. cikk d) pont] valamint tényeket melyre a kereset alapszik és annak jogalapja megjelölését is.

Az Úpejtk. tisztázólag hatott a keresetlevél tartalmi kellékei kérdéskörében. Először honosította meg a perfelvételre alkalmasság megvizsgálásához hasonló előzetes eljárást, bár nem a német sajátosságú jogrendekből inspirálva.⁸⁷⁸ A már említett korábbi Pejtk. 114. cikk rendelkezéseit felváltó Úpejtk. 200. cikk „*A keresetlevél megvizsgálása és kiegészítése*” címmel előírja, hogy az eljáró bíró köteles „nyomban” ellenőrizni, hogy a kereset megfelel-e az Úpejtk. 194–197. cikkek előírásainak, vagyis:

1. tartalmazza a felek nevét vagy megnevezését;
2. lakóhelyét vagy székhelyét;
3. a természetes személy fél személyi számát, illetve a jogi személy fél adószámát;
4. a felek képviselőjét;
5. a „kereset tárgyat” (petitum);
6. annak indokolását a tényállás és a felhozott jogcím (!) bemutatásával;
7. a bizonyítási eszközök megjelölését;
8. a fél aláírását;
9. mellékelve vannak a fél rendelkezésére álló okirati bizonyítékok és
10. az előzetes hatósági eljárás lefolytatásának bizonyítéka;

⁸⁷⁵ FODOR Maria — POPESCU *i. m.* 47. (ld. 3. jegyzet).

⁸⁷⁶ TABACU, *Ședința de judecată... i. m.* 240.

⁸⁷⁷ TEOHARI, (...) *Participanții... i. m.* 363.

⁸⁷⁸ LEȘ, *Procedura de... i. m.* 101–102.

11. a kereset és mellékletei kellő példányszámban rendelkezésre állnak.

Mindezt, még az alperes számára a keresetlevél – ellenkérelme megfogalmazására – megküldése előtt kell a bíróságnak ellenőriznie.⁸⁷⁹ Amennyiben a bíróság megállapítja, hogy a keresetlevél az előírtaknak nem tesz eleget, a felperest 10 napos határidővel hiánypótlásra hívja fel. Ha a felperes a felhívásnak nem tesz eleget (kodifikációs hiba miatt nem csupán a 196. cikkben taxatív⁸⁸⁰ felsorolt érvénytelenségi okok alapján) a Pejtk. 200. cikk (3) bek. értelmében a bíróság a felek idézése nélkül a keresetet végzéssel *megsemmisíti* (érvényteleníti).

Az érvénytelenítő végzéssel szemben, a magyarországi Úpp. visszautasításra vonatkozó szabályozásától eltérően csak egy nem-fellebbviteli rendkívüli perorvoslat gyakorolható: a végzés újbóli megvizsgálása iránti kérelem. Ezt azonos bíróság más bírója tárgyalja, kizárólag a felperes idézésével. A perorvoslati kérelem abban az esetben hagyható jóvá, ha bebizonyosodik, hogy a kiegészítés „tévesen” került elrendelésre vagy az előírt intézkedéseket a felperes a megszabott határidőn belül teljesítette [Pejtk. 200. cikk (6) bek.]. Az alaki perelőfeltételek vizsgálatának eljárásával szemben a gyakorlatban felmerült – véleményünk szerint indokolt – aggályokat az Emberi Jogok Európai Bírósága a *Lefter v. Románia* (66268/13 sz.) ügyben⁸⁸¹ eloszlatta, az Emberi Jogok Európai Egyezményével összeegyeztethetőnek ítélve az eljárást.

⁸⁷⁹ DELEANU, *Procedura verificării...* i. m. 26. FLOREA, Sonia i. m. 62–67. LEŞ, *Procedura de...* i. m. 99.

⁸⁸⁰ FLOREA, Sonia i. m. 67–68. Ezek: a felek neve, vagy megnevezése, a kereseti kérelem, annak megalapozásához szükséges tényállítások, és a felperes aláírása.

⁸⁸¹ *Requête no. 66268/13 Maria Lefter contre la Roumanie*, <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-144386>.

XI.4.3. Perelőfeltételek a romániai polgári eljárásjogban

A romániai polgári perjog a francia inspirációjú jogfejlődés útját járta így a perelőfeltételek tana a hagyományos értelemben nem alakult benne ki. A Rpejtk. szocialista átalakításakor a 18/1948. sz. tv. által nem jelentett újítást a jogszabály 114. cikkének rendelkezése miszerint: ha a keresettel járó illetékek befizetésre kerültek a bíró köteles (a kereset további vizsgálata nélkül) az első tárgyalási napot kitűzni. E szabály későbbi módosításai egyre szélesebb jogokat biztosítottak a kereset formai ellenőrzésére és a bizonyítás bírói előkészítésére még az első tárgyalási határnap előtt. A perelőfeltételek vizsgálata a hatályos romániai perjogban azonos módon zajlik a francia modellből ismerttel,⁸⁸² kizárólag kontradiktórius eljárásban, a *pergátló kifogás* (ro. *exceptie peremptorie*) útján mely érdemi és eljárásjogi természetű is lehet.

Egyes szerzők⁸⁸³ érdemi kifogásnak tekintették például az elévülés és más anyagi jogi kérdések (pl. beszámítás) mellett a *res iudicata* fennállását vagy a fél (aktív vagy passzív) perbeli legitimációjának hiányát,⁸⁸⁴ míg tulajdonképpen eljárásjogi kifogásnak a bíróság joghatóságával, hatáskörével, illetékességével vagy egyes eljárásjogi cselekmények késedelmes teljesítésével beállt rendellenességeket. Szintén kifogás formájában felhozható a francia jogelméletben *fins de non-recevoir* néven ismert elfogadhatatlansági okok összessége, amikor a bírósági eljárást más kötelező előzetes eljárásnak (pl. egyeztetésnek, közvetítői vagy hatósági eljárásnak) kell megelőznie, vagy ha a bírósági perút az illető ügyben egyáltalán nem hozzáférhető.

Annak érdekében, hogy a sok – nem katalogizált – érdemi és eljárási jellegű kifogás, melyeket bizonyos esetekben (kógens normák sérelmekor)⁸⁸⁵ a bíróság hivatalból is felhívhat, ne tegye a polgári pert kaotikussá a hatályos Úpejtk. – ahogyan elődje is – szabályozza⁸⁸⁶ ezek felhívásának körülményeit. A nem kógens jogszabály sérelmére vonatkozó eljárási kifogások esetén az alperes ellenkérelmében⁸⁸⁷ vagy legkésőbb az első tárgyalási napon⁸⁸⁸ hivatkozhat ezekre a későbbi eredetű kifogások esetén pedig a kifogásolt cselekményt követő első tárgyalási határnapon. A pergátló

⁸⁸² HERZOG, Peter Emilius — WESER, Martha, *Civil Procedure in France*, Brill Archive, 1967, 268.

⁸⁸³ NEGRU — RADU *i. m.* 252.

⁸⁸⁴ STOENESCU — ZILBERSTEIN, *Drept procesual civil [I.]... i. m.* 264.

⁸⁸⁵ NEGRU — RADU *i. m.* 252. STOENESCU — ZILBERSTEIN, *Drept procesual civil [I.]... i. m.* 265.

⁸⁸⁶ CIOBANU, Viorel Mihai, *Considerații privind acțiunea civilă și dreptul la acțiune*, Revista Română de Drept Privat, 2010/3, 287.

⁸⁸⁷ FODOR, Maria — GRIGORE-RĂDULESCU, Irina, *Întâmpinarea din perspectiva noilor reglementări procesual civile*, Revista Română de Drept Privat, 2014/1, 88–89.

⁸⁸⁸ VIOREL, Liviu-Alexandru, *Regula invocării concomitente sau, după caz, „de îndată” a unor nulități, motive și, respectiv, mijloace de apărare. Principiul loialității*, Revista Română de Drept Privat, 2013/3, 138.

kifogások megoldása elsőbbséget élvez az érdemi kifogásokkal szemben.⁸⁸⁹

A kifogások rendszere azonos koordináták között értelmezhető a perelőfeltételek rendszerével. Ezek csoportosíthatók érdemi és eljárásjogi jellegük, és számos más osztályzás szerint.⁸⁹⁰

Mint láthattuk, a romániai polgári perjog nem ismeri a (szigorú értelemben vett) perelőfeltételek fogalmát melyek hiányában a bíróság a jogszolgáltatást kontradiktórius eljáráson kívül *a priori* megtagadhatná. A szakirodalom mégis megkísérelte kidolgozni olyan alapvető feltételek katalógusát, melyek hiánya a peres eljárás lefolytatását vagy annak a fél számára előnyös kimenetlét (kereshetőség) lehetetlenné teszik, közelítve a perelőfeltételek tanához, a *polgári perindítás feltételei* néven.

DELEANU például nem tett különbséget a peres eljárás megkezdését gátló, azt megszakító vagy a per érdemét érintő feltételek között.⁸⁹¹ Felhívva a francia szakirodalomban domináns tanokat megállapította, hogy egyes szerzők a kereset jóváhagyásának kritériumaiként megkülönböztetnek különös feltételeket (pl. előzetes hatósági eljárás lefolytatása), melyek csak bizonyos keresetek esetében jelentenek előfeltételt illetve általános előfeltételeket. Ez utóbbiak a *perbeli érdekelttség* (franciául *intérêt*⁸⁹² – a kereset vagy ellene védekezés a fél érdekét kell, szolgálja), a *perképesség* (perbeli jogképesség és perbeli cselekvőképesség) és perbeli *aktív illetve passzív legitimáció* [franciául *qualité*⁸⁹³ (*legitimatio ad causam*) – azonosság a felperes és a peresített jog jogosultja között]. A szerző saját feltételrendszere csupán az utóbbi három elemre összpontosul. Azonos álláspontot vall számos más szerző is (NEGRU és RADU⁸⁹⁴; PORUMB⁸⁹⁵). HILSENRAD az első kettőt tekintette elengedhetetlennek, míg mások (ZILBERSTEIN, STOENESCU, CIOBANU) a három általánosan elfogadott feltétel mellé [emlékeztetve a magyarországi Pp. 130 § (1) bek. f) pontjának második fordulatra] negyedikként a bírói úton érvényesíthető anyagi jog *állítását* (sőt CIOBANU még emellett, a korai magyarországi tanokra emlékeztetően, az anyagi jog sérelmét is)⁸⁹⁶ is hozzá sorolja.⁸⁹⁷ Végezetül, LEŞ a perbeli jogképesség, a perbeli (aktív és passzív) legitimáció

⁸⁸⁹ NEGRU — RADU *i. m.* 255. STOENESCU — ZILBERSTEIN, *Drept procesual civil [I.]... i. m.* 266.

⁸⁹⁰ DELEANU, *Considerații cu privire la excepțiile procesuale... i. m.* 32–33.

⁸⁹¹ DELEANU, *Tratat de procedură [I.]... i. m.* 158.

⁸⁹² Lásd: HERZOG — WESER *i. m.* 240.

⁸⁹³ Lásd: HERZOG — WESER *i. m.* 246.

⁸⁹⁴ NEGRU — RADU *i. m.* 44.

⁸⁹⁵ Lásd: BOJINCĂ, Moise, *Condițiile exercitării acțiunii civile*, Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice, 2010/3, 9.

⁸⁹⁶ CIOBANU, *Considerații (...) acțiunea civilă... i. m.* 19.

⁸⁹⁷ BOJINCĂ *i. m.* 9. STOENESCU — ZILBERSTEIN, *Drept procesual civil [I.]... i. m.* 278. Vö. SZEMENYEI *i. m.* 295.

és érdekelttség hármass rendszerét tekinti a kereset előfeltételének.⁸⁹⁸

Az Úpejtk. taxatívén határozza meg a keresetindítás előfeltételeit is (Pejtk. 32. cikk), melyek a következők: 1° a perképeség, 2° a perbeli legitimáció; 3° egy anyagi jogosultság állítása; 4° az érdekelttség.⁸⁹⁹

A perelőfeltételek romániai szabályozása ugyanazon funkciókat tölti be, mint a magyarországi ekvivalens normák, bár más működési mechanizmus alapján. Mindazonáltal e szabályozás a magyarországi kodifikáció szempontjából ellenpéldát is szolgáltat: kerülendők azok a megoldások melyekkel a bírósághoz fordulás joga csupán formai okok alapján, főszabály szerint hivatalból és hatékony perorvoslat nélkül korlátozható, különösen a perelőfeltételek nem kontradiktórius eljárásban vizsgálata esetén.

XI.4.4. A tárgyalás írásos előkészítése

A keresetlevél, és kötelező mellékletei (okirati bizonyítási eszközök) *alperessel közlésére* annak formai ellenőrzése után kerülhet sor. Az alperesnek a közléstől számított 25 nap [Úpejtk. 201. cikk (1) bek.] áll rendelkezésére érdemi ellenkérelem előterjesztésére. Az ellenkérelem a kötelezően mellékelendő okirati bizonyítási eszközökkel a felperes számára a bíróság közreműködésével kerül továbbításra. Az ellenkérelemre benyújtott felperesi válasziratot és az érdemi ellenkérelemből fakadó esetleges további bizonyítási indítványait a felperes a bíróságnak az ellenkérelem közlésétől számított 10 napon [Úpejtk. 201. cikk (2) bek.] belül köteles megküldeni, erről az alperes a periratból szerezhet tudomást.

Az alperes *érdemi ellenkérelem* előterjesztésére felszólítását a bíróság nem határozatban, hanem *rendelettel*⁹⁰⁰ (ro. *rezoluție*) intézi el, mellyel szemben perorvoslatnak nincs helye. Az ellenkérelem határidőn belül előterjesztésének elmulasztása az alperesre (ahogyan a felperes esetén a bizonyítás indítványozásának, vagy a bizonyító okiratok keresethez mellékelésének elmulasztása) *preklúziós joghatással* bír: az alperes védelmében további bizonyítékokat nem indítványozhat, és pergátló kifogásokkal sem élhet a per folyamán, ha csak a közrend érdekében ez nem indokolt. A bíróság a feleket a preklúzió joghatására hivatalból figyelmezteti.

Az érdemi ellenkérelemre benyújtott felperesi válaszirat beérkezését, vagy a 10

⁸⁹⁸ BOJINCĂ *i. m.* 9.

⁸⁹⁹ CIOBANU — BRICIU — DINU *i. m.* 122.

⁹⁰⁰ FODOR Maria — POPESCU *i. m.* 48.

napos határidő illetve az érdemi ellenkérelem előterjesztésének elmulasztása esetén erre adott 25 napos határidő leteltét követő legtöbb 3 napon belül a bíróság köteles, *rendeletben*, kitűzni az első tárgyalási határnapot [Úpejtk. 201. cikk (3)-(4) bek.], mely a kitűzéstől számított legtöbb 60. napra eshet.

XI.4.5. A tárgyalás szerkezete a romániai polgári perjogban

A hatályos romániai perjogban a tárgyalás osztott szerkezetű, de nem az 1911. évi 1. törvénycikk értelmében vett módon. Nem az állítási és bizonyítási szak között húzódik percezúra, hanem az előzetes levélváltás és a bizonyítási szak, illetve utóbbi és az érdemleges tárgyalás között,⁹⁰¹ melyeket a bizonyítási szakot lezáró végzés⁹⁰² határol el. Ilyen körülmények között elválik egymástól az (ez esetben utólagos) állítási és a bizonyítási szak, anélkül, hogy a bíróság a kereset kereteit perfelvételi tárgyaláson előzetesen rögzítette volna.

Az írásbeli előkészítést követő *bizonyítási szak a vegyes tárgyalási szerkezet jegyeit is hordozza*, ugyanis a lehetséges percesekek terén különös jelentőséggel bír az első tárgyalási nap, és az akár e napon is lehetséges bizonyítás (mely, 2018. január 1-jét követően zárt tárgyaláson⁹⁰³ zajlik majd). Az érdemi tárgyalás azonban már egységes – a felek a lefolytatott bizonyítás eredményeit főszabály szerint nyilvános tárgyalás keretein belül értékelik és összegezik álláspontjaikat.

A romániai jogalkotó által választott osztott perszerkezet hátránya, hogy a *fő- és ellenbizonyítás kötelezettsége sokkal nehezebben rögzíthető* a per folyamán, ugyanis a felek – bár egymás bizonyítási indítványaival tisztában vannak – nem a bíróság anyagi pervezetésében megnyilvánuló felügyelete alatt munkálják ki előzetesen, hogy a bizonyításra szoruló – egymással a levélváltás során kölcsönösen ismertetett – tények hogyan viszonyulnak tény- és jogállításaikhoz. Emiatt nem csupán a kereset jogalapja lesz kétséges, hanem az is, ennek bizonyítására milyen eszközök szolgálhatnak.

Tekintettel a *bírói aktív szerepre*, a bíróság „*az igazság megismerésében véthető bármely hiba elkerülésére*” [Úpejtk. 22. cikk (2) bek.] hivatalból, (bár elsősorban a felek tényállításai alapján) köteles feltárni minden lehetséges tényt és jogalapot, aminek a felperes keresetéhez vagy az alperes védekezéséhez bármilyen köze lehet.

⁹⁰¹ TABACU, *Ședința de judecată... i. m.* 234.

⁹⁰² COTOI *i. m.* 19.

⁹⁰³ TABACU, *Ședința de judecată... i. m.* 238. Az Úpejtk. vélelmezi, hogy a felek az érdemleges tárgyalás nyilvánosságához való jogukról lemondtak, amennyiben ezzel ellentétes nyilatkozatot ez érdemi tárgyalás elrendeléséig nem tettek és az érdemi tárgyalás megtartását a bizonyítási szak lezárásával egy időben kérik.

Bár az elkülönülő bizonyítási szak kifejezetten a tisztességes eljárás szavatolására, és az érdemi tárgyalás előkészítésére került meghatározásra a bíróság ekkor hozhatja fel és bírálhatja el a hivatalból is érvényesíthető kifogásokat (legtöbbször az első tárgyalási napon), és ebben a szakaszban tisztázódnak a keresettel és ellenkérelemmel (esetleg viszontkeresettel) kapcsolatos, a tényállást és a jogi szubsztanciációt érintő kérdések, a bíróság aktív közreműködésével.⁹⁰⁴

XI.4.5.1. Az Úpejtk. által szabott eljárási határidők

A romániai jogalkotó, a Pp. kodifikációs megoldásához hasonlóan nagy hangsúlyt fektet a bíróság számára kötelező határidők kikötésének, a per előkészítése folyamán. Így az első tárgyalási nap kitűzésére a formailag kifogástalan kereset betérjesztésétől (a postai kézbesítések időtartamát és a gyakorlatban akár 8 hónapos,⁹⁰⁵ gépileg kitűzött formai ellenőrzési határidőket nem számítva) legtöbb 98 napon belül (25-10+3+60) sor kell kerüljön.

Itt szükséges megjegyezni, hogy a bíróság az Úpejtk. által meghatározott határidőket csökkentheti [Úpejtk. 201. cikk (5) bek.] sürgős esetekben, de e jogszabályi rendelkezés nem terjed ki az ECRIS által megszabott 'gépi' határidőkre. Az első tárgyalás kitűzésére rendelkezésre álló – a bíróság számára kötelező – 60 napos határidő külföldi lakhelyű alperes esetén ésszerű időtartammal meghosszabbítható.

*A romániai polgári perjog nem ismeri a tárgyalási időköz fogalmát, ellenben az idézés szabályozása előírja, hogy az első tárgyalást megelőzően főszabály szerint a felek részére az idézést legkevesebb 5 nappal korábban kézbesíteni kell (Úpejtk. 159. cikk), érvénytelenség terhe mellett. A bíróság a felek idézését szintén rendelet útján intézi el.*⁹⁰⁶

XI.4.5.2. Az első tárgyalás bírói előkészítése

A tárgyalás bírói előkészítésének az Úpejtk. 203. cikkben található szabályozása az eljárás hatékony lefolytatásához szükséges intézkedéseket tartalmazza, melyeket a bíróság az első tárgyalási napot megelőzően tehet.

A romániai perjog csupán az első tárgyalás bírói előkészítését teszi lehetővé, a folytatólagos tárgyalások esetén a bírói intézkedések kizárólag a felekkel megvitatást követően rendelkezhetők el. Az előkészítő intézkedések megvitatása és utólagos jóváhagyása

⁹⁰⁴ TABACU, *Ședința de judecată... i. m.* 237.

⁹⁰⁵ COSTAȘ *i. m.* 76.

⁹⁰⁶ FODOR Maria — POPESCU *i. m.* 51.

(ritkábban elutasítása), a kontradiktorialitás szavatolására⁹⁰⁷ az első tárgyaláson történik.

Az Úpejtk. 203. cikk (1) bek. a következő előkészítő intézkedéseket teszi lehetővé, kizárólag abban az esetben, ha azokat a felperes keresetlevelében indítványozta: 1° az alperes személyes megjelenésre idézését, kihallgatása céljából; 2° más a bizonyítást célzó intézkedéseket; 3° bármilyen más, a per törvényes lefolytatásához szükséges intézkedést.

Az Úpejtk. 203. cikk (2) bekezdése azonos körülmények között lehetővé teszi a bíróság számára, hogy *végzésben* (ro. *încheiere*): 1° vagyoni biztosítási intézkedéseket vagy 2° előzetes bizonyítást rendeljen el. Az azonos cikk (1) bekezdésben foglalt „más bizonyítást célzó intézkedés” tartalmazhatja az *indítványozott, vagy a bíróság által szükségesnek talált bizonyítási eszközök hivatalból beszerzését*, akár az alperestől – akinek a bizonyításhoz saját érdekeivel ellentétesen is kötelessége hozzájárulni, akár bármilyen harmadik természetes vagy jogi személytől.

A per törvényes lefolyását biztosító más intézkedés általában vonatkozhat a bíróság által elrendelhető minden intézkedésre, mely a pervezetést elősegíti, így akár a lakóhelyéről nem idézhető, vagy ismeretlen lakhelyű alperes felkutatására is. A bíróságok a tevékenységük folytatásához szükséges információk megszerzésére közvetlen hozzáféréssel rendelkeznek a hatóságok és közintézmények nyilvántartási adatbázisaihoz [Úpejtk. 154. cikk (8) bek.], így a felek felkutatása mellett ezúton más, a tárgyalás előkészítéséhez szükséges informálódást is megvalósíthatnak (például a fél számára ismeretlen lakóhelyű tanú felkutatása, az alperes vagyontárgyainak azonosítása közhiteles – adótitok okán a felperes számára hozzá nem férhető – adattárakból).

Minden tárgyalás előtt (ideértve a folytatólagos tárgyalásokat is) a bírósági jegyző adminisztratív előkészítési tevékenységet végez ellenőrizve az idézési tértivevények beérkezését, és összeállítja az azonos napon azonos tanács (egyesbíró) előtt tárgyalandó ügyek listáját.⁹⁰⁸

XI.5. Összegzés

A magyarországi Pp. hatályos szabályozása az *egységes*, míg a romániai Úpejtk. normái az *osztott* perszerkezetet tükrözik, mindkét esetben jellemzően az első

⁹⁰⁷ TEOHARI, Delia Narcisa, *Cartea II. Procedura contencioasă - Titlul I. Procedura în fața primei instanțe*. In: BOROI, Gabriel (szerk.), *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Volumul I. Art. 1-526.*, Editura Hamangiu, București, 2013, 490–491.

⁹⁰⁸ BOROI — STANCU *i. m.* 358.

tárgyalásnak különös jelentőséget tulajdonítva. Az Úpp. kodifikációja során – ahogyan az Úpejtk. esetében is – a vizsgált perjogi rendszerek jogalkotói a per szerkezetében módosításokat fogantatosítottak, melyek hangsúlya a perelőkészítő szakra esett.

Mindkét esetben a perelőkészítés alapvető iratának a keresetlevél minősült, melynek formai és tartalmi kellékei (ideértve a kereseti kérelem elbírálásához szükséges jog- és tényállítások kifejtése, a bizonyítási indítványok, és a rendelkezésre álló bizonyító eszközök megjelölése, csatolása) részletes újraszabályozás tárgyát képezte. E kellékek vizsgálatát mindkét jogalkotó (a magyarországi a Rpp. megoldásával ellentétben, a Pp. módszerét követve) a kereset az ellenféllel történő közlését megelőző nem-peres eljárásba telepítette. Mindkét jogalkotó a kereset érdemi vizsgálat nélkül visszautasításának megoldását írta elő a kereseti kérelmet alátámasztó tényállítások és jogállítások hiányának esetére is.

Fő különbségként említendő, hogy a magyarországi jogalkotó esetében az illető előzetes eljárás során nem csupán a keresetlevél formai és tartalmi kellékei kerülnek ellenőrzésre, hanem más keresetelőfeltételek is. Továbbá, a romániai jogalkotó esetén említésre méltó különbség az ECRIS elektronikus szignálási rendszer alkalmazása a peres eljárás e bevezető szakaszában, a kereset vizsgálatára szóló határidő kitűzésekor. Jelelnősen eltér továbbá a két jogalkotó megoldása az alaki vagy tartalmi kellékeket nem tartalmazó kereset visszautasításával szemben gyakorolható perorvoslatok esetén: a romániai jogalkotó ezzel szemben fellebbezést nem tesz lehetővé.

Végezetül mindkét perjogi rendszer a keresetlevélre, mint a perfelvétel kezdeti iratára tekint, melyet kötelezően – preklúzió (Románia) és/vagy bírósági meghagyás kibocsátása (Magyarország) terhe mellett – az ellenfél tény- és jogállításait kifejtő ellenkérelem kell, kövessen.

XII. A TÁRGYALÁS

A tárgyalás magyarországi szakirodalmi meghatározás szerint „a bíróság olyan ülés[e], amely rendszerint a felek és más peralanyok részvételével zajlik, és ahol a különböző eljárási cselekmények egységes láncolatá fonódnak össze.”⁹⁰⁹ A felek és a bíróság interakciója ekkor legintenzívebb, a tág értelemben vett szóváltást a felek között, érvényesítve a polgári per alapvető elveit.

XII.1. A tárgyalás vezetése és a pervezetés a magyarországi polgári perjogban

A pervezetés és a tárgyalás vezetése a bíróság (tanács elnöke vagy egyesbíró) teendői szempontjából elkülönülő fogalmaknak minősülnek, előbbi tágabb értelmű a polgári per *stratégiájával* kapcsolatos (anyagi pervezetés: a történeti tényállás és jogalap tisztázása; és alaki pervezetés: a per ütemezésének megszabása)⁹¹⁰ teendők összessége, utóbbi, a tárgyalás *taktikájának* meghatározását, foglalja magába.

Előbbi céljai:⁹¹¹

1. a peres eljárás törvényességének, célszerű menetének, folyamatosságának és időszerűségének biztosítására meghatározott bírói percselekmények foganatosítása;
2. a történeti tényállás (a felek tényállításain és bizonyítási indítványain alapuló) felderítésének és az eljárás törvényességének biztosítása;
3. a fél, vagy felek segítségére irányuló tevékenységek (tájékoztatás, egyezségkötés előmozdítása).

A tárgyalás vezetésének keretein belül kerül meghatározásra a percselekmények sorrendje (ha törvény ezekről nem rendelkezik), az ügygel össze nem függő tényállítások és bizonyításra irányuló indítványok kiszűrése, a tény- és jogállítások – kérdések⁹¹² útján – tisztázása, a bizonyítási cselekmények, a mulasztás jogkövetkezményeinek alkalmazása, de az eljárási folyamatot megszakító vagy szüneteltető perintézmények alkalmazása is. A bíróság pozitív (a felek aktiválását célzó) és negatív (a visszaélések

⁹⁰⁹ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m. 243.*

⁹¹⁰ SZABÓ Péter — SÁNTHA (szerk.) *i. m. 540.* OSZTOVITS — PRIBULA — SZABÓ Imre — UDVARY — WOPERA *i. m. 238.*

⁹¹¹ NÉMETH — KISS Daisy (szerk.) *i. m. 550–551.*

⁹¹² Lásd: NÉMETH — KISS Daisy (szerk.) *i. m. 551.*

megakadályozását célzó) pervezetési intézkedései mindezek.⁹¹³

A tárgyalás menete előre meghatározott ‘koreográfia’ szerint zajlik, melynek elemei: 1° a tárgyalás megnyitása, 2° a számbavétel, 3° a szóváltás, 4° az érdemi tárgyalás (bizonyítás), 5° a tárgyalás berekesztése és 6° a határozathozatal.

A Pp. 138-141. §-ban szabályozott *szóváltás* keretein belül, ha a számbavétel megvalósult és a felperes jelen van, az első tárgyaláson ismertetésre (illetve felolvasásra) kerül a kereset, melyre az alperesnek (amennyiben jelen van) elő kell terjesztenie ellenkérelmét, viszontkeresetét vagy beszámítási kifogását, ezekkel kapcsolatos nyilatkozatait és bizonyítási indítványait. Ezekre válaszul a felperes a maga keresetét megváltoztathatja, az alperes nyilatkozatait elismerheti, vagy el is állhat a pertől,⁹¹⁴ de a keresetlevélben megjelölthöz képest további bizonyítást is indítványozhat a gondos, eljárást elősegítő pervitel követelményét tiszteletben tartva [Pp. 141. § (2) bek.].

Az alperes (viszontkeresetre a felperes is) ekkor terjesztheti elő szóban is alaki védekezéseit (pergátló vagy halasztó hatályú kifogásait), melyek elbírálása a magyarországi perjogban (a romániaihoz hasonlóan) az általában bizonyítást igénylő érdemi védekezés előtt kell, megtörténjen. Mindazonáltal, a bíróság elrendelheti a per (nem mulasztásból, elállásból vagy egyezségkötésből fakadó) megszüntetése iránti alaki kifogás eldöntése előtt az érdemi tárgyalás megtartását is. Ilyenkor kerülnek előterjesztésre az érdemi védekezések is a perbebozsátkozás joghatását előidézve, így a hatáskör és illetékesség rögzülését kiváltva, mely a kizárólagos illetékesség vagy perértékhez kötött hatáskör kivételével, kizárja e kérdések további vizsgálatát.

Az *érdemi tárgyalás* folyamán valósul meg a kereset ténybeli és jogi magalapozottságának vizsgálata. Ennek érdekében kerül sor a felek tényelőadásaira, jognyilatkozataira és a bizonyítás felvételére. Amennyiben a tényállás nem világos vagy a bizonyításhoz szükséges eszközök nem egyértelműek, a per e szakaszában a bíróság *kérdezési (és esetlegesen tájékoztatási) jogát* gyakorolva igyekszik az ügy részleteit tisztázni.

A kikérdezési és tájékoztatási kötelezettség, melyet az Úpp. „anyagi pervezetés” megnevezéssel erősít, egyes szerzők véleménye szerint attól függetlenül létezik, hogy a fél rendelkezik-e jogi képviselővel vagy sem.⁹¹⁵ Az Úpp. az anyagi pervezetés terén ezt az álláspontot annyiban árnyalja, hogy a járásbíróság előtt zajló eljárásban fokozott

⁹¹³ OSZTOVITS — PRIBULA — SZABÓ Imre — UDVARY — WOPERA *i. m.* 238.

⁹¹⁴ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 259.

⁹¹⁵ ÉLESS — ÉBNER *i. m.* 388.

tájékoztatási kötelezettséget ró a bíróságra, a jogi képvisellel nem rendelkező félle szemben. Az anyagi pervezetés tartalma⁹¹⁶ azonban az Úpp. rendszerében korlátozott.

A felek, egymás tényállításaira és bizonyítékaira reagálva további állításokat tehetnek és bizonyítást indítványozhatnak, ha ezt nem indokolatlan késedelemmel teszik. Utóbbi esetben az ügy megoldásánál ezeket a bíróság nem veheti figyelembe, amennyiben a felek a gondos pervitelével ellentétesek. Az így keletkező jogvesztés a fellebbezésre és a perújításra is kihat.

Ha a per lezárására a tárgyaláson nem kerül sor, a bíróság folytatólagos tárgyalás megtartását rendelheti el, akár írásbeli előkészítésre is utasítva az erre könnyen képes, vagy jogi képviselővel eljáró, feleket. Az írásos előkészítés szabályait az Úpp. érdemben módosítja, ennek lehetőségét elsősorban a perfelvételi tárgyalásra korlátozva, és tagoltóságát megnövelve, különösen tekintettel a professzionális képviselő kiterjesztésére.

Amint a perrel kapcsolatosan a bíró (a tanács elnöke) belső meggyőződése kialakul, felszólítja a feleket végső (elsősorban a tárgyalás folyamán bizonyított tényállításokra és vonatkozó jogállításokra kiterjedő) nyilatkozataik megtételére (perbeszéd).⁹¹⁷ Ezt követően a bíró (a tanács elnöke) a *tárgyalást berekeszti*. A tárgyalás újbóli megnyitására a lehetőség, a felek értesítésével (nem idézésével), a határozat kihirdetéséig fennmarad (például a tanács összetételében beállt változás következtében, mely az iratok tárgyaláson ismertetését vonja maga után).

XII.2. A tárgyalás vezetése és a pervezetés a romániai polgári perben

A tárgyalás vezetése és a pervezetés a magyarországi perjogi szakirodalomban elvégzett fogalmi elhatárolása a romániai polgári per esetén is érvényes. Mindazonáltal az Úpejtk. elvi bevezető részében kodifikált *rendelkezési elv és a bíró aktív szerepének elve* a pervezetés és tárgyalásvezetés folyamatában egyaránt érvényesülő jelentős eltéréseket mutat a magyarországi szabályozáshoz képest. Ahogyan azt részleteztük, a *rendelkezési elv* (Úpejtk. 9. cikk) a felek perindítását rendelkezési joguknak veti alá, kereseteik és ellenkérelmeik útján szabják meg a per tárgyát és határait; kizárja, hogy a bíróság a kereset határait túllépve határozzon.⁹¹⁸

A romániai perjogban nem a tiszta tárgyalási elv, hanem a *bíró aktív szerepének*

⁹¹⁶ Az anyagi pervezetés részletes ismertetéséért lásd: *fentebb* 146.

⁹¹⁷ SZABÓ Péter — SÁNTHA (szerk.) *i. m.* 546.

⁹¹⁸ TABACU — DRĂGHICI *i. m.* 88.

elve érvényesül, melyet az Úpejtk. 22. cikkében, a bíróság pervezetési eszközeinek némi kiterjesztésével⁹¹⁹ szabályoz.⁹²⁰ Ennek értelmében:

1. a bíróság az ügyet törvényesen köteles megoldani (ideértve az eljárás és a határozat törvényességét, az eljárás célszerűségét és folyamatosságát is);
2. az igazság megállapításában véthető bármely hiba elkerülésére a bíróság köteles minden törvényes eszközzel törekedni, a tényállás bizonyítás útján⁹²¹ felderítésével és a törvény e tényállásra helyes alkalmazásával, egy megalapozott és törvényes ítélet meghozatalára. Ennek érdekében, a bíró a felek tényállításaival kapcsolatosan, aktív pervezető szerepének⁹²² gyakorlásával:
 - a. a feleket írásos vagy szóbeli tisztázásra (magyarázó nyilatkozattételre) szólíthatja fel;
 - b. bármilyen releváns tény- vagy jogállítást velük megvitathat, még akkor is, ha ezekkel kapcsolatban a keresetben vagy ellenkérelemben a felek nem foglaltak állást;
 - c. akár a felek ellenkezésével szemben is, az általa szükségesnek vélt bizonyítást és bármely más intézkedést megtehet;
3. a peresített tényállást a bíróság szubsztanciálja („megadja vagy visszaállítja” jogi minősítését), az általa helyesnek talált jogi minősítés a felekkel előzetes megvitatását követően [Úpejtk. 22. cikk (4) bek.]

Abban az esetben, ha ez harmadik személyek jogait nem sérti, a bíróság mégis kötve van a felek közös akaratnyilatkozatában előadott szubsztanciáláshoz.⁹²³ A keresetben foglalt tényállás szubsztanciálását a felperes kell indítványozza,⁹²⁴ de ennek elmulasztása a keresetnek nem⁹²⁵ érvényességi feltétele. A felek konstruktív közreműködése szükséges a polgári peres eljárás lefolytatásához, de ellenkezésük jelentéktelen.⁹²⁶ Mégis, nem hivatkozhatnak perorvoslataik során a bíróság mulasztására az aktív szerep gyakorlásában, ha az általuk nem indítványozott bizonyítást a bíróság

⁹¹⁹ TABACU — DRĂGHICI *i. m.* 90.

⁹²⁰ A Pejtk. 22. cikk tartalmának leírásáért lásd: PANTILIMON Rikárd-Árpád, *A romániai polgári perrendtartás reformja*. In: HARSÁGI Viktória (szerk.), *Közép-európai polgári perjogi reformok és kodifikációk az elmúlt negyedszázadban*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014, 251.

⁹²¹ DURAC, Gheorghe, *Drept procesual civil. Principii și instituții fundamentale. Procedura contencioasă*, Editura Hamangiu, București, 2014, 31.

⁹²² DURAC *i. m.* 36–37.

⁹²³ Lásd: *fentebb* 157.

⁹²⁴ TABACU — DRĂGHICI *i. m.* 94–95.

⁹²⁵ BOROI — STANCU *i. m.* 342.

⁹²⁶ TABACU — DRĂGHICI *i. m.* 89.

nem vette fel, vagy az általuk be nem szolgáltatott bizonyítási eszközöket figyelmen kívül hagyta [Úpejtk. 254. cikk (6) bek.]. E rendelkezés szankció nélkül hagyja a bírói aktív szerep esetlegesen önkényes gyakorlását.

A tárgyalás vezetésével kapcsolatos teendőket, melyek az egyesbíróra vagy a bírói tanács elnökére hárulnak az Úpejtk. 216. cikke tartalmazza. Ennek értelmében [(1) bek.] *a tanács elnöke nyitja meg, függeszti fel és rekeszti be a tárgyalást. A felek számbevételét* az Úpejtk. 219. cikke szabályozza, miszerint a bíróság ellenőrzi a felek és képviselőik részvételét, személyazonosságát, képviselési jogosultságukat. Abban az esetben, ha valamely fél (s bár a törvény őket nem említi, más idézett személy) a számbevételkor felszólításra nem válaszol, ellenőrzi az idézés szabályszerűségét is, ennek hiányában pedig a tárgyalás elhalasztásáról, szabályszerűen idézett mindkét fél hiányában pedig az eljárás felfüggesztéséről rendelkezik.

A *szóváltás rendjét* a bíróság az Úpejtk. 216. cikk (2)-(5) bek. szabja meg: elsőnek a felperes (vagy a felperesi pozícióban álló ügyész) kap szót, majd az alperes, végezetül pedig, ha a perben a közérdek érvényesülésének biztosítására lép fel, az ügyész. A perben résztvevő más személyek (pl. beavatkozó, perbe hívott stb.) perbeli pozíciójuk szerint kapnak szót. Abban az esetben, ha ezt a bíróság szükségesnek találja a perben résztvevők többször is szót kaphatnak. A felszólalások időtartamát a bíróság korlátozhatja, a felek felszólalása előtt erről őket értesítve. A szóváltás folyamán a felek egymáshoz kérdéseket a bíróság jóváhagyásával és a bírói tanács elnökének (egyesbírónak) közreműködésével tehetnek, aki engedélyezheti a közvetlen kérdezést is.

A bíróság a tárgyalást a *bizonyítási szakban* annyiszor halaszthatja el, ahány folytatólagos tárgyalásra a bizonyítás felvételére szükség mutatkozik. Mielőtt a bizonyítási szakot lezárná a bíróság a feleket felszólítja, hogy tegyék meg még meg nem tett nyilatkozataikat és hozzák fel minden még fel nem hozott kifogásaikat, ideértve azokat is melyek a per bármely szakaszában felhozhatók (Úpejtk. 390. cikk). Ezek megvitatása után a bíróság a bizonyítás megismétlését vagy új bizonyítást rendelhet el.

Ezt követően, és mikor a bíróság a pert kellően tisztázottnak találja a bizonyítási szakot végzéssel zárja le, és határidőt tűz ki az érdemi tárgyalásra [Úpejtk. 244. cikk (1) bek.]. Egyúttal kötelezően⁹²⁷ felszólítja a feleket, hogy írásos álláspontjaikat a per

⁹²⁷ FRENȚIU, Gabriela-Cristina, *Câteva aspecte de procedură privind judecata, conform noului Cod de procedură civilă*, Dreptul, 2013/11, 39–41. A szerző szerint kivételt képez a bizonyítás lezárását közvetlenül követő érdemleges tárgyalás illetve mikor az érdemleges tárgyaláson egyik fél sem jelenik meg, de a tárgyalás hiányában megtartását legalább egyik fél kérte, mikor e felszólítás nem kötelező.

érdemére nézve az érdemi tárgyalást megelőző legkevesebb 5 nappal terjesszék elő [Úpejtk. 244. cikk (2) bek.], ha az érdemi tárgyalás azonnali megnyitását nem indítványozzák.

Az *érdemi tárgyalásra* főszabály szerint (Úpejtk. 393. cikk) egyetlen, erre kitűzött határnapon kell, sor kerüljön, azonban folytatólagos tárgyalási napok is kitűzhetők e célból. Az érdemi tárgyalás főszabály szerint nyilvános, azonban ha a felek ennek megtartását közös nyilatkozattal közvetlenül a bizonyítási eljárás lezárása után kérik, ez 2018. január 1-től tanácssteremben fog lezajlani. A felek kérésére a tanácsstermi érdemi tárgyalás más napra is kitűzhető [Úpejtk. 244. cikk (1) bek.].

Az érdemi tárgyalást a bíróság rekeszti be. Ezután az *ügy újbóli tárgyalásra tűzése* csak abban az esetben lehetséges (Úpejtk. 400. cikk) ha a bíróság határozathozatala során további tisztázást vagy bizonyítást igényel a felek részéről. Ide értendő az az eset is, mikor a páros taglétszámú bírói tanácsban mérlegelés során kialakuló két⁹²⁸ vélemény mentén ‘holtverseny’ keletkezik (Úpejtk. 399. cikk). Ebben az esetben a bíróság vagy annak részlege elnökét, vagy az általuk kinevezett bírót be kell vonni egy bővített, páratlan taglétszámú tanácsot kialakítva, mely a vita tárgyát képező kérdésekre új tárgyalást tarthat, és új bizonyítást végezhet.

A *határozathozatal* tanácssteremben, és kizárólag azon bírói tanács tagjainak részvételével [Úpejtk. 395. (1) bek.] zajlik, akik az eljárás tárgyalásában részt vettek [Úpejtk. 395. (3) bek.] még akkor is, ha az illető bírósággal már nem állnak jogviszonyban, kivéve, ha bírói jogviszonyuk szünetel vagy megszűnt. Az ítélet indokolását többszörös esetén a tanács egyik tagja szerkeszti meg.⁹²⁹

Az *ítélet kihirdetése* nyilvánosan történik, a tárgyalás napján, vagy – az ítélethirdetés indokolt elhalasztása esetén – azt követően legtöbb 15 nappal [Úpejtk. 396. cikk (1) bek.], bár az Úpejtk. *a 15 napos halasztások számát nem korlátozza*.⁹³⁰ A bíróság számára az ítélet írásos indokolására annak kihirdetésétől 30 napos határidő áll rendelkezésre. Az ítélet kihirdetésekor a bíró az indokolást nem összegezi, az ítélezés elhalasztása esetén pedig elrendelhető a szóbeli kihirdetés mellőzése is. Ebben az esetben

Azonos szerző véleménye (FRENȚIU *i. m.* 44.) miszerint az írásos állásfoglalás új tény- vagy jogállításokat is tartalmazhat, melyek a per újra tárgyalásra helyezését indokolják, elfogadhatatlan.

⁹²⁸ Az Úpejtk. 398. cikk (2) bek. rendelkezése kettőnél több divergáló vélemény kialakulását nem teszi lehetővé.

⁹²⁹ Lásd: CIOBANU, Viorel Mihai — BRICIU, Traian Cornel, *Câteva reflecții în legătură cu soluțiile din doctrină și jurisprudență privind unele probleme ivite în aplicarea noului Cod de procedură civilă*, Revista Română de Drept Privat, 2014/4, 113. A szerzők arról számolnak be, hogy gyakorlatban sajnálatosan időnként előfordul az ítéletet a bírósági jegyző általi indoklása is, melyet a bíró aláírásával „láttamoz”.

⁹³⁰ CIOBANU — BRICIU *i. m.* 112.

a felek az irattárból értesülhetnek az ítéletről [Úpejtk. 396. cikk (2) bek.]. A 30 napos határidő meghaladása csak ismételt és felróható esetekben járhat a bíróság fegyelmi elmarasztalásával, és a határozat hatályára semmilyen kihatással nincs.⁹³¹

XII.3. Az első tárgyalás és elmulasztásának jogkövetkezményei a romániai polgári perben

Az első tárgyalás a polgári per, és a bizonyítási szak kétségtelen súlypontja a romániai polgári eljárásban, melyre az Úpejtk. a bíróság és a felek számára egyaránt számos feladatot ír elő. Az első tárgyalás az Úpejtk. 238. cikk (1) bek. I. mondat értelmében az melyre a felek először kerültek törvényes idézésre.

Az első tárgyalási napon illetve napig.⁹³²

1. hozható fel – mulasztás terhe mellett – a kogens hatáskör vagy illetékesség hiánya;
2. hozható fel az eljárási szabályok sérelmével e pillanatig teljesített perceselexmények érvénytelensége;
3. történik meg az összes fél jogi képviselete esetén a felek informálása arról, hogy a bizonyítást jogi képviselőiken keresztül is lefolytathatják (ld. lentebb);⁹³³
4. kezdeményezheti a fél a bíróság tartózkodását, ha tartózkodási okról van tudomása;
5. történik az eljárás időtartamának felbecsülése,⁹³⁴ a felek meghallgatását követően [Úpejtk. 238. cikk (1) bek. II. mondat];

Bár a hatályos romániai polgári perjog ismeri (és 1948. előtti alakjában a hatályos magyarországi jogszabályhoz hasonlóan, marasztalással⁹³⁵ szankcionálta) az *első tárgyalás elmulasztását*, ehhez jelenleg csupán az arra jogosult által, a kiszabott határidőn belül elmulasztott perceselexmény megismétlésének, illetve eredménye figyelembe vételének tilalmát társítja [Úpejtk. 185. cikk (1) bek.], az illető perceselexményt teljesülése

⁹³¹ CIOBANU — BRICIU *i. m.* 112.

⁹³² Az első tárgyalási napon teljesítendő perceselexmények listájáért (ideértve azokat a perceselexményeket is, melyek azokra az ügyekre vonatkoznak, mikor az írásos ellenkérelem kivételesen nem kötelező) lásd.: FODOR Maria — POPESCU *i. m.* 59–61.

⁹³³ COTOI *i. m.* 20.

⁹³⁴ TABACU, *Şedinţa de judecată... i. m.* 242.

⁹³⁵ A bírósági meghagyás történetének részletes ismertetéséért, lásd: MOLNÁR Judit — SZÉKELY János, *The Order for Payment Procedure in Romanian and Hungarian Law of Civil Procedure*, *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Iurisprudentia*, 2016/4, 113–114.

esetén érvénytelenséggel⁹³⁶ sújtva. Az igazolás lehetőségét (a perceseleményt akadályozó körülmény elhárulását követő 15 napos – vagy az elmulasztott perorvoslat gyakorlására előírttal egyenlő – határidővel) az Úpejtk. 186. cikkének rendelkezései is megengedik.

Mindazonáltal a romániai perjog is ismer egy a *mulasztási határozathoz hasonló joghatású perintézményt*. A *felek nyilatkozatait*, a magyarországi perjogban domináló felfogással szemben a romániai szabályozás bizonyítási eszközként ismeri el.

Annak érdekében, hogy a peresített jogviszonnyal kapcsolatban a fél, az ellenfél *személyes cselekményeire* vonatkozóan számára előnyös nyilatkozattételét (és esetleges beismerését)⁹³⁷ kikényszeríthesse, a jogalkotó szabályozta a meghallgatást, mint bizonyítási eszközt. A fél magatartása, aki, bár jelen volt a tárgyaláson, melyen a meghallgatását a bíróság jóváhagyta, vagy aki erre idézése ellenére, a részvételt indokolatlanul megtagadta, vagy bár megjelent, alapos indok nélkül a válaszadást visszautasította, a bíróság mérlegelése szerint *teljes beismerésnek értékelhető*. Amennyiben a bíróság e legsúlyosabb szankciót nem alkalmazza, a nyilatkozattétel ilyen megtagadását szankcionálhatja az ellenfél *mentesítésével a kötött bizonyítás terhe alól* a meghallgatáskor megtagadott nyilatkozattétel tárgyát képező állításokkal kapcsolatosan, így ezeket a mulasztóval szemben akkor is minden bizonyítási eszközzel alátámaszthatja, ha az máskülönben kizárólag okirati bizonyítás útján lenne lehetséges (Úpejtk. 358. cikk).

Dogmatikailag a válaszadás megtagadása vagy elmulasztása esetére a romániai jogalkotó egy *megdönthető vélelmet* keletkeztetett a ‘mulasztóval’ szemben, a keresetben hátrányára állítottak igazságáról. Ha a vélelmi bizonyítás az ügyben megengedett, a mulasztó további bizonyítás nélkül a keresetben marasztható. Amennyiben nem, csupán bizonyítékkezdeményként tekinthet a bíróság a mulasztásra, mely megnyitja a mulasztóval szemben a tanú- és a vélelmi bizonyítás lehetőségét, könnyítve ezzel az ellenfél helyzetén.⁹³⁸

XII.4. Összegzés

A magyarországi *hatályos* perjogban az egységes, a romániai perjogban – eltérve az 1948. évi kódex modelljétől – az osztott perszerkezet érvényesül. Az Úpp.

⁹³⁶ A mulasztást és vele járó érvénytelenséget főszabály szerint az ellenfél, a bíróság által szabott határidő, vagy imperatív (kógens) jogszabályban előírt határidő elmulasztása esetén a bíróság hivatalból is felhívhatja. Lásd: BOROI — STANCU *i. m.* 437.

⁹³⁷ RĂCHITĂ, Cristina Gabriela, *Chestiuni elementare despre interogatoriu*, Revista Română de Drept Privat, 2009/1, 175.

⁹³⁸ Lásd: BOROI — STANCU *i. m.* 486–487.

rendszerében a magyarországi jogalkotó is e megoldás mellett döntött.

Mindkét vizsgált tárgyalási modell esetében a bizonyításfelvétel és szóváltás a bíróság felügyelete alatt zajlik. Annak alapjául a magyarországi perjog a felek által történő peranyagszolgáltatást rendeli, míg a romániai perjog a felekre helyezi ugyan e kötelezettséget, de a bíróság számára széles hatáskört biztosít aktív szerepének az igazságkeresés szolgálatában érvényesítésére.

A pervezetés tekintetében a romániai perben ez a bíróság igazságkereső funkciójának került alárendelésre, míg a magyarországi anyagi pervezetés az Úpp. által körülírt rendszere ezt nagymértékben korlátozza, egyúttal széleskörű szabadságot biztosítva a feleknek perbe vitt jogaik és védekezéseik kimunkálására.

Végezetül a romániai polgári perbe, potenciális pergyorsító hatása ellenére nem került visszavezetésre a mulasztási határozat, ehelyett továbbra is a személyes meghallgatásra idézett fél mulasztásának jogkövetkezménye maradt fenn.

XIII. A BÍRÓSÁG, A FELEK ÉS A PER MÁS ALANYAI SZEREPE A BIZONYÍTÁS INDÍTVÁNYOZÁSÁBAN, JÓVÁHAGYÁSÁBAN ÉS FELVÉTELEBEN

XIII.1. A bizonyítás a magyar perjogban

XIII.1.1. A bizonyítás fogalma és tárgya

A bizonyítás fogalmi meghatározása, és a felek, a per más alanyai és a bíróság jogai és kötelezettségei a bizonyítás során kizárólag a *polgári per céljának* ismeretében értelmezhetők. E per cél az idők folyamán változónak bizonyult, változásai pedig kihatottak a *bizonyítás céljára* és elvárt mértékére.⁹³⁹ A Rpp. alapján egyes szerzők e célt a *magánjogi érdek érvényesítésében* (felperesei oldalról) és a *jogvédelemben* (alperesi oldalról) vélték felfedezni, mások a per folyamán rögzülő *alaki igazság* megállapításában.⁹⁴⁰ Az igazság keresésének követelményét az 1952. évi III. törvény fogalmazta meg, mely az anyagi igazságra fektette a hangsúlyt: a jogvita megoldása szempontjából releváns tények az objektív valóságnak megfelelő megállapítására. A VIII. Ppn. e per célt a felek közötti *jogvita tisztességes eljárásban pártatlan eldöntésére* változtatta, ezáltal a bíróság igazságkereső szerepét megszüntetve.⁹⁴¹ A polgári per ideális célja [AB 9/1992.(I.30.) határozat] – az igazság megismerésére *törekvés* – mindezen változások ellenére az eljárási igazságosság részeként tovább él.⁹⁴²

A bizonyítás domináns⁹⁴³ elmélete a *processzuális irányzat* értelmében a bizonyítás a felek és a per más résztvevői azon tevékenysége, mellyel a bíróság meggyőződésének kialakítására (megváltoztatására) törekszenek. FARKAS definíciója⁹⁴⁴ szerint:

„A bizonyítás a feleknek, a per egyéb résztvevőinek és a bíróságnak az a tevékenysége, amellyel valamely tény fennállásáról vagy fenn nem állásáról, illetőleg a valóságról vagy valótlanságról az ítéletet hozó bíróság meggyőződését kialakítani törekszenek.”

Látható, hogy a polgári per céljának szem előtt tartásával a perbeli követeléseket alátámasztó tényállítások vagy tapasztalati tételek⁹⁴⁵ bizonyítása (mind az indítványozás,

⁹³⁹ Lásd: KENGYEL Miklós, *A teljes bizonyosságtól a valószínűség magas fokáig, avagy változatok a bizonyítás céljára a polgári perben*, Magyar Jog, 2005/11, 674–677.

⁹⁴⁰ BACSÓ Jenő, *Tudományos perjog*, A debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. Osztályának Kiadványai, 1937/8, 4–9.

⁹⁴¹ FARKAS József — KENGYEL i. m. 16–19.

⁹⁴² KISS Daisy, *A fair eljárás... i. m. 121. ÉLESS — DÖME i. m. 52.* E törekvés az Úpp. tartalmába bevezetését a szakirodalom nem tartotta kívánatosnak. PECSENYE i. m. 552.

⁹⁴³ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m. 282.*

⁹⁴⁴ FARKAS József — KENGYEL i. m. 29.

⁹⁴⁵ FARKAS József — KENGYEL i. m. 51–52.

mind pedig a peranyagszolgáltatás) *főszabály szerint a felekre hárul.*

A bizonyítás alanyai a bíróság, a felek és a perben résztvevő egyéb személyek. A Pp. a bizonyítás lefolytatásával kapcsolatos tevékenységeket a bíróság és a felek között osztja meg.⁹⁴⁶ A hatályos szabályozás alapját képező *eljárási igazságosság* teljesüléséhez a tényállás felderítésére alkalmas [Pp. 163. § (1) bek.] bizonyítás felvétele szükséges, a hivatalból nyomozás kizárásával, így a teljes bizonyítottság általában nem – esetleg a bírói meggyőződés magas szintje – érhető el. A bizonyítás célján az Úpp. 276. § nem változtat, csupán a Pp. 163–164. §-ok normáit szervezi új rendszerbe, ahogyan a hivatalból bizonyítás kivételes jellegét is fenntartja. A bizonyítás elrendelésének mellőzését megalapozó esetek⁹⁴⁷ ellenben átalakulnak, az Úpp. 275. §-ban felsorolt eset – a bizonyítási indítvány törvényi kellékeinek hiánya okán mellőzése – bevezetésével.⁹⁴⁸

A bizonyítás egyszerűsítésére a Pp. 163. § (2) utolsó mondata [és a Pp. 141. § (2) bek.] értelmében az ellenfél által beismert, mindkét fél által egyezően előadott, vagy az ellenfél által bírói felszólítás ellenére sem vitatott tényállításokat a bíróság valóságosnak fogadhatja el. A Pp. 163. § (3) bek. előírja, hogy a (tulajdonképpen, vagy köztapasztalati) *köztudomású*⁹⁴⁹ tények, vagy azok melyekről a bíróságnak *hivatalos tudomása* van hivatalból figyelembe vételét, a felek erre figyelmeztetésével, és lehetővé teszi azok valószínű elfogadását is, anélkül hogy a jogszabály szövege (az Úpejtk. normáihoz hasonlóan)⁹⁵⁰ őket körülhatárolná. E feladat a jogelméletre hárul.⁹⁵¹ Az Úpp. 266. § szabályozása – az itt is bekövetkező átszervezés kivételével – e bevált megoldáson sem változtat, azonban a nem vitatott tényállítások fogalmát kibővíti a „nem vitatottnak tekintendő” tényállásokkal, és ugyanezen §-ba foglalja bele a *törvényes vélelmek hivatalból figyelembe vételét*, fenntartva a felek tájékoztatásának kötelezettségét a hivatalból figyelembe vett tényekről és vélelmekről, *főszabály szerint az ellenbizonyítás lehetőségével.*

A bizonyítás tárgyát mindenkor a jogvita megoldása szempontjából *releváns tények* [Pp. 133. § (2) bek. I. mondat negatív definíciója szerint] alkotják.

⁹⁴⁶ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 287.

⁹⁴⁷ Ezek a Pp. 3. § (4) bek. illetve Úpp. 276. § (4) bek. értelmében egyaránt: 1° a bizonyítás szükségletelensége; 2° a bizonyítási indítvány indokolatlan késedelemmel előterjesztése; 3° ha a fél a bizonyítási költségeket nem előlegezi meg.

⁹⁴⁸ *Indokolás 2016 i. m.* 370–371.

⁹⁴⁹ Köztudomású tényként fogadja el a bírói gyakorlat például a gyermek elvesztéséből eredő érzelmi traumát, mint kompenzációra feljogosító tény. Lásd: PRIBULA László, *A köztudomású tények a hozzátartozói nem vagyoni kártérítés bírói gyakorlatában*, Jogtudományi Közlöny, 2012/7–8, 295.

⁹⁵⁰ Lásd: *lentebb* 244.

⁹⁵¹ Lásd: FARKAS József — KENGYEL *i. m.* 96–97.

XIII.1.2. A bíróság és a felek szerepe

A bizonyítás folyamatának vezetése és felügyelete egyértelműen a bíróság (egyesbíró, tanács elnöke) feladatát képezi. A felek indítványára (amennyiben törvény erre felhatalmazza hivatalból is) a bizonyítást kötőerővel nem rendelkező végzésben elrendelheti, a bizonyítási kötelezettség (és teher) egyidejű telepítésével, lefolytatását felügyeli, és a bizonyítás a felek nyilatkozataival összevetésén alapuló mérlegeléssel határoz a per érdemében.⁹⁵²

A bíróság szerepének legfőbb korlátja a bizonyítás terén a hivatalból bizonyítás főszabály szerinti kizártsága, a „tisztá tárgyalási elv”⁹⁵³ érvényesülése. Az érdemi tárgyalási szakra vonatkozó Úpp. 214. § (1) bek. értelmében „(...) a bíróság a jogvitának a perfelvétel során meghatározott keretei között eldönti a pert és lefolytatja az ehhez szükséges bizonyítást”.

A per folyamán előfordulhat, hogy a bíróság olyan tényre észlel, mely a per eldöntésére releváns, de a perfelvételkor nem került kifejtésre, vagy a bizonyításból derül ki. Egyes szerzők úgy vélekedtek, hogy az Úpp. szabályozása ilyenkor lehetővé kell, tegye a bíróság anyagi pervezetési jogosultsága alapján a felek felhívását, hogy tegyék meg nyilatkozataikat, ezzel a tényeket „implicit” a per tárgyává téve.⁹⁵⁴ Mindazonáltal elismerik: az ilyen típusú bírói aktivitást ajánlatos jogalkotói eszközökkel korlátozni, ugyanis a pártoskodás látszatát keltheti, ha a bíró „terelgeti”⁹⁵⁵ adott irányba a felet, miközben a pervesztesség kockázatát (a romániai Úpejtk. megoldásához hasonlóan) mégis a fél viseli, mikor a bíróság hivatalból nem bizonyít (vagy nem bizonyíthat). Az Úpp. a perfelvétel kiegészítését valóban lehetővé teszi (Úpp. 222. §) további bizonyítással, azonban implicit kizárja az anyagi pervezetés során olyan tények bizonyításának a felek vitájába helyezését, melyekkel kapcsolatosan állítási kötelezettségüknek *egyáltalán nem* tettek eleget, és ezzel az illető tények nem váltak a peranyag részévé [Úpp. 237. § (2) bek.], kivéve, ha azokat hivatalból kell figyelembe venni.

A *felek* szerepe a bizonyítási eljárásban elsősorban a bizonyítandó tényállás állítása és azt alátámasztó bizonyítási eszközök (a tanú neve és idézhető címe, az okiratot birtokló hatóság stb.) megjelölése, illetve a bizonyítás indítványozása mellett e

⁹⁵² FARKAS József — KENGYEL *i. m.* 39–47.

⁹⁵³ FARKAS József — KENGYEL *i. m.* 32.

⁹⁵⁴ ÉLESS — PARLAGI *i. m.* 359.

⁹⁵⁵ ÉLESS — PARLAGI *i. m.* 361.

bizonyítási eszközök előteremtésére és bemutatására is kiterjed. A „bizonyítás indítványozása és a bizonyítási eszköz rendelkezésre bocsátása” az Úpp. 275. § értelmében továbbra is az érdekelt felet terheli, aki azonban bizonyítási indítványában, vagy bizonyítási eszköze rendelkezésre bocsátásakor, egyes kötelező tartalmi kellékeket (a bizonyítani kívánt tényt, a felvételre indítványozott bizonyítási eszközt, ill. a bizonyítás módját, és ezek bizonyításra alkalmasságát) feltüntetni köteles. A Pp. 169. § szerez érvényt a *probatio incumbit ei qui dicit non qui negat* jogelvnek azáltal, hogy a bizonyítási kötelezettséget (és egyidejűleg terhet) – az Úpp. megfogalmazásával „bizonyítási érdek” [Úpp. 265. § (1) bek.] – arra a félre telepíti, akinek érdekében áll egy tényállítás valóságának bizonyítása. E szabály alól a magyar polgári perjog kivételeket is ismer, és újabb kivételt vezetne be az Úpp. 265. § *bizonyítási szükséghelyzetre* vonatkozó szabályozása is.

A felperest terhelő állítási kötelezettség megköveteli, hogy jogkövetelését alátámasztó tényállításait a keresetlevélben megjelölje, okiratait csatolja, bizonyítási eszközeit felsorolja. Ezekre a perbe bocsátkozó alperes érdemi ellenkérelemben kell választ adjon, megjelölve saját tényállításait és bizonyítási indítványait. A felek állítási és bizonyítási kötelezettségüket, anyagi jogaikra kiható jogkövetkezmények elkerülésére a gondos pervitel szabályai szerint kell, a bíróság elé tárják.

Az Úpp. szerinti *osztott perszerkezetre áttérés* e téren is egyes változásokat hoz. A perfelvétel folyamán a bíróra hárul, hogy a felek követeléseit tisztázza. Egyes szerzők⁹⁵⁶ e tisztázás mértékét tágra szabva szerették volna látni. Ez kiterjedt volna a tényállítás az állított joggal összhangba hozására, a tényállás és érvényesíteni kívánt jog nyilvánvaló össze nem egyeztetetősége esetén a felek erre felhívására, a releváns tények és azokat alátámasztó szükséges bizonyítás *végzéssel rögzítésére*. Az Úpp. szövege végezetül a felek számára ennél szélesebb, a bíróság számára pedig sokkal *keskenyebb mozgásteret biztosított* [Úpejtk. 237. § (3) bek. a) betű és (5) bek.].⁹⁵⁷

XIII.1.3. A bizonyítási kötelezettség (érdek) és a bizonyítási teher felek közötti megosztása

A bizonyítékok szolgáltatásának kötelessége a polgári perben a Pp. 3. § (3) bek.

⁹⁵⁶ ÉLESS — DÖME *i. m.* 70.

⁹⁵⁷ Lásd: *Indokolás 2016 i. m.* 357. „A bíróság anyagi pervezetése nem terjed ki arra, hogy a felet arról tájékoztassa, ha az előadott tények a fél által kérelmében, ellenkérelmében nem hivatkozott jog alkalmazását vetik fel, különösen, ha az a kérelem, ellenkérelem, illetve érvényesített jog megváltoztatását kívánná meg.”

elvi élű (terminológiai szempontból kifogásolható)⁹⁵⁸ szövege értelmében a felekre hárul, közülük pedig arra – a Pp. 164. § (1) bek. értelmében – akinek azok valónak tekintése érdekében áll (a peresített jogviszony anyagi jogalapját figyelembe véve). A bíróság ezzel szemben *csak törvény által meghatározott esetekben* rendelhet el hivatalból bizonyítást, mikor a per tárgya közérdeket érint, így például⁹⁵⁹ személyállapottal kapcsolatos jogvitákban, közigazgatási perekben, okirat valódiságának megkérdőjelezése⁹⁶⁰ esetén. Első két esetben a bíró *inkvizitórius módon* jár el (nyomoz az igazság felderítésére), utóbbi esetben csupán *officialitás* érvényesül (a bíró a felek által állított tények igazolását vagy cáfolatát keresi).⁹⁶¹

A *bizonyítási teher* „szabályai azt állapítják meg, hogy a bizonyítatlanságnak a következményei melyik félnek a terhére esnek”.⁹⁶² E jogkövetkezmény a Pp. 1999. évi novellájával alapelvevé emelkedett [Pp. 3. § (3) bek.] az állítási teherrel⁹⁶³ (bizonyításhoz szükséges tényállítás késedelmes voltának vagy elmulasztásának következménye)⁹⁶⁴ egyetemben, mely utóbbi a felek igazságra törekvése és „saját ügyükért viselendő felelőssége”⁹⁶⁵ megnyilvánulása melyet az Úpp. kodifikátorai még inkább hangsúlyoznak.

A *bizonyítatlanság jogkövetkezményeiről* és a bizonyítási kötelezettség konkrét perbeli telepítéséről, a bizonyítandó tényállásokról, és a felhasználandó bizonyítási eszközökről, illetve a bizonyítás sorrendjéről jelen helyzet szerint a bíróság a felek nyilatkozatai alapján meghozott kötőerő nélküli végzésben rendelkezik.⁹⁶⁶ A bíróság – indokoltan – bármikor mellőzheti (az eljárást elősegítő pervitel megszegése esetén ez kötelező) a már elrendelt bizonyítást, vagy annak kiegészítését rendelheti el, a felek nyilatkozatai által behatárolt tényállás tisztázására. Az Úpp. megoldása e téren valamelyest eltérő: a bizonyítandó tényállítás és ehhez szükséges bizonyítás – mint peranyagszolgáltatási kötelezettség – továbbra is főszabály szerint a feleket terheli, de a

⁹⁵⁸ FARKAS József — KENGYEL *i. m.* 76–77.

⁹⁵⁹ FARKAS József — KENGYEL *i. m.* 78.

⁹⁶⁰ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 296.

⁹⁶¹ MAGYARY — NIZSALOVSKY *i. m.* 223–224.

⁹⁶² FARKAS József — KENGYEL *i. m.* 79.

⁹⁶³ Az állítási teher a fél a releváns tényállítások a bíróság elé tárásában elkövetett mulasztásának szankciója. nem minden esetben esik egybe a bizonyítási teherrel, például a félnek kedvező ideiglenes igazsággal alátámasztott állítás elmulasztása esetén. Lásd: FARKAS József — KENGYEL *i. m.* 80–81.

⁹⁶⁴ LÉGRÁDI István, *Gondolatok a bizonyítás általános kérdéseiről*. In: NÉMETH János — VARGA István (szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014, 449.

⁹⁶⁵ VIRÁG Csaba, *Az alaki igazságot előtérbe helyező fair eljárás nem zárja ki a jó és helyes döntés lehetőségét*. In: NÉMETH János — VARGA István (szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014, 363.

⁹⁶⁶ KENGYEL, *Magyar polgári eljárásjog [2014]... i. m.* 299.

bizonyítási indítvány fokozott tartalmi feltételekhez kötött [Úpp. 275. § (1) bek.], és főszabály szerint a perfelvétel során kifejthető. Továbbra is a bíróságra hárul a bizonyítás elrendelése (illetve mellőzése), és nem köteles a felek bizonyítási kötelezettségét mindenkor és részletekbe menően ‘elosztani’. Abban az esetben, *mikor ez tisztázatlan* az anyagi pervezetés eszközével élve a feleket a bizonyítási teher elosztásáról tájékoztatja [Úpp. 237. § (2) bek. II. fordulat]. E rendelkezéssel a jogalkotó beépítette az Úpp. rendelkezései közé a Legfelsőbb Bíróság 1/2009. (VI. 24.) PK véleményének tanulságait⁹⁶⁷ is.

A bizonyítási kötelezettség (érdek) és a bizonyítási teher „általában” [Pp. 164. § (1) bek.], illetve az Úpp. – egyértelműbb, a kódex eredetileg a nyomozati elvhez idomított szövegétől eltérő – megfogalmazásával „törvény eltérő rendelkezése hiányában” [Úpp. 265. § (1) bek.] egybeesik, de a jogalkotó, és jelen állás szerint a bíróság e kettőt egymástól el is választhatja.⁹⁶⁸ A bizonyítási teher megfordulásának jogi hipotézisei elsősorban dogmatikai szempontból jelentékenyek, itt mégis rövid bemutatásra kerülnek, ugyanis a magyarországi – elsősorban a jogelmélet által kimunkált – kategóriáknak a romániai perjogban különálló bizonyítási eszköznek minősülő vélelmek felelnek meg.

A bizonyítási teher a főszabályhoz képest elmozdulását anyagi- és eljárásjogi normák egyaránt előidézhetik. Ilyen joghatással járnak az elsősorban anyagi jogi jogszabályokba foglalt megdönthető⁹⁶⁹ *vélelmek*, melyek a tárgyalás körében vizsgált tényállásra vonatkozóan, e tényálláson kívül álló tény bizonyítása esetén a bíróságot a törvény – törvényes vélelem –, vagy a józanész – természetes vélelem – erejével utasítják bizonyos következtetés levonására. Az *ideiglenes igazságok* [Pp. 3. §. (5) bek.], melyek a bírót ellenkező bizonyításáig egy tényállás valónak elfogadására utasítják, bármely tény bizonyítása nélkül is kifejtik a vélelmekkel azonos joghatásukat.

A Pp. által egyáltalán nem szabályozott *bizonyítási szükséghelyzetek* is a bizonyítási teher megfordulásához (LÉGRÁDI nyomán dogmatikailag helyesebben *másodlagos bizonyítási teher* az ellenfélre településéhez) vezethetnek. Ez a bizonyító fél rovására fennálló információs aszimmetria⁹⁷⁰ esetén vetődhet fel (pl. műhibák

⁹⁶⁷ *Jogtár-kommentár i. m.*

⁹⁶⁸ Vő. LÉGRÁDI, *Gondolatok a bizonyítás... i. m.* 456–458. LÉGRÁDI ennek lehetőségét vitatja, és a bizonyítási teher és kötelezettség címettségét mindenkor azonosságát dogmatikailag szabatos érveléssel támasztja alá, feldolgozva egyúttal a bizonyítási teher konkurens elméleteit.

⁹⁶⁹ A megdönthetetlen vélelmek (*praesumptio iuris et de iure*) ellen bizonyításnak nincs helye, ezért nem eredményezhetik a bizonyítási teher átfordulását.

⁹⁷⁰ LÉGRÁDI István, *Bizonyítási teher egyes bizonyítási szükséghelyzetekben*. In: VARGA István (szerk.), *Codificatio processualis civilis. Studia in Honorem Németh János II.*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013, 424–425.

megállapításakor), negatív tények⁹⁷¹ (közvetlen vagy közvetett) bizonyításakor, vagy a bizonyítás az ellenérdekelt fél részéről szándékos megghiúsítása⁹⁷² esetén. Ekkor, elsősorban a jóhiszemű pervitel elveire alapozva (melyet, *de lege ferenda*, a bíró törvényi felhatalmazásának bővítése is követhetett volna, a bizonyítási kötelezettség telepítésében) a bizonyítás a negatív tényállítást kizáró pozitív tényt bizonyítani képes, vagy a per megoldásához szükséges információkkal rendelkező ellenfélre hárul, akinek cáfolnia kell a fél tényállításait a rendelkezésére álló bizonyítási eszközökkel, különben e tényállítások beismertnek tekintendők.

E szakirodalmi koordináták mentén az Úpp. 265. §-a szabályozza a bizonyítási érdek és a bizonyítási szükséghelyzet problematikáját. Itt szükséges megjegyeznünk, hogy a jogalkotó nem sajátította el LÉGRÁDI álláspontját, mely fokozta volna a bíróság lehetőségeit a bizonyítási érdek telepítésére, ehelyett mechanikus jogszabályi keretet teremtett a bizonyítási szükséghelyzet feloldására.

XIII.1.4. A bizonyítás általános szabályainak várható változása az Úpp. megalkotásával

A bizonyítás általános szabályainak némi átalakulása az Úpp. megalkotása során kifejtett szakirodalmi vélemények ismeretében várható volt. Így a kötelező bizonyítékelőlemezés, felperes esetén a rendelkezésére álló bizonyítási eszközökre nézve – ahogyan ez az Úpejtk. rendszerében érvényesül – (a bizonyítékok ‘csepegtetésének’ gyakorlata ellen) és bizonyítási láncok elutasítása, ha a lánc valamely eleme a fél hibájából nem teljesül, a fél anyagi jogaira kiterjedő joghatással, mint cél, már megfogalmazásra került.⁹⁷³ Joganyag-szervezési megfontolásból a bizonyításra vonatkozó jogszabályok elhelyezése várhatóan egy külön bizonyítási részben (Úpp. XVII. Fejezet), általános és különös szabályokra bontva fog megvalósulni.⁹⁷⁴

Az Úpp. a bizonyítási érdekre és bizonyítási szükséghelyzetekre vonatkozó 265. § (1) bekezdésében a továbbiakban is szentesítené, hogy a bizonyítási teher a bizonyításban érdekelt felet sújtja.

Információs aszimmetria esetén azonban a fél és ellenfele között, ha a fél valószínűsíti, hogy a bizonyítási indítvány megfogalmazásához szükséges információkkal csupán az ellenfél rendelkezik, és igazolja, hogy ezek megszerzésére a

⁹⁷¹ LÉGRÁDI, *Bizonyítási teher egyes... i. m.* 219–223. Lásd: *Indokolás 2016 i. m.* 365.

⁹⁷² LÉGRÁDI, *Gondolatok a bizonyítás... i. m.* 470.

⁹⁷³ DÖME *i. m.* 411.

⁹⁷⁴ LÉGRÁDI, *Gondolatok a bizonyítás... i. m.* 446.

szükséges erőfeszítéseket megtette, a bíróság e fél által bizonyítandó tényt igaznak fogadhatja el, ha nem merül fel erre nézve kételye. Ugyanezen szankció áll arra az ellenfélre is, aki a fél által állított, de számára lehetetlen bizonyítás cáfolatára, a lojális perbeli részvétel elvárásai szerint a tőle elvárható módon nem törekszik, az állított tény fenn nem állásának bizonyításával, vagy a bizonyítást neki felróható módon megakadályozza. Végezetül, a jogsértő jellege miatt fel nem használható, de a bizonyító fél számára egyedüli hozzáférhető bizonyítási eszköz a bizonyításból eltávolítása esetén szintén a bizonyítási szükséghelyzet szabályai alkalmazandók [Úpp. 269. § (5) bek.]. Az állítási szükséghelyzet szabályozásával analóg módon a szankció alkalmazása, mely a bizonyítási teherrel az ellenfelet sújtja, csak abban az esetben lehetséges, ha az ellenfél a fél állításaival ellentétes realitást nem valószínűsít.

XIII.1.5. Törvényellenes bizonyítási eszközök

Különös problematikát idéz elő, hogy a magyar jogalkotó a *törvényellenesen (akár a polgári eljáráson kívül)*⁹⁷⁵ előállt bizonyíték a polgári perben felhasználását nem korlátozta [ld. Pp. 3. § (5) bek. és 166. § (1) bek.], a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX törvény 78. § (4) bek. rendelkezéseirehasonlító módon. Eseti alapon léteznek egyes bizonyítási tilalmak.⁹⁷⁶

A probléma feloldására PAPP a viszonyossági elven alapuló tételes jogi rendezés mellett foglalt állást, például a Québec polgári törvénykönyvében található – az alapjogok vagy a szabadságjogok sérelemével szerzett bizonyítékok – kizárásra mintázva.⁹⁷⁷ VARGA és LÉGRÁDI a jogellenesen szerzett okiratok figyelembe vételének tételes jogi tilalmát perdöntő bizonyítékok esetén a bizonyítási szükséghelyzet mechanizmusával⁹⁷⁸ tompították volna (mely megoldást a jogalkotó is magáévá tett). Történelmileg, FARKAS a jogellenes lehallgatással szerzett bizonyítékok elfogadhatósága mellett érvelt.⁹⁷⁹ Az Úpp. koncepciója a jogellenesen szerzett vagy személyi jogot sértő okiratok perbeli felhasználását mindenképpen törvényileg korlátozta volna.⁹⁸⁰

Az Úpp. 269. §-a szakirodalomban megfogalmazódott álláspontnak megfelelően,

⁹⁷⁵ PAPP Zsuzsanna, *Gondolatok a jogsértő módon előállt bizonyítási eszközök és az egyes alapjogok megsértésének polgári perjogi kezeléséről, különös tekintettel a Pp.-kódifikációra*. In: VARGA István (szerk.), *Codificatio processualis civilis. Studia in Honorem Németh János II.*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013, 299.

⁹⁷⁶ NÉMETH — KISS Daisy (szerk.) *i. m.* 661–662.

⁹⁷⁷ PAPP *i. m.* 307.

⁹⁷⁸ VARGA István — LÉGRÁDI István, *Az egyes bizonyítékok*. In: NÉMETH János — VARGA István (szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014, 504.

⁹⁷⁹ Lásd: FARKAS József — KENGYEL *i. m.* 143–144.

⁹⁸⁰ Az *Új polgári perrendtartás koncepciója i. m.* 93–94.

a *viszonossági elv* alapján⁹⁸¹ szabályozza: főszabály szerint kizárja a jogellenes bizonyítékok alkalmazását, de a bíróság számára kivételesen lehetőséget nyújt jogsértő módon keletkezett, megszerzett, vagy előterjesztésével személyiségi jogot sértő bizonyítási eszközök figyelembe vételére, ha ezek nem élethez vagy testi épséghez fűződő jog sérelmével, vagy erre irányuló fenyegetéssel keletkeztek, ilyenkor szem előtt tartva az Úpp. 269. § (4) bekezdésében felsorolt kritériumokat.⁹⁸² Amennyiben jogsérelemmel előállt bizonyíték nem alkalmazható, és a tényállítást más módon bizonyítani nem lehet, a bizonyítási szükséghelyzet szabályai – a szakirodalom korábbi álláspontjával összhangban – az Úpp. 269. § (5) bek. értelmében érvényre jutnának.

A bizonyíték jogsértő jellegének megállapítása tekintetében az Úpp. szankcionálja az ellenérdekelt fél passzivitását, ugyanis a nem nyilvánvalóan jogsértő bizonyító eszköz jogellenes voltának „haladéktalanul” bejelentését írja elő számára, implicit preklúzió terhe mellett [Úpp. 269. § (3) bek.]. A nyilvánvalóan – vagyis a rendelkezésre álló bizonyítási eszközökből láthatóan – jogellenes bizonyítási eszközök jogsértő jellegét a bíróság köteles hivatalból észlelni, és erről a feleket tájékoztatni [Úpp. 269. § (2) bek.].

XIII.2. Bizonyítás a román polgári perben

XIII.2.1. A bizonyítás fogalma és tárgya

Ahogy a magyarországi szabályozás esetén, úgy a romániai perjogban is, a felek és a bíróság jogai és kötelezettségei a bizonyítás terén kizárólag a *polgári per céljának* ismeretében vázolhatók. E percél, ahogyan az a bírói aktivitásra vonatkozó alapelvből is kitűnik „*az igazság feltárása és egy helyes [jogszerű – megj. Sz. J.] megoldás adása*”.⁹⁸³

Az ügy megoldásában a bíróság egy szillogizmust kell, felállítson, a *valódi* tényállás megállapítását követően az arra alkalmazható jogszabályok azonosításával (szubsztanciálás) majd a következtetések levonásával (határozás).⁹⁸⁴ Nyilvánvalóan ebben az esetben a teljes bizonyítottsághoz emberileg lehetséges legközelebb eső bizonyítás⁹⁸⁵ szintjéhez és a *bírói nyomozás követelményeihez igazodik a bizonyítási*

⁹⁸¹ *Indokolás 2016 i. m. 367.*

⁹⁸² Ezek: 1° a jogsérelem sajátossága; 2° annak mértéke; 3° a sérült jogi érdek; 4° a bizonyíték a per eldöntése szempontjából jelentősége; 5° az egyéb bizonyítékok jelentősége; 6° az eset összes további körülménye.

⁹⁸³ *DURAC i. m. 50.*

⁹⁸⁴ *BOROI — STANCU i. m. 20.*

⁹⁸⁵ A bíró köteles az igazság kiderítésében vétethető bármely hiba elkerülésére minden törvényes eszközzel törekedni. Lásd: *fentebb 221.*

rendszer.

A bizonyítás tárgyát az Úpejtk. 250. cikk I. fordulata szerint valamely jogügyletet vagy joghatással járó tényállás képezi. Azonos cikk II. fordulata sorolja fel taxatív a polgári perben használható bizonyítási eszközöket. Következésképpen a magyar polgári eljárásjogban a bizonyítási eszközök taxatív felsorolásának elmaradásában megnyilvánuló *szabad bizonyítás elve az Úpejtk. rendszerében ismeretlen*, bár a bizonyítási eszközök katalógusa igen tág [Úpp. 250. cikk].

További szükséges előzetes megjegyzésünk, hogy Úpejtk. bizonyítási rendszere *összeférhetetlen a valószínűsítés fogalmával*, melynek egyetlen (közvetett) alkalmazása az *írásos bizonyítékkezdemények* perintézménye. Írásos bizonyítékkezdeménynek minősül minden, akár aláírást és keltezést sem tartalmazó okirat, mely az ellenféltől vagy jogelődjétől származik, vagy melybe foglalt – hatóság előtt tett – nyilatkozatot, mint az ellenfél nyilatkozatával azonosat, a hatóság tisztviselője igazol, azzal a feltétellel, hogy a bizonyítandó tényállást ezek tartalma valószínűsíti [Úpejtk. 310. cikk (1)–(2) bek.].

A *bizonyítási teher* és a *bizonyítási kötelezettség* fogalmai az Úpejtk. szabályozásában nem különülnek el. Az Úpejtk. 249. cikke a bizonyítási teherre vonatkozóan, ezt főszabály szerint a bíróság előtt valamely állítást tevő félre telepíti, ha törvény másként nem rendelkezik (ilyen rendelkezés a bíró aktív szerepének alapvető elve alapján bármikor lehetséges). A bizonyítással szemben az érdekelt ellenfél természetesen ellenbizonyításra jogosult.⁹⁸⁶

A bíróság nem alapozhatja határozatát *magántudomású tényre* anélkül, hogy annak bizonyítása a tárgyalás során meg ne történt volna.⁹⁸⁷

A *bizonyítás értékelését* a bíróság az egyes bizonyítékok és az összes bizonyíték együttes értékelésével végzi el. Ha törvény másként nem rendelkezik a bíró bármely bizonyítéknak a saját mérlegelése szerint tulajdonít bizonyító erőt (Úpejtk. 264. cikk). A bizonyítékok értékelésében a bíróság, az Úpejtk. normái által, mégis sok esetben kötött, különösen, ami egyes jogügyletek értéke szerint, vagy okirati bizonyítékok fennállása esetén a tanúvallomás kizárását illeti.

XIII.2.2. A felek és a bíróság szerepe a bizonyítás során

Mint láthattuk a romániai polgári perben *a felek és a bíróság (hivatalból) egyaránt indítványozhatnak bizonyítást*, melynek lefolytatása a tárgyaláson zajlik. Bizonyos

⁹⁸⁶ CIOBANU — BRICIU — DINU *i. m.* 291.

⁹⁸⁷ CIOBANU — BRICIU — DINU *i. m.* 292.

tényeket a bíróság (a Pp. szabályozásához hasonlóan) bizonyítás nélkül is igaznak fogadhat el, bár ezek köre korlátozott.

A bíróság hivatalos tudomásának körét az Úpejtk. 252. cikke határoolja be. A iura novit curia elv értelmében a bíróságnak hivatalból tudnia kell a Romániában hatályos jogról [Úpejtk. 252. cikk (1) bek.], vagyis nem kell, hogy hivatali tudomása legyen a már nem hatályos jogszabályokról. Kivételesen azon jogszabályok tartalmának, melyeket a romániai Hivatalos Közlönyben (*Monitorul Oficial*) vagy más *törvényben előírt módon* nem kell közzétenni, valamint a belső jogba át nem vett nemzetközi jogi normáknak és nemzetközi jogszokásoknak bizonyítása az érdekelt fél kötelezettsége [Úpejtk. 252. cikk (1) bek.]. A helyi önkormányzati szabályzatok és rendeletek tartalmának esetében (melyek a törvényben előírt módon közzé nem tett jogforrások) ezek bizonyítása csak abban az esetben szükséges, ha azt a bíróság elrendeli [Úpejtk. 255. cikk (3) bek. II. fordulat]. A bíróság ezen kívül hivatalból tudomást szerezhet, anélkül, hogy ez kötelessége lenne, a külföldi jogszabályokról, ha a felek ezekre hivatkoznak. Ennek ellenére a külföldi jogszabály tartalmának bizonyítását a bíróság a felekre is háríthatja (ld. Úpejtk. 253. cikk és a romániai Ptk. 2562. cikk). Ezzel szemben a bíróság a felek között létező huzamos ideig fennállt gyakorlatról, szakmai etikai normákról és jogszokásokról tudomást kizárólag bizonyítás útján szerezhet [Úpejtk. 255. cikk (3) bek. I. fordulat].

Az Úpejtk. 255. cikk (2) bekezdése *a köztudomású tényeket és nem vitatott tényeket együttesen kezeli* előírva, hogy abban az esetben, mikor a bíróság ilyenekkel szembesül, – az ügy sajátosságait figyelembe véve – azokat *hivatalból is valónak veheti*. Jogszabály nem írja elő, hogy a fél figyelmét fel kell hívni, ha egy tényállítást nem cáfol, akkor valónak tekinthető. Mégis a „meglepetés-ítéletek” elkerülésének célja és az ügy sajátosságainak a bírói mérlegeléskor figyelembe vételét előíró jogszabály [Úpejtk. 264. cikk (2) bek.] összevetéséből ilyen figyelmeztetési kötelezettség kiolvasható, együttesen az Úpejtk. 14. cikk (5) bek. rendelkezéseivel. Utóbbi kötelezi a bíróságot, hogy az összes a per folyamán felmerült kifogás, tényállás és jogállítás megvitatását a felekkel biztosítsa.

A felek bizonyítási indítványait főszabály szerint kötelesek a felperes esetében a keresetben, az alperes esetében pedig az írásos ellenkérelemben az írásos perelőkészítés folyamán megtenni, *a mulasztással járó indítványozási jog elvesztése terhe mellett*. Ha az írásos levélváltási eljárás nem kötelező, erre az alperesnek az első tárgyalási napig, azzal bezárólag van lehetősége.

A hivatali bizonyítást a bíróság a bizonyítási szak lezárásáig bármikor

indítványozhatja, ennek szükségességét a felekkel megvitatva. E téren bármilyen preklúzió kizárt. Így a bizonyítási szak során bármikor, a felekkel megvitatást követően, hivatalból rendelheti el a bizonyítás kiegészítését, új bizonyítás lefolytatását is, akár a felek kifejezett ellenkezésével szemben is [Úpejtk. 254. cikk (5) bek.]. Ilyen módon a preklúzió a bizonyítás indítványozása terén kizárólag a feleket sújtja. Ha a fél, vagy felek az általuk indítványozott bizonyításról lemondanak (akár a per során is – élve a felhasználható bizonyítási eszközök egyezséggel kizárásának számukra az Úpejtk. 256. cikke által szavatolt joggal⁹⁸⁸ – a bíróság a bizonyítást ezzel az eszközzel továbbra is elrendelheti [Úpejtk. 257. cikk (2) bek.]. A bizonyításról egyik fél lemondása esetén, az általa indítványozott bizonyítás felvételét az ellenfél is kérheti.

Szóbeli eljárásban bizonyítási indítvány kizárólag a törvényben előírt esetekben lehetséges [Úpejtk. 254. cikk (1) bek.]. Ezáltal a romániai jogalkotó bizonyítás indítványozása terén az új Pp. kodifikációja során felvetődött, a bizonyítás elhúzódsát megelőző szabályozáshoz hasonló preklúziót fogantatosított. Ez nem akadályozza azonban a felet az ellenfél bizonyítékainak alapossága és törvényessége vitatásában a per bármely további szakaszában, ha az ellenbizonyítás számára kizárttá is válik (Úpejtk. 263. cikk).

Az Úpejtk. 254. cikk (2) bekezdése számos kivételes esetet határoz meg, mikor az írásbeli eljárásban nem indítványozott bizonyítás is elrendelhető. Így bizonyítás (ellenbizonyítás) indítványozható azokban az esetekben is mikor: 1° a bizonyítás keresetmódosításból ered;⁹⁸⁹ 2° a bizonyítás szükségessége a tényállás felderítése során jelentkezik, és ezt a fél nem láthatta előre; 3° a fél igazolja, hogy a bizonyítást alapos okból korábban nem tudta indítványozni; 4° a bizonyítás nem eredményezi az eljárás halasztását; 5° minden fél kifejezett beleegyezését adja a bizonyításhoz.

A bizonyítást, a Pp. (és Úpp.) rendszeréhez hasonló módon a bíróság kötőerő nélküli (Úpejtk. 259. cikk) végzésben rendeli el, melynek tartalmaznia kell a bizonyítandó tényállást, a jóváhagyott bizonyítási eszközöket és a felek kötelezettségeit a bizonyítás felvételével kapcsolatosan [Úpejtk. 258. cikk]. Láthatóan, nem kell tartalmaznia a

⁹⁸⁸ E jogot korlátozza, hogy a bizonyítási eszközök kizárása nem teheti lehetetlenné és nem nehezítheti meg a bizonyítást, nem ütközhet közrendbe és közérkölcsebe, és nem alkalmazható olyan jogok bizonyítása esetén, melyekről a felek szabadon nem rendelkezhetnek (például személyállapottal kapcsolatos ügyekben).

⁹⁸⁹ Ez kizárólag az első tárgyalási határnapig (azon túl pedig kizárólag az alperes engedélyével) lehetséges a felperes részéről [Pejtk. 204. cikk (1) bek.]. Kivételesen az eljárás során a kereset módosítható, ha 1° ennek hibái kerülnek kijavításra; 2° a felperes a kereset tárgyát felemeli vagy lecsökkenti; 3° a per ideje alatt megsemmisült dolog ellenértékét követeli; vagy 4° megállapítási keresetét marasztalásával cseréli le [Pejtk. 204. cikk (2)-(3) bek.].

bizonyítási teher elosztását. A bizonyítás sorrendjét a bíróság szabja meg azzal a feltétellel, hogy annak (főszabály szerint) a bizonyítási szakban kell bekövetkeznie, úgy, hogy a fő- és ellenbizonyítás lehetőleg azonos tárgyaláson történjen, de erre folytatólagos tárgyalás is kitűzhető.⁹⁹⁰

XIII.2.3. Bizonyítás felvétele a felek jogi képviselői által⁹⁹¹

A romániai jogalkotó már a korábban hatályos Pejtk. tartalmába is belefoglalta, az angolszász *discovery* eljárás mintájára a bizonyítás a felek jogi képviselői (vagyis ügyvéd illetve jogtanácsos) útján történő lefolytatását, arra az esetre, ha minden fél ilyen módon képviselve van. Az eljárás a közvetlenség elvét csupán látszólag sérti, ugyanis ennek folyamán a felek jogi képviselői előtt zajló bizonyítás tulajdonképpen a bíróság szigorú felügyelete alatt⁹⁹² történik.

Ilyen bizonyításra *csupán azokban az ügyekben nyílik lehetőség, melyek tárgyról a felek szabadon rendelkezhetnek*, vagyis kizárt például személyállapottal kapcsolatos perekben (Úpejtk. 366. cikk). A bizonyítás felvételének e lehetőségéről, és a vele járó 50%-os illetékkedvezményről a bíróság a feleket, ha mindannyian jogi képviselő útján járnak el, hivatalból értesíteni köteles (Úpejtk. 367. cikk) – bár *e kötelességüket a bíróságok rendszerint elmulasztják*;⁹⁹³ innen is eredeztethető a jogszolgáltatás tehermentesítésére fogantatosított különleges eljárás gyakorlati kihasználatlansága.

A bizonyítás ilyen módja *kizárólag a felek ez irányú kifejezett egyezsége esetén lehetséges*, melyet hiteles, vagy ügyvéd által ellenjegyzett okiratba foglaltak, illetve a bíróság előtt személyesen, vagy hiteles meghatalmazással eljáró meghatalmazottjuk útján jelentettek be (Úpejtk. 368. cikk). A bíróság az egyezséget tudomásul véve rendelkezik a bizonyítás felől, a rendes bizonyítási eljárással azonos módon, végzésben meghatározva a bizonyítandó tényeket, a bizonyítási eszközöket és a felek kötelezettségeit.

A bizonyítás felvételére a bíróság *legtöbb 6 hónapos határidőt szab* a felek számára [Úpejtk. 371. cikk (1) bek.], melyen belül minden bizonyítást a bíróság által a felek indítványára megszabott menetrend szerint kell elvégezni [Úpejtk. 372. cikk (1)

⁹⁹⁰ CIOBANU — BRICIU — DINU *i. m.* 295.

⁹⁹¹ Az eljárás részleteiért, lásd: FODOR Maria — POPESCU *i. m.* 40–56. ROȘU, Claudia — FANU-MOCA Adrian, *Administrarea probelor în noul Cod de procedură civilă*, Dreptul, 2012/11, 80–87.

⁹⁹² CĂTUNĂ, Ligia, *Proceduri speciale de administrare a probelor. Administrarea probelor prin avocați*, Analele Universității de Vest din Timișoara, 2008/1–2, 167.

⁹⁹³ Lásd a Romániai Ügyvédi Kamarák Országos Egyesülete elnökének állásfoglalását: FLOREA, Gheorghe, *Exigențe ale conduitei părților și avocaților în asigurarea duratei rezonabile a proceselor*, <https://www.juridice.ro/104695/exigente-ale-conduitei-partilor-si-avocailor-in-asigurarea-duratei-rezonabile-a-proceselor.html> (2014.10.21-i elérés).

bek.] a jogi képviselők⁹⁹⁴ székhelyén, vagy más erre megfelelő helyen. A jogi képviselők a bizonyításfelvétellel kapcsolatos közléseket egymásnak ajánlott, tértivevényes levélben közvetlenül kell, továbbítsák [Úpejtk. 372. cikk (1) bek.], ideértve a bizonyítás lezárását követően írásos álláspontjukat is az ügy érdemére vonatkozóan ('perbeszédek' leiratát – Úpejtk. 383. cikk).

Az eljárás során felmerülő incidenseket a bíróság valamely fél kérelmére, sürgős eljárásban nyomban, vagy legtöbb 15 napon belül végzésben oldja meg, mely ellen külön perorvoslatnak nincs helye (Úpejtk. 373. cikk). A felvett bizonyítást tartalmazó ügyiratot a felek jogi képviselői közösen állítják össze [Úpejtk. 384. cikk (1) bek.] és terjesztik a bíróság elé (Úpejtk. 385. cikk) melyet követően a bíróság tárgyalást tűz ki. A tárgyaláson a bíróság a bizonyítás közvetlen formában kiegészítését, vagy közvetlenül a bíróság előtt megisméltését is elrendelheti és erre folytatólagos tárgyalásokat is kitűzhet [Úpejtk. 386. cikk (2)-(3) bek.]. A tárgyalás máskülönben a főszabály szerinti fentebb bemutatott rend szerint zajlik.

Bár a bizonyítás során a bizonyításra vonatkozó általános szabályok mérvadók (Úpejtk. 387. cikk) egyes bizonyítási eszközök esetében a jogalkotó mégis különös normákat ír elő a jogi képviselő útján bizonyítás esetére, így:

1. tanúbizonyításkor:

- a. 14 életévét be nem töltött vagy cselekvőképtelen tanú nem kihallgatható;
- b. a tanú nem tesz esküt;
- c. a tanú vallomásának rögzítése nem a tárgyalás során meghallgatáskor ismert módon összefoglalva, hanem szó szerint történik (gyorsírással vagy hangfelvétellel, melynek alapján – akár közjegyzőileg is hitelesíthető – leirat készül);

2. okirati bizonyításkor:

- a. az okiratok kikérése hatóságok, közigazgatási szervek és bármilyen ezeket birtokló harmadik személy részéről kizárólag a bíróság által történik, ez a feleknek másolatban kerül megküldésre;
- b. az okiratok eredetiségét ennek vitatása esetén a bíróság vizsgálja meg;

3. szakértői bizonyításkor a szakértői vélemény kellő példányszámban közvetlenül a feleknek kerül átadásra;

⁹⁹⁴ A szöveg rendszeresen csak ügyvédeket említ, de rendelkezései a jogtanácsosokra is kiterjednek.

4. a helyszíni szemlét és a látottak jegyzőkönyvezését a bíróság végzi el, nem pedig a felek;
5. a felek kihallgatását a bíróság a vonatkozó főszabály szerint, de zárt tárgyaláson végzi.

XIII.2.4. A bizonyítási teher megfordulása. A vélelem, mint bizonyítási eszköz

A magyarországi polgári anyagi- és perjoghoz képest a romániai Úpejtk. a vélelmeket különálló bizonyítási eszközként kezeli, és ezeket, a korábbi szabályozáshoz képest (mely az 1864. évi romániai Polgári törvénykönyvben volt fellelhető) kizárólagosan szabályozza.

A vélelem törvényi meghatározását az Úpejtk. 327. cikk (az 1864. évi Ptk. rendelkezésével azonosan)⁹⁹⁵ szabályozza, mint „(...) azok a következtetések melyeket a törvény vagy a bíró egy ismert tényről levon, egy ismeretlen tény megállapítására”. Bár e meghatározás a magyarországi dogmatikai felfogásból ismert okok miatt hagy maga után némi kívánnivalót, az intézmény ilyenemű meghatározását a romániai jogelmélet megfelelőnek tartja, mint a bizonyítás közvetett eszközét.

Az Úpejtk. *törvényi és egyszerű (bírói) vélelem* között tesz különbséget. Előbbi [Úpejtk. 328. cikk (1) bek.] mentesíti a vélelmezett tény bizonyítása terhe alól azt, akinek javára szól, így csupán a vélelmező tényt köteles bizonyítani. Főszabály szerint a törvényi vélelmek megdönthetők. Mint az előző, így e definíció sem teljes, ugyanis a romániai anyagi- (pl. apaság) és eljárásjogi (pl. szabályszerű idézés) ideiglenes igazságokra nem terjed ki, melyeket a romániai szakirodalom szintén törvényi vélelemként kezel. Az 1864. évi Ptk. vélelem-fogalma, a jelenlegihez képest az ideiglenes igazsághoz állt közelebb⁹⁹⁶ mentesítve annak ‘kedvezményezettjét’ bármilyen bizonyítástól.

Az egyszerű vélelmeket az Úpejtk. 329. cikke határozza meg, azáltal, hogy ezek a bíró bölcsességére bízott olyan – a vélelmező tényről a vélelmezett tényre vonatkozó – megállapítások, melyekre határozatában alapozhat, *ha a vélelmezett tény valószínűségét keletkeztető erejűek.*⁹⁹⁷ Mindazonáltal egyszerű vélelmek használata tiltott minden esetben, mikor tanúbizonyítás nem alkalmazható. A magyarországi jogrendben a közvetett bizonyítás (segédtegy bizonyítása)⁹⁹⁸ a romániai bírói vélelmekkel rokonítható,

⁹⁹⁵ TABACU, Andreea — DUMINICĂ, Ramona, *Prezumția ca mijloc de probă potrivit noului Cod de procedură civilă și noului Cod civil*, Revista Română de Drept Privat, 2011/6, 167.

⁹⁹⁶ TABACU — DUMINICĂ *i. m.* 170.

⁹⁹⁷ Emiatt az egyszerű vélelmi bizonyítás a teljes bizonyosság bizonyítási elvének kivételként is felfogható.

⁹⁹⁸ LÉGRÁDI, *Gondolatok a bizonyítás... i. m.* 453.

mindkét esetben a következő logikai szabály érvényesül: bizonyíték + közvetlen tény + tapasztalati szabály = bizonyítandó tény

A vélelmek (és ideiglenes igazságok) túlnyomó része anyagi jogi eredetű⁹⁹⁹ emiatt további részletezésükre nem kerül sor. Itt érdemes azonban megemlíteni, hogy a romániai perjog megoldására hangsúlyosan igaz a kijelentés: a fikció és a vélelem „*a közvetett bizonyítás anyagi jogi szabállyá emelt megvalósulása*”.¹⁰⁰⁰

XIII.2.5. A törvénytelenül szerzett bizonyítékok

A törvénytelenül szerzett vagy közerkölcsbe ütköző bizonyítékok helyzetét, érdekes módon a romániai polgári perjog csak a tárgyi bizonyító eszközök (ideértve: fényképek, fénymásolatok, folyamatos hang és/vagy képfelvételek) terén szabályozza [Úpejtk. 341. cikk (2) bek. II. fordulat]. Ebben az esetben ilyen bizonyító eszközök felhasználását a polgári perben – a jogsérelem mértékére tekintet nélkül – kizárja, ezeket a bíróság a per megoldásakor figyelmen kívül kell, hogy hagyja. Mivel a közrendbe vagy közerkölcsbe ütköző bizonyító eszközök alkalmazását a polgári perben a romániai jog a felek erre irányuló kifejezett egyezsége esetén is kizárja,¹⁰⁰¹ ezek alkalmazása még – ad absurdum – az ellenfél beleegyezésével is tiltott.

XIII.3. Összegzés

A bizonyítás terén mindkét vizsgált jogrendszert jellemzi a szabad bizonyítás elve.

A bizonyítási érdek és a bizonyítási teher elosztása ellenben eltérő normák mentén zajlik. A hatályos Pp. értelmében ezt a bíróság valamennyi mozgásszabadsággal telepítheti, az Úpp. rendszere e kérdésben már a felekre helyezi a hangsúlyt, a bizonyítási szükséghelyzet bevezetésével, és egyúttal a bíróság mentesítésével a bizonyítási érdek minden bizonyító eszközre kiterjedő külön meghatározásának terhe alól. A felek közötti erre irányuló nézeteltérés esetén viszont a bíróság anyagi pervezetési jogkörével élve tisztázza a bizonyítással kapcsolatos elvárásait.

Az Úpejtk. rendszere a bizonyítás terén változatlanul az igazságkeresés elvét érvényesíti: a bíróság bármely bizonyítást elrendelhet, akár a felek ellenszegülése esetén is, ezzel a bizonyítási kötelezettséget a bizonyítási érdektől eltérően is megszabhatja. E megoldás, kiegészítve a bizonyítási terhet megfordító egyes vélelmekkel nem igényli a

⁹⁹⁹ Ezek részletes, de példalózó jellegű felsorolásáért lásd: TABACU — DUMINICĂ *i. m.* 172–175. .

¹⁰⁰⁰ LÉGRÁDI, *Bizonyítási teher egyes... i. m.* 464.

¹⁰⁰¹ BOROI — STANCU *i. m.* 428.

bizonyítási szükséghelyzet szigorú rendelkezési elvhez kötött megoldását.

A törvénytelenül szerzett bizonyítékok kérdését az Úpp. újjtásként rendezi, mégpedig a szakirodalomban felvetett viszonyossági elv alapján. Az Úpejtk. e kérdésben csak a tárgyi bizonyító eszközök vonatkozásában rendelkezik, de ekkor elvi érveléssel ezeket a per megoldása során mellőzendőnek rendeli. A romániai szakirodalomban a törvényellenes bizonyítási eszközök kérdésköre ezért teljes mértékben ignorálva van.

XIV. ÖSSZEFOGLALÁS

XIV.1. A doktori értekezés előzményei és célkitűzései

XIV.1.1. A doktori értekezés tárgya és mintaválasztása

Kelet-Közép-Európa államaiban a polgári perjogi szabályozás fejlődési pályája sok szempontból összevethető. A térség elsősorban modernizációs célú kodifikációi a XIX. század utolsó évtizedeiben kezdődtek meg. Eredményeik valamely (akár több) presztízses, modelladó nagyhatalom jogrendszerének vizsgálatára, normái átemelésére alapultak.

A térségben ható gazdasági, politikai és történelmi faktorok is egyaránt összevethetők, sőt sokszor közösek. E közös elemek sokasága teszi a vizsgált térséget különösen alkalmassá a jogösszehasonlító kutatásra.

Adott ugyanis, hogy a jogfejlődés útjait a közös történelmi hatások szükségszerűen befolyásolják, de nem szükségszerűen vezetnek azonos végkifejlethez. Adott továbbá – ahogyan azt a magyar szakirodalomban NÉVAI megállapította¹⁰⁰² – hogy a polgári perjog az egyén és az államhatlom közötti érintkezési felületen helyezkedik el, ezért fokozottan hajlamos reagálni a történelmi, gazdasági, politikai és társadalmi behatásokra. Emiatt két okból is termékeny kutatási terület: egyrészt segítségével azonosítani lehet a jogrendszert érő behatások jellegzetességeit, másrészt az ezekre adott jogalkotói válaszok hasonlatosságait és különbségeit. Tekintettel arra, hogy a polgári perjog célja minden államban – többé-kevésbé – a polgári természetű jogviták megoldásának és egyes jelentősnek tartott politikák e megoldás során érvényesítésének valamely amalgámja, ennek terén egyszerre vizsgálhatjuk és hasonlíthatjuk össze azon jogi normákat, melyek a perek megoldását célozzák, és azokat melyek az adott megoldást valamely ideológiai tartalommal feltöltik, vagy annak során ilyen tartalmat juttatnak érvényre. E célok elérésére kezdünk bele doktori értekezésünk tárgyának – a polgári per egyes intézményei történelmi-összehasonlító vizsgálatának – megvalósításába.

Vizsgálódásunk térbeli keretét Magyarország és Románia perjogában jelöltük ki, mivel e két államot találtuk a jogösszehasonlítás szempontjából a kelet-közép-európai térségben fellelhető leginkább reprezentatív mintának. Mindkét állam – részben közös – történelme összevethető behatásoknak volt kitéve, de perjogi rendszerük alapját eltérő

¹⁰⁰² NÉVAI László, *A szocialista polgári eljárásjog elméleti alapkérdései*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987, 64.

külföldi minták adták (Magyarországon a német-osztrák, Romániában a francia perjog bírt nagyobb befolyással).

Vizsgálódásunk időbeni keretét az 1940-es évek végétől napjainkig húzódó időszakban jelöltük meg, bár mindkét állam perjogának modernizációs törekvéseit és előzményeit is vázlatosan bemutattuk, a részletesen vizsgált átalakulások kontextusának ismertetésére.

Kutatásunk aktualitását az adja, hogy Magyarországon ennek ideje alatt zajlott, majd zárult le a Polgári perrendtartás újra-kodifikációja, mely maga is legalább részben szerkezeti és tartalmi jogösszehasonlítás eredményein alapszik. Romániában a 2013. évben lezárult perjogi kodifikáció pedig napjainkra már tapasztalatokat is nyújtott a perek lefolyásának meggyorsítására bevezetett egyes újítások terén. Emiatt a két perjogi rendszer történeti és aktuális átalakulásainak párhuzamba helyezése eleve tanulságokkal kecsegtetett.

XIV.1.2. Az alkalmazott kutatási módszerek

Kutatásunk alap kutatás jellegével bír, már létező teóriák igazolását vagy cáfolatát ezért nem tűzi célul. Inkább eddig meg nem fogalmazott összefüggések, sejtések levezetésére és igazolására törekszünk a két összehasonlított perjogi rendszer átalakulási hasonlatosságaiból és különbségeiből, illetve ezek sajátosságaiból.

Ennek folyamán az *induktív módszer* segítségével végeztük kutatásunkat, melyek alapját a szakirodalmi ismeretszerzés képezte, a *black letter law*, vagyis a forrásokban hozzáférhető jogszabályok összessége figyelembe vételével. Kutatásunknak nem képezte célját annak igazolása, vagy cáfolata, hogy a tételes perjogi normák mennyiben érvényesülnek a vizsgált jogrendszerek mindennapi alkalmazásakor. Emiatt azok gyakorlati érvényesülésének elmaradására csak abban az esetben teszünk megjegyzést, mikor ez az általunk vizsgált forrásokból egyértelműen kiolvasható.

Egyes magasabb absztrakciós szintű hipotéziseket azonban szem előtt tartottunk: vizsgáltuk DAMAŠKA modelljének¹⁰⁰³ érvényességét az összehasonlítás tárgyát képező perintézmények vonatkozásában, PETRIK kodifikációs periódusokra vonatkozó korszakolásának érvényességét a polgári perjog fejlődésében Magyarországon és Romániában, GILLES spekulatív prognózisait¹⁰⁰⁴ a polgári perjog fejlődésére nézve

¹⁰⁰³ DAMAŠKA, Mirjan, *The Faces of Justice and State Authority: A Comparative Approach to the Legal Process*, Yale University Press, New Haven, 1986, 181.

¹⁰⁰⁴ GILLES, Peter, *Civil Justice Systems and Civil Procedures in a Changing World*, Russian Law Journal, 2014/1, 54–56.

szintén szem előtt tartottuk.

XIV.1.3. Kutatásunk hipotézisei

Kutatásunk megkezdésekor kijelöltünk egyes munkahipotéziseket, melyeknek igazolását, vagy cáfolatát az értekezés keretében megkíséreltük. Ezek a következők:

I. A vizsgált polgári eljárásjogi rendszerek a XX. század elején, első modern kodifikációjukat követően, donor jogrendszereik főbb sajátosságaival bírtak, és egyes válságtüneteket mutattak, melyek szükségessé tették (illetve utólag igazolták) a később bekövetkező jogalkotói beavatkozást.

II. Az 1940-es évek végén lezajlott politikai és társadalmi változások a két vizsgált államban előidéztek a szovjet mintájú perjoghoz történő igazodást, elsősorban a polgári per átalakult alkotmányos elveiből eredően, melyek hagyományos jogi kultúrájukkal nem voltak összeegyeztethetők. Az igazodás mértéke emiatt nem volt teljes, sőt, az elsősorban már létező perjogi normák minimális átalakításával, egyszerűsítésével, vagy céljuk módosításával, és nem jogi transzplantok útján valósult meg. Kivételt képez e hipotézis alól a bíróság és a vádhatóság szerepe a polgári perben, mely – elsősorban politikai jelentőségénél fogva – a korábbiakhoz képest nagymértékben bővült.

III. Az 1989-es fordulatokat követően mindkét perjogi rendszerben reverzió tapasztalható a nemzeti hagyományok irányába, egyes – az európai integráció által megkövetelt –, közös forrásból eredő, és a polgári per törzsét nem érintő módosulások mellett. A hipotézis része továbbá, hogy a magyarországi jogrendben beállt változásokat a jogállamiságról alkotott következetesebb alkotmányjogi felfogás eredményezte, és ezek kialakulásában az Alkotmánybíróság jogfejlesztő szerepe hangsúlyosan érvényesült. Románia esetében ilyen jelenség nem volt tapasztalható, sőt Románia Alkotmánybírósága egyes korábbi perjogi minták további fennmaradását katalizálta.

IV. A 2013-ban lezárult romániai polgári eljárásjogi újra-kodifikáció már nem mutat egyértelmű igazodást a román jogalkotó részéről egyetlen idegen eljárásjogi rendszerhez, felfogáshoz sem, és az átvett minták mellett szerves fejlődés jeleit mutatja, míg a magyarországi 2016. évi újra-kodifikáció a nemzeti perjogi hagyományokra fokozott mértékben épít. Mindemellett, mindkét átalakult jogrendszer konvergenciát mutat a polgári per szerkezete szempontjából az osztott perszerkezet, a felek és a bíróság közötti hatalommegosztás szempontjából a

perben álló felek felelősségének megnövelése, az anyagi pervezetés megerősítése irányába. E konvergencia a két vizsgált jogrendszer történetileg hagyományos megoldásai útján valósul meg.

XIV.1.4. A szakirodalom áttekintése

A közép-kelet-európai perjog fejlődésének fő irányzatai és tendenciái, különösen Románia és Magyarország viszonylatában nem képezték korábban átfogó jogösszehasonlító vizsgálat tárgyát az általunk választott időintervallumban. Mindazonáltal a térség perjogi jogfejlődését neves szerzők¹⁰⁰⁵ (pl. UZELAC, KENGYEL) különböző munkáikban feldolgozták. E munkák paradigmaalkotó sajátosságára, a polgári per absztrakt célja, és fejlődésének iránya tekintetében nagymértékben hagyatkoztunk. EÖRSI jogfejlődéssel¹⁰⁰⁶ és VARGA Csaba kodifikációval¹⁰⁰⁷ kapcsolatosan kifejtett gondolatait szintén szem előtt tartottuk.

Értekezésünk jogtörténeti szakirodalmi alapjának¹⁰⁰⁸ tekintjük STIPTA, MEZEY, BÓNIS, DEGRÉ és VARGA Endre, valamint GÁSPÁRDY perjog-történeti írásait. A polgári perjog fejlődésének elsődleges forrásanyagához ezek mellett hozzáadódik még KENGYEL a bírói hatalom történeti alakulását taglaló, már említett akadémiai doktori értekezése mellett, GYEKICZKY számos írása.¹⁰⁰⁹

¹⁰⁰⁵ UZELAC, Alan, *Goals of Civil Justice and Civil Procedure in the Contemporary World*. In: UZELAC, Alan (szerk.), *Goals of Civil Justice and Civil Procedure in Contemporary Judicial Systems*, Springer, Cham, 2014. KENGYEL Miklós, *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*, (akadémiai doktori értekezés), Pécs, 2003, http://real-d.mtak.hu/249/1/Kengyel_Miklos.pdf (2015.06.05-i elérés).

¹⁰⁰⁶ EÖRSI Gyula, *Összehasonlító polgári jog. Jogtípusok, jogcsoportok és a jogfejlődés útjai*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975, 394–396.

¹⁰⁰⁷ VARGA Csaba, *Codification as a Socio-Historical Phenomenon* (2. kiadás), Szent István Társulat, Budapest, 2011, 114–115.

¹⁰⁰⁸ STIPTA István, *A magyar bírósági rendszer története* (2. kiadás), Multiplex Média - Debrecen University Press, Debrecen, 1998. BÉLI Gábor — BÓDINÉ Beliznai Kinga — HORVÁTH Attila — KÉPES György — MEZEY Barna — és mtsai., *Országbírói értekezlet*, <http://majt.elte.hu/Tanszkek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/magyarazatok/orszagbiroiertekezlet.htm> (2013.01.13-i elérés). BÉLI Gábor — BÓDINÉ Beliznai Kinga — HORVÁTH Attila — KÉPES György — MEZEY Barna — és mtsai., *1868:54. tc. - A polgári törvénykezési rendtartás tárgyában*, <http://majt.elte.hu/Tanszkek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/magyarazatok/1868-54.htm> (2013.01.20-i elérés). GÁSPÁRDY László, *Modern magyar perjogtörténet*, Novotni Kiadó, Miskolc, 2000. MEZEY Barna (szerk.), *Magyar jogtörténet*, Osiris Kiadó, Budapest, 2007. MEZEY — SZENTE *i. m.* MEZEY Barna, *Horvát Boldizsár az Országbírói Értekezleten*, Jogtörténeti Szemle, 2005/3.

¹⁰⁰⁹ GYEKICZKY Tamás, *Töréspontok*, Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis, 2006/6. GYEKICZKY Tamás, *Helyzetjelentés (Levéltári iratok polgári eljárásjogunk történetéből)*, Gondolat – Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kiadványai, Budapest, 2006. GYEKICZKY Tamás, *Törvény születik. Adalékok az 1952. évi polgári perrendtartás keletkezésének történetéhez. (Egy levéltári kutatás előzetes tapasztalatai)*. In: WOPERA Zsuzsa (szerk.), *50 éves a polgári perrendtartás. A Miskolci Egyetem és a Debreceni Egyetem Polgári Eljárásjogi Tanszékei közös konferenciájának kiadványa*, Novotni Kiadó, Miskolc, 2003. GYEKICZKY Tamás, *Befordítva – Levéltári iratok a jogpolitikáról, a bíróságokról, és a bíráskodás lehetőségeiről a „Kádár” korszakban (1958-1990)*, Patrocinium, Budapest, 2016.

XIV.1.5. Az értekezés szerkezeti és tartalmi felosztása

Értekezésünk szerkezete szempontjából tizennégy fejezetre tagolódik.

Ezek közül az *I. fejezet*, mint bevezető rész tisztázza a témaválasztás és mintaválasztás indokait, a vizsgált történeti időszakot, a vizsgált jogszabályok természetét és az értekezés tárgyának korábbi szakirodalomban feldolgozottságát. Az értekezés kutatási célja a romániai és magyarországi polgári perjog fejlődésének jogösszehasonlító vizsgálatából a két jogrendszer fejlődési sajátosságaira nézve releváns következtetések levonása volt. Időhorizontját az 1940-es évek végével beálló szocialista perjogi fordulat, és a modern polgári perjog legújabb átalakulásai – a 2013. évi – romániai és a – 2016. évi – magyarországi perjogi kodifikáció határoolja. Vizsgálódásunk alapját a polgári perjog egyes korszakaiban a szakirodalmat és a jogalkotót foglalkoztató egyes – a polgári per egészét szabályozó alapelvek szempontjából is jelentős, és a jogrendszerek között összehasonlítható – perintézmények alakulásának nyomon követése képezte.

Tekintettel arra, hogy az összehasonlító polgári eljárásjog módszertani szakirodalmá elismerten hiányos, értekezésünk *II. fejezetében* kísérletet tettünk az értekezés további részében használatos jogösszehasonlító módszerek lajstromba vételére, értekezésünk fő fogalmainak konceptuális definiálására. A polgári eljárásjogi jogösszehasonlítás, valamint általánosan a jogösszehasonlító módszer magyarországi és külföldi szakirodalmára támaszkodva megállapítottuk, hogy különböző államok polgári perjogi rendszereinek összehasonlítására lehetőség nyílik. Az összehasonlítás munkamódszerének azonban szükségszerűen eklektikusnak kell lennie. A *funkcionális módszer* segítségével a polgári perjog terén meghatározható fő összehasonlítási ismérv *a polgári per – absztrakt – funkciója, mely mindenkor a jogviták megoldása mellett egyes politikai célok érvényesítését is tartalmazza*, azonban e két jellemzője közötti hangsúly megoszlása nem minden perjogi rendszerben azonos. A polgári per funkciói, és az azoknak mintegy alárendelt (fokozottabb politikai töltöttségű) perintézmények átalakulásainak nyomon követésével ezért levezethetők a polgári perjog fejlődésének tendenciáira vonatkozó mélyebb következtetések. E funkciók megoszlása egyúttal a polgári perjogi rendszerek taxonómiai tagoláskor is jelentőséggel bír, ahogyan az a DAMAŠKA által felvetett modell szerint történhet, az igazságszolgáltatás és bírói szervezés hierarchikus vagy mellérendelő elvei, és az állam a polgári igazságszolgáltatás terén tapasztalható aktivizmusának szintje szerint.¹⁰¹⁰

¹⁰¹⁰ DAMAŠKA *i. m.* 188.

Vizsgáltuk továbbá – mint alkalmazható módszert – a *jogi transzplantok* nyomán követését, és azokat az egyes jogrendszerekbe bevezető lehetséges faktorokat, illetve az *összehasonlító jogtörténeti szemléletmódot* is, melyek az értekezés tartalmának kifejtése, és a következtetések levonása során jelentőséggel bírhatnak.

Két teljes perjogi rendszer átfogó összehasonlítása jócskán meghaladta volna értekezésünk kereteit, ezért a jogösszehasonlítás és szűkebben a perjogi jogösszehasonlítás eszköztárának segítségével törekedtünk elhatárolni *azon perintézményeket, melyek vizsgálata a legjobb eredményre vezetne*, nagymértékben támaszkodva VARGA István és GERBER polgári perjogi jogösszehasonlítással kapcsolatos következtetéseire és a polgári per absztrakt szerkezetére. Így kijelöltük azokat a kérdésköröket (a polgári per célja, elvei, az eljárás alanyai közötti szerepkörmegosztás; a perszerkezet; a keresetindítás és annak előfeltételei szabályozása; a felek és jogképviselőik szerepe a polgári perben; az ügyész szerepe; a mulasztás anyagi jogi joghatása; a bizonyítás szabályai; a tárgyalás szerkezete), melyek átalakulásainak a további elemzésünk során különös figyelmet szenteltünk.

Értekezésünk *III. fejezetében* feldolgoztuk a vizsgált történeti időszakot megelőző modern perjogi jogfejlődést az elemzésnek alávetett államokban, az első modern perjogi kodifikációk jellemzőinek megállapítására.

Értekezésünk *IV. fejezetében* a magyarországi és romániai polgári per szabályozásának átalakulásait vizsgáltuk az államszocializmus berendezkedésétől kezdődően a rendszerváltásig. Ebben az időszakban mind Magyarországon, mind pedig Romániában lezajlott az államszocialista hatalomátvétel. Ennek jelei a polgári per szabályozásában rövidesen érezhetővé váltak.

A magyarországi és részben (az első két szakaszra vonatkozóan) romániai perjogi fejlődésének általános sémája az államszocializmus alatt a PETRIK által meghatározott korszakolás szerint alakult: a perjogi jogrendszer átalakulása az önkényuralmi rendszerek berendezkedését közvetlenül követően nem számított prioritásnak („az áttérés időszaka”). Ezután, a bírói szervezet átalakulásának (az ülnökbírászkodás általánosodásának, a bíró és ügyész perbeli aktív szerepe kidomborításának) kapcsán, illetve azt közvetlenül megelőzően kezdődtek el a szocialista újra-kodifikációk („az alapintézmények kodifikációja”), melyek ezután, a magyar polgári per esetében fokozottabb önmozgást mutattak, különösen az 1960-as évekkel megkezdődő gazdasági átalakulások kapcsán, ezért ott bekövetkezhetett egyes perjogi alapintézmények reformja is.

Románia esetében az 1948-as perjogi újra-kodifikációt követően szembeűnő

novelláris változások az 1989-es fordulatig azonban már nem következtek be.

Az *ülnökrészevétel*, mely a bíróságok szakmai tevékenységének jogilag értelmezhetetlen gyakorlati tapasztalattal kiegészítését célozta a két tanulmányozott országban valamelyest hasonló pályát írt le, mely az 1940-es évek végével történő bevezetés, az 1960-as évek végéig tartó virágkor és az 1970-es évek elejével bekövetkező (Magyarországon lassúbb, Romániában látványos) hanyatlás időszakaival jellemezhető.

A *közvetlenség elvének* szocialista értelmezése ennél hosszabb életűnek bizonyult, a kötelező jogi képviselő esetének eltörlése után csupán az 1990-es évek folyamán kerültek (Magyarországon) ilyen esetek kodifikációra, a szakirodalom már az 1960-as évekkel észlelhető ezirányú nyomásgyakorlása ellenére.

A *polgári per szerkezetét* illetően, a közvetlenség és a bírói pervezetés erősödésének kapcsán meghonosításra került Magyarországon az egységes perszerkezet. Romániában ezzel párhuzamosan a per írásos előkészítése jelentőségét veszítette.

A tanulmányozott országok polgári perrendtartásainak szocialista alakulását jellemző módon, az 1940-es évek végével és az 1950-es években, mint modelladó jogrendszer, az OSzSzSzK polgári perjoga befolyásolta, egyrészt mint állandó szakirodalmi viszonyítási pont, másrészt mint a polgári per alapvető elveinek forrása. A Pp. elvi bevezető része eredetét erre vezethetjük vissza. A romániai Pejtk. ellenben nem rendelkezett elvi bevezető résszel, bár a korabeli szakirodalom a polgári per szocialista elveinek fellelhetőségét benne hangsúlyozta. E különbség magyarázata, hogy a polgári per alapvető elveit is informáló alkotmányozás Magyarországon a Pp. kodifikációját megelőzően, Romániában pedig azt követően következett be. Mindkét ország perjogának közös jellemzője, hogy újra-kodifikációjakor a szovjet-országi per jog befolyása a politikailag töltött alapvető elvekre korlátozódott.

A kodifikáció során és azt követően, a szocialista jogalkotók közös törekvése volt a polgári perútra tartozó jogviták számának csökkentése, különösen ami a közigazgatási aktusokkal szembeni jogvédelmet, és gazdálkodó társaságok közötti jogvitákat, és – Magyarországon esetén – a munkaügyeket illeti. Hasonlóan egységes törekvésnek tekinthető az igazságszolgáltatás a jogkeresőhöz közelebb álló fórumok előtt megvalósítása, az általános elsőfokú hatáskör a fórumrendszer legalsó fokára telepítése. Ugyanitt érdemes említést tenni a hanyag perben állás anyagi jogi szankcióinak (preklúzió, bírósági meghagyás) eltávolításáról, illetve a bíróság részére bírságotól való mentességének ezek helyettesítésére utóbbi megerősítéséről.

A szocialista időszakban a polgári perrendtartások (az értekezés bevezető

részében említett, EÖRSI által alkalmazott fogalommal) *adaptív* átalakulásainak első mozgatórugóját a bírósági szervezet átalakulásai képezték, mely a fórumrendszer lecsökkenésében és a perorvoslatok visszaszorulásában nyilvánult meg. Ugyanezen centralizáló tendencia megnyilvánulása volt mindkét országban a legfelsőbb bírói fórum jogegységesítő tevékenységének fokozása, ennek számára lehetővé téve, hogy alsóbb bíróságok előtt zajló ügyeket megoldásra önkényesen magához emeljen, és a Legfőbb Ügyész által gyakorolható rendkívüli perorvoslatok meghonosítása.

Az 1950-es évek második felével a két tanulmányozott jogrendszer között fokozottabb divergencia észlelhető: Magyarországon a II. Ppn. rendelkezéseivel megkezdődik az ügyészi szerepvállalás kereteinek a szovjet jogtól eltérő formában szabályozása, megtörténik a felek szerepének hangsúlyozása a bizonyítás előterjesztésében, és a bírói hivatalból bizonyítás szubszidiaritásának kijelentése. A perelőfeltételek esetén a „nyilvánvaló alaptalanság” politikai okokból bevezetett pergátló kifogásának eltávolítása szintén a (szocialista) törvényesség, ha nem is a jogállamiság irányába történő elmozdulásként értelmezendő.

Mindezt követően a III. Ppn. – mely a szakirodalomban részletesen megvitattott, egy évtizednél több ideig érlelődött – reformtörekvések eredménye, vízváltóként értelmezhető a magyar polgári perjogban. Egyrésztől kidolgozásában szovjet-orosz jogforrások, ideértve az 1961. évi össz-szövetségi Alapelvek, már nem játszottak szerepet. Másrészt a III. Ppn. progresszív intézkedései között számon tartható az ügyészi szerep a fél rendelkezési jogával összeegyeztetése (amennyiben harmadik személy jogséremlme nem tevődik fel), az ülnökrendszer visszaszorítása és a bírósági meghagyás visszavezetése a polgári perbe. Mind ezek az intézkedések a polgári per formalizmusát voltak hivatottak erősíteni, a felek perkoncentrációra szorítására, és a növekvő pertartam csökkentésére.

Az 1980-as évek során Magyarországon lezajlott kodifikációs törekvések, melyek sajnos a történelmi kontextus okán nem bizonyultak gyümölcsözőnek, a szakirodalom érdeklődését még a III. Ppn. kidolgozását megelőzőkben tapasztalt mértéknél is jobban kiváltották.

Értekezésünk *V. fejezetében* a vizsgált jogrendszerek átalakulását elemezzük a rendszerváltástól egészen a XXI. század második évtizedében megvalósult kodifikációkig. Az 1989-es rendszerváltásokat követően, mindkét tanulmányozott jogrendben megkezdődött a jogállamiság perjogi követelményeinek meghonosodása,

illetve meghonosítása. Ezt az időszakot elsősorban a polgári perjog korszakváltásos¹⁰¹¹ adaptációja jellemezte. Ebben az adaptációban, mindkét vizsgált jogrendszer esetén öt faktor bizonyult jelentősnek: a polgári perjog tisztességes eljárási követelményekhez való igazításának szükségszerűsége, a nemzeti hagyományokkal összeférhetetlen háromlépcsős fórumrendszer és a hozzá igazított perorvoslati rendszer e hagyományokkal összhangban átalakítása, az alkotmánybírósági judikatúra a polgári perjog vonatkozásában, illetve az igazságszolgáltatási rendszer egyes szintjein növekvő perterheltség és pertartam leküzdése.

Az értekezés – legrövidebb – *VI. fejezete* a magyarországi polgári perjog XXI. századi újra-kodifikációjának fő célkitűzéseit és kiváltó okait részletezi. Ebben megállapítjuk, hogy Magyarország esetében újra az alkotmányozás szerepel a kodifikáció kiváltó okai között, melynek célja az egyén felelősségteljes magatartása elvének átvezetése a polgári perbe. Románia esetén a kodifikációt elsősorban az EU Együttműködési és Ellenőrzési Mechanizmusának keretein belül megvalósuló felügyelet idézi elő. Míg a magyarországi kodifikáció hirdetetlen jogösszehasonlítás eredménye, addig a romániai esetén ilyen műveletről a jogalkotó nem tesz említést annak indokolásában.

A kodifikáció terén megállapítjuk, hogy az Úpp. koncepciójában meghatározott irányvonalaknak megfelelően a jogalkotó nem törekedett a magyar perjog gyökeres, átalakítására, sem pedig idegen perjogi minták meghonosítására a kodifikációval, ellenben a szakirodalomban ezt megelőzően és ennek során felvetődött egyes megoldásokat (különösképpen az osztott perszerkezet meghonosítását), a perhatékonyság „rendszerszintű” elérésére a perjogi normák összességén átvezeti.

Értekezésünk *VII. fejezetében* a hatályos magyarországi és romániai polgári per alapvető elveinek összehasonlítását valósítottuk meg, kitekintéssel a 2016. évi CXXX. tv. (Úpp.) normáira is.

Kimutatjuk, hogy a *rendelkezési elv* tekintetében ennek értelem tartalma tartósan eltér a romániai és magyarországi jogrendszerek között. A *tárgyalási elv* esetében, ez a magyarországi perjogban különös jelentőségre tett szert, a felekre hárítva a peranyag szolgáltatásával kapcsolatos teendőket, és a bíróságot a hivatalból bizonyítás és igazságkeresés terhe alól mentesítve. Romániában e folyamat sem zajlott le a legújabb kori polgári perjogi kodifikáció során. Végezetül, Romániában a polgári per alapvető

¹⁰¹¹ EÖRSI *i. m.* 394–395.

elveinek az 134/2010. sz. tv. (Úpejtk). kodifikációja során szentelt külön bevezető rész komoly hangsúlyt fektet a polgári per időhatékonyságának szavatolására, előírva annak optimális időn belől való lezárását, és a perben résztvevők erre törekedését. Mindazonáltal az ilyen alapvető előírások, melyek a polgári per szerkezetét nem érintik, közvetlenül nem segítik elő a hatékony pervitelt.

Kimutattuk, hogy az Úpp. és az Úpejtk. alapvető katalógusa érdemben eltér egymástól: előbbi a polgári per jellemző alapvető elveit, utóbbi a polgári per alkotmányos és az EJEE tartalmából kiolvasható alapvető elveit is tartalmazza.

Értekezésünk utolsó részében, annak *VIII. fejezetével kezdődően* a magyarországi és romániai polgári per jog egyes intézményeinek összehasonlítására térünk.

A polgári per alanyainak jogállására vonatkozó vizsgálódásból láthatóan megállapítjuk, hogy a per felei és a perbeli legitimáció szabályozásának terén a magyarországi és a romániai polgári per jog különös eltérést nem mutat, sem jelenlegi sem múltbeli illetve várhatóan jövőbeli formájában. A beavatkozás terén, az Úpp. nem teljes mértékben vitte keresztül, a szakirodalomban és koncepciójában felvetődött szabályozási prioritásokat. A magyarországi és romániai per jogok fő eltérése a beavatkozás terén (a főbeavatkozás lehetősége a romániai rendszerben és ennek kizártsága a magyarországi) a jövőben sem mutat eltérést.

A pertársaság kérdésében a magyarországi rendszerben a pertársak függetlenségére illetve függőségére vonatkozó szabályaiban, és a pertársak függőségének joghatásában változás nem észlelhető, bár az alperesként perben álló egyes személyek számára, az Úpp. lehetővé tenné a felpereshez való csatlakozás lehetőségét, a bíróság jóváhagyásának alávetve, mely a romániai per jogban nem ismert.

Az ügyész perbeli pozíciója szempontjából, a romániai per jog már rendszerezési szempontú módosítást fogantatosított annak perben állása vonatkozásában, a feleket szabályozó szövegrész helyett különállóan elhelyezve a rá vonatkozó normákat. Ennek ellenére (az alkotmányos háttér változatlansága okán) az ügyész perbeli jogai a továbbiakban is fennmaradnak, bár kifejezett szabályozásra kerül, hogy a fél rendelkezési jogát annak minden formájában, tiszteletben, kell tartani. Az Úpp. az ügyész perbeli szerepét szintén a hatályostól eltérő szöveghelyen, a támogató szabályozása után helyezné el, ezzel jelölve annak a polgári eljárás 'főszereplői' sorából eltávolítását, közérdekű keresetindításának szabályozása számára külön fejezetet biztosítva. Az e téren tapasztalható perfejlődési konvergenciából megállapítható: a politikai környezet változása folytán az ügyész szimbolikus polgári perbeli pozíciója is átalakult.

A felek képviseletére vonatkozó normákat értekezésünk IX. fejezetében vizsgáltuk. Megállapítottuk, hogy a képviselet terén, a magyarországi polgári perjog hatályos normáiban megszabott széles képviselői kört az Úpp. szabályozása leszűkítené. A „valódi ügyvédkényszer” megvalósítására törekedve, a kötelező jogi képviselet jelenlegi bonyolult szabályozását egyszerűsítve, ezt a törvényszéki belépési szintű perek esetében írná elő. Szigorodnának a képviselet elmaradásának szabályai is.

A romániai perjog újra-kodifikációja alkalmával, a jogi képviselő pozíciója e rendszerben is tágult, bevezetésre került a kötelező jogi képviselet a másodfolyamodású kasszációs perorvoslat (felfolyamodás) gyakorlásakor, melyet azonban a jogi szakirodalomban megfogalmazódott véleményekkel ellentétben Románia Alkotmánybírósága alkotmányellenesnek nyilvánított, jelezve, a romániai perjog nem készült fel a tulajdonképpen kötelező jogi képviselet újbóli meghonosítására.

Értekezésünk X. fejezetében a polgári per során a bíróság és a felek eljárási cselekményeit általánosságban vizsgáltuk. Kiemelten elemeztük a keresetindítás módját és a kereset(levél) formai és tartalmi kellékeivel kapcsolatos újonnan megfogalmazott elvárásokat az Úpp. és Úpejtk. rendszerében. Megállapítottuk, hogy a kereset, mint perfelvételi irat különös jelentőséggel bír az új perjogi kodifikációk szempontjából: ennek formai és tartalmi kellékei magasabb elvárási szintnek kell megfeleljenek, és a kereseti kérelem szubsztanciálására is alkalmasnak kell lenniük. A tárgyalás bírói előkészítése terén kimutattuk, hogy a korábbi status quo-hoz képest mindkét vizsgált perjogi rendszer elmozdult, vagy e téren elmozdulás várható. Egyrésztől mindkét perjogi rendszer fejlődési tendenciája a keresetlevél tüzetes ellenőrzése, ennek visszautasítása (a romániai rendszerben semmissé nyilvánítása) amennyiben nem felel meg a perjogi kódexekben újítként különösen szabatosan előírt formai és tartalmi követelményeknek, ideértve mindkét perjogi rendszerben (bár a romániaiában, az aktív bírói szerep következtében kevésbé jelentős módon) a kereseti kérelem szubsztanciálását is, az érvényesíteni kívánt jog, a kereset jogalapja megjelölésével. Szintén közös tendenciának tekinthető a polgári per írásos előkészítésére fektetett hangsúly, mely mindkét esetben a keresetlevél formai és tartalmi elemeinek vizsgálatát követően veszi kezdetét, miután az esetleges hiánypótlás lehetőségét az érdekelt fél kimerítette. Közös tendencia az írásos eljárás során érvényesülő preklúzió is, mely az előzetes levelezés során nem indítványozott bizonyítás, és az ott fel nem hívott kifogások esetére főszabály szerint ezek későbbi indítványozását kizárja. A magyarországi perjogban ráadásul az első tárgyalás elmulasztásának jogkövetkezménye, az Úpp. értelmében, áttepülne a formailag és tartalmilag törvényes

ellenkérelem előterjesztésének elmulasztására, ezzel is formalizálva az írásbeli eljárást.

A polgári per szerkezetének átalakulásait, a perelőfeltételek rendszerét és a tárgyalás előkészítését értekezésünk *XI. fejezetében* vizsgáltuk. A perelőfeltételek terén, az elemzett perjogi rendszerek hagyományos megoldásai jobban kiütköznek. Véleményünk szerint az osztott perszerkezet bevezetésének kontextusában kevésbé szerencsés módon, a magyarországi jogalkotó megőrizte a perelőfeltételek tárgyaláson kívül vizsgálatának rendszerét, még az Úpp. várható szabályozása kereteiben is. A romániai polgári perben a keresetlevél formai kellékeinek vizsgálata kivételével, a perelőfeltételek szóbeli kontradiktórus eljárásban, a tárgyalás során kerülnek elemzésre.

A tárgyalás szerkezete és vezetése szempontjából, megállapítjuk, hogy mindkét vizsgált perjogi rendszer az osztott perszerkezet irányába mutat elmozdulást.

Az Úpp. rendszerében ez a tendencia hangsúlyosan megmutatkozik, mivel a felek állításait és a szükséges bizonyítást főszabály szerint a perfelvételi tárgyalás során rögzítenék.

Az Úpejtk. esetében a ‘percezúra’ két helyen is jelentkezik: egyrészt a tárgyalási szak megkezdése előtt (vagy ha előzetes levélváltás nem kötelező, az első tárgyalási határnap során), az állítási szak, és a bizonyítás indítványozásának lehetősége főszabály szerint a felek számára lezárul és csupán a bíróság lesz jogosult a továbbiakban bizonyítás felvételét indítványozni. A második cezúra a (2018-tól várhatóan zárt) tárgyaláson történő bizonyításfelvétel után következik, ugyanis a bizonyítási szak lezárását követően veheti csak kezdetét a felek érdemi szóváltása.

Az értekezés *XII. fejezetében* a tárgyalás vezetését és a pervezetést vizsgáltuk. Ami a tárgyalás vezetését illeti, a magyar perjogban újításként az anyagi pervezetés is meghonosításra kerülne (bár ez a magyarországi bírói gyakorlatnak jelenleg is része). Romániában ezt az aktív bírói szerepvállalás szükségtelessé teszi. Ennek folyamán a bíróság a feleket nyilatkozattételre hívhatja fel, a tárgyalás során az ügy jogi és tényállási aspektusait velük megvitathatja, akár további bizonyítás szükségszerűségét is nyilvánvalóvá teheti számukra.

A bíró aktív szerepének hiányát a per kivizsgálásában, a joghagyományokhoz hűség megőrzéséért a magyar jogalkotó két (e szerepet ismerő jogrendszerek esetében indokolatlan) perintézmény – az állítási és a bizonyítási szükséghelyzet – bevezetésével kívánja orvosolni. Ezek információs aszimmetria esetén lehetővé tennék az ellenféllel szemben a csak utóbbi által ismerhető, és a lojális pervitellel összeférhetetlen módon nem közölt tényállítások, az általa rendelkezésre nem bocsátott bizonyító eszközök valónak

tekintését.

Értekezésünk téziseit megelőző utolsó, *XIII. fejezetében* a magyarországi és romániai polgári perjog bizonyításra vonatkozó szabályait összegeztük. A bizonyítás szabályainak terén megállapítható, hogy a magyarországi jogalkotó az Úpp. kodifikációjakor ezeket érdemben nem módosította, csupán abban a mértékben mely az osztott perszerkezet által szükséges, a bizonyítás utólagos indítványozásának lehetővé tétele szabályozásával, a perfelvételi szak lezárása után, melynek lehetséges esetei magasfokú hasonlóságot mutatnak az utólagos bizonyítás romániai szabályozásából ismert esetekkel. A bizonyítási szükséghelyzet bevezetése a szakirodalomban megfogalmazott paramétereknek megfelelően történt meg az Úpp. szerkezetébe, ahogyan a törvényellenesen szerzett bizonyítási eszközök viszonyosság elve alapján szabályozása is. A romániai polgári perjogban egyik ilyen normára sem találunk analóg példát, a bizonyítási szükséghelyzet esetében annak okán, hogy erre nem mutatkozott igény, a jogszerűtlen bizonyítási eszközök esetében pedig a kifejezett és kógens tilalom jogalkotói megoldásának okán a tárgyi bizonyító eszközök esetén.

XIV.2. Az értekezés új tudományos eredményei

XIV.2.1. A tudományos eredmények összefoglalása

Erre vonatkozó külön hipotézis nélkül mi is igazoltuk, hogy a polgári perjogban alkalmazható jogösszehasonlító módszerek terén két perjogi rendszer összehasonlítása lehetséges a polgári per absztrakt céljának és funkcióinak *tertium comparationis*-ként használatával. Igazoltuk továbbá, hogy egyes perintézmények összehasonlítása, a polgári per univerzálisnak is mondható szerkezetéből adódóan lehetséges, és e célból konkrét összehasonlítandó perintézmények katalógusát izoláltuk.

Az értekezés hipotéziseinek vonatkozásában a következő megállapításokat tesszük:

Az I. hipotézis vonatkozásában

A polgári perjog történetét szemlélve Magyarországon és Romániában, megállapítottuk, hogy mindkét ország esetében a perjogi normák modernizációja a XIX. század utolsó harmadában következett be. E folyamat Magyarországon több lépésben, különböző perjogi modelleket szem előtt tartó kísérletezgetéssel zajlott le, és az elsősorban osztrák illetve német ihletésű, a *szociális polgári pert* érvényre juttató 1911. évi I. tc. elfogadásában kulminálódott, mely több évtizednyi jogalkotói és szakirodalmi

munka eredménye. Romániában a modern polgári perjog kifejlődése a Duna-menti fejedelemségek egyesülésének kísérőjelensége volt, a 'gyorstalpaló' perjogi kodifikáció módszerével, különösen a francia ihletésű – liberális – polgári per szem előtt tartásával zajlott, és a magyarországi normához képest fokozott instabilitást mutatott. Már a XIX. század folyamán számos módosítást megélt, a XX. század első évtizedeiben pedig egysége a módosító – elsősorban pergyorsításra irányuló – törvények soksága miatt megbomlott. E korszakban mindkét vizsgált perjogi rendszert az elsőfolyamodású bíróságok a fórumrendszerben elfoglalt helye szerinti differenciált eljárás jellemezte. Magyarországon az 1911. évi I. tc. nyomán meghonosításra került az osztott perszerkezet, míg Romániában ennek bevezetésére nem került sor, bár az írásos perelőkészítés ehhez hasonlítható.

A II. hipotézis vonatkozásában

Romániában már a népi demokratikus elvekre alapozott – bár a korábbi perjogi szabályozást leginkább egységesítő, és csupán a fokozott politikai tartalmú normák esetén újítást hozó – polgári perjogi újra-kodifikáció zajlott le 1948-ban, még a szocialista alkotmányozást megelőzően. Magyarországon e kodifikációs folyamat 1952-ben zárult le, az 1949. évi Alkotmány átalakult felfogásának szellemében.

A polgári perjog újra-kodifikációját előidéző faktorok között Magyarországon a bírói szervezet átalakulása különös jelentőséggel bírt, a rendes polgári perben testidegen ülnökbíráskodás bevezetésével, míg Romániában ez a perjogi kodifikációkor még nem érvényesült. A Polgári eljárásjogi törvénykönyv megalkotását elsősorban a fórumrendszer különböző szintjein zajló eljárást szabályozó jogforrások egységesítése indokolta, a bírói szervezet átalakulása ennek első novelláját befolyásolta.

Mindkét állam esetén az újra-kodifikáció a *megváltoztatva megőrzés modelljét* követte a politikailag töltött perintézmények átalakításával (objektív igazság felderítésének per célja, hivatalból eljárás erősödése, ügyvédkényszer eltörlése stb.) a polgári per technikai szabályozásának nagymértékben érintetlenül hagyásával, vagy marginális jobbításával, egységesítésével és letisztázásával. Árnyalva az általános vélekedést miszerint a perjogok politikai tartalommal feltöltése, szovjet mintára a már-már kultikus jelentőségű alapvető elvek útján zajlott le, igazoljuk, hogy a romániai Pejtk. esetén, mely kifejezett alapelvei katalógust nem tartalmazott, ez nem teljesen helytálló. Véleményünk szerint ennek oka, hogy a romániai perjogi kodifikáció az alkotmányozás előtt zajlott le. Az alkotmányos perjog szocialista elvei különálló alapelvei fejezetben nem

kerültek be ennek tartalmába, mert katalógusuk a kodifikációkor még nem rögzült.

A bíró számára a per feletti teljes felügyeletet – ideértve a hivatalból bizonyítás lehetőségét is – biztosító, a bírászkodás folyamán az osztályelméletet is alkalmazni rendelő korabeli politikai állásfoglalások, egybekötve a hierarchikus bírói szervezettel és a per folyamatának (még szigorúbb hierarchiába tömörített) ügyészi felügyeletével, a polgári perben az aktivista állam és hierarchikus szervezési modell kettősségét valósították meg. Ezzel a felek perben játszott szerepe csökkent, és az igazságszolgáltatási funkcióval szemben előtérbe került a polgári per politika-érvényesítő funkciója, mely a felek passzivitását is magával vonta.

Igaz, hogy e korszakot rendszerszintű jogi transzplantok nem jellemezték, de az is, hogy a polgári per alapvető elvei és az ügyész perbeli szerepe a szovjet-orosz perjogból Magyarországon átemelésre kerültek. Romániában ezzel szemben ilyen jellegű transzplantáció a perjog 1948-as kodifikációjakor nem tapasztalható, csak ezután.

A III. hipotézis vonatkozásában

A jogállami átállás során a magyarországi és romániai perjogi rendszer különböző utakat választott. Magyarországon a perjog legjelentősebb reformjainak irányát a 8/1990.(IV.23.) AB határozat adta meg, az önrendelkezési jogra hivatkozással. A jogalkotó ennek egyre hangsúlyosabb érvényre juttatását követte a polgári perben.

Romániában a polgári per alapvető elveinek és céljának átalakulása, ezzel szemben egészen a 2013-as perjogi újra-kodifikáció lezárásáig nem került napirendre. A polgári perjog alkotmányos kereteinek átalakulása folytán itt legelőször az igazságszolgáltatási szervezet átalakítása történt meg, a kétszintű perorvoslat visszavezetésével. Az első perjogi reformhullámot megvalósító 59/1993. sz. tv. az ügyész szerepét a polgári perben korlátozni törekedett, de Románia Alkotmánybírósága e törekvést meggátolta.

A perjogi kodifikációk 2010-zel megkezdődő koráig mindkét vizsgált állam perjoga a rendszerváltástól kezdődően átalakulást élt meg. Míg Magyarország esetén a polgári per célja, és ennek függvényében a bíróság és a felek közötti hatalommegosztás terén komoly visszarendeződés volt tapasztalható, addig Románia esetén a felek aktivitásának fokozására tett jogalkotói kísérletek mellett e hatalommegosztás változatlan maradt, a bíróság a továbbiakban is per minden aspektusa felderítésére törekvő entitásként tűnt fel. Így Romániában a bíróság megőrizte az aktivista állam által ráruházott szerepet, míg Magyarországon a bíróság szerepe a polgári perben átalakult, a

polgári per vitamegoldó funkcióját a politika-érvényesítő funkció (anyagi igazság kifürkészése, harmadik személyek védelme) rovására kiterjesztve.

A rendszerváltásoktól az újra-kodifikációig bekövetkező jogrendszeri változásokban jelentős külföldi befolyás egyik állam jogalkotását sem jellemezte a tulajdonképpeni polgári per tekintetében, az európai integrációval járó egyes jogharmonizációs lépések kivételével, bár a romániai perjogi kodifikáció előidézésében az Együttműködési és Ellenőrzési Mechanizmus kereteiben zajló monitoring folyamata szerepet játszott.

A IV. hipotézis vonatkozásában

Kutatásunk negyedik hipotézise kapcsán jelöljük, hogy valóban nem sikerült korrelációt kimutatni a romániai perjogi kodifikáció eredményei és külföldi mintaadó normák között, sem annak jogalkotói indokolásában, sem pedig megoldási modelljeiben, melyek építenek a nemzeti perjogi hagyományokra. A magyarországi perjogi kodifikáció esetén ellenben fokozottan észlelhető a történelmi minták hatása, különösen a percezúra perintézményének kapcsán, melynek modern átértelmezése mellett történelmi pedigréje is hangzatosan szerepelt az Úpp. jogalkotói indokolásában, akár csak a hasonló rendszert alkalmazó számos külföldi példa tételes felsorolása. Megállapítható továbbá, hogy a perfelvételi szak hangsúlyos jelnetőséggel bír mind a magyarországi, mind pedig a romániai polgári perben, és ennek eredményeként mindkét rendszer hangsúlyt fektet a felek felelősségének növelésére a peranyagszolgáltatás terén.

XIV.3. A kutatás eredményeinek hasznosítása

A fentebbi kutatási eredmények elsősorban az összehasonlító jogtörténet ismeretanyagának gyarapítása szempontjából hasznosíthatók. Értekezésünk ismereteink szerint először dolgozta fel magyar nyelven a romániai perjog történetét. Kimutattuk, hogy a perintézmények átalakulásai során akár két teljesen eltérő mintázat alapján kialakult perjogi rezsím esetén is észlelhetők konvergens (és természetesen divergens) közös fejlődési jelenségek. Kimutattuk továbbá, hogy különböző jogalkotókat azonos történelmi időszakokban nem csupán a politikai fiat, vagy az ‘erőltetett’ jogharmonizáció, hanem a polgári per absztrakt funkciójának megvalósításakor megnyilvánuló nemzeti hagyományok, korábbi kodifikációk, és a megváltoztatva megőrzés transzcendensnek tűnő erői is befolyásolják.

Reflektálva a DAMAŠKA strukturalista modelljét ért kritikákra megállapíthatjuk, hogy legalább is a két vizsgált jogrendszerben beigazolódik: a romániai polgári per

hierarchikus ideál szerint szerveződő igazságszolgáltatási rendszere, egy aktivista államban, ahol a per célja elsődlegesen politikák érvényesítése, inkvizitórius jelleget ölt. Ezzel szemben a magyarországi polgári per a felek egyéni szabadságát és felelősségét középpontba állító rendszere a jogvita megoldásának elsődleges funkciójával inkább az akkuzatórius ideál felé tart.

Végezetül megjegyezzük, hogy GILLES prognózisai a polgári per várható fejlődéséről jelen értekezés fényében vizsgálhatók. Helyesen látta, hogy a tárgyaláselőkészítés és perkoncentráció valóban nagyobb hangsúllyal rendelkezik az újabb perjogi kodifikációkban, és az elsőfokú eljárás perérték szerinti differenciálódása valóban újra divatossá válik. Vizsgálódásunk a román perjog terén a polgári per alkotmányos elveinek áttelepülését is igazolni látszik a perjogi kódex szövegébe (bár ezt a magyarországi példa cáfolja).

XIV.4. A jelöltnek az értekezés témájában született publikációinak listája

DEBRECENI EGYETEM
EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR

Nyilvántartási szám: DEENK/22/2017.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Székely János
Neptun kód: ITYMOG
Doktori Iskola: Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10021233

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Folyóiratcikkek, tanulmányok (8)

1. **Székely, J.:** A kötelező jogi képviselet és alkotmányossága Magyarország és Románia polgári perjogában.
Jogtudományi Közöny 6, 311-318, 2016. ISSN: 0021-7166.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: A
2. Molnár, J., **Székely, J.:** The Order for Payment Procedure in Romanian and Hungarian Law of Civil Procedure.
Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Iurisprudentia 4, 112-130, 2016. ISSN: 1220-045X.
3. **Székely, J.:** A szocialista polgári per egyes jellemzői, kialakulása és fejlődése Magyarországon és Romániában 1945-től a rendszerváltásig.
In: Kolosváry Bálint emlékkötet. Szerk.: Veress Emőd, Erdélyi Református Egyházkerület; Sapientia EMTE - Kolosváry Bálint Jogtudományi Kutatóközpont, Kolozsvár, 265-284, 2015.
ISBN: 9789737971906
4. **Székely, J.:** A határon átnyúló jogviták esetén alkalmazandó költségmentességi szabályok magyarországi érvényesülése a Tanács 2003/8/EK irányelve és az Európai Bíróság gyakorlata tükrében.
In: Az Európai Unió új és megújuló jogforrásainak szerepe a magyar magánjog fejlesztésében. Szerk.: Harsági Viktória, Raffai Katalin, Suri Noémi, Pázmány Press, Budapest, 207-219, 2014. ISBN: 9789633081952
5. **Székely, J.:** A perorvoslatok rendszerének átalakulásában és lehetséges tendenciák egyes európai államok polgári eljárásjogában.
Erdélyi Múzeum 76 (4), 240-254, 2014. ISSN: 1453-0969.
6. **Székely, J.:** Az új romániai Pejtk. Újításai és azok hatása az ügyvédi munkára.
Ügyvédek Lapja 4, 33-35, 2014. ISSN: 1216-9102.

Cím: 4032 Debrecen, Egyetem tér 1. ☐ Postacím: 4010 Debrecen, Pf. 39. ☐ Tel.: (52) 410-443
E-mail: publikaciok@lib.unideb.hu ☐ Honlap: www.lib.unideb.hu

7. **Székely, J.:** Egyes, az igazságszolgáltatás megvalósítása ellen irányuló bűncselekmények szabályozása Románia új büntető törvénykönyvében - tekintettel felvetődésük lehetőségére a polgári perben.
Acta Universitatis Sapientiae. Legal Studies 3 (2), 193-213, 2014. ISSN: 2286-0940.
8. **Székely, J.:** Újítások a bizonyítási eljárás terén Románia új Polgári eljárásjogi törvénykönyve rendelkezéseinek fényében.
In: Új jogalkotási perspektívák és tendenciák Magyarországon és az Európai Unióban.
Szerk.: Harsági Viktória, Raffai Katalin, Suri Noémi, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Budapest, 291-303, 2014. ISBN: 9789633081716

További közlemények

Folyóiratcikkek, tanulmányok (6)

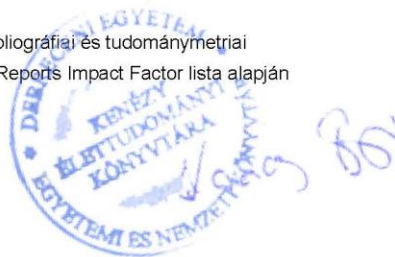
9. **Székely, J.**, Sztranyiczki, S.: Az ingatlan jelzálog szabályozásának újdonságai Románia új Polgári törvénykönyvében.
In: A tulajdonátruházás összehasonlító kereskedelmi és üzleti jogi kérdései. Szerk.: Erik Štenpien, Miskolczi Bodnár Péter, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 116-130, 2015. ISBN: 9789639808645
10. **Székely, J.**: A perelőfeltételek szabályozásának jelene és jövője Románia és Magyarország polgári eljárásjogában.
Profectus in Litteris 6, 251-258, 2014. ISSN: 2062-1469.
11. **Székely, J.**: Developmental Similarities of Appeals Procedures in Several European Jurisdictions.
In: Tavaszai Szél konferenciakötet. Szerk.: Csiszár Imre, Kórmíves Péter Miklós, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Debrecen, 276-282, 2014. ISBN: 9789638956064
12. **Székely, J.**: Szemelvények a romániai polgári perjogi kodifikáció főbb intézményi újításaiból.
Profectus in Litteris 5, 317-323, 2013. ISSN: 2062-1469.
13. **Székely, J.**: Pár gondolat a dologi jogok szabályzásáról Románia új Polgári törvénykönyvében, különös figyelemmel a tulajdonjog terén bekövetkező változásokra.
Scientia Iuris Magyar-Román Jogtudományi Közlöny 3-4, 25-42, 2011. ISSN: 2069-9301.
14. **Székely, J.**: A védzáradékok természete és működése.
Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny 2, 49-54, 2007. ISSN: 1583-7335.

MTA Állam- és Jogtudományi Bizottsága irányelvei szerint:

„A” kategóriás folyóiratban megjelent publikációk: **1**, melyek közül az értekezés alapjául szolgál: **1**

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudománymetriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2017.02.09.

MELLÉKLETEK

I. Melléklet – A felhasznált romániai jogszabályok általános jegyzéke

<i>Év</i>	<i>Jogszabály száma</i>	<i>Jogszabály típusa</i>	<i>Kihirdetés helye¹⁰¹²</i>	<i>Jogszabály magyar nyelvű címe</i>
1861	-	tv.	MO 18/24.01.1861.	1861. évi Törvény a Semmitő- és Ítélszék létrehozásáról
1865	-	tv.	MO 200/11.09.1865.	Románia 1865. évi Polgári eljárásjogi törvénykönyve
1900	-	tv.	MO 281/15.03.1900.	1900. évi Törvény az 1865. évi Polgári eljárásjogi törvénykönyv módosításáról
1907	-	tv.	MO 30.12.1907.	1907. évi Törvény a járásbírókokról
1925	-	tv.	MO 108/19.05.1925.	1925. május 19-i Törvény a tárgyalások felgyorsításáról
1929	97/1929.	tv.	MO 150/11.07.1929.	97/1929 sz. Törvény az 1925. május 19-i törvény módosítására, egyes polgári és kereskedelmi eljárásjogi rendelkezések egységesítésére, a törvényszékek és ítélőtáblák előtti a tárgyalások megkönnyítésére és felgyorsítására, valamint a bíróságok hatáskörének egységesítésére vonatkozóan
1943	389/1943.	tv.	MO 142/22.06.1943.	389/1943. sz. Törvény az Ókirályság polgári és kereskedelmi jogának kiterjesztéséről a Kárpátokon túli Romániára
1943	394/1943.	tv.	MO 143/23.06.1943.	394/1943. sz. Törvény a polgári és kereskedelmi ügyek tárgyalásának felgyorsításáról
1948	18/1948.	tv.	MO 35/12.02.1948.	1948. évi 18. sz. Törvény a Polgári eljárásjogi törvénykönyv módosításáról

¹⁰¹² A kihirdetés forrását rövidítve adjuk közre. A MO rövidítés Románia Hivatalos Közlönyére (Monitorul Oficial), a BO rövidítés Románia Hivatalos Értesítőjére (Buletinul Oficial) vonatkozik.

1948	-	-	MO 45/24.02.1948.	Románia 1865. évi Polgári eljárásjogi törvénykönyve - újra kihirdetve [a módosítások egységes szerkezetbe foglalásával]
1990	21/1990.	tv.	MO 113/1990.	A közigazgatási peres eljárásról szóló törvény
1992	94/1992.	tv.	MO 197/13.08.1992.	Törvény a bírói szervezésről
1992	92/1992.	tv.	MO 259/30.09.1997. (újra-közzététel)	A bírói szervezésről szóló törvény
1992	94/1992.	tv.	MO 238/2014. (újra-közzététel)	A Számvevőszék szervezéséről és működéséről szóló törvény
1995	51/1995.	tv.	MO 98/2011. (újra-közzététel)	Az ügyvédi hivatás szervezéséről és gyakorlásáról szóló törvény
1997	142/1997.	tv.	MO 170/1997.	A 92/1992. sz. bírói szervezésre vonatkozó törvény módosításáról
2001	10/2001.	tv.	MO 798/2005. (újra-közzététel)	Az 1945. március 6. – 1989 december 22. időszakban visszaélően átvett ingatlanok jogállásáról
2002	585/2002.	Korm. határozat	MO 485/2002.	A minősített adatok romániai védelmére vonatkozó nemzeti szabványok jóváhagyásáról
2003	514/2003.	tv.	MO 867/2003.	A jogtanácsosi hivatás szervezéséről és gyakorlásáról szóló törvény
2004	304/2004.	tv.	MO 827/2005. (újra-közzététel)	A bírói szervezetről
2005	71/2005.	tv.	MO 300/2005.	A 124/2004. sz. – a 303/2004. sz. a magisztrátusok jogállására vonatkozó és a 304/2004. sz. a bírói szervezésre vonatkozó – törvények módosításáról
2007	1527/2007.	Korm. r.	MO 889/2007.	A Polgári eljárásjogi törvénykönyv előzetes téziseinek jóváhagyásáról
2010	134/2010.	tv.	MO 247/10.04.2010. (újra-közzététel)	Románia Polgári eljárásjogi törvénykönyve (újra-közzététel)

II. Melléklet – A Polgári eljárásjogi törvénykönyv módosításainak jegyzéke

Módosítás éve	Módosítás száma és jogforrás-típusa	Közzététel helye	Módosítás tartalmának rövid összefoglalása
(1948-1990)			
1948	18/1948. sz. tv.	MO 35/1948.	A RPejtk. első három könyvét hatályon kívül helyező és azokat új normaszöveggel helyettesítő törvény.
1948	Polgári eljárásjogi törvénykönyv	MO 45/1948.	A Polgári eljárásjogi törvénykönyv (Pejtk.) egységes keretbe foglalt szövegének újra közzétett formája (hatályban 1948. március 1-től).
1948	204/1948. sz. r.	MO 190/1948.	A Pejtk. módosításáról és kihirdetéséről szóló rendelet, az idézés és iratközlés szabályainak módosításával.
1948	422/1948. sz. r.	MO 304bis/1948.	A Pejtk. 722. cikk módosítása, az iratközlés ingyenessé tételére.
1949	8/1949. sz. tv.	MO 1/1949.	A 75. cikk 1. pontját (az illetékmentesség formájában nyújtható jogsegély lehetősége) hatályon kívül helyező rendelet.
1949	132/1949. sz. r.	BO 15/1949.	A bírói szervezésről szóló rendelet. Bevezeti az általános ülnökbíráskodást minden bíróság előtt a Semmitőszék kivételével, és a kiigazítási perorvoslatot (27. cikk); kivezeti a törvényérdekű perorvoslatot (Pejtk. 329. cikk), mely jogegységi határozat kimondásának érdekében volt gyakorolható.
1949	185/1949. sz. r.	BO 25/1949.	Összhangba hozza a Pejtk. perbeli cselekvőképességre vonatkozó rendelkezéseit a 18. életév betöltésével és a házasság útján elnyert nagykorúsítás szabályaival.
1950	205/1950. sz. r.	BO 68/1950.	Az 1864. évi romániai Polgári törvénykönyv (RPTk.) módosítása, perjogi hatással, mely a perbeli elismerésnek tulajdonított abszolút bizonyító erőt, és az esküt, mint az RPTk. rendelkezéseiben előírt bizonyítási eszközt, eltörli.
1950	208/1950. sz. r.	BO 68/1950.	Eltörli az eskü felvételének perjogi szabályait, egyszerűsíti az ismeretlen lakhelyű személyek idézését, lehetővé teszi a szóbeli keresetindítást minden járásbíró-ság-típus előtt, és lehetővé teszi a kasszációs perorvoslat indokainak hivatalból felhívását.
1952	5/1952. sz. tv.	BO 31/1952.	Bírói szervezési törvény.
1952	132/1952. sz. r.	BO 31/1952.	A Pejtk. I. novellája. Megvalósítja a korrelációt az azonos évi bírói szervezési

<i>Módosítás éve</i>	<i>Módosítás száma és jogforrás-típusa</i>	<i>Közzététel helye</i>	<i>Módosítás összefoglalása</i>	<i>tartalmának rövid</i>
			törvényben meghatározott háromszintes igazságszolgáltatási rendszerrel. Eltörli a fellebbezést, módosítja a kasszációs perorvoslatot, kiterjesztve a hivatalból történő kivizsgálást és csökkentve a kasszációs indokok számát. Bevezeti a felügyeleti perorvoslat intézményét a perrendbe. Eltörli a különleges kelfolyamodásokat. Bevezeti a panasz jogorvoslati intézményét közigazgatási aktusokkal szemben. Újra-osztályozza a bírói határozatokat. Lehetővé teszi az ügyelvonást felsőbb bíróságok által az alsóbb bíróságoktól.	
1952	396/1952. sz. r.	BO 5/1953.	A 132/1952. sz. r. hatálybaléptetési intézkedéseinek módosítása (a határozatok azon perorvoslatoknak alávetésére, melyek hatályban voltak meghozataluk időpontjában).	
1955	228/1955. sz. r.	BO 16/1955.	Az idézési eljárás módosítása: ügygondnok kinevezése elhunyt személy idézése esetén.	
1957	471/1957. sz. r.	BO 26/1957.	A <i>Pejtk. II. novellája</i> . A kasszációs perorvoslat módosításaként, új főszabályt vezet be miszerint a másodfolyamodású bíróság maga kell az ügyet újra tárgyalja a kasszációt követően, és csak kivételesen utalhatja vissza azt újratárgyalás végett. Kivezeti az ügyelvonást. Átnevezi a kiigazítási perorvoslatot felügyeleti perorvoslatra.	
1958	470/1958. sz. r.	BO 38/1958.	A Legfelsőbb Törvényszék elnökétől megvonja a felügyeleti perorvoslat indítványozásának jogát, ezt csak Legfőbb Ügyész számára fenntartva, és polgári ügyekben 1 éves határidőhöz kötve.	
1959	38/1959. sz. r.	BO 5/1959.	Kiterjeszti az ügyész jogait a polgári perben bármilyen kereset indítására (kivéve a szigorúan személyeseket), perorvoslat gyakorlására, és korlátlan felszólalásra. Eltörli a Legfelsőbb Törvényszék előtti kötelező ügyészi felszólalást. Eltörli az eskütételt tanúk és szakértők esetén.	
1959	334/1959. sz. r.	BO 24/1959.	A törvényszékek elsőfokú hatásköréből kivonja, és az állami döntőbíráskodás (arbitrázs) hatáskörébe telepíti a szocialista szervezetek (közületek)	

<i>Módosítás éve</i>	<i>Módosítás száma és jogforrás-típusa</i>	<i>Közzététel helye</i>	<i>Módosítás összefoglalása</i>	<i>tartalmának rövid</i>
				jogvitáit. Ezután, a törvényszékek polgári hatásköre kizárólag a perorvoslatokra terjed ki.
1967	649/1967. sz. r.	BO 60/1967.	<i>A Pejtk. III. novellája.</i> Főszabályként lehetővé teszi a felek egyezségén alapuló illetékességválasztást; szabályozza a bíróságok és a közülete jogszolgáltató szervei közötti hatáskörűtközések megoldását; módosítja az idézés szabályait ismeretlen lakhelyű címzett esetén; a bíróságok hatáskörének és illetékességének meghatározását teljesen átalakítja, és bevezeti a kógens és diszpozitív illetékességi és hatásköri szabályok elhatárolását. Utóbbiak esetén ezek sérelmének felhívását a felek számára teszi lehetővé. A végzések ellen gyakorolható perorvoslat lehetőségét főszabály szerint eltörli, és csak a tárgyalást megszakító végzések esetén tartja fenn. Módosítja a kasszációs perorvoslatot, és a felügyeleti perorvoslatot.	
1969	52/1969. sz. r.	BO 16/1969.	<i>A Pejtk. IV. novellája.</i> Módosítja a bíróságok hatásköreit; a kötelező békéltetésnek alávetett keresetek előfeltételéül szabja a békéltetési eljárás kimerítését; eltörli az ellenirat betérjesztésének elmulasztása jogkövetkezményét. Visszavezeti a tanú számára az eskütételt és részletesen szabályozza a 14 éven aluli tanú kihallgatását. Kiterjeszti a tanú előállításának és megbírságolásának szabályait a szakértőkre illetve szankcionálhatóvá teszi a szakértői vélemény késedelmes betérjesztését. A felügyeleti perorvoslatot rendkívüli perorvoslat név alatt szabályozza újra, melyet a Legfőbb Ügyész és az igazságügyért felelős miniszter is betérjeszthet, akár a megtámadott ítélet végrehajtásának egyidejű felfüggesztésével is.	
1972	78/1972. sz. r.	BO 28/1972.	Törvényszéki elsőfokú hatáskörbe helyezi a 150.000 lej érték feletti kereseteket.	

<i>Módosítás éve</i>	<i>Módosítás száma és jogforrás-típusa</i>	<i>Közzététel helye</i>	<i>Módosítás összefoglalása</i>	<i>tartalmának rövid</i>
1973	83/1973. sz. r.	BO 20/1973.	Hatályon kívül helyezi az igazságügyért felelős miniszter hatásköreit a rendkívüli perorvoslat gyakorlásában.	
1976	365/1976. sz. r.	BO 92/1976.	Kivonja a törvényszékek elsőfokú hatásköréből a 150.000 lej érték feletti keresetek mellett, a cselekvőképesség korlátozásával kapcsolatos és az örökbefogadás érvénytelenítésével vagy felbontásával kapcsolatos, illetve a szülői jogok megvonása iránti kereseteket.	
1985	81/1985. sz. r.	BO 13/1985.	Szocialista egységek közötti perek visszatérnek a bírói perútra, de különleges eljárási szabályok mellett.	
<i>(1991-2013)</i>				
1993	59/1993. tv.	MO 177/1993.	<i>A pejtk. I. reformja.</i> Átalakítja a perorvoslatok rendszerét, visszavezeti az fellebbezést, mint rendes másodfolyamodású perorvoslatot, a felfolyamodást újra harmadfolyamodású perorvoslattá teszi.	
1998	13/1998. Korm. r.	MO 40/1998.	Mentesíti az elsőfokú bíróságot perorvoslattal meg nem támadott határozatai indokolásától.	
2000	138/2000. skr.	MO 479/2000.	<i>A Pejtk. II. reformja.</i> (Tartalmáért ld. az értekezést).	
2000	290/2000. skr.	MO 706/2000.	A 138/2000. skr. hatályba lépését elhalasztja.	
2005	219/2005. tv.	MO 609/2005.	A 138/2000. skr. módosításokkal elfogadásáról.	
2010	202/2010. tv.	MO 714/2010.	<i>A Pejtk. III. reformja.</i> Az igazságszolgáltatási kis-reform. (Tartalmáért lásd az értekezést)	

III. Melléklet – Az 1980-as években Magyarországon megkezdődött, utóbb félbeszakadt polgári perjogi kodifikációs kísérlet vázlatos szakirodalma, a szerzők nevének sorrendjében

1. BENEDEK Károly, *Gondolatok a polgári eljárás reformjáról*, Magyar Jog, 1984/6, 502–510.
2. BÉRCES István, *A polgári eljárás egyes kérdései*, Magyar Jog, 1983/12, 1112–1115.
3. BÉRCZES István, *Gondolatok a kodifikációról s a Polgári perrendtartás hibáiról*, Magyar Jog, 1984/4, 348–351.
4. FARKAS József, *A polgári eljárás átfogó újraszabályozása*, Magyar Jog, 1984/1, 40–50.
5. FARKAS József, *Az eljárásjog néhány alapvető elve és a polgári eljárásjog átfogó újraszabályozása*, Jogtudományi Közlöny, 1985/10, 558–565.
6. GÁSPÁRDY László, *Az idő-tényező elmélete és alapvető összefüggései a polgári eljárásjog dogmatikájában*, Gazdaság- és jogtudomány: a Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának közleményei, 1981 2/3, 373–388.
7. GÁSPÁRDY László, *A polgári perrendtartás átfogó újraszabályozása és a pertartamrövidítés néhány lehetősége*, Magyar Jog, 1984/1, 57–61.
8. GÁTOS György, *A polgári eljárásjog újraszabályozása*, Magyar Jog, 1983/11, 1015.
9. HÁMORI Vilmos, *A polgári perrendtartás reformjához*, Magyar Jog, 1983/10, 917–919.
10. HARTAI László, *Eredmények és problémák a magyar polgári eljárásjogban*, Jogtudományi Közlöny, 1981/1, 61–64.
11. KENGYEL Miklós, *A magyar polgári igazságszolgáltatás a nyolcvanas években*, Dolgozatok az állam- és jogtudományok köréből, 1989, 89.
12. LÉVAI Tibor, *A polgári eljárásbeli ügyészi közreműködés néhány kérdése, figyelemmel a Pp. reformjára*, Magyar Jog, 1984/7–8, 577–585.
13. NÉMETH János, *A polgári eljárásjog reformja*, Magyar Jog, 1986/3, 193–209.
14. NÉVAI László, *Egy új polgári perrendtartás koncepciójáról*, Magyar Jog, 1983/4, 289–306.

15. SALAMONNÉ Solymosi Ibolya, *Az anyagi jogszabály és a pervezetés összefüggéseiről a polgári eljárási reform ürügyén*, Magyar Jog, 1984/12, 1038–1049.
16. SZILBEREKY Jenő, *Megjegyzések egy készülő törvénytervezet előkészítéséhez (A polgári eljárás újrászabályozása)*, Magyar Jog, 1984/4, 289–303.
17. SZITÁS Benedek, *Reformtörekvések a polgári eljárásjogban*, Jogtudományi Közlöny, 1983/8, 556–558.
18. TÉSLI István, *Alkossunk új polgári perrendtartást!*, Magyar Jog, 1984/12, 1063–1067.
19. TIMÁR László, *Újra gondolni polgári eljárásjogunk intézményrendszerét és jogintézményeit*, Magyar Jog, 1983/9, 826–830.
20. TIMÁR László, *A polgári eljárásjog reformjáról*, Magyar Jog, 1985/2, 155–161.
21. ÚJLAKI László, *Hozzászólás dr. Névai László „Egy új Polgári perrendtartás koncepciójáról” szülő vitaindító cikkéhez*, Magyar Jog, 1983/12, 1115–1119.
22. ZSEMBERY István, *A polgári eljárás újrászabályozásáról*, Magyar Jog, 1983/6, 538–541.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyvek, könyvfejezetek, folyóiratcikkek

- ABRAMOV, Sergei Naumovici, *Procesul civil sovietic*, Editura de stat – Literatură juridică, București, 1950.
- AJANI, Gianmaria, *By Chance and Prestige: Legal Transplants in Russia and Eastern Europe*, *The American Journal of Comparative Law*, 1995/1, 93–117.
- ALEXANDRESCO, Dimitrie, *Principiile dreptului civil*, 1. köt., Atelierele Grafice Socec & Co. Societate Anonimă, București, 1926.
- AMOS, Jennifer, *Embracing and Contesting: The Soviet Union and the Universal Declaration of Human Rights, 1948–1958*. In: HOFFMANN, Stefan-Ludwig (szerk.), *Human Rights in the Twentieth Century*, Cambridge University Press, 2011.
- BACSÓ Jenő, *A Polgári perrendtartás tankönyve*, Grill Károly Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1917.
- BACSÓ Jenő, *A polgári per célja*, A debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. Osztályának Kiadványai, 1934/10, 1–23.
- BACSÓ Jenő, *Tudományos perjog*, A debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. Osztályának Kiadványai, 1937/8, 1–26.
- BACSÓ Jenő, *Ankét a kasszációs-reviziónak fellebbviteléről*, *Jogtudományi Közlöny*, 1955/6, 374–379.
- BACSÓ Jenő — FARKAS József, *Tizenöt éves a polgári perrendtartás*, *Jogtudományi Közlöny*, 1968/2, 79–88.
- BAKOS Kitti, *A tisztességes eljáráshoz való jog a jogágak határán*, *De iurisprudentia et iure publico – jog és politikatudományi folyóirat*, 2011/2, 2–18.
- BANICZ Erika, *A polgári per új célja és a keresetváltoztatás eljárásjogi feltételének összefüggései*, *Magyar jog*, 2002/11, 662–666.
- BECK Károly, *Magán- (külön) vélemény az ügyész polgári perbeli jogállásáról hozott alkotmánybírósági határozathoz*, *Magyar Jog*, 1994/3, 151–156.
- BECK Salamon, *A jogérvényesítés megsegítésének elve (Egy szocialista perjogi alapelv)*, *Jogtudományi Közlöny*, 1952/10, 435–437.
- BECK Salamon, *A pertársak függetlenségének elve*, *Jogtudományi Közlöny*, 1952/4, 181–183.
- BEKYASHEVA, Dinara Ildarovna, *Preparation of Civil Case for Trial in the Russian Civil Procedure*, *Middle-East Journal of Scientific Research*, 2013 Special issue of Politics and Law, 90–96.

- BÉLI Gábor — BÓDINÉ Beliznai Kinga — HORVÁTH Attila — KÉPES György — MEZEY Barna — és mtsai., *Országbírói értekezlet*, <http://majt.elte.hu/Tanszekek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/magyarazatok/orszagbiroiertekezlet.htm> (2013.01.13-i elérés).
- BENCSIK Klaudia, *A kollektív igényérvényesítés hazai lehetőségei*, Themis, 2015 június, 5–32.
- BERNÁTH Zoltán, *A tárgyalás előkészítése a polgári peres eljárásban*, Magyar Jog, 1954/11, 54–57.
- BITOLEANU, Ioan, *Introducere în istoria dreptului*, Editura Fundației Române de Măine, București, 2006.
- BLARAMBERG, Nicolas, *Essai comparé sur les institutions et les lois de la Roumanie*, Imprimerie du „People Roumanie”, Bucarest, 1885.
- BOERESCU, Vasile, *Codicile Romane*, Tipografia Cesar Bolliac, Bucuresci, 1865.
- BOILĂ, Lacrima Rodica, *Argumente privind consacarea abuzului de drept ca o ipoteză distinctă de răspundere civilă în dreptul român*, Revista Română de Drept Privat, 2011/3, 26–67.
- BOJINCĂ, Moise, *Condițiile exercitării acțiunii civile*, Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice, 2010/3, 7–20.
- BÓNIS György — DEGRÉ Alajos — VARGA Endre, *A magyar bírósági szervezet és perjog története*, Zala Megyei Bíróság és a Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezte, Zalaegerszeg, 1996.
- BOROI, Gabriel — CIOBANU, Viorel Mihai — MARIAN, Nicolae, *Modificări aduse Codului de procedură civilă prin Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 138/2000 (II.)*, Dreptul, 2001/2.
- BOROI, Gabriel — CIOBANU, Viorel Mihai — MARIAN, Nicolae, *Modificări aduse Codului de procedură civilă prin Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 138/2000 (I.)*, Dreptul, 2001/1, 3–41.
- BOROI, Gabriel — RĂDESCU, Dumitru, *Codul de procedură civilă comentat și adnotat*, Editura ALL, București, 1994.
- BOROI, Gabriel — STANCU, Mirela, *Drept procesual civil*, Editura Hamangiu, București, 2015.
- BORZA, Rodica, *Unele consecințe negative și inechitabile generate de modificarea competenței și soluționarea litigiilor în materie comercială statornicite prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 138/2000*, Dreptul, 2001/3, 87–90.
- BRICIU, Traian Cornel — CIOBANU, Viorel Mihai — DINU, Claudiu Constantin, *Reforma sistemului judiciar. Modificările Codului de Procedură Civilă și ale legislației conexe aduse prin Legea nr. 202/2010 privind unele măsuri pentru accelerarea soluționării proceselor*, Revista Română de Drept Privat, 2010/6, 11–63.

- CADIET, Loïc, *Introduction to French Civil Justice System and Civil Procedural Law*, *Ritsumeikan Law Review*, 2011/28, 331–393.
- CAIRNS, John William, *Watson, Walton, and the History of Legal Transplants*, *Georgia Journal of International and Comparative Law*, 2014/3, 637–696.
- CAPPELLETTI, Mauro, *Social and Political Aspects of Civil Procedure: Reforms and Trends in Western and Eastern Europe*, *Michigan Law Review*, 1971/5, 847–886.
- CĂTUNĂ, Lîgia, *Proceduri speciale de administrare a probelor. Administrarea probelor prin avocați*, *Analele Universității de Vest din Timișoara*, 2008/1–2, 166–175.
- CETERCHI, Ioan — FIROIU, Dumitru — MARCU, Liviu P. (szerk.), *Istoria dreptului românesc*, II./2. köt., Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1987.
- CHENOWETH, Don W., *Soviet Civil Procedure: History and Analysis*, *Transactions of the American Philosophical Society*, 1977/6, 1–55.
- CIOBANU, Viorel Mihai, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă: Teoria generală*, 1. köt., Editura Național, București, 1997.
- CIOBANU, Viorel Mihai, *Curtea Constituțională – Garant al supremației Constituției, putere legiuitoare sau expert parlamentar*, *Revista Română de Drept Privat*, 2009/3, 72–95.
- CIOBANU, Viorel Mihai, *Considerații privind acțiunea civilă și dreptul la acțiune*, *Revista Română de Drept Privat*, 2010/3, 11–19.
- CIOBANU, Viorel Mihai — BOROI, Gabriel — BAIAS, Flavius — BRICIU, Traian Cornel — DINU, Claudiu Constantin — és mtsai., *Considerații privind constituționalitatea dispozițiilor din Noul cod de procedură civilă care stabilesc asistența avocațială obligatorie în recurs*, *Revista Română de Drept Privat*, 2014/3, 134–147.
- CIOBANU, Viorel Mihai — BRICIU, Traian Cornel, *Câteva reflecții în legătură cu soluțiile din doctrină și jurisprudență privind unele probleme ivite în aplicarea noului Cod de procedură civilă*, *Revista Română de Drept Privat*, 2014/4, 87–114.
- CIOBANU, Viorel Mihai — BRICIU, Traian Cornel — DINU, Claudiu Constantin, *Drept procesual civil. Drept execuțional civil. Arbitraj. Drept notarial*, Editura Național, București, 2013.
- COSTAȘ, Cosmin Flavius, *Termen optim și previzibil pentru justițiabil sau volum optim de activitate pentru magistrat*, *Pandectele Române*, 2013/11, 70–84.
- COTOI, Emilia, *Etapele procesului civil în lumina noului cod de procedură civilă*, *Revista Română de Executare Silită*, 2012/2, 13–27.
- CRACĂNĂ, Iuliu, *Justiția populară în România. O radiografie instituțională*, *Arhivele totalitarismului*, 2013/80–81, 76–86.

- CRACĂNĂ, Iuliu, *Stalinizarea și destalinizarea justiției în România comunistă*. In: BUDEANCĂ, Cosmin — OLTEANU, Florentin (szerk.), *Stalinizare și destalinizare. Evoluții instituționale și impact social*, Polirom, București, 2014.
- CURPĂN, Vasile Sorin, *Momente în dezvoltarea politico-juridică a României*, Editura Grafit, Bacău, 2008.
- CZOBOLY Gergely, *A perelhúzódás megakadályozásának eljárási eszközei*, (doktori értekezés), Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2014, <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/czoboly-gergely-istvan/czoboly-gergely-istvan-vedes-ertekezes.pdf> (2014.06.28-i elérés).
- CZOBOLY Gergely, *A polgári perek elhúzódása*. In: JAKAB András — GAJDUSCHEK György (szerk.), *A magyar jogrendszer állapota*, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest, 2016.
- CSABAI Virgínia, *A körfogás folytatódik- újabb Pp. novella (2011)*, <http://www.jogiforum.hu/hirek/25464> (2014.01.07-i elérés).
- CSERBA Lajos, *Ülnökbíráskodás haszna, kára, költsége*, Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica, 1992/7, 3–13.
- CSERBA Lajos, *Mi lenne ha... - A polgári eljárásjog átfogó újraszabályozásának néhány szervezeti és jogintézményi kérdése*. In: HARSÁGI Viktória — WOPERA Zsuzsa (szerk.), *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2007.
- DAMAŠKA, Mirjan, *The Faces of Justice and State Authority: A Comparative Approach to the Legal Process*, Yale University Press, New Haven, 1986.
- DAUCHY, Serge, *La conception du procès civil dans le Code de procédure de 1806*. In: CADIET, Loïc — CANIVET, Guy (szerk.), *1806 - 1976 - 2006. De la commémoration d'un code à l'autre: 200 ans de procédure civile en France*, Litec, Paris, 2006.
- DELEANU, Ion, *Tratat de procedură civilă*, 1. köt., Editura All Beck, București, 2005.
- DELEANU, Ion, *Considerații cu privire la excepțiile procesuale în contextul prevederilor proiectului Noului cod de procedură civilă*, Revista Română de Drept Privat, 2009/4, 27–58.
- DELEANU, Ion, *Participarea procurorului în procesul civil. Disecția prevederilor art. 92, art. 216 și art. 394 C. pr. civ.*, Revista Română de Jurisprudență, 2013/5, 13–25.
- DELEANU, Ion, *Noul Cod de procedură civilă - Comentarii pe articole*, 1. köt., Editura Universul Juridic, București, 2013.
- DELEANU, Ion, *Eseu privind accesul la justiție în lumina art. 5 din Codul de procedură civilă*, Dreptul, 2013/10, 13–31.

- DELEANU, Ion, *Procedura verificării prealabile a cererii de chemare în judecată și cererea de reexaminare (sinteză)*, Revista Română de Drept Privat, 2014/1, 23–47.
- DELEANU, Ion, *Regularizarea cererii de chemare în judecată*, Dreptul, 2014/1, 13–33.
- DELEANU, Ion, *Introducerea forțată în cauză, din oficiu a altor persoane. Disecția prevederilor art. 78-79 Cod de procedură civilă*, Revista Română de Jurisprudență, 2014/1, 13–20.
- DOBRE, Adriana — SOMOIAG, Adelina, *Romania - Class and Group Actions 2015*, <http://www.iclg.co.uk/practice-areas/class-and-group-actions/class-&-group-actions-2015/romania> (2015.01.20-i elérés).
- DOBROVOLSZKIJ, A.A. — IVANOVA, Sz. A., *A Szovjetunió és a szövetségi köztársaságok polgári igazságszolgáltatásának alapjai és a polgári eljárásjogi jogalkotás tökéletesítésének problémái*, Magyar Jog, 1982/9, 843–850.
- DOROGHY Miklós, *Ankét a bíróságok polgári eljárásának törvényessége feletti ügyészi felügyelet kérdéseiről*, Jogtudományi Közlöny, 1956/5, 314–320.
- DÖME Attila, *A perkoncentráció kulcsa a közbenszóló határozat*. In: NÉMETH János — VARGA István (szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.
- DUPRÉ, Catherine, *Importing the Law in Post-Communist Transitions: The Hungarian Constitutional Court and the Right to Human Dignity*, Hart Publishing, Oxford, Portland, 2003.
- DURAC, Gheorghe, *Drept procesual civil. Principii și instituții fundamentale. Procedura contencioasă*, Editura Hamangiu, București, 2014.
- DUȚU, Mircea, *Istoria Înaltei Curți de Casație și Justiție a României* (2. kiadás), Universul Juridic, București, 2012.
- ÉLESS Tamás — DÖME Attila, *Alapvetések a polgári per szerkezetéhez*. In: NÉMETH János — VARGA István (szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.
- ÉLESS Tamás — ÉBNER Vilmos, *A pervezetés – az érdemi tárgyalás előkészítése*. In: NÉMETH János — VARGA István (szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.
- ÉLESS Tamás — PARLAGI Mátyás, *Az érvényesített joghoz kötöttség*. In: NÉMETH János — VARGA István (szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.
- EÖRSI Gyula, *Összehasonlító polgári jog. Jogtípusok, jogcsoportok és a jogfejlődés útjai*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975.
- FÁBIÁN Gyula, *Az ügyészség büntetőjogon kívüli tevékenysége Romániában*. In: VARGA Zs. András — PINTÉR Zsuzsanna (szerk.), *Az ügyészek büntetőjogon kívüli*

tevékenysége - The Role of Prosecutors Outside the Criminal Law Field, Pázmány Press, Budapest, 2013.

FARKAS József, *Az ügyész perbeli helyzete a Pp. szerint*, Jogtudományi Közlöny, 1953/7, 276–285.

FARKAS József, *A bíróság bizonyítási tevékenysége a szovjet kereseti eljárásban és annak tanulságai*, Jogtudományi Közlöny, 1954/11–12, 484–491.

FARKAS József, *A polgári perrendtartás reformjáról*, Jogtudományi Közlöny, 1957/4–6, 165–176.

FARKAS József — KENGYEL Miklós, *Bizonyítás a polgári perben*, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005.

FARKAS József — KOVÁTS Anna — NAGY László — SZILBEREKY Jenő, *Az ügyész részvétele a polgári perben*, Jogtudományi Közlöny, 1952/4, 165–175.

FARKAS Zoltán, *Az intézmény fogalma, fedezete, és formalitása*, Miskolci Jogi Szemle, 2007/2, 33–55.

FEKETE Balázs, *A modern jogösszehasonlítás paradigmái. Kísérlet a jogösszehasonlítás történetének új értelmezésére*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2011.

FLECK Zoltán, *Változások és változatlanok. A magyar jogrendszer a rendszerváltás után*, Napvilág Kiadó, Budapest, 2012.

FLOREA, Gheorghe, *Exigențe ale conduitei părților și avocaților în asigurarea duratei rezonabile a proceselor*, <https://www.juridice.ro/104695/exigente-ale-conduitei-partilor-si-avocatilor-in-asigurarea-duratei-rezonabile-a-proceselor.html> (2014.10.21-i elérés).

FLOREA, Sonia, *Considerații privind regimul juridic aplicabil procedurii de regularizare a cererii de chemare în judecată potrivit noului Cod de procedură civilă*, Revista Română de Drept Privat, 2013/5, 55–91.

FODOR Ármin, *A polgári perrendtartás*, Jogtudományi Közlöny, 1910/48, 413–414.

FODOR Ármin, *A törvényszéki egyesbíraskodás*, Jogtudományi Közlöny (1866-1934), 1920/12, 89–91.

FODOR, Maria — GRIGORE-RĂDULESCU, Irina, *Întâmpinarea din perspectiva noilor reglementări procesual civile*, Revista Română de Drept Privat, 2014/1, 73–97.

FODOR, Maria — POPESCU, Corina Florența, *Primul termen de judecată în procesul civil. Fixare și consecințe practice*, Pandectele Române, 2014/2, 45–61.

FRENȚIU, Gabriela-Cristina, *Câteva aspecte de procedură privind judecata, conform noului Cod de procedură civilă*, Dreptul, 2013/11, 38–47.

GADÓ Gábor, *Az eljárási igazságosság a polgári perben*, Magyar Jog, 2000/1, 18–43.

- GÁSPÁRDY László, *A polgári perrendtartás átfogó újraszabályozása és a pertartamrövidítés néhány lehetősége*, Magyar Jog, 1984/1, 57–61.
- GÁSPÁRDY László, *A polgári per idődimenziója*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.
- GÁSPÁRDY László, *Polgári perjogunk és a harmadik évezred*, Magyar Jog, 1999/10, 577–579.
- GÁSPÁRDY László, *Modern magyar perjogtörténet*, Novotni Kiadó, Miskolc, 2000.
- GÁSPÁRDY László, *Ötvenéves a Polgári perrendtartás*. In: WOPERA Zsuzsa (szerk.), *50 éves a polgári perrendtartás. A Miskolci Egyetem és a Debreceni Egyetem Polgári Eljárásjogi Tanszékei közös konferenciájának kiadványa*, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 2003.
- GÁTOS György, *Bírói (külön) vélemény, avagy széljegyzetek „az ügyész polgári perbeli jogállásáról hozott alkotmánybírósági határozathoz” című cikke*, Magyar Jog, 1994/3, 157–162.
- GÁTOS György, *A bizonyítás*. In: NÉMETH János — KISS Daisy (szerk.), *A Polgári perrendtartás magyarázata - Harmadik (átdolgozott) kiadás*, 1. köt., CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2010.
- GÁTOS György — KECSKÉS László, *A jogharmonizáció és a polgári eljárásjog reformja*, Magyar jog, 1991/12.
- GATTER László, *Az igazságszolgáltatás reformja 1987-1997. Rendszerváltozás a bíróságok igazgatásában.*, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004.
- GEEROMS, Sofie M.F., *Comparative Law and Legal Translation: Why the Terms Cassation, Revision and Appeal Should Not Be Translated...*, The American Journal of Comparative Law, 2002/1, 201–228.
- GERBER, David J., *System Dynamics: Toward a Language of Comparative Law*, American Journal of Comparative Law, 1998, 719–737.
- GERBER, David J., *Comparing Procedural Systems: Toward an Analytical Framework*. In: NAFZIGER, James A. — SYMEONIDES, Symeon (szerk.), *Law and Justice in a Multistate World: Essays in Honor of Arthur T. Von Mehren*, Transnational Publishers, Ardsley, 2002.
- GHEORGHIU, Liana Gabriela, *Recursul în interesul legii. Aplicarea deciziilor interpretative în timp*, http://revcurentjur.ro/arhiva/attachments_200634/recjurid063_48F.pdf (2014.01.06-i elérés).
- GILLES, Peter, *Comparative Procedure Law*, Revista do Programa de Pós-Graduação em Direito, 2012/1, 245–259.
- GILLES, Peter, *Civil Justice Systems and Civil Procedures in a Changing World*, Russian Law Journal, 2014/1, 41–56.

- GINSBURGS, George, „*Socialist Legality*” in the U. S. S. R. Since the XXth Party Congress, *The American Journal of Comparative Law*, 1957/4, 546–559.
- GORDLEY, James, *Comparative Law and Legal History*. In: REIMANN, Mathias — ZIMMERMANN, Reinhard (szerk.), *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford University Press, 2008.
- GOTTWALD, Peter, *Comparative Civil Procedure*, *Ritsumeikan Law Review*, 2005/22, 23–35.
- GRAZIADEI, Michele, *Comparative Law as the Study of Transplants and Receptions*. In: REIMANN, Mathias — ZIMMERMANN, Reinhard (szerk.), *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford University Press, 2008.
- GUȚAN, Manuel, *Istoria dreptului românesc* (2. kiadás), Editura Hamangiu, București, 2008.
- GYARMATI Sándor, *Szankciók a polgári eljárásban*, *Jogtudományi Közlöny*, 1967/5, 302–309.
- GYEKICZKY Tamás, *Törvény születik. Adalékok az 1952. évi polgári perrendtartás keletkezésének történetéhez. (Egy levéltári kutatás előzetes tapasztalatai)*. In: WOPERA Zsuzsa (szerk.), *50 éves a polgári perrendtartás. A Miskolci Egyetem és a Debreceni Egyetem Polgári Eljárásjogi Tanszékei közös konferenciájának kiadványa*, Novotni Kiadó, Miskolc, 2003.
- GYEKICZKY Tamás, *Előadások a polgári eljárásjog köréből*, Debreceni Egyetem – Kossuth Könyvkiadó, Debrecen, 2006.
- GYEKICZKY Tamás, *Helyzetjelentés (Levéltári iratok polgári eljárásjogunk történetéből)*, Gondolat – Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kiadványai, Budapest, 2006.
- GYEKICZKY Tamás, *Töréspontok*, *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis*, 2006/6, 133–156.
- GYEKICZKY Tamás, *Kodifikáció minden áron?* In: BARTA Judit — WOPERA Zsuzsa (szerk.), *Kodifikációs tanulmányok a polgári jog és polgári eljárásjog témakörében*, Novotni Alapítvány, Miskolc, 2011.
- GYEKICZKY Tamás, *Befordítva – Levéltári iratok a jogpolitikáról, a bíróságokról, és a bírászkodás lehetőségeiről a „Kádár” korszakban (1958-1990)*, Patrocinium, Budapest, 2016.
- HÁMORI Vilmos, *A peres felek kötelességei a polgári perben*, *Jogtudományi Közlöny*, 1962/12, 642–651.
- HÁMORI Vilmos, *A pertársaság és a beavatkozás egyes kérdései*, *Jogtudományi Közlöny*, 1964/8, 453–463.
- HÁMORI Vilmos, *Polgári eljárásjogunk módosításának kérdéséhez*, *Jogtudományi Közlöny*, 1966/8–9, 451–458.

- HÁMORI Vilmos, *A rendelkezési elv megvalósítása a szocialista polgári perben*, Jogtudományi közlöny, 1967/3–4, 223–232.
- HÁMORI Vilmos, *A polgári perbeni tényállás-megállapítás egyes kérdései*, Jogtudományi Közlöny, 1972/9, 438–445.
- HARSÁGI Viktória, *Development of the System of Legal Remedies in Hungarian Civil Procedure Law after the Democratic Transformation*, Iustum Aequum Salutare, 2007/3, 45–56.
- HARTAI László, *A polgári peres eljárás szabályai és a Legfelsőbb Bíróság irányító szerepe*, Jogtudományi Közlöny, 1964/1, 9–20.
- HARTAI László, *Az igazság érvényre juttatásának problémái a polgári perben*, Jogtudományi Közlöny, 1971/6, 291–298.
- HARTAI László, *Az igazság érvényesülésének anyagi-jogi problémái a polgári perben*, Jogtudományi Közlöny, 1971/7, 350–358.
- HAUPT Egon, *A jogcímhez kötöttség kérdése a polgári perben*, Magyar Jog, 2000/10, 605–616.
- HAUPT Egon, *A polgári per gyors befejezésének eszközei a hatályos eljárási törvény alapján*, Magyar Jog, 2003/9, 546–552.
- HAUPT Egon, *És mégis jogcímhez kötött! Válasz dr. Kovács László szerkesztő észrevételeire*, Magyar Jog, 2003/12, 738–742.
- HAZARD, Geoffrey C. Jr. — STÜRNER, Rolf — TARUFFO, Michele — GIDI, Antonio, *ALI/UNIDROIT Principles of Transnational Civil Procedure – Appendix: Rules of Transnational Civil Procedure (A Reporters’ Study)*, <http://www.unidroit.org/english/governments/councildocuments/2005session/related/s-76-13-e.pdf> (2016.08.20-i elérés).
- HAZARD, John N., *The Soviet Legal Pattern Spreads Abroad*, Law Forum, 1964/4, 277–300.
- HERZOG, Peter Emilius — WESER, Martha, *Civil Procedure in France*, Brill Archive, 1967.
- HILSENRAD, Artur — STOENESCU, Ilie, *Procesul civil în Republica Populară Română*, Editura Științifică, București, 1957.
- HITCHINS, Keith, *A Concise History of Romania*, Cambridge University Press, New York, 2014.
- HORVÁTH Attila, *A magyar polgári eljárásjog „fejlődése” 1945 és 1989 között*. In: HOMOKI-NAGY Mária (szerk.), *V. Szegedi Jogtörténeti Napok: A polgári peres eljárás történeti fejlődése Magyarországon*, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2013.

- HORVÁTH Edit Írisz, *Uniós elvek? A kollektív igényérvényesítés elvei Európában*, Európai Jog, 2016/4, 1–6.
- IMREGH Géza, *Gondolatok egy új Polgári perrendtartásról*, Magyar Jog, 2014/2, 72–81.
- JOLOWICZ, John Anthony, *Adversarial and Inquisitorial Models of Civil Procedure*, International and Comparative Law Quarterly, 2003/02, 281–295.
- KAHN-FREUND, Otto, *On Uses and Misuses of Comparative Law*, The Modern Law Review, 1974/1, 1–27.
- KAPA Mátyás, *A magyar polgári eljárásjog fejlődési tendenciái*, De iurisprudentia et iure publico, 2007/1–2, 1–14.
- KASSAY Adolf, *Magyar polgári törvények – Törvénykezési eljárás az Országbírói Értekezlet szabályai szerint*, Sieber Henrik Könyvnyomdája, Budapest, 1862.
- KAWANO, Manasori, *Electronic Technology and Civil Procedure*. In: KENGYEL Miklós — NEMESSÁNYI Zoltán (szerk.), *Electronic Technology and Civil Procedure. New Paths to Justice from Around the World*, Springer, Dordrecht, Heidelberg, New York, London, 2012.
- KELETI Ferenc, *Az új polgári perrendtartás*, Jogtudományi Közlöny, 1952/6, 242–249.
- KENGYEL Miklós, *A rendelkezési és tárgyalási elv a Polgári perrendtartás 1995. évi módosítása után*, Magyar Jog, 1996/5, 278–285.
- KENGYEL Miklós, *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*, (akadémiai doktori értekezés), Pécs, 2003, http://real-d.mtak.hu/249/1/Kengyel_Miklos.pdf (2015.06.05-i elérés).
- KENGYEL Miklós, *Az ötvenéves Polgári perrendtartás: a törvény keletkezésétől a rendszerváltásig*. In: *50 éves a polgári perrendtartás*, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Dialóg Campus Kiadó, Pécs, 2003.
- KENGYEL Miklós, *A teljes bizonyosságtól a valószínűség magas fokáig, avagy változatok a bizonyítás céljára a polgári perben*, Magyar Jog, 2005/11, 674–680.
- KENGYEL Miklós, *A magyar polgári eljárásjog modellváltásai*. In: JAKAB András — TAKÁCS Péter (szerk.), *A magyar jogrendszer átalakulása 1985/1990-2005: jog, rendszerváltozás, EU-csatlakozás*, 1. köt., Gondolat Kiadó, Budapest, 2007.
- KENGYEL Miklós, *A felek és más perbeli személyek*. In: *A polgári perrendtartás magyarázata 1. Harmadik (átdolgozott kiadás)*, 1. köt., CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2010.
- KENGYEL Miklós, *A magyar polgári perjog száz éve - az 1911. évi polgári perrendtartás*, Magyar Jog, 2011/6, 321–329.
- KENGYEL Miklós, *Magyar polgári eljárásjog* (11. kiadás), Osiris Kiadó, Budapest, 2012.
- KENGYEL Miklós, *Magyar polgári eljárásjog* (12. kiadás), Osiris Kiadó, Budapest, 2014.

- KISS Daisy, *A fair eljárás*. In: PAPP Zsuzsanna (szerk.), *A magyar polgári eljárásjog a kilencvenes években és az EU jogharmonizáció*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2003.
- KISS Daisy, *Felelőtlen felelősök: a bírósági eljárások elhúzódása miatti kifogás új jogintézménye a polgári perekben*, *Fundamentum*, 2004/1, 147–153.
- KISS Zoltán, *A bírói pervezetés és a felek rendelkezései a polgári perben a Pp. 1995. évi módosítása után*, *Magyar Jog*, 1998/2, 84–90.
- KISS-GÁLL Éva, *A felülvizsgálat XX. századi jogelvei és a perrendtartás szabályai*. In: WOPERA Zsuzsa (szerk.), *50 éves a polgári perrendtartás. A Miskolci Egyetem és a Debreceni Egyetem Polgári Eljárásjogi Tanszékei közös konferenciájának kiadványa*, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 2003.
- KLING, George L., „*Socialist Legality*” and *Communist Ethics*, 1962, 21–34.
- KOH HONGJU, Harold, *Mirjan Damaška: a bridge between legal cultures*. In: JACKSON, John — LANGER, Máximo — TILLERS, Peter (szerk.), *Crime, procedure and evidence in a comparative and international context: essays in honour of Professor Mirjan Damaška*, Hart Publishing, Oxford, Portland, 2008.
- KOUSSOULIS, Stelios, *A főbeavatkozás aktuális problémái*, *Magyar Jog*, 1998/11, 691–694.
- KOVÁCS László, *Mit jelent a bíróság jogcímhez kötöttsége? Észrevételek dr. Haupt Egon cikkére*, *Magyar Jog*, 2003/9, 553–554.
- KRAMER, Xandra E., *The Structure of Civil Proceedings and Why It Matters: Exploratory Observations on Future ELI-Unidroit European Rules of Civil Procedure*, *Uniform Law Review*, 2014/2, 218–238.
- KUN Tibor, *Az ügyész polgári perbeli szerepének néhány kérdése a felszabadulástól a törvénykezési reformig*. In: *Polgári Eljárásjogi Füzetek VII.*, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 1974.
- KÜHN, Zdeněk, *The Judiciary in Central and Eastern Europe: Mechanical Jurisprudence in Transformation?*, Martinus Nijhoff Publishers, 2011.
- LANGER, Vera, *Public Interest in Civil Law, Socialist Law, and Common Law Systems: the Role of the Public Prosecutor*, *American Journal of Comparative Law*, 1988, 279–305.
- LEFTER, Gabriel-Sandu, *Regularizarea cererii de chemare în judecată - instrument de realizare a dreptului la judecarea cauzei în termen optim și previzibil*, *Revista Română de Drept Privat*, 2013/4, 113–150.
- LÉGRÁDI István, *Bizonyítási teher egyes bizonyítási szükséghelyzetekben*. In: VARGA István (szerk.), *Codificatio processualis civilis. Studia in Honorem Németh János II.*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013.

- LÉGRÁDI István, *Gondolatok a bizonyítás általános kérdéseihöz*. In: NÉMETH János — VARGA István (szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.
- LEGRAND, Pierre, *The Impossibility of „Legal Transplants”*, Maastricht Journal of European and Comparative Law, 1997/4, 111–124.
- LEȘ, Ioan, *Participarea părților în procesul civil*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982.
- LEȘ, Ioan, *Disponibilitatea procesuală în viziunea noului Cod de procedură civilă*, Acta Universitatis Lucian Blaga, 2010/2, 160–169.
- LEȘ, Ioan, *Intervenția terților în concepția noului cod de procedură civilă*, Acta Universitatis Lucian Blaga, 2010/1, 202–210.
- LEȘ, Ioan, *Reglementarea probelor în noul Cod de procedură civilă*, Revista Română de Drept Privat, 2011/1, 82–111.
- LEȘ, Ioan, *Rolul activ al judecătorului în contextul Noului cod de procedură civilă*, Acta Universitatis Lucian Blaga, 2014 Supliment, 17–31.
- LEȘ, Ioan, *Procedura de regularizare a cererii de chemare în judecată și actele de dispoziție ale părților în procesul civil*, Revista Română de Drept Privat, 2014/1, 98–110.
- LEȘ, Ioan — SPINEI, Sebastian, *Reprezentarea și asistarea părților prin avocat sau consilier juridic în lumina Noului cod de procedură civilă*, Dreptul, 2013/5, 13–28.
- LÉVAI Tibor, *Az ügyészség polgári jogi tevékenysége, különös tekintettel az ügyészségi törvényre és a jogalkalmazás jogpolitikai irányelveire*. In: *Polgári Eljárásjogi Füzetek VII.*, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 1974.
- LUGOSI József, *Gondolatok a kereseti kérelemhez kötöttségről*, Magyar Jog, 2010/11, 674–684.
- LUGOSI József, *A polgári (peres) eljárás és a polgári per*, Jogtudományi Közlöny, 2012/2, 68–79.
- LUGOSI József, *A polgári (peres) eljárás szakaszairól és a polgári nemperes eljárásról*, Jura, 2012/1.
- LUPAȘCU, Paul, *Ce cuprinde Noul Cod de procedură civilă*, Scânteia, 1948/1034.
- MAGYARY Géza — NIZSALOVSKY Endre, *Magyar polgári perjog*, Franklin Társulat, Budapest, 1939.
- MANIGUȚIU, Nicolae, *Soluțiile instanței de recurs*, Editura Hamangiu, București, 2011.
- MARKOVITS, Inga, *Playing the Opposites Game: On Mirjan Damaška's „The Faces of Justice and State Authority”*, Stanford Law Review, 1989/5, 1313–1341.

- MESZLÉNYI Antal, *A közvetlenség elve a Pp.-ban*, Jogtudományi Közlöny, 1915/40, 421–422.
- MEZEY Barna, *Horvát Boldizsár az Országbírói Értekezleten*, Jogtörténeti Szemle, 2005/3, 31–38.
- MEZEY Barna — SZENTE Zoltán, *Európai parlamentarizmus- és alkotmánytörténet*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- MEZEY Barna (szerk.), *Magyar jogtörténet*, Osiris Kiadó, Budapest, 2007.
- MEZŐ Béla, *A Pp. harmadik novellája és az ügyész polgári eljárásbeli jogosítványai*. In: *Polgári Eljárásjogi Füzetek VII.*, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 1974.
- MICHAELS, Ralf, *The Functional Method of Comparative Law*. In: REIMANN, Mathias — ZIMMERMANN, Reinhard (szerk.), *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford University Press, New Orleans, Frankfurt, 2008.
- MOLDOVAN, Sabin, *Procesul civil în concepția socialistă*, Justiția nouă, 1949/9, 973–978.
- MOLNÁR István, *Gondolatok a polgári eljárás kodifikációjáról*, Magyar Jog, 1994/11, 682–684.
- MOLNÁR Judit — SZÉKELY János, *The Order for Payment Procedure in Romanian and Hungarian Law of Civil Procedure*, Studia Universitatis Babeş-Bolyai Iurisprudentia, 2016/4, 112–130.
- MONATERI, Pier Giuseppe, *The Weak Law: Contaminations and Legal Cultures*, International Law and Contemporary Problems, 2003 őszi, 575–592.
- MÓRA Mihály, *A polgári perbeli jogok és kötelezettségek elméleti alapjához*, Jogtudományi Közlöny, 1954/11–12, 479–484.
- MÓRA Mihály, *Az egyszerűbben bizonyítható tények a polgári perben*, Jogtudományi Közlöny, 1959/5, 230–236.
- MORTON, Alex J., *Civil Procedure in the U.S.S.R.*, Case Western Reserve Journal of International Law, 1975/2, 211–228.
- MURZEA, Ioan Cristinel — MATEFI, Roxana, *Evoluția statutului și dreptului românesc*, Editura Hamangiu, București, 2015.
- NAGY Andrea, *Eljárás az elsőfokú bíróság előtt*. In: WOPERA Zsuzsa (szerk.), *Polgári perjog általános rész*, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005.
- NAGY László Csaba, *Vitaanyag az ügyész polgári eljárásbeli szerepéről - javaslatok az új jogi szabályozás koncepciójához*, Ügyészek Lapja, 2011/3, 73–82.
- NEGRILĂ, Carmen, *Cartea II. Procedura contencioasă - Titlul I. Procedura în fața primei instanțe*. In: BOROI, Gabriel (szerk.), *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Volumul I. Art. 1-526.*, Editura Hamangiu, București, 2013.

- NEGRU, Vasile — RADU, Dumitru, *Drept procesual civil*, Editura didactică și pedagogică, București, 1972.
- NÉMETH János, *A polgári perjogunk fejlődése a felszabadulás óta*, Magyar Jog, 1985/3–4, 284–301.
- NÉMETH János — KISS Daisy (szerk.), *A polgári perrendtartás magyarázata*, 1. köt., CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2010.
- NÉMETH János, *Alapvető elvek*. In: NÉMETH János — KISS Daisy (szerk.), *A Polgári perrendtartás magyarázata - Harmadik (átdolgozott) kiadás* (3. kiadás), 1. köt., CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2010.
- NÉVAI László, *Az igazságszolgáltatás alapelvei Alkotmányunkban*, Jogtudományi Közlöny, 1950/7–8, 217–225.
- NÉVAI László, *Népköztársasági Alkotmányunk és a Sztálini Alkotmány*, Jogtudományi Közlöny, 1950/3–4, 67–73.
- NÉVAI László, *A szovjet polgári eljárás alapkérdései*. In: *Szovjet polgári eljárás*, Jogi- és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1952.
- NÉVAI László, *A rendelkezési és a tárgyalási elv a szovjet polgári eljárásban*, Jogtudományi Közlöny, 1952/6, 264–269.
- NÉVAI László, *A Pp. reformjának kérdéséhez*, Jogtudományi Közlöny, 1954/5, 190–192.
- NÉVAI László, *A Magyar Tanácsköztársaság polgári eljárási jogalkotása*, Jogtudományi Közlöny, 1955/3, 129–136.
- NÉVAI László, *A törvényesség, az igazságosság és a nevelő feladat a polgári eljárásban*, Jogtudományi közlöny, 1958/10, 383–390.
- NÉVAI László, *A bírói pervezetés a magyar polgári eljárásjogban*, Jogtudományi Közlöny, 1962/10, 515–522.
- NÉVAI László, *A jogalkalmazás jogpolitikai elvei és a polgári eljárás*, Jogtudományi Közlöny, 1963/12, 623–630.
- NÉVAI László, *A polgári per hatékonyságának problémája a gazdaságirányítás új rendszerében*, Jogtudományi Közlöny, 1970/10, 513–523.
- NÉVAI László, *A polgári eljárásjog alapjai Magyarországon*, Jogtudományi Közlöny, 1977/6, 313–320.
- NÉVAI László, *A szocialista polgári eljárásjog elméleti alapkérdései*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.
- NÉVAI László — SZILBEREKY Jenő, *Polgári eljárásjog. Egyetemi tankönyv*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1968.

- NICOLESCU, Cristina Mihaela, *Capitolul VI. Drepturile și obligațiile patrimoniale ale soților*. In: BAIAS, Flavius — CHELARU, Eugen — CONSTANTINOVICI, Rodica — MACOVEI, Ioan (szerk.), *Noul Cod civil - Comentariu pe articole*, C. H. Beck, București, 2012.
- NOVÁK István, *A rendelkezési elv új polgári perrendtartásunkban*, Jogtudományi Közlöny, 1953/4, 159–162.
- NOVÁK István, *A polgári peres eljárás gyorsításának és egyszerűsítésének néhány kérdése*, Jogtudományi Közlöny, 1965/11, 552–561.
- NOVÁK István, *Polgári eljárásjogunk alapelveinek jövője*, Magyar Jog, 1994/9, 551–553.
- NOVÁK István, *A hivatalbóli eljárás alkonya*, Magyar Jog, 1995/5, 279–282.
- NOVÁK István, *Polgári peres eljárásjogunk jogalkotásának vészhelyzetei*. In: KENGYEL Miklós (szerk.), *50 éves a polgári perrendtartás*, PTE-ÁJK Dialog Campus Kiadó, Pécs, 2003.
- NOVÁK István, *Polgári peres eljárásjogunk perccselekményeinek jogi természete. Kísérlet egy lehetséges „perccselekménytan” kereteinek felvázolására*, Magyar Jog, 2003/9, 555–559.
- NOVÁK István, *A polgári peres eljárás perccselekményei - tágabb szemléletben*, Magyar Jog, 2006/1, 11–16.
- NYILAS Anna, *A bíróság és a felek perccselekményei a gyorsaság és hatékonyság szemszögéből*, Jogtudományi Közlöny, 2009/2, 65–73.
- ONIȘOR, Victor, *Istoria Dreptului Român - pentru anul I. al facultății de drept*, Tipografia ”Libertatea”, Cluj, 1921.
- OSZTOVITS András, *Új magyar Polgári perrendtartás szükségességéről*, Magyar Jog, 2010/3, 158–163.
- OSZTOVITS András, *Új magyar polgári perrendtartás szükségességéről*. In: CSÖNDES Mónika — NEMESSÁNYI Zoltán (szerk.), *Merre tart a magyar civilisztikai jogalkotás a XXI. század elején*, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2010.
- OSZTOVITS András — PRIBULA László — SZABÓ Imre — UDVARY Sándor — WOPERA Zsuzsa, *Polgári eljárásjog I. A polgári per általános szabályai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013.
- PÁKOZDI Zita, *A pertárgy fogalma jog-összehasonlító megközelítésben*. In: NÉMETH János — VARGA István (szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.
- PÁKOZDI Zita, *A jogerő tárgyi terjedelme a polgári perben*, (doktori értekezés), Szeged, 2015, http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2743/1/Pakozdi_Zita_ertekezes.pdf (2016.06.30-i elérés).

- PANTILIMON Rikárd-Árpád, *Enforcement of a Claim with the Support of the New Information Technology in the European Union, Romanian Case Study*. In: KENGYEL Miklós — NEMESSÁNYI Zoltán (szerk.), *Electronic Technology and Civil Procedure - New Path to Justice from Around the World*, Springer, 2012.
- PANTILIMON Rikárd-Árpád, *A romániai polgári perrendtartás reformja*. In: HARSÁGI Viktória (szerk.), *Közép-európai polgári perjogi reformok és kodifikációk az elmúlt negyedszázadban*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.
- PAPP Zsuzsanna, *Gondolatok a jogsértő módon előállt bizonyítási eszközök és az egyes alapjogok megsértésének polgári perjogi kezeléséről, különös tekintettel a Pp.-kodifikációra*. In: VARGA István (szerk.), *Codificatio processualis civilis. Studia in Honorem Németh János II.*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013.
- PARLAGI Mátyás, *Az érvényesíteni kívánt jog elbírálása, különös figyelemmel a polgári perrendtartás alapelveire*, Magyar Jog, 2013/4, 223–227.
- PECSENYE Csaba, *A polgári eljárásjog korszerűsítéséről a gyakorló bíró szemszögéből*, Magyar Jog, 2013/9, 552–555.
- PERETZ, Ion, *Curs de istoria dreptului român: originile dreptului român*, 1. köt., Editura Tip. Ziarului "Curierul Judiciar", București, 1915.
- PÉTERI Zoltán, *Jogösszehasonlítás. Történeti, rendszertani és módszertani problémák*, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara, Budapest, 2010.
- PETRESCU, Gheorghe, *Evoluțiunea organizării judecătorești în România*, Tipografia "Bucovina" I. E. Toruțiu, București, 1942.
- PETRIK Ferenc, *A jogalkotás főbb tendenciái és a kodifikációs periódusok 1945-1980*, Jogtörténeti Értekezések, 1986/15, 210–234.
- PICKER, Colin B., *Comparative Law as an Engine of Change for Civil Procedure*. In: PICKER, Colin B. — SEIDMAN, Guy I. (szerk.), *The Dynamism of Civil Procedure: Global Trends and Developments*, Springer, 2016.
- PINTÉR Zoltán, *A beavatkozási kérelem és annak elbírálása*, Miskolci Jogi Szemle, 2012/2, 53–69.
- PINTÉR Zoltán, *A beavatkozási jogállás a bírói gyakorlat tükrében*, Iustum Aequum Salutare, 2013/3, 149–165.
- PIPEREA, Gheorghe, *Despre frumusețea vieții și a dreptului*, Revista Română de Drept al Afacerilor, 2014/4, 25–31.
- PLÓSZ Sándor, *A magyar Polgári perrendtartás törvényjavaslatának indoklása*, Grill Károly Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, Budapest, 1902.
- Plósz Sándor összegyűjtött dolgozatai*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1927.
- PORUMB, Grațian, *Codul de procedură civilă comentat și adnotat*, 1. köt., Editura Științifică, București, 1960.

- PORUMB, Grațian, *Codul de procedură civilă comentat și adnotat*, 2. köt., Editura Științifică, București, 1962.
- PRIBULA László, *A köztudomású tények a hozzátartozói nem vagyoni kártérítés bírói gyakorlatában*, Jogtudományi Közlöny, 2012/7–8, 288–297.
- RĂCHITĂ, Cristina Gabriela, *Chestiuni elementare despre interogatoriu*, Revista Română de Drept Privat, 2009/1, 173–187.
- RÁTONYI Tamás, *A polgári perrendtartás módosításáról*, Jogtudományi Közlöny, 1967/12, 661–667.
- REBECA, Ion, *Introducere în procedura civilă. Principiile procesului civil*, Editura Hamangiu, București, 2013.
- RECHBERGER, Walter H., *Az osztrák Polgári perrendtartás mintául szolgált-e az 1911. évi magyar perrendtartás számára?* In: HARSÁGI Viktória (szerk.), *Közép-európai polgári perjogi reformok és kodifikációk az elmúlt negyedszázadban*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.
- REIMANN, Mathias, *The Faces of Justice and State Authority: A Comparative Approach to the Legal Process*, The American Journal of International Law, 1988/1, 203–208.
- RÉVAI Tibor, *Az állam javára való marasztalás és az ügyész indítványa a polgári perben*, Jogtudományi Közlöny, 1961/11–12, 591–599.
- RÉVAI Tibor, *Népi ülnökök a polgári eljárásban*, Jogtudományi Közlöny, 1964/6, 342–351.
- RÉVAI Tibor, *Az összehasonlító módszer alkalmazása a polgári eljárásjog és tudománya területén*, Jogtudományi Közlöny, 1969/5, 257–260.
- RÉVÉSZ Béla, *Az osztályharc fogalmának politikai és jogi aspektusai az 50-es években*, Acta Juridica et Politica Szeged, 1998/15.
- ROGHINĂ, George Eduard, *„Fair Trial in an Optimum and Forseeable Time” Concil of Europe’s Recommendation through European Commission for the Efficiency of Justice and Express Legal Provision in the New Romanian Code of Civil Provedure*, Curentul Juridic, 2012/2, 44–59.
- RÓNAI Orsolya, *Francia orvosság a polgári perek lassúságára: a référé*, Magyar Jog, 2014/5, 299–306.
- ROȘU, Claudia — FANU-MOCA Adrian, *Administrarea probelor în noul Cod de procedură civilă*, Dreptul, 2012/11, 77–87.
- RÓZSA Dániel, *A droit comparé módszertani megalapozásának néhány elméleti kérdése*, Iustum Aequum Salutare, 2008/3, 161–180.

- RUXANDA, Mihaela, *Influența Uniunii Europene asupra reformei sistemului juridic din România: un pas spre consolidare democratică*, Revista Sfera Politicii, 2012/1, 135–147.
- SACCO, Rodolfo, *Legal Formants: A Dynamic Approach to Comparative Law (Installment I of II)*, The American Journal of Comparative Law, 1991/1, 1–34.
- SANCHEZ, Mary Benge, *The faces of Justice and State Authority*, Tulsa Law Review, 1987/2, 309–314.
- SCHLEIFFER Pál, *Az új Polgári perrendtartás általános rendelkezései*, Jogtudományi Közlöny, 1952/9, 366–377.
- SCHLEIFFER Pál, *Elsőfokú eljárás az új Pp.-ben*, Jogtudományi Közlöny, 1952/10, 438–448.
- SCHLEIFFER Pál, *Egyéves az új Polgári perrendtartás*, Jogtudományi Közlöny, 1954/3, 90–93.
- SMITH, G. B., *Soviet Procuracy and the Supervision of Administration*, Sijthoff and Noordhoff, 1978.
- SPINEI, Sebastian, *Romanian Civil Procedure: The Reform Cycles*. In: KRAMER, Xandra — VAN RHEE, Cornelis Hendrik (szerk.), *Civil Litigation in a Globalising World*, T. M. C. Asser Press, The Hague, 2012.
- SPINEI, Sebastian, *Reconfigurări succesive ale reglementării căilor de atac în procedura civilă română*, Revista Română de Drept Privat, 2012, 223–243.
- STANCU, Mirela, *Judicial system and civil procedure in Romania*. In: ANSAY, Tuğrul — BASEDOW, Jürgen (szerk.), *Structures of Civil and Procedural Law in South Eastern European Countries*, BWV Verlag, 2011.
- STIPTA István, *A magyar bírósági rendszer története (2. kiadás)*, Multiplex Média - Debrecen University Press, Debrecen, 1998.
- STOENESCU, Ilie — ZILBERSTEIN, Savelly, *Drept procesual civil - Teoria generală (1. kiadás)*, Editura didactică și pedagogică, București, 1977.
- STOENESCU, Ilie — ZILBERSTEIN, Savelly, *Drept procesual civil - Teoria generală (2. kiadás)*, Editura didactică și pedagogică, București, 1983.
- SZABÓ Imre, *A hatékonyság: megvalósítható cél vagy eljárási elv*. In: HARSÁGI Viktória — WOPERA Zsuzsa (szerk.), *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században*, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., 2007.
- SZABÓ István, *A magyar igazságszolgáltatás történetének vázlatja az államalapítástól napjainkig*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004.
- SZABÓ Péter — SÁNTHA Ágnes (szerk.), *Kiss Daisy - A polgári per titkai. Kérdések és válaszok a polgári perrendtartás általános részéből (3. kiadás)*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.

- SZABÓ Sarolta Édua, *Az anyagi és alaki igazság a polgári perben*, Bibó Jogi és Politikatudományi Szemle, 2014/1, 360–390.
- SZAKÁCS Ödön, *Az ülnökbíráskodás tíz éve*, Magyar Jog, 1959/12, 353–358.
- SZALAI Ákos, *A bizonyítási teher megfordításának hatása kártérítési ügyekben*, Közgazdasági Szemle, 2013 november, 1208–1233.
- SZÉKELY János, *Egyes, az igazságszolgáltatás megvalósítása ellen irányuló bűncselekmények szabályozása Románia új büntető törvénykönyvében - tekintettel felvetődésük lehetőségére a polgári perben*, Acta Universitatis Sapientiae. Legal Studies, 2014/2, 193–213.
- SZÉKELY János, *Az igazság ára. Elmélkedés egy alkotmánybírósági határozat margójára*, <http://nyugat.ro/?p=195> (2016.10.31-i elérés).
- SZÉKELY János, *A kötelező jogi képviselő és alkotmányossága Magyarország és Románia polgári perjogában*, Jogtudományi Közlöny, 2016/6, 311–318.
- SZEMENYEI László, *A perelőfeltételek kérdése az új Polgári perrendtartásban*, Jogtudományi Közlöny, 1955/5, 289–300.
- SZILÁGYI Péter, *Jogi alaptan*, Eötvös Kiadó, Budapest, 2011.
- SZILBEREKY Jenő — NÉVAI László (szerk.), *A polgári perrendtartás magyarázata*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1967.
- SZILBEREKY Jenő, *Társadalmi fejlődés és a polgári eljárás*, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973.
- TABACU, Andreea, *Legea nr. 202 privind unele măsuri pentru accelerarea soluționării proceselor, un pas mărunț spre adoptarea Noului Cod de Procedură Civilă?*, Revista Română de Drept Privat, 2010/5, 170–189.
- TABACU, Andreea, *Principiul dreptului la un proces echitabil, în termen optim și previzibil, potrivit noului Cod de procedură civilă și contenciosului administrativ*, Revista Transilvană de Științe Administrative, 2012/2, 140–151.
- TABACU, Andreea, *Ședința de judecată potrivit noului Cod de procedură civilă*, Revista Română de Drept Privat, 2012/2, 233–248.
- TABACU, Andreea — DRĂGHICI, Andreea, *Disponibilitatea părților și rolul judecătorului în procesul civil potrivit noului Cod de procedură civilă*, Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia, 2010/2, 86–104.
- TABACU, Andreea — DUMINICĂ, Ramona, *Prezumția ca mijloc de probă potrivit noului Cod de procedură civilă și noului Cod civil*, Revista Română de Drept Privat, 2011/6.
- TABACU, Andreea — SOARE, Andrei, *Considerații asupra dreptului la apărare în noul Cod de procedură civilă*, Revista Română de Drept Privat, 2013/3, 65–85.

- TĂBÂRCĂ, Mihaela, *Drept procesual civil. Volumul I. Teoria generală*, 1. köt., Universul Juridic, București, 2013.
- TAMÁNÉ Nagy Erzsébet, *A polgári eljárás legfontosabb változásai a rendszerváltást követően*, *Gazdaság és Jog*, 2003/2, 3–9.
- TAMÁS András, *Gondolatok a társasbíráskodásról és a népi ülnökrendszerről*, *Jogtudományi közlöny*, 1970/8, 427–436.
- TEOHARI, Delia Narcisa, *Cartea I. Dispoziții generale - Titlul II. Participanții la procesul civil*. In: BOROI, Gabriel (szerk.), *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Volumul I. Art. 1-526.*, Editura Hamangiu, București, 2013.
- TEOHARI, Delia Narcisa, *Cartea II. Procedura contencioasă - Titlul I. Procedura în fața primei instanțe*. In: BOROI, Gabriel (szerk.), *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole. Volumul I. Art. 1-526.*, Editura Hamangiu, București, 2013.
- TILDI Balázs, *A perelőfeltételek tanának megjelenése a századforduló német és magyar jogirodalmában*. In: PAPP Zsuzsanna (szerk.), *A magyar polgári eljárásjog a kilencvenes években és az EU jogharmonizáció*, ELTE Eötvös Kiadó, 2003.
- TISMĂNEANU, Vladimir, *Raportul final*, Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România, București, 2006, http://www.presidency.ro/static/ordine/RAPORT_FINAL_CPADCR.pdf (2013.10.01-i elérés).
- TRÓCSÁNYI László, *166. ülésnap (2016.09.13.), 72. felszólalás*, http://www.parlament.hu/folyamatban-levo-torvenyjavaslatok?p_auth=VdqXbgiU&p_p_id=pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8_pairAction=%2Finternet%2Fcplsql%2Fogy_naplo.naplo_fadat%3Fpk1%3D40%26p_uln%3D166%26p_felsz%3D72%26p_szoveg%3D%26p_felszig%3D72 (2016.09.13-i elérés).
- TRUNKOS Krisztina, *Az eljárás elhúzódása miatti kifogás intézménye alkalmas-e a perhatékonyság biztosítására?* In: BARTA Judit — WOPERA Zsuzsa (szerk.), *Kodifikációs tanulmányok a polgári jog és a polgári eljárásjog témakörében*, Novotni Alapítvány, Miskolc, 2011.
- UDVARY Sándor, *Polgári perrendtartás kiegészítve jogegységi határozatokkal és bírói gyakorlattal*, Novissima Kiadó, Budapest, 2012.
- UDVARY Sándor, *A jövő polgári perrendtartása madártávlatból*, *Pro Futuro*, 2016/2, 115–127.
- UZELAC, Alan, *Goals of Civil Justice and Civil Procedure in the Contemporary World*. In: UZELAC, Alan (szerk.), *Goals of Civil Justice and Civil Procedure in Contemporary Judicial Systems*, Springer, Cham, 2014.

- VAN HOECKE, Mark, *Methodology of Comparative Legal Research*, Law and Method, 2015, 1–35.
- VAN RHEE, Cornelis Hendrik, *European Traditions in Civil Procedure*, Intersentia NV, 2005.
- VAN RHEE, Cornelis Hendrik, *Civil Litigation in Twentieth Century Europe*, The Legal History Review, 2007/3, 307–319.
- VÁRADI János, *A rendelkezési elv érvényesülésének egyes problémái a III. Ppn. tükrében*. In: *Polgári Eljárásjogi Füzetek VII.*, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 1974.
- VARGA Csaba, *Codification as a Socio-Historical Phenomenon* (2. kiadás), Szent István Társulat, Budapest, 2011.
- VARGA Csaba, *Comparative Legal Cultures*, Szent István Társulat, Budapest, 2012.
- VARGA István, *Az összehasonlító polgári perjog alapjairól*, Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae, 2004/41, 113–131.
- VARGA István, *Foreign Influences on Hungarian Procedural Law*. In: DEGUCHI Masahisa — STORME Marcel (szerk.), *The Reception and Transmission of Civil Procedural Law in the Global Society: Legislative and Legal Educational Assistance to Other Countries in Procedural Law*, Maklu, Antwerpen-Apeldoorn, 2008.
- VARGA István, *Perrendi szabályozási igények azonosítása jogösszehasonlító kitekintéssel*. In: VARGA István (szerk.), *Codificatio processualis civilis. Studia in honorem Németh János*, 2. köt., ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013.
- VARGA István, *Egység és sokféleség a perrendi kodifikációban – Egy új polgári perrendtartás szabályozási előkérdései*. In: NÉMETH János — VARGA István (szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.
- VARGA István — LÉGRÁDI István, *Az egyes bizonyítékok*. In: NÉMETH János — VARGA István (szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.
- VARGA István — SZÉCSÉNYI-NAGY Kristóf, *A perrend egyéb általános szabályai*. In: NÉMETH János — VARGA István (szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.
- VARGA Zs. András, *The Growing Interest Regarding Non-Penal Role of Prosecutors*. In: VARGA Zs. András — PINTÉR Zsuzsanna (szerk.), *Az ügyészek büntetőjogon kívüli tevékenysége - The Role of Prosecutors Outside the Criminal Law Field*, Pázmány Press, Budapest, 2013.
- VERESS László, *Az ügyész szerepe a polgári peres eljárásban*, Magyar Jog, 1998/1, 31–40.

- VIDA Ferenc, *Az ítékezés eszmei színvonalának emelése és a perek osztálytartalmának vizsgálata*, Jogtudományi Közlöny, 1956/7, 409–420.
- VIORÉL, Liviu-Alexandru, *Regula invocării concomitente sau, după caz, „de îndată” a unor nulități, motive și, respectiv, mijloace de apărare. Principiul loialității*, Revista Română de Drept Privat, 2013/3, 124–148.
- VIRÁG Csaba, *Az alaki igazságot előtérbe helyező fair eljárás nem zárja ki a jó és helyes döntés lehetőségét*. In: NÉMETH János — VARGA István (szerk.), *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.
- VITKAUSKAS, Dovidas — DIKOV, Grigoriy, *Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights*, Council of Europe, Strasbourg, 2012.
- WATSON, Alan, *Legal Transplants: An Approach to Comparative Law* (2. kiadás), The University of Georgia Press, Athens (Georgia, AEÁ), 1993.
- WELLMANN György, *Pertársasági problémák*, Magyar Jog, 1979/8, 761–763.
- WELLMANN György, *Kerekasztal-konferencia a polgári pertartam problémáiról*, Magyar Jog, 1983/2, 185–188.
- WOPERA Zsuzsa, *A polgári perjog alapelvei*. In: WOPERA Zsuzsa (szerk.), *Polgári perjog általános rész*, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005.
- WOPERA Zsuzsa, *A magyar polgári eljárásjog kihívásai az 1990-es évektől*. In: JAKAB András — TAKÁCS Péter (szerk.), *A magyar jogrendszer átalakulása 1985/1990-2005: jog, rendszerváltozás, EU-csatlakozás*, 1. köt., Gondolat Kiadó, Budapest, 2007.
- WOPERA Zsuzsa, *Előzetes megfontolások egy új polgári perrendtartás alapelveihez*. In: BARTA Judit — WOPERA Zsuzsa (szerk.), *Kodifikációs tanulmányok a polgári jog és polgári eljárásjog témakörében*, Novotni Alapítvány, Miskolc, 2011.
- WOPERA Zsuzsa, *Az új polgári perrendtartás kodifikációjának aktuális kérdései*, <http://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/az-uj-polgari-perrendtartas-kodifikaciojanak-aktualis-kerdesei> (2016.04.20-i elérés).
- WOPERA Zsuzsa (szerk.), *Kommentár a polgári perrendtartáshoz*, 1. köt., Wolters Kluwer, Budapest, 2016.
- XENOPOL, Dimitrie Alexandru, *Istoria românilor din Dacia Traiană: Istoria Contemporană de la restabilirea domnilor pământenii până la îndoita alegerea a lui Alexandru Cuza*, 6. köt., Tipo-Litografia H. Goldner, Iași, 1888.
- ZEKOLL, Joachim, *Comparative Civil Procedure*. In: REIMANN, Mathias — ZIMMERMANN, Reinhard (szerk.), *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford University Press, New Orleans, Frankfurt, 2008.
- ZIDARU, Gheorghe-Liviu, *Unele aspecte privind regularizarea cererii de chemare în judecată și noua reglementare a taxelor judiciare de timbru*, Revista Română de Drept Privat, 2013/3, 149–175.

ZILBERSTEIN, Savelly — CIOBANU, Viorel Mihai, *Recursul și recursul extraordinar în procesul civil*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987.

ZUCKERMAN, Adrian, *Justice in Crisis: Comparative Dimensions of Civil Procedure*. In: ZUCKERMAN, Adrian (szerk.), *Civil Justice in Crisis: Comparative Perspectives of Civil Procedure*, Oxford University Press, 1999.

ZWEIGERT, Konrad — KÖTZ, Hein, *Introduction to Comparative Law* (3. kiadás), Clarendon Press, Oxford, 1998.

Más források

A Bizottság ajánlása az uniós jog által biztosított jogok megsértése tekintetében a jogsértés megszüntetésére és kártérítésre irányuló tagállami kollektív jogorvoslati mechanizmusok közös elveiről, Hivatalos Lap, L 201/60. köt., 2013.07.26.

A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak Románia kísérő intézkedésekkel kapcsolatos, csatlakozást követő előrehaladásáról, 2007, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007DC0378&from=EN> (2016.06.06-i elérés).

A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és Tanácsnak a Románia által az együttműködési és ellenőrzési mechanizmus keretében elért haladásról, 2012, <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2012/HU/1-2012-410-HU-F1-1.Pdf> (2015.06.05-i elérés).

A new objective for judicial systems: the processing of each case within an optimum and foreseeable timeframe, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1031277> (2014.06.14-i elérés).

A Polgári perrendtartás 2008. évi XXX. törvénnyel módosított, a bírósági eljárás nyilvánosságával összefüggő egyes rendelkezéseinek alkalmazásáról, 17. http://fovarosiitlotabla.birosag.hu/sites/fovarosiitlotabla.birosag.hu/files/field_attachment/2008_-_a_polgari_perrendtartas_2008._evi_xxx._torvennyel_modositott_a_birosagi_eljaras_nyilvanossagaval_osszefuggo_egyes_rendelkezesenek_alkalmazasarol.pdf (2014.01.25-i elérés).

ALI/UNIDROIT Principles of Transnational Civil Procedure, Uniform Law Review, 2004/4, 758–809.

Az országbírói értekezlet javaslatai a törvénykezés tárgyában (2. kiadás), Lampel Róbert, Pest, 1861.

Guide on Article 6 of the Convention – Right to a Fair Trial (Civil Limb), Council of Europe - European Court of Human Rights, 2013.

Jogtár-kommentár. In: *Jogtár® [Elektronikus adatbázis]*, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2017.

Modificarea Codului de Procedură civilă, Scânteia, 1948/1037, 3.

Recommendation no. R (84) 5 of the Committee of Ministers to Member States on the Principles of Civil Procedure Designed to Improve the Functioning of Justice,

(Recommendation), Council of Europe - Committee of Ministers, 1984, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804e19b1> (2016.01.05-i elérés).

Jogszabályok, jogszabályelőkészítő dokumentumok

1992. évi LXVIII. törvény indokolása. In: *Jogtár® [Elektronikus adatbázis]*, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2017.

208/1950. sz. Rendelet, Buletinul Oficial, 68/1950.12.08.

59/1993. sz. törvény a Polgári eljárásjogi törvénykönyv, a családjogi törvénykönyv, a 29/1990. sz. a közigazgatási peres eljárásról szóló törvény, és a 94/1992. sz. a Számvevőszék szervezésére és működésére vonatkozó törvény módosításáról, Monitorul Oficial, 177/1993.07.26.

A *Polgári perrendtartásról szóló törvény tervezete*, 2016, http://www.kormany.hu/download/c/4c/a0000/20160411%20Pp%20el%C5%91terjeszt%C3%A9s_honlapra.pdf (2016.04.11-i elérés).

Az *Új polgári perrendtartás koncepciója*, 2015, <http://www.kormany.hu/download/f/ca/30000/20150128%20Az%20C3%BAj%20polg%C3%A1ri%20perrendtart%C3%A1s%20koncepti%C3%B3ja.pdf> (2015.06.15-i elérés).

Code de procédure civile, <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070716> (2014.06.14-i elérés).

Code of Civil Procedure [ZPO], https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html#p0923 (2016.06.30-i elérés).

Codul de Procedură Civilă Carol al II-lea - Ediție oficială, Imprimeria Centrală, București, 1940.

Constituția României - România Alkotmánya, Forum Iuris Egyesület, Kolozsvár, 2016.

Emberi Jogok Európai Egyezménye, http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_HUN.pdf (2014.06.26-i elérés).

Expunere de motive, <http://www.cdep.ro/proiecte/2009/400/10/3/em413.pdf> (2016.05.05-i elérés).

Hotărâre nr. 1375/2015 pentru aprobarea regulamentului de ordine interioară al instanțelor judecătorești, Monitorul Oficial, 970/2015.12.28.

Hotărâre nr. 1527/2007 pentru aprobarea Tezelor prealabile ale proiectului Codului de procedură civilă, Monitorul Oficial, 889/2007.12.27.

Indokolás 1952. In: *CompLex Jogtár Plusz*, CompLex Kiadó Kft., 2006.

Indokolás 2016, <http://www.parlament.hu/irom40/11900/11900.pdf> (2016.07.09-i elérés).

International Covenant on Civil and Political Rights, <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx> (2014.06.25-i elérés).

Legea nr. 202/2010 privind unele măsuri pentru accelerarea soluționării proceselor, Monitorul Oficial, 714/2010.10.26.

Ordonanța de Urgență nr. 138/2000 pentru modificarea și completarea Codului de procedură civilă, Monitorul Oficial, 479/2000.10.02.

Propunere legislativă privind modificarea și completarea Legii nr. 514/2003 privind organizarea și exercitarea profesiei de consilier juridic precum și a Legii nr. 200 din 2004 privind recunoașterea diplomelor și calificărilor profesionale pentru profesiile reglementate din România, cu modificările și completările ulterioare, http://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck2015.proiect?cam=2&idp=15801 (2016.09.22-i elérés).

România 1991. évi Alkotmánya, Monitorul Oficial, 233/1991.11.21.

T/11900. sz. törvényjavaslat a Polgári perrendtartásról, 2016, <http://www.parlament.hu/irom40/11900/11900.pdf> (2016.07.09-i elérés).

Zivilprozessordnung [öZPO], [https://www.jusline.at/Zivilprozessordnung_\(ZPO\).html](https://www.jusline.at/Zivilprozessordnung_(ZPO).html) (2016.06.30-i elérés).

Joggyakorlat, alkotmánybírósági gyakorlat

1/1994.(I. 7.) AB

2/1992. (I. 30.) AB

22/1995.(III. 31.) AB

26/1990. (XI. 8.) AB

32/1990. (XII. 22.) AB

38/1991. (VII. 3.) AB

42/2004. (IX. 9.) AB

8/1990. (IV.23.) AB

8/1992.(I.30.) AB

9/1992. (I. 30.) AB

EBH 2004. 1143.

EBH 2005. 1227.

BH 1987. 127.

BH 1989. 1142.

BH 2007. 191.

BH 2012. 293.

CCR 102/2005. sz. határozat

CCR 194/2004. sz. határozat

CCR 462/2014. sz. határozat

CCR 68/2005. sz. határozat

CCR 967/2012. sz. határozat

CCR 1/1995. sz. határozat

Decizia nr. 1 din 4 ianuarie 1995 privind excepțiile de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 45 din Codul de procedură civilă, Monitorul Oficial, 66/1995.04.11.

Decizia nr. 2435/2015, <http://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=131167> (2017.01.29-i elérés).

Decizia nr. 414/2014 referitoare la respingerea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 83 alin. (1) din Codul de procedură civilă, Monitorul Oficial, 576/2014.01.08.

Decizia nr. 462 din 17 septembrie 2014 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 13 alin. (2) teza a doua, art. 83 alin. (3) și art. 486 alin. (3) din Codul de procedură civilă, Monitorul Oficial, 775/2014.10.24.

Requête no. 66268/13 Maria Lefter contre la Roumanie, <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-144386>.

Decizia nr. 967/21.12.2012., Monitorul Oficial, 853/2012.12.18.

Decizia nr. 1975 din 5 iunie 2008, 2014.06.17, <http://www.scj.ro/SE%20rezumate%202008/SE-1975-2008.htm> (2014.06.17-i elérés).

Decizia nr. 1657/2012, 2014.06.20, <http://www.scj.ro/dosare.asp?view=detalii&id=11200000000012251&pg=1&cauta=> (2014.06.20-i elérés).

Decizia nr. 2018/2012, 2014.06.20, <http://www.scj.ro/dosare.asp?view=detalii&id=100000000261905&pg=1&cauta=> 7294/2/2011 (2014.06.20-i elérés).

SUMMARY

The present dissertation aims to conduct a comparative analysis of the developmental traits and peculiarities of the Hungarian and Romanian law of civil procedure. The time frame for this analysis extends from the re-codification of the procedural systems of the two countries, as resulting from the regime change which occurred at the end of the 1940s, up to the present day, including the adoption of the New Code of Civil Procedure for Romania, and the analogous code of Hungary.

As a basis for this comparative analysis an attempt is made to determine the methods developed in comparative law which are particularly applicable for the study of comparative civil procedure. It is established, that the standard methods of comparative law: functionalism, structuralism, the study of legal transplants as well as comparative legal history can be applied for the study of legal development in a comparative context, with some adaptations. The basis for such a comparison must be constituted on the one hand by the goals of civil procedure in each jurisdiction (composed of a conflict solving and a policy implementing goal, each with a different weight according to legal system and historic period) and on the other by the abstract structure and common institutions of civil procedure, which help us determine the main institutions to be compared.

We show that at the beginning of the period studied, both the Hungarian and Romanian law of civil procedure bore the traits of their initial codification, with the Hungarian system more cohesive, and the Romanian destabilised by several laws which fragmented its norms over different legal instruments.

We demonstrate, that the socialist transition in civil procedure in both jurisdictions was characterised by an increase in the role of the court as supervisor of the procedure, with the role of the parties reduced to secondary status and their right to freely dispose of the rights subject to procedure severely curtailed. The courts were empowered in both jurisdictions to gather all necessary evidence even on their own initiative, and to seek to establish the objective truth of the matter. It is shown, that as well as this aspect, socialist civil procedure also restricted the types of cases which could be tried in civil court, and aimed to empower the public prosecutor to supervise, and if need be, initiate civil procedures on behalf (and even against the will) of private litigants and the public interest. All these resulted in the establishment of a procedural regime optimised for the implementation of socialist policy in civil procedure. Legal development at this time was dominated by the Soviet principles of civil procedure, which were however only

implemented in the studied jurisdictions superficially, with the bulk of civil procedure rules remaining true to national traditions, and only politically significant ones modified. During successive modifications of the codes of civil procedure in Hungary this policy implementing role was gradually side-lined, and the influence of Soviet procedure diminished. The first two modification of civil procedure which occurred in 1954 and 1957 still bore the mark of socialist law-making, including in the field of party-court interaction and legal remedies, but by 1972 this trend dissipated. During this period procedural formalism, the increased role and responsibility of the parties in civil procedure, and the diminishing role of the public prosecutor were observed, along with tendencies to reduce the lay component (assessors) in court composition.

In Romania no such trends for normalization were observed, the role of the prosecutor in civil procedures having increased by reforms of the 1950s, when compared to its initial role. No move to make the parties more responsible for the conduct of their case were made in this period by the legislator, albeit in 1968 the lay component in civil procedures was largely suppressed.

Following the regime changes which occurred in 1989 in both jurisdictions, we observed the common trends in civil procedure as being a return to rule of law principles by virtue of the jurisdiction of the newly formed constitutional courts (although in Romania such an instance contributed to the maintenance of a wide role for the public prosecutor), by a diminishing role of the prosecutor, the reestablishment of previously repealed remedies. This period was also characterised by the increasing duration of civil procedures, to which the national legislators reacted in different ways: in Hungary the role of the judge in civil cases was reduced, and the goal of civil procedure modified from the pursuit of the truth to the timely solution of legal disputes. In Romania also, the role of the parties was increased and their cooperation required during the civil trial, with all sorts of other, mainly experimental measures to decrease trial duration. However, the role of the judge was not changed in a way similar to developments in Hungary.

We examined the results of the Romanian civil procedure codification of 2013, and compared it to the current state of Hungarian civil procedure as well as its predicted state as resulting from the bill of the new Hungarian Civil Procedure currently before the National Assembly.

We found as common traits of Hungarian and Romanian recent procedural development, an increase in formalism during the preparation of the trial, an increased control of the application of the plaintiff, and an increase in reasons for rejecting such

applications.

We also found that the structure of the civil trial in the new concept of the legislators has changed and the directions of change point to a trial separated into different pleading and trial phases, with a responsibility placed on the parties to present their pleas and evidence in a timely fashion in order to avoid consequences effecting the merits of their case.

We found that the Hungarian legislator aims to reintroduce the two-phase trial of the 1911 civil procedure, thereby precluding the parties from proposing pleas of fact and of law, or from submitting evidence after the pleading phase is finalised. We found similar tendencies in Romanian civil procedure, during the written instruction of the trial (the exchange of letters between the parties).

Finally, we saw that the law of evidence is tailored to this new procedural concept.